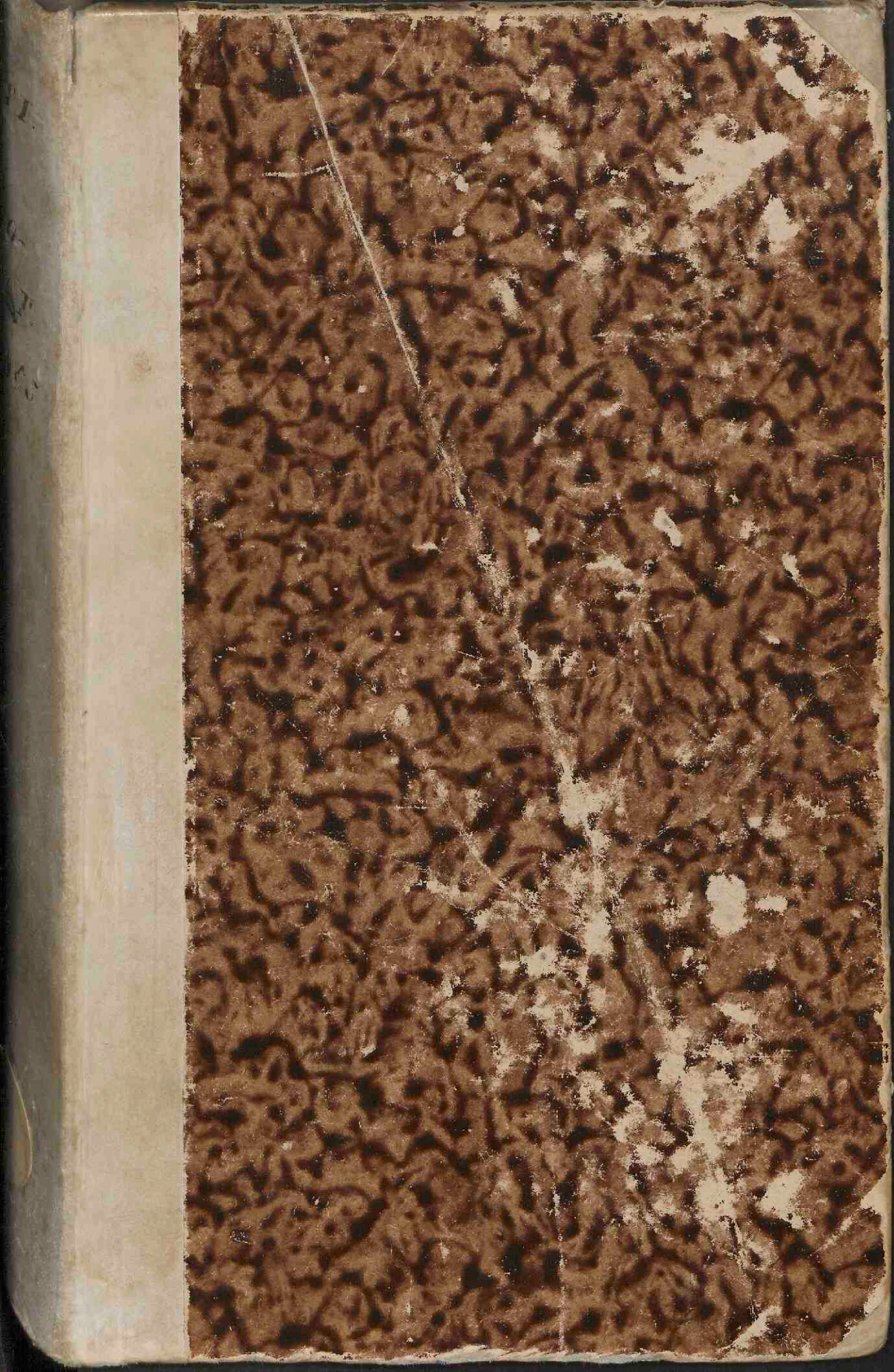

De verhouding van den staat tot het bankwezen

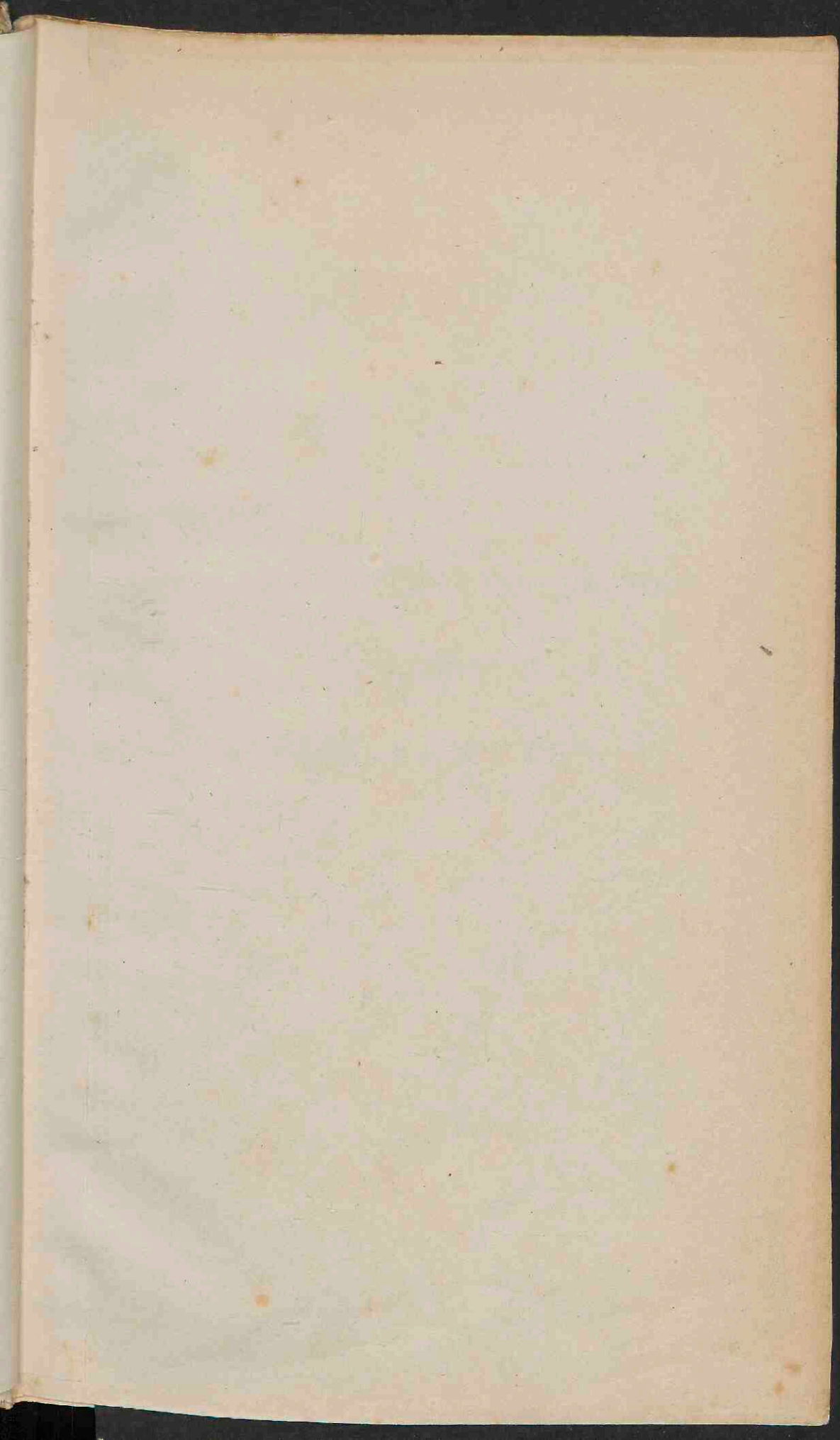
<https://hdl.handle.net/1874/289599>

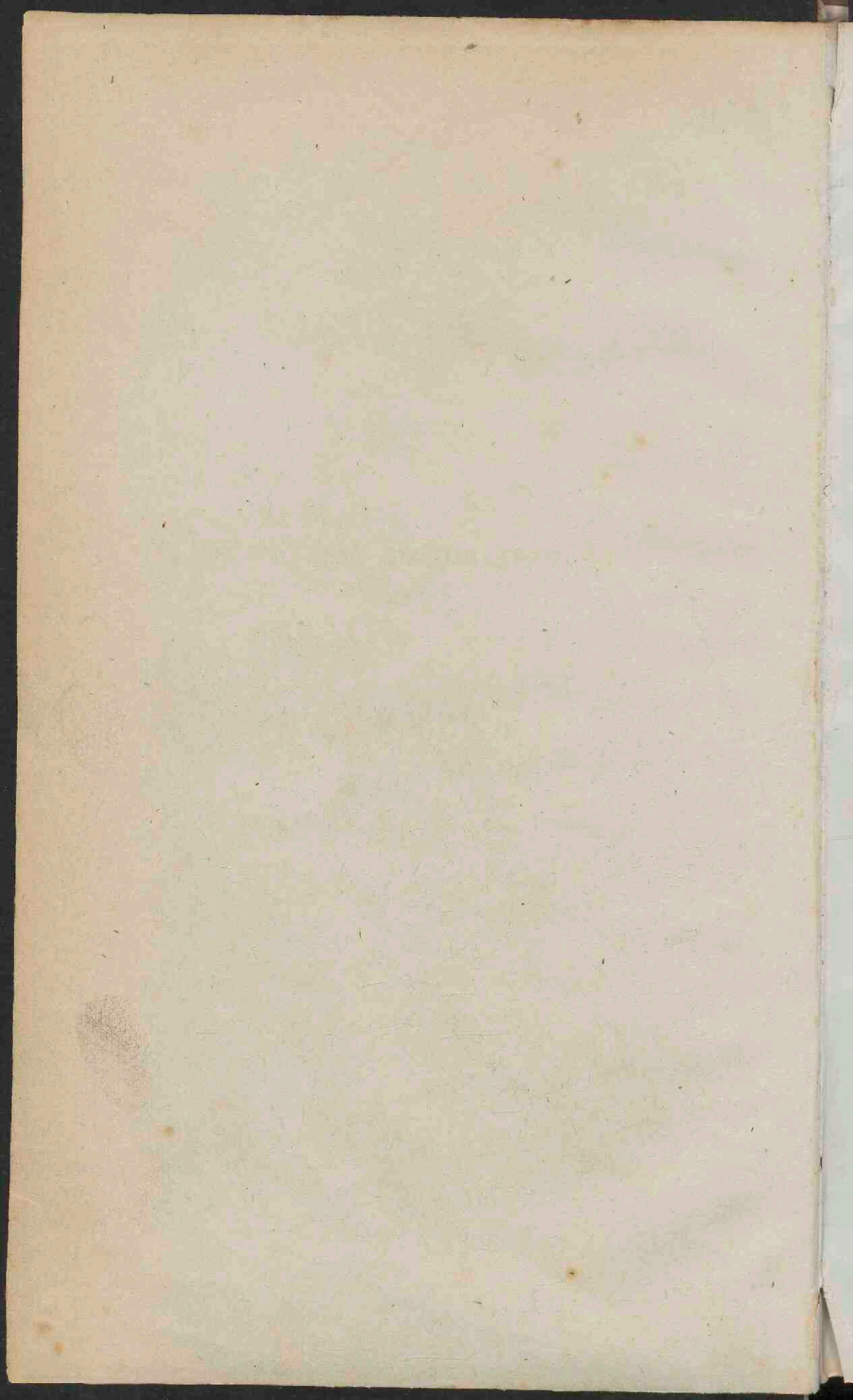

Misc. doctr.
Qu. n° 192

1. Verloren, J. De verhouding van den Staat tot het bankwezen.
2. Bösken, J. A. Alting. Over geldleeningen hier te Lande door vreemde mogendheden aangegaan.
3. Piemsdijk, A. D. van. De scheik. werking der warmte. op anorgan. verbindingen.

Misc. Doct.
4° 192.

1864-1865

I

DE VERHOUDING VAN DEN STAAT

TOT HET

BANKWEZEN.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0105 2335

DE
VERHOUDING VAN DEN STAAT
TOT HET
BANKWEZEN.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

D^r. J. I. DOEDES,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE GODGELERDE FACULTEIT,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER RECHTSGELEERDE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

DOCTOR IN HET ROMEINSCH EN HEDENDAAGSCH RECHT

AAN

DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

DOOR

PIETER VERLOREN,

Geboren te Dalfsen,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

OP WOENSDAG 4 MEI 1864, DES NAMIDDAGS TE 1 URE.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1864.

VERBODEN TOEGANG VAN TOEGESTAAFTEN

RAAM WERKEN

ALLES WAT BUITER DE DEUREN

DOOR TOEGESTAAFTEN

TOEGEGANGEN IS VERBODEN

OP DEZE WERKEN

TOEGANG IS VERBODEN

OP DEZE WERKEN

TOEGANG IS VERBODEN

OP DEZE WERKEN

TOEGANG IS VERBODEN

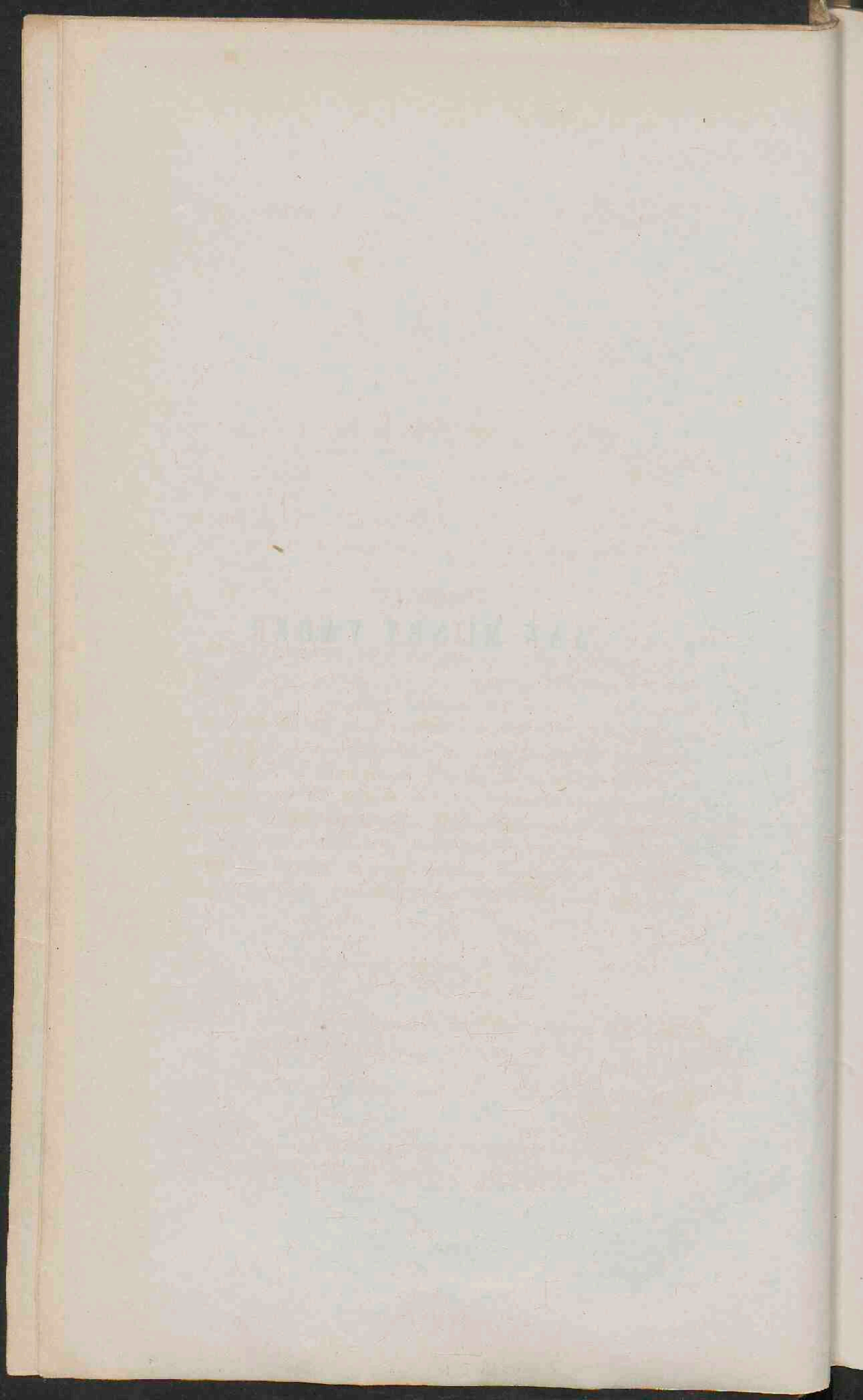
OP DEZE WERKEN

TOEGANG IS VERBODEN

OP DEZE WERKEN

AAN MIJNEN VADER.

INHOUD.

INLEIDING.

Over de tusschenkomst van den Staat in het algemeen. 1. — Twee tegen elkander overstaande meeningen. 1. — De meesten laten zich alleen door vooroordeelen en persoonlijke neigingen leiden. 2. — Een onderzoek naar het doel van den Staat moet hier beslissen 3. — Vrijheid mag alleen beperkt worden waar het algemeen belang zulks vordert. 4. — Gunstige resultaten der vrijheid op oeconomisch gebied in het algemeen. 6. — Maakt het bankwezen hierop een uitzondering? 7. — Gronden die ten voordeele van het bankmonopolie worden aangevoerd. 9. — Redenen waarom het bankmonopolie, eenmaal bestaande, niet gemakkelijk weder wordt afgeschaft. 11. — Plan van behandeling. Hoofdzaak: de bezwaren tegen de vrijheid van bankwezen te onderzoeken. 18. — Resultaten van dit onderzoek. 19.

HOOFDSTUK I.

Over het wezen van het bankbillet en zijne verhouding tot de overige circulatiemiddelen.

	Blz.
§ 1. <i>Nadeelige gevolgen eener onjuiste opvatting van de natuur van het bankbillet.</i>	25.
De meeste bankwetgevers vormen zich eene verkeerde voorstelling van het bankbillet. 25. — Dwalingen daaruit voortvloeiende. 25. —	

Deze dwalingen leiden noodzakelijk tot het behoud van het monopolie. 28. Blz.

§ II. *Het bankbillet in zijne verhouding tot de overige circulatiemiddelen* . . . . . 29.

Wat zijn circulatiemiddelen? 29. — Hoe zijn zij ontstaan? 30. — Langzame ontwikkeling. 33. — Edele metalen. 33. — Nadeelige zijde van het gebruik van edele metalen als circulatiemiddel. 35. — Betalingsbeloften, een nieuw circulatiemiddel, dat het edel metaal vervangt. 37. — Waaraan ontleent eene betalingsbelofte hare waarde? 39. — Verschillende vormen waaronder betalingsbeloften als circulatiemiddel voorkomen. 42. — Wissels. 42. — Bankbilletten en boekkrediet. 44. — Onderscheid tusschen beide. 45. — Het boekkrediet kan de bankbilletten op volkomene wijze vervangen. MACLEOD, FULLARTON, MILL. 45. — Onderlinge inwisseling der bankassignaties. *Clearing-house*. 47. — Aanzienlijke plaats der betalingsbeloften onder de circulatiemiddelen. 49. — Grootte uitbreiding van het handelsverkeer het gevolg er van. 50.

§ III. *Over de geringe waarde van het bankbillet als circulatiemiddel bij een ontwikkeld bankwezen*. . . . . 51.

Bij de ontwikkeling van het bankwezen vermindert het gewigt van het bankbillet als circulatiemiddel. 51. — Opgaven van ROBERT SLATER met betrekking tot Engeland. 52. — Vermindering der billettencirculatie van de Engelsche landbanken. 53. — Hetzelfde verschijnsel doet zich in Schotland voor. 54. — Ook de omloopstijd der bankbilletten wordt voortdurend korter. 55. — Opgaven der Bank van Engeland. 55. — Van de Engelsche landbanken. 56. — Oorzaken dezer verschijnselen. 57.

§ IV. *Over den aard en het wezen van het bankbillet*. . . . . 58.

Noodzakelijkheid van een onderzoek hiernaar. 58. — De *Currency*-theorie berust op eene verkeerde opvatting van het wezen van het bankbillet. 59. — Woorden van ROBERT PEEL. 59. — Redenering, waarop de *Currency*-theorie berust. 60. — Toepassing er van in de Bankwet van PEEL. 62. — Weerlegging der *Currency*-theorie door TOOKE, FULLARTON en WILSON. 63. — Twee hoofdstellingen der *Currency*-theorie. 64. — Weerlegging van MILL. 65. — Gronden, waarop de voorstanders der *Currency*-theorie aan het bankbillet met uitsluiting van alle andere kredietmiddelen de eigenschappen van geld toekennen. Lord OVERSTONE. 66. — NORMAN. 67. —

TORRENS. 68. — Weêrlegging hunner argumenten. 69. — Slotsom wat betreft de natuur van het bankbiljet. 76.

Blz.

HOOFDSTUK II.

Het bankiersbedrijf en de banken.

- I. *Over den aard van het bankiersbedrijf* . . . . . 78.
- Banken zijn groote bankierskantoren. 78. — Alleen tusschen eene gemonopoliseerde bank en een bankier bestaat een essentiël onderscheid. 79. — Over den aard van het bankiersbedrijf. 80. — Gewone operatiën van den bankier. 81. — De bankier is koopman. 82. — Hij handelt in circulatiemiddelen. 84. — De bankier verschafft kapitaal aan handel en nijverheid. 85. — Wat is kapitaal? 85. — Kapitaal is niets anders als koopvermogen. 85. — Diensten welke de bankier aan den handel bewijst. 86. — De koopman verkrijgt met behulp van den bankier de onmiddellijke beschikking over zijn kapitaal terug. 87. — Voordeelen hiervan. 88. — De bankier verschafft meer kapitaal in den vorm van boekkrediet of bankbiljetten dan hij kapitaal in den vorm van geld ontvangt. 89. — Het krediet der bankiers vermeerdert het handelskapitaal. 91. — Door de uitgifte hunne betalingsbelofte scheppen zij nieuw kapitaal of koopvermogen. 93. — Woorden van GILBART, MACCULLOCH en MILL, die dit gevoelen staven. 93. — MILL komt er elders tegen op. 93. — Weêrlegging. 93. — Oordeel van den Heer MEES. 97. — Weêrlegging. 99. — Een der voornaamste gevaren van de banken is haar kapitaal-verschaffend vermogen. 102. — Zij kunnen handelspeculatie en overproductie aanmoedigen. 102. — Nadeelige invloed, die de banken gedurende de speculatieperiode, die aan eene krisis voorafgaat, kunnen uitoefenen. 103. — Beschuldiging van COQUELIN en MACLEOD door den Hoogl. VISSERING. 105. — Verdediging dezer beide schrijvers. 105. — Het krediet is alleen een voordeel voor de maatschappij wanneer het op een solieden en hechten grondslag gevestigd is. Woorden van COQUELIN. 107. — De beide grondslagen van het bankkrediet. 109. — Het eigenbelang der banken de beste waarborg tegen eene te sterke en te goedkoope kapitaalverschaffing. 110.
- § II. *Over de wijze waarop het bankiersbedrijf moet worden uitgeoefend*. 110.
- Onderscheid tusschen de oude deposito-banken en de tegenwoordige banken. 110. — De zekerheid thans geringer, doch de diensten, die

de banken bewijzen veel grooter dan vroeger. 111. — De eerste pligt eener bank voor het behoud van haar krediet te waken. 113. — Op welke wijze zal zij dit doen? 113. — Over de verhouding tusschen den metaalvoorraad en de gezamenlijke bankverbindtenissen. 113. — De depôts geven hier veel grootere moeilijkheid dan de bankbiljetten. 114. — Regelmatigheid der biljetten-circulatie uit het Engelsche bankwezen aangetoond. Engelsche landbanken. Iersche banken. Schotsche banken. 119. — De circulatie der Bank van Engeland door geheel andere wetten geleid dan die der overige banken. 122. — Uitspraak van GILBAERT. 123. — Grootte onregelmatigheid in de opvordering der depôts van groote geprivilegieerde banken. 125. — De bewegelijkheid der depôts van kleine op het land gevestigde banken veel geringer. 126. — Afwisselend cijfer der depôts bij de Bank van Frankrijk. 127. — Bij de Bank van Engeland, Pruissen, bij die te Hamburg en bij de Nederlandsche Bank. 129. — Oorzaken hiervan. 131. — Oorzaken van de opvordering van depôts in het algemeen. 132. — Werken niet in ieder land en op iedere bank even sterk. 140. — Dwaasheid eene vaste verhouding te willen vast te stellen. 141. — Middel om het verbroken evenwigt tusschen den metaalvoorraad en de verbindtenissen eener bank te herstellen. 142. — Gevolgen eener verhooging van het disconto. 142. — De bankier zal alleen zijn kapitaal zoo mogen plaatsen dat hij er binnen korten tijd de beschikking over terug verkrijgt. 145. — Disconteren van wissels. 146. — Gevaren van het disconteren van accomodatiepapier. 149. — Het beleenen van koopmansgoederen, aandeelen in maatschappijen en staatspapieren. 153. — Bezwaren tegen het beleenen. 155. — Over den aankoop van effecten door de banken. 157. — Verklaring der Schotsche banken hieromtrent. 158. — Het verleenen van kaskrediet. 160. — Gunstige resultaten daarvan in Schotland. 162. — Algemeene regelen, die de bankier altijd zal moeten opvolgen. 163. — Nadeelen aan het vaststellen van voorschriften door den wetgever verbonden. 164.

HOOFDSTUK III.

De Banken en de Wetgeving.

- § I. *Laat zich eene bijzondere tusschenkomst van den wetgever bij bankvennootschappen regtvaardigen?* . . . . . 166.
- Taak des wetgevers met betrekking tot den privaathandelaar en den

bankier. 166. — Meerdere tussehenkomst des wetgevers bij naamlooze vennootschappen noodzakelijk. 168. — Zijn de waarborgen, bij ons Wetb. v. Kooph. gevorderd, voldoende voor naamlooze vennootschappen die het bankiersbedrijf uitoefenen? 171. — Op welke wijze zal de wetgever zijn invloed moeten doen gelden? 173. — Doel, waarnaar hij behoort te streven. 173. — Voordeelen der openbaarmaking van de handelingen der banken. 175.

§ II. *Over de voordeelen, aan de toepassing van het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid op bankvennootschappen verbonden. . . . .* 175.

Groot verschil van gevoelen over dit punt in Engeland. 176. — Vroegere en tegenwoordige wetgeving aldaar. 176. — Talrijke tegenstanders der beperkte verantwoordelijkheid. 176. — Woorden van MACCULLOCH. 179. — Weerlegging zijner argumenten. 183. — Resultaten der onbeperkte verantwoordelijkheid in 1825 en 1836. 184. — Waarom maatschappijen met onbeperkte verantwoordelijkheid der aandeelhouders meestal weinig zekerheid verschaffen aan hare schuldeischers. 187. — Banken met beperkte verantwoordelijkheid geven, onder eene goede wetgeving, veel meer waarborgen. 189. — Bepalingen in de bankwetgeving op te nemen, ter verzekering van de soliditeit der bankvennootschappen. 193.

§ III. *De gevaren van het depositobedrijf der banken vergeleken met die, aan de uitgifte van bankbiljetten verbonden. . . . .* 200.

Eenzijdigheid van de meeste bankwetgevers. 200. — Alleen dekking der bankbiljetten voorgeschreven. 201. — De ondervinding heeft de depôts als veel gevaarlijker doen kennen dan de bankbiljetten. 201. — Wat de wetgever tot zijne verdediging aanvoert. 203. — Onjuistheid hiervan. 204. — Waarom de depôts voor de banken veel gevaarlijker zijn dan de bankbiljetten. 208. — Dit door feiten aangetoond. De Bank van Engeland in 1825 en 1839. 210. — De New-Yorksche banken in 1857. 214. — Zij maakten geen misbruik van hare bankbiljetten, maar van hare depôts. 216. — De faillissementen van de beide Schotsche banken in 1857 eveneens het gevolg van misbruik harer depôts. 224. — Hetzelfde laat zich bij de gefaillieerde Engelsche banken opmerken. 231. — Weerlegging van den Heer PIERSON met betrekking tot de New-Yorksche banken. 233.

§ IV. *Welke bepalingen zal de wetgever in het belang der houders van bankbiljetten en van depôts of boekkrediet in de bankwet moeten opnemen? . . . . .* 241.

Inzonderheid zijn meerdere waarborgen voor de depôthouders noodzakelijk. 241. — Sterke toename van het depositobedrijf der banken gedurende de laatste jaren, vooral in Engeland. 241. — Ook in Schotland. 244. — Oorzaken hiervan. 244. — Zal de wetgever de banken verbieden rente voor hare depôts te betalen? 248. — In Pruissen en Frankrijk is het betalen van rente verboden. 248. — Argumenten in Frankrijk ter verdediging hiervan aangevoerd. 251. — Nadeelige gevolgen der Pruisische wetgeving. 252. — Tweede bezwaar tegen de verbodsbepaling. 254. — Gevaren van het bedrijf der Londensche *bill-brokers*. 254. — Dekking der bankverbindtensissen soms bij de wet voorgeschreven. 258. — Grootc bezwaren hietegen. 260. — Nadeelen van alle wetsvoorschriften, die de handelingen der banken regelen. 264. — Bepalingen omtrent de hoedanigheid der wissels, die de banken disconteren, af te keuren. 264. — Welke handelingen zullen aan de banken worden toegestaan? 266. — Disconteren van wissels en beleenen van goederen, effecten en aandeeleu in maatschappijën. 267. — Handel in edel metaal? 267. — Aankoop van effecten? 267. — Van aandeeleu in naamlooze vennootschappen? 270. — Plaatsing van het bankkapitaal op hypotheek? 271. — Aankoop van pandbrieven van hypotheekbanken? 275. — Van grondbrieven? 276. — Over het verleenen van kaskrediet. 277. — Slotsom der hovenstaande beschouwingen. 282. — Het krachtigste middel tegen misbruiken, is het eigenbelang der banken en van het publiek zelf. 283. — Taak des wetgevers: op indirecte wijze de soliditeit der banken te bevorderen. 285. — Op welke wijze zal hij dit doen? 285. — De verantwoordelijkheid der bestuurders streng te bepalen. 285. — Gedwongen openbaarheid der bankoperatiën. 287. — Gunstige resultaten hiervan in Engeland. 288. — Oordeel van den Heer van BOSSE over de waarde van de openbaarmaking der bankstaten. 289. — Weerlegging. 292. — Hoe zal die openbaarmaking moeten zijn? 297. — Veelvuldig en uitvoerig. 297. — Bezwaren tegen de veelvuldige openbaarmaking der bankstaten aangevoerd. 298. — Wat moeten de bankstaten bevatten? 301. — Onvolledigheid derzelve in de meeste landen. 301. — Staatscontrôle over de bankdirectie om valsche opgaven tegen te gaan. 302.

§ V. *Zal het aan de banken worden vrijgelaten bankbiljetten van ieder bedrag uit te geven?* . . . . . 305.

Uiteenlopende gevoelens over deze quaestie. DU PUYNODE, ROSSI. 305. — Voordeelen der kleine coupures. 307. — Bezwaren tegen de kleine coupures aangevoerd. 313. — Slotsom. 322.

- § VI. *Behooven er exceptionele bepalingen te worden vastgesteld voor banken die verplicht zijn hare betalingen te staken?* . . . . . 323.

Wenschelijkheid van bijzondere voorschriften. 324. — Strafbepaling voor de bank, die hare betalingen staakt 325. — Wetgeving in Massachusetts. 326. — Wetgeving in New-York. 327. — Voordeelen eener tijdelijke schorsing boven eene onmiddellijke liquidatie in 1857 te New-York gebleken. 327.

HOOFDSTUK IV.

Onderzoek naar de waarde der argumenten, onlangs in de Tweede Kamer der Staten-Generaal ten voordeele van het behoud van het monopolie der Nederlandsche Bank aangevoerd.

- § I. *Historische ontwikkeling van het bankmonopolie. Geschiedenis van het bankwezen in ons vaderland. Uiteenlopend oordeel van de leden der Staten-Generaal.* . . . . . 333.

Stelselloosheid der meeste bankwetgevers: men wil de depositiebanken geheel vrij laten, maar verlangt eene gemonopoliseerde circulatiebank. 333. — Dit gevoelen ook in de Tweede Kamer verdedigd. 333. — Oorzaak hiervan. 334. — Historische ontwikkeling van het bankmonopolie. 335. — Nadeel der gemonopoliseerde instelling. 336. — De tusschenkomst van den Staat de oorzaak dat zich geen krachtig bankwezen kon ontwikkelen. 338. — Oprigting der Nederlandsche Bank. 339. — Zij ontving geen nitsluitend monopolie van papieruitgifte. 339. — Oprigting der Ned. Maatschappij ter begunstiging van de volksvlucht. 339. — Hernieuwing van het Octrooi der Ned. Bank in 1838. 341. — Wetsontwerp van 1863. 342. — Stelsel der Regering. 343. — Bezwaren hiertegen. 344. — Praktisch belang van een onderzoek naar de waarde der argumenten in de Tweede Kamer ten voordeele van het monopolie aangevoerd. 351. — De Kamer heeft geen beslissend oordeel over de monopolie-quaestie uitgesproken. 352. — Uiteenlopende gevoelens van de tegenstanders eener algemeene bankwet. 353. — Stelsel van den Heer BETZ. 354. — Stelsel van den Heer VAN BOSSE. 355.

- § II. *Het stelsel van den Heer BETZ.* . . . . . 357.

De argumenten van den Heer BETZ voor het behoud van het bankmonopolie. 358. — Mag de uitgifte van bankbiljetten met

het slaan van munt gelijk gesteld worden? 360. — De theorie van den Heer BETZ berust op eene verwarring van bankbiljetten met papieren geld. 362. — Nadeelige gevolgen der leer van den Heer BETZ. 363. — Is het noodig dat deugdelijkheid van het bankbiljet *a priori* vaststa? 364. — Het bankbiljet wordt volgens de leer van den Heer BETZ eene zaak van blind vertrouwen. 367. — Gevaren van dien toestand. 368. — Weêrlegging van twee gronden, waarop de Heer BETZ het bankwezen aan eene bijzondere regeling wenscht te onderwerpen. 368. — Oorsprong der bankbiljetten. 372. — Onjuistheid der bewering dat de Regering toelaat „dat het bankbiljet als geld omloopt.” 373. — Wenschelijkheid van een volkomen zeker papieren ruilmiddel. 374. — Plan van RICARDO. 375. — Voordeelen daaraan verbonden. 377. — Het plan van RICARDO kan worden doorgevoerd zonder inbreuk te maken op de bankvrijheid. 379. — Mag de oprigting van meerdere circulatiebanken geweerd worden omdat hare biljetten niet even gewild zullen zijn als die der Nederlandsche Bank? 380. — Berust op den Staat de verplichting om de veroordeelen tegen bankbiljetten weg te nemen? 383. — Vermoedelijke toestand in ons vaderland wanneer van den aanvang af het beginsel der vrijheid ware gehuldigd. 386.

§ III. *Vervolg. Kan het bestaan van gemonopoliseerde of geprivilegieerde circulatiebanken in Oostenrijk, Frankrijk, Engeland en Pruissen een argument zijn om het bankmonopolie in ons vaderland te behouden? . . . . .* 387.

De quaestie over de vrijheid van bankwezen kan alleen op praktisch terrein beslist worden. 387. — Argument van den Heer BETZ aan den toestand van het bankwezen elders ontleend. 388. — Het bankwezen in Oostenrijk. 389. — Hoe is het monopolie der Oostenrijksche Bank ontstaan? 390. — Hoe heeft zij zich van hare verplichtingen gekweten? 391. — Schorsing der betalingen van de Oostenrijksche Bank. 392. — Waarschuwend voorbeeld voor Nederland. 394. — Het bankwezen in Frankrijk. 400. — Oprigting der Bank van Frankrijk. 400. — Oprigting van zelfstandige banken buiten Parijs. 404. — Oorzaak van de opheffing dier banken in 1848. 407. — Gunstig oordeel over het gedrag dier banken. 408. — Vergelijking tusschen de zelfstandige departementale banken en de hulpkantoren der Bank van Frankrijk. 410. — Eene centrale bank kan en wil niet aan al de behoeften der bevolking voldoen. 412. — Dit door de Bank van Frankrijk zelve erkend. 413. — Toepassing op Nederland. 417. — De Bank van

Frankrijk van de eene zijde overdreven angstvallig, van de andere zijde veel te roekeloos. 419. — Weigert kleine bankbiljetten uit te geven. 419. — Gevaarlijke toestand der Bank van Frankrijk. 423. — Nadeelen van „leidende kredietinstellingen.” 427. — Ongunstig oordeel van Lord OVERSTONE over groote centrale banken. 430. — Zij kunnen eerst geruimen tijd haar disconto te laag houden en het daarna plotseling verhoogen. 432. — Zij oefenen daardoor een zeer nadeeligen invloed op den handel uit. 433. — De groote gemonopoliseerde banken van Europa hebben gedurende bijna iedere speculatieperiode misbruik gemaakt van hare groote magt. 434. — Periodieke terugkeer der handelskrisis in Frankrijk. Onderzoek van JUGLAR. 435. — SCHÄFFLE heeft hetzelfde met betrekking tot Engeland aangetoond. 439. — Slotsom ten nadeele van gemonopoliseerde banken. 443. — Haar eigenbelang dringt ze in strijd te handelen met het algemeen belang. 443. — Aanzienlijke voordeelen, welke deze handelwijze aan de Bank van Frankrijk heeft opgeleverd. 445. — De Bank van Engeland heeft een even noodlottigen invloed uitgeoefend als die van Frankrijk. 453. — Ongunstig oordeel van WAGNER over het gedrag der groote gemonopoliseerde banken gedurende de laatste krisis. 454. — Oordeel van NASSE over het gedrag der Pruisische Bank in 1856. 455. — Wenschelijkheid der opheffing van het bankmonopolie in ons vaderland. 457. — Bijzoeken beslissen meestal de quaestie of men het monopolie zal behouden of invoeren. 461. — Een bewijs hiervan levert Italië. 461. — Argumenten van den Italiaanschen Minister van Koophandel MANNA. 464. — Oordeel van den Hoogl. BOCCARDO. 465. — De hoofdzaak wordt geheel uit het oog verloren. 468.

§ IV. *Vervolg. De oorzaken der ongunstige resultaten van het Engelsche bankwezen, uit eene vergelijking met het Schotsche bankwezen opgespoord* . . . . . 469.

De Heer BETZ ziet in de geschiedenis van het Engelsche bankwezen een krachtig argument voor het monopolie. 469. — Oppervlakkig schijnt dit juist. 470. — Invloed der *Currency*-theorie. 471. — Een beroep op de Bankwet van PEEL een ongeschikt middel om te bewijzen dat monopolie de voorkeur verdient boven vrijheid. 472. — Oorsprong der Bank van Engeland. 472. — Zij ontvangt weldra een monopolie. 475. — Nadeeligen invloed van haar monopolie in 1793 en volgende jaren. 477. — Gedrag der Bank tussehen 1797 en 1820. 481. — Krisis van 1825. 483. — Afkeuringwaardig gedrag der Bank van Engeland. 487. — De Engelsche landbanken gedurende het jaar 1825. 489. — Ongun-

stig oordeel over de Bank van Engeland in het Parlement. 491. — Oprigting van *joint stock* circulatiebanken buiten Londen na 1826. 492. — Bankwet van 1833. 494. — Krisis van 1836. 496. — Nadeelige invloed der Bank van Engeland op de overige banken. 497. — Het gedrag der Bank tijdens de crisis van 1839. 499. — Langzame verbetering van het Engelsche bankwezen. 499. — De slechte wetgeving de oorzaak dat de *joint stock* banken in den aanvang minder gunstig werkten. 502. — Na 1836 gaat het Engelsche bankwezen een beteren toekomst te gemoet. 504. — Voortdurende vermindering der *private*, en vermeerdering der *joint stock* banken. 505. — De Bankwet van 1844 maakt plotseling een einde aan de vrijheid der Engelsche banken. 506. — Oorzaak hiervan: de *Currency*-theorie. 507. — Het hoofdoel der Bankwet van PEELE geheel mislukt. 507. — De nadelen er van door TOOME, FULLERTON en MILL aangetoond. 508. — Ongunstige invloed harer voorschriften in tijd van crisis. 509. — Oordeel van MILL. 514. — De Bankwet van PEELE en de crisis van 1857. 515. — De Engelsche wetgever had liever bij Schotland te rade moeten gaan. 518. — Oprigting der Bank van Schotland. 518. — Weldra door meerdere gevolgd. 519. — Volkomen vrijheid tot oprigting van circulatiebanken. 519. — Oordeel der Commissie uit het Hoogerhuis van 1826 over de Schotsche banken. 520. — Oorzaken van hare soliditeit. 521. — Langzame ontwikkeling van het Schotsche bankwezen. 523. — Eene vergelijking tusschen de Schotsche en Engelsche banken doet ons de privilegiën der Bank van Engeland als de voornaamste oorzaak kennen van de minder gunstige resultaten der Engelsche banken. 525. — Weêrlegging van een stuk uit de *Economist*, door den Heer BETZ aangehaald. 530. — In Engeland langzame overgang tot het Schotsche stelsel. 536. — Onjuistheid der bewering dat in ieder land ééne groote centrale bank noodig is. 538. — Gevaarlijke dier leer. 539. — De Schotsche banken steunen in moeilijke tijden op de Bank van Engeland. 539. — Dit alleen een gevolg van den abnormalen toestand, waarin het Engelsche bankwezen door het monopolie der Bank te Londen gebragt is. 540. — Nadeelige invloed van dien toestand. 541. — De wet van 1845 eene mislukte poging om dien toestand te verbeteren. 542. — Oordeel van WILSON over het Engelsche bankwezen. 544.

§ V. *Vervolg. De Amerikaansche banken ten onregte als een bewijs tegen de vrijheid van bankwezen aangevoerd* . . . . . 546.

In Amerika worden alle stelsels aangetroffen. 548. — Waar de

banken de minste privilegiën hadden, hebben zij het best gewerkt. 548. — Een treffend voorbeeld van den nadeeligen invloed van geprivilegieerde banken is de Bank der Vereenigde Staten. 551. — Geen bank heeft meer kwaad gesticht. 552. — Ongunstig oordeel van den President JACKSON over deze Bank. 554. — Door VAN BUREN bevestigd. 556. — Oorzaken van de onsoliditeit der Amerikaansche banken. 557. — Geen faillietwet. 557. — Feitelijke oninwisselbaarheid der bankbiljetten. 558. — Slecht geregeld muntwezen. Gebrek aan eene voldoende hoeveelheid edel metaal. 561. — Geen doelmatige bankwetgeving. 563. — Voor de naleving der statuten geen zorg gedragen. 564. — Bewijs hiervan levert de Bank van de Ver. Staten. 565. — Oorzaken van den ongunstigen toestand van het Amerikaansche bankwezen volgens VAN BUREN. 566. — De New-Yorksche bankwet van 1838. 567. — Doel dezer wet. 567. — Ongunstigen invloed derzelve. 568. — Oordeel van BUCHANAN. 573. — De wet van Massachusetts veel beter. 574. — Nadeelige zijde dezer wet. 575. — De Amerikaansche banken bewijzen niets tegen de vrijheid van bankwezen. 576. — Groote invloed van het krediet in Amerika. 577. — De Amerikaansche banken hebben veel bijgedragen tot bevordering van den algemeenen welvaart. 678.

§ VI. *Het stelsel van den Heer VAN BOSSE*. . . . . 579.

Berust op de veronderstelling dat de uitgifte van bankbiljetten gevaarlijker is dan het verleenen van boekkrediet en het aannemen van depôts. Onjuistheid hiervan. 579. — De Heer VAN BOSSE acht de gevaren van vrije circulatiebanken grooter dan zij werkelijk zijn. 580. — De Zwitsersche banken bewijzen dit. 580. — Toestand dier banken. 581. — De Zwitsersche banken munten uit door soliditeit. 583. — Gunstig gedrag der banken gedurende de krisis van 1857, niettegenstaande haren gedecentraliseerden toestand. 584. — Verklaring eener Zwitsersche bankdirectie. 585. — Zal het in Nederland minder goed gaan? 586. — Gunstig oordeel van MULLER en SCHÄFFLE over het gedrag van den Nederlandschen handel gedurende de krisis van 1857. 586. — Gewigtige redenen om zoo spoedig mogelijk tot de oprigting van meerdere circulatiebanken in Nederland over te gaan. 588. — Gunstige invloed van het bankwezen in Zwitserland. 588. — In Schotland. 589. — Achterlijke toestand van het bankwezen in ons vaderland. 591. — De nijverheid in Nederland nog voor groote ontwikkeling vatbaar. 591. — Men make zich niet te veel illusies van de oprigting van

hulpkantoren door de Ned. Bank. 592. — Nieuw soort van voorstanders der vrijheid van bankwezen. WOLOWSKI, BONNET. 593. — Er zijn *circulatiebanken* noodig om het bankwezen tot ontwikkeling te brengen. 597. — Het verbod om bankbiljetten uit te geven houdt de oprigting van hulpkantoren tegen. 598. — Belangrijkheid der aanstaande beslissing in ons vaderland. 600. — Nederland ging vroeger alle overige landen voor in het toepassen van liberale beginselen op oeconomisch gebied. 601. — Sedert veranderd. 601. — Langzame verbetering. 602. — G. K. VAN HOGENDORP, voorstander der bankvrijheid. 603. — Het opvolgen zijner beginselen de beste hulde aan zijne nagedachtenis. 604.

INLEIDING.

Zoowel op het gebied der staathuishoudkunde als op dat der staatkunde heeft de beantwoording der vraag: hoeverre de tusschenkomst van den staat zich zal moeten uitstrekken, waar zij te regt kan worden ingeroepen en waar zij als schadelijk behoort veroordeeld te worden, aanleiding gegeven tot de meest tegenstrijdige beschouwingen.

Terwijl men van de eene zijde de staatswerkzaamheid meer en meer wil uitbreiden, overal het toezigt en de leiding van den staat noodzakelijk acht ter bevordering van de belangen der menschheid en iedere uitbreiding der staatsbemoeijng een stap nader rekent tot hare verdere ontwikkeling, beschouwt men van den anderen kant de vrijheid als den natuurlijken toestand der maatschappij, verlangt men zooveel mogelijk af te breken al wat de strekking heeft om die vrijheid, meer dan hoog noodig is, te beperken en tracht de inmenging van den staat binnen de engst mogelijke grenzen

terug te brengen. ¹⁾ Doch bij verreweg de meesten bestaat geen vasten regel, waardoor zij zich laten leiden bij het uitbrengen van hun oordeel, of in een bijzonder geval de tusschenkomst van den staat wenschelijk is of moet gewraakt worden.

De oorzaak van dit verschijnsel is niet moeilijk na te gaan; zij wordt door den beroemden Engelschen wijsgeer JOHN STUART MILL met de volgende woorden duidelijk in het licht gesteld: „De menschen,” zegt hij in zijn voortreffelijk geschrift over de vrijheid, „zijn gewoon te gelooven en zij worden aangemoedigd in dat geloof door sommigen, die naar het karakter van wijsgeeren streven, dat hunne gevoelens over dergelijke onderwerpen beter zijn dan redeneringen en redeneringen overbodig maken. Niemand, inderdaad, bekent aan zich zelve dat de standaard, waarnaar hij oordeelt, zijn eigen gevoel van welgevallen is; doch eene meening, die niet steunt op redenering, kan alleen beschouwd worden als een bewijs dat iemand aan die meening de voorkeur geeft; en indien de redenen, wanneer zij opgegeven worden, enkel een beroep zijn op eene gelijke voorkeur door anderen gevoeld, dan blijft het alleen nog maar de voorliefde van meerdere personen in plaats van die van een enkele. . . . De meeningen der menschen met betrekking tot hetgeen moet goedgekeurd of moet afgekeurd worden, worden bestemd door een tal van uiteenloopende oorzaken. . . . Soms is het hun gezond verstand — op andere tijden hunne vooroordeelen of bijgeloovige meeningen: dikwijls hunne persoonlijke neigingen, die in overeenstemming, maar niet zelden ook in strijd zijn met de belangen der maatschappij, hunne afgunst of naijver, hunne aanmatiging of hunne verachting:

---

1) H. TER HAAR, *De Staat en het Individu. Eene inleiding op de vraag naar de grenzen der Staatswerkzaamheid.* Amst. 1863. pag. 8.

maar het meest van alles hunne zelfzucht of hunne vrees voor zich zelven — hun regtmatig of onregtmatig eigenbelang. . . . Er is dan ook inderdaad geen erkend beginsel, waarnaar algemeen het al of niet wenschelijke van staats-tusschenkomst beoordeeld wordt. Men oordeelt slechts overeenkomstig zijne persoonlijke neigingen. Sommigen zouden altijd wanneer zij goeds daar te stellen of kwaads te verhinderen vinden, het staatsbestuur willen dwingen de taak daarvan op zich te nemen; terwijl anderen liever ook maatschappelijke kwalen zouden willen laten voortbestaan, dan den kring der staatsbemoeienis zich ook maar eenigermate te zien uitbreiden. En de menschen plaatsen zich voor ieder bijzonder geval aan de eene of andere zijde, naar gelang deze algemeene rigting hunner gezindheden zich naar de eene of andere zijde keert, of naar mate zij meer of minder belang stellen in de zaak, die men door den staat wil laten verrigten, of naar gelang zij gelooven dat het gouvernement de zaak al of niet tot stand zal brengen op de wijze, waaraan zij de voorkeur geven; maar zeer zelden kiezen zij bij het beantwoorden der vraag naar de dingen, welke door het gouvernement behooren gedaan te worden, partij, ten gevolge van een vast aangenomen standpunt" 1).

En toch, wanneer men zich slechts los weet te maken van vooroordeelen en persoonlijke neigingen, is het niet moeilijk den algemeenen regel te vinden, waardoor men zich in zijn oordeel zal moeten laten besturen. Een onderzoek naar het doel van den staat zal hier het juiste antwoord kunnen geven. De staat bestaat niet om zich zelve; zijne bestemming is enkel de bevordering van het algemeen belang, en als van zelve vloeit hieruit de praktische regel voort: „beperk de individueele vrijheid voor zoover, maar ook niet

1) MILL, *On liberty*. Lond. 1859 (2th edit.) pag. 15, 16, 20, 21.

verder als door het belang der burgers in het gemeen gevorderd wordt" 1).

Vrijheid moet derhalve de normale toestand zijn en beperking dier vrijheid kan allcen dan gewettigd worden, wanneer zij nuttig of noodzakelijk is. En zij is alleen nuttig of noodzakelijk, *niet* waar het bijzonder belang van een enkele, dat dikwijls in strijd is met dat der overigen, maar waar het algemeen belang der burgers haar vordert. Slechts wanneer eene „harmonische bevrediging der bijzondere belangen" 2) door een beperkend optreden van den staat bevorderd wordt, zal zijne bemoeijng voldoende geregvaardigd zijn. Overal elders behoort zij te worden afgekeurd omdat zij welligt het eene individu ten koste van het andere bevoordeelt, in allen gevalle schadelijk en belemmerend werken zal.

Niet in abstracto echter laat zich bepalen wat algemeen belang is en wat niet. In ieder voorkomend geval zal het op nieuw moeten beoordeeld worden, en slechts langs dien weg zal zich laten bepalen, of de staatsbemoeijng in een bijzonder geval zal kunnen geregvaardigd, of zal moeten veroordeeld worden. Niet door onbestemde schrikbeelden of persoonlijke neigingen, waarvan men zich zelf maar half of in 't geheel geen rekenschap weet te geven, zal men zich mogen laten leiden en daarbij de groote schaduwzijde voorbij zien, die in den regel met elke staatsinterventie noodwendig gepaard gaat: de opoffering namelijk van een gedeelte der zedelijke zelfstandigheid der natie of van eenige harer leden 3), doch kalm en bedaard behoort men na te

1) OPZOOMER, *Staatsregterlijk onderzoek*. Amst. 1854. pag. 33.

2) OPZOOMER, l. l. pag. 22.

3) Krachtig laat MILL zich in de volgende bewoordingen ten nadeele van elke beperking door den Staat uit, wanneer deze in strijd is met de algemeene

gaan op welke wijze onder betrekkelijk de minste nadeelen de meeste belangen zullen bevredigd worden. Slechts het kwaad, en dan nog alleen daar, waar het overwegend en aftescheiden is van het goede, moet geweerd worden. Onverstandig zou het zijn een nadeel te verwijderen, wanneer de daartoe dienende middelen zwaarder lasten zouden opleggen dan de toestand die men te keer wil gaan met zich medebrenge, of wanneer het voorkomen van een kwaad eene gelijktijdige storing van overwegend grootere voordeelen zou ten gevolge hebben. Alleen wanneer het niet mogelijk is de nadeelen te verwijderen en de voordeelen te behouden, of wanneer bij de onmogelijkheid om beide geheel aftescheiden het kwade ontwijfelbaar het goede overtreft, mag de staat preventief tusschen beiden treden. In het ander geval zal hij zich moeten vergenoegen met het nemen van maatregelen, waardoor de willekeur zooveel mogelijk beperkt wordt;

---

overtuiging. „*To be prevented from doing what one is inclined to, or from acting according to one's own judgment of what is desirable, is not only always irksome, but always tends, pro tanto, to starve the development of some portion of the bodily or mental faculties, either sensitive or active; and unless the conscience of the individual goes freely with the legal restraint, it partakes, either in a great or in a small degree, of the degradation of slavery.*” MILL, *Principles of Political Economy with some of their applications to Social Philosophy*. London 1862 (5th edit.) II. 348. Er kan echter met eenigen grond gevraagd worden of niet zelfs, wanneer de publieke opinie minder duidelijk spreekt, de Staat zich zal te onthouden hebben van handelingen, die de ontwikkeling van het gevoel van zelfstandigheid en van eigen verantwoordelijkheid tegenhouden? Deze vraag wordt bevestigend beantwoord door OPZOOMER, wanneer hij zegt: „*Het beginsel behoort te zijn, dat het individu doel, niet middel is, en dat de bestemming van den Staat is, de vrijheid zijner bewegingen te bevorderen. Ontwikkeling, niet organisatie, behoort de lens te zijn. Vaste grenzen laten evenwel zich niet aanwijzen. Het zal soms noodig zijn, de ontwikkeling te leiden en te regelen niet alleen, maar die aan te vangen. Waarom zou het goede, als het niet uit den boezem des volks uitgaat, niet van de regering mogen uitgaan?* 1. 1. 22.

hij zal slechts regelend en temperend optreden, om niet door zijne beperkingen het ontstaan van overwegend grootere voordeelen onmogelijk te maken. Het minst van allen echter zal hij op grond van nadcelen, wier gewigt en omvang niet boven allen twijfel verheven is, en waarvan het niet zeker is dat zij de voordeelen verre overtreffen, de vrijheid mogen beperken door monopolïën in het leven te roepen of waar ze eenmaal bestaan die te bestendigen; en dan nog zal hij het alleen mogen doen, wanneer hij vooraf het voldingend bewijs heeft geleverd dat door het monopolie niet de deur wordt geopend voor nieuwe misbruiken, voor misbruiken, die grooter zijn dan die, welke men door de invoering van het monopolie wil trachten te voorkomen. Aan elk monopolie daarenboven zijn gewigtige en onvermijdelijke nadeelen verbonden: het bevoordeelt eenige weinigen ten koste van het algemeen, kan altijd slechts onvolkomen aan de bestaande behoeften voldoen en is immer in strijd met die harmonische bevrediging der bijzondere belangen, die de staat bij elken maatregel, dien hij neemt, op den voorgrond zal moeten stellen.

Het doordringen van dit beginsel in de algemeene overtuiging en de toepassing er van door den staat, heeft sedert het laatst der vorige eeuw groote veranderingen te weeg gebracht in het oeconomisch leven der volken. Er is eene geheele omwenteling tot stand gekomen op het gebied van handel en nijverheid, overal heeft de vrijheid zich ingang weten te verschaffen en is zij in de plaats getreden van den vroeger algemeen heerschenden geest van beperking en uitsluiting. Bijna alle bolwerken van protectie en monopolie zijn afgebroken, van die beide magtige indringers, die zich zoo gaarne beriepen op hunne nuttigheid of noodzakelijkheid, en op de gevaren, die — sloeg men aan hunne beweringen geloof — noodzakelijk uit de vrijheid zouden moeten voort-

vloeiën. En de heerlijke vruchten der vrijheid zijn niet achterwege gebleven; handel en nijverheid zijn tot eene vroeger ongekende hoogte gestegen; de nadecten en gevaren, die men voorheen zoo groot waande, zijn gebleken gering en onbeduidend te zijn, meestal zelfs in het geheel niet te bestaan; de groote voordeelen der vrijheid daarentegen zijn door de ondervinding helderder dan ooit in het licht getreden. De materiële welvaart heeft een krachtigen stoot gekregen; het individu heeft leeren inzien dat het zelf de beste bewaker is van zijne eigene belangen; het heeft opgehouden te steunen op den staat, zijn gevoel van eigen verantwoordelijkheid heeft zich ontwikkeld; het bewustzijn dat hij voortaan voor zichzelf zou moeten zorgen, heeft zijne energie en zijne werkzaamheid, maar ook zijn gevoel van verantwoordelijkheid en daardoor zijne waakzaamheid vergroot, het heeft hem in zijn eigen oog hooger geplaatst, en is daarenboven het krachtige middel geworden om, zonder eenige tusschenkomst van den staat, een tal van verkeerdheden en misbruiken weg te nemen of tegen te gaan.

Terwijl zich langzamerhand algemeen in de publieke opinie de overtuiging heeft gevestigd dat vrijheid op oeconomisch gebied het eenige middel is om vooruitgang en algemeene welvaart te bevorderen, is er echter eene zaak, waarbij volgens veler gevoelen het beginsel der vrijheid geene toepassing mag vinden. Wij bedoelen het bankwezen. Zelfs erkende tegenstanders van staatsinterventie meenden dat hier eene uitzondering moest gemaakt worden op het beginsel, waarvan zij de toepassing op elk ander gebied als wensche-lijk hadden leeren kennen en zooveel mogelijk hadden trachten te bevorderen.

Doch zal, wat in het algemeen bij handel en nijverheid geldt, niet waar zijn met betrekking tot het bankwezen? Zou hier eene uitzondering bestaan op den algemeenen regel,

dat de staat, waar het nuttige bedrijven of instellingen geldt, alleen repressief maar niet preventief moet te werk gaan? Waren hier algemeene bepalingen, met de strekking om de nadeelen weg te nemen of te verminderen, niet voldoende om haar doel te bereiken, en moest hier een kunstmatige toestand van monopolie en privilegie worden gehandhaafd op grond dat het publiek alleen langs dien weg tegen de nadeelen, die uit de misbruiken van het bankwezen zouden ontstaan, kon worden gewaarborgd? en konden eindelijk onder dat stelsel van monopolie dezelfde voordeelen worden verkregen als onder het stelsel van vrijheid?

Geene overtuiging was levendiger bij ons dan deze, dat vrijheid alleen in staat is te voldoen aan de onderscheidene en veelsoortige behoeften van den mensch; dat in vrije zelfstandige ontwikkeling het eenige middel gelegen is om, niet alleen op geestelijk, maar ook op stoffelijk gebied waren vooruitgang te bevorderen; dat niets meer in staat is vooruitgang en ontwikkeling tegen te houden dan die krachtelooze en doodelijke eenvormigheid, die het natuurlijke gevolg is, en *moet* zijn eener centralisatie, die de zelfstandigheid der deelen vernietigt, hun alle initiatief ontnemt en ze oplost in het groote geheel, dat kunstig mechanisme, bestemd om aller belangen te behartigen en aller behoeften te voldoen, dat altijd slechts onvolledig aan zijn doel zal kunnen beantwoorden. Doch bovendien meenden we dat vrijheid, mits behoorlijk geleid, het beste middel was om misbruiken en verkeerdheden tegen te gaan, omdat zij het gevoel van eigene verantwoordelijkheid weet op te wekken en den mensch leert inzien, dat hij zelf de beste wachter is voor zijne eigene belangen. Eindelijk zagen we in die vrijheid het eenige middel om door de *self acting and selfcontrolling power* van 's menschen eigenbelang de schijnbaar strijdige belangen van allen tot een schoon harmonisch geheel

te ontwikkelen, en een toestand te verkrijgen, die nimmer door een willekeurig ingrijpen van den staat bereikt kon worden.

Het denkbeeld lokte ons derhalve aan om te onderzoeken of de toepassing van het beginsel, dat we in het algemeen als verderfelijk hadden leeren beschouwen, bij het bankwezen op utiliteitsgronden kon worden gerechtvaardigd en of met het oog op MILL's bij uitstek praktischen regel: „*Laissez-faire should be the general practice: every departure from it, unless required by some great good, is a certain evil*”¹⁾, aan den staat het regt kon worden toegekend om het regt tot uitgifte van bankbiljetten aan de banken in het algemeen te ontzeggen of die banken, welke bankbiljetten uitgeven, aan een tal van beperkende bepalingen en voorschriften te onderwerpen.

Vrij algemeen heeft men het regt tot uitgifte van bankbiljetten slechts aan eene enkele door den staat in het leven geroepene of althans om bijzondere redenen door hem begunstigde instelling willen toekennen, niettegenstaande het, gelijk wij later zullen aantoonen, eene bijna onmisbare voorwaarde is voor eene algemeene ontwikkeling van het bankwezen en eerst dan kan gemist worden, wanneer het eenmaal, gelijk in Engeland, een hoogen trap van ontwikkeling bereikt heeft. Men heeft zich daarbij gegrond op verschillende redeneringen, waarvan wij de waarde later meer uitvoerig zullen onderzoeken.

Men beweerde onder anderen dat het bankbiljet op eene lijn met het geld moest geplaatst worden, dat het in tegenoverstelling der andere soorten van kredietpapier dezelfde werking uitoefende als geld, dat het zelf geld was; men heeft zich soms zelfs laten verleiden tot de theorie, dat,

1) MILL, II. 556.

evenals de staat verplicht is de natie te waarborgen dat de op zijn gezag uitgegeven muntstukken eene zekere hoeveelheid edel metaal in zich bevatten en derhalve voor de waarde er van instaat, hij zich eveneens aansprakelijk zou moeten stellen voor de nakoming der betalingsbeloften door de banken aangegaan, m. a. w. dat de staat behoorde te zorgen dat ieder blindelings een bankbillet zou kunnen aannemen, zonder zich zelfs vooraf te overtuigen dat de persoon of het ligchaam, dat het bankbillet had uitgegeven inderdaad bestond ¹⁾. Van dat standpunt echter uitgaande had men eene bank, die van staatswege bestuurd werd, behooren in te voeren en beging men reeds dadelijk eene inconsequentie, door het regt tot uitgifte van bankbilletten aan eene privaatinstelling over te dragen, die hare eigene belangen had, welke soms, gelijk de ondervinding meermalen bevestigd heeft, in strijd zouden kunnen geraken met het belang van het algemeen, en die, omdat zij ten gevolge van haar monopolie zooveel magtiger was dan de elders bestaande vrije, met elkander concurrerende banken, bij elken misslag, dien

---

1) Door deze leer komt men noodzakelijk tot de ongerijmdheid dat het regt om bankbilletten uit te geven, hetwelk toch eigenlijk niets anders is dan het regt om onder een zekeren vorm schulden aan te gaan, tot de regten van de Kroon behoort. Deze meening vindt vooral veel bijval in Duitschland en werd onlangs nog door TELLKAMPF, Lid van het Pruisische Huis der Heeren en Professor der staatswetenschappen aan de Universiteit te Breslau, verdedigd. „*Das Recht Banknoten auszugeben, welche gleich dem Papiergelde umlaufen, gehört jedoch eben sowohl, als das Recht Gold und Silber zu prägen, ausschliesslich der Staatsgesellschaft, und kann ohne die Zustimmung der gesetzgebenden Gewalt nicht von Privatpersonen in Anspruch genommen werden.*” TELLKAMPF, *Ueber die neuere Entwicklung des Bankwesens in Deutschland*. Breslau 1856. pag. 72. Ook de Pruisische Handelsminister VON DER HEYDT verklaarde in zijne redevoering, den 20. April 1857 in het Huis der Afgevaardigden gehouden: „*Banknotenausgabe sollte Ausfluss des Münzregals sein.*” WAGNER, *Beiträge zur Lehre von den Banken*. Leipzig 1857, pag. 43.

zij beging, een veel nadecliger invloed moest uitoefenen, dan hij vrijheid van bankwezen mogelijk zou geweest zijn.

Dikwijls echter werd, zonder een bepaald beginsel op den voorgrond te stellen, het regt tot uitgifte van bankbiljetten als monopolie aan eene reeds bestaande, meestal vroeger onder medewerking van den staat opgerigte maatschappij toegestaan, ter belooning, zoo het heette, voor de diensten, die zij den staat had bewezen, door haar in moeilijke tijden geldelijke hulp te verleen; waarschijnlijk echter meer met de nevenbedoeling om op die wijze bij voortdoring op haren bijstand te kunnen staat maken ¹⁾. Zoodoende

---

1) Een paar voorbeelden, aan de geschiedenis van het bankwezen ontleend, zullen duidelijk aantonen dat het verleen van het bankmonopolie meestal niet voortgevloeid is uit de overtuiging dat de vrije uitgifte van bankbiljetten gevaren opleverde, maar enkel uit het eigenbelang van den Staat.

Toen de Bank van Engeland in 1694 werd opgerigt, dacht men er niet aan haar een monopolie toe te staan. Kort daarop trachtte zelfs het Engelsche Parlement nog eene tweede bank op te rigten, onder voorwaarde dat deze, even als de Bank van Engeland, haar kapitaal aan den Staat zoude uitleenen. Er werd echter geen genoegzaam aantal personen gevonden, welke onder die voorwaarde eene bank wilden oprigten, en het plan had geen verder gevolg. De Bank van Engeland echter verleende de gevraagde hulp en verkreeg als belooning daarvoor in zooverre een monopolie dat het Parlement zich verbond om, zoolang het Bankcharter duurde, geene nieuwe banken met beperkte verantwoordelijkheid te zullen oprigten. Er bestond echter geene wet, die de oprigting van *Joint-stock* banken verhinderde; alleen waren de aandeelhouders dezer banken volgens de Engelsche wetgeving persoonlijk voor alle schulden der vennootschap aansprakelijk. Het eenige privilegie der Bank van Engeland bestond derhalve in de beperkte verantwoordelijkheid der aandeelhouders, die alleen door het Parlement kon verleend worden. Bij de hernieuwing van het Bankcharter in 1709 werd het monopolie voor de Bank van grooter gewigt; er werd bepaald dat alleen de Bank van Engeland en vennootschappen, uit niet meer dan zes personen bestaande, bankbiljetten zouden mogen uitgeven. De Bank van Engeland had dit privilegie, dat haar voor de toekomst van hare gevaarlijkste concurrenten, nam. groote bankvennootschappen, ontsloeg, alleen te danken aan de geldelijke hulp, die zij toen reeds tot viermaal toe aan den Staat had verleend. In

droeg het belang van gouvernementen, wier financiëele toestand geheel met de banken verwickeld was en in het naauwste verband stond met het voortduren van het mono-

---

1717 leende zij nogmaals 2 mill. £, in 1722 4 mill. £ enz., zoodat de Bank in 1740 reeds meer dan 11½ mill. £ van den Staat te vorderen had. Het maatschappelijk kapitaal der Bank van Engeland was nimmer in den vorm van specie in de kelders der bank aanwezig en is, thans tot een bedrag van 14½ mill. £ geklommen, nog geheel en al aan den Staat uitgeleend; het bestaat voor een groot gedeelte uit de schuld reeds in de eerste helft der vorige eeuw door den Staat aangegaan. MACLEOD, *Dictionary of Political Economy*. London 1863, voce *Banking in England* en GILBART, *History and principles of banking*. London 1835. (2th edit.) pag. 38 en volg.

Ook het monopolie der Bank van Frankrijk, oorspronkelijk slechts bestaande in het regt om bij uitsluiting in Parijs bankbiljetten te mogen uitgeven, werd met het oog op de geldelijke belangen van den Staat bij de wet van 24 Germinal an IX ingevoerd en later bij die van 22 April 1806 door NAPOLEON gehandhaafd. Aan de Bank werd bij hare oprigting de verplichting opgelegd om uit de winsten, die na aftrek van een zeker door de wet vastgesteld dividend overbleven, een reservefonds te vormen, dat belegd moest worden in 5 Per's geconsolideerde staatsschuld, ingeschreven op naam der bank, en niet opvorderbaar zoolang het privilegie der Bank duurde. De Bank was van den beginne af een werktuig van den Staat, zij werd gebruikt om de koers der staatspapieren omhoog te houden en om de schatkist met geldleeningen te hulp te komen, die onder het bestuur van NAPOLEON reeds boven de 500 mill. francs klommen. In 1817 leende de Bank nogmaals 74 mill. aan de Regering, in 1823 109 mill., in 1824 112 mill., in 1830 291 mill., in 1831 255 mill. Den 31 Maart 1848 deed de Bank een renteloos voorschot aan den Staat van 50 mill., tegen onderpand van schatkistbiljetten der Republiek. Kortens tijd daarna werden bij de Decreten van 27 April en 2 Mei 1848 de onafhankelijke circulatiebanken, die in de Departementen gevestigd waren, hoewel zij zich aan geenerlei misbruiken hadden schuldig gemaakt, opgeheven en het monopolie der Bank van Frankrijk, dat zich tot dusverre slechts tot Parijs bepaald had, tot het geheele grondgebied der Fransche Republiek uitgebreid. De wederdienst van de Bank voor het haar door den Staat verleende gunstbewijs liet zich niet lang wachten: den 3 Junij opende zij den Staat een krediet van 150 mill. en nam later aan de staatsleening van den 24 Julij deel voor een bedrag van 22½ mill. LAFERRIÈRE, *Cours théorique et pratique de droit public et administratif*. Paris 1854. (4me édit.) II. 462 en v., COURCELLE-SENEUIL, *Traité théorique et pratique des opérations de*

polie, waarbij zij zelve het grootste belang hadden, er niet weinig toe bij om van hun kant de vrijheid van bankwezen zooveel mogelijk tegen te gaan, terwijl zij anders — ware die historische oorzaak voor het ontstaan van een bankmonopolie niet aanwezig geweest — welligt zonder aarzelen het beginsel der vrijheid zouden hebben gehuldigd.

Waar eenmaal geprivilegieerde of gemonopoliseerde circulatiebanken bestonden, waren er verschillende oorzaken, die hare opheffing tegenhielden. In de eerste plaats de natuurlijke zucht den meesten menschen eigen om met het bestaande tevreden te zijn, wanneer het niet al te slecht is. Men weet wat men heeft, zoo werd er gezegd, maar niet wat men, brekende met het bestaande, er voor in de plaats zal verkrijgen en wat bij verandering de toekomst zal opleveren. Men plaatste zich op een zeer conservatief standpunt, dat men ook het standpunt der tevredenheid zou kunnen noe-

---

Banque. Paris 1857 (3me édit.) 212 en v. DU PUYNOE, De la monnaie, du crédit et de l'impôt. Paris 1853. I. 300 en v.

Wij merken derhalve eene treffende overeenkomst op tusschen het ontstaan en de latere uitbreiding van het bankmonopolie in Frankrijk en in Engeland; zij begonnen beide met geringe voorregten, die bij de voortdurende financiële behoeften van den Staat meer en meer ten koste der overige banken werden uitgebreid en in Frankrijk althans met een volslagen monopolie eindigden. In 1826 werd op het monopolie der Bank van Engeland weder inbreuk gemaakt door de bepaling dat er voortaan op een afstand van 65 mijlen buiten Londen weder circulatiebanken met meer dan 6 aandeelhouders mogten worden opgericht.

Wij meenen na het bovenstaande met eenigen grond te mogen beweren dat het beginsel der vrijheid van bankwezen reeds veel algemeener zou gehuldigd en het bankmonopolie welligt nimmer zoo algemeen zou ingevoerd zijn, zoo niet de Staat, er de wenschelijkheid van inziende om een magtig finantiëel ligchaam naast zich te hebben, waarbij zij in tijd van nood immer hulp zou kunnen vinden, in het verleenen van het monopolie tot uitgifte van bankbiljetten het beste middel had meenen te vinden, om zich bij voortdoring van die hulp te verzekeren.

men, men was dankbaar voor het bestaande en verlangde geene verandering. Men hield het wel voor mogelijk dat die verandering voordeelen zou kunnen opleveren, maar achtte het niet der moeite waard te onderzoeken, welke die voordeelen zouden kunnen zijn. Men vreesde daarenboven dat niet al de mogelijke nadeelen, die tegen de voordeelen overstonden, waren in rekening gebracht, dat men er soms een over het hoofd gezien, of te ligt geteld had, dat de uitkomsten minder gunstig zouden zijn, dan men zich had voorgesteld; in een woord men was huiverig de hand tot verbetering aan het werk te slaan. Dit standpunt vond uit den aard der zaak den meesten bijval bij hen, die of in het geheel niet of slechts oppervlakkig met de groote voordeelen bekend waren, die een vrij bankwezen elders aan handel en nijverheid had opgeleverd, en uit den aard der zaak overal, waar het eenigen tijd bestaan heeft, zal moeten opleveren; in de tweede plaats bij die personen, welke bij de oprigting van vrije banken geen direct belang hadden, en zeer ingenomen waren met het gemak dat hun het gebruik van bankpapier, door slechts eene maatschappij uitgegeven, opleverde. Zij konden thans blindelings en bijna alleen op het gevoel af een bankbillet in betaling aannemen, zonder dat het zelfs noodig was zich daarbij af te vragen of zij het op hunne beurt ook weder als middel zouden kunnen gebruiken, om anderen te betalen, van welke omstandigheid natuurlijk, bij het bestaan van meerdere uitgevers van bankbiljetten, de aanname of weigering van een aangeboden bankbillet afhankelijk zal moeten gemaakt worden. Dat echter eene zoover gedrevene gemakzucht van het publiek bij de behandeling der vrijheidsquestie niet als argument ten nadeele der vrijheid kan worden aangevoerd, zal wel geene toelichting behoeven.

Naast de categorie van hen, die met den bestaanden toestand tevreden zijn en geene verandering wenschen, staat

eene andere, die wel erkent dat de voordeelen, die het vrije bankwezen elders heeft opgeleverd, veel grooter zijn dan die welke het monopolie ooit zal kunnen verschaffen, doch die meent dat de gevaren der vrijheid hier grooter zullen zijn dan elders. Zij gaan van de bewering uit dat de natie nog niet rijp is voor een vrij bankwezen, vestigen alleen hun hoop op de toekomst en verklaren dat er welligt eenmaal een tijd zal komen, waarin men het beginsel der vrijheid algemeen zal kunnen huldigen. Het volk moet eerst opgevoed worden voor de vrijheid, wordt er gezegd, zij mag niet op eenmaal worden toegestaan, er is tijd noodig om haar op het volk te doen overgaan en het zou gevaarlijk zijn haar thans reeds in te voeren. Doch wanneer een volk nog een kwart of een halve eeuw aan het monopolie onderworpen blijft, zal het dan rijper zijn voor een vrij bankwezen? Wat beteekent eigenlijk die toestand van rijpheid, waarvan men zich het ontstaan als eerst in de toekomst mogelijk voorstelt? Die toestand is naar onze meening aanwezig wanneer eene natie alleen het papier aanneemt van, en haar geld alleen in depôt toevertrouwt aan die banken, welke door een soliede bestuur voldoende waarborgen geven, dat zij de betalingsverbindtenissen, die zij op zich hebben genomen, zullen kunnen nakomen. Indien het publiek aan iedere bank zonder onderscheid vertrouwen schenkt, alleen omdat het eene bank is, en bankbiljetten aanneemt alleen omdat het bankbiljetten zijn, zal vrijheid van bankwezen ongetwijfeld gevaarlijk zijn; de banken zouden in dat geval elke contrôle missen en zich ligt tot onvoorzigtige handelingen laten overhalen, wijl zij inzien dat voorzigtigheid geene noodzakelijke voorwaarde meer is om wèl te slagen en dat zij door meer te wagen hare winsten aanzienlijk zullen kunnen vergrooten. Daar echter het publiek met betrekking tot eene nieuw opgerigte bank eerder te wantrouwend dan te

vertrouwend is, zal de vrijheid van bankwezen uit dat oogpunt geheel onschadelijk wezen. Die personen, welke eene bank wantrouwen, zullen haar niet gebruiken en zij, die haar gebruiken, zullen dit alleen doen, omdat zij er goede gronden voor hebben.

Doch, voert men hier tegen aan, het grootte publiek dat niet in staat is over het krediet van den uitgever van een bankbillet te oordeelen, zal door zijne onkunde aan allerlei misleiding bloot staan. Men scheidt zich echter een gevaar, waarvoor niet de minste grond bestaat. Men had slechts een blik behoeven te slaan op die landen, waar reeds langen tijd vrijheid van bankwezen bestaan heeft, om zich dadelijk van het ongegronde der tegenwerping te overtuigen. Wanneer het grootte publiek daar een bankbillet in betaling aanneemt, vraagt het niet of de maatschappij die het bankbillet heeft uitgegeven vertrouwen verdient, maar alleen of 't het aangeboden bankbillet op zijne beurt zal kunnen gebruiken om anderen te betalen. Wanneer het hieraan twijfelt, zal het dadelijk de aanneming weigeren. Een bankbillet wordt derhalve door iemand, die zelf niet over de innerlijke waarde er van kan oordeelen, alleen in betaling aangenomen, wanneer de uitgever volgens de publieke opinie vertrouwen verdient. Die publieke opinie vindt haar toongever in de overige banken en in de kooplieden, de eenige die in staat zijn met juistheid over het krediet eener bank te oordeelen; zoodra deze het voorbeeld geven en de billetten eener bank in betaling beginnen aan te nemen, zal het grootte publiek veilig kunnen volgen. Indien echter zij, die alleen met grond over het krediet eener bank kunnen oordeelen, hare billetten weigeren, bestaat er niet het minste gevaar dat het min kundige publiek er uit eigen beweging een aanvang mee zal nemen. Integendeel zal het nog lang blijven aarzelen, nadat anderen, op wier oordeel het zich veilig had kunnen verla-

ten, reeds lang zijn voorgegaan. Daar nu het eigenbelang van ieder, ook van den minst beschaafde, hem noopt om nimmer bankbiljetten aan te nemen, tenzij hij vooraf weet dat hij ze in plaats van geld weder uit zal kunnen geven, is het waarschijnlijk, dat eene natie, zonder voorafgaande kennismaking met eene gemonopoliseerde bank als voorbereidingsmaatregel, van nature genoegzaam ontwikkeld zal zijn om zonder gevaar voor misleiding met de vrije banken in aanraking gebragt te worden ¹⁾.

Eene derde klasse van personen, men zou ze de voorvechters van het bankmonopolie bij uitnemendheid kunnen noemen, verklaart rondweg dat monopolie hier even goed in staat is aller behoeften te bevredigen als vrijheid. Zij beginnen met de gevaren der vrijheid op te sommen, en niet alleen die, waarvoor eenige waarschijnlijkheid bestaat, maar ook die, welke bij den grootst mogelijken graad van ligtgeloovigheid en onkunde eener natie en bij de slechtst mogelijke wetgeving nog overdreven mogen genoemd worden. De nadeelen, die, gelijk de ondervinding geleerd heeft, evenzeer uit het monopolie als uit de vrijheid kunnen voortvloeyen, worden daarbij geheel over het hoofd gezien. Hunne redenering

---

1) Ter loops zij hier aangemerkt, dat het onze bedoeling niet is door deze redenering de vrijheids-questie op te lossen, maar alleen de ongerijmdheid aan te toonen der bewering dat aan vrijheid van bankwezen een bankmonopolie als voorbereidingsmaatregel zou moeten vooraf gaan, op grond dat het volk nog niet voldoende ontwikkeld is. Het voorbeeld der Schotsche banken heeft dit dan ook volkomen bevestigd. De Schotsche natie was nog zeer onbeschaafd, toen de eerste vrije banken werden opgerigt; ea toch zijn de gevaren, waaraan de voorstanders van het monopolie ons willen doen gelooven, geheel achterwege gebleven. Wel is waar ging ook in Schotland aan de vrijheid van bankwezen een monopolie van 26 jaar vooraf, doch dit was natuurlijk van veel te korten duur om in de oogen der voorstanders van de onrijphedstheorie tot eene voldoende voorbereiding te strekken tegen de gevaren der vrijheid.

komt hierop neder: uit de vrijheid zullen groote gevaren voortvloeijen, terwijl het monopolie daarentegen geene gevaren zal kunnen opleveren; het laatste is bovendien even volkomen als de vrijheid in staat alle billijke behoeften te bevredigen; *ergo* zal men het monopolie moeten handhaven, en zou 't zelfs onverantwoordelijk zijn het prijs te geven om de vrijheid van bankwezen intevoeren. ¹⁾ Deze redcnring is op zich zelve volmaakt logisch, men heeft volkomen het regt uit de premissen de gevolgtrekking te maken, die er door de monopolisten uit getrokken wordt. Er ontbreekt echter eene voorwaarde om ze *waar* te maken: de stellingen, waarop het stelsel rust, moeten zelve waar en bewijsbaar zijn, en daar, gelijk ons later zal blijken, aan dezen eisch niet kan voldaan worden, zal het gcheele gebouw bij een nader onderzoek ineen moeten storten.

Wij stellen ons voor in de volgende bladzijden de argumenten, die tegen de vrijheid van bankwezen en ten voordeele van het monopolie zijn aangevoerd, uitvoeriger te onderzoeken en tevens de maatregelen nategaan, welke in geval van vrijheid door den wetgever behooren genomen te worden om de nadeelen, die uit vrije banken zouden kunnen voortvloeijen, wegtenemen. Daar het echter niet mogelijk is met eenige grondigheid over deze vraagpunten te oordeelen, ten

---

1) Wij hebben hier in korte woorden de argumenten aangestipt, die door de Nederlandsche Regering in de Memorie van Toelichting, behoorende bij het den 3. Junij 1863 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden wets-ontwerp, getiteld *Voorzieningen omtrent de Nederlandsche Bank enz.*, gebruikt worden om de wenschelijkheid te betoogen van het behoud van het bankmonopolie in ons vaderland. Daar de argumenten in de Mem. v. Toel. ten voordeele van het monopolie en ten nadeele der vrijheid aan gevoerd, in bepaalde betrekking staan tot de toestanden van ons vaderland, kwam het ons niet ondoelmatig voor bij de behandeling der vrijheidsquestie in het 4^e Hoofdstuk, deze als leidraad voor ons onderzoek te gebruiken.

zij men zich vooraf eene juiste voorstelling vorme van den aard van het bankbillet en van de plaats, die het onder de circulatiemiddelen inneemt, alsmede van het wezen der banken en van de wijze, waarop zij behooren bestuurd te worden, zullen wij vooraf deze punten een weinig nader trachten uiteen te zetten.

De voornaamste resultaten, die ons onderzoek ons opleverde, laten zich in de volgende punten zamenvatten.

1) Dat het bankbillet in zijne natuur volkomen met de overige soorten van kredietpapier overeenkomt, dat het even als deze zijne waarde als circulatiemiddel uitsluitend ontleent aan het krediet van den persoon of van de maatschappij, die het heeft uitgegeven, en dat de meer of minder uitgebreiden kring, waarin het als betaalmiddel gebruikt wordt, alleen afhangt van het meer of min algemeen vertrouwen, dat de uitgever zich heeft weten te verwerven; dat derhalve het bankbillet evenmin als de andere soorten van kredietpapier met geld mag gelijk gesteld worden en dat de staat dus op grond der willekeurig aangenomen meening, dat bankbilletten geld zijn, de uitgifte daarvan in het algemeen niet aan de banken zal mogen verbieden.

2) Dat het voornaamste gevaar der banken, gelijk de ondervinding overtuigend bewezen heeft, niet gelegen is in het recht tot uitgifte van bankbilletten, maar in de verbindtenissen door de aanneming van depôts en onder den vorm van krediet aangegaan, en dat derhalve de staat, wanneer hij zich geroepen acht zekere bepalingen te maken om de gevaren, die uit het bankwezen kunnen voortvloeijen, weg te nemen of te verminderen, zoowel de banken, die alleen depôts aannemen, als die welke bankbilletten uitgeven in zijne bankwetgeving behoort op te nemen.

3) Dat de eenige zekere waarborg voor een goed bestuur der banken gelegen is in de bekwaamheid en de soliditeit

van den bankier, en dat alle voorschriften, waardoor de staat in het eigenlijk bestuur der banken ingrijpt en dit aan vaste regelen onderwerpt, de banken wel zeer in haar werkkring kunnen belemmeren, maar toch onvoldoende zijn om de misbruiken te keeren.

4) Dat de staat een voorzigtig en soliede bestuur der banken alleen door zijdelingsche middelen zal kunnen bevorderen, waaronder vooral in aanmerking komt het opleggen der verplichting aan de banken om hare handelingen op periodieke tijden openbaar te maken, ten einde het publiek aldus voortdurend in de gelegenheid zij, met juistheid over hare handelingen te kunnen oordeelen.

5) Dat in het algemeen de vrije concurrentie van circulatiebanken, onder eene goede wetgeving, een veel beteren waarborg oplevert voor de soliditeit dier inrigtingen, dan eene gemonopoliseerde bank; dat de contrôle van het publiek, maar vooral de onderlinge contrôle van met elkander concurrerende banken veel meer zekerheid geeft voor een voorzigtig bestuur dan eene geprivilegiëerde maatschappij, die voor een groot deel aan haar karakter van halfslagtige staatsinstelling haar krediet te danken heeft, en zich niet met diezelfde voorzigtigheid behoeft te gedragen om haar krediet te bewaren als vrije, met elkander concurrerende banken, die haar krediet door een kortstondig onvoorzigtig gedrag dadelijk in de waagschaal stellen; dat een enkele misslag voor deze laatste eene levensquestie kan worden, terwijl eene gemonopoliseerde bank, die zich aan denzelfden misslag schuldig maakt, zich zonder moeite zal kunnen staande houden en zelfs, in geval zij in de onmogelijkheid geraakt hare verplichtingen na te komen, door den staat zal worden beschermd, omdat het algemeen belang te sterk met haar bestaan verbonden is.

6) Dat iedere misslag, door eene gemonopoliseerde bank begaan, veel grootere gevolgen heeft, dan die van kleine ban-

ken, welke uit den aard der zaak slechts een veel geringeren invloed op het handelsverkeer kunnen uitoefenen.

7) Dat, wanneer onder een stelsel van vrijheid de circulatiebanken nadeelen hebben opgeleverd, dit òf het gevolg is geweest van eene onvoldoende wetgeving, òf van eene te sterke uitbreiding van hare verbindtenissen, door de aanneming van depôts aangeaan.

8) Dat derhalve de gevaren eener gemonopoliseerde circulatiebank grooter zijn dan van vrije concurrerende banken.

9) Dat vrije banken, die overal opgericht worden, waar de behoefte ze in het leven roept, en die zich geheel rigten naar de behoeften der omgeving, waaronder zij werkzaam zijn, veel krachtiger de algemeene welvaart zullen bevorderen, dan eene gemonopoliseerde bank, die, gelijk elk gecentraliseerd ligchaam, aan vaste vormen gebonden waarvan zij niet kan afwijken, al de nadeelen doct ontstaan, die bij verschil van behoeften uit eenvormigheid moeten voortvloeijen.

10) Dat wel is waar *in abstracto* het regt tot uitgifte van bankbiljetten geene noodzakelijke voorwaarde is voor het bestaan van banken, die handel en nijverheid door kapitaalverschaffing aanmoedigen, doch dat eerst bij een ontwikkelden toestand van het bankwezen — wanneer de gewoonte algemeen is geworden om loopende rekeningen bij de banken te houden — banken, die het regt tot uitgifte van bankbiljetten missen, overal met voordeel voor zich zelve zullen kunnen werkzaam zijn; dat derhalve door het verbod om bankbiljetten uit te geven, de oprigting van banken en eene wenschelijke uitbreiding van het bankwezen wordt tegengehouden, en de aanmoediging van de productieve krachten des lands op den achtergrond wordt gesteld.

11) Dat derhalve de vrije circulatiebanken onder eene goede wetgeving meer voordeelen en minder nadeelen zullen opleveren dan eene gemonopoliseerde bank, en dat dus de

staat — met het oog op den regel, dien wij boven hebben aangegeven, dat hij alleen preventief tusschen beiden mag treden wanneer er een groot voordeel door kan verkregen worden en dat elke afwijking daarvan een groot kwaad is — de vrije oprigting van circulatiebanken niet zal mogen tegengaan.

De beschouwingen, die wij in de volgende bladzijden hebben nedergelegd, zijn de vrucht van eene, voor zoover de weinige tijd, die wij ter onzer beschikking hadden, ons toeliet, zoo naauwkeurig mogelijke studie der geschriften van eenige der voornaamste autoriteiten op het gebied van het bankwezen. Bij de ontzagehelijke literatuur, welke er in tegenoverstelling van ons vaderland, in het buitenland en vooral in Engeland over dit onderwerp bestaat, was het ons niet mogelijk eenigzins volledig kennis te nemen van alles, wat er over dit onderwerp is geschreven. Indien we derhalve te oppervlakkig mogten geweest zijn, roepen wij de welwillende kritiek in van hen, die door eene langere bronnenstudie een meer grondig oordeel zullen kunnen uitspreken over een onderwerp, dat zich door eene buitengewone ingewikkeldheid kenmerkt en daarom aanleiding heeft gegeven tot dikwijls lijnregt met elkander strijdige theoriën.

Wanneer wij het waagden een oordeel uittespreken, geschiedde het nimmer op grond van enkele rednering, maar altijd steunende feiten, die wij meenden dat met eenigen grond voor ons gevoelen konden worden aangevoerd, onder de overtuiging evenwel van de moeilijkheid om van elk verschijnsel de gecompliceerde en dikwijls elkander tegenwerkende oorzaken nategaan. Zoo wij daarbij dikwijls melding gemaakt hebben van Engelsche toestanden en van de verschijnselen, die zich op het gebied van het Engelsche bankwezen hebben voorgedaan, 't geschiedde met een tweeledig doel: vooreerst, om aantetoonen welk een veel hoogeren

trap van ontwikkeling het bankwezen daar bereikt heeft dan in ons vaderland en welke voordeelen uit dien toestand voortvloeijen; in de tweede plaats, omdat de talrijke *enquêtes*, na bijna iedere krisis door het Hooger- en Lagerhuis ingesteld, daar tot eene veel juistere kennis der feiten geleid hebben dan elders, en tevens de gevoelens hebben doen kennen van een tal van practische mannen, die uit eigen ondervinding over de oorzaken der verschijnselen, die zij mededeelden, konden oordeelen.

In het algemeen heeft zich de overtuiging meer en meer bij ons gevestigd dat de fout, waaraan de meeste bankwetgevers en talrijke schrijvers zich hebben schuldig gemaakt, voornamelijk bestond in het aannemen van zekere theoriën, die op verkeerde grondslagen steunen en bij een grondig onderzoek voor de overtuiging zullen moeten wijken dat vrijheid van bankwezen, onder het genot eener doelmatige wetgeving, het krachtigste, ja het eenigste middel is om de gevaren, die uit de banken kunnen voortvloeijen, wegtene- men en haar tegelijk alle die voordeelen te doen opleveren, waartoe zij uit den aard van haar wezen bestemd zijn.

Een bankmonopolie in te voeren of, waar het eenmaal bestaat, het te bestendigen zal daarom altijd een groote mis- slag zijn. Zoo er soms in den aanvang kleine ongelegenheden uit het stelsel van vrijheid mogten voortvloeijen, ze zullen zich weldra van zelf verhelpen. Zij hebben dat op elk ander gebied gedaan en zullen 't ook doen op dat van het bankwezen. Wanneer banken langs een verkeerden weg voor- deelen trachten te behalen, de uitkomst zal haar weldra toonen dat ze gedwaald hebben. Andre, die verstandiger en voorzigtiger zijn, zullen er zich voor wachten. Deze doen haar voordeel met de opgedane ervaring, gedachtig aan het spreekwoord: die zich aan eens anders fouten spiegelt, spie- gelt zich zacht. Doch geheel anders is 't, wanneer er slechts

eene groote circulatiebank wordt aangetroffen. Zij doet wat geen vrije bank doen kan, wat geen vrije bank ongestraft zou kunnen navolgen. De nadeelen, die eene vrije bank ondervindt, zijn eene les voor hare mededingers; de misslagen van eene gemonopoliseerde bank daarentegen, strekken geene andere banken ten voorbeeld, noch haar zelve tot waarschuwing, 't is juist omgekeerd: zij doet er haar voordeel meê.

Dit zijn de resultaten, die de ervaring, de beste leermeesters voor de toekomst, eenmaal en andermaal heeft opgeleverd.

De slotsom onzer beschouwingen is derhalve deze: dat de beginselen van vrije handel ook op het bankwezen behooren te worden toegepast, en dat er geene reden bestaat om bij dezen handelstak eene uitzondering te maken op den regel, die voor alle andere takken algemeen als juist wordt erkend.

Mogten de volgende bladzijden er iets toe bijdragen om die overtuiging ook bij anderen te vestigen, dan zouden wij onze moeite meer dan beloond achten!

HOOFDSTUK I.

OVER HET WEZEN VAN HET BANKBILLET EN ZIJNE VER-
HOUDING TOT DE OVERIGE CIRCULATIEMIDDELEN.

---

§ 1.

De wetgever, zich verplicht rekenende zekere bepalingen te maken omtrent het circulatiebankwezen, heeft zich meestal eene verkeerde voorstelling gevormd van het wezen en de oeconomische beteekenis van het bankbillet. Hij is daardoor in eene der beide volgende dwalingen vervallen: hij meende of dat er alleen zulke bankbiljetten behoorden te bestaan, die overal en door ieder in betaling werden aangenomen, m. a. w. dat het bankbillet *in het oog van het publiek* met geld gelijk moest staan, of dat de aanwezige bankbiljetten gezamenlijk met het goud en zilver, het geld of het circulatiemiddel van het land uitmaakten, dat zij derhalve *werkelijk* geld waren, en als zoodanig, in tegenoverstelling van de overige soorten van kredietpapier, een alvermogens in-vloed konden uitoefenen op het maatschappelijk verkeer.

Zoowel de aanneming van het eene als van het andere

gevoelen moest noodzakelijk tot een monopolie leiden. Het zal derhalve niet overbodig zijn om, alvorens tot de behandeling der questie naar de vrijheid van bankwezen overtegaan, den aard van het bankbillet en de rol, die het in de volkshuishouding te vervullen heeft, nader te onderzoeken.

Vooraf echter nog een enkel woord over de beide aangehaalde meeningen omtrent de natuur van het bankbillet.

De wetgever, die op de voorgrond stelde dat ieder bankbillet, dat in omloop was, om aan zijne bestemming te voldoen overal en door ieder in betaling moest worden aangenomen en die m. a. w. verlangde dat het bankbillet in de oogen van het publiek met geld gelijk zou staan, kwam als van zelve tot de meening dat de uitgifte van bankbilletten aan ééne groote instelling moest worden opgedragen, die eerder dan iedere andere in staat zou zijn, door het vertrouwen, dat zij overal genoot, aan zijnen eisch te voldoen, en bankbilletten uittegeven, die alom in de plaats van geld zouden worden aangenomen. Kleine circulatiebanken moesten niet worden toegelaten, omdat haar circulatie zich niet buiten een zekeren kring kon uitbreiden. Integendeel behoorde er eene geprivilegiëerde bank te worden opgericht, die door haar krediet, dat van staatswege door allerlei kunstmiddelen nog versterkt kon worden, in staat zou zijn bankbilletten uittegeven, die door het geheele land als betaalmiddel gebruikt werden, terwijl de wetgever, wanneer het publiek dit niet uit eigen beweging deed, hare bankbilletten tot een wettig betaalmiddel zou kunnen verheffen, en zoodoende het publiek zou kunnen noodzaken om ze in de plaats van geld aantenemen ¹⁾.

---

1) In het jaar 1833 werden de billetten der Bank van Engeland tot een wettig betaalmiddel verheven tusschen alle partijen, behalve voor de Bank zelve; deze bepaling geldt evenwel alleen zoo lang de Bank hare billetten

De wetgever verloor echter ééne belangrijke zaak geheel uit het oog: dat het voornamelijk nut en de hoofdbestemming der circulatiebanken niet bestaat in het uitgeven van bankbiljetten, maar dat deze eigenlijk slechts middel zijn om een ander, veel gewigtiger doel te bereiken.

Bankbiljetten, op zich zelve beschouwd, zijn niets anders als voorwerpen van gemak, van weelde, zouden we bijna kunnen zeggen, die dienen om grootere betalingen, die anders met geld zouden moeten plaats hebben, gemakkelijk te maken. Van het standpunt van den houder van een bankbiljet, die zijn geld tegen hetzelfde verwisseld heeft om op die wijze een betaalmiddel te verkrijgen, dat zonder veel kosten door hem naar elders kan verzonden worden of dat hij wegens zijne geringe zwaarte zonder moeite bij zich kan dragen, is het eenvoudig een betaalmiddel dat, vergeleken met geld, vele gemakken oplevert. Daar echter de uitgifte van bankbiljetten de banken in staat stelt om aan handel en nijverheid op voordeliger voorwaarden kapitaal te verschaffen, krijgen de bankbiljetten, als middel daartoe, eene veel grootere waarde. Dit wordt door hen, die geene bankbiljetten willen toelaten, dan de zoodanige, die overal en door ieder in betaling worden aangenomen, geheel en al over het hoofd gezien.

Indien het eenige nut der circulatiebanken bestond in het uitgeven van bankbiljetten, in het scheppen van een ligt betaalmiddel, dat gemakkelijk kan worden overgedra-

---

op aanvraag in goud betaalt. In Oostenrijk echter zijn sedert 31 Mei 1848 de biljetten der Nationale Bank wettig betaalmiddel, ofschoon zij niet tegen specie kunnen ingewisseld worden. In deze bepalingen ligt, gelijk ons later zal blijken, eene volslagene miskenning opgesloten van den aard van het bankbiljet. MACLEOD, *Dictionary etc.*, voce *Banking in England*. BAU, *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*. Leipzig u. Heidelberg. 1855 (6e. Ausg.) pag. 401.

gen, zou welligt ééne circulatiebank voldoende kunnen zijn, om alle behoeften te bevredigen. Doch nu het bankbillet tevens het middel is, waardoor de banken in staat zijn, overal waar er behoefte aan bestaat, goedkoop kapitaal te verschaffen en de ontwikkeling van handel en nijverheid te bevorderen, kan het niet anders dan schadelijk werken, haar door het verbod om bankbiljetten uittegeven eene gelegenheid te ontnemen, die inzonderheid tot de bereiking van dat doel kan medewerken.

De voorstanders der theorie, waarvan we in de tweede plaats melding maakten, die aannamen dat de bankbiljetten gezamenlijk met de gouden en zilveren munt, het geld of het circulatiemiddel van het land uitmaken, moesten eene circulatiebank van zelf wel beschouwen als eene instelling, die naar willekeur het handelsverkeer kon doen uitbreiden of inkrimpen en die door vermeerdering of vermindering van het aantal omloopende bankbiljetten de prijzen der goederen kon doen rijzen of dalen. In hun oog moest eene circulatiebank een alvermogens invloed uitoefenen op het handelsverkeer en noodzakelijk aan eene geheel exceptionele wetgeving worden onderworpen. Het verleenen van een monopolie werd daarbij natuurlijk als eene noodzakelijke voorwaarde op de voorgrond gesteld. Alleen op die wijze kon de uitgifte van bankbiljetten voldoende door den staat gecontroleerd worden en de gevaren, die uit de groote magt der circulatiebanken konden voortvloeijen, worden tegengegaan ¹⁾.

---

1) Deze leer heeft in Engeland den grondslag gelegd tot de beroemde Bankwet van Sir ROBERT PEEL, waardoor wel is waar de bestaande circulatiebanken niet werden opgeheven, maar die toch de strekking had om tot het stelsel van uitsluitend monopolie terug te keeren. Er mochten geene nieuwe circulatiebanken worden opgericht en de bestaande mochten, met uitzondering alleen van de Bank van Engeland, niet meer bankbiljetten uitgeven dan ten bedrage van een zeker door den wetgever vastgesteld maximum. Volgens COURCELLE-SENEUIL heeft de-

In de volgende bladzijden zullen wij in een nader onderzoek treden naar den aard van het bankbiljet en naar den invloed, die het op het verkeer uitoefent, en tevens nagaan, waardoor het zich van de overige circulatiemiddelen onderscheidt. Vooraf echter een enkel woord over het nut der circulatiemiddelen in het algemeen, en over de wijze, waarop zij ontstaan en langzamerhand in doelmaticheid zijn toegenomen.

§ 2.

Een circulatiemiddel ¹⁾ is eene zaak waardoor de ruiling der goederen gemakkelijk gemaakt en derhalve hunne snelle omloop bevorderd wordt. Wij kunnen ons geene betere voorstelling maken van den eigenaardigen werkring der circulatiemiddelen en van de eigenschappen, die eene zaak moet bezitten om als circulatiemiddel gebruikt te worden, dan door de eerste sporen er van bij een nog weinig ontwikkelden toestand der maatschappij na te gaan. Het zal daaruit blijken, dat het gebruik van circulatiemiddelen als

---

zelfde leer er toe meêgewerkt om in 1848 het monopolie der Bank van Frankrijk over geheel Frankrijk uit te breiden en de Departementale banken op te heffen. COURCELLE-SENEUIL. I. I. 310.

1) Wij geven aan de uitdrukking *circulatiemiddel* de voorkeur boven die van *circulerend medium*, welke door BUYS in zijne *Voorlezingen over de circulatiebanken*, Haarlem 1856 gebezigd wordt. Het is eene vertaling van het Engelsche *circulating medium*. Het Engelsche werkwoord *to circulate* echter, heeft zoowel eene actieve als eene passieve beteekenis; in het woord *circulating medium* wordt het in den eersten zin gebruik; het is een *medium*, dat de goederen doet circuleren. Dat het meestal zelf ook circuleert is slechts eene bijkomende omstandigheid. Daar het Nederduitsche woord *circuleren* alleen de beteekenis heeft van *zelf circuleren*, drukt derhalve het woord *circulerend medium* niet hetzelfde begrip uit als het Engelsche *circulating medium*. Vgl. MACLEOD, *The Elements of Political Economy*. London 1858. pag. 41.

van zelve is ontstaan, zonder op eene voorafgaande voorstelling van hunne voordeelen te steunen en alleen het gevolg was van de instinctmatige zucht van den mensch om zijn toestand te verbeteren.

Wanneer onder een herdersvolk iemand een kostbaar kleed bezit, dat hij zelf niet gebruikt, zal hij trachten het tegen iets anders te verruilen, dat beter in staat is zijne behoeften te bevredigen. Hij zal derhalve een persoon zoeken, die zijn kleed wenscht te bezitten. Doch nadat hij dezen eindelijk gevonden heeft ontstaat er eene nieuwe moeilijkheid; de ander heeft niet die voorwerpen om den eigenaar van het kleed in ruil aan te bieden, welke deze verlangt. Hij heeft wel andere zaken, bijv. een edelgesteente en eene kudde schapen, doch de eigenaar van het kleed heeft geen dezer beide zaken noodig, zij zijn geen van beide in staat aan zijne behoefte te voldoen. En toch zal hij er toe besluiten zijn kleed af te staan, wanneer de ander hem daarvoor een zeker aantal schapen in ruil aanbiedt, terwijl hij het zou geweigerd hebben wanneer deze hem met het edelgesteente had willen betalen. Waarom zal hij echter de schapen wel in ruil willen aannemen, maar het edelgesteente niet? Omdat hij in het eerste geval alleen zijn toestand verbetert. Of hij een kostbaar kleed bezat of een edelgesteente was hem onverschillig, doch door middel van het bezit der schapen zal hij zich alles kunnen aanschaffen wat onder een herdersvolk verkrijgbaar is; iedereen zal schapen in betaling aannemen, doch slechts aan een enkelen persoon, die toevallig een dergelijk sieraad verlangt, zal hij een kostbaar kleed of een edelgesteente in ruil kunnen aanbieden.

Dat vermogen nu, om door het bezit van een voorwerp allerlei andere zaken te verkrijgen, die men begeert, geeft aan hetzelfde de hoedanigheid van circulatiemiddel. Men zou

het ook *ruilmiddel*, *koopmiddel*, *betaalmiddel* kunnen noemen, omdat het de ruilingen gemakkelijk maakt en omdat het bezit van een dergelijk voorwerp den eigenaar het vermogen geeft er andere zaken mede te koopen en te betalen. Het beste circulatiemiddel zal dan ook steeds het beste ruilmiddel en het beste betaalmiddel zijn. Onder een herdersvolk, dat nog weinig ontwikkeld is, zal het schaap een der beste ruilmiddelen en derhalve een der beste circulatiemiddelen zijn. Iemand, die iets verlangt te koopen zal zorgen dat hij schapen heeft, omdat hij weet met behulp daarvan zijne overige behoeften te kunnen bevredigen. Schapen zijn voor hem, wat voor ons het geld is, namelijk: „*Concentration von Kaufbefähigung*” gelijk WAGNER zich in zijne definitie van geld uitdrukt. ¹⁾ Zij geven hem in den meest doelmatigen vorm het vermogen om te koopen en worden als zoodanig door hem bewaard, om op het oogenblik, waarop hij iets anders zal noodig hebben, als middel te dienen om het zich aan te schaffen.

Het circulatiemiddel van een land zal niet alleen gebruikt worden om te koopen, maar uit den aard der zaak nog eene tweede, niet minder gewigtige functie verrigten. Het wordt als waardemeter gebruikt, is m. a. w. de eenheid om de waarde van alle andere zaken mede te meten en op die wijze hare onderlinge waarde te bepalen. Onder een herdersvolk zal het schaap als waardemeter gebruikt worden; men zal zeggen dat een voorwerp de waarde heeft van twee, vijf of tien schapen, en men zal, om de grootte van iemands vermogen uit te drukken, het tot schapen herleiden, en op die wijze een getal verkrijgen, waardoor eene vergelijking met het vermogen van een ander mogelijk wordt. Want van iemands vermogen sprekende bedoelt men eigenlijk niets anders dan

1) WAGNER, *Beiträge zur Lehre von den Banken*. Leipzig 1857. pag. 43.

zijn koopvermogen. Hoe zal men derhalve beter te kennen geven, hoe groot dat koopvermogen is, dan door het uit te drukken in die voorwerpen, welke hij gebruikt om zich alle andere goederen aan te schaffen?

Bij iedere ruiling, zelfs die, welke niet door bemiddeling van het circulatiemiddel plaats heeft, treedt het bestaande circulatiemiddel in zijne functie als waardemeter te voorschijn. Wanneer iemand twee ossen bezit en een kameel verlangt, zal hij de ossen kunnen ruilen tegen schapen en met die schapen de kameel koopen; doch het geval laat zich denken dat hij dadclijk iemand vindt, die een kameel heeft en die omgekeerd twee ossen bezit: hij zal dan nagaan hoeveel schapen de kameel waard is en hoeveel schapen zijne beide ossen waard zijn, en zoo het blijkt dat hunne waarde in schapen uitgedrukt juist dezelfde is, als die van den kameel, zal hij weten dat hij zijne ossen tegen den kameel zal kunnen ruilen, zonder gevaar te loopen op die wijze de waarde zijner bezittingen te verminderen. Zoo zien wij dat het gebruik van schapen als waardemeter het natuurlijke gevolg is van hun gebruik als circulatiemiddel.

Terwijl de nomadische volkstammen, die in het herdersbedrijf hun bestaan vinden, zich algemeen van hun vee als circulatiemiddel en als waardemeter bedienen, gebruiken de jagersvolken als zoodanig de vellen der wilde dieren. Door de plaatselijke behoeften ontstonden er alzoo de meest verschillende soorten van ruilmiddelen¹⁾, en eerst bij een

---

1) Aan de Hudsons-baai is het vel van den bever de gewone waardemeter en circulatiemiddel. 3 marters zijn evenveel waard als 1 bever; een beer heeft de waarde van 4 bevers en een geweer kost 15 bevers. Bij de Kirgisen, waar paarden en schapen thans nog als geld gebruikt worden, dienen de wolfs- en lamsvellen als pasmunt. In het midden van Afrika is het zout het gewone betaalmiddel, een jonge slaaf wordt er voor 10 pond zout verkocht. In andere deelen van Afrika wordt het ivoor als geld gebruikt, in New-foundland

toenemend verkeer tusschen de verschillende volken onderling, begon zich langzamerhand de noodzakelijkheid van een algemeen betaalmiddel, dat tevens overal als waardemeter kon gebruikt worden, duidelijk te doen gevoelen. Zoo werden eindelijk door een gelukkig toeval, mag men zeggen, de edele metalen als circulatiemiddel door de beschaafde volken der wereld aangenomen, die vooral voor de spoedige circulatie der koopgoederen zeer bevorderlijk werden, zoodra men op het denkbeeld was gekomen ze den vorm van geld te geven.

De gewoonte en de ondervinding, zegt PESCHEL, maar niet het diepzinnig verstand, noch de gelukkige gedachte van een hoog begaafd mensch heeft tot de ontdekking van het geld geleid, maar het geld heeft zich zelf uitgevonden. ¹⁾ Dit is volkomen waar. Eerst nadat men langen tijd de edele metalen als circulatiemiddel gebruikt had, begon men zich af te vragen, waarom deze zich zoo algemeen als betaalmiddel ingang hadden weten te verschaffen, en bij eenig nadenken bemerkte men dat het goud en het zilver juist in de hoogste mate die eigenschappen in zich vereenigden, welke men *a priori* voor een ideaal circulatiemiddel zou hebben moeten vaststellen. Zij hadden bij eenen geringen omvang eene groote waarde, die niet aan sterke rijzing en daling onderhevig was; de hoeveelheid, die er jaarlijks van werd voortgebracht, was betrekkelijk zeer gering, de behoefte was het eene jaar niet aanmerkelijk grooter dan het andere: veranderde verhouding tusschen vraag en aanbod kon derhalve geen belangrijken invloed op hunne waarde uitoefenen. De edele metalen konden in stukken van verschillende waarde

stokvisch, in Engelseh West-Indië suiker enz. E. PFEIFFER, *Ueber Preisschwankungen*, in de *Deutsche Jahrbücher für Politik und Literatur*. 1862. pag. 22.

1) *Der Ursprung und die Natur des Geldes*, in het *Deutsche Vierteljahrsschrift*. 1858. 3es Heft. pag. 227.

verdeeld worden, lieten zich gemakkelijk van een stempel voorzien, konden moeijelijk vervalscht worden en waren aan geen bederf blootgesteld. Deze en andere eigenschappen waren de oorzaak dat de edele metalen, zoowel in die landen, waar goud- en zilvermijnen gevonden werden, als daar waar deze ontbraken, eindelijk algemeen als circulatiemiddel werden ingevocrd.

De diensten, die de edele metalen bewezen door het bevorderen van eene snellere en gemakkelijker ruiling der goederen, werden, gelijk wij reeds opmerkten, veel grooter, nadat men op het denkbeeld gekomen was om het goud en zilver in stukken van een bepaalden vorm en grootte te verdeelen en daarop de hoeveelheid zuiver edel metaal, die zij bevatten, uit te drukken. Wanneer de stempel, die er op gedrukt was, algemeen vertrouwen genoot, kon er veel moeite en tijdverlies worden uitgespaard en veel onzekerheid in het handelsverkeer worden weggenomen. Het telkens op nieuw te herhalen onderzoek naar de hoeveelheid innengselen van minder kostbaar metaal en naar de zwaarte van het stuk goud of zilver, dat bij verkoop in betaling wordt aangeboden, was lastig, vereischte eene vrij groote bedrevenheid en bleef bij gebrek aan de noodige hulpmiddelen dikwijls twijfelachtig. Het ligt in den aard der zaak, dat de staat weldra in het algemeen belang het onderzoek naar het gehalte en het stempelen der edele metalen op zich nam. Het viel gemakkelijker zich van de goede trouw der regering te overtuigen, dan van die van talrijke particulieren, die zich tot dusverre daarmede belast hadden. De door haar uitgegevene muntstukken moesten natuurlijk in een veel uitgebreiden kring vertrouwen genieten, dan die van ieder ander, en zoo ontstond er als van zelve meerdere eenheid in de circulatiemiddelen en daardoor grootere zekerheid en gemakkelijkeid in het handelsverkeer.

Dat echter het edel metaal, nadat het in stukken van bepaalden vorm en gehalte als betaalmiddel begon gebruikt te worden, geenszins het karakter van koopwaar verliest, en even als alle andere zaken, in waarde vermeerdert en vermindert, wanneer de bestaande verhouding tusschen vraag en aanbod eene verandering ondergaat, is eene waarheid, die hoe eenvoudig ook, dikwijls geheel en al uit het oog is verloren en in alle landen, waar een dubbelde muntstandaard werd aangenomen, aanleiding heeft gegeven tot de grootste verwarring in het muntwezen. De regering of de wetgever bepaalde dat eene zekere hoeveelheid goud dezelfde waarde zoude hebben als eene zekere hoeveelheid zilver, doch begreep niet dat de waarde van het eene metaal, even als die van elke andere koopwaar, door vermeerderde voortbrenging kon verminderen, terwijl de waarde van het andere, omdat de verhouding tusschen vraag en aanbod daar niet in dezelfde verhouding veranderd was, geene gelijkmatige vermindering onderging. Het gevolg hiervan was dat het duurste metaal het land verliet, omdat men er elders meer van het andere voor in ruil kon verkrijgen, en dat het goedkoopste overbleef, tot groot bezwaar voor de natie, die telkens verplicht was het weggevoelde metaal duur weder in te koopen en het op nieuw te doen aanmunten, om het echter weldra weder in den smeltkroes te zien verdwijnen en andermaal in den vorm van koopwaar naar het buitenland te zien uitvoeren. ¹⁾

Aan het gebruik van edel metaal als circulatiemiddel is een nadcel verbonden, dat men om de grootere voordeelen,

---

1) Ook de Nederlandsche Regering heeft zich herhaaldelijk aan deze dwaling schuldig gemaakt. Vgl. ACKERSDIJCK, *Nederlands Muntwezen*, Utrecht 1845. pag. 6 en v. en W. C. MEES, *Hebben wij wel gedaan het zilver tot eenigen muntstandaard aan te nemen?* in SLOET'S *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek* XIV. p. 251 en v.

die er tegen overstaan, ligt geneigd is te veel uit het oog te verliezen. Dit nadeel zal het duidelijkst in het oog vallen, wanneer wij ons een volk voorstellen, dat zelf geene mijnen bezit, doch het besluit opvat, het goud algemeen als betaalmiddel aan te nemen. Om zich al het voor de circulatie benoodigde goud te verschaffen, zal de natie een gedeelte van hare voortbrengselen in ruil voor het aan het buitenland gevraagde metaal moeten afstaan; zij is verplicht een deel van hare opgelegde goederen, van haar kapitaal, dat tot eene verdere voortbrenging geschikt was, op te offeren en ontvangt daarvoor iets in de plaats, dat wel de ruilingen gemakkelijker maakt en daardoor een der middelen wordt om den nationalen rijkdom te verhoogen, doch dat op zich zelf beschouwd improductief is, en niet in staat om eenige menschelijke behoefte te bevredigen.¹⁾ Zelfs nadat de natie zich eenmaal van de noodige hoeveelheid goud voorzien had, bleef het nadeel toch nog bestaan, want naarmate het handelsverkeer toenam, werd de behoefte aan edel metaal grooter, en naarmate de hoeveelheid edel metaal grooter werd, werd het bedrag van het jaarlijksche verlies, door afslijting enz. veroorzaakt, aanzienlijker,²⁾ zoodat de natie verplicht was telkens weder op nieuw en telkens een grooter gedeelte van haar kapitaal aan het buitenland af te staan. Daarenboven moest, ten gevolge der door de groote kosten immer binnen zekere grenzen beperkte voortbrenging van het edel metaal,

---

1) Vgl. Dr. A. LINDWURM, *Das Geld volkswirtschaftlich kein umlaufendes, sondern ein stehendes Capital* in de *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*. 1863. pag. 438—477.

2) HELFFERICH berekent dat het edel metaal, dat jaarlijks door afslijting en andere oorzaken verloren gaat, $\frac{3}{4}$ Pct. van de voorhandene hoeveelheid bedraagt. MACCULLOCH stelt het op 1 Pct. Volgens deze berekening zou er jaarlijks in Europa en Amerika alleen meer dan 50 mill. gulden verloren gaan. PEIFFER. I. I. pag. 39.

de omzet der goederen voortdurend belemmerd worden. De hoeveelheid goud zou nooit snel genoeg kunnen toenemen om aan de klimmende behoeften van het verkeer te voldoen.

Indien derhalve geene andere circulatiemiddelen het geld in zijne taak te hulp waren gekomen, zou de nationale rijkdom nimmer die uitbreiding hebben verkregen, waarin wij ons thans mogen verheugen; de voortbrengselen zouden bij gebrek aan de noodige hoeveelheid edel metaal veel meer tijd noodig hebben om van den voortbrenger den verbruiker te bereiken; de prijzen der voortbrengselen zouden door den minder snellen omzet van het kapitaal veel duurder, de navraag en daardoor de productie veel minder, en door die mindere productie de algemeene welvaart veel geringer zijn.

Het nieuwe circulatiemiddel, dat na verloop van tijd, toen er eene meerdere rechtszekerheid was ontstaan, en het eene individu vertrouwen was beginnen te stellen in het andere, het geld te hulp kwam, bestond uit *betalingsbeloften*. De handelaar, die goederen kocht, begon, in plaats van met gereed geld, te betalen met eene belofte, om zulks na verloop van eenigen tijd te zullen doen. Hij ontving even als vroeger de geleverde goederen in eigendom, doch gaf thans aan den verkooper, in de plaats van geld, in ruil het regt om in de toekomst de betaling eener zekere geldsom te vorderen. ¹⁾

---

1) De verdienstelijke Engelsehe Staathuishoudkundige HENRY DUNNING MACLEOD heeft in zijn *Dictionary of Political Economy*, voce *capital* en *credit*, duidelijk de leer uiteengezet dat de betalingsbeloften der kooplieden en der bankiers *geheel op zich zelf staande voorwerpen van eigendom* zijn en niet, gelijk meestal beweerd wordt, *aanwijzingen op bestaande geldsommen*, die in een land, waar het krediet eene sterke ontwikkeling heeft verkregen, op verre na niet toereikende zouden zijn om alle omlopende betalingsbeloften op een gegeven oogenblik te voldoen. Er bestaat derhalve een in het wezen der zaak ingrijpend onderscheid tusschen kredietpapier en cognos-

Waarom werd het regt op eene betaling door den verkooper der goederen in betaling aangenomen? Omdat het waarde had. Doch waaraan ontleende het die waarde? Aan

---

cementen of entrepôt-ceduls, die niets anders zijn als aanwijzingen op koopgoederen en nimmer in grooteren getale kunnen worden uitgegeven als er werkelijk koopgoederen bestaan. Het kredietpapier, of juistcr uitgedrukt het regt op eene betaling, dat de houder er van heeft, en het geld zijn twee afzonderlijke voorwerpen van eigendom. De eigenaar van het cognosement of de entrepôt-cedul daarentegen, is tevens altijd eigenaar van de goederen, waarop zij eene aanwijzing bevatten.

MACLEOD toont aan dat de op het krediet steunende betalingsbeloften behooren tot die klasse van zaken, welke niet dadelijk kunnen gebruikt of genoten worden, maar waarvan het genot *toekomstig* is, terwijl echter het regt op het gebruik of genot der zaak op het oogenblik reeds bestaat, m. a. w. *tegenwoordig* is en derhalve kan gekocht en verkocht worden.

Het grootste gedeelte van het vermogen der menschen bestaat uit het regt om iets te ontvangen, dat op het oogenblik nog niet bestaat, en niet uit voorwerpen, die voor een dadelijk genot vatbaar zijn. Zoo is de eigendom van land niets anders als het regt om al de voordeelen te ontvangen, die in de toekomst uit het land kunnen getrokken worden, zoowel boven als onder de oppervlakte. De eigendom van het aandeel in eene namelooze vennootschap is het regt om in de toekomst deel te hebben aan de voordeelen, die de onderneming zal opleveren; de eigendom van het aandeel in eene staatsschuld het regt op eene jaarlijksche betaling eener geldsom, die door het gouvernement uit de Staatsinkomsten gewaarborgd wordt; de eigendom van een copyregt, het regt op de toekomstige voordeelen, die de uitgave en de verkoop van een werk zullen opleveren; de eigendom eener lijfrente, het regt op eene jaarlijksche geldelijke nitkeering. De betalingsbelofte van een koopman onderscheidt zich alleen hierdoor van de bovengenoemde zaken, dat zij slechts eenmaal het regt geeft op eene betaling, terwijl de overige zaken aan den eigenaar meermalen het genot verschaffen van toekomstige voordeelen of betalingen.

Zoo komt MACLEOD tot de groote waarheid dat, behalve het bestaande geld en de bestaande goederen, het regt om toekomstige betalingen of voordeelen van allerlei soort te ontvangen, een afzonderlijk voorwerp van eigendom is, dat bestaat, afgescheiden van de voorwerpen, waarop zij in de toekomst regt zullen geven. Dat regt heeft eene tegenwoordige waarde, maakt een gedeelte uit van iemands vermogen en kan door hem aan een ander worden overgedragen.

De beschouwingen van MACLEOD omtrent de waarde dier zaken, welke op het

de mogelijkheid om dat regt even als een stoffelijk voorwerp tegen iets anders, dat men begeerde, te kunnen verruilen, er iets anders mede te koopen. Wanneer iemand een voorwerp bezit, dat hij niet tegen een ander voorwerp kan ruilen, mag het voor hem zelve misschien groote waarde hebben, doch uit een staathuishoudkundig oogpunt is het geheel zonder waarde en wordt door de wetenschap als niet bestaande aangemerkt.

Het is eene in de staathuishoudkunde vrij algemeen verbreide meening, dat het geld en alle andere stoffelijke goederen hunne waarde ontleenen aan den arbeid, die hunne voortbrenging gekost heeft. Wanneer echter gevraagd wordt waarom het regt op eene dadelijke of toekomstige betaling, dat iemand in den vorm van een bankbiljet of van een wissel bezit, waarde heeft, dan luidt het antwoord: omdat men dat regt tegen geld kan verruilen. Men wil hiermede eigenlijk te kennen geven dat geld en de overige stoffelijke goederen innerlijke waarde hebben, terwijl het regt op eene betaling slechts waarde vertegenwoordigt. Nu valt het echter dadelijk in het oog, dat het niet mogelijk is dat de eene zaak hare waarde ontleent aan de mogelijkheid om haar tegen eene andere te ruilen, terwijl de andere zaak haar

---

oogenblik nog niet kunnen gebruikt of genoten worden en alleen bestaan in het onstoffelijk regt op het toekomstige genot derzelve (MACLEOD berekent dat zij in een handeldrijvend land als Engeland $\frac{19}{20}$ van de gezamenlijke voorwerpen van eigendom uitmaken), zijn vooral belangrijk omdat de Economisten, die het bestaan van onstoffelijke elementen in de Staathuishoudkunde aannemen, in navolging van SAY bijna altijd de fout begaan hunne opmerkingen te bepalen tot de hoedanigheden of de talenten van den persoon, die dezen een inkomen bezorgen, doch die, in onderscheiding van de door MACLEOD opgesomde zaken, met den persoon zamenhangen en derhalve niet aan een ander kunnen worden overdragen. SAY, *Traité d'Econ. polit.*, liv. I. chap. 13. Vgl. BAUDRILLART, *Manuel d'Econ. polit.* Paris 1857. pag. 52 en v. en DUNOYER in het artikel *Production* van den *Dict. de l'Econ. polit.* Paris 1852.

waarde te danken heeft aan den arbeid dien hare voortbrenging gekost heeft. Een van beiden zal waar moeten zijn, zij ontleenen hare waarde beide aan de eerste of aan de tweede oorzaak. Wij hebben derhalve in de eerste plaats te onderzoeken of de stoffelijke goederen en het regt op eene betaling hunne waarde kunnen ontleenen aan den arbeid, dien hunne voortbrenging gekost heeft. Bij het regt is dit niet mogelijk: door geen lichamelijken arbeid kan een regt worden geschapen; alleen de wil van een mensch kan een regt in het leven roepen. Doch ontleenen dan de stoffelijke goederen hunne waarde aan de hoeveelheid arbeid, die aan hunne voortbrenging is ten koste gelegd? Evenmin. De goudzoeker, de visscher, de jager zullen iederen theoreticus uitlagchen, die de waarde van hunne voortbrengselen wilde afmeten naar den arbeid, dien zij zich hebben moeten getroosten om ze zich aan te schaffen. Hoe menigmaal is men daarenboven niet in de gelegenheid op te merken, dat een voorwerp, waaraan veel arbeid is te koste gelegd, ten slotte voor zeer weinig geld verkrijgbaar is, terwijl daarentegen een ander voorwerp, waarvan de voortbrenging weinig of geen arbeid heeft gekost, groote waarde heeft. Een diamant, die den vinder slechts de moeite gekost heeft om hem op te rapen, ontleent niet zijne waarde aan den arbeid, dien de vinder zich gegeven heeft om zich in het bezit van den diamant te stellen, maar alleen aan den wil van den koper, die het edelgesteente wenschte te bezitten, en er daarom eene zekere hoeveelheid geld of andere goederen voor in de plaats wil geven. Werd er niemand gevonden, die den diamant wilde koopen, dan zou hij alle waarde missen.

De edele metalen en de andere stoffelijke goederen ontleenen derhalve hunne waarde niet aan de omstandigheid dat er menschen gevonden worden, die zich wel een zekeren arbeid willen getroosten om die zaken voort te brengen,

maar het is juist omgekeerd: de menschen getroosten zich dien arbeid omdat het edele metaal en de andere stoffelijke goederen waarde hebben. Omdat eene zaak waarde heeft wordt zij voortgebracht, maar niet, omdat zij eene zekere hoeveelheid arbeid ter voortbrenging gekost heeft, krijgt zij waarde. Er bestaat wel een zeker verband tusschen de waarde eener zaak en den arbeid, dien men zich getroost, om die zaak voort te brengen, doch een geheel ander dan men zich voorstelde. Zoodra de waarde van eene zaak niet meer voldoende is om den arbeid, dien men zich heeft moeten geven om haar voort te brengen, goed te maken, staat de voortbrenging stil en wacht totdat of de kosten der voortbrenging verminderd zijn of de behoefte niet meer door de voorhandene hoeveelheid bevredigd wordt. Eerst wanneer de waarde daardoor weder gerezen is, zal de voortbrenging op nieuw haar werk aanvangen.

Het is derhalve alleen de wil van den mensch om eene zaak te bezitten en het daaruit voortvloeiend vermogen om zich door het bezit daarvan andere zaken aan te schaffen, die aan eene zaak waarde geeft. De verruilbaarheid eerst geeft waarde aan eene zaak en daar die verruilbaarheid zijn oorsprong had in den wil des menschen om die zaak te bezitten en er eene andere voor in de plaats te geven, is de wil van den mensch de eenige grondslag van hare waarde. Dit is zoowel de oorzaak der waarde van een regt op dadelijke of toekomstige betaling, dat als circulatiemiddel gebruikt wordt, als van goud, zilver en ieder ander stoffelijk voorwerp. Arbeid is derhalve evenmin noodig om aan eene zaak waarde te geven en om ze tot een gedeelte te maken van iemands vermogen, als stoffelijkheid.

Terwijl nu de wil van den mensch om eene zaak te bezitten meestal het gevolg is van het genot, dat hij zich van haar gebruik voorstelt, heeft zijn wil om geld of eene be-

talingsbelofte te bezitten eene andere oorzaak. Hij beschouwt ze als het middel om zich andere zaken aan te schaffen, zij zijn voor hem een middel om alles te koopen, wat hij verlangt. Hij wil ze niet bezitten om huns zelfs wil maar om het koopvermogen, dat zij hem verleen. Wanneer eene betalingsgelofte aan die voorwaarde voldoet, wordt zij derhalve door hem in betaling aangenomen. Zij krijgt van dat oogenblik af het karakter van circulatiemiddel, en kan in de plaats van geld als betaalmiddel gebruikt worden.

Doch slechts onder eene voorwaarde zal eene betalingsbelofte in de plaats van geld in betaling worden aangenomen. Men moet vertrouwen stellen in het betaalvermogen van den schuldenaar, want zoodra dit vermogen ophoudt, verliest de betalingsbelofte hare waarde, en de eigenaar van dezelve een gedeelte van zijn vermogen. Hoe zekerder derhalve dat vertrouwen is, en hoe meer personen dat vertrouwen deelen, des te grooter diensten zal eene betalingsbelofte als circulatiemiddel kunnen bewijzen.

De betalingsbeloften komen onder verschillende vormen als circulatiemiddel voor. Die welke het meest in het handelsverkeer gebruikt worden, zijn vooreerst *de wissel*, de gewone betalingsgelofte der kooplieden; ten anderen *het bankbiljet* en *het boekkrediet*, de beide vormen waaronder de bankiers betalingsbeloften aangaan.

Wanneer de koopman goederen verkoopt, ontvangt hij van den koper het regt om van hem eene toekomstige betaling te vorderen; de acceptatie, die door den koper op den op hem getrokken wissel geplaatst is, is het schriftelijk bewijs der betalingsbelofte. De verkooper kan dien wissel gebruiken om nieuwe goederen te koopen en draagt daardoor zijn regt op de betaling van den acceptant aan een ander over. De wissel, of juister uitgedrukt het regt op eene toekomstige betaling, heeft voor hem dezelfde waarde als

geld, want zoowel het een als het ander geeft hem koopvermogen. Doch hij zal dien wissel alleen in betaling kunnen geven aan iemand die, even als hij, vertrouwen stelt in de toekomstige betaling door den acceptant, of bij gebreke daarvan in zijn eigen betaalvermogen op den vervaldag des wissels. Bestaat dit vertrouwen bij den persoon, aan wien de trekker den wissel in betaling aanbiedt, dan zal de wissel verder als circulatiemiddel kunnen gebruikt worden. Iedere volgende betaling met den wissel vermeerderd het vertrouwen in zijne waarde, want iedere opvolgende eigenaar stelt zich door zijne handteekening (endossement) borg voor de nakoming der betalingsbelofte. Zoo gaat de wissel talrijke malen van hand tot hand, en bereikt op den vervaldag den acceptant, die inmiddels door zijnen arbeid en door den gedeeltelijken verkoop van de met zijne betalingsbelofte gekochte goederen, de middelen heeft verkregen, om den wissel te betalen, om met andere woorden het regt, dat hij den trekker verleend had, terug te koopen. Het aantal endossementen, op den wissel geplaatst, wijst aan hoeveel malen hij als betaalmiddel gebruikt is, hoe dikwijls hij derhalve de functiën van circulatiemiddel verrigt en het gebruik van geld vervangen heeft. ¹⁾

---

1) De wissel heeft soms eene zeer belangrijke rol gespeeld als circulatiemiddel. NEWMARCH deelt ons het volgende mede van de wissels in de beide Engelsche graafschappen Lancashire en Yorkshire: „*These bills of exchange for sums ranging from 10 £ to 30 £, and higher sums, were in great favour among the small manufacturers, and among dealers in wool, cattle and corn. They were proverbial for their dirty appearance, the profusion of their endorsements, and for the much more valuable quality of being very rarely unpaid.*” NEWMARCH, *Journ. of the Stat. Soc. of London*, 1851. XIV. pag. 154. Vgl. WAGNER l. l. pag. 41. Reeds in de vorige eeuw werden kleine wissels in verscheidene streken van Engeland algemeen als betaalmiddel gebruikt. Ibid. pag. 153. In het begin dezer eeuw werden er in Lancashire en Yorkshire wissels aangetroffen van 10 £, die met 120 endossementen waren

Daar de wissel echter niet bij iedereen vertrouwen geniet en de wisselsom dikwijls grooter zal zijn dan de betaling, die door den houder des wissels moet gedaan worden, zal deze den wissel meestal verkoopen aan zijnen bankier, wiens voornaamste bezigheid bestaat in het koopen van de betalingsbeloften der kooplieden met zijne eigene betalingsbeloften. Daar deze laatste ieder oogenblik bij den bankier tegen geld kunnen ingewisseld worden, daar de bankier een meer algemeen krediet geniet en zijne betalingsbeloften daarenboven voor eene doelmatigere verdeling vatbaar zijn, kunnen zij het geld op eene meer uitgebreide schaal vervangen dan de wissel.

De bankier geeft zijne betalingsbeloften af onder twee verschillende vormen, hij betaalt met bankbiljetten of met een boekkrediet.

Het bankbiljet is eene door den bankier onderteekende betalingsbelofte, waarbij hij zich verbindt de op het bankbiljet uitgedrukte som op de eerste aanvraag aan den houder van het bankbiljet in gereed geld te zullen betalen. Wanneer hij een boekkrediet verleent, m. a. w. iemand op zijne boeken voor eene zekere som crediteert, gaat hij eveneens eene betalingsbelofte aan, en verbindt zich om op vertoon van de assignaties (*cheques*), door den houder van het boekkrediet of van het rekening-courant-saldo (gelijk het meestal genoemd wordt) op hem afgegeven, de daarop uit-

---

voorzien. LEATHAM berekende uit de officiële opgave der inkomsten, die het regt van zegel op de wissels den Staat had opgeleverd, dat de wissels, die in 1839 in Engeland, Schotland en Ierland als betaalmiddel gediend hadden, de verbazende som van 528,493,842 £ bedroegen, en dat er gemiddeld op ieder oogenblik van het jaar voor 132,123,460 £ in omloop waren geweest. NEWMARCH (*Appendix N°. 39 to Report of the Committee on the Bank Acts in 1857*) meent op goede gronden dat de wissel-circulatie in 1857 voortdurend ongeveer 180 mill. £ bedroeg en soms tot 200 mill. £ klom. Vgl. MILL, l. l. II. 66.

gedrukte som te zullen betalen, zoolang het bedrag van het verloende boekkrediet strekt.

De verbindtenis van den bankier is dus in beide gevallen dezelfde, hij belooft dadelijk op aanvraag zijne betalingsbelofte aan den houder van het bankbillet of van de op hem getrokken assignatie te zullen voldoen. De houder van het bankbillet betaalt zijnen schuldeischer door de overgave van het bankbillet, de houder van het boekkrediet door de overgave van eene assignatie; zij hebben beiden hetzelfde regt verkregen, doch maken er alleen op eene verschillende wijze gebruik van.

Het eenige onderscheid tusschen het bankbillet en het boekkrediet wordt zeer juist door MACLEOD ¹⁾ met de volgende woorden aangetoond. „Een bankbillet is eigenlijk eene dubbelde verbindtenis; de eene strekt om den cliënt te betalen, die de oorspronkelijke schuldeischer is, en de tweede om den houder te betalen, d. i. ieder, aan wien de oorspronkelijke schuldeischer de verbindtenis zal overdragen. Nu splitst de moderne praktijk ²⁾ deze verbindtenissen in tweeën. De opname in de boeken van den bankier is de verbindtenis om zijn cliënt te betalen; de vergunning om eene assignatie op hem te trekken is de verbindtenis om ieder te betalen, aan wien de cliënt de schuld zal overdragen. En de opname in de boeken van den bankier vormt te zamen met de assignatie het bankbillet.”

Daar het boekkrediet van den bankier derhalve niets anders is als een plaatsvervanger van het bankbillet en daar beide

1) MACLEOD, *Elements etc.* pag. 288.

2) Tot omstreeks het jaar 1772 betaalden de Londensche bankiers de wissels, die zij disconteerden, met hunne bankbilletten of *promissory notes*. Doch omstreeks dien tijd begonnen zij hunne cliënten met boekkrediet te betalen, zoodat het gebruik van bankbilletten bij hen weldra geheel in onbruik geraakte. MACLEOD, *Dict. voce Banking in England*.

het karakter dragen eener betalingsbelofte van een bankier en aan den houder het regt geven om dadelijk de betaling eener som geld te vorderen, zullen zij beiden even geschikt zijn om als betaalmiddel gebruikt te worden. De invloed, dien zij op het handelsverkeer kunnen uitoefenen en de diensten, die zij als circulatiemiddel kunnen bewijzen, zullen derhalve dezelfde zijn. „Er is geen enkel resultaat,” zegt FULLARTON ¹⁾, „dat tegenwoordig door bemiddeling van de biljetten der Engelsche Bank bereikt wordt, hetwelk niet even doeltreffend zou kunnen verkregen worden, wanneer ieder eene rekening bij de bank hield, en al zijne betalingen boven 5 £ door middel van eene assignatie verrichtte.”

MILL stemt hier volkomen mede in: „Eene bank,” zegt hij, ²⁾ „in plaats van hare biljetten aan een koopman of grossier te leenen, zou eene loopende rekening met hem kunnen openen, en hem kunnen krediteren ten bedrage der som, die zij besloten had hem voor te schieten: wel te verstaan dat hij die som op geene andere wijze zoude ophooven dan door assignaties te trekken ten behoeve van die personen, aan wie hij betalingen te doen had. Het zou zelfs mogelijk zijn dat deze assignaties even als bankbiljetten van hand tot hand gingen; gewoonlijk echter zal de persoon, die ze ontvangt, ze in handen stellen van zijn eigen bankier, en wanneer hij geld noodig heeft eene nieuwe assignatie op deze trekken: ten gevolge hiervan zou men de tegenwerking kunnen maken dat de oorspronkelijke assignatie op die wijze spoedig ter betaling zou worden aangeboden, en dat zij dan of in bankbiljetten of in geld zou moeten voldaan worden, en dat er derhalve eene even groote hoeveelheid bankbiljetten en geld aanwezig zou moeten zijn als vroeger, om de op de ban-

---

1) FULLARTON, *On the Regulation of Currencies.* London 1844. pag. 41.

2) MILL, I. I. II. pag. 67.

kiers getrokken assignaties te betalen. Dit is evenwel niet zoo. De persoon, aan wien de assignatie in betaling is gegeven, zal misschien rekeninghouder zijn van denzelfden bankier en de assignatie zal dan terugkeeren tot dezelfde bank, waarop zij getrokken was: dit is zeer dikwijls het geval in de landelijke districten: indien dit zoo is, zal er geene betaling behoeven gedaan te worden, maar de handeling zal afloopen door eene eenvoudige overschrijving op de boeken van den bankier. Indien de assignatie aan eene andere bank wordt betaald, zal zij niet in betaling worden aangeboden, maar vereffend worden door inwisseling tegen andere assignaties; en bij een toestand, die gunstig is voor eene algemeene uitbreiding van het boekkrediet der bankiers, zal een bankier, die meer krediet heeft verleend en daarom meer assignaties op zich heeft laten trekken, ook meer assignaties op andere bankiers in betaling hebben ontvangen, en zal hij alleen bankbiljetten of geld moeten gebruiken om de verschillen te betalen, waarvoor het gewone reserve van voorzigtige bankiers, een derde van hunne verbindtenissen volkomen voldoende is."

Wanneer derhalve algemeen de gewoonte is aangenomen om eene loopende rekening bij de bankiers te houden, kan het gebruik van assignaties de bankbiljetten bijna geheel vervangen. Doch er is, gelijk ons uit de woorden van MILL bleek, ter verkrijging van dat resultaat nog eene andere voorwaarde noodig, die echter bij eene algemeene verbreiding van het bankwzen, wegens de groote daaraan verbondene voordeelen, in het belang zoowel van de bankiers als van hunne cliënten van zelve tot stand komt: ieder bankier zal de assignaties op andere bankiers getrokken in betaling moeten aannemen als of het zijne eigene waren, om ze later tegen zijne eigene assignaties, die door andere bankiers in betaling zijn ontvangen, weder in te wisselen.

Dit geschiedt reeds sedert geruimen tijd met den besten uitslag te Londen door bemiddeling van het *Clearing-house*. Tweemaal daags, te 10½ uur 's morgens en te 2½ uur 's namiddags, begeven zich de klerken van de verschillende banken en bankiers derwaarts, ieder voorzien van verschillende pakjes, waarin de vreemde assignaties, die zijne bank in betaling heeft aangenomen, voor iedere bank afzonderlijk, zijn bijeengevoegd. Ieder klerk neemt de assignaties, op zijne bank getrokken en door de andere banken ontvangen, weder mede terug. Indien de bankier voor 4¼ uur geen der op hem getrokken assignaties terugzendt, wordt hij gerekend de betaling op zich te nemen. Daarop wordt door den Inspecteur van het *Clearing-house* de balans van iedere bank opgemaakt, en de onderlinge schuldvorderingen tusschen de banken, die alle een boekkrediet bij de Bank van Engeland hebben, vervolgens door middel van af- en bijschrijving op de boeken dier bank zonder eenig geld of bankbiljetten afgedaan. 1)

Men zal zich eerst eene volkomen juiste voorstelling maken van de diensten, die het boekkrediet der bankiers, in verband met het tusschen hen bestaande inwisselings-systeem, oplevert, en van de enorme hoeveelheid geld, die door deze methode wordt uitgespaard, wanneer men het cijfer kent der assignaties, die jaarlijks in het *Clearing-house* zonder eenige bemiddeling van geld of van bankbiljetten worden ingewisseld. Door Dr. BABBAGE, die dit onderwerp met groote naauwkeurigheid onderzocht, werd het bedrag der assignaties, die in 1839 door onderlinge inwisseling op het *Clearing-house* werden vreeffend, op 954 mill. £ of 11.448.000.000 gulden gesteld, welke ontzaghelijke schuld door een bedrag van slechts 66.275.000 £ aan bankbiljetten of ongeveer 7 Pct. werd afgedaan. Tegenwoordig wordt er eene nog veel grootere

---

1) MACLEOD, *Dictionary* etc. voce *Clearing-house*.

hoeveelheid geldzaken geheel zonder het gebruik van bankbiljetten verrigt, daar alle Londensche bankiers, die op het *Clearing-house* hunne onderlinge schuldvorderingen inwisselen, thans eene rekening bij de Bank van Engeland houden en door middel van eene daarop afgegevene assignatie (*transfer ticket*) hun nadeelig saldo aan de andere banken betalen. Volgens HANKEY, een der gewezen Directeuren van de Bank van Engeland, kon in 1848 het bedrag der betalingen, welke toen door inwisseling van assignaties op het *Clearing-house* geschieden, op 1900 mill. £ of 22.800.000.000 gulden gesteld worden, ¹⁾ welk cijfer in de laatste jaren, ten gevolge der toetreding van de Londensche *Joint-stock* banken, nog aanzienlijk is toegenomen.

Door dit uitmuntende en te gelijk zoo eenvoudige stelsel verkrijgt men te Londen dezelfde resultaten, die het gebruik van een grooten bankier zou kunnen opleveren, wanneer alle kooplieden besloten hadden aan dezen hunne kas toe te vertrouwen. Alle betalingen zouden in dat geval zonder tusschenkomst van geld en alleen door overschrijving op de boeken van dien bankier kunnen plaats hebben. Het *Clearing-house* levert echter volkomen dezelfde voordeelen; door de onderlinge inwisseling der assignaties tusschen de bankiers wordt een toestand geschapen, die evenveel geld uitspaart en even groote voordeelen verschaft, zoowel aan de banken zelve, als aan den handel, die hen gebruikt om zijne betalingen te doen. ²⁾

Door het houden eener rekening bij een bankier in verband met het onderlinge inwisselings-systeem wordt de hoe-

---

1) *De Economist*, Febr. 1859, pag. 99.

2) In de Vereenigde Staten van N. Amerika is men het voorbeeld van Engeland reeds begonnen na te volgen. In New-York bestaat sedert October 1853, in Boston sedert Maart 1856 een *Clearing-house*, dat dagelijks geopend

voelheid geld, die voor het maatschappelijk verkeer noodig is, tot zijn minimum teruggebragt. Wissels worden nimmer met geld maar met assignaties en deze laatste weder door onderlinge inwisseling betaald, zelfs de verschillen worden niet met geld, maar door overschrijving op de boeken van het groote geldreservoir van Engeland, de Bank van Engeland, vereffend. Daar berust de specievoorraad der verschillende kleinere banken en dient als basis voor die ontzaghelijke hoeveelheid betalingsbeloften, die in den vorm van wissels, bankbiljetten en assignaties als betaalmiddel gebruikt worden en gezamentlijk honderde malen het vermogen der Bank, om ze allen op eenmaal te betalen, overtreffen.

Het wordt ons hierdoor duidelijk, welk eene aanzienlijke plaats de betalingsbeloften van verschillenden aard en vorm onder de circulatiemiddelen innemen, doch tevens welk een verbazenden invloed zij op de ontwikkeling van het verkeer, op de uitbreiding van handel en nijverheid, op de vermeerdering der productie en langs dien weg op de toename van de algemeene welvaart moeten uitoefenen. Te regt kon dan ook een Amerikaansch staatsman ¹⁾ het

---

is. In 1854 werden op het *Clearing-house* te New-York 1159.6 mill. £ schuldvorderingen met 62.7 mill. £, in 1855 1143.5 met 59.6 mill. £ door onderlinge inwisseling vereffend. In het jaar 1856 was het gemiddelde bedrag der geldzaken, die maandelijks op het *Clearing-house* te New-York werden afgedaan 115 mill. £. Zie Tabel bij TOOKE u. NEWMARCH, *A History of Prices and of the State of the Circulation from 1793—1857* (Deutsch und mit Zusätzen versehen von Dr. c. w. ASHLE, Dresden, 1859, II. pag. 718). De oprigting van het *Clearing-house* heeft te New-York reeds eene aanzienlijke vermindering der omloopende bankbiljetten ten gevolge gehad. SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis, mit besonderer Rücksicht auf das Bankwesen* in het *Deutsche Vierteljahrschrift*. 1858, I. pag. 291.

1) WEBSTER in zijne Redevoering, den 18 Maart 1834 gehouden in de vergadering van het Congres der Ver. Staten van N. Amerika. Zie MACLEOD, *Dict. voce Banking in America*.

krediet, waarop het gebruik van betalingsbeloften als circulatiemiddel steunt, eene even noodzakelijke behoefte voor den handel der nieuwe tijden noemen als de dampkringslucht voor het leven van den mensch. Hij verklaarde, zonder zich aan overdrijving schuldig te maken, dat het duizendmaal meer gedaan heeft om de volken te verrijken dan al de mijnen ter wereld.

Dat die woorden volkomen waar zijn en dat de edele metalen nimmer in staat zouden geweest zijn, zonder behulp der betalingsbeloften, die ontzagchelijke uitbreiding aan het handelsverkeer te geven, waarvan de tegenwoordige tijd getuige is, zal, na hetgeen wij boven hebben aangevoerd, wel geene verdere toelichting behoeven.

§ 3.

De verschijnselen, die zich gedurende den loop dezer eeuw op het gebied van het bankwezen in Engeland hebben voorgedaan, toonen overtuigend aan dat, naarmate het bankwezen zich meer en meer ontwikkelt en in alle standen der maatschappij doordringt, het gewigt der bankbiljetten als circulatiemiddel afneemt, terwijl assignaties op de bankiers en de banken er voor in de plaats treden. Het is hier even zoo gegaan als met het geld. Bij onbeschaafde volken slechts in zeer geringe hoeveelheid voorhanden, neemt het met de vermeerdering der beschaving toe, om later weder te verminderen en door andere circulatiemiddelen vervangen te worden. Dit is ook in het kort de geschiedenis der bankbiljetten in Engeland: in den beginne genoten zij weinig vertrouwen en werden weinig gebruikt, langzamerhand echter nam hun aantal toe, om daarop weder te verminderen en voor een nog beter en nog meer geld uitsparend circulatiemiddel plaats te maken.

De weinig betcekenende plaats, die het bankbillet tegenwoordig in het Engelsche handelsverkeer inneemt, en in het algemeen de verhouding, die daar tusschen de verschillende circulatiemiddelen bestaat, zal men het best leeren kennen uit de hoogst belangrijke opgaaf, die in 1857 door den Heer ROBERT SLATER, besturende vennoot van het groote Londensche handelshuis van Morrison, Dillon en Co. gedaan werd aan eene Commissie uit het Lagerhuis, die benoemd was om eene *enquête* in te stellen naar de oorzaken der handelskrisis van 1857. De verhouding tusschen de verschillende betaalmiddelen, die het handelshuis ontvangen en uitgegeven had, was als volgt: 1)

Ontvangen op ieder millioen £

Assignaties op bankiers en wissels betaalbaar na dato	533.596	
Assignaties op bankiers enz. op zigt betaalbaar.	357.715	
Bankbilletten door de Landbanken uitgegeven	9.627	
		900.938
Bankbilletten der Engelsche Bank.	68.554	
Goud	28.089	
Zilver en koper	1.486	
Postwissels	933	
		99.062
		1,000,000

Uitgegeven op ieder millioen £

Wissels betaalbaar na dato.	302.674	
Assignaties op Londensche bankiers	663.672	
		966.346
	Transporteren.	966.346

1) MACLEOD, *Dict. voce Currency.*

	Per transport.	966.346
Bankbilletten der Eng. Bank	22.743	
Goud	9.427	
Zilver en koper.	1.484	
	<hr/>	33.654
		<hr/>
		1.000.000

Het blijkt uit deze mededeeling dat nog geen 8 Pct. der gezamenlijke betalingen in bankbilletten gedaan waren, terwijl er slechts 3 Pct. aan goud en zilver was ontvangen. Verreweg de meeste betalingen hadden door middel van assignaties plaats gehad. De hoeveelheid der door het huis in betaling weder uitgegevene bankbilletten was nog geringer en bedroeg ongeveer 2 Pct. van de gezamenlijke betaalmiddelen. De assignaties op bankiers namen hier eene nog veel overwegender plaats in.

Door geheel Engeland beginnen de bankbilletten langzamerhand meer en meer verdrongen te worden. Geen der Engelsche Landbanken heeft meer die hoeveelheid bankbilletten in omloop, waartoe zij bij de Bankwet van 1844 gerechtigd werden verklaard. ¹⁾ In 1839 bedroeg hare gezamenlijke circulatie 11.715.527 £, in 1843 nog slechts 7.667.916 £ en bij het einde van 1848 was dit cijfer tot 6.021.838 gedaald. ²⁾

Het gebruik van boekkrediet als betaalmiddel neemt integendeel meer en meer toe. Zelfs begint het zich reeds algemeen onder de landelijke bevolking van Engeland ingang te verschaffen. BODWELL, president der vereeniging van privaat-bankiers van Engeland en Wales, verklaarde voor de Engelsche Parlements-Commissie van 1858 dat de gewoonte

1) HÜBNER, *Die Banken. Leipzig*, 1854. II. pag. 364 en v.

2) COURCELLE-SENEUIL, l. I. 311.

om eene rekening bij den bankier te houden in de laatste jaren minstens viermaal was toegenomen, en dat zelfs pachters, die hoogstens 50 £ pacht jaarlijks betaalden, er hun bankier op na hielden en door middel van dezen hunne betalingen deden. ¹⁾

Zoo beginnen ook onder de landelijke bevolking meer en meer assignatics het gebruik van bankbiljetten te vervangen. De assignatics op de Londensche banken worden reeds in verscheidene graafschappen algemeen als betaalmiddel gebruikt, waarschijnlijk omdat ook de op het land wonende personen een bankier te Londen beginnen te houden, of omdat de betaling der landbouwproducten aan de landlieden door middel van assignatics gedaan wordt. Te Ipswich bijv. eene kleine Engelsche stad gingen, zooals uit het onderzoek der Parlements-commissie van 1858 bleek, de assignatics op de Londensche banken onder de handelaars in vee, gevogelte enz., van hand tot hand. Weldra worden zij aan de Landbanken in betaling gegeven en bereiken door bemiddeling van hare agenten te Londen, die lid zijn van het *Clearing-house*, de bank, waarop zij zijn getrokken. ²⁾ In het jaar 1861 is ook door de Landbanken onderling een *Clearing-house* opgericht, waardoor natuurlijk de omloop der assignatics zeer bevorderd wordt. Zij kunnen thans geregeld tusschen de banken ingewisseld worden en worden daarom door alle banken in betaling aangenomen. ³⁾

Niet alleen in Engeland maar ook in Schotland neemt het bedrag der in omloop zijnde bankbiljetten voortdu-

---

1) *Report of the Select Committee on the Bank Acts. Ordered by the House of Commons to be printed 1 July 1858. N°. 1367 aangeh. door TOOKE, l. I. II. 627 en door NASSE, Ueber das englische Bankwesen im Jahr 1857. in het Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft, 1859, pag. 4.*

2) *Report etc. of 1858 N°. 1419, 1422, 1372, l. I. pag. 5.*

3) *MACLEOD, Dict. voce Clearing-house.*

rend af. Terwijl de operatien der Schotsche banken sedert 1826 eene zeer aanzienlijke uitbreiding ondergingen (het gezamenlijke bedrag der depôts, dat in 1826 op ongeveer 21 mill. £ werd geschat, was in 1844 tot 27 mill. geklommen) waren de omloopende bankbiljetten vóór het jaar 1845, toen zij door de wet in de uitgifte harer biljetten werden beperkt, reeds aanzienlijk verminderd. 1) De maatregelen van den wetgever, die vreesde dat de Schotsche banken in het vervolg misbruik zouden maken van haar regt tot uitgifte van bankbiljetten, nadat zij meer dan eene eeuw aan geenerlei beperkingen waren onderworpen geweest, mogten dan ook volkomen overbodig genoemd worden.

Niet minder belangrijk ter waardering van den invloed, dien de ontwikkeling van het bankwezen op de circulatie der bankbiljetten uitoefent, is het verschijnsel dat de omlooptijd der biljetten van de Engelsche bank voortdurend korter wordt. Zij beginnen derhalve langzamerhand meer en meer de eigenschappen van assignaties op bankiers aan te nemen, welke altijd na korten tijd weder tot den bankier, op wien zij getrokken zijn, terugkeeren. De volgende opgaaf toont aan, hoe langen tijd de biljetten der Bank van Engeland van verschillende grootte gemiddeld in de handen van het publiek bleven:

Jaar.	5 £.	10 £	20 £	200 £	1000 £
1792	—	dagen. 236	dagen. 209	dagen. 31	dagen. 22
1818	148	„ 137	„ 121	„ 18	„ 13
			20-100 £	200-500 £	
1831	115	„ 80	„ 44	„ 14	„ 13
1844	82	„ 70	„ 34	„ 13	„ 12
1850	75	„ 68	„ 32	„ 11	„ 9
1856	70	„ 58	„ 27	„ 9	„ 7 2)

1) TOOKR II. NEWMARCH, *Die Geschichte und Bestimmung der Preise*. II. pag. 673.

2) *Appendix to the Report etc. of 1857*. N°. 33. l. 1. pag. 8.

Niet alleen de Bank van Engeland maar ook de Engelsche Landbanken zien hare billetten veel spoediger dan vroeger na de uitgifte terugkeeren. De omloopstijd der bankbilletten in het landbouwdrijvende graafschap Suffolk is nog slechts 4 à 5 weken, terwijl die der nader bij Londen gelegene banken niet meer dan veertien dagen bedraagt. ¹⁾

De ontwikkelingsgeschiedenis van het Engelsche bankwezen leert ons derhalve de beide volgende belangrijke verschijnselen: 1°. dat het bedrag der omlopende bankbilletten voortdurend afneemt; ²⁾ 2°. dat de omloopstijd der bankbilletten langzamerhand korter wordt.

---

1) In een artikel, in de *Quarterly Review* van Junij 1847 geplaatst, werd door eene reeks van voorbeelden aangetoond, dat de omlopende bankbilletten in verhouding veel aanzienlijker waren in de rustige landelijke districten dan in de bedrijvige fabrieksdistricten van Engeland. Hunne minder snelle omloop in de landelijke districten en het weinige gebruik, dat er toenmaals door de landelijke bevolking van wissels en assignaties op bankiers gemaakt werd, was er de oorzaak van. Naarmate echter het gebruik om loopende rekeningen bij de bankiers te houden onder de landlieden toeneemt, zullen ook daar de omlopende bankbilletten meer en meer moeten verminderen. Тоокл. I. I. I. pag. 681.

2) Wij kunnen thans ten volle oordeelen over een argument, dat de Nederlandsche Regering ten voordeele van het bankmonopolie in ons vaderland aanvoert. Zij zegt in § 2 der *Mem. van Toel.*: „Vestigt men vervolgens meer bepaaldelijk het oog op de circulatie der Nederlandsche Bank, en vraagt men in hoeverre en op wat wijze de Bank heeft voorzien in de behoefte aan een gemakkelijk en veilig papieren betaalmiddel, ook dan komt men tot resultaten, die ten gunste der instelling getuigen. Nergens is, in verhouding tot de bevolking, een zoo groot bedrag van bankbilletten in omloop. Per hoofd der bevolking was de billetten uitgifte in de laatste jaren:

van de Nederlandsche Bank	circa f 30.00.
„ „ Bank van Engeland	„ „ 14.00.
„ „ Belgische Nationale Bank	„ „ 12.00.” enz.

Onbekend met den toestand onzer Engelsche naburen zou men wellicht geneigd zijn te denken dat de toestand van Nederland op het punt van circulatiemiddelen de hoogst mogelijke trap van volmaking had bereikt. Wij hebben meer dan eens zooveel bankbilletten in omloop als Engeland, zegt de Regering:

Deze verschijnselen, die het gewigt van het bankbillet als circulatiemiddel natuurlijk zeer mochten verminderen, zijn beide het gevolg van dezelfde oorzaak. Eertijds bestonden de voornaamste middelen der banken in de uitgifte van bankbilletten. Zij genoten op die wijze een renteloos voorschot van het publiek, dat hare bankbilletten in de plaats van geld aannam. Zij ontvingen tevens wel geld in depôt, doch daar zij er geene rente voor betaalden, bleven de geldsommen, waarvan zij op die wijze het gebruik verkregen, steeds zoo gering mogelijk. Ten gevolge der meer en meer toenevende concurrentie begonnen de banken echter langzamerhand algemeen rente te betalen voor de bij haar gedeponeerde geldsommen. De depôts werden voor haar eene nieuwe bron van inkomsten: zij konden met behulp daarvan eene veel grootere uitbreiding geven aan haar opererend kapitaal. Door de rente aangelokt begon men thans algemeen zijne kas aan de banken toe te vertrouwen, en trok voordeel van zijn geld tot het oogenblik, waarop men er door middel van assignaties weder over beschikte. Hierdoor moest 1°. het betalen met boekkrediet door middel van assignaties algemeen worden, en het gebruik van bankbilletten vervangen; 2°. moesten de uitgegevene bankbilletten daardoor veel spoediger weder tot de banken terugkeeren, omdat zij onmiddellijk als depôts naar de banken werden terug

---

welk eene groote overwinning op onze overzeesche naburen, die ons in zoo menig ander opzigt vooruit zijn! Doch dat gevoel van voldaanheid zal moeten plaats maken voor eene tegenovergestelde gewaarwording, nadat wij de oorzaken van dit verschijnsel hebben leeren kennen: het groote aantal omloopende bankbilletten getuigt van een in ons vaderland nog weinig ontwikkeld bankwezen en is het bewijs van een toestand, die in Engeland reeds geruimen tijd voor een betere heeft plaats gemaakt. Zoo dan ook met een land de vergelijking tusschen de betaalmiddelen on gepast kan genoemd worden, dan zal het zeker wel het meest van allen de vergelijking met Engeland zijn.

gezonden, zoodra zij niet meer voor de circulatie noodig waren; de houder trok er dan dadelijk rente van.

Door het betalen van rente voor de depôts worden derhalve twee grootte voordelen verkregen. 1°. Wordt het daardoor de banken onmogelijk om meer biljetten in omloop te brengen, dan er strikt genomen voor de circulatie noodzakelijk zijn. 2°. Worden kleine geldsommen, die vroeger ongebruikt in de kassen der particulieren bleven liggen, door de banken bijeenverzameld en stellen deze in de gelegenheid om aan handel en nijverheid meer diensten te bewijzen, dan vroeger bij de meerdere beperktheid harer middelen mogelijk was.

Over de gevaren, die uit het betalen van rente voor de depôts kunnen voortvloeijen, wanneer de banken deze niet genoegzaam door specie gedekt houden, zullen wij later spreken.

§ 4.

Nu wij de waarde van het bankbiljet door vergelijking met de overige circulatiemiddelen hebben leeren kennen, blijft ons in dit hoofdstuk nog één punt ter behandeling over, namelijk de aard en het wezen van het bankbiljet. Een onderzoek naar het eigenlijke wezen van het bankbiljet blijkt vooral noodzakelijk te zijn, wanneer wij zien dat de voorstanders van het monopolie van het recht tot uitgifte van bankbiljetten meestal in hunne redeneringen steunen op eene geheel verkeerde voorstelling van het karakter van dit soort van circulatiemiddel. Het bankbiljet ontleent volgens hen niet, even als de andere soorten van kredietpapier, zijne waarde aan het krediet van den uitgever, maar aan zijne innerlijke eigenschappen, welke van

dien aard zijn, dat het op eene lijn met het geld geplaatst moet worden. Op deze wijze van beschouwing steunt de leer der *Currency*-theorie, die zich tusschen 1830 en 1840 langzamerhand bij het Engelsch publiek ingang heeft weten te verschaffen, door mannen van erkende bekwaamheden verdedigd werd, en eindelijk de grondslag heeft gelegd tot de bekende Bankwet van ROBERT PEEL, die in het jaar 1844 met eene groote meerderheid van stemmen in de beide huizen van het Engelsche Parlement werd aangenomen. ¹⁾

Het geheele gebouw der *Currency*-theorie berust op de stelling dat het bankbillet geld is, en dat de banken door vermeerdering of vermindering van de in een land aanwezige hoeveelheid geld — waarmede men het metalen geld en de bankbilletten bedoelt — de prijzen der goederen naar willekeur kunnen doen rijzen en dalen. „Ik verklaar eens voor al” zeide ROBERT PEEL, bij de verdediging van zijn Wetsontwerp in het Engelsche Parlement, „dat, wanneer ik het woord geld (*money*) gebruik, ik daarmede het circulatiemiddel (*currency*) en de op vertoon betaalbare en aan toonder luidende promesses (*promissory notes*) versta; alleen dit papieren betaalmiddel noem ik papieren circulatiemiddel (*paper currency*.) Wissels, assignaties op bankiers begrijp ik daaronder niet. Tusschen den wissel, de assignatie op den bankier en het bankbillet is naar mijn inzien een wezenlijk onderscheid, zoowel wat betreft hun karakter, als wat betreft den invloed, dien zij op de prijzen der waren en op den wisselkoers uitoefenen. De bankbilletten vervullen al de functiën van het geld, gaan, zoodra er geen vermoeden van vervalsching bestaat, zonder endossement van de eene hand in de andere

---

1) In het Lagerhuis met 185 tegen 30 stemmen, terwijl zich in het Hoogerhuis slechts één der leden tegen de aanneming der wet verklaarde. MACLEOD, *Dict. voce Banking in England*.

over en zijn, wat hun naam aanwijst, circulatiemiddel (*currency*).”¹⁾

Het bankbillet bezit derhalve, volgens ROBERT PEEL, een tal van eigenschappen, die aan de wissels, assignaties, enz. ontbreken, en oefent, in tegenoverstelling van deze, een alvermogenden invloed uit op het handelsverkeer. Op grond daarvan moest, volgens den Engelschen Staatsman en volgens de overige aanhangers der *Currency*-theorie, het regt tot uitgifte van bankbilletten van staatswege aan eene geheel bijzondere regeling worden onderworpen.

Nadat de *Currency*-theorie de gelijkheid van het bankbillet met geld op den voorgrond heeft gesteld, komt hare verdere redenering in korte woorden hierop neder. Wanneer het circulatiemiddel van een land uitsluitend uit metalen geld bestaat, zal elke vermeerdering daarvan de prijs van alle goederen doen rijzen; m. a. w. de waarde van het geld zal dalen, terwijl die der overige goederen dezelfde blijft. Dit is het natuurlijke gevolg van het karakter van koopwaar, dat het edel metaal blijft behouden, ook nadat het den vorm van geld heeft aangenomen. Wanneer de aanvoer van de eene koopwaar sterker toeneemt dan die eener andere, zonder eene gelijktijdige vermeerdering der navraag naar de eerste, ondergaat de onderlinge waardeverhouding tusschen beide artikelen eene verandering: zoo gaat het ook hier. Men zal derhalve voor dezelfde hoeveelheid goederen meer geld kunnen verkrijgen en omgekeerd eene grootere hoeveelheid geld moeten betalen, om zich dezelfde hoeveelheid goederen aan te schaffen.

Indien nu aan de natuur haar loop wordt gelaten, zal deze nadeelige toestand zich van zelf herstellen en het geld spoedig zijne waarde terug verkrijgen. Daar het zijne waarde

---

1) TOOKE, l. l. I. pag. 621.

ontleent aan het edel metaal, waaruit het vervaardigd is, en daar het edel metaal eene koopwaar is, zal het dezelfde wet moeten volgen, waaraan alle andere goederen gehoorzamen: het zal van de plaats waar het goedkoop is, vloeijen naar de plaats waar het duurder is, m. a. w. het zal het land verlaten, waar zijne waarde in betrekking tot de andere koopwaren gering is, en naar de buitenlandsche markt stroomen, waar het een grooter koop- of ruilvermogen heeft, waar met dezelfde hoeveelheid edel metaal meer goederen kunnen gekocht worden. Daardoor zal de prijs der goederen spoedig weder gaan dalen en tot zijn vroegeren stand terugkeeren en het geld, nadat het door eene vermindering zijner hoeveelheid weder meerdere waarde heeft gekregen, ophouden uit het land te vloeijen.

Wanneer er echter banken zijn ontstaan, die bankbiljetten uitgeven, en het circulatiemiddel van een land derhalve volgens de *Currency*-theorie heeft opgehouden uitsluitend uit edel metaal te bestaan, ontbreekt het natuurlijke middel van herstel; want wat zal er gebeuren? Zoodra het geld begint weg te vloeijen, zullen de banken de uitgifte harer biljetten uitbreiden en iedere ledige ruimte, door het wegstroomen van het geld veroorzaakt, zal dadelijk door bankbiljetten worden aangevuld. De prijzen der waren zullen derhalve niet gaan dalen, maar op hare onnatuurlijke hoogte blijven staan. Het geld daarentegen zal goedkoop blijven en derhalve voortdurend worden uitgevoerd. De hooge prijs der goederen was de oorzaak geweest dat het geld het land was beginnen te verlaten, en eene daling der prijzen moest dus het eenige middel zijn om het verdere wegstroomen van het geld tegen te gaan en het reeds te veel weggevoerde geld weder terug te brengen. Door die daling zou het geld weder uit het buitenland worden ingevoerd om de thans goedkoop geworden producten des lands, die in het buitenland begeerd werden, te koopen, doch waarvan de buitenlandsche markt wegens de hooge

prijzen reeds een tijdlang verstoken was geweest. Doch die daling der prijzen was niet mogelijk, zoolang de banken het vermogen bezaten om het weggevloede metalen geld door hare biljetten te vervangen. Het natuurlijke correctief, het eenige middel om het verdere wegvloeden van het geld te doen ophouden en het weggevloede terug te verkrijgen, kon dus niet in werking treden. Het einde zal derhalve, volgens de *Currency*-theorie, moeten zijn dat al het edel metaal, door opvordering der depôts, uit de kassen der banken wegvloeit en dat, wanneer men eindelijk de bankbiljetten ter inwisseling aanbiedt om nog meer geld ter verzending naar het buitenland te verkrijgen, deze niet meer in staat zullen zijn aan hare verplichtingen te voldoen.

Daarom willen de voorstanders der *Currency*-theorie de uitgifte van bankbiljetten zóó regelen, dat wanneer het edele metaal het land begint te verlaten, te gelijkertijd de hoeveelheid omloopende bankbiljetten minder wordt. De prijzen der goederen zullen daarop, volgens hen, onmiddellijk weder gaan dalen en derhalve het wegvloeijen van het geld weldra van zelf ophouden.

Daar nu het wegvloeiende metaal uitsluitend of althans voor het grootste gedeelte uit de Bank van Engeland zou moeten getrokken worden, bepaalde de Bankwet van PEEL het volgende: De Bank mogt voor $14\frac{1}{2}$ millioen £ aan bankbiljetten in omloop brengen, die niet door specie, maar alleen door Engelsche staatsschuld behoeften gedekt te zijn (namelijk 11.015.000 £ in vaste schuld, sedert de oprigting der bank aan den staat geleend, en het overige in gedeponeerde staatspapieren). Voor ieder bankbiljet echter, dat zij boven de $14\frac{1}{2}$ mill. £ uitgaf, moest eene daarmede gelijkstaande hoeveelheid edel metaal in de kas der Bank aanwezig zijn. ¹⁾

1) HÜBNER, I. I. II. 354. 358.

Is er derhalve, gelijk op den 12. Aug. 1863, een bedrag van 28.8 mill. £ aan bankbiljetten in omloop, dan strekt dit ten bewijze dat er minstens 14 mill. £ edel metaal in kas der Bank wordt aangetroffen.

Over de wijze, waarop de Bankwet van PEEL door de splitsing der werkzaamheden van de Bank en door het instellen van een *Banking-* en een *Issue-department* voor de nakoming van dit voorschrift gezorgd heeft, en over de eigenaardige nadeelen aan die verdediging verbonden, zullen wij hier niet nader uitwijden; het was alleen ons doel met een enkel woord aan te toonen, op welke wijze men het hoofdbeginsel der *Currency-theorie* in de Bankwet van PEEL in toepassing heeft trachten te brengen.

Het ligt evenmin in onze bedoeling hier in eene opzettelijke weêrlegging te treden van de *Currency-theorie*.¹⁾ De

---

1) Eene uitvoerige en grondige weêrlegging der *Currency-theorie* vindt men in de drie beroemde geschriften van TOOKE, FULLARTON en WILSON, waarvan de beide eerste in het jaar 1844 gedurende de beraadslagingen over de wet van PEEL het licht zagen, terwijl het laatste, na eerst in eene reeks van artikelen in *The Economist* te zijn opgenomen, daarna afzonderlijk onder den titel van *Capital, Currency and Banking, London 1847*, werd uitgegeven. TOOKE's geschrift voert ten titel: *Inquiry into the Currency principle, London 1844*, en dat van FULLARTON: *On the Regulation of Currencies, London 1844*.

Terwijl deze schrijvers onweêrlegbaar aantoonen dat het schrikbeeld der *Currency-theorie* „eene overstroming van bankbiljetten” in de werkelijkheid niet bestaat, en dat de banken het niet in hare magt hebben hare biljetten-uitgifte willekeurig nit te breiden, omdat ieder bankbiljet, dat niet meer voor de behoeften van den handel noodig is, na korten tijd weder tot de bank, die het heeft uitgegeven, terugkeert, gaan zij echter te ver met te beweren dat de uitgifte van bankbiljetten in tijden van speculatie geen invloed op de prijzen kan uitoefenen. Elke uitbreiding van het krediet — en de vermeerderde uitgifte van bankbiljetten is er eene — heeft vermeerderde navraag en derhalve verhooging der prijzen ten gevolge. Vermeeerdering van de bankbiljetten-circulatie zal derhalve evenzeer invloed op de prijzen moeten uitoefenen als elke andere uitbreiding van het krediet, in den vorm van wissels of van het boekkrediet der banken, enz. Eene bank kan ongetwijfeld door een te laag disconto

onjuistheid daarvan wordt thans algemeen erkend; zij is niet alleen theoretisch aangetoond, maar bovendien reeds tot tweemaal toe praktisch gebleken, toen het Engelsche Parlement gedurende de crisis van 1847 en van 1857 verplicht was de bankwet tijdelijk op te heffen, omdat de voortdurende toepassing er van de schromelijkste gevolgen voor den handel zou na zich gesleept hebben. ¹⁾

Wij merken alleen op dat de *Currency*-theorie steunt op twee grondstellingen, die beide even verkeerd zijn: 1°. Dat metalen geld en bankbiljetten te zamen het *geld* van het land uitmaken. 2°. Dat van de vermeerdering of vermindering van dit *geld* de prijs der waren afhangt.

Van de dwaling, in de laatste der beide stellingen vervat, zal men zich volkomen overtuigen door de lezing van het

hare billettencirculatie voor een korten tijd kunstmatig vermeerderen en daardoor de prijzen der waren doen rijzen, doch zij zal het eveneens doen door meer boekkrediet te verleenen. Er bestaat geene enkele reden om den invloed van het bankbiljet hooger te stellen dan dien van het boekkrediet. De ontdekkende heeft zelfs geleerd, dat eene sterke rijzing der prijzen zeer wel mogelijk is zonder eenige hulp der banken, en enkel ontstaan kan door eene sterke uitbreiding van het handelskrediet (zie noot 2 pag 65).

De fout der *Currency*-theorie is derhalve, dat zij den invloed van het bankbiljet *te hoog*, die van hare tegenstanders (de zoogenaamde *Banking*-theorie) dat zij deze *te laag* stelt.

1) Men zal zich eene duidelijke voorstelling kunnen maken van de slechte werking der Bankwet van 1844 door de lezing van het in 1856 door TOOK uitgegeven geschrift: *On the Bank Charter Act of 1844; its Principles and Operation; with Suggestions for an improved administration of the Bank of England*. London 1856. Het is later door den schrijver herzien en opgenomen in zijne reeds vermelde *History of Prices* (Hoogduitsche Vertaling van ASHER, II. 245—317). De beroemde schrijver, die reeds vroeger de Bankwet van PEEL: „*One of the most wanton, ill-advised, pedantic and rash pieces of legislation*” genoemd had, (*Hist. of Prices* edit. ASHER I. pag. 729) verklaarde in 1856, dat zijn oordeel over den heilloozen invloed der Bankwet in geenen deele veranderd, maar integendeel door de latere verschijnselen nog zeer versterkt was.

voortreffelijk geschreven hoofdstuk uit MILL's *Principles of Political Economy* „Over den invloed van het krediet op de prijzen,”¹⁾ waarin hij aantoonst dat eene rijzing der prijzen het gevolg is van eene uitbreiding van het krediet in het algemeen, onverschillig onder welken vorm het gegeven wordt en of het aanleiding geeft tot het ontstaan van verhandelbaar kredietpapier of niet; dat het bankbiljet derhalve niet *qua* bankbiljet, maar als een der vormen, waaronder krediet verleend wordt, invloed uitoefent op de prijzen; en dat eindelijk eene te sterke uitbreiding van het boekkrediet de voornaamste oorzaak is geweest, waardoor in tijden van speculatie de prijzen der waren in Engeland zulk eene verbaazende hoogte hebben kunnen bereiken.²⁾

1) MILL, *Principles of Political Economy*. London 1862 (5th edit.) II. pag. 50—73.

2) TOOKE toont in zijne *Inquiry into the Currency Principle* (pag. 136 en v.) door eenige sterksprekende voorbeelden aan hoe onwaar de bewering der *Currency*-theorie is, dat eene kunstmatige beperking der bankbiljetten den eenmaal opgewekten speculatiegeest zou kunnen tegengaan of zelfs maar beperken, en dat men op die wijze eene buitensporige rijzing der prijzen zou kunnen voorkomen.

In 1839 ontstond er eene sterke speculatie onder de handlaars in thee. Men verwachtte algemeen eene sterke rijzing van dat artikel ten gevolge van den oorlog met China, waardoor de aanvoer zou moeten verminderen. De prijzen rezen meer dan 100 Per. Toen echter tegen de verwachting eenige schepen met thee werden aangevoerd, ontstond er spoedig eene hevige reactie. De speculanten moesten met groot verlies verkoopen en velen waren niet in staat hunne verbindtenissen na te komen. Onder deze was er een, wiens kapitaal niet meer dan 1200 £ bedroeg, maar die toch voor eene waarde van 80.000 £ had ingekocht.

Gedurende de speculatiekoorts der jaren 1838—1842 faillieerde er een graanhandelaar, die slechts een kapitaal bezat van 5000 £, doch die, door de omstandigheden begunstigd, zijne inkoop zoo sterk had weten uit te breiden dat, toen hij zijne betalingsbeloften staakte, zijne verbindtenissen 500.000 à 600.000 £ bedroegen. Anderen hadden geheel zonder kapitaal en alleen op krediet enorme inkoop gedaan.

Zowel bij de speculatiën in thee, als bij die in graan, bereikten de prij-

Wat betreft de eerste stelling, wij willen deze met een enkel woord nader onderzoeken, omdat daardoor het wezen van het bankbiljet duidelijker in het licht zal treden.

Het is ons uit de woorden van PEEL reeds gebleken dat een der gronden, waarop de *Currency*-theorie het bankbiljet geld noemt, deze is: dat het zonder endossement van den een op den ander overgaat. Meerdere argumenten worden door den voormaligen bankier LLOYD (thans Lord OVERSTONE), den voornaamsten verdediger en het eigenlijke hoofd der *Currency*-theorie, aangevoerd.

„Wanneer er bankbiljetten gebruikt worden,” verklaarde hij in 1840 voor eene Commissie van *enquête* uit het Engelsche Parlement, „maakt de metalen munt te zamen met deze bankbiljetten het geld of het circulatiemiddel (*the money or currency*) van het land uit. Dit geld nu kenmerkt zich door zekere eigenaardige hoedanigheden; vooreerst, dat zijn bedrag bepaald wordt door dezelfde wetten, die de edele metalen over de verschillende landen der wereld verdeelen; ten tweede, dat het in ieder land de algemeene maatstaf is der waarde van alle andere zaken, de standaard, met behulp waarvan de waarde van iedere andere zaak wordt uitgedrukt, en ieder contract wordt nagekomen; en ten derde, wordt het het algemeene ruilmiddel voor de vereffening van alle transacties, ten allen tijde, tusschen alle personen, en op alle plaatsen. Het heeft verder de hoedanigheid deze functiën

---

zen eene verbazende hoogte zonder eenige vermeerdering van bankbiljetten. Zij waren *alleen* het gevolg eener bovenmatige uitbreiding van het handelskrediet. Het zal ons evenwel later blijken dat de banken, door het disconteren van de wissels der speculanten, deze in staat kunnen stellen om hunne speculaties langer vol te houden, zoodat de prijzen daardoor nog hooger rijzen en de daling langer uitblijft. Daar de gediscoteerde wissels echter evenzeer met boekkrediet als met bankbiljetten kunnen betaald worden, bestaat er geene reden om den invloed van het bankbiljet op de rijzing der prijzen hooger te stellen dan dien van het boekkrediet.

een oneindig aantal malen te verrigten. Nu houd ik het er voor, dat noch depôts noch wissels deze hoedanigheden bezitten. In de eerste plaats wordt hun bedrag niet bepaald door de wetten, die het bedrag van de edele metalen in ieder land regelen. In de tweede plaats zullen zij geensints als algemeene waardemeter of als standaard kunnen dienen, waarnaar wij de betrekkelijke waarde van elk ander ding kunnen afmeten; en, in de derde plaats, bezitten zij niet dat vermogen om overal tegen iets anders te kunnen verruild worden (*that power of universal exchangeability*), dat aan het geld van het land eigen is." 1)

De redenering van NORMAN, na LORD OVERSTONE een der meest bekende woordvoerders der *Currency*-theorie, stemt geheel met die van dezen overeen. Volgens hem moet het geld drie essentiële hoedanigheden bezitten. Het moet door iedereen, ten allen tijde, en overal gebruikt worden, het moet eene vaste waarde hebben en, in de derde plaats, een volmaakte waardemeter (*a perfect numerator*) zijn. De wissels en het overige handelspapier voldoen slechts in zeer geringe mate aan die hoedanigheden. Men kan niet in een winkel gaan, en met een wissel koopen, wat men noodig heeft, evenmin kan men er zijne arbeiders mede betalen. Het zelfde is ook het geval met een krediet in de boeken van den bankier, men kan er niet mede doen wat men met souvereins en schellingen doen kan. Anders echter is het met bankbiljetten gesteld; zij worden overal in de plaats van geld aangenomen en zijn derhalve geld. De wissels daarentegen zijn slechts „*banking expedients to economise currency*,” zij bezitten niet in volle mate die hoedanigheden, welke het geld moet bezitten. 2)

1) *Report of Committee on Banks of Issue*, 1840, N° 2663, aangehaald door MACLEOD, *Elements etc.* pag. 333.

2) *Report of Committee etc.* N°. 1694—96 l. 1. p. 332.

Door TORRENS wordt nog een nieuw argument aangevoerd, om te bewijzen dat bankbiljetten geld zijn. „Bankbiljetten,” zegt hij, „die op aanvraag in specie betaalbaar zijn, zijn onder deze termen (*money and currency*) opgenomen even als het geld, omdat volgens de wet en de gewoonte de aanneming der biljetten van eene soliede bank, even als de aanneming van geld, tot kwijting van schulden gebruikt wordt en transacties ten einde brengt, terwijl wissels, boekkrediet, assignaties (*cheques*) en andere middelen, waardoor het gebruik van geld wordt bespaard, niet onder de termen geld en circulatiemiddel (*money and currency*) begrepen zijn, omdat de aanneming van deze geene schulden vercoffent en geene transacties geheel ten einde brengt (*does not liquidate debts and finally close transactions*).”¹⁾

Onder alle deze beweringen, aan de drie voornaamste verdedigers der *Currency*-theorie ontleend, is er geene enkele, die den toets van een nader onderzoek kan doorstaan. Men mag zich dan ook met eenig regt verwonderen, dat menschen van algemeen erkende bekwaamheden zich, door hunne voorliefde voor zekere theorien, lieten vervoeren tot redeneringen, waarvan de onjuistheid hen, zoo ze minder bevooroordeeld waren geweest, aanstonds in het oog zou hebben moeten vallen.

Hunne argumenten laten zich in de volgende hoofdpunten zamenvatten. De bankbiljetten zijn in tegenoverstelling van de overige krediet-betaalmiddelen geld:

1°. Omdat hunne hoeveelheid door dezelfde wetten wordt bepaald, die de hoeveelheid der edele metalen in de verschillende landen regelt.

---

1) TORRENS, *The Principles and practical Operation of Sir Robert Peel's Act of 1844, explained and defended*, p. 79, aangehaald door MACLEOD, *Dict. voce Currency*.

2°. Omdat zij in ieder land de algemeene waardemeter van alle andere zaken zijn.

3°. Omdat zij het algemeene ruilmiddel zijn, waarmede alle transacties, op alle tijden, tusschen alle personen en op alle plaatsen worden afgedaan.

4°. Omdat door de betaling met bankbiljetten een einde gemaakt wordt aan alle verdere schuldvorderingen (*that they finally close transactions*).

5°. Omdat zij zonder endossement worden overgedragen.

In de eerste plaats wordt derhalve beweerd dat de bankbiljetten geld zijn, omdat hun bedrag door dezelfde wetten wordt bepaald, die het bedrag der edele metalen in de verschillende landen regelen. Indien dit echter waar is, hoe zal men dan het verschijnsel verklaren, dat in Engeland en Schotland het aantal bankbiljetten voortdurend afneemt, terwijl het bijv. in ons vaderland steeds toenemende is? Indien de bewering van OVERSTONE waar was, zou de hoeveelheid edel metaal in Nederland voortdurend moeten toenemen, terwijl zij in Engeland integendeel zou moeten verminderen. In Engeland wordt het gebruik van bankbiljetten meer en meer vervangen door het betalen met boekkrediet, door middel van assignaties; en het is te voorzien, dat het aantal bankbiljetten, 't welk daar thans in omloop is, na verloop van tijd nog eene aanzienlijke vermindering zal ondergaan. Doch zou het niet gevaarlijk zijn daaruit afte leiden dat de hoeveelheid edel metaal, bij de Bank van Engeland voorhanden, daarom verminderd zou kunnen worden? Naarmate het krediet zich meer uitbreidt, en derhalve het aantal betalingsbeloften toeneemt, zal ook de hoeveelheid edel metaal, die tot grondslag strekt voor hare waarde, in evenredigheid grooter moeten worden. En toch zou volgens de leer van Lord OVERSTONE juist het tegendeel moeten gebeuren. Wanneer het bedrag der bankbiljetten afnam, zou dit, volgens hem, een bewijs

zijn dat eene zekere hoeveelheid edel metaal veilig het land zou kunnen verlaten. Want dat de bankbiljetten verminderten, was in zijn oog het gevolg der werking van eene wet, die een gelijksoortigen invloed op het bedrag der edele metalen zou moeten uit oefenen.

Het tweede argument van Lord OVERSTONE is niet minder onjuist. Het is de grootste ketterij, in de staathuishoudkunde denkbaar, het bankbiljet gezamenlijk met het geld de waardemeter van alle andere zaken te noemen; ¹⁾ want waaraan ontleent het bankbiljet, of juister uitgedrukt het regt op de betaling van eene zekere geldsom zijne waarde? Aan dezelfde omstandigheid als alle andere zaken: zoodra men ze tegen geld kan verruilen of verkoopen hebben zij waarde; hoe meer geld men er bij verkoop voor krijgt, des te grooter zal die waarde zijn. Dit zelfde is ook op het bankbiljet van toepassing: het heeft zijne waarde alleen te danken aan zijne eigenschap om ieder oogenblik tegen geld verruild m. a. w. tegen geld verkocht te kunnen worden; zoodra die eigenschap ophoudt, verliest het bankbiljet, even als iedere andere zaak, die onverruilbaar of onverkoopbaar is, zijne waarde. Het geld dient zoowel om de waarde van het bankbiljet als

---

1) Niet alleen de voorstanders der *Currency*-theorie, maar ook hare tegenstanders maken zich aan deze dwaling schuldig. Zoo zegt WILSON (*Capital, Currency and Banking*, London 1847). „If this be the case (if there is a certainty of convertibility of banknotes at pleasure) then it will be readily admitted that such banknotes, so guaranteed, perform all the functions of a measure of value, and a medium of exchange, as perfectly as gold.” De Engelsche Minister HUSKISSON begaat dezelfde fout wanneer hij zegt: „So long as this engagement (the payment in gold or silver) is punctually fulfilled, paper will of course pass current with the coin with which it is thus constantly interchangeable. Both money therefore, and paper promissory of money, are common measures and representatives of the value of all commodities. But money (gold) alone is the universal equivalent — paper currency is the representative of that money.” aangehaald door WILSON l. l. pag. 41.

om die van alle andere zaken te meten en derhalve zal het bankbillet, evenmin als die andere zaken, zelf waardemeter kunnen zijn. De ongerijmdheid van de bewering dat het geld en het bankbillet, wiens waarde in geld wordt uitgedrukt, beide waardemeter zijn, valt in gewone omstandigheden minder duidelijk in het oog. Zoolang het bankbillet ieder oogenblik tegen de daarop uitgedrukte som verwisselbaar is, zal de waardeverhouding tusschen het bankbillet en het geld geene verandering ondergaan. Doch zoodra de mogelijkheid om er geld bij de bank voor in ruil te verkrijgen tijdelijk ophoudt, m. a. w. zoodra de bank hare betalingen schorst, verliest het bankbillet gedeeltelijk zijne waarde, meer of minder naarmate er waarschijnlijkheid bestaat dat de bank vroeger of later hare betalingen zal hervatten. De prijs van het bankbillet daalt en wordt, gelijk men het uitdrukt, aan koers onderhevig. Dit verschijnsel heeft zich meermalen in de geschiedenis van het bankwezen van verschillende landen voorgegaan. Zelfs zijn de billetten van groote banken, hoewel ze ieder oogenblik konden ingewisseld worden, aan koers onderhevig geweest. Nog weinige jaren geleden werden de billetten der Bank van Frankrijk alleen te Parijs en op die plaatsen, waar hulpkantoren gevestigd waren, tegen de volle waarde aangenomen; overal elders kon de houder ze slechts met verlies, dikwijls slechts tegen 98½ Pct. afzetten. 1) Is er nu sprekender bewijs mogelijk, dat het geld de waarde uitdrukt, zoowel van het bankbillet als van alle andere zaken, en dat het bankbillet derhalve nimmer te gelijk met het geld waardemeter zijn kan?

Men raakt bovendien in eene andere groote moeilijkheid door het bankbillet waardemeter te noemen. Wanneer de bankbilletten aan koers onderhevig zijn, omdat de bank tij-

1) COQUELIN, *Du Crédit et des Banques. Paris, 1848. pag. 274.*

delijk hare betalingen heeft gestaakt, of om andere redenen, gelijk in Frankrijk met de biljetten der Bank van Frankrijk het geval was, zouden er volgens de *Currency*-theorie twee waardemeters zijn, die niet dezelfde waarde hadden. Ieder voorwerp zou derhalve twee prijzen hebben, een in geld en een in bankbiljetten; een voorwerp dat 100 gulden waard was in geld, zou bijv. 110 gulden waard zijn in bankbiljetten. Alleen dit verschijnsel, dat zich noodzakelijk zal moeten voordoen zoodra eene bank hare betalingen staakt, is op zich zelf reeds voldoende om de ongerijmdheid van de bewering der *Currency*-theorie aan te toonen.

Het geld alleen verrigt de beide functien van ruil- of circulatiemiddel en van waardemeter; het kredietpapier, onverschillig of het den vorm draagt van een wissel, van eene assignatie of van een bankbiljet, kan het in de eerste dier beide werkzaamheden vervangen, doch het geld is en blijft steeds de eenige waardemeter, die den prijs van elke betalingsbelofte, op welke wijze en door wie ook aangegaan, zal moeten bepalen.

Het derde argument door de *Currency*-theorie aangevoerd om te bewijzen dat het bankbiljet geld is, bestaat in de bewering, dat het bankbiljet gezamenlijk met het geld het algemeene betaalmiddel is, waarmede alle verbindtenissen, op alle tijden, tusschen alle personen en op alle plaatsen worden gekweten.

Wij merken hier eene niet minder groote miskenning op van den aard van het bankbiljet. Het bankbiljet ontleent zijne waarde alleen aan het krediet van de bank, die het uitgeeft, en zal dus alleen dan in betaling worden aangenomen, wanneer de bank, die het uitgeeft, in de meening van den persoon, wien het in betaling wordt aangeboden, in staat is aan hare verpligting tot dadelijke inwisseling te voldoen. Wanneer deze geen krediet heeft in de inrigting, die het

bankbillet heeft uitgegeven, wanneer hij twijfelt aan hare solvabiliteit, zal hij het bankbillet niet in betaling willen aannemen.

Alleen, wanneer eene bank zich door een jaren-lang bestaan en door eene voortdurende soliditeit het algemeen vertrouwen van het publiek heeft weten te verwerven, zullen hare billetten even gaarne als geld worden aangenomen; doch men dwaalt, wanneer men beweert dat eene kleine bank in eene afgelegene streek gevestigd, of zelfs eene bank in eene groote stad, die nog slechts korten tijd bestaan heeft, door het geheele land hare betalingsbeloften even als geld kan doen aannemen.

Er is nog iets anders noodig dan de uiterlijke vorm van het bankbillet, om het overal als betaalmiddel ingang te verschaffen: het publiek moet vertrouwen stellen in den uitgever. Daar nu niet alle uitgevers van bankbilletten algemeen vertrouwen genieten, zal men nimmer kunnen beweren dat bankbilletten geld zijn, op grond dat zij algemeen als betaalmiddel worden aangenomen. De premisse is onwaar, derhalve kan de conclusie, die daaruit getrokken werd, het evenmin zijn.

Het is moeilijk te verklaren hoe Lord OVERSTONE, die beter dan iemand met den toestand van het bankwezen in zijn vaderland bekend was, zich op een argument kon beroepen, waarvan hij dagelijks in de gelegenheid was de onjuistheid op te merken. De billetten door de Engelsche Landbanken uitgegeven voldoen geen van alle aan de door hem gestelde eischen. Zij worden wel als betaalmiddel aangenomen, maar alleen in het graafschap, waar zij zijn uitgegeven en in de onmiddellijke nabijheid er van, doch het is er verre van verwijderd dat zij „op alle plaatsen” even gemakkelijk als geld circuleren en „door alle personen” als betaalmiddel worden aangenomen.

Men kan èn met een bankbillet èn met een wissel betalen, doch slechts onder ééne voorwaarde: dat de persoon, wien men ze aanbiedt, vertrouwen stelt in den onderteekeenaar, of weet dat anderen, meer bevoegd dan hij om over de soliditeit van den uitgever te oordeelen, er vertrouwen in stellen. Ontbreekt dit vertrouwen, dan zal evenmin het bankbillet als de wissel als betaalmiddel kunnen gebruikt worden. De uiterlijke vorm van het bankbillet geeft niet den minsten waarborg voor zijne waarde en geeft er daarom ook niet die hoedanigheden aan, welke het op ééne lijn plaatsen met goud- of zilvergeld. Alleen van het krediet in de bank, die het bankbillet uitgeeft, hangt het af of een bankbillet in een uitgebreiden kring, of misschien op nog onvollediger wijze als een wissel, de functiën van circulatiemiddel zal kunnen vervullen.

In de vierde plaats wordt door de *Currency*-theorie beweerd dat er door de betaling met een bankbillet, even als door de betaling met geld, een einde wordt gemaakt aan alle verbindtenissen, zoodat er na de betaling geene schulden meer overblijven, terwijl er integendeel bij de betaling met een wissel, met een boekkrediet, of met eene assignatie immer nog eene schuld blijft bestaan, die later zal moeten worden afgedaan. Zoolang echter het bankbillet inwisselbaar is en niet, gelijk bijv. in Oostenrijk, door het opleggen van een dwangkoers, het karakter van oninwisselbaar papiepengeld heeft aangenomen, is de bewering onjuist, dat door de aanneming van een bankbillet alle schulden zijn afgedaan. Als ik een bankbillet in betaling heb aangenomen, is het zeker dat alle verbindtenissen tusschen mij en mijnen schuldenaar zijn afgelopen, doch ik heb als houder van het bankbillet nog eene schuldvordering op de bank, en eerst nadat ik mijn bankbillet bij de bank tegen geld heb ingewisseld, zal men kunnen zeggen dat alle handelingen zijn

afgelopen en dat alle schulden zijn afbetaald, of gelijk TORRENS zich uitdrukt, dat „*all transactions are finally closed.*”

Het is eene groote dwaling te beweren, dat het bankbillet, nadat het eenmaal is uitgegeven, de bestemming heeft om even als geld te blijven omloopen. De praktijk weërspreekt dit dan ook duidelijk genoeg. Dat de billetten der Bank van Engeland gemiddeld na verloop van 27, 9 of 7 dagen (zie boven bl. 55) weder tot de Bank terugkeeren, levert het beste bewijs dat de houders van bankbilletten zich niet door de leer der *Currency*-theorie tot de beschouwing hebben laten meê slepen, dat de betaling met een bankbillet een einde maakt aan alle verdere verbindtenissen. En gelukkig dat het zoo is; want ware het anders, 't zou welligt nieuw voedsel kunnen geven aan de leer dat bankbilletten hetzelfde zijn als geld, eene leer, die nu door het boven aangevoerde feit alleen reeds voldoende weêrlegd wordt.

Ten slotte nog een paar opmerkingen. ROBERT PEEL beweerde dat het bankbillet geld is, omdat het zonder endorsement wordt overgedragen in tegenoverstelling van den wissel en de assignatie, die geëndosseerd worden. Indien dit zoo is, zou de wissel met blanco endorsement eveneens geld moeten zijn. Wanneer deze op zicht betaalbaar gesteld en van een blanco endorsement voorzien is, zal hij, zoo de trekker of de acceptant slechts even veel vertrouwen geniet als de uitgever van het bankbillet, op eene lijn moeten geplaatst worden met het bankbillet, en derhalve volgens de leer van de *Currency*-theorie ook geld moeten zijn.

Daarenboven verloor PEEL geheel uit het oog dat bankbilletten aan dezelfde wet onderworpen zijn als alle andere soorten van kredietpapier, dat ieder, die ze zonder endorsement aanneemt, de risico der betaling op zich neemt en geen verhaal heeft op den vorigen houder, indien het niet betaald wordt. Indien hij, die een bankbillet in betaling

ontvangt, een endossement vordert, hetgeen in Engeland niet zelden gedaan wordt, ¹⁾ zal hij bij niet-betaling den vorigen houder kunnen aanspreken, even als of het eene assignatie ware. Heeft hij echter het bankbillet niet laten endosseren, dan verliest hij evenzeer zijn verhaal, als of hij eene assignatie op eene bank zonder endossement had aangenomen. Wat derhalve voor eene assignatie geldt, is eveneens waar voor een bankbillet en omgekeerd. Men heeft derhalve geen recht om hier een onderscheid aan te nemen. Het hangt geheel af van het persoonlijk oordeel van hem, die het bankbillet of de assignatie op eene bank in betaling aanneemt, of hij in beide gevallen een endossement zal vorderen of het in beide gevallen overbodig zal achten.

Wat eindelijk door NORMAN ter onderscheiding tusschen het bankbillet en het boekkrediet wordt aangevoerd, kan evenmin als argument gelden voor het toekennen van hoogere eigenschappen aan het bankbillet als aan het boekkrediet. Men kan volgens NORMAN niet in een winkel gaan en met een boekkrediet koopen wat men verlangt. Wij geven dit toe, wanneer de som zeer gering is; doch men zal dan evenmin met een bankbillet kunnen betalen, wanneer de wetgever althans, gelijk bijna overal het geval is, de uitgifte van kleine bankbilletten verboden heeft. Doch wanneer het grootere betalingen geldt, zal de winkelier even gereedelijk eene assignatie op een bankier aannemen als een bankbillet.

De slotsom onzer beschouwingen over de leer der *Currency*-theorie aangaande den aard van het bankbillet kunnen wij in de volgende woorden nederleggen: Het bankbillet is eene betalingsbelofte, wier waarde en geschiktheid om als circulatiemiddel gebruikt te worden uitsluitend afhangt van het

---

1) MACLEOD, *Dict. voce Bank.*

krediet van den persoon of het ligchaam, dat de betalingsverbindtenis heeft aangegaan; het oefent uit zijnen aard geen grooteren invloed uit op het handelsverkeer dan het boekkrediet; en zoo het algemeen in de plaats van geld wordt aangenomen, is dit alleen het gevolg van het krediet van den uitgever, niet van de eigenschappen, die het van de overige soorten van kredietpapier onderscheiden.

HOOFDSTUK II.

HET BANKIERSBEDRIJF EN DE BANKEN.

---

§ 1.

Bij de behandeling van de moeilijke vraag naar de bepalingen, die de wetgever in het algemeen belang en ter voorkoming van de nadeelen, die uit het bankwezen kunnen voortvloeijen, zal moeten vaststellen, behoort men zich, in de eerste plaats, eene juiste voorstelling te maken van het wezen van het bankiersbedrijf, van de voordeelen die het oplevert en van de voorschriften, waardoor de bankier zich bij de uitoefening van zijn bedrijf zal moeten laten leiden om de gevaren te vermijden, die er uit zouden kunnen voortvloeijen. Banken toch zijn niets anders dan groote bankierskantoren; zij onderscheiden zich alleen van privaatabankiers door een grooter kapitaal en door een algemeener en uitgebreider krediet. ¹⁾ Zij worden echter beide door

---

1) Eigenlijk is het kantoor van elken bankier eene bank en de directeur van iedere bank een bankier. Wij zullen in de volgende bladzijden de uitdrukkingen „bank” en „bankier” dikwijls *promiscue* gebruiken.

dezelfde voorschriften beheerscht, en zijn, zoowel de een als de ander, verplicht zich, door het inacht nemen van dezelfde voorschriften, die mate van vertrouwen bij het publiek te verschaffen, welke noodzakelijk is voor het wêlslagen hunner onderneming. Alleen wanneer, door eene bijzondere begunstiging van staatswege, het krediet eener bank op kunstmatige wijze wordt ondersteund, treedt er een onderscheid te voorschijn. Eene gemonopoliseerde bank zal zich, gelijk ons later zal blijken, ongestraft handelingen kunnen veroorlooven, die voor een bijzonderen bankier hoogst gevaarlijk zouden zijn, en hem zelfs onvermijdelijk ten val zouden brengen. Daar echter het monopolie als een onnatuurlijke toestand moet beschouwd worden, en zelfs eene geprivilegieerde bank, wanneer zij aanspraak wil maken op soliditeit, volgens dezelfde regelen moet bestuurd worden als de onderneming van den privaatsbankier, kunnen de volgende beschouwingen op beide evenzeer toepasselijk geacht worden.

Bekendheid met de regelen, welke eene gezonde, solide en op de ervaring steunende leiding aan de banken voorschrijft en met de nadeelen, die uit het verwaarloozen dier voorschriften kunnen voortvloeijen, zijn voor den wetgever even noodzakelijk als een geopend oog voor de voordeelen, die de banken *kunnen* verschaffen, wanneer het bankwezen niet door een tal van beperkende bepalingen in zijne ontwikkeling wordt belemmerd. Eerst wanneer aan deze beide eischen voldaan is, bestaat er eenigen grond voor het vermoeden, dat hij zich zal onthouden van het vaststellen van ondoelmatige bepalingen, welke die gevaren niet kunnen wegnemen of verminderen, en dat hij de klip ontgaan zal, waarop zoo menige bankwetgever gestrand is, die regelen stelde, welke onvoldoende waren ter bereiking van zijn doel, doch die daarentegen de banken in haren werkkring belemmerden of hare vrije oprigting onmogelijk maakten. Het gemis

van de voordeelen, die anders uit de banken hadden kunnen voortvloeijen, doch die thans onmogelijk werden gemaakt, was een veel grooter kwaad dan de gevaren, die de wetgever had trachten te keeren.

De eigenaardige natuur van het bankiersbedrijf laat zich met een enkel woord aldus uitdrukken: de bankier is handelaar in circulatiemiddelen en verschaft daardoor kapitaal aan handel en nijverheid.

Het is ons in het vorige hoofdstuk gebleken dat het onderscheid tusschen de circulatiemiddelen en de overige zaken hierin bestaat, dat de eerste gebruikt worden om de laatste te koopen en te betalen, en dat het algemeen gebruik eener zaak als koop- en betaalmiddel haar tot circulatiemiddel maakt. Wij hebben verder gezien dat verreweg het grootste gedeelte der circulatiemiddelen, die in het maatschappelijk verkeer moeten dienen om de overdracht van goederen gemakkelijk te maken, bestaan uit verschillende soorten van betalingsbeloften en dat de geschiktheid eener betalingsbelofte om als circulatiemiddel gebruikt te worden afhangt, vooreerst, van het krediet van den persoon, die zich tot de betalingsbelofte verbonden heeft en, in de tweede plaats, van de omstandigheid of de betaling dadelijk of eerst na verloop van eenigen tijd zal kunnen gevraagd worden.

Op dit onderscheid tusschen den meer of minderen graad van geschiktheid der verschillende betalingsbeloften, om als circulatiemiddel gebruikt te worden, berust het eigenaardige bedrijf van den bankier. Zijne voornaamste werkzaamheid bestaat in het koopen van de betalingsbeloften (wissels, promessen) der kooplieden, die een minder algemeen krediet genieten en niet dadelijk opvorderbaar zijn, met zijne eigene betalingsbeloften, wier nakoming elk oogenblik kan worden opgevraagd en die, omdat zijn krediet uitgebreider is en eene meerdere vastheid heeft, gemakkelijker en in

een ruimeren kring als betaalmiddel zullen kunnen dienen. De bankier verschafft bijv. door het koopen van een wissel of van eene promessee, die door den eigenaar niet kon gebruikt worden om goederen in te koopen, een circulatiemiddel, dat door ieder in betaling zal worden aangenomen en dat hem derhalve het vermogen verschafft om in te koopen, wat hij verlangt.

De gewone operatiën van den bankier, die het eigenlijke bankiersbedrijf uitmaken, zijn:

1. het disconteren van handelspapier;
2. het beleenen van goederen, effecten, aandelen in maatschappijen, enz.;
3. het verleenen van blanco-krediet (*open-credit*, *crédit à découvert*) of van krediet onder persoonlijke borgstelling (het Schotsche *cashcredit*);
4. het ontvangen van geld in depôt of in loopende rekening (rokening-courant);
5. het aangaan van betalingsbeloften.

De bankier kan die betalingsbeloften, gelijk wij boven zagen, aangaan onder twee verschillende vormen: 1°. door de uitgifte van *bankbiljetten*, waarvan de betaling ieder oogenblik door den houder kan worden opgevraagd, 2°. door het verleenen van *boekkrediet*, waarover de cliënt ieder oogenblik door middel van assignaties (*cheques*) kan beschikken. Wanneer de bankier op eerstgenoemde wijze zijne betalingsbeloften uitgeeft, heeft hij eene *circulatiebank*, in het andere geval eene *depositobank*.¹⁾

De bankier treedt bij alle de onder n°. 1 tot 4 opgenoemde operatiën in het karakter van *koopman* op; hij *koopt*

1) In den grond der zaak ligt er in deze onderscheiding tusschen *circulatie-* en *deposito-*banken eene grove onnaauwkeurigheid. Circulatiebank is eigenlijk iedere bank, die circulatiemiddelen uitgeeft. In het vorig hoofdstuk is ons gebleken dat boekkrediet een nog veel belangrijker circulatiemiddel is dan

de betalingsbeloften van den handel of geld en geeft daarvoor zijne eigene betalingsbeloften in betaling.

De voornaamste en belangrijkste operatie van den bankier bestaat in het disconteren van de wissels der kooplieden. Men stelt zich deze handeling dikwijls geheel verkeerd voor als het leenen van geld op den wissel, die als onderpand in de portefeuille van den bankier overgaat en tot waarborg dient voor de terugbetaling van het op den wissel voorgeschotene of geleende geld. Een koopman, die een wissel heeft, welken hij niet als betaalmiddel kan gebruiken, begeeft zich tot zijnen bankier, *verkoopt* den wissel en wordt betaald met bankbiljetten of met een boekkrediet. De koopman wordt door die handeling eigenaar van het regt om van den bankier ten allen tijde de betaling eener geldsom te vorderen en kan dat regt door overgave der bankbiljetten of door het afgeven van eene assignatie op den bankier aan een ander overdragen. Op zijne beurt wordt de bankier eigenaar van den wissel, dien hij in zijne portefeuille kan bewaren, doch die hij ook, wanneer hij geld noodig heeft, weder zal kunnen verkoopen.

Er heeft derhalve bij het disconteren van wissels even als bij elke andere handelstransactie, van weêrszijden eigendoms-overdragt plaats; de bankier heeft het regt verkregen om eene *toekomstige* betaling te vragen van den acceptant des

---

het bankbiljet. Derhalve behoorden de banken, welke voor de depôts, die zij ontvangen en voor de wissels, die zij disconteren, een boekkrediet in de plaats geven, evenzeer circulatiebanken genoemd te worden, als banken, die bankbiljetten uitgeven. Men verlieze daarenboven niet uit het oog dat ook de zoogenaamde circulatiebanken, wanneer zij gelden in depôt ontvangen, geene bankbiljetten, maar even als de depositobanken een boekkrediet in betaling geven, en dat zij alleen bij het disconteren van wissels, beleenen van goederen, enz. hare biljetten in omloop brengen. Vgl. MEES, *Proeve eener geschiedenis van het bankwezen in Nederland*. Rott. 1838. pag. 160, 161 en MACLEOD, *Dict. voce Bank*.

wissels en de koopman is eigenaar geworden van het regt om van den bankier eene *dadelijke* betaling te vorderen. De handeling tusschen den bankier en den koopman draagt geheel het karakter van koop en verkoop, of liever van ruiling, wanneer men de woorden koop en verkoop niet anders wenscht te gebruiken dan in de meer beperkte betekenis, die er door ons Burgerlijk Wetboek aan gegeven wordt.

Eveneens heeft er bij beleening van goederen, effecten, enz. van weërszijden eigendomsoverdrag plaats. De koopman, die zijne goederen bij eene bank beleent, geeft aan den bankier den eigendom van het regt op eene toekomstige betaling, onverschillig of hij daarbij eene geschrevene betalingsbelofte, eene promesse of acceptatie afgeeft, of dat het beleeningscontract het eenige bewijs is van zijne schuld. De beleende goederen, effecten, enz. zijn slechts als een onderpand voor den bankier te beschouwen, en strekken dezen tot waarborg voor de nakoming der verbindtenis van den koopman. Het eenige onderscheid tusschen het disconteren van wissels en het beleenen van goederen bestaat hierin, dat in het eerste geval de medcondertekenaars van den wissel (trekker en endossanten) *persoonlijke* zekerheid geven voor de nakoming der betalingsverbindtenis, die de betrokkene door zijn accept heeft aangegaan, terwijl er bij het beleenen eene *zakelijke* zekerheid, in den vorm van goederen of effecten, gegeven wordt tot waarborg voor de nakoming der verbindtenis door den koopman, die het regt om van hem eene toekomstige betaling te vragen aan den bankier heeft overgedragen. Zoowel bij het disconteren van een wissel als bij het beleenen van koopgoederen, wordt de bankier eigenaar van eene betalingsbelofte, van het regt om eene *toekomstige* betaling te vragen, en maakt op zijne beurt den koopman eigenaar van het regt om van hem de *dadelijke* betaling eener geldsom te vorderen.

Wanneer de bankier geld in depôt of in rekening-courant ontvangt, krijgt hij den vollen eigendom van de hem overgedragen penningen, hij kan ze in zijne kas bewaren of ze weder uitgeven, in een woord er mede handelen gelijk hem goeddunkt. Zoodra de depôt- of rekeninghouder het geld aan den bankier heeft overgegeven, houdt hij op er eigenaar van te zijn, doch in de plaats daarvan heeft hij het regt verkregen om van den bankier de betaling eener zekere geldsom te eischen. Daar de gedeponeerde gelden ophouden den eigendom van den deponent uit te maken, heeft deze alleen eene persoonlijke regtsvordering tegen den bankier; hij heeft alle regt op de in bewaring gegevene penningen zelve verloren. Wanneer derhalve iemand zijn geld in leen verstrekt aan den bankier of, gelijk men zich gewoonlijk uitdrukt, hem zijn geld in bewaring toevertrouwt, veruult hij eigenlijk den eigendom van zijn geld tegen den eigendom eener betalingsbelofte van den bankier. Er heeft hier evenmin een eigenlijke leening, in den zin van tijdelijk ten gebruike afstaan, plaats als wanneer de bankier geld leent of voorschotten doet aan den handel en de nijverheid. De bankier *leent* geen geld uit, maar hij draagt door de overgave van bankbiljetten, of door het verleenen van een boekkrediet, den eigendom over van het regt om van hem eene betaling te vorderen.

Het blijkt uit het boven aangevoerde dat de bankier eenvoudig koopman of handelaar is; hij koopt en verkoopt, ontvangt in eigendom en draagt in eigendom over, gelijk alle overige kooplieden.¹⁾ De bankier handelt in circulatiemiddelen; voor hem is derhalve koopwaar, wat voor de andere kooplieden slechts middel is om hunnen handel ge-

1) Deze leer is in Engeland door MACLEOD en in Duitschland door WAGNER duidelijk in het licht gesteld. MACLEOD, *Elements*. pag. 277 en v. WAGNER, *Beiträge zur Lehre von den Banken*. pag. 30 en v.

makkelijk te maken en den omzet hunner goederen te bespoedigen.

Wij zeiden boven, dat de bankier, in circulatiemiddelen handelende, kapitaal verschaft aan den handel en de nijverheid. Om dit wèl te begrijpen zal men zich eene juiste voorstelling dienen te maken van de beteekenis van het woord *kapitaal*. Voor iedere handels- en nijverheidsonderneming is kapitaal noodig; de koopman moet kapitaal bezitten om goederen te kunnen inkoopen; de fabrickant eveneens: hij moet zich grondstoffen kunnen aanschaffen, zijne werklieden betalen, enz. Wat is derhalve kapitaal? Alles wat iemand het vermogen verschaft om zich andere zaken aan te schaffen, alles wat, gelijk WILSON zich uitdrukt, de „*command over commodities of various kinds*” geeft. 1) Wanneer een koopman een huis bezit, heeft hij kapitaal, want het bezit van dit huis geeft hem het vermogen om zich koopgoederen aan te schaffen, hij kan het verkoopen en de kooppenningen gebruiken om daarmede goederen in te koopen. Kapitaal is derhalve alles wat iemand koopvermogen (*Kaufbefähigung, pouvoir d'acquisition, purchasing power*) geeft.

Iedere zaak, die waarde heeft en tegen geld kan verruild worden is kapitaal. Want zij geeft den eigenaar koopvermogen, de magt om zich in het bezit te stellen van andere zaken. Doch niet alle zaken, die waarde hebben, zijn even geschikt om als koopmiddel gebruikt te worden; er zijn er eenige, die meer algemeen in betaling worden aangenomen. Dit zijn, gelijk wij gezien hebben, de circulatiemiddelen. Daar deze algemeen in betaling kunnen gegeven worden, zijn zij de meest zuivere voorstelling of verzinnelijking van het begrip koopvermogen; men kan ze dus *κατ' ἐξοχήν kapitaal* noemen. In de eerste plaats behoort hiertoe het geld,

1) WILSON, l. l. 140.

dat door ieder in betaling wordt aangenomen; doch eveneens de betalingsbeloften van de bankiers en de banken, wanneer zij algemeen vertrouwen genieten. Voor den koopman is het onverschillig of hij geld in kas heeft of de betalingsbeloften van een bank; met het boekkrediet van eene bank of met bankbiljetten zal hij zich evenzeer goederen kunnen aanschaffen als met geld. Zoowel het een als het ander verschaft hem koopvermogen; de betalingsbeloften van eene bank zijn derhalve kapitaal voor den koopman. 1)

✓ Het valt thans duidelijk in het oog welke diensten de bankier aan den handel en de nijverheid bewijst. Hij handelt in kapitaal of koopvermogen, verschaft dit in den vorm zijner betalingsbeloften aan den handel en de nijverheid en bevordert langs dien weg de voortbrenging en de snelle omzet der goederen. Wanneer de fabrikant of de koopman zijne voortbrengselen of goederen verkoopt, zal hij in den regel geene dadelijke betaling in geld verkrijgen. Hij verkoopt op krediet, d. i. hij wordt betaald met het recht op eene toekomstige betaling en trekt een wissel op zijn' schuldenaar, die door dezen geaccepteerd wordt. Doch die wissel zal hem alleen koopvermogen verschaffen en de beschikking over zijn kapitaal teruggeven, wanneer hij hem aan een ander in betaling kan geven om zich nieuwe grondstoffen of nieuwe goederen aan te schaffen. Dikwijls zal dit echter niet het geval zijn, en hij zou derhalve de beschikking over zijn kapitaal tot den vervaldag van den wissel moeten missen en zijne

---

1) Indien men het woord *kapitaal* in zijnen engeren zin opvat en er alleen die zaken onder verstaat, welke gebruikt worden om de overige te koopen, dan krijgt kapitaal dezelfde beteekenis als circulatiemiddel. In dien zin noemt MACLEOD kapitaal „*the purchasing power, the moving power of commerce, the power that causes the goods to move from the producer to the merchant, the circulating power, which causes the goods to circulate.*” *Elem. of Pol. Econ.* pag. 69.

nieuwe operatiën moeten uitstellen tot hij zijn kapitaal in den vorm van geld van zijn schuldenaar, aan wien hij krediet verleende, had terug ontvangen. Thans komt de bankier hem te hulp. Deze is bekend met het karakter en de handelsondernemingen van den acceptant en grondt daarop het vertrouwen, dat hij in staat zal zijn zijne wisselverbindtenis op den vervaldag na te komen. De bankier weet bovendien dat hij, bij wanbetaling van den acceptant, zijn verhaal heeft op den trekker; hij koopt derhalve den wissel, en betaalt dien met bankbiljetten of met een krediet in zijne boeken. De verkooper verkrijgt op die wijze onmiddellijk zijn kapitaal terug en erlangt het vermogen om zich nieuwe grondstoffen of nieuwe koopgoederen aan te schaffen en zijn kapitaal op nieuw om te zetten. Zoo bevorderen de banken in hooge mate de gestadige productie en den snellen omzet van goederen, en stellen handel en nijverheid in staat om met een betrekkelijk gering kapitaal, door den herhaalden omzet van hetzelfde, groote voordeelen te behalen, welke veel geringer zouden geweest zijn, zoo zij niet door de hulp van den bankier, dadelijk na den verkoop hunner goederen op krediet, de beschikking over hun kapitaal hadden terug gekregen. Door den versnelden kapitaal-omzet wordt de nijverheid in staat gesteld goedkooper te produceren, en de handel om goedkooper te leveren; de consumtie neemt toe en daardoor de voortbrenging. Die vermeerderde voortbrenging verschaft wederom aan meer handen arbeid, zoodat ten slotte de kapitaalverschaffing door de banken krachtig tot de ontwikkeling van de algemeene welvaart der maatschappij bijdraagt.

Wij zien derhalve dat de banken door de uitgifte harer betalingsbeloften nieuwe circulatiemiddelen scheppen en dat die circulatiemiddelen kapitaal zijn voor den handel en de nijverheid. Men kan derhalve den bankier evenzeer han-

delaar in kapitaal of koopvermogen als handelaar in circulationsmiddelen noemen. ¹⁾

Men beschouwt gewoonlijk den bankier als een agent tusschen menschen, die geld ter leen vragen en die het ter leen aanbieden, ²⁾ m. a. w. als een persoon, die beschikbare kapitalen tot zich trekt, om deze daarop te verstrekken aan hen, die er behoefte aan hebben. ³⁾

Deze voorstelling zou volkomen waar zijn, wanneer de bankier voor een bepaalden tijd geld ter leen ontving van hen, die het zelf niet gebruiken, en het voor denzelfden tijd aan anderen weder uitleende. Dit is de taak der hypotheek- en hulpbanken, doch de werkkring van den bankier

---

1) „Man kann sagen,“ zegt WAGNER, „Banken handeln mit „Capital,“ wenn man hierunter gewisser Massen den Begriff Capital, losgetrennt von aller, denselben versinnlichenden Waare versteht, gleichsam die Kaufkräfte, welche eine Waare ganz abgesehen von ihren Eigenschaften als solche hat. Das ist aber nichts Andres als die „Kaufbefähigung.“ Sie allein kommt bei den Banken in Betracht; in welcher Form oder Gestalt dieselbe erscheint, ist zunächst ganz einerlei. Denn allerdings bedarf jener blosse Begriff für uns einer Versinnlichung, da wir sonst im Leben nichts mit ihm anfangen könnten... Die Banken müssen daher ihren Geschäften eine sinnliche Waare zu Grunde legen. An sich könnte jede beliebige Waare den Banken als Versinnlichung jener Kaufbefähigung, als blosse Verkörperung eines Begriffs dienen. Aber Inconvenienzen mancher Art würden daraus entstehen. Man hat daher auch hier die Sache herbeigezogen, welche bereits im täglichen Verkehr eine in gewisser Hinsicht ähnliche Rolle spielt, ebenfalls nicht Zweck ist, wenn sie erworben wird, sondern nur Mittel, irgend wann, künftig die verlangte Waare erwerben zu können, das Geld, diese allgemein beliebteste und im Preise möglichst wenig sich ändernde Waare.“ WAGNER, l. I. 33. De banken nu koopen dat geld en bouwen daarop hunne betalingsbeloften, die als kapitaal m. a. w. als middel om zich koopvermogen te verschaffen door den handel gebruikt worden. Dat echter het bankiersbedrijf zonder het bestaan van geld zeer wèl mogelijk is, omdat de bankier eigenlijk niet in geld maar in kapitaal handelt, wordt duidelijk door WILSON in het licht gesteld. *Capital, Currency and banking*, pag. 140—142.

2) WILSON, l. I. pag. 28.

3) VISSERING, *Handboek van praktische Staathuishoudkunde*. Amst. 1860. 1e stuk, pag. 241.

is eene andere. De bankier ontvangt wel geld even als deze, doch geeft dit in den regel niet weder uit; hij houdt het onder zich en bouwt daarop *eene grootere hoeveelheid* betalingsbeloften, die door den handel, in de plaats van geld, als kapitaal gebruikt worden. Het geld, dat de bankier in kas heeft, is de basis, waarop het krediet zijner betalingsbeloften berust.

De koopman of particulier echter, die zijne kas den bankier toevertrouwt, verliest de beschikking niet over zijn kapitaal; integendeel hij blijft die kas voortdurend gebruiken om zijne betalingen te doen. Hij geniet dezelfde voordeelen alsof hij in plaats van een boekkrediet van den bankier dat geld zelf nog in handen had. Het boekkrediet verschafft hem hetzelfde vermogen om te koopen als het geld, dat hij heeft afgestaan.

Indien nu de bankier verplicht was iedere assignatie, die door zijne rekeninghouders op hem getrokken werd, met geld te betalen, en indien er waarschijnlijkheid bestond dat alle rekening-courant-saldo's op eens in geld zouden worden opgevraagd, zou hij niet meer betalingsbeloften kunnen aangaan, niet meer boekkrediet kunnen verleen, dan hij werkelijk geld in kas had. Men zou hem dan slechts kunnen beschouwen als iemand, die het kapitaal dat hij in den vorm van geld had ontvangen, onder een anderen vorm weder uitgaf. Het boekkrediet zou dan alleen het geld, dat bij den bankier gedeponceerd was, in de circulatie vervangen, het zou als betaalmiddel gebruikt worden in de plaats van het geld, dat in de kas van de bank berustte, en dat geld eenvoudig vertegenwoordigen.

Er bestaan evenveel verscheiden kansen dat de bankier de assignatie, die op hem getrokken is, niet met geld zal behoeven te betalen. Vooreerst zal de persoon, aan wien de assignatie in betaling is gegeven, rekeninghouder kunnen zijn van

denzelfden bankier, zoodat er alleen eene overschrijving op diens boeken behoeft plaats te hebben. In de tweede plaats kan de assignatie betaald worden aan den rekening-houder van een anderen bankier, die de assignatie op zijne eigene rekening bij zijn bankier in betaling zal geven. Doch de eerste bankier zal op zijne beurt assignaties op den tweeden bankier ontvangen hebben. Wanneer deze derhalve hunne onderlinge assignaties inwisselen en alleen het verschil in geld betalen, zal het grootste gedeelte der assignaties voldaan worden, zonder dat het gedeponeerde geld de kas van den bankier verlaten heeft.

De bankier door de ondervinding geleerd dat niet al zijn boekkrediet te gelijk in specie wordt opgevraagd, zal slechts eene zekere evenredigheid behoeven te bewaren tusschen zijn boekkrediet en zijn voorraad specie, om aan alle aanvragen te kunnen voldoen en kan *meer* boekkrediet verleenen dan hij geld in kas heeft. Hij disconteert met dat boekkrediet handelspapier, of beleent er koopmansgoederen mede; het is voor den persoon, die het van den bankier ontvangt, *kapitaal*, het geeft hem koopvermogen, en de bankier voegt op die wijze nieuw kapitaal bij het reeds bestaande.

Het boekkrediet, dat de rekening-houders in plaats van het door hen gedeponeerde geld ontvangen hebben, wordt derhalve bij voortdoring door hen gebruikt om hunne betalingen te doen, terwijl de bankier nog daarenboven aan den handel kapitaal verschaft, door hunne wissels te koopen, of hunne goederen te beleenen, en met boekkrediet te betalen.

Het bovenstaande is evenzeer van toepassing op bankbilletten. De bankier had de personen, die geld bij hem disponeerden, in plaats van een boekkrediet bankbilletten kunnen geven, hij had de gedisconteerde wissels met bankbilletten in de plaats van met boekkrediet kunnen betalen. Door bankbilletten worden, gelijk wij in het vorige hoofdstuk za-

gen, geheel dezelfde resultaten verkregen als door boekkrediet. Ook door de uitgifte van bankbiljetten zal eene bankier derhalve in staat zijn *meer* kapitaal te verschaffen, dan hij in den vorm van geld in kas heeft.

De bankier is derhalve niet alleen een tusschenpersoon tusschen hen, die beschikbare kapitalen bezitten en anderen, die behoefte aan kapitaal hebben; het eigenaardige van zijn bedrijf bestaat hierin dat hij het kapitaal zijner cliënten in den vorm van geld ontvangt, het hen *dadelijk* in den vorm van zijne bankbiljetten of zijn boekkrediet weder teruggeeft, en dat hij daarenboven nog aan anderen kapitaal verschaft door *meer* bankbiljetten of boekkrediet uit te geven dan hij geld in kas heeft. Hij vermeerdert op die wijze het kapitaal van den handel.

Het middel, dat de bankiers in de gelegenheid stelt meer kapitaal te verschaffen, dan zij in den vorm van geld hebben ontvangen, is hun *krediet*. Het publiek moet vertrouwen dat de bankier, niettegenstaande hij meer betalingsbeloften heeft aangegaan, dan hij zou kunnen voldoen, zoo zij allen gelijktijdig werden opgevraagd, toch ieder oogenblik die hoeveelheid bankbiljetten of boekkrediet, die werkelijk zullen worden aangeboden, tegen edel metaal zal kunnen verwisselen. Dit vertrouwen moet niet alleen bij den oorspronkelijken houder der bankbiljetten of van het boekkrediet bestaan, maar door een groot aantal andere personen gedeeld worden; de houder kan ze dan aan een ander overdragen, die de bankbiljetten niet ter inwisseling aanbiedt, maar ze op zijne beurt weder als betaalmiddel gebruikt, of die het hem door middel eener assignatie overgedragen boekkrediet aan zijn' eigen bankier geeft, die de ontvangen assignaties inruilt tegen de op hem zelf getrokken assignaties, welke de andere bankier wederkeerig van hem heeft ontvangen. Wanneer een bankier derhalve krediet geniet, is er op deze wijze

voortdurend een aanzienlijk bedrag aan kapitaal in den vorm zijner betalingsbeloften in omloop, zonder dat het noodzakelijk voor hem is eene even groote voorraad specie in kas te houden.

Doch het krediet van de bankiers vermeerderd niet alleen het bestaande handelskapitaal, het is ook voor hen zelven kapitaal. 1) Zij verrigten hunne operatiën, zij disconteren wissels, beleenen goederen enz. niet met het geld dat zij in kas hebben. Dit geld blijft daar berusten en strekt het publiek tot waarborg voor hun betaalvermogen, doch zij koopen met hunne betalingsbeloften, en daar zij meer betalingsbeloften kunnen afgeven dan zij geld in kas hebben, zijn zij in de gelegenheid hunne operatiën veel verder uit te breiden, dan wanneer zij tot het kapitaal, dat in den vorm van geld in hun kas aanwezig is, beperkt waren geweest. Het kapitaal waarmede zij werken, bestaat derhalve voor een

---

1) De uitdrukking, dat krediet voor den bankier kapitaal is, is eigenlijk onjuist. Niet het krediet, maar de betalingsbeloften, die de bankier bij zijne operatiën gebruikt, zijn voor hem het middel om te koopen, en derhalve kapitaal. Noemt men het krediet van den bankier kapitaal, dan neemt men de oorzaak voor het gevolg, want dat hij zijne betalingsbeloften kon gebruiken om zijn opererend kapitaal uit te breiden, was het uitvloeisel van zijn krediet.

De bankier, die krediet heeft, bezit derhalve een middel *om zich kapitaal of koopvermogen te verschaffen*, doch hij maakt eerst van dit middel gebruik, wanneer hij een ander met zijne betalingsbelofte betaalt, en het regt in het leven roept om van hem de betaling eener geldsom te vorderen.

Ditzelfde is ook op den bijzonderen koopman toepasselijk. Zoo lang zijn krediet hem in staat stelt goederen te koopen en deze met zijne betalingsbeloften te betalen, zullen zijne betalingsbeloften voor hem kapitaal zijn, en kan hij den steun van den bankier ontbeeren. Zoodra dat vermogen echter ophoudt, zal hij hulp zoeken bij den bankier, die meer krediet heeft dan hij, en deze zal hem door zijn bankbiljetten of zijn boekkrediet het vermogen verleen en om weder te kunnen koopen, hem derhalve nieuw koopvermogen of kapitaal geven, dat zijn eigen krediet of het krediet van de wissels, die hij in zijn bezit had, niet in staat was geweest hem te verschaffen.

groot gedeelte uit hunne betalingsbeloften, de vruchten van hun krediet. Dat krediet geeft hun het vermogen om de wissels, die zij disconteren, en de overige rentedragende schuldvorderingen, die zij koopen, te betalen met hunne betalingsbeloften, die hare geschiktheid om door hen als koopmiddel gebruikt te worden alleen te danken hebben aan het krediet, dat de bankiers bij het publiek genieten. „Bankiers,” zegt de groote Engelse bankier en Directeur der *London and Westminster Bank* GILBART „gebruiken ook hun eigen krediet als kapitaal. Zij geven bankbiljetten uit, en belooven den houder eene zekere som op aanvraag te betalen. Zoolang het publiek bereid is deze bankbiljetten als goud aan te nemen, veroorzaken zij dezelfde resultaten. De bankier, die voorschotten doet aan den landbouwer, den manufacturier of den koopman, door hun zijne bankbiljetten te geven, wekt evenzeer de voortbrengende krachten van het land op, en verschaft arbeid aan evenveel landbouwers, alsof hij door middel van den steen der wijzen eene gelijke hoeveelheid echt goud had geschapen. Het is dit punt van ons banksysteem, dat het meest is aangevallen. Men heeft het een systeem van gefingeerd krediet — een systeem van zeepbellen genoemd. Noem het zooals gij wilt, wij willen niet strijden over namen, maar met welken naam gij het ook noemt, het is een magtig werktuig ter voortbrenging. Zoo het een gefingeerd systeem is, zijne uitwerkselen zijn niet gefingeerd, want het verschaft voedsel, kleeding en arbeid aan eene talrijke bevolking.”¹⁾

In gelijken zin drukt de bekende Engelse staathuishoudkundige MACCULLOCH zich uit, wanneer hij zegt: „Zij die bankbiljetten uitgeven, stempelen als het ware hun kre-

---

1) GILBART, *Logic of Banking*, pag. 46, aangeh. door MACLEOD, *Dict. voce credit.*

diet. Zij ontleenen dezelfde inkomsten aan het uitleenen van hunne geschrevene beloften om zekere sommen te betalen, als zij zouden ontleenen aan het uitleenen der sommen zelve; en terwijl zij dus hun eigen inkomen vermeerderen, dragen zij ter zelfder tijd bij tot de vermeerdering van den rijkdom der maatschappij." 1)

Ook MILL, hoewel hij elders tegen de bewering opkomt dat krediet kapitaal schept, 2) erkent dat de banken door de uitgifte hare biljetten nieuw kapitaal voortbrengen. MILL stelt het geval dat Engeland tot dus verre alleen een metalen circulatiemiddel had bezeten en er thans plotseling twintig millioen bankbiljetten in circulatie werden gebracht. „De waarde, zegt hij, die werd uitgewonnen, door op deze wijze het gebruik van metalen geld overbodig te maken, is eene zuivere winst voor hen, die den plaatsvervanger van het geld verschaffen. Zij hebben het gebruik van twintig millioen aan circulatiemiddelen, die hen niets gekost hebben als de aanschaffing eener gegraveerde plaat. Indien zij deze vermeerdering van hun fortuin gebruiken als productief kapitaal, vermeerdert de voortbrenging van het land en wordt de maatschappij bevoordeeld, evenveel als door ieder ander kapitaal van gelijk bedrag." 3)

1) MACCULLOCH, *Dictionary of Commerce*. voce *Banking*.

2) MILL, *Principles*, II. pag. 36: *Credit has a great, but not, as many people seem to suppose, a magical power; it cannot make something out of nothing. How often is an extension of credit talked of as equivalent to a creation of capital, or as if credit actually were capital. It seems strange that there should be any need to point out, that credit being only permission to use the capital of another person, the means of production cannot be increased by it, but only transferred.* Hoe is echter deze laatste zinsuede overeen te brengen met de boven medegedeelde aanhaling, waarin MILL verklaart dat door de uitgifte van 20 mill. bankbiljetten, 20 mill. voortbrengend kapitaal in een land wordt geschapen?

3) MILL, l. I. II. pag. 184.

Het blijkt hieruit ten duidelijkste dat de bankiers door het scheppen van eene grootere hoeveelheid betalingsbeloften dan zij geld in kas hebben, hun krediet als kapitaal gebruiken, doch daarenboven dat hunne betalingsbeloften kapitaal zijn voor ieder, die eigenaar van die betalingsbeloften wordt.

De bewering dat de bankier nieuw kapitaal schept, heeft een tal van bestrijders gevonden. Men grondde zich op de volgende redenering: zij die hun geld in bewaring geven aan den bankier, doen afstand van hun kapitaal, de bankier verschaft dat kapitaal aan hen, die er behoefte aan hebben, en er heeft dus niets anders plaats als kapitaaloverdracht van den een op den ander. „Het is vreemd, zegt MILL, dat het nog noodzakelijk is, aan te toonen, dat door krediet, dat alleen de toestemming is om het kapitaal van een ander te gebruiken, de middelen ter voortbrenging niet kunnen vermeerderd worden, maar alleen van den een op den ander worden overgedragen. Indien de middelen ter voortbrenging van den geldleener vermeerderd worden door het krediet dat hem is verleend, zijn de middelen ter voortbrenging van den persoon, die het geld heeft in leen verstrekt, evenveel verminderd. Dezelfde som kan niet als kapitaal gebruikt worden zoowel door den eigenaar als door den persoon, aan wien het is geleend.”¹⁾

Deze voorstelling is echter onwaar; die zijn geld aan de bank geeft en daarvoor hetzij bankbiljetten hetzij boekkrediet in de plaats ontvangt, behoudt, gelijk wij zagen, de volle beschikking over zijn kapitaal, hij kan het door overgave van het bankbiljet of door overschrijving van het boekkrediet op de rekening van een anderen cliënt der bank overdragen. Het is mogelijk, dat hetzelfde kapitaal op die

1) MILL, *Principles*, II. pag. 36.

wijze tien- twintigmaal op een dag van den een op den ander overgaat. Ieder, die achtereenvolgend eigenaar wordt van de assignatie op den bankier of van het bankbillet, moet op zijne beurt beschouwd worden als iemand, die aan de bank geld in leen verstrekt; doch hoewel hij dat geld niet opvraagt, heeft hij echter dezelfde hoeveelheid koopvermogen, als of hij werkelijk zijn geld in handen had. Wanneer hij fabrickant is, kan hij er nieuwe grondstoffen mede aankopen, die grondstoffen daarop verwerken en derhalve als voortbrenger optreden. Wij zien hieruit hoe onjuist MILL's bewering is, dat wanneer iemand geld aan de banken in leen geeft, zijne middelen ter voortbrenging evenveel verminderen. Dit zou volkomen waar zijn, wanneer zij, die geld aan de bank leenden, zich de beschikking daarvan gedurende een zekeren tijd ontzegd hadden door de belofte, het niet dan na verloop van zekeren tijd terug te zullen vragen. Het zal ons echter later blijken, dat het grootste gedeelte der aan de banken geleende gelden bestaat uit sommen, die dadelijk opvraagbaar zijn, en waarover de houder van het bankbillet of van de assignatie ieder oogenblik kan beschikken. Dat het geld bij de bank blijft berusten, is alleen het gevolg van het vertrouwen, dat het bankbillet bij het publiek geniet, of van het onderlinge inwisselings-systeem tusschen de verschillende banken, ten gevolge waarvan ieder de assignaties, die hij ontvangt, aan zijne bank in betaling of in depôt kan geven, die ze later weder tegen hare eigene inruilt.

De bankier blijft inmiddels de volle beschikking behouden over het bij hem gedeponeerde geld. De persoon, die het geld bij de bank heeft gedeponeed, het geld aan de bank heeft geleend, is niet, gelijk MILL beweert, eigenaar van dat geld gebleven, maar hij heeft den eigendom daarvan aan den bankier overgedragen. Deze geeft het niet weder uit

maar gebruikt het om daarop eene veel grootere hoeveelheid betalingsbeloften te baseren, dan hij met den voorraad geld, dien hij in kas heeft, zal kunnen betalen. Alleen wanneer hij, gelijk de oude Amsterdamsche kassiers, ¹⁾ of gelijk de oude deposito-banken niet *meer* betalingsbeloften uitgaf, als hij specie ontvangen had, zou er geene vermeerdering van kapitaal plaats hebben, want het boekkrediet liep dan in plaats van het geld om. Doch zoodra de bankiers meer boekkrediet of meer bankbiljetten begonnen af te geven dan zij geld ter hunner beschikking hadden, kreeg hun bedrijf een geheel ander karakter en hielden de betalingsbeloften op, wat zij tot dus verre geweest waren, *vertegenwoordigers* van het geld te zijn, dat in de kelders der banken bewaard werd. Ten gevolge dezer veranderde wijze van handelen werd het bedrijf der kassiers en der banken veel nuttiger en belangrijker dan het tot dusverre geweest was, want terwijl de deponenten even als vroeger de volle beschikking over hun kapitaal behielden, waren de bankiers thans in de gelegenheid daarenboven nog kapitaal te verschaffen, door de wissels der kooplieden te disconteren, hunne goederen te beleenen, enz.

De Heer MEES ²⁾ voert tegen de bewering dat de banken en bankiers kapitaal scheppen het volgende aan: „Kapitaal scheppen, hoe dikwijls ook beproefd, is altijd gebleken iets te zijn, hetwelk volstrekt buiten het menschelijk vermogen ligt; en ook hiertoe kan dus eene bank hare toevlugt niet nemen. Maar hetgeen eene bank kan, en waarvan zij haar kapitaal ontleenen moet, bestaat daarin, dat zij onvruchtbaar kapitaal vruchtbaar make. Dit komt in de gevolgen, wel is waar, in vele opzigten, met het scheppen van ka-

1) MEES, *Proeve eener gesch. enz.* pag. 36.

2) MEES, *Proeve eener gesch. enz.* pag. 173 en v.

pitaal tamelijk op hetzelfde neder; doch de onderscheiding is evenwel niet onverschillig, omdat kapitaal scheppen op zich zelf eene ongerijmdheid is, welke toch ook in woorden liefst vermeden moet worden, en men de werking van het crediet kapitaal scheppen noemende, niet wel inziet, hoe deze hoogst gemakkelijke kapitaalvorming door eenige grenzen zoude beperkt zijn, terwijl het vruchtbaar aanwenden van onvruchtbaar kapitaal dadelijk blijkt beperkt te zijn, binnen de grenzen van het onvruchtbaar kapitaal, hetwelk aanwezig, en voor een vruchtbaar gebruik geschikt is.

„Het onvruchtbare kapitaal, hetwelk de banken zich ter aanwending aangeboden zien, bestaat alleen uit het als geld omlopend metaal. Dit metaal bewijst, als ruilmiddel, in het zamenstel der maatschappij wel eene hoogstgewichtige, ja eene onmisbare dienst; doch het wordt daartoe niet in deszelfs hoedanigheden van metaal gebruikt. Het gaat slechts telkens van den eenen tot den anderen over, als eene zekere *waarde*, zonder ooit door iemand als metaal gebruikt en aangewend te worden.

„De circulatiebanken trachten dit metaal in den omloop als geld te besparen, en zij doen dit, door bankpapier of boekkrediet, of, om het met één woord uit te drukken, door een geld van vertrouwen, als betaalmiddel, in omloop te brengen. Dit geld van vertrouwen is, op zich zelf, geen kapitaal; het is slechts eene aanwijzing op kapitaal, hetwelk verondersteld wordt in de bank aanwezig te zijn. Het kan evenwel de waarde hebben van het kapitaal, waarop het eene aanwijzing bevat, en, als zoodanig, ook tot betaalmiddel of geld gebruikt worden, en dus eene dienst bewijzen, waartoe anders kapitaal zelf zoude noodig geweest zijn.

„Ware nu de hoeveelheid geld, welke in omloop kan zijn, voor eene onbepaalde uitbreiding vatbaar, dan zouden de banken, op deze wijze, zich ook de beschikking over

een oneindig groot kapitaal kunnen verschaffen: zij zouden dan wezentlijk kapitaal kunnen scheppen. Doch dit is het geval niet. De hoegrootheid van waarde, welke als geld kan gebruikt worden, is binnen bepaalde grenzen beperkt; en het noodzakelijke gevolg hiervan is, dat, naarmate het geld van vertrouwen der banken in omloop komt, in dezelfde mate ook het metaal den omloop als geld moet verlaten. Het geld van vertrouwen der banken moet dus altijd metalen-geld kunnen vervangen, wil het in omloop blijven. De banken kunnen dus, door hetzelfde in omloop te brengen, geen kapitaal scheppen, maar slechts kapitaal dat onvruchtbaar omliep, vruchtbaar maken, door het te gebruiken."

De Heer MEES deelt in de gewone opvatting van het bankiersbedrijf: de bank maakt slechts onvruchtbaar kapitaal vruchtbaar, doch zij schept geen kapitaal, want dit is eene ongerijmdheid en ligt buiten het menschelijk vermogen. Maar waarom is kapitaal scheppen eene ongerijmdheid? Gaf alleen het bezit van een stoffelijk voorwerp iemand kapitaal, dan zou deze uitspraak volmaakt waar zijn. Doch wij hebben gezien dat het bezit der betalingsbelofte van eene bank aan een koopman evenzeer kapitaal geeft als het bezit van geld. Alles is kapitaal wat het vermogen geeft om te koopen. Een stoffelijk voorwerp is kapitaal, zoodra het bezit van dat voorwerp den eigenaar de magt geeft zich daarmede andere zaken aan te schaffen. Doch om dezelfde reden zal het regt op eene betaling ook kapitaal zijn, wanneer de eigenaar van dat regt daarmede andere zaken kan koopen. Het heeft alleen een stoffelijken vorm noodig om te kunnen worden overgedragen en neemt daarom den vorm aan van kredietpapier. De houder van het regt moct kunnen bewijzen, dat hij er waarlijk eigenaar van is; niemand zou het anders in betaling willen aannemen. Bovendien zal

hij, die het regt in betaling ontvangt, een bewijs verlangen te bezitten, dat hij er eigenaar van geworden is. Zoo ontstond het kredietpapier, het schriftelijk bewijs van het regt op eene betaling, waarvan de overgave iemand eigenaar maakte van het regt, dat op het kredietpapier nader omschreven werd. Bij een stoffelijk voorwerp was dit alles overbodig; de overgave van het voorwerp en het zichtbaar bezit er van was voldoende om den ontvanger tevens het kapitaal of koopvermogen over te dragen, 't welk dat voorwerp in zich bevatte. Het regt op eene betaling echter geeft den eigenaar slechts koopvermogen, wanneer hij door het bezit van kredietpapier bewijzen kan dat hij er werkelijk eigenaar van is.

Bankbiljetten, assignaties of boekkrediet zijn *kas* voor den koopman; hij kan ze gebruiken om eene handelsoperatie aan te vangen; hij kan er goederen mede koopen even als of het goud of zilver ware. De koopman, die eigenaar is van bankbiljetten, assignaties of boekkrediet, heeft derhalve evenzeer kapitaal als in 't geval dezelfde waarde in specie in zijne kas werd aangetroffen.

Zoodra er derhalve meer „geld van vertrouwen” in den vorm van bankpapier of boekkrediet als betaalmiddel in omloop is gebragt, dan er metalen geld aan den omloop onttrokken en in de kas der bank overgegaan is, zal de bank nieuw kapitaal geschapen hebben.

Doch dit geld van vertrouwen, zegt de Heer MEES, is op zich zelf geen kapitaal, het is slechts eene aanwijzing op kapitaal, hetwelk verondersteld wordt in de bank aanwezig te zijn. Zoolang de banken eenvoudig bewaarders van het toevertrouwde geld waren en alleen metaalverplaatsing bespaarden, was deze bewering, in hare gevolgen althans, volkomen waar; want het metaal lag onvruchtbaar in de kisten der banken en in de plaats daarvan liep het boek-

krediet om; er werd geen nieuw kapitaal of koopvermogen in het leven geroepen. Doch zoodra de banken *meer* boekkrediet of *meer* bankbiljetten begonnen af te geven, en derhalve de veronderstelling ophield waar te zijn, dat er evenveel kapitaal in de bank aanwezig was als er „geld van vertrouwen” was uitgegeven, hield te gelijkertijd „het geld van vertrouwen” op slechts eene *aanwijzing op kapitaal* te zijn, en van dat oogenblik af kwam er *meer* kapitaal in den vorm van „geld van vertrouwen” in omloop als er metalen geld aan den omloop was onttrokken; en van dat oogenblik af begonnen de banken kapitaal te scheppen.

De Heer MEES voert verder als een argument tegen het kapitaal scheppend vermogen der banken aan dat, wanneer zij werkelijk kapitaal schiepen, deze hoogst gemakkelijke kapitaalvorming door geene grenzen zoude beperkt zijn. Zij zou dan voor eene onbepaalde uitbreiding vatbaar zijn en de banken zouden zich op deze wijze de beschikking over een oneindig groot kapitaal kunnen verschaffen. Dit is echter niet waar; er zal altijd eene zekere grens bestaan, die de banken nimmer ongestraft zullen kunnen overschrijden. Zoodra de banken die grens niet meer in acht nemen, zal het „geld van vertrouwen” dat zij hebben uitgegeven, zijn krediet verliezen en de banken aan de grootste gevaren blootstellen. Het is een der eerste pligten van den bankier, eene zekere evenredigheid te bewaren tusschen zijne voorraad specie en zijne gezamenlijke betalingsbeloften. Zoodra hij, na eenmaal die hoogte bereikt te hebben, nog meer betalingsbeloften afgeeft, loopt hij gevaar dat het publiek het krediet in zijne betalingsbeloften verliest, en hem, door ze ter inwisseling aan te bieden, het vermogen ontnemt om zijne kapitaalverschaffing verder uit te breiden. De bankier zal nimmer meer bankbiljetten of boekkrediet in omloop kunnen brengen en als kapitaal aan de nijverheid kunnen verschaffen

dan hij in staat is, volgens de regelen der waarschijnlijkheid, met zijn voorraad specie te betalen, voor zoo ver zij werkelijk ter inwisseling worden aangeboden.

Wij zien derhalve dat de voordeelen der banken niet alleen hierin bestaan dat zij beschikbare kapitalen tot zich trekken, om die daarop te verstrekken aan hen, die er behoefte aan hebben, m. a. w. dat zij niet alleen onvruchtbaar kapitaal vruchtbaar aanwenden. Zij bezitten daarenboven het vermogen om door de uitgifte harer betalingsbeloften nieuw kapitaal te scheppen, en zijn derhalve iets meer dan trechters, waardoor de kapitalen vloeijen naar hen die ze nodig hebben.

Doch juist op dat kapitaal-verschaffend vermogen berust een der voornaamste gevaren, die uit het bankwezen kunnen voortvloeijen. Vermeerdering van kapitaal toch, is slechts dan wenschelijk, indien zij het gevolg is van eene *gezonde* behoefte aan kapitaal. Alleen wanneer de kapitaalverschaffing der banken gelijken tred houdt met eene trapsgewijze ontwikkeling van handel en nijverheid en eene langzaam goedkooper wordende voortbrenging, en zodoende meerdere navraag der verbruikers ten gevolge heeft, zullen de banken een heilzamen invloed uitoefenen. Doch bieden zij op eens te veel kapitaal aan, dan zullen zij onder zekere omstandigheden overproductie en handels-speculatie kunnen aanmoedigen. De handel, gebruik makende van de goedkope en gemakkelijke kapitaalverkrijging, waartoe de banken de gelegenheid openstelden, breidt zijne operatiën te sterk uit en vermeerdert de navraag naar den aanwezigen voorraad handelsartikelen; de prijzen rijzen, worden al hooger en hooger opgedreven, tot dat er eindelijk een keerpunt komt; de houders, niet meer in staat hunne zware verbindtenissen na te komen, zien zich gedwongen hunne goederen plotseling te verkoopen, de markt raakt overvoerd, de prijzen dalen, de hoop op eene nog

hoogere rijzing maakt plaats voor de gegronde vrees, dat de prijzen nog meer zullen dalen, ieder wil zijne goederen derhalve zoo spoedig mogelijk verkoopen, de markt wordt hoe langer hoe gedrukker, de verliezen worden aanzienlijker, de speculanten kunnen hunne verbindtenissen, wier nakoming afhankelijk was gemaakt van eene nog hoogere rijzing der prijzen, niet meer nakomen, en het geheele gebouw, dat op eene roekelooze uitbreiding van het krediet gebaseerd was, stort plotseling ineen.

Dit verschijnsel zal zich niet bij een gewonen toestand der markt voordoen, wanneer er geen buitengewone prikkel bestaat, die bij het handelspubliek de zucht opwekt om zijne operatiën uit te breiden, maar wèl wanneer de meening ontstaan is, 't zij gegrond of ongegrond, dat de toevoer van het een of ander artikel van algemeene navraag niet voldoende zal zijn om aan de behoeften te voldoen. Dan zullen de voortbrengers of de handelaars, die ze uit het buitenland aanvoeren, meer wenschen voort te brengen of aan te voeren; de speculanten zullen een voorraad van het artikel willen opleggen, om uit de waarschijnlijke rijzing voordeel te trekken, en de houders van het artikel zullen meer kapitaal verlangen, ten einde niet genoodzaakt te zijn, ter nakoming hunner loopende verbindtenissen, hunne goederen vóór de verwachte rijzing te verkoopen. Ook wanneer men verwacht, dat er plotseling in het buitenland een sterke navraag naar zekere goederen zal ontstaan, gelijk bijv. in Engeland 't geval was, toen Spaansch Amerika voor den Engelschen handel werd geopend, zullen zich dezelfde verschijnselen kunnen voordoen. ¹⁾

Niet in gewone omstandigheden derhalve zal eene overvloedige en goedkoope aanbieding van kapitaal door de ban-

1) MILL, *Principles etc.* II. 207.

ken nadeelige gevolgen na zich slepen, om de eenvoudige reden dat handel en nijverheid er dan wel gebruik, maar geen misbruik van zullen maken; maar het gevaar ontstaat, zoodra door omstandigheden van den wil der banken onafhankelijk, de nijverheid en handel, in de verwachting van groote winsten, hunne operatiën wenschen uit te breiden. Dan tracht ieder zijn koopvermogen te vermeerderen, vraagt door middel eener sterkere aanbidding van wissels meer kapitaal bij de banken, en deze door een te laag disconto aan die neiging toegevend, dragen er toe bij, om door die te goedkoope kapitaalverschaffing de nadeelige gevolgen, die uit overproductie, of uit eene te sterke uitbreiding van den handel kunnen ontstaan, te vermeerderen. De rampen toch, welke uit een plotslinge daling der prijzen — die het noodzakelijk gevolg is van elke overdreven opvoering — kunnen voortvloeijen, moeten noodzakelijk grooter worden, wanneer de banken de speculanten in de gelegenheid stellen om hunne speculaties langer voort te zetten. Eene daling der prijzen zal eenmaal onvermijdelijk moeten volgen, de koper zelf is er van overtuigd, maar meent dat het keerpunt nog niet daar is. Hij koopt in de verwachting, dat hij voor dien tijd weder met winst zal kunnen verkoopen aan anderen, die nog roekeloozer zijn dan hij. Ieder speculant nu ontleent het vermogen, om zijne speculatiën voort te zetten, aan den bankier, die hem door het disconteren van zijne wissels telkens weder op nieuw de middelen verschaft om goederen te koopen. De banken kunnen derhalve de prijzen veel hooger doen rijzen, dan zonder hare medewerking ooit mogelijk zou geweest zijn. Hoe hooger nu de prijzen zijn opgevoerd, des te sterker zullen zij later weder moeten dalen en des te noodlottiger zullen de gevolgen dier daling zijn, omdat de verliezen daardoor des te grooter zullen worden. De banken zullen derhalve de nadeelen, die iedere

handelskrisis, welke het gevolg is van overdreven speculatie-zucht, noodwendig na zich sleept, niet weinig kunnen vermeerderen.

Niemand was meer overtuigd van de gevaren, die uit een te sterke kapitaalverschaffing der banken konden voortvloeijen dan de geniale Engelsche staathuishoudkundige MACLEOD, toen hij de in de ooren eener orthodoxe staathuishoudkunde zoo kettersch klinkende bewering uitsprak, dat krediet kapitaal is, en dat de banken derhalve met behulp van haar krediet kapitaal scheppen. Hij zag beter dan menig regtzinnig staathuishoudkundige in, dat die kapitaalverschaffing hare grenzen had en, om nuttig te werken, ook hare grenzen hebben moest.

Het is eene onbillijkheid het tegendeel te beweren, gelijk onlangs door Prof. VISSERING gedaan werd. „Terwijl ADAM SMITH en J. B. SAY leeren,” zegt de Hoogleeraar, „dat het papieren geld in den omloop enkel het metaal *vervangt*, om een gemakkelijker en goedkooper ruilmiddel te verschaffen, zien CH. COQUELIN en DUNNING MACLEOD in dit credietmiddel een tooverkracht tot grenzenlooze vermeerdering van het maatschappelijk kapitaal en van den rijkdom des volks.”¹⁾

De beste verdediging tegen deze beschuldiging geven ons des schrijvers eigene woorden: „Het is juist in dit vermogen tot vermeerdering van het kapitaal,” verklaarde MACLEOD, „dat het voornaamste gevaar van eene te snelle uitbreiding van het bankwezen gelegen is. De hoogte van het disconto hangt altijd af van de verhouding tusschen bestaand kapitaal en de vraag naar kapitaal, of de hoeveelheid wissels, die ter verkoop worden aangeboden. Eene plotselinge verandering in de verhouding tusschen deze veroorzaakt de heftigste wisselingen in de hoogte van het disconto. Indien

1) *Gids*, Mei 1863, pag. 233.

er te plotseling eene buitengewone hoeveelheid kapitaal op de markt wordt gebragt, moet hiervan eene snelle en sterke daling van het disconto het noodzakelijke gevolg zijn. Eene te snelle uitbreiding van het bankwezen nu, heeft volkomen dezelfde uitwerkselen als het plotseling ter markt brengen van eene groote hoeveelheid kapitaal. Want niet alleen hebben de operatiën van de banken al de praktische gevolgen eener vermeerdering van het bestaande kapitaal, maar daarbij moeten nog gevoegd worden al de nadeelige gevolgen van eene te sterk geprikkelde mededinging, een onnatuurlijk laag disconto, daarenboven eene depreciatie van het omloopmiddel, een uitvoer van spcie, een windhandel in actiën (*a joint-stock bubble mania*), met al zijne knoeijerijen en eindelijk eene instorting en algemeene ondergang in de handelswereld." ¹⁾

Hoe kan men, na deze zeker niet te weinig sterk gekleurde schildering van de nadeelen, die uit het kapitaal-scheppend vermogen der banken kunnen voortvloeijen, wanneer deze niet met de grootste omzigtigheid daarvan gebruik maken, beweren dat MACLEOD in het bankpapier eene tooverkracht ziet tot *grenzenlooze* vermeerdering van het maatschappelijk kapitaal?

Evenmin kan tegen COQUELIN de beschuldiging gelden, dat hij in het krediet in het algemeen en in het bankbiljet als een der voornaamste kredietmiddelen „een tooverkracht ziet tot grenzenlooze vermeerdering van het maatschappelijk kapitaal en van den rijkdom des volks." Nadat de Fransche schrijver eerst de enorme voordeelen van het krediet met groote duidelijkheid heeft uiteengezet, vervolgt hij aldus: ²⁾ „Dit alles wil niet zeggen, dat noch de kooplieden, noch

1) MACLEOD, *Dict. voce Bank.*

2) *Du Crédit et des Banques* in de *Revue des deux Mondes*, 1842. III. pag. 369.

de banken elkander in dit geval (nam. bij het verleenen van krediet), om zoo te zeggen, *carte blanche* kunnen geven en geene regels of wetten meer behoeven te kennen. Zij moeten er zich integendeel zeer strenge stellen. Maar die regels, die wetten, hebben niets willekeurigs en hinderlijks. Zij zijn niet zóó als zij door ongerijmde vooroordeelen worden voorgesteld: zij worden bepaald door de natuur der dingen, door den algemeenen toestand van den handel en den eigenaardigen toestand van ieder in het bijzonder, en, om in eens alles te zeggen, door de bronnen zelve der voortbrenging. Ten allen tijde is de koopman het aan zichzelf verplicht, geen misbruik te maken van zijn krediet en het geheel uit te putten: hij zal daarbij nooit tot aan de grenzen van het mogelijke mogen gaan. Dezelfde beperking wordt met nog veel meer reden aan de bankmaatschappijen opgelegd, die het krediet regelen en besturen. Bovendien moeten zoowel de een als de ander altijd in het oog houden met welke lieden zij handelen en hun krediet niet geven aan ieder die er om vraagt. Hoewel zeker, door het disconto het papier, dat hij in betaling voor zijne koopwaren ontvangt, te kunnen realiseren, moet de koopman onderzoek doen naar de zedelijkheid en de bekwaamheid van hen aan wie hij levert, ten einde zich te verzekeren dat het papier op den vervaldag zal betaald worden. Zonder deze beperking, die iedereen zich voor het tegenwoordige op moet leggen om voor zijn toekomstig behoud te zorgen, kan er geene enkele grens voor de uitbreiding van het krediet worden vastgesteld, wat men er ook van zegge moge, en andere beperkingen dan die, welke wij boven aangaven, die men dikwijls gemeend heeft aan het krediet te moeten voorschrijven, zijn altijd door vooroordeelen in de pen gegeven."

Naar onze meening worden in de bovenstaande woorden door COQUELIN zeer juist de grenzen van het krediet aan-

gegeven, en tevens de beschuldiging van Prof. VISSERING voldoende weérlegd. De grenzen van het krediet worden bepaald door de voortbrenging, door eene voortbrenging, die met voordeel kan plaats hebben. Ieder, die op krediet koopt en die met een betalingsbelofte betaalt, zal die betalingsbelofte eenmaal moeten lossen. Indien er nu zooveel op krediet voortgebracht of gekocht wordt, dat de prijs der goederen, wanneer de betalingsbeloften moeten voldaan worden, niet meer in staat is deze te voldoen, dan is er te veel voortgebracht of te veel te koop aangeboden; en heeft er m. a. w. *overproductie* plaats gehad.

Door overproductie ontstaat eene handelskrisis; de handel heeft meer te koop aangeboden of meer voortgebracht dan hij kan verkoopen; de prijzen moeten gaan dalen en de kooplieden zijn buiten staat hunne verbindtenissen na te komen. Dit alles is het gevolg eener te sterke uitbreiding van het krediet.

Doch zoolang alle betalingsbeloften der banken en der kooplieden kunnen voldaan worden, op het tijdstip, waarop de voldoening er van gevraagd wordt, is eene te sterke uitbreiding van het krediet en derhalve overproductie en handelskrisis onmogelijk. De natuurlijke grenzen van het krediet worden overschreden, zoodra door het verleenen van krediet eene voortbrenging wordt aangemoedigd, die met verliezen voor den voortbrenger gopaard gaat. Iedere handelsoperatie, die met een verlies vergezeld gaat, is overproductie en een groot nadeel voor de maatschappij. Te regt kon derhalve COQUELIN van het krediet zeggen: „Dès l'instant que cet admirable système est en vigueur, pourvu qu'il soit solidement constitué et largement assis, il n'y a plus d'autre limite au crédit commercial que celle de la production elle-même.”¹⁾ Wel verre van derhalve in eene onbezonnene en

1) COQUELIN, I. I. pag. 368.

roekelooze uitbreiding van het krediet een middel te zien tot grenzenlooze vermeerdering van den rijkdom des volks, noemt COQUELIN alleen dan het krediet een voordeel voor de maatschappij, wanneer het op een solieden en hechten grondslag gevestigd is.

En zoolang dit het geval is, zoolang alle betalingsbeloften, die door het krediet zijn in het leven geroepen, kunnen voldaan worden, heeft men volkomen regt het krediet de groote voortbrengende kracht der nieuwere tijden te noemen, en aan hetzelfde een magtigen invloed toe te kennen op de vermeerdering van den rijkdom des volks. Vooral zullen de banken, de eigenlijke leiders en steunpilaren van het handelskrediet, door eene voorzigtige en soliede kapitaalverschaffing, die op hare beurt ook weder het gevolg is van het krediet, veel tot het verkrijgen van die resultaten kunnen bijdragen.

In de volgende § zal ons blijken, dat de banken niet ongestraft eene te sterke uitbreiding kunnen geven aan hare kapitaalverschaffing, en dat zij ter behoud van haar krediet, de noodzakelijke levensvoorwaarde van haar bestaan, genoodzaakt zijn deze binnen zekere grenzen te beperken. Wij zullen in de gelegenheid zijn daarbij op te merken dat iedere bank, om haar krediet te bewaren, twee zaken in het oog moet houden: zij zal, vooreerst, eene zekere verhouding behooren te bewaren tusschen haar voorraad metaal en hare betalingsbeloften; in de tweede plaats alleen *soliede* handelspapier mogen disconteren. Wanneer zij te veel betalingsbeloften uitgeeft, zal zij de voor het behoud van haar krediet noodzakelijke verhouding tusschen specie en verbintenissen verbreken. Wanneer zij in een tijd van vermeerderde kapitaalaanvraag, de wissels der speculanten disconteert beneden een redelijken prijs, zal zij het ondernemen van onsoliede handelsoperatiën aanmoedigen, doch tevens zal

het papier, dat zij in portefeuille heeft, wegens de onzekerheid van den uitslag der ondernemingen van wier welslagen de betaling der wissels afhankelijk was, geen genoegzame waarborgen meer opleveren, dat zij voortdurend in staat zal zijn hare verbindtenissen na te komen; zij zal derhalve ten gevolge van hare onvoorzigtige handelwijze onvermijdelijk haar krediet moeten verliezen. Wanneer eene bank derhalve te veel kapitaal verschaft en aan speculanten de middelen verleent om eene buitensporige uitbreiding aan hunne zaken te geven, zal zij te gelijk haar eigen bestaan op het spel zetten. Het eigenbelang der banken zal derhalve de beste waarborg zijn tegen eene te sterke en te goedkoope kapitaalverschaffing.

De regelen, die wij in de volgende paragraaf zullen aangeven, als altijd door de banken moettende worden opgevolgd, willen zij haar krediet bij het publiek voortdurend verzekeren, zijn tevens het beste middel om het gevaar voor eene plotseling te sterk toenemende kapitaalverschaffing weg te nemen. En gelukkig dat het zoo is: want konden de banken eene te sterke uitbreiding geven aan hare kapitaalverschaffing, zonder daarbij haar bestaan in de waagschaal te stellen, dan zouden zij oneindig veel gevaarlijker zijn. Thans is haar welbegrepen eigenbelang de beste waarborg tegen de gevaren, die anders onvermijdelijk uit het bankwezen zouden moeten voortvloeiën.

§ 2.

Bestond het bedrijf van den bankier, gelijk dat van onze oude Amsterdamsche kassiers en van de oude depositobanken, slechts in het bewaren van geldsommen, hun door hunne cliënten in bewaring toevertrouwd, met last om hunne gel-

den in te kasseren en weder uit te betalen, dan zouden zijne werkzaamheden eenvoudig en van een vrij werktuigelyken aard zijn. Doch de taak van het bankwezen in de nieuwere tijden is eene geheel andere en veel belangrijker; doch tevens werd de werkkring van den bankier daardoor veel moeilijker.

Er bestaat, gelijk wij boven zagen, een in het wezen der zaak ingrijpend onderscheid tusschen de oude depositobanken, waar de depôts eenvoudig in *bewaring* werden gegeven en de assignaties op de banken als aanwijzingen konden beschouwd worden op de werkelijk in haar kelders aanwezige hoeveelheid specie, en tusschen onze moderne banken. De gedeponeerde gelden dienen thans de banken tot grondslag voor een grooter aantal betalingsbeloften, en de bankbiljetten en het boekkrediet kunnen niet meer als vertegenwoordigers van de specie, die werkelijk in kas is, beschouwd worden.

Wanneer bij de oude depositobanken betalingsbeloften ter inwisseling tegen specie werden aangeboden, bestond er, zoolang van de zijde der bank geen bedrog gepleegd werd, de grootst mogelijke zekerheid dat zij, zelfs wanneer zij *alle gelijktijdig* werden opgevraagd, zouden kunnen voldaan worden. Doch de voordeelen aan de oude banken verbonden, waren van betrekkelijk geringen omvang. Haar eenig nut was, dat op die wijze de afslijting van het geld werd voorkomen, en de betalingen tusschen kooplieden gemakkelijk werden gemaakt; de banken misten echter het vermogen om door kapitaalverschaffing tot de uitbreiding van handel en nijverheid mede te werken. De moderne banken daarentegen geven meer betalingsbeloften uit, dan zij geld hebben ontvangen, om wissels te disconteren, of op andere wijzen voorschotten aan den handel te verstrekken. Zij kunnen derhalve veel grootere diensten aan de maatschappij bewijzen, dan de oude banken, die het haar toevertrouwde

geld eenvoudig bewaarden om het op aanvraag weder terug te geven. Doch tegenover de grootere voordeelen, die zij opleveren, staat een nadeel waaraan de oude banken niet onderhevig waren; de nieuwe banken leveren niet diezelfde zekerheid dat alle betalingsbeloften, wanneer de voldoening daarvan opgevraagd wordt, zullen kunnen betaald worden; er kan hier nimmer meer dan een hooge graad van waarschijnlijkheid bestaan, omdat zij op een gegeven oogenblik altijd slechts een gedeelte hunner verbindtenissen door specie gedekt hebben.¹⁾ Wanneer al de schuldeischers eener bank gelijktijdig opkwamen, zouden zij weldra verplicht zijn hare betalingen te staken. De oude banken berusten derhalve op absolute zekerheid, de nieuwe alleen op berekeningen van waarschijnlijkheid; absolute zekerheid zou hier een onbereikbaar ideaal zijn.

De oude deposito-banken verbonden zich het hun toevertrouwde geld op eene veilige plaats te bewaren en ter beschikking van den deponent te houden; de nieuwe banken daarentegen geven aan de houders van boekkrediet en van bankbiljetten alleen het regt ieder oogenblik de betaling hunner schuldvorderingen te vragen, maar zij verbinden zich niet meer het bij haar gedeponeerde geld te bewaren of voor ieder boekkrediet of bankbiljet, dat zij uitgeven, eene even groote hoeveelheid specie in kas te houden. Het vertrouwen, door het publiek in de betalingsbeloften der nieuwe banken gesteld, berust daarom niet meer, gelijk vroeger, op de wetenschap dat de bank voor iederen gulden, dien zij beloofde op aanvraag te zullen betalen, werkelijk een gulden of eene daarmede in waarde gelijk staande hoeveelheid metaal in kas had, maar alleen op het beleid en de voorzigtigheid van den bankier. Men vertrouwt dat hij zorg zal dragen steeds eene

---

1) WAGNER, l. l. 163.

genoegzame hoeveelheid edel metaal ter zijner beschikking te hebben om alle betalingsbeloften, wier voldoening werkelijk zal worden opgevraagd, onmiddelijk te kunnen voldoen.

Het is de eerste pligt van den bankier met angstvallige naauwgezetheid voor het behoud van zijn krediet te waken. Het krediet is de noodzakelijke voorwaarde waarop het wèlslagen van zijn bedrijf berust. Zoodra het publiek geen vertrouwen meer stelt in den bankier, zal er eene algemeene aanvraag om specie, een *run*, gelijk de Engelschen het noemen, ontstaan; de houders van bankbiljetten of van boekkrediet spoeden zich naar de bank om betaling hunner schuldverdringen te vragen, en de bankier, die slechts een gedeelte zijner verbindtenissen door specie gedekt heeft, zal buiten staat geraken al de aangeboden betalingsbeloften in te wisselen en verplicht zijn zijne betalingen te staken.

De bankier zal zich dat noodzakelijke vertrouwen van het publiek alleen kunnen verwerven en, nadat hij het eenmaal verkregen heeft, kunnen behouden door zorg te dragen dat hij onafgebroken in staat zij zijne verbindtenissen na te komen. Daartoe zal hij twee hoofdzaken in het oog moeten houden: vooreerst, dat hij voortdurend een voorraad specie in kas houde, die voldoende is om alle aanvragen te kunnen voldoen; ten tweede, dat hij zijn kapitaal op zulk eene wijze belegge, dat hij er binnen korten tijd de beschikking over kan terug verkrijgen, wanneer hij plotseling meer geld nodig heeft dan hij verwacht had.

Ten einde voortdurend in staat te zijn zijne verbindtenissen na te komen, zal de bankier in de eerste plaats eene zekere verhouding moeten bewaren tusschen zijnen voorraad edel metaal en zijne gezamenlijke verbindtenissen. Die verhouding zal echter onder verschillende omstandigheden, op verschillende plaatsen en tijden, verschillend zijn. De grootste moeilijkheid van het bankiersbedrijf bestaat hierin: te

weten, hoeveel specie de bankier in zijn bijzonder geval in kas zal moeten hebben, om aan alle aanvragen onmiddelijk te kunnen voldoen.

De bankier gaat, gelijk wij vroeger gezien hebben, tweederlei soort van verbindtenissen aan, wier voldoening ieder oogenblik zal kunnen worden opgevraagd; hij geeft bankbilletten uit en ontvangt depôts, waarvan het grootste gedeelte althans ten allen tijde kan worden terug gevorderd. Het is voor den bankier derhalve van het meeste belang de oorzaken te kennen, die eene opvordering zijner depôts of eene aanbieding ter inwisseling van zijne bankbilletten kunnen ten gevolge hebben. Het bedrag evenwel der gedeponeerde gelden en het cijfer der billetten-circulatie zijn het gevolg van eene menigte uiteenloopende oorzaken. Wanneer de bankier die alle kende, zou hij vooraf met naauwkeurigheid kunnen berekenen, hoeveel geld hij ieder oogenblik in kas zou moeten hebben om alle verbindtenissen, wier voldoening zal worden opgevraagd, altijd door te kunnen nakomen. Alleen eene langdurige ondervinding en eene voortdurende opmerkzaamheid op alle verschijnselen in de handelswereld zal den bankier bij benadering kunnen leeren, hoe groot zijn voorraad specie in gewone, en hoe groot hij in buitengewone omstandigheden zal moeten zijn. Een naauwkeurig onderzoek naar de oorzaken, die eene vermeerdering en vermindering der omloopende bankbilletten en der depôts kunnen ten gevolge hebben, zal noodzakelijk zijn om hem de verhouding te doen kennen, die hij tusschen zijn voorraad metaal en zijne gezamenlijke verbindtenissen zal behooren in acht te nemen.

De opvordering der depôts is het gevolg van geheel andere oorzaken, dan de ter-inwisseling-aanbieding van bankbilletten. Doch de oorzaken, waardoor de terugvordering der depôts bestuurd wordt, zijn veel moeilijker te kennen dan die, welke de bankbilletten naar de banken doen terug-

vloeijen. De eerste leveren daarom bij het vaststellen eener specieverhouding eene veel grootere moeilijkheid op, dan de laatste. De hoeveelheid bankbiljetten, die voor de circulatie noodig zijn, is niet aan groote en plotselinge vermeerdering of vermindering onderhevig. Zoo er op den eenen tijd van het jaar meer bankbiljetten noodig zijn dan op den anderen, hunne af- en toename kenmerkt zich door eene regelmatigheid, die bijna de zekerheid heeft eener natuurwet, en den bankier in staat stelt vooruit te berekenen, hoeveel specie voldoende zal zijn om alle aangeboden bankbiljetten dadelijk te kunnen inwisselen. Met de depôts is het echter geheel anders; het zijn voor een groot gedeelte tijdelijk ongebruikt liggende kapitalen van den handel, wier opvordering van oorzaken afhankelijk is, die veel ingewikkelder zijn en meestal niet met eenige zekerheid vooruit kunnen worden berekend. Niet alle depôts toch hebben dezelfde bestemming; deze depôthouder heeft er dit, gene weder een ander doel mede. Ieder hunner zal het echter op een zekeren tijd terug vragen, wanneer hij het voor zijne plannen zal noodig hebben. Zelfs wanneer de cliënten eener bank de gewoonte hebben aangenomen om hunne kassen voortdurend aan haar toe te vertrouwen, zal zij er toch weinig op kunnen rekenen, want op den eenen tijd zal de koopman eene veel grootere kas houden dan op den anderen. Zeker zullen niet alle depôts te gelijk worden opgevraagd, doch wel op het eene oogenblik veel meer dan op het andere; voortdurend zal er eene zekere hoeveelheid ter beschikking van de bank blijven. Alleen eene langdurige ondervinding zal met juistheid kunnen leeren, onder welke omstandigheden zij toe- en afnemen, en hoe groot in het laatste geval de vermindering zal kunnen zijn. Eerst nadat de ervaring derhalve aan den bankier de wetten zal hebben doen kennen, waardoor het cijfer der depôts geregeld wordt, zal hij met eenige zekerheid kunnen bepalen, welk evenre-

dig gedeelte zijner depôts minstens door specie zal moeten gedekt blijven, om ze voortdurend op aanvraag terug te kunnen betalen. Het laat zich derhalve gemakkelijk inzien dat eene nieuw opgerigte bank, die nog weinig of geene ondervinding heeft opgedaan, voorzigtigheidshalve eene veel grootere voorraad specie ter harer beschikking zal moeten houden dan banken, die reeds langen tijd bestaan hebben, en derhalve door de ondervinding hebben geleerd, hoe groot de specie-aanvraag in elk gegeven geval, onder de verschillende toestanden van de geldmarkt, zijn zal. Het is niet mogelijk een vasten regel aan te geven, waardoor de verhouding tusschen metaalvoorraad en verbindtenissen kan bepaald worden; de gewoonten en behoeften van den handel kunnen haar alleen leeren kennen; die gewoonten en behoeften zijn verschillend in de verschillende landen, ja zelfs in verschillende deelen van hetzelfde land. Zoodra eene bank echter eenige jaren bestaan heeft, zal het haar niet moeijelijk vallen de klimmende en dalende beweging van haar metaalvoorraad te leeren kennen, en nadat zij zoo naauwkeurig mogelijk de oorzaken dier beweging heeft nagegaan, te beoordeelen, of zij meer specie in kas heeft gehouden dan met het oog op den aard harer verbindtenissen noodzakelijk was.

Van het standpunt eener bank dragen bankbiljetten en depôts eenerlei karakter. Bankbiljetten zijn niet anders dan depôts, die elk oogenblik kunnen worden opgevraagd, doch die de bank een grooter voordeel opleveren, omdat zij er geene rente voor betaalt, wat bij depôts in den regel wel het geval zal zijn, althans daar waar vrije concurrentie wordt aangetroffen. De bankier zal echter verkeerd handelen op beide soorten van depôts dezelfde regelen te willen toepassen. De opvordering der depôts onder den vorm van bankbiljetten wordt bepaald door geheel andere oorzaken, dan

die der gewone depôts. Dit is het natuurlijke gevolg van de functiën, die het bankbillet als circulatiemiddel te verrigten heeft, terwijl een groot gedeelte der depôts daarentegen niet dient om in den vorm van boekkrediet dezelfde functiën te verrigten als het bankbillet, maar als koopwaar moet beschouwd worden voor den internationalen handel in edele metalen. Hun af- en aanvoer wordt geregeld door dezelfde wetten als die van alle andere koopgoederen, en de stand van den wisselkoers zal, gelijk wij later zien zullen, moeten beslissen of die depôts worden opgevraagd of integendeel bij de banken worden ingebragt.

Zelfs tusschen dat gedeelte der depôts, 't welk bestemd is om dezelfde functiën te verrigten als bankbiljetten en in den vorm van boekkrediet met behulp van assignaties als betaalmiddel gebruikt wordt, en tusschen bankbiljetten bestaat er voor den bankier met het oog op de hoeveelheid specie, die hij in kas zal moeten houden, een belangrijk onderscheid, zoolang het bankwezen nog weinig ontwikkeld is. Eerst wanneer er een systeem van onderlinge inwisseling tusschen de verschillende banken is ingevoerd, zullen de assignaties op de banken door wederzijdsche inruiling tusschen de banken kunnen betaald worden. In het tegenovergestelde geval zal ieder, die eene assignatie op eene bank ontvangt en geen rekening-houder derzelve is, de assignatie bij de bank ter betaling aanbieden. Bij een ontwikkeld bankwezen alleen zal boekkrediet in verband met assignaties van het standpunt van den bankier dezelfde voordeelen kunnen opleveren als bankbiljetten. Zoo lang echter de methode der onderlinge inwisseling nog niet is ingevoerd, zal eene bank, die alleen boekkrediet uitgeeft, een veel aanzienlijker voorraad specie ter harer beschikking moeten houden om de aangeboden assignaties te betalen dan eene andere bank, die bankbiljetten uitgeeft.

Denken wij ons een nog weinig ontwikkeld bankwezen, gelijk bijv. in ons Vaderland, dan bestaat er een zeer belangrijk onderscheid voor eene bank tusschen hare depôts en hare bankbiljetten. Het depôt wordt dan teruggevraagd, zoodra de depôt-houder eene nuttige plaatsing voor zijn kapitaal heeft gevonden, zoodra hij m. a. w. zijn geld weder noodig heeft. De houder van het bankbiljet daarentegen zal het kapitaal, dat op het bankbiljet staat uitgedrukt, niet in den vorm van geld opvragen omdat hij door de overgave van het bankbiljet kan betalen, zonder dat eene voorafgaande inwisseling tegen specie noodzakelijk is. De houder van een boekkrediet zal met zijne assignatie alleen dan overal kunnen betalen, wanneer er een stelsel van inwisseling tusschen de verschillende banken is ingevoerd, en iedere bank ten gevolge daarvan de assignaties van andere banken in betaling aanneemt. Is dit echter niet het geval, dan zal hij zijn depôt of liever zijn boekkrediet eerst tegen geld verwisselen en de bank zal derhalve eene veel grootere hoeveelheid specie ter harer beschikking moeten houden, dan bij een algemeen ontwikkeld bankwezen, gelijk in Engeland, noodzakelijk zal zijn.

Daar de behoefte aan bankbiljetten het eene oogenblik niet aanzienlijk grooter is dan het andere, zullen de kapitalen, waarover de bank door de uitgifte van bankbiljetten de beschikking heeft verkregen, aan veel minder plotselinge opvraag onderhevig zijn dan de overige depôts. Deze laatste zullen vooral geringe zekerheid voor den bankier opleveren, wanneer er geene rente voor betaald wordt; de houder zal ze dan zoo spoedig mogelijk weder trachten te gebruiken en zich haasten ze op te vragen, zoodra hij er op de eene of andere wijze meer voordeel van meent te kunnen trekken. Bankbiljetten daarentegen, die in plaats van geld als betaalmiddel worden gebruikt, zijn altijd ten bedrage eener zekere hoeveelheid voor de behoeften van het verkeer

noodig; ze zullen dikwijls geruimen tijd in omloop blijven en volgens vaste regels tot de banken terugkeeren, wanneer er op zekere tijden meer zijn uitgegeven, dan voor de behoeften van het verkeer noodzakelijk is. Wanneer de levendigheid van het handelsverkeer de depôts uit de banken doet wegvloeijen, blijven de biljetten daarentegen in omloop en nemen in den regel zelfs eenigszins toe. En wanneer omgekeerd de depôts ten gevolge van een kwijnenden toestand van den handel weder naar de banken terugkeeren, zullen de bankbiljetten integendeel beginnen te verminderen. Zelfs wanneer de depôt-houder uit wantrouwen jegens eene bank, of ten gevolge der overweging, dat hij in allen gevalle veiliger handelt zijn geld zelf te bewaren, in tijden van krisis zijne depôts opvraagt, zullen de bankbiljetten blijven omlooopen. Zoo de houder van een bankbiljet persoonlijk al geen groot vertrouwen in de bank stelt, zal hij het toch niet ter inwisseling aanbieden, zoolang dat wantrouwen niet door zijne omgeving geceld wordt. Hij zal er bij de bank geen geld voor in de plaats vragen, daar hij het aan ieder in de plaats van geld in betaling zal kunnen geven. Het bankbiljet circuleert derhalve, zoolang het niet volgens de meening van het groote publiek behoort gewantrouwd te worden; iets wat blijkens de ondervinding niet spoedig het geval zal zijn, zelfs niet dan wanneer er schijnbaar wel eenige gegronde reden voor bestaat. De opvordering van depôts, daarentegen, zal dikwijls het gevolg zijn van eene voorbarige en ongegronde vrees der depôt-houders.

Een blik op het Engelsche bankwezen zal voldoende zijn om ons van de regelmatige af- en toename der bankbiljetten en derhalve van het mindere gevaar der bankbiljetten, in vergelijking met de depôts, te overtuigen.

Een onderzoek naar de cijfers der biljetten-circulatie van de verschillende Engelsche banken heeft een zeer belangrijk

verschijnsel doen kennen. Het maandelijksche bedrag der billetten-circulatie over eene reeks van jaren met elkander vergelijkende, vond men eene opmerkelijke gelijkmatigheid in de rijzing en daling van het cijfer der bankbilletten gedurende de verschillende gedeelten van het jaar. Het bleek hieruit dat de hoeveelheid der omlopende bankbilletten het gevolg was van regelmatig werkende oorzaken, die haar oorsprong vonden in de maatschappelijke toestanden.

In het jaar 1841 deelde de beroemde Engelsche bankier GILBERT daaromtrent de volgende opmerkingen mede aan eene Commissie uit het Engelsche Parlement. De algemeene wet der circulatie van de Engelsche Landbanken is, dat zij in Augustus het laagst is, dan tot April stijgt, in welke maand zij den hoogsten stand bereikt, om dan weder tot Augustus te verminderen. Zoowel bij den geldnood van 1836, als bij die van 1839, toonden zich daarvan afwijkingen, die slechts bewijzen dat de Landbanken het niet in hare magt hebben, hare circulatie willekeurig uit te breiden. De hoeveelheid bankbilletten hangt zamen met den algemeenen toestand van den handel. Stijgen daardoor de prijzen niet, dan zullen er toch meer bankbilletten noodig zijn voor den omzet van grootere hoeveelheden koopwaren; stijgen deze ook, dan zijn nog des te meer billetten noodig om bij den omzet der koopwaren gebruikt te worden. Alleen plaatselijke oorzaken regelen de circulatie der Landbanken. ¹⁾

Sedert de invoering der nieuwe Bankwet in 1844 is de beweging der billetten van de Landbanken eenigszins gewijzigd. Hare circulatie is aanzienlijk verminderd en de Bank van Engeland heeft hulpbanken in verschillende deelen van Engeland opgericht. Andere oorzaken zijn beginnen te werken of

---

1) *Evidence of Mr. GILBERT, before the Committee of 1841 on Banks of Issue.* N°. 911—916. aangeh. door WAGNER, l. l. pag. 139.

zijn meer te voorschijn getreden als vroeger. Tegenwoordig bereikt de biljetten-circulatie gewoonlijk haar hoogste cijfer in October, daalt daarop tot December, stijgt dan weder in Januarij, valt dan tot Maart, rijst op nieuw in April en Mei, om daarop tot Augustus weder af, en tot October weder toe te nemen. ¹⁾

In Ierland doet zich hetzelfde verschijnsel voor, doch gewijzigd naar de plaatselijke omstandigheden. Daar de landbouw in Ierland het eenige middel van bestaan uitmaakt, is het cijfer der omloopende bankbiljetten het geringst in Augustus en September, kort voor den oogst en gedurende het begin van den handel in rundvee, schapen en varkens. Daarop begint het te rijzen en bereikte vroeger zijn hoogste toppunt in Januarij. Vooral nam de biljetten-circulatie gedurende dien tijd in de landelijke districten zeer sterk toe, daar er dan vele kleine inkoopwen werden gedaan. Van af Februarij begonnen de biljetten weder te verminderen. ²⁾ Opmerkelijk is het, dat hierin sedert 1846 en 1847, de beide jaren van grooten hongersnood, die door eene sterke landverhuizing gevolgd werden, eene verandering is gekomen. Vooral in die jaren, waarin Ierland groot gebrek leed, viel het maximum der circulatie reeds in November, daar de landelijke bevolking zich dan genoodzaakt zag haren oogst spoediger te verkoopen. ³⁾ Ook op de grootte der bankbiljetten oefent de tijd van het jaar invloed uit. Daar de landbouwproducten meest in Januarij verkocht worden, zijn er dan altijd betrekkelijk veel meer bankbiljetten beneden £ 5 in omloop dan in de maand Augustus. ⁴⁾

1) WAGNER, l. l. pag. 140.

2) GILBART in het *Journ. of the Stat. Soc. of London*. XV. pag. 307. aangeh. door WAGNER, l. l. 140.

3) Ibid. pag. 317, 318.

4) Ibid. pag. 308, 318.

Schotland levert misschien wel het sterkst sprekende voorbeeld op van eene vaste regelmaat in de biljetten-circulatie. Het bankwezen heeft zich daar rustig kunnen ontwikkelen, en stond er nimmer, gelijk in Engeland en Ierland, aan allerlei storende invloeden van buiten bloot. De regelmatigheid, waarmede het cijfer der bankbiljetten af- en toeneemt, is dan ook nergens zoo in het oog vallend als in Schotland. De bankbiljetten zijn het talrijkst in November, nemen dan regelmatig af tot Maart, wanneer hun aantal het geringst is; op het einde van Mei of het begin van Junij bereikt het cijfer ten tweede male eene aanzienlijke hoogte en daalt dan weder langzaam en geleidelijk tot September. Het hooge cijfer der biljetten omstreeks den aanvang van Junij en het midden van November heeft eene zeer eenvoudige oorzaak. In Mei en September hebben er eene menigte betalingen plaats; de loonen, de renten der depôts, enz. worden dan in bankbiljetten uitbetaald. Deze biljetten blijven echter slechts weinige dagen in omloop, en keeren zeer spoedig terug.¹⁾ Deze kortstondige vermeerdering der biljetten werd in 1841 door BLAIR op 7 mill. £ gesteld,²⁾ een cijfer dat meer dan twee maal dat der gewone biljetten-circulatie overtreft.

Niet alleen de biljetten der kleinere, maar ook die der groote banken zijn aan periodieke vermeerdering en vermindering onderhevig. Dit is vooral het geval wanneer zij tevens kassier van den staat zijn. De biljetten der Bank van Engeland nemen regelmatig viermaal 's jaars toe en daarop

1) WAGNER heeft achter zijne *Beiträge zur Lehre von den Banken* eene tabel geplaatst, waarin met verschillende soorten van lijnen de veranderingen in de biljetten-circulatie gedurende de jaren 1834—1839 zeer aanschouwelijk worden voorgesteld. Niets is beter geschikt om met een enkelen oogopslag de groote regelmatigheid der Schotsche biljetten-circulatie te doen zien. Vgl. WAGNER, l. l. pag. 303—306.

2) *Banks of Issue*. 1841. *App.* N°. 21. pag. 303. aangeh. l. l. pag. 141.

weder af. Dit is het gevolg der rentebetaling van de staats-schuld, welke in de maanden Januarij, April, Julij en October plaats heeft. Onmiddelijk na de rentebetaling ondergaan de bankbiljetten eene vermeerdering, zij verminderen dan weder tot de volgende rentebetaling, om daarop andermaal voor korten tijd toe te nemen. Eene zeer regelmatige afneming der omloopende bankbiljetten vertoont zich tegen het einde van het jaar, deels omdat de handels-operatiën dan aanzienlijk verminderen, deels wijl omstreeks dien tijd zeer vele staatsinkomsten naar de Bank vloeijen. ¹⁾ De geringste hoeveelheid bankbiljetten is gewoonlijk in December ²⁾ in omloop, de grootste kort na iedere rentebetaling der Bank. ³⁾

Het blijkt hieruit dat de wisselingen in het cijfer der biljetten van de Bank van Engeland geheel andere zijn als die, welke zich bij de Schotsche, Iersche en Engelsche Landbanken voordoen. En geen wonder, want de omstandigheden, die op eene vermeerdering of vermindering der biljetten invloed uitoefenen, zijn in de eene streek geheel verschillend van die in eene andere. „De Bank van Engeland,” zegt GILBART, ⁴⁾ „wordt door zekere wetten geleid, die op de circulatie der Landbanken niet toepasselijk zijn; deze laatste hebben hare eigene wetten; evenzoo is het met de Schotsche en Iersche banken. Alle deze circulaties worden door hare eigene wetten bestuurd, hetgeen daaruit blijkt, dat zij op dezelfde tijden van het jaar bijna altijd hetzelfde punt bereiken. Men kan daarom geen systeem invoeren, waardoor alle die verschillende circulaties, geleid als zij worden door verschillende wetten, in een enkel systeem kunnen worden zamengesmolten. Zulk een systeem zou met zich

1) GILBART, N°. 919, 920. *Banks of Issue* 1841.

2) GILBART, N°. 919, 926. *Banks of Issue* 1841.

3) Ibid. N°. 917.

4) Ibid. N°. 941.

zelf in tegenspraak zijn en het schoone thans bestaande systeem der Landbanken trachten te verstoren, een systeem, dat zooveel tot de welvaart van het land heeft bijgedragen, en dat, door de opnemng van het overvloedige kapitaal der verschillende districten en door de overgave van het kapitaal tot aanmoediging van den handel, alle natuurlijke hulpbronnen opent, de productieve krachten der natie in beweging stelt en haar tegelijkertijd een circulatiemiddel verschaft, dat zich uitbreidt en weder inkrimpt, naarmate het in iedere streek door den handel en den landbouw gevorderd wordt. Deze uitbreiding en inkrimping heeft op de verschillende tijden van het jaar en in de verschillende streken verschillend plaats. De circulatie breidt zich uit, wanneer de behoeften van den handel het vorderen, en neemt weder af, wanneer de biljetten niet langer gebruikt worden. Ik denk dat dit schoone systeem in hoogen graad landbouw, handel en mijnwezen en de algemeene ontwikkeling der productieve krachten van de natie heeft bevorderd, en dat gelijke voordeelen door eene enkele circulatiebank niet zouden verkregen kunnen worden."

Wij zien hieruit dat de regelmatigheid der biljetten-circulatie een der krachtigste pleidooijen oplevert voor vrijheid in de uitgifte van bankbiljetten.

Het doel echter, waarom wij er hier melding van maakten, was alleen aan te toonen dat de bankbiljetten voor den bankier weinig moeilijkheid opleveren bij het bepalen der hoeveelheid specie, die hij steeds ter zijner beschikking moet houden. De biljetten worden op geregelde tijden van het jaar in grooteren getale uitgegeven en eenigen tijd later weder ter inwisseling aangeboden of als depôts naar de bank teruggezonden, en de bankier kan vooruit berekenen, hoe groot de aanvraag om specie ten gevolge dier inwisseling zijn zal. Zelfs in tijden van buitengewone levendigheid van den

handel, wanneer er neiging tot speculatie bestaat, zal het cijfer betrekkelijk weinig toenemen, en wanneer de bankbiljetten, nadat zij hunne taak verrigt hebben, weder naar de banken terugvloeijen, zal het meestal niet zijn om er specie voor in de plaats te vragen, doch om er als depôts rente van te trekken.

De door eene bank uitgegevene bankbiljetten zullen haar derhalve nimmer aan plotselinge en onverwachte aanvragen om specie blootstellen, zoolang althans door een soliede bestuur der bank het vertrouwen van het publiek in hare betalingsbeloften ongestoord blijft voortduren. Geheel anders is het echter met de opvordering van de gelden, die aan de banken in depôt worden toevertrouwd. Ook hier bestaan soms zekere wetten, doch zij werken veel onregelmatiger en de bankier kan er weinig of geen staat op maken; door ieder buitengewoon verschijnsel kunnen zij verbroken worden. Het zal derhalve veel moeilijker voor hem zijn te bepalen hoeveel specie hij ter zijner beschikking zal moeten houden om zijne depôts, dan om zijne bankbiljetten te dekken. Eene sterke opvordering van depôts is het gevolg van omstandigheden, die de bankier alleen door een naauwkeurig gadeslaan der verschijnselen in de handelswereld zal kunnen leeren kennen, zonder dat hij evenwel met eenige zekerheid vooruit zal kunnen bepalen hoe groot de invloed zal zijn, dien zij op zijnen metaalvoorraad zullen uitoefenen. Vooral op groote geprivilegiëerde banken, die de eigenlijke geldreservoirs van een land zijn, zullen zekere omstandigheden een magtigen invloed uitoefenen. Eene bijzondere voorzigtigheid zal daarom bij de leiding dier inrigtingen noodzakelijk zijn. Wanneer eene groote bank, die een veelvermogenden invloed op den handel uitoefent, zich van de noodige voorraad specie ontbloomt, zal haar onvoorzigtig gedrag de noodlottigste gevolgen voor het geheele land na zich kunnen slepen.

Een nader onderzoek naar den verschillenden aard der depôts en naar de oorzaken, die hunne opvordering ten gevolge kunnen hebben, zal ons ten volle overtuigen dat de depôts eene veel grootere moeilijkheid opleveren voor den bankier dan bankbiljetten, en eene bank tevens aan veel grootere gevaren kunnen blootstellen.

Ook hier merken wij weder op, dat het onmogelijk is vaste, algemeen geldende regelen te stellen, en dat er een belangrijk onderscheid bestaat tusschen de verschillende soorten van banken. De depôts van kleine banken, die in eene landelijke streek gevestigd zijn, zullen aan betrekkelijk weinig afwisselingen zijn blootgesteld. Daarentegen zien groote banken, wier depôts voornamelijk door den groothandel zijn ingebracht, voortdurend aanzienlijke veranderingen in het cijfer harer depôts. Doch het gevaarlijkst zijn de depôts voor groote geprivilegieerde of gemonopoliseerde instellingen, die met de bewaring van de staatskas zijn belast, en door bijzondere inmenging van den staat centrale instellingen zijn geworden, waaraan de bewaring van het grootste gedeelte der tijdelijk ongebruikt liggende voorraad edel metaal der natie is toevertrouwd. Zoodra er om redenen, die wij later zullen onderzoeken, aanzienlijke geldverzendingen naar het buitenland moeten plaats hebben, zal haar voorraad metaal plotseling met groote snelheid afnemen. Zij zijn daardoor dikwijls aan de grootste gevaren blootgesteld, en de voorbeelden zijn niet zeldzaam dat eene geprivilegieerde bank, ten gevolge der opvordering harer depôts, verplicht was hare betalingen te staken.

Het grootste gedeelte der depôts van kleine banken bestaat uit de kassen van kleinhandelaars en particulieren, die vooral aanzienlijk toenemen zoodra de banken er rente voor beginnen te betalen. Door die rentebetaling trekken zij daarboven de spaarpenningen van de mindere klassen der be-

volking tot zich, welke soort van depôts dan, gelijk b. v. in Schotland het geval is, een belangrijk gedeelte der gedeponeerde gelden kunnen uitmaken. Deze depôts zijn uit den aard der zaak aan weinige afwisselingen onderhevig. Hetzelfde kan ook gezegd worden van de loopende rekeningen, die particulieren bij eene bank houden. Zoo deze al het eene gedeelte van het jaar grooter zijn, dan het andere, de bank kan de oorzaken daarvan, die met groote regelmatigheid zullen werken, zonder moeite leeren kennen en de gevolgen daarvan vooraf met juistheid berekenen. De depôts der landlieden kenmerken zich door veel geringere afwisselingen, dan die der kooplieden. Deze eerste doen geen inkoop buiten af en wanneer zij op zekere tijden van het jaar een gedeelte hunner depôts terug vragen, laten zij zich betalen in bankbiljetten, die echter later weder als depôts tot de bank terug keeren. Eene bank, die in een landelijke streek gevestigd is, en wier depôts voor het grootste gedeelte uit de spaarpenningen der bevolking en uit de kassen der landlieden bestaan, zal daarom weinig afwisseling in hare depôts ondervinden; in allen gevalle zal die afwisseling zeer regelmatig zijn.

Geheel anders is het echter met de banken, die in de groote middelpunten van handel en nijverheid gevestigd zijn. Het krediet heeft zich daar veel sterker ontwikkeld en de gevolgen daarvan zullen zich in tijden van krisis veel heftiger in het cijfer der depôts doen gevoelen. Daarenboven is het bedrag van de loopende rekeningen der kooplieden, zelfs in gewone tijden, uit den aard der zaak aan veel sterkere afwisselingen onderhevig dan dat der landbewoners.

Zelfs hier laat zich echter soms eene zekere regelmaat opmerken. Bijzonder opmerkelijk was dit bij de Bank van Frankrijk. In 1847 deelde de toenmalige Directeur D'ARGOUT mede dat ieder jaar in den loop van den zomer en van den

herfst 50 à 60 mill. specie de kassen der Bank verlieten en zich over de departementen verspreidden, waar zij gebruikt werden om zijde, wol, wijn, enz. in te koopen. Van af het begin van December en soms reeds sedert het einde van November vloeide dat metaal naar Parijs terug en nam zijne oude plaats bij de Bank weder in. Volgens D'ARGOUT's verklaring herhaalde zich deze beweging telken jare met „eene verwonderlijke regelmatigheid” (*avec une étonnante régularité*) ¹⁾.

Het is er echter verre van verwijderd dat alle depôts der groote banken met eene gelijke regelmatigheid worden opgevraagd om later weder naar de Bank terug te vloeijen. Alleen voor zoover zij gebruikt worden voor den geregelden binnenslandschen handel zullen de banken er eenigen staat op kunnen maken.

De aard en bestemming der depôts van de groote gepri-vilegiëerde banken van Europa is gewoonlijk eene geheel andere dan die van de talrijke kleine banken, welke daarnaast staan. In de eerste plaats zijn zij gewoonlijk kassier van den Staat en hebben voortdurend een aanzienlijk gedeelte van de jaarlijksehe staatsinkomsten ter harer beschikking. In gewone omstandigheden zullen deze depôts van den Staat met vrij groote regelmatigheid vermeerderen en verminderen. De Staat heeft op bepaalde tijden des jaars betalingen te doen, en de bank weet vooral hoeveel specie ten gevolge daarvan zal worden opgevraagd. In tijden van politieke beroering of van oorlog kunnen echter deze gelden plotseling worden opgevorderd en de bank daardoor aan de grootste moeilijkheden blootgesteld worden. De publieke depôts der Banken van Engeland en Frankrijk zijn zelfs in gewone omstandigheden

---

1) *Compte rendu présenté par M. D'ARGOUT, gouverneur, en 1817; aangevraagd door COURCELLE-SENEUIL, l. l. pag. 225.*

aan groote afwisselingen onderhevig; het ligt in den aard der zaak dat de buitengewone uitgaven eener groote mogendheid veel moeijelijker te voorzien zijn dan die der kleinere Staten.

De bewegingen der Staatsdepôts van de Bank van Frankrijk zijn zeer aanzienlijk en onregelmatig. Gewoonlijk heeft de Bank belangrijke sommen van den Staat ter harer beschikking, doch men ziet ze dikwijls plotseling met groote snelheid afnemen. Soms wordt bijna al het geld teruggevraagd en een maand later bereikt het cijfer der Staatsdepôts weder meer dan 200 mill. fr. Het gemiddelde bedrag der depôts van particulieren is integendeel regelmatiger. In 1854 was het cijfer dezer laatste het grootst op den 1sten Junij, en bedroeg toen 212 mill.; het laagst 129 mill., op den 14^{den} December. In 1855 was het maximum 198 mill. op den 6^{den} Maart, het minimum weder op den 14^{den} December, toen het cijfer slechts 115 mill. bedroeg. ¹⁾ De depôts der Bank van Engeland zijn eveneens aan groote afwisselingen onderhevig. Het maximum der privaat-depôts bedroeg op den 21sten Julij 1855 15.0 mill. £, het minimum op den 6^{den} Januarij 9.9 mill. £. Het verschil tusschen de publieke depôts op verschillende tijden van het jaar was ook hier weder veel grooter; het cijfer bewoog zich tusschen 8.3 mill. £ op den 27sten September, en 2.2 mill. op den 27sten Januarij.

De privaat-depôts van de Pruissische Bank daarentegen zijn slechts aan geringe veranderingen onderhevig; in 1855 wisselden zij tusschen 25.2 mill. Thlr. en 24.3 mill. Thlr.; in 1856 tusschen 24.6 mill. Thlr. en 20.7 mill. Thlr. De depôts der Pruissische Bank zijn voor het grootste gedeelte het gevolg van de bepalingen der wet; de geregtelijke depôts

¹⁾ E. FORCADE, *La Banque de France* in de *Revue des deux Mondes*, 15 mars 1856, pag. 330.

en de gelden, die door de voogden gedeponceerd mochten worden, worden bij de Bank geplaatst. Zij zijn uit den aard der zaak aan veel minder afwisselingen onderhevig en worden nimmer zoo plotseling teruggevraagd als de kapitalen der kooplieden, wier opvordering geheel van den oogenblikkelijken toestand van den handel afhankelijk is. ¹⁾ De Nederlandsche Bank ondervindt in tegenoverstelling der Pruisische weder zeer sterke veranderingen in het cijfer harer depôts. In Dec. 1859 bijv. bedroegen zij 40.9 mill. en waren eene maand later tot 28.1 mill. gedaald. In Julij van 't zelfde jaar bereikten de depôts het buitengewoon lage cijfer van 21.5 mill. en klommen daarop langzamerhand tot December, toen zij een bedrag vormden van 36 mill. ²⁾ Ten gevolge der onvolledigheid van de bankbalans, die maandelijks in de Staatscourant wordt bekend gemaakt, is het echter niet mogelijk na te gaan, welk gedeelte dezer depôts door den Staat en welk gedeelte door kooplieden was ingebracht.

Een aanzienlijk gedeelte van de depôts der groote centrale banken bestaat uit metaal, dat als koopwaar eene markt zoekt en daarheen zal vloeijen, waar het het duurst is en derhalve het grootste koopvermogen heeft. De lage prijs der koopgoederen en der wissels (hoog disconto) in het buitenland zullen het doen wegstroomen. Op die wijze dient het tevens, gelijk ons later zal blijken, om betalingen tusschen de verschillende landen te doen en de schulden met het buitenland te vereffenen.

De meeste beschaafde landen hebben eene zekere hoeveelheid goud of zilver, dat niet in den vorm van geld omloopt

---

1) NASSE, *Zur Banknoten- und Papiergeldfrage mit specieller Beziehung auf den preussischen Staat* in het *Zeitschr. f. d. ges. Staatsw.* 1856. pag. 680.

2) *Economist*, Januarij 1862. pag. 54.

of als sieraad gebruikt wordt, maar bestemd is voor verzendingen naar het buitenland zoodra deze met voordeel zullen kunnen plaats hebben. Doch ten gevolge van verschillende omstandigheden, waarvan eene nadere ontwikkeling ons te ver van ons onderwerp af zou voeren, zal die voorraad in het eene land veel grooter zijn dan in het andere, en derhalve een veel sterkeren invloed moeten uitoefenen op den specievoorraad der centrale bank, waar dat overvloedige metaal gewoonlijk tijdelijk gedeponneerd wordt. Vooral in Engeland is de hoeveelheid edel metaal, voor het buitenland bestemd, steeds zeer aanzienlijk. Engeland is de voornaamste goudmarkt der wereld. Het grootste gedeelte van het goud, dat in Australië en Californië geproduceerd wordt, wordt derwaarts gevoerd, om zich van daar uit over de verschillende landen van Europa te verspreiden. Er wordt derhalve in Engeland een aanzienlijken handel in edel metaal gedreven, dat voor een groot deel althans als koopwaar voor een verderen doorvoer bestemd is. ¹⁾ Of het echter na langeren of korteren tijd Engeland weder verlaat, hangt af van den stand van den wisselkoers en de hoogte van den rentestandaard in andere landen. Het wordt inmiddels door de Bank van Engeland bewaard, en eerst opgevorderd zoodra het met voordeel naar het buitenland kan worden uitgevoerd.

Behalve de Bank van Engeland zijn de Banken van Frankrijk en van Hamburg en de Nederlandsche Bank, de groote bewaarplaatsen van edel metaal in Europa. ²⁾ De opvoeding der depôts van deze groote metaalreservoirs hangt, gelijk wij weldra zullen zien, van gansch andere omstandigheden af, en is aan veel grootere afwisseling onderhevig, dan die van kleine banken. De depôts van deze eerste dra-

1) FORCADE, I. I. pag. 339. WAGNER, I. I. 67.

2) TOOKE, I. I. I. pag. 664.

gen een geheel ander karakter, en hunne af- en toename wordt door geheel verschillende wetten bestuurd.

De uitvoer van edel metaal uit een land zal het aanzienlijkst zijn, wanneer er een ongunstige wisselkoers ontstaan is en deze gedurende geruimen tijd aanhoudt. Een ongunstige wisselkoers bewijst dat er eene schuld aan het buitenland bestaat, en dat de wissels op het buitenland niet voldoende zijn om de door het buitenland getrokken wissels te betalen. Er is na de onderlinge inwisseling der schuldvorderingen van de eene zijde nog eene schuld blijven bestaan, die het gevolg is van een meerderen aanvoer van buitenlandsche producten. Wanneer twee landen de gewoonte hebben hunne voortbrengselen aan elkander te verkoopen, laat zich het geval denken, dat onder gewone omstandigheden de wederkeerige schuldvorderingen gelijk zijn en tegen elkander kunnen vereffend worden; de wisselkoers staat dan op *pari*.¹⁾ Wanneer evenwel de navraag naar een buitenlandsch voortbrengsel door buitengewone omstandigheden in een der beide landen plotseling is toegenomen, zal die normale toestand natuurlijk verstoord, en de wisselkoers *ongunstig* moeten worden. Is de vermeerderde navraag naar het vreemde artikel en derhalve de storing in den wisselkoers aanzienlijk, dan zal er edel metaal naar het buitenland moeten gezonden worden. Het edel metaal is in dat geval het goedkoopste middel om de schuld aan het buitenland af te doen. Het is eene koopwaar, wier waarde in het eene land nooit veel hooger kan zijn dan in het andere en die daarom

---

1) Wij laten hier den wisselkoers, die het gevolg eener depreciatie van het circulatiemiddel of van eenen verschillenden muntstandaard is, eenzijdigheidshalve buiten rekening. Deze is enkel *nominaal* en staat in geen verband met eene gunstige of ongunstige handelsbalans. Zie hierover M. C. MEES, *Hebben wij wel gedaan het zilver tot éénigen muntstandaard aan te nemen?* in SLOET'S *Tijdschr. v. Staath. en Stat.* XIV. pag. 273 en v. MACLEOD, *Elem.* pag. 390 en v.

ter voldoening der schuld meestal met minder verlies bij gróote hoeveelheden zal kunnen worden uitgevoerd dan andere koopwaren, waarvan de buitenlandsche markt spoedig overvoerd zou raken, en die daar derhalve snel in waarde zouden moeten dalen. Het edel metaal daarentegen wordt overal begeerd, vindt overal een markt, want men kan er overal en altijd alle andere waren mede koopen, maar zich wederkeerig met andere waren niet altijd edel metaal verschaffen. ¹⁾ Het is derhalve bij uitnemendheid geschikt om ter voldoening van eene schuld naar het buitenland gezonden te worden.

Is de schuld van het buitenland niet aanzienlijk, dan bestaat er een ander middel om haar zonder verzending van specie af te doen. Wanneer de prijs der goederen, die in het buitenland begeerd worden, niet te hoog is, zal de koopman, die schuldenaar is van het buitenland, de voorkeur geven aan eene betaling met goederen. ²⁾ Hij zal zijne schuld dan goedkooper kunnen afdoen met handelsartikelen dan met edel metaal. Doch wanneer de marktprijs der goederen, die geschikt zijn om naar het buitenland uitgevoerd te worden, te hoog in het binnenland is opgevoerd, om ze met voordeel in betaling te kunnen geven, of wanneer de schuld aan het buitenland te aanzienlijk en te plotseling ontstaan is, zal hij tot den uitvoer van edel metaal zijne toevlugt moeten nemen.

Dit verschijnsel zal zich in bijzonder sterke mate voordoen, wanneer de oogst in een land geheel of gedeeltelijk mislukt is. Het graan is eene der meest onontbeerlijke levensbehoeften en de navraag zal bijna even groot zijn in geval van

1) TOOKE, l. l. I. pag. 663.

2) RICARDO, *The high price of bullion a proof of the depreciation of banknotes.* Works of D. RICARDO by MACCULLOCH. Lond. 1852. (2th edit.) pag. 269.

een mislukten als van een overvloedigen oogst. Hoewel de prijs van het koorn door de schaarschte aanzienlijk rijzen moge, zal de navraag echter betrekkelijk zeer weinig verminderen. De hoogere prijs van het graan zal een veel geringeren invloed uitoefenen op de consumtie, dan op die van alle andere artikelen van meer of minder algemeen gebruik. 1) Men zal liever vele andere uitgaven achterwege laten, om slechts bij voortduring die hoeveelheid graan te kunnen verkrijgen, die voor het levensonderhoud noodzakelijk is.

Het wordt derhalve onmogelijk de schuld aan het buitenland, door den aanvoer van graan ontstaan, met inlandsche producten te betalen. De vraag naar deze laatste zal, zelfs wanneer de marktprijs buitengewoon laag is, niet in gelijke mate in het buitenland toenemen met de vermeerderde behoefte aan graan in het land, waar de oogst mislukt is.

1) Men heeft opgemerkt dat wanneer de graanoogst $\frac{1}{10}$ minder dan gewoonlijk opbrengt, de prijzen ongeveer $\frac{3}{10}$ stijgen. De verhouding tusschen de mislukking van een bepaald gedeelte van den oogst en de daarmee gepaard gaande verhooging der prijzen wordt door GREGORY KING aldus aangegeven. De mislukking van

1 tiende doet den prijs	3 tiende rijzen
2 " " " "	8 " "
3 " " " "	16 " "
4 " " " "	28 " "
5 " " " "	45 " "

Wanneer derhalve de prijs van het koorn driemaal zoo hoog is als gewoonlijk, moest het bedrag van den oogst op $\frac{2}{3}$ van het gewone worden aangenomen, en wanneer dit slechts de helft van het gewone bedraagt, zou de prijs ongeveer vijfmaal hooger zijn als anders. TOOKE, l. l. I. pag. 5. MOLINARI heeft trachten aan te toonen dat wanneer de aangeboden hoeveelheid graan in arithmetische reeks vermindert, de prijzen in geometrische reeks toenemen. *Journal des Econ.* 15 juni 1851. TOOKE geloofst echter dat er niet zulke algemeene regels kunnen gesteld worden. Men kan, volgens hem, alleen vaststellen dat eene schaarschte van het graan eene betrekkelijk veel sterkere rijzing der prijzen ten gevolge heeft, dan die van eenig ander artikel. Vgl. BAUDRILLART, l. l. pag. 222 en v.

De inlandsche goederen, naar het buitenland uitgevoerd, zullen derhalve spoedig op de vreemde markt zoo sterk dalen, dat het voordeliger wordt het buitenland met edel metaal te betalen dan met eenige andere koopwaar.

Welk een belangrijken invloed de mislukking van den oogst op den uitvoer van edel metaal en derhalve op de aanvraag om specie bij de banken moet uitoefenen, zal kunnen blijken uit de volgende vergelijking van den in- en uitvoer van graan in Frankrijk in 1853 en 1854 met die der vorige jaren. Volgens de officiële, in 1826 vastgestelde waarde van het graan, waarbij derhalve de aanzienlijke prijsverhooging, die het sedert heeft ondergaan, buiten rekening is gelaten, bedroeg de

	<i>Invoer.</i>	<i>Uitvoer.</i>
1848—52 gemiddeld	7.200.000 fr.	64.800.000 fr.
1853	96.500.000 „	29.900.000 „ ¹⁾ .
1854	114.800.000 „	4.000.000 „

Wanneer men daarbij in het oog houdt dat de invoer van vee en van rijst te gelijker tijd zeer aanzienlijk toenam, kan men zich een denkbeeld maken van de aanzienlijke hoeveelheid metaal, die ten gevolge der mislukking van den oogst naar het buitenland werd uitgevoerd.²⁾ De storende invloed, dien de mislukking van den oogst dan ook niet alleen op de banken maar op het geheele handelsverkeer uitoefent, is zeer aanzienlijk. Bijna iedere groote crisis, die Engeland getroffen heeft, werd door deze omstandigheid als een der voornaamste oorzaken voorafgegaan.³⁾

Behalve de mislukking van den oogst zijn er nog andere oorzaken, die eveneens een uitvoer van edel metaal ten ge-

1) De uitvoer had hier bijna uitsluitend in het eerste, de invoer in het tweede halfjaar plaats.

2) NASSE, l. l. pag. 645.

3) WILSON, l. l. pag. 91, 92.

volge kunnen hebben. Groote banken, uit wier kelders bijna al het metaal, dat dienen moet om de schuld aan het buitenland af te doen, door opvordering van depôts, getrokken wordt, zullen bij het bepalen der verhouding tusschen hare depôts en haar voorraad specie, alle die oorzaken behooren te kennen en zooveel mogelijk moeten berekenen, welken invloed zij op haren metaal-voorraad zullen kunnen uitoefenen. De ondervinding echter zal ze alleen kunnen leeren, hoe groot onder de ongunstigst mogelijke omstandigheden, die aanvraag zal kunnen zijn.

Een der voornaamste oorzaken van een aanzienlijken uitvoer van edel metaal, die soms niet minder sterk werkte dan eene mislukking van den oogst, is een oorlog, die door de natie in het buitenland gevoerd wordt. Het gouvernement is verplicht, tot onderhoud van het leger of van de vloot, belangrijke geldverzendingen derwaarts te doen. Ook wanneer de oogst mislukt is van een produkt, dat de grondstof is voor een belangrijk artikel van fabrieksnijverheid, kan eene aanzienlijke verzending van edel metaal noodzakelijk worden. Dit zal b. v. altijd het geval zijn, wanneer de katoenoogst in Amerika gedeeltelijk mislukt is. Engeland was ten gevolge daarvan in 1847 genoodzaakt de benoodigde hoeveelheid katoen veel duurder te betalen dan in gewone jaren, de wisselkoers keerde zich ten nadeele van Engeland en belangrijke geldsommen moesten naar Amerika worden overgezonden. In de derde plaats, wanneer er eene algemeene neiging bestaat tot buitenlandsche kapitaalbelegging, zooals b. v. in 1825 in Engeland de algemeene deelneming in Amerikaansche mijnwerken, in 1855 en 1856 in Noord- en Midden-Duitschland in Oostenrijksche staatspapieren en aandelen in maatschappijen. Ten vierde, als er eene plotse lingse uitbreiding gegeven wordt aan inlandsche ondernemingen, gelijk bijv. de aanleg van eene menigte spoorwegen, waar-

door de grondstoffen, die uit het buitenland moeten aangevoerd worden, toenemen en, ten gevolge der welvaart welke die ondernemingen onder de lagere volksklassen verspreiden, de vraag naar vele buitenlandsche artikelen vermeerdert; deze oorzaak van specieuitvoer werkte in buitengewoon sterke mate tijdens de spoorwegkoorts van 1845 in Engeland. In de vijfde plaats, kan er een uitvoer van edel metaal plaats hebben, wanneer ten gevolge van speculatie de marktprijs der goederen, welke anders voor den uitvoer bestemd zijn, te hoog is opgevoerd, om met voordeel naar het buitenland in betaling te worden gezonden voor de ingevoerde producten; het wordt dan voordeelijker om de schuld met edel metaal af te doen. Eindelijk vermelden wij nog den gelduitvoer, waarvan de oorzaak in het buitenland zelf te zoeken is. Hij is het gevolg van eene aldaar ontstane vermeerderde behoefte aan edel metaal, zooals b. v. bij de herstelling van het metalen geld in Oostenrijk, of wanneer eene groote centrale Bank genoodzaakt is hare door de een of andere oorzaak verminderde metaalvoorraad plotseling weder te vergrooten. ¹⁾

Vooraf doen de gevolgen van eenen uitvoer van edel metaal zich bij de banken en den handel in het algemeen gevoelen, wanneer meer dan eene der bovengenoemde omstandigheden zich gelijktijdig voordoen. Eene der grootste crises, welke Engeland getroffen heeft, die van 1847, werd op deze wijze veroorzaakt. Gedurende de jaren, die aan de crises voorafgingen, had de Engelsche natie zich schuldig gemaakt aan overdrevene spoorweg-speculatiën en haren handel sterk buiten de gewone grenzen uitgebreid. De daarop volgende misluk-

---

¹⁾ MILL, *Principles*, II. pag. 57, 166, 212. NASSE, l. l. 646. WILSON, l. l. pag. 91, 92, 220, 221. MACLEOD, *Elements*, pag. 376 en v. TORCADE, l. l. pag. 333 en v.

king van den oogst der eerste levensbehoefien en van den katoenogst in Amerika maakten deze krisis tot een der noodlottigste, die Engeland ooit getroffen hebben. 1)

Wij zien hieruit dat de omstandigheden, die een uitvoer van edel metaal noodzakelijk maken, van veel belang zijn bij het bepalen van de verhouding tusschen den specievoorraad en de verbindtenissen der banken. Wanneer het waarschijnlijk is dat de voorraad specie in een land ten gevolge van buitenlandsche betalingen plotseling aanzienlijk zal kunnen verminderen, zullen de bankverbindtenissen door eene grootere hoeveelheid specie moeten gedekt blijven dan anders het geval zou behoeven te zijn. Daar echter de verschillende oorzaken, waaruit een uitvoer van specie kan voortvloeijen, in het eene land en op de eene bank geheel anders en in geheel verschillende mate zullen werken dan in het andere, moet hieruit noodzakelijk volgen, dat er geen overal geldende regelen kunnen worden vastgesteld. 2)

1) MACLEOD, *Elem.* 377. MILL, *Principles*, II. 57.

2) WILSON stelt den volgenden zeer algemeenen regel, doch erkent tevens dat er eigenlijk geen juiste regel kan aangegeven worden: „*The amount of the bullion held by the Bank, it is plain, should bear a certain proportion to the extent of its liabilities payable on demand; and should, therefore, be equal to any probable diminution which may take place in the deposits and circulation during a period of pressure. The extent to which the deposits and the circulation may be diminished at any particular time, must depend upon the causes which are at work, which are likely to withdraw capital from the country, and which are likely to increase our transactions abroad and limit them at home; and therefore, it is impossible to furnish any precise rule, which can govern the Bank at all times.*” l. l. pag. 190.

De uiterste grens, die de uitvoer van edel metaal in Engeland zal kunnen bereiken, wordt door verschillende schrijvers verschillend aangegeven. FULLARTON beweert dat het zeven millioen is. TOOKE spreekt van tien en in zijn laatste werk van twaalf millioen. MILL, *Principles*, II. pag. 225. In Engeland, waar de Bank van Engeland het groote geld-reservoir en, gelijk SCHÄFFLE haar noemt, de „*Bankers Bank*” is, zal zich bij behoefte aan metaal ter uitvoer, de invloed daarvan bijna uitsluitend op hare specie-voorraad doen

Dit blijkt nog duidelijker, wanneer men in het oog houdt dat het eene land zijn ongunstigen wisselkoers veel spoediger zal kunnen herstellen, en dus den uitvoer van edel metaal veel eerder kunnen stuiten dan het andere. Wij merkten boven reeds aan dat kooplieden, die betalingen in het buitenland te doen hebben, die schuld door overzending van andere handelsartikelen in plaats van met edel metaal zullen trachten te kwijten, zoodra de stand van de binnen- en buitenlandsche markt hen daartoe in de gelegenheid stelt. Is een land nu de groote stapelplaats van buitenland- sche producten van algemeene navraag of zijn de binnen- landsche voortbrengselen van dien aard, dat zij om hunne voortreffelijkheid en goedkoopheid overal begeerd worden, dan zullen de kooplieden zich vele wegen opengesteld zien om hun schuld in goederen in plaats van in edel metaal aftedoen. Het zal hun dan niet moeilijk vallen artikelen te vinden die geschikt zijn om naar het buitenland uit te voeren. Is eene natie daarentegen arm aan eigen voortbrengselen en aan

---

gevoelen. Bestaan er echter in een land talrijke banken van middelmatige grootte, dan zal zich natuurlijk de aanvraag om specie over deze verdeelen.

De Schotsche, Iersche en de Engelse Landbanken houden een aanzienlijk fonds bij de Bank van Engeland, dat ieder oogenblik opvraagbaar is. Gedurende de crisis van 1857 zond de Bank drie mill. £ naar de Schotsche en Iersche Banken, die in moeilijke tijden altijd uit de specievoorraad der Bank van Engeland putten. NASSE, *Ueber das Eng. Bankwesen*, in het *Zeitschr. f. d. gesammte Staatsw.* 1859. pag. 18. SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis, mit besonderer Rücksicht auf das Bankwesen*, in het *Deutsche Vierteljahrsschrift* 1858. I. 367.

Over het onnatuurlijke van den Engelschen toestand, waar iedere Bank in plaats van zelve een voldoende hoeveelheid specie te bewaren, daarmede de Bank van Engeland belast, een toestand, die uit de geschiedenis verklaard moet worden, maar voor de aandeelhouders der Bank dit nadeel heeft, dat zij zich met veel geringere winsten moeten tevreden stellen (in het afgelopen jaar bedroeg het dividend der Bank v. Eng. $9\frac{1}{2}$ Pct., dat der Londensche *Joint-stock* banken meer dan 20 Pct.) zie men *The Economist*, Sept. 11, 1863, pag. 1009 en WAGNER, l. I. 58, 59.

vreemde producten, die in het buitenland begeerd worden, dan zal een ongunstige wisselkoers als eene ware ramp moeten beschouwd worden, en een veel aanzienlijker wegvloeiën van het edel metaal ten gevolge moeten hebben.

Wij zien derhalve dat zoowel de oorzaken van een ongunstigen wisselkoers als de middelen om dien weder te herstellen in het eene land geheel verschillend zullen zijn als in het andere.

Een land b. v. dat gewoonlijk veel meer koren voortbrengt dan voor de behoefte zijner bevolking noodzakelijk is, zal bij gedeeltelijke mislukking van den oogst niet die zelfde nadeelige gevolgen van den hoogen prijs van het graan ondervinden als eene natie, voor welke fabrieksnijverheid en transito-handel hoofdmiddelen van bestaan zijn. De mislukking van den katoenoogst in Amerika zal in Engeland een uitvoer van edel metaal kunnen ten gevolge hebben; niet alzoo in de meeste andere landen. Eene groote mogendheid is voortdurend blootgesteld aan het gevaar van een buitenlandschen oorlog, waaraan zij zich niet zal kunnen onttrekken. Een kleine Staat daarentegen, die zich weinig of niet met de groote vraagstukken der politiek inlaat, zal niet ligt in een buitenlandschen oorlog worden betrokken en ten gevolge daarvan zijn voorraad edel metaal zien afnemen.

Iedere bank zal derhalve door de ondervinding moeten leeren, welken invloed een ongunstige wisselkoers en andere oorzaken op haren metaalvoorraad kunnen uitoefenen.

Het is dus eene groote dwaasheid als algemeenen regel aan de banken de verplichting op te leggen om eene zekere vaste verhouding tusschen haren voorraad specie en hare bankbiljetten te bewaren. Daargelaten nog dat deze bepaling volstrekt niet in staat is de voortdurende inwisselbaarheid der

bankbiljetten te verzekeren, omdat eene plotselinge opvraag der depôts de banken plotseling van het grootste gedeelte harer specievoorraad zal kunnen berooven, zag de wetgever geheel voorbij, dat de opvordering der depôts voor de banken veel gevaarlijker is dan de specieaanvraag, die door de aanbieding van bankbiljetten zal kunnen ontstaan, en dat hij derhalve veeleer de genoegzame dekking der depôts had behooren te verzekeren dan die der bankbiljetten. In het volgende hoofdstuk zullen wij nader door voorbeelden aantonen dat de faillissementen van verreweg de meeste circulatiebanken dan ook het gevolg waren eener niet voldoende dekking der depôts. Doch ook het vaststellen eener verhouding tusschen depôts en bankbiljetten gezamenlijk en tusschen den metaalvoorraad door den wetgever verdient de hoogste afkeuring. Zij zal voor iedere bank weder anders moeten zijn, omdat de aard der depôts van de verschillende banken verschillend is. Hetgeen wij boven omtrent den aard der depôts aanvoerden zal voldoende zijn om te overtuigen van de dwaasheid van het vaststellen van algemeene regelen. Grootte geprivilegiëerde banken zijn aan geheel andere wetten onderworpen dan vrije banken van middelmatige grootte, die in de handelssteden gevestigd zijn. Banken, die te midden eener bevolking, uit landlieden en bewoners van kleine steden bestaande, werkzaam zijn, zullen op eene wijze kunnen bestuurd worden, die op eene bank in een der middelpunten van het handelsverkeer geplaatst, toegepast, haar bestaan noodzakelijk aan de grootste gevaren zou moeten blootstellen. Juist daarom zal elke inmenging van den wetgever in het bestuur der banken zoo noodlottig moeten werken; hij zal immer voor de eene bank te veel, voor de andere te weinig vorderen; en terwijl hij aan de eene bank zodoende de gelegenheid ontnemt om overeenkomstig de behoeften der bevolking zoo nuttig mogelijk voor hare om-

geving werkzaam te zijn, zal welligt eene andere bank, hoewel de voorschriften des wetgevers strikt opvolgende, in tijden van krisis tot groot nadeel voor hare depôthouders, die aanzienlijke sommen bij haar geplaatst hadden, verplicht zijn hare betalingen te staken.

Het eenvoudige middel, door de banken gebruikt, om wanneer de noodzakelijke verhouding tusschen haar voorraad specie en hare verbindtenissen verbroken is deze weder in het juiste evenwigt terug te brengen, is eene verhooging van het disconto. Daardoor vermindert de aanbidding van wissels. De verhooging van het disconto doet de kooplieden een minderen prijs ontvangen voor hunne wissels en die vermindering van prijs heeft hetzelfde gevolg als de prijsvermindering van iedere andere koopwaar: er worden minder wissels ter verkoop aangeboden. De verminderde aanbidding van wissels stelt den bankier in staat de verstoorde verhouding weder te herstellen. Dagelijks vervalt er een gedeelte der wissels, die hij in portefeuille heeft, en hij verkrijgt derhalve telkens weder de beschikking over een gedeelte van zijn opererend kapitaal terug. Onder gewone omstandigheden zal hij ter zelfder tijde weder een ongeveer gelijke hoeveelheid wissels inkoopen, zoodat zijn opererend kapitaal dezelfden omvang blijft behouden. Doch wanneer hij zijne voorraad specie plotseling ziet verminderen en daarop zijn disconto verhoogt, zullen er minder nieuwe wissels ter disconto worden aangeboden dan er vervallen wissels betaald worden. Hij verkrijgt zoodoende meer kapitaal terug dan hij op nieuw uitzet en herstelt derhalve de verbrokene verhouding. De vervallen wissels zullen hem of in geld voldaan worden, of in zijne eigene bankbiljetten, of in zijn eigen boekkrediet, wanneer de acceptant des wissels zelf rekeninghouder van den bankier is. Op welke wijze de wissel betaald wordt is onverschillig; de bankier herstelt zoowel

in het eene als in het andere geval de noodzakelijke verhouding tusschen zijn specie-voorraad en zijne verbindtenissen. In het eerste geval vermeerdert hij door inkassering van geld zijne voorraad specie; wordt integendeel de wissel met zijne bankbiljetten of met zijn boekkrediet betaald, dan vermindert het cijfer zijner gezamenlijke verbindtenissen.

Nog op eene andere, meer indirecte wijze is de verhooging van het disconto voor groote banken het middel om de verhouding tusschen haar voorraad metaal en hare betalingsbeloften te verbeteren: zij verminderen door die verhooging de aanvraag om specie ter verzending naar het buitenland.¹⁾ De hooge prijs van eene koopwaar is het middel om deze daarheen te trekken, waar er behoefte aan bestaat, en een lage prijs het middel om ze van daar te verdrijven, waar ze te overvloedig is. Het edel metaal vloeit derhalve altijd naar die markt, waar de prijs der goederen het laagst is en waar het dus de grootste hoeveelheid goederen kan koopen. Deze wet geldt ook met betrekking tot wissels, effecten en andere rentedragende schuldvorderingen, daar zij eveneens voorwerpen van handel of koopwaren zijn. Wanneer nu het disconto in een land verhoogd wordt en dus de prijs der wissels daalt, vermeerdert de waarde van het edel metaal in verhouding tot de wissels, en zal het eene neiging vertoonen om derwaarts te vloeijen van die markten, waar de waarde van het geld in verhouding tot de wissels geringer, m. a. w. waar het disconto lager is. Zoodra de prijs van den wissel op twee markten meer verschilt dan noodig is om de kosten der overzending van edel metaal goed te maken, zal er onmiddelijk geld vloeijen naar die markt, waar het disconto verhoogd en de wissel goedkooper geworden is.²⁾

1) MACLEOD, *Elements etc.* pag. 310.

2) MEES, l. l. p. 268. MACLEOD, l. l.

Eene verhooging van het disconto zal derhalve veel tot herstel van een ongunstigen wisselkoers kunnen bijdragen en daardoor indirect de aanvraag om specie bij de banken verminderen.

Een voorbeeld zal dit duidelijk maken. Wanneer het disconto te Londen 3 Pct. en te Parijs 5 Pct. bedraagt, is de wissel te Parijs goedkooper dan te Londen en heeft het goud derhalve in Parijs meer koopvermogen en derhalve eene hoogere waarde in verhouding tot wissels dan in Londen. Nu zal het goud uit Londen naar Parijs vloeijen op de volgende wijze. De Londensche wisselhandelaars zullen wissels trekken op hunne correspondenten te Parijs met het uitsluitende doel om die wissels in Londen te verkoopen, en het daarvoor ontvangen geld, naar Parijs over te zenden, waar er tegen 5 Pct. wissels mede gedisconteerd kunnen worden en waar men derhalve met eene zelfde hoeveelheid geld 2 Pct. meer wissels kan koopen dan in Londen.¹⁾

Eene prijsverhooging van den wissel is derhalve een middel om het geld uit het buitenland tot zich te trekken,²⁾ evenals de lage markt van ieder handelsartikel, dat in het buitenland begeerd wordt, het geld naar de goedkoopere markt doet vloeijen om die goederen te koopen. Indien nu het

1) MACLEOD, *Elements*, 460. MILL, II. 228.

2) De invloed, die de hoogte van het disconto op de beweging der edele metalen uitoefent, was zeer in het oog vallend gedurende de crisis van 1857, toen eene aanzienlijke hoeveelheid goud uit de Bank van Engeland naar Amerika stroomde; door het hooge disconto van 60—100 Pct. aangelokt. SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis*, etc. I. I. 367.

Hetzelfde verschijnsel deed zich in den zomer van het jaar 1856 in Pruissen voor. In Hamburg vertoonden zich de duidelijke teekenen eener overdrevene speculatiezucht, ten gevolge waarvan het disconto er tot 7 à 7½ Pct. gestegen was. De Pruisische Bank daarentegen hield haar disconto nog geruimen tijd op 4 Pct. Het gevolg van deze onvoorzigtige handelwijze, waarvan de voorbeelden bij gemonopoliseerde en geprivilegieerde banken trouwens verre

edel metaal, hetzij omdat de oogst mislukt is, hetzij ten gevolge van overspeculatie of andere oorzaken, het land verlaat en de banken verhoogen ten gevolge der vermindering van haren specievoorraad tijdig haar disconto, dan zal er door de operatiën der wisselhandelaars eene tegenwerkende oorzaak ontstaan, die wel is waar den uitvoer van edel metaal, wanneer de schuld jegens het buitenland aanzienlijk is, niet zal kunnen stuiten, maar toch tot de vermindering daarvan bijdraagt. Eene verhooging van het disconto is derhalve een uitstekend middel om den uitvoer van edel metaal te verminderen of, wanneer reeds te veel edel metaal het land heeft verlaten, den terugkeer te bevorderen.

Door het aanwezen van eene bepaalde hoeveelheid specie, wordt echter de zekerheid der bankschuldcischers voor de inwisselbaarheid van het bankbiljet of het boekkrediet nog niet voldoende gewaarborgd. Het krediet in de betalingsbeloften van eene bank steunt in de tweede plaats op de waarde der wissels en der overige betalingsbeloften, waarin de bank haar opererend kapitaal heeft belegd, in het voortdurend vervallen van een gedeelte dier betalingsbeloften en in de mogelijkheid om ze bij dringende behoefte aan geld te kunnen verkoopen.

De bankier zal bij het beleggen van zijn kapitaal immer den aard der verbindtenissen in het oog moeten houden, die hij jegens het publiek heeft aangegaan. Daar hij bank-

---

van zeldzaam zijn, was dat 't zeer voordeelig werd geld naar Hamburg te zenden, en dat de voorraad edel metaal der Pruisische Bank aanzienlijk verminderde. Tegen het einde van September zag zij zich dan ook verplicht tot eene zeer sterke inkrimping van haar opererend kapitaal de toevlugt te nemen, tot groot nadeel voor den handel, die daardoor plotseling hare hulp veel duurder moest betalen en zijne berekeningen zag falen. NASSE, I. I. pag. 688.

biljetten heeft uitgegeven, die op vertoon door hem moeten ingewisseld worden, en geld in depôt heeft aangenomen, dat dadelijk opvraagbaar is, derhalve verbindtenissen heeft aangegaan, wier voldoening binnen korten tijd kan worden opgevraagd, zal hij op zijne beurt alleen betalingsbeloften mogen koopen, waarvan de voldoening op een niet te ver verwijderd tijdstip zal plaats hebben. Hij zal zijn kapitaal alleen zóó mogen plaatsen, dat hij binnen korten tijd de beschikking over hetzelfde terug verkrijgt. Slechts wanneer hij zich aan dien regel houdt, zal het publiek het noodige vertrouwen kunnen stellen in zijne betalingsbeloften, die onder voorwaarde van dadelijke voldoening zijn aangegaan.

Met het oog op het verband dat er tusschen den aard der bankverbindtenissen en de aanwending van het opererend kapitaal der bank bestaat, is het koopen van wissels de beste kapitaalbelegging voor den bankier. De vervaldag van den wissel is in den regel niet ver verwijderd, en geeft den bankier spoedig de beschikking over zijn kapitaal terug. Heeft hij derhalve onverwachts meer geld nodig, dan zal hij den inkoop van wissels verminderen en daardoor weldra eene grootere hoeveelheid specie naar zijne kas terug zien vloeijen. De betaling van den wissel berust niet alleen op het toekomstige betaalvermogen van den eigenlijken wisselschuldenaar, den acceptant, maar wordt nog daarenboven door den trekker en door de endossanten gewaarborgd. Soliede wissels kunnen in oogenblikken, waarop de bankier plotselinge behoefte aan geld heeft, hoewel misschien tegen een hooger disconto dan 't welk de bankier er voor betaald heeft, verkocht worden; zij blijven immer zonder groot verlies verhandelbaar.

Daar echter de waarde van den wissel berust op de zekerheid der toekomstige betaling, vereischt het disconteren van wissels voor den bankier eene hooge mate van omzigtigheid,

eene uitgebreide kennis van personen, van het gehalte hunner ondernemingen en van den stand hunner zaken.¹⁾

De koopman, die op krediet koopt en een door zijnen schuldeischer op hem getrokken wissel accepteert, verbindt zich tot eene toekomstige betaling. Zijn vermogen om op den vervaldag zijn schuld te kunnen kwijten, berust op het welslagen zijner ondernemingen. Indien hij zich in zijne verwachtingen bedrogen ziet, en zijne ondernemingen mislukken in plaats van hem de voordeelen op te leveren, die hij er zich van voorstelde, dan zal hij welligt niet in staat zijn zijne verbindtenissen na te komen. Het komt er dus voor den bankier vooral op aan, naauwkeurig bekend te zijn met het karakter en de ondernemingen van de onderteekenaars der wissels, die hem worden aangeboden. Staan zij ter goeder naam bekend en is hunne soliditeit boven allen twijfel verheven, dan zal hij het door hen onderteekende handelspapier veilig kunnen disconteren. Het getal der handteekeningen, die op den wissel voorkomen, is voor hem van veel minder belang dan hare waarde. Het is zeer ligt mogelijk dat een wissel, met de handteekening van trekker en acceptant en bovendien met meer dan een endossement voorzien, ten slotte niet betaald wordt,²⁾ terwijl een andere wissel, alleen door den trekker onderteekend, de meeste zekerheid oplevert.

Men heeft echter in de praktijk aangenomen alleen wissels te disconteren, die door den betrokkene geaccepteerd en derhalve van minstens twee handteekeningen voorzien zijn. De voorzigtigheid, die voor den bankier een hoofdvereischte is ter bewaring van zijn krediet, maakt het opvolgen van dezen regel tot eene dringende noodzakelijkheid. De meest soliede en ter goeder naam bekend staande kantoren kunnen

1) WILSON, l. i. 37.

2) BUYS, *Voorlezingen*, enz. pag. 107.

door de onzekerheid aan elke handelsoperatie, wier uitslag op toekomstige verwachtingen gebouwd is, eigen, hunne ondernemingen zien mislukken of geheel buiten hun schuld door faillissementen van handelskantoren, waarmede zij in betrekking staan, genoodzaakt worden hunne betalingen te staken. De wissel, alleen door den trekker ondertekend, geeft derhalve niet den noodigen waarborg voor de toekomstige betaling en draagt eigenlijk het karakter van een krediet-verleenen in blanco, dat door eene bank zorgvuldig moet vermeden worden en algemeen in de praktijk als ongeoorloofd wordt aangemerkt ¹⁾

Het is meermalen beweerd dat wissels een grooteren waarborg opleverden dan andere schuldvorderingen, omdat zij de goederen, die op krediet verkocht zijn, gelijk men voorgaf, vertegenwoordigden, en dat de basis, waarop de zekerheid van den wissel berustte, niet zoozeer bestond in het persoonlijk krediet van den persoon, die zich had verbonden, als in de waarde der goederen, aan wier overdracht

---

1) De Heer P. N. MULLER (*Gids*, 1858. I. 289) komt tegen dezen regel op: „Het moeten vooral bankiers zijn,” zegt hij, „die zoodanige verbindtenissen (nam. het verleenen van blanco kredieten) aangaan; want zij zijn de bepaalde kooplui in kapitaal, dat zij leenen aan wie het noodig heeft en hun een voldoende winst daarvoor betalen. En als voldoende onderpand mogen zij gerust de handteekening van solide huizen rekenen. Is er eigenlijk wel veel onderscheid tusschen de waarde van zulk een wissel (nam. de wissel door den bankier getrokken op den persoon, wien hij een blanco krediet verleend heeft) en die van een wissel of promesse, die tegen een goederen verkoop getrokken is? Daarvan toch ook bestaat het onderpand, de goederen, gewoonlijk niet meer op den vervaldag; 't is dus de soliditeit, die men aan de handteekening van den trekker of betrokkene of endossant toekent, die zoodanig papier gereedelijk door de meest voorzigtige bank doet disconteren.” Dit laatste is volkomen waar, doch de wissel, die alleen door den persoon, wien het blanco krediet verleend werd, geaccepteerd is, geeft de bank slechts verhaal op één persoon, en juist in die omstandigheid ligt het grootere gevaar van eene enkele handteekening of wat hetzelfde is, van het verleenen van krediet in blanco.

de wissel zijn ontstaan te danken had.¹⁾ Deze bewering is echter geheel verkeerd. Er bestaat niet het minste verband tusschen den wissel en de koopgoederen, wier verkoop den wissel heeft in het leven geroepen. De verschillende onder-teekenaars van den wissel zijn voor de nakoming hunner verbindtenis, als trekker, acceptant of endossant aangegaan, in al hunne goederen aansprakelijk. Het vermogen van deze gezamenlijk maakt den waarborg uit voor den bankier, die den wissel gediscoconteerd heeft, maar niet de goederen, die verkocht zijn en zich op den vervalldag des wissels in den regel niet meer in handen van den kooper bevinden. Doch het mindere gevaar van den wissel boven andere betalingsbeloften, die alleen het gevolg zijn van eene eenvoudige kredietverleening, heeft een anderen grond. Hun aantal is binnen zekere grenzen beperkt, omdat aan iederen wissel eene overdracht van eigendom ten grondslag ligt, terwijl het disconteren van andere betalingsbeloften aan geene grenzen, dan die welke de bankier zich zelf stelt, gebonden zijn. Dit bewijst wel is waar op zich zelf niets voor hunne waarde en verschaft niet de minste zekerheid voor hunne betaling, doch het heeft toch een betrekkelijk gewigt, omdat het aan de kredietverleening zekere grenzen stelt.

Dit zal echter niet het geval zijn met eene soort van wissels, die accommodatiepapier genoemd worden, en die, omdat zij dikwijls in tijden van overdreven speculatiezucht gebruikt worden om zich eene onbegrensde beschikking over kapitaal te verschaffen en daarmede allerlei gewaagde ondernemingen aan te vangen, voor de banken hoogst gevaarlijk kunnen

---

1) Zoo zegt WILSON, l. 1. 142: „Now, though these transactions (nam. het disconteren van wissels) are performed on the mere personal credit of the parties connected with them, yet the whole basis on which they are built, and without which they could not be sound, is the various commodities which they represent.”

worden. De koopman, die eene grootere uitbreiding aan zijne zaken verlangt te geven, dan zijn persoonlijk krediet hem verschaffen kan, trekt, zonder dat er eene werkelijke overdragt van goederen plaats heeft gehad, wissels op zijne handelsvrienden, die op zijn verzoek door hen geaccepteerd worden. De trekker belooft tegen den vervaldag het noodige fonds bij de acceptanten te zullen bezorgen, waarmede deze vervolgens den wissel zullen betalen. De bank echter, aan wie de wissel ter verkoop wordt aangeboden, is onbekend met het gefingeerde karakter van den wissel en vertrouwt dat er eene wezenlijke handelstransactie aan ten grondslag ligt. Het is haar niet mogelijk aan den uiterlijken vorm des wissels te bemerken dat deze slechts het middel is om zich op eene gemakkelijke en goedkoope wijze kapitaal te verschaffen. In den beginne zal de trekker van accommodatiepapier stipt zijne belofte tot fondsbezorging bij de acceptanten nakomen, de wissels worden prompt op hun tijd betaald, en het krediet van den trekker bij de bank gevestigd. Doch langzamerhand zal hij een al grooter en grootere uitbreiding aan zijne ondernemingen geven en eindelijk in de onmogelijkheid geraken aan de acceptanten het noodige fonds ter aflossing te bezorgen; deze zullen niet in staat zijn hunne verbindtenissen na te komen en de bank moet noodzakelijk het slagtoffer worden van het disconteren van 't haar aangeboden accommodatiepapier. ¹⁾

1) De gevaren, waaraan het disconteren van accommodatiepapier de banken blootstelt, zijn nimmer duidelijker gebleken dan in de krisis van 1857. Om ons tot een enkel voorbeeld te bepalen, de Schotsche *Western Bank* had voor vier handelshuizen het volgende bedrag aan wissels gedisconteerd:

VOOR MACDONALD en C ^o	£ 408.716
„ MENTEITH en C ^o	376.799
„ WALLACE en C ^o	227.464
„ PATTERSON en C ^o	336.896
	<hr/>
	£ 1.349.975

Het grootere gevaar, waaraan het disconteren van accommodatiepapier eene bank blootstelt, ligt voor de hand. Wij behoeven slechts na te gaan waarin het eigenlijke inwendige onderscheid tusschen beide gelegen is. Als de bankier eene zekere hoeveelheid echte wissels heeft gedisconteerd, die door één zelfde handelshuis op verschillende kooplieden getrokken en door deze geaccepteerd zijn, dan zijn er verscheidene personen, die eigenlijke wisselschuldenaars zijn en daarom zullen zorgen op den vervaldag eene genoegzame hoeveelheid geld in kas te hebben om de wissels te betalen. Doch wanneer alle die wissels accommodatiepapier zijn en de verschillende acceptanten slechts hebben geaccepteerd, om een dienst te bewijzen aan den trekker en deze in de gelegenheid te stellen zich kapitaal bij de banken te verschaffen, zullen zij geen zorg dragen voor de noodige hoeveelheid fonds om den wissel te betalen. Wanneer dit laatste de

---

De aard dezer wissels blijkt uit het cijfer van die, welke op den vervaldag niet betaald werden. Voor MACDONALD bedroeg dit £ 398.849, voor MENTEITH £ 269.726, voor WALLACE £ 209.534 en voor PATTERSON £ 150.749. Men vernam dat de firma MACDONALD op 124 verschillende acceptanten getrokken had; van deze waren er 60 of 70, die er een geregeld bedrijf van maakten wissels te accepteren tegen een gering commissieloon. Het bleek zelfs dat zij er in Londen een agent op nahield, die haar accommodatie-acceptaties bezorgde. MACLEOD, *Dictionary*, voce *Banking in Scotland*.

Nergens werd gedurende de laatste crisis meer misbruik gemaakt van accommodatiepapier dan in Hamburg. De Hamburgsche kooplieden hadden niet alleen door ons geheele werelddeel hunne acceptanten, maar zelfs in de Ver. Staten van N. Amerika. Een eenvoudig handwerksman in het midden van Duitschland teckende wissels voor acht silbergroschen het stuk, onverschillig hoe groot hun bedrag was. Een kistenmaker uit Zwiekau was nog goedkoop; hij nam slechts zes groschen en accepteerde op die wijze een millioen mark banco, terwijl een winkelier uit Havelberg met een vermogen van 5000 thalers door het accepteren van accommodatiepapier zijne verbindtenissen tot een bedrag van vier millioen mark banco uitbreidde. P. N. MULLER, *De handelskrisis van 1857*, in de *Gids* 1858, I. pag. 288. SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis, mit besonderer Rücksicht auf das Bankwesen*, I. I. pag. 415.

bedoeling van den trekker ware geweest, zouden zij nimmer geaccepteerd hebben. De trekker van het accomodatiepapier is derhalve de persoon, die alleen voor het noodige fonds ter betaling zal moeten zorg dragen, want hij is de eigenlijke wisselschuldenaar maar niet de acceptanten. Terwijl de bankier meent dat de verschillende personen, die de wissel geaccepteerd hebben, zorg dragen voor de betaling der wisselverbindtenissen, is er eigenlijk slechts één, namelijk de trekker. Het zal wel geene nadere toelichting behoeven dat daardoor de waarschijnlijkheid der betaling van de wissel niet weinig vermindert. Wanneer nu de bankier bij de acceptanten der accomodatiewisfels betaling vordert en deze niet in staat zijn de wissels te betalen, bemerkt hij plotseling dat hij accomodatiepapier gedisconteerd heeft en zal niet verder op de betaling durven aandringen, omdat de trekker, die onder zware verbindtenissen jegens hem ligt, door den daarop volgende aandrang der acceptanten op den trekker, zich dadelijk failliet zou moeten verklaren. De bankier zou, door den schok, welke zijn krediet daardoor zou ondergaan, in de eerste plaats de nadeelge gevolgen van die handelwijze ondervinden. ¹⁾

Men heeft dikwijls als middel tegen de gevaren, die uit het disconteren van accommodatiepapier over de banken kunnen voortvloeijen, aangeprezen dat de bankiers het zich als regel behoorden te stellen alleen wissels te disconteren, die met drie handteekeningen voorzien zijn ²⁾. Het is ongetwijfeld waar dat daardoor het scheppen van accommodatiepapier zou worden bemoeijelijkt, doch van den anderen kant zou de handel zich dikwijls verplicht zien eene derde onderteekening te koopen. Er zouden veel minder wissels bij de banken

1) MACLEOD, *Dictionary, etc. voce Credit.*

2) BUYS, *Voorlezingen enz.* 110.

worden aangeboden, die daardoor op eene minder volkomene wijze aan huone bestemming zouden beantwoorden. Eene naauwkeurige bekendheid met het karakter van den acceptant en den trekker is voor den bankier het beste middel om de gevaren, die uit het disconteren van accomodatiepapier kunnen voortvloeijen, te vermijden.

De zekerheid van den bankier voor de eindelijke betaling van den wissel vermeerderd niet weinig, wanneer de trekker of de endossant, die hem aan den bankier verkocht heeft, tevens rekeninghouder der bank is. Dit zal in den regel het geval zijn in die landen, waar het bankwezen eene hooge mate van ontwikkeling bereikt heeft, waar de banken zich overal verspreid hebben en algemeen de gewoonte is aangenomen om, in plaats van zijne kas zelf te bewaren, die aan eene bank toe te vertrouwen. De bank, die geld in rekening-courant van een handelaar in bewaring heeft, zal diens wissels eerder disconteren dan van ieder ander en de koopman zal dus bij voorkeur zijne wissels aan zijn eigen bankier aanbieden. Er is geen beter middel voor den bankier om zich op de hoogte te stellen van den gang der zaken van een koopman, dan bekendheid met de veranderingen van diens kas. De Banken van Engeland en van Frankrijk stellen dan ook bij het disconteren van wissels als regel dat de schuldenaars een aanzienlijk actief in hare boeken moeten hebben, om zich op die wijze tegen het gevaar voor eene wanbetaling der wissels te verzekeren.¹⁾

Eene andere wijze van kapitaalbelegging voor den bankier, die echter een veel ondergeschikter plaats inneemt dan het disconteren van wissels, bestaat in het beleenen van koopmansgoederen, aandeelen in maatschappijen en staatspapieren. De bankier koopt hier even als bij het disconteren van wis-

1) VON NOCK, *Die öffentlichen Abgaben und Schulden*. Stuttgart 1861. p. 313.

sels eene betalingsbelofte, die echter, evenmin als bij den wissel, alleen op het persoonlijk krediet berust van den persoon, die de belofte heeft aangegaan. Doch in de plaats van de bijkomende persoonlijke zekerheid, die de trekker en de ondossanten door hunne handteekening verschaffen, treedt bij het beleenen van goederen eene zakelijke zekerheid, die in den vorm van koopgoederen, effecten, enz. als onderpand voor de stipte nakoming der verbindtenis gegeven wordt.

Het persoonlijk krediet van den koopman, die zijne goederen laat beleenen, treedt hier geheel op den achtergrond. De beleende goederen maken de eigenlijke zekerheid uit voor de nakoming der aangegane verbindtenis. Wordt de betalingsbelofte op den bepaalden tijd niet nagekomen, dan verkoopt de bankier de beleende goederen en betaalt zich uit de penningen, die de verkoop heeft opgeleverd. Ook hier geldt natuurlijk dezelfde regel als bij het disconteren van handelspapier: de bankier mag zich slechts voor korten tijd de beschikking over zijn kapitaal ontzeggen. De praktijk heeft bij het aangaan van beleeningscontracten een termijn van drie maanden als maximum aangenomen, ¹⁾ terwijl natuurlijk de gelegenheid openstaat om ze na verloop dezer termijn weder te verlengen, wanneer de bankier, met het oog op den toestand zijner kas, 't geraden oordeelt.

De beleende goederen moeten immer eene hoogere waarde hebben dan de betalingsbelofte, tot wier meerdere zekerheid zij als onderpand zijn verstrekt. De bankier zal derhalve gewaarborgd moeten zijn tegen eventueele waardevermindering

---

1) De Heer J. W. TYDEMAN merkt zeer juist op: *Het beleenen voor niet langer dan drie maanden is een maatregel van voorzigtigheid, welke strekt om de bank in tijden van financiële beroering voor vele gevaren te behoeden, daar deze dien ten gevolge altijd in staat zal zijn hare gelden spoedig te realiseren. Gemeenzaam onderhoud in Felix Meritis bij BUYS, Voorlezingen enz. pag. 105.*

van het onderpand. In het beleeningscontract zal daarom de bepaling worden opgenomen, dat wanneer de marktprijs der beleende goederen of papieren tot op eene zekere grens, b. v. tot op $\frac{1}{10}$ boven de waarde van het voorgeschoten kapitaal gedaald is, de schuldenaar de beleende goederen tot hunne oorspronkelijke waarde zal moeten vermeerderen, en dat de bank, bij gebreke hiervan door verkoop van de beleende waarden voor de voldoening der schuld zal kunnen zorgen. ¹⁾

De beleende goederen moeten ieder oogenblik verkocht kunnen worden en een algemeen bekenden marktprijs hebben. De aandelen in maatschappijen, welke slechts zelden op de beurs voorkomen en wier waarde derhalve niet met juistheid kan bepaald worden, behooren niet in beleening te worden aangenomen. Het is onzeker hoeveel zij bij verkoop zullen opbrengen, dikwijls zullen zij zelfs in tijd van nood in het geheel niet verkoopbaar zijn.

Men behoort niet uit het oog te verliezen dat tegen de voordeelen, die het beleenen van goederen aan den handel kunnen opleveren, gewigtige bezwaren over staan, wanneer er een te ruim gebruik van gemaakt wordt. Wij hebben boven op het verband gewezen, dat er tusschen het eigenbelang van de bank en het stellen van zekere grenzen aan hare kapitaalverstrekking bestaat, en aangetoond dat de laatste door het eerste binnen zekere perken gehouden wordt. Dit is echter niet het geval bij het beleenen van goederen en daarin juist schuilt het gevaar dat aan deze operatie verbonden is. De bank kan eene groote hoeveelheid goederen of effecten beleenen, wanneer zij slechts zorg draagt niet te lange termijnen toe te staan en een voldoende *surplus* te bepalen. Zij stelt zich zelf daardoor aan geen enkel gevaar bloot, doch zal op die wijze nieuw kapitaal of koopvermo-

1) VON HOCK, l. I. 314.

gen aan den handel verschaffen, wien zij zoo de gelegenheid opent eene roekelooze uitbreiding aan zijne zaken te geven en zich met allerlei gewaagde speculatiën in te laten. De bank heeft hier derhalve alleen eene zedelijke beweegreden om geen kwaad te doen en niet meer goederen of effecten te beleenen, dan strekken kunnen om gezonde handeloperatiën aan te moedigen. De schaduwzijde van 't beleenen zal door een enkel voorbeeld volkomen duidelijk worden. Men denke zich een handelaar, die slechts een kapitaal bezit van f 20,000; hij gebruikt die som om goederen in te koopen, biedt ze bij de bank ter beleening aan, die hem daarop f 12,000 verstrekt in den vorm van bankbiljetten of van boekkrediet. Deze som wordt door hem gebruikt tot inkoop van nieuwe goederen, die hij eveneens kan beleenen, en zoodoende de beschikking verkrijgen over een kapitaal, dat bijna gelijk staat met het dubbel van hetgeen hij oorspronkelijk had bezeten. Het zal wel geen nadere verklaring behoeven dat op die wijze inzonderheid het speculeren in staatspapieren, die een hooge rente geven, sterk wordt aangemoedigd, hetwelk des te gevaarlijker is, omdat deze onder zekere politieke omstandigheden aan de sterkste waardeverandering onderhevig zijn en juist dan de zucht tot speculeren in effecten het sterkst is.

Terwijl de bankier, de bovenstaande regelen opvolgende, bij het koopen van eenvoudige betalingsbeloften wegens het bedongen surplus veilig elke soort van staatspapieren en aandeelen in maatschappijen als onderpand voor de toekomstige betaling zal kunnen aannemen, behoort hij zich echter zelf te onthouden van het beleggen van een gedeelte van zijn opererend kapitaal in effecten en aandeelen van maatschappijen, wier koers aan belangrijke afwisseling onderhevig is. De bankier stelt zich daardoor aan het gevaar bloot dat hij er later bij verkoop minder voor zal terug ont-

vangen, dan hij er zelf voor betaald heeft, en vermindert op die wijze de zekerheid der eigenaars van zijne bankbiljetten en zijn boekkrediet. In tijden van krisis, wanneer zich bij de banken eene sterkere aanvraag om specie, dan gewoonlijk, voordoet, zal de bank welligt verpligt zijn hare effecten te verkoopen, doch juist dan zal de koers der papieren het sterkst gedaald zijn en de verkoop met groote opofferingen gepaard gaan. Het zou zeer ligt kunnen gebeuren dat, wanneer eene bank het grootste gedeelte van haar opererend kapitaal in effecten belegd had, die aan sterke verandering van waarde onderhevig zijn, zij bij een gedwongen verkoop tegen sterk verminderde prijzen het vermogen zou verliezen om al de aangeboden bankbiljetten en het opgevraagde boekkrediet te betalen. De meeste effecten en actiën van maatschappijen missen die eigenschap, welke soliede wissels bij uitnemendheid geschikt maakt tot kapitaalbelegging voor den bankier. Effecten en aandeelen hebben in den regel niet dezelfde zekerheid van waarde als wissels, maar zijn in tijden van krisis aan eene sterke waardevermindering onderhevig. Een soliede bankier zal zich derhalve zorgvuldig onthouden van alle speculatiën in effecten en in aandeelen van handels- en nijverheids-ondernemingen.

Iets geheel anders is het evenwel een gedeelte of zelfs het geheele maatschappelijke kapitaal der bank in effecten te beleggen, die aan geringe koerswisseling onderhevig zijn. Het maatschappelijk kapitaal der bank is eigenlijk slechts een soort van waarborgfonds; men zou zich eene bank kunnen denken, zonder een eigen kapitaal, die alleen geld in depôt ontvangt, daarop een grooter aantal belastingsbeloften baseert en deze vervolgens voor hare verdere operatiën gebruikt. Een gedeelte van dit waarborg-kapitaal in soliede effecten te beleggen is aan geene gevaren onderhevig; zij leveren integendeel het voordeel, in tijd van nood meestal

gemakkelijker en zonder dat 't zoo algemeen bekend wordt, gerealiseerd te kunnen worden dan wissels.

Het komt er derhalve bij de behandeling der questie over het meer of minder wenschelijke van het inkoop van staatspapieren eigenlijk alleen op aan, te weten of deze in tijd van krisis aan sterke daling in waarde onderhevig zijn. Waar de inlandsche staatspapieren, gelijk in Engeland, zelfs in moeilijke tijden slechts aan eene geringe daling van koers blootstaan, zijn aan het beleggen van een gedeelte van het opererend kapitaal der banken in staatspapieren zelfs zekere voordeelen verbonden, omdat zij spoediger kunnen gerealiseerd worden. Men kan zelfs met eenigen grond beweren dat deze wijze van handelen te verkiezen is boven eene uitsluitende kapitaalbelegging in wissels.

De waarheid hiervan wordt in Schotland algemeen erkend. De Schotsche bankiers schijnen aan deze wijze van handelen voor een groot deel de soliditeit toe, die de Schotsche banken boven de meeste instellingen van dien aard, welke elders gevestigd zijn, heeft gekenmerkt. „De zekerheid, die het Schotsche systeem heeft opgeleverd,” — zeiden in 1838 de Schotsche bankiers in eene Memorie, die zij aan den *Board of Trade* aanboden, toen een der Schotsche banken, de *Western Bank*, die zich herhaaldelijk aan een onvoorzigtig gedrag had schuldig gemaakt, een octrooi had aangevraagd, waartegen de overige Schotsche banken zich meenden te moeten verzetten, — „is het gevolg van de algemeen aangenomen praktijk om een groot gedeelte van het kapitaal en van de depôts voortdurend te beleggen in Staatspapieren, die geschikt zijn om ten allen tijde en onder alle omstandigheden tegen geld verwisseld te worden. Dit vereischt eene opoffering, omdat de rente gering is en de verkoop in moeilijke tijden een verlies ten gevolge heeft, maar het heeft aan de Schotsche banken absolute zekerheid

gegeven en hen in staat gesteld zonder nadeel perioden van groot diskrediet door te staan. Het is derhalve niet onredelijk dat de directeurs der Schotsche banken met voorliefde nederzien op een systeem dat, niettegenstaande hun nauwe band met Engeland, hen voor alle deze rampen heeft gevrijwaard; en bij den twijfel, die elders omtrent banktheoriën bestaat, is het op dit oogenblik voldoende te zeggen dat het systeem, in Schotland gevestigd, goed gewerkt heeft en daar niet behoort verstoord te worden.

„De *Western Bank* werd opgericht in het jaar 1832, en het principe, volgens 't welk zij tot dus verre heeft gehandeld, bestond hierin om een zoo groot mogelijk gedeelte van haar kapitaal en depôts bij het disconteren van handelspapier en het leenen van geld te gebruiken, en alleen zoo veel in kas te bewaren als noodig was om hare loopende verbindtenissen na te komen.

„Daar dit eene meer voordeelige belegging is dan in Staatspapieren, bestaat er altijd eene zware verzoeking voor eene bank, die geneigd is tot speculatie of weinig onderzanding heeft, om dezen weg te volgen..... Zulk een ligchaam breidt in voorspoedige tijden hare zaken stoutmoedig uit en komt, de gemakkelijke ziende waarmede in zulke tijden het handelspapier gedisconteerd wordt, tot de gevolgtrekking dat het de voortreffelijkste en 't best te realiseren soort van kapitaalbelegging is, die met mogelijkheid kan gevonden worden. Voorzigtige banken, den misleidenden aard van deze verwachting kennende, zijn genoodzaakt haar eigen reservefonds te vergrooten om het hoofd te kunnen bieden aan de gevolgen van die onverstandige uitbreiding; en wanneer er moeilijkheden komen, moeten zij of haar mededinger te hulp komen om eene losbarsting te voorkomen, of zij moeten zich eene zware opoffering getroosten door hare Staatspapieren met verlies te verkoopen.”

Deze belangrijke mededeeling betreffende de wijze, waarop het bankbedrijf in Schotland wordt uitgeoefend, is voldoende om te bewijzen, dat de belegging van een gedeelte van het opererend kapitaal der banken in soliede staatspapieren niet, gelijk door velen beweerde wordt,¹⁾ zulk eene onbepaalde afkeuring verdient, dat de belangen der schuldeischers van de banken daardoor niet in de waagschaal gesteld worden, en dat onder zekere omstandigheden aan deze kapitaalbelegging zelfs grootere voordeelen verbonden zijn, en meerdere zekerheid aan de bankschuldeischers gegeven wordt dan door eene uitsluitende plaatsing in wissels en ander handelspapier.

Behalve de boven vermelde operatiën zullen de banken onder zekere omstandigheden nog op eene andere wijze een gedeelte van haar opererend kapitaal kunnen plaatsen. Wij bedoelen het verleenen van kas-krediet. De bank geeft aan haren cliënt de toestemming om door middel van assignaties ten bedrage van eene zekere som te beschikken, welke na verloop van eenigen tijd zal teruggegeven worden en waarvan de terugbetaling door het stellen van een paar goede borgen verzekerd wordt.²⁾ Deze praktijk zal echter alleen voor die banken als geoorloofd kunnen beschouwd worden, welke niet in groote handelssteden zijn gevestigd. Er bestaat hiervoor eene dubbele reden. Vooreerst, omdat de depôts door de landelijke bevolking aan de banken toevertrouwd, niet die bewegelijkheid hebben, welke aan de depôts der kooplieden eigen is. Deze laatste worden ligtcr weder opgevraagd om nieuwe ondernemingen aan te vangen, en de bank zal ten gevolge van die onophoudelijke afwisseling van het cijfer harer rekening-courant-saldo's haar opererend kapitaal slechts voor korten tijd mogen plaatsen. Eene bank daarentegen, die op

1) Zoo WILSON, I. I. 38. WAGNER, I. I. 48.

2) MACLEOD, *Dictionary etc.* voce *cash credit*.

het platteland is gevestigd, zal veel meer staat kunnen maken op hare depôts; zij zullen daar in den regel langer tijd ter beschikking van den bankier blijven, dikwijls ook onder voorwaarden worden aangenomen, die hunne plotselinge opvraag onmogelijk maken. De depôts van het platteland kunnen voor een gedeelte als tijdelijke kapitaalbelegging beschouwd worden, bestaan grootendeels uit de spaarpenningen der bevolking en vinden in de banken eene meer duurzame plaatsing. ¹⁾ De bank op het platteland kan zich daarom zonder gevaar de beschikking over een gedeelte van haar opererend kapitaal voor langeren tijd ontzeggen, terwijl daarentegen eene dergelijke handelwijze streng zal behooren te worden afgekeurd voor eene bank in een der middelpunten van den handel gevestigd.

De tweede reden, waarom in den regel alleen de banken van het platteland zonder gevaar kas-krediet zullen kunnen verleen, is gelegen in den aard van het landbouw-bedrijf, waarvoor het kas-krediet dan ook meer inzonderheid bestemd is. De ondernemingen van den landman zijn van zeer eenvoudigen aard en van een veel minder twijfelachtigen uitslag dan die van den koopman, wiens winsten grooter kunnen zijn, maar die ook zeker meer in de waagschaal stelt. De bankier van het platteland zal zich veel beter op de hoogte kunnen stellen van de zaken van den landbouwer, dan 't hem van zijne cliënten in groote steden, waar handel en nijverheid de voornaamste middelen van bestaan uitmaken, mogelijk zou zijn. Hij kan zich genoegzaam doen inlichten omtrent het persoonlijk karakter, de omstandigheden en den aanstaanden oogst van den landbouwer, om te kunnen beoordeelen of hij hem zekere voorschotten zal kunnen doen om zijne pacht te betalen, zijn veestapel te vermeerderen, enz. ²⁾ Na de inzame-

1) BUYS, *Voorlez. over de circ. banken*, pag. 175.

2) WILSON, I. I. 38.

ling van den oogst zal deze het voorgeschoten kapitaal met den interest aan den bankier terugbetalen en inmiddels door de uitbreiding van zijn bedrijfskapitaal zijne winsten hebben vergroot.

In Schotland, waar het verleenen van kas-krediet algemeen in gebruik is, werd deze praktijk met den besten uitslag bekroond. Gelijk in 1826 uit de getuigenissen voor eene Commissie uit het Huis der Lords bleek, was 't eene groote zeldzaamheid dat de Schotsche banken door het verleenen van kas-krediet verliezen ondergingen. ¹⁾

Een der getuigen, die gedurende 21 jaar aan de provinciale bank te Perth geëmployeerd was geweest, verklaarde dat sedert zijne plaatsing bij de bank hare operatiën in den vorm van kas-krediet tusschen £ 80 en £ 90 millioen hadden bedragen, en dat zij gedurende al dien tijd slechts een enkel verlies van £ 200 had ondergaan. Voorwaar wel een bewijs dat het verleenen van kas-krediet zonder gevaar aan die banken kon worden toegestaan.

Even als het, gelijk wij boven zagen, aan het oordeel van iederen bankier moet worden overgelaten, welke verhouding hij zal moeten bewaren tusschen zijn voorraad edel metaal en zijne gezamenlijke verbindtenissen, zoo zal evenmin de soort der betalingsbeloften, waarin hij zijn opererend kapitaal zal beleggen, aan vaste regelen kunnen onderworpen worden. De bijzondere omstandigheden, waarin de bankier geplaatst is, de aard der verbindtenissen, die hij heeft aangegaan, de meer of mindere bekendheid, die hij zich zal kunnen verschaffen met de zaken der personen, aan welke hij kapitaal uitleent en met den waarschijnlijksten uitslag hunner ondernemingen, zijn zoovele gegevens, die van invloed zullen moeten zijn op de wijze van kapitaalbelegging, waaraan eene bank

---

1) MACLEOD, *Dictionary*, voce *Cash-credit*.

in het belang harer eigene veiligheid en met het oog op de behoeften der bevolking, in wier midden zij geplaatst is, de voorkeur zal geven.

Er kunnen echter eenige algemeene regelen aangegeven worden, die de bankier steeds in het oog zal moeten houden, terwijl het aan zijn eigen oordeel zal moeten worden overgelaten te beoordeelen in hoeverre iedere bijzondere kapitaalbelegging aan de gestelde eischen voldoet.

1°. Het kapitaal der bank behoort alleen in zulke betalingsbeloften belegd te worden, wier toekomstige voldoening en wier tegenwoordige waarde derhalve zeker is.

2°. Die betalingsbeloften moeten betaalbaar zijn binnen zulke korte termijnen, als met den aard der bankverbindtenissen overeenkomt, zoodat de bank in staat is door herhaalde terugverkrijging van haar kapitaal onder gewone omstandigheden, hare kapitaalverschaffing in te krimpen, wanneer de toestand van hare kas, in verband met het bedrag harer verbindtenissen, dit wenschelijk maakt.

3°. In het algemeen behooren de betalingsbeloften in geval van nood te kunnen worden gerealiseerd, tenzij de bank eene voldoende hoeveelheid effecten, die aan weinig waardewisseling onderhevig zijn, als reservefonds voorhanden heeft, om zich bij een onverwachte geldnood door den verkoop van deze spoedig de beschikking over geld te kunnen verschaffen. 1)

De bovenstaande vlugtige beschouwingen over den aard van het bankiersbedrijf en over de omstandigheden, die invloed moeten uitoefenen op den door hem te volgen gedragslijn, zullen voldoende zijn om ieder de overtuiging te geven, dat het bedrijf van den bankier een der moeilijkste en gewigtigste is, die in den handel bekend zijn, waarbij alles aankomt op den persoon des bankiers. In plaats van

1) WILSON, I. I. 39.

zich door vaste regelen te laten binden en, tusschen de banden eener dorre eenvormigheid vastgekneeld, niet veel meer dan een werktuig te zijn, dat bankpapier uitgeeft,¹⁾ behoort hij een open oog te hebben voor de behoeften der omgeving waarin hij geplaatst is. Hij moet al de verschijnselen, die zich in de handelswereld voordoen, nagaan, hunne gevolgen berekenen en daarnaar zijne handelingen inrigten. Door zijn vermogen om kapitaal te verschaffen, kan hij een magtigen invloed uitoefenen, zoowel ten goede als ten kwade. Op zijne voorzigtigheid, zijn beleid, zijne ervaring, op zijne onafgebroken en nimmer rustende werkzaamheid, op zijne kennis van personen en zaken komt alles aan.

Door zijn bedrijf aan vaste regelen te onderwerpen, bij

---

1) Deze neiging springt bij geene bankwet duidelijker in het oog dan bij die van Sir ROBERT PEEL. Treffend is de uitspraak van Lord ASHBURTON over de werking dier wet in tijden van krisis: „*Nothing can be more absurdly presumptuous than to substitute machinery in such a case for human understanding.*” Zoowel in 1847 als in 1857 heeft men dan ook de wet van PEEL tijdelijk buiten werking moeten stellen. Dat op het beleid van de bankdirectie alles aankomt en dat de wetgeving niets vermag, wordt thans algemeen in Engeland erkend. „*Als eine groszartige Helferin in der Noth,*” zegt SCHÄFFLE, met betrekking tot het gedrag der Bank van Engeland in de jongste krisis, „*hat sich die englische Bank bewährt, nicht wegen, eher trotz der Peelsverfassung . . . . Einsicht und Vorsicht, Liberalität und besonnene Müszigung zugleich hat die Bankdirection auf dem freien Raum ihres Handlungsgebietes in einem Masse bewiesen, welches sie zum Anspruch voller Freiheit in ihrer Gesammtthätigkeit berechtigt. Ihre Einsicht hat sich besser erprobt, als die steife Gesetzesmaschine. Sie kann noch selbstbewusster als gegen Ende des vorigen Jahrhunderts der Regierung und Gesetzgebung entgegenhalten: „Uns allein zu lassen ist das Beste, was die Regierung thun kann.”* (SCHÄFFLE). *Die Handelskrisis, mit besonderer Rücksicht auf das Bankwesen.* I. I. 371.

Wanneer deze woorden waar zijn met betrekking tot eene bank, die van talrijke privilegiën voorzien is, hoeveel meer zullen zij dan moeten gelden voor vrije banken, die talrijke concurrenten naast zich zien en derhalve oneindig veel meer reden hebben om zich voorzigtig te gedragen, willen zij haar bestaan niet rockeloos op het spel zetten!

ieder zijner handelingen de voldoening aan zekere voorwaarden te vorderen, in plaats van hem in ieder bijzonder geval zelf te laten beoordeelen, wat hij behoort te doen en wat hij behoort na te laten — waartoe hij zeker zelf beter dan iemand anders in staat is — zal men wel de groote voordeelen, die uit vrijheid van bankwezen kunnen voortvloeijen, wegnemen, maar de gevaren toch niet tegen gaan, laat staan onmogelijk maken. Wil eene bank roekeloos handelen en zich op die wijze door eigen schuld in het verderf storten, geen wetgever zal het haar kunnen beletten. Haar eigenbelang echter geeft een veel beteren waarborg dan de voorschriften van den wetgever. Indien zij verkeerd handelt, zal het niet zijn uit moedwil, maar uit onkunde, uit onbekendheid vooral met de hoofdwet van het bankwezen, dat soliditeit het eenige middel is om zich op den duur te handhaven en voortdurend goede winsten op te leveren. Of eindelijk, vloeit haar verkeerd gedrag voort uit den algemeenen toestand van den handel: de bank is de spiegel van den handel, en waar deze onsoliede is, zullen de banken evenmin soliede kunnen zijn, omdat zij alleen bestaan *door en ten gevolge van* den handel.

De wetgever, wanneer hij overtuigd is van de waarheid dat alles van het persoonlijk beleid van den bankier afhangt en dat zijn eigenbelang en dat der aandeelhouders van de bank, aan wier hoofd hij geplaatst is, het beste middel is om hem op het regte spoor te houden, zal zich onthouden hem in zijn eigenaardigen werkkring te belemmeren en zich bepalen tot het vaststellen van zulke algemeene voorwaarden, die op indirecte wijze de soliditeit der banken kunnen waarborgen en het vertrouwen van het publiek bevestigen. Wij zullen in het volgende hoofdstuk nader trachten te onderzoeken, welke middelen ter bereiking van dat doel kunnen medewerken.

HOOFDSTUK III.

DE BANKEN EN DE WETGEVING.

---

§ 1.

Wanneer een koopman verbindtenissen aangaat, wier vol-
doening eerst in de toekomst zal moeten plaats hebben, be-
rust het vertrouwen dat zijne schuldeischers in hem stellen
gedeeltelijk op het persoonlijk vermogen van den koopman,
die in alle zijne tegenwoordige en toekomstige goederen voor
zijne verbindtenissen aansprakelijk is, ¹⁾ gedeeltelijk op de
overweging dat hij bij zijne ondernemingen de noodige voor-
zigtigheid in acht zal nemen, omdat hij, bij de onmogelijk-
heid om zijne verbindtenissen na te komen, zijne persoon-
lijke vrijheid in de waagschaal stelt. ²⁾

Het publiek, dat met den privaat-koopman handelt, heeft
daarenboven nog een zedelijken waarborg, dat hij zijne ver-
bindtenissen zal kunnen nakomen. Het zal met eenigen grond

---

1) Art. 1177. Burg. Wetb.

2) Art. 588. Wetb. v. Regtsv.

mogen veronderstellen dat hij zich van handelingen zal onthouden, die hem aan aanzienlijke verliezen blootstellen en zijn vermogen, zijne welvaart, in één woord zijne toekomst op het spel zouden kunnen zetten. De vrees daarvoor zal hem dikwijls weêrhouden zich met ondernemingen in te laten, waarvan de uitslag twijfelachtig is, die hem misschien aanzienlijke voordeelen zouden kunnen opleveren, doch aan den anderen kant bij niet-ervulling zijner verwachtingen hem tot een wissel ondergang zouden brengen. Men weet dat hij een goeden naam te verliezen heeft en vertrouwt dat hij zich van alle handelingen zal onthouden, die niet alleen hem zelven in het verderf kunnen storten, maar daarenboven het geluk van anderen roekeloos in de waagschaal zouden stellen. De personen, jegens wie hij zich verbonden heeft, vinden dus een genoegzamen waarborg in de wetsbepaling, die hen het regt geeft zich, bij niet-nakoming zijner verplichtingen, op zijne goederen te verhalen, en in de mogelijkheid om hem, desverkiezende bij lijfswang, tot de betaling zijner schulden te noodzaken.

Hetgeen in het algemeen van den koopman gezegd is, is ook op den privaat-bankier toepasselijk. Wanneer een bijzonder persoon het bankiersbedrijf uitoefent, zijn dezelfde waarborgen voor het publiek aanwezig als bij den gewonen koopman. De bankier heeft een even krachtigen spoorslag als deze om zich voorzigtig te gedragen, en de belangen zijner schuldeischers worden voldoende door zijn eigenbelang verzekerd.

De wetgever behoort daarom evenmin aan den privaat-bankier als aan den koopman regelen voor te schrijven, waarnaar hij zich bij de uitoefening van zijn bedrijf hebbe te rigten en zal alleen in geval van faillissement zoo goed mogelijk moeten waken voor de belangen der schuldeischers door eene doelmatige failliet-wet.

Geheel anders is het evenwel bij die vennootschappen, wier aandeelhouders niet boven het bedrag van hun aandeel voor de verbindtenissen der vennootschap zijn aansprakelijk gesteld. Om gegronde redenen mag men aannemen dat hier eene meerdere tusschenkomst van den wetgever niet alleen wenschelijk, maar noodzakelijk is. De persoon, aan wien het bestuur eener vennootschap met beperkte verantwoordelijkheid is toevertrouwd, zal zich veel eerder met gowaagde ondernemingen inlaten en derhalve eene minder groote zekerheid geven aan de schuldeischers der vennootschap als de particuliere koopman.

De reden hiervan ligt voor de hand. Bij den bestuurder eener naamlooze vennootschap bestaan niet die zelfde beweegredenen om zich voorzigtig te gedragen als bij den bijzondere koopman. Waarom zou hij de operatiën der maatschappij niet eenigzins verder uitbreiden dan de grootte van het kapitaal der vennootschap, strikt genomen, toelaat? In geval de uitslag der ondernemingen gunstig is, zal de maatschappij buitengewoon groote voordeelen kunnen behalen, terwijl bij onverhoopt verlies de schade, die ieder aandeelhouder ondervindt, slechts gering zal zijn. De aandeelhouders zullen er misschien toe meêwerken om die neiging tot speculatie bij den bestuurder aan te moedigen. Men is soms niet ongenegen een gedeelte zijner zekerheid op te offeren, om langs dien weg grootere winsten te behalen. De waarde der aandeele zal op die wijze rijzen, en men zal ze misschien weldra met voordeel kunnen verkoopen. De mogelijkheid om veel te verliezen is uitgesloten, terwijl de gelegenheid open staat om even als de privaatspersoon, die zich met gowaagde speculatiën inlaat, doch met minder gevaar, groote voordeelen te behalen. De gelegenheid wordt aangeboden om tegen een geringen inzet een hoogen prijs te trekken en waarom zou men, waar de kansen zoo schoon zijn, daarvan geen gebruik maken?

De naamlooze vennootschap heeft derhalve, omdat hare aandeelhouders niet persoonlijk in alle hunne goederen aansprakelijk zijn gesteld, niet diezelfde beweegredenen om zich voorzigtig te gedragen en hare operatiën binnen de grenzen der voorzigtigheid te beperken als de privaatskoopman, en de wetgever zal daarom aan dezelve zekere voorwaarden moeten stellen, die bij bijzondere personen wegens hunne persoonlijke aansprakelijkheid veilig kunnen gemist worden. Zij zijn hier dringend noodzakelijk ter verzekering der belangen van het publiek, dat met de vennootschap handelt.

De Nederlandsche wetgever heeft zeer terecht begrepen dat de waarborg voor het publiek die, wanneer het met bijzondere personen handelt, voornamelijk gelegen is in de onbeperkte aansprakelijkheid van alle hunne goederen, bij de naamlooze vennootschappen niet beter kon vervangen worden dan door het aanwezig van een maatschappelijk kapitaal. Dat kapitaal treedt hier in de plaats van het vermogen van den bijzonderen persoon en zal tot op den laatsten penning moeten strekken om de schulden der vennootschap te betalen. Eene maatschappij zonder, of met een zeer gering kapitaal, die hare ondernemingen geheel of voor het grootste gedeelte bouwde op het haar verleende krediet, zou hare schuldeischers zeer weinig zekerheid voor de nakoming harer verbindtenissen opleveren. Het kapitaal der maatschappij is hier de éénige waarborg voor de schuldeischers en moet aléén de gezamenlijke waarborgen, die een bijzonder persoon oplevert, vervangen.

Van daar de bepaling in ons Wetboek van Koophandel, dat de eerste oprichters eener naamlooze vennootschap ten minste een vijfde van het maatschappelijk kapitaal moeten vertegenwoordigen, dat er bij de oprichting van iedere vennootschap een termijn moet worden vastgesteld, binnen het-

welk de overige aandeelen zullen moeten geplaatst zijn, ¹⁾ en dat eindelijk de vennootschap geen aanvang zal kunnen nemen, ten ware ten minste tien ten honderd van het kapitaal gestort zij. ²⁾ De wetgever voorkwam door die voorschriften, dat de maatschappij hare operatiën aanving, nadat slechts een klein gedeelte der actiën geplaatst waren en dat het publiek, terwijl de overige later niet genomen werden, in den waan werd gebracht dat de maatschappij met het vooraf aangekondigde kapitaal werkzaam was, en haar derhalve een grooter vertrouwen schonk, dan zij werkelijk verdiende.

Om echter niet alleen bij den aanvang, maar voortdurend den toestand van het maatschappelijk kapitaal aan het publiek te doen kennen, legde de wetgever aan de bestuurders de verplichting op om, nadat het eene vermindering van 50 Pct. had ondergaan, daarvan aankondiging te doen in de nieuwspapieren. Verder werd de vennootschap van regtswege ontbonden verklaard zoodra het kapitaal tot 25 Pct. van zijn oorspronkelijk bedrag gedaald was, en werden de bestuurders persoonlijk en hoofdelijk over het geheel verantwoordelijk gesteld voor al de verbindtenissen, die zij, nadat het bestaan van die vermindering aan hen bekend was of moest bekend zijn, zouden hebben aangegaan. ³⁾

Deze en andere bepalingen, waaronder vooral moeten genoemd worden openbaarmaking van de statuten der vennootschap, nadat deze vooraf van hooger hand aan de eischen der zedelijkheid en der openbare orde getoetst zijn, cenige voorschriften omtrent de overdracht van aandeelen, die nog niet ten volle gestort zijn, jaarlijksche opgaven aan de aandeelhouders van de winsten en verliezen door de vennoot-

---

1) Art. 50. Wetb. v. Kooph.

2) Art. 51. Wetb. v. Kooph.

3) Art. 47. Wetb. v. Kooph.

schap in het afgelopen jaar gemaakt of geleden, ¹⁾ die, wanneer althans het aantal aandeelhouders aanzienlijk is, onmogelijk voor het publiek verborgen kunnen blijven, werden door den wetgever voldoende geacht om de belangen van derden, die met de vennootschap handelden, te verzekeren.

Het ligt buiten onze bedoeling hier nader te onderzoeken of de voorschriften van den Nederlandschen wetgever voldoende kunnen geacht worden om de belangen van het publiek te verzekeren. Men vergete echter niet dat aan de vrije vereeniging van kapitalen uit een staathuishoudkundig oogpunt groote voordelen zijn verbonden, die zelfs wanneer er de mogelijkheid van eenige nadelen tegenoverstaat, niet mogen opgeofferd worden door verbodsbepalingen, die de oprigting dier maatschappijen onmogelijk maken of ze aan zulke bepalingen onderwerpen, die haar te veel in haren werkring belemmeren en haar verhinderen zouden alle de voordeelen op te leveren, waartoe zij door hare eigenaardige natuur in staat zijn. De vraag, waartoe wij ons hier bepalen is deze: Zijn de bepalingen, door het wetboek van Koophandel gesteld, voldoende voor die naamlooze vennootschappen, welke het bankiersbedrijf uitoefenen, of behooren hier in het belang van het algemeen meerdere waarborgen te worden gevorderd?

Wij gelooven met eenigen grond te mogen aannemen dat hier eenige meerdere tusschenkomst van den wetgever dringend noodzakelijk is. Er bestaat een belangrijk onderscheid tusschen den aard der verbindtenissen welke door gewone naamlooze vennootschappen en tusschen die welke door bankvennootschappen worden aangegaan. De verbindtenissen van de eerste vervallen op bepaalde tijden, kunnen vooruit met zekerheid voorzien worden en steunen op het voortdurende welslagen harer onder-

---

1) Art. 38, 37, 41—43, 55. Wetb. v. Kooph.

nemingen; zij gaan verbindtenissen aan welke zij met zekerheid berekenen kunnen, op den dag der betaling te zullen kunnen nakomen. Bij de bankverbindtenissen is het echter geheel anders; hare nakoming kan op elk oogenblik worden opgevraagd en de hoeveelheid geld, die de banken ter harer beschikking hebben, is op verre na niet voldoende om op een gegeven oogenblik alle schuldcischers te betalen. Het vertrouwen van het publiek steunt derhalve meer op het beleid, het doorzigt, de voorzigtigheid van den bestuurder der bank dan op het maatschappelijk kapitaal, dat op verre na niet voldoende zou zijn om alle bankverbindtenissen op één gegeven oogenblik te betalen.

De eigenaardige natuur der banken brengt mede, dat zij hare operatiën voornamelijk verrigten met behulp van het kapitaal, haar door het publiek verschaft, dat echter voor het grootste gedeelte dadelijk kan worden opgevraagd.

De verbindtenissen der banken zijn derhalve veel gevaarlijker dan die der overige naamlooze vennootschappen; de laatste kunnen vooruit met *zekerheid* voorzien, wanneer de nakoming harer verbindtenissen zal worden opgevraagd; bij de banken daarentegen berusten alle berekeningen alleen op *waarschijnlijkheid*, op het *vermoeden* dat er binnen een zekeren tijd niet meer dan eene zekere hoeveelheid bankbiljetten ter inwisseling zullen worden aangeboden of boekkrediet zal worden opgevraagd. Wanneer echter het publiek in de onzekerheid verkeert omtrent den toestand der bank, waarbij het zijne gelden gedeponeerd heeft, of wier bankbiljetten het in betaling heeft aangenomen, zal het geneigd zijn in tijden van spanning bij de minste aanleiding wantrouwen jegens haar op te vatten en zijne depôts opvragen of zijne bankbiljetten ter inwisseling aanbieden. Het faillissement van eene enkele bank zal dan het bestaan van vele andere in gevaar kunnen brengen. Er zal een algemeene schrik, een

banking panic, gelijk onze Engelsche naburen het noemen, kunnen ontstaan, en de voorbeelden zijn niet zeldzaam dat zelfs soliede banken ten gevolge daarvan tijdelijk hare betalingen hebben moeten staken.

Eene meerdere tusschenkomst van den wetgever laat zich derhalve voldoende regtvaardigen uit de grootere gevaren, die de banken boven andere vennootschappen opleveren. Doch in welke rigting zal de wetgever tusschenbeide moeten komen? Ziedaar de groote vraag, waarop alles aankomt. Zal hij zich met het bestuur der banken zelf inlaten, den bankier voorschrijven, *hoe* hij zal moeten handelen, of zich alleen bepalen tot het stellen van algemeene waarborgen om de belangen van derden te verzekeren?

Na hetgeen in het vorige hoofdstuk omtrent het bestuur der banken werd opgemerkt, kan het antwoord niet twijfelachtig zijn. Wanneer de wetgever aan eene bank voorschrijft, op welke wijze zij zal moeten bestuurd worden, maakt hij den bankier tot een werktuig en stelt zijne eigene bekwaamheid boven die, welke alleen ondervinding en kennis van zijne omgeving aan den bankier zullen kunnen verschaffen. De wetgever zal daardoor wel zijne eigene verantwoordelijkheid vergrooten, maar zijn doel niet bereiken. Door eene lange lijst van voorschriften zal hij den bankier wel in zijne handelingen kunnen belemmeren, maar de soliditeit der banken niet verzekeren.

De wetgever zal door het stellen van doelmatige bepalingen indirect de soliditeit der banken moeten bevorderen. Hij zal, in plaats van de verantwoordelijkheid der bankiers door het voorschrijven van vaste regelen te verminderen, haar zorgvuldig handhaven en vooral naar een tweeledig doel streven: vooreerst te voorkomen dat het publiek geen ongegrond wantrouwen jegens eene bank opvat, en in de tweede plaats het publiek in staat te stellen soliede van

onsoliede banken te onderscheiden. Geeft men dan nog aan de laatste boven de eerste de voorkeur, men zal het zich zelf te wijten hebben, doch ook weldra door de opgedane ervaringen wijzer geworden er toe meêwerken om het bestaan van onsoliede banken onmogelijk te maken, door hare betalingsbelofte te weigeren.

Niets is meer geschikt om het bestaan van eene bank in gevaar te brengen, dan onzekerheid omtrent haren toestand en omtrent de wijze waarop zij bestuurd wordt. Volledige openbaarmaking harer handelingen is voor de banken het beste middel om zich in moeilijke tijden staande te houden, en bovendien, gelijk wij later zullen aantoonen, het eenige middel om de misbruiken der banken tegen te gaan. Het publiek zal ten gevolge dier publiciteit met juistheid kunnen oordeelen, en zich niet door blinde angst tot handelingen laten vervoeren, die zelfs voor eene bank, welke op de meest voorzigtige wijze bestuurd wordt, gevaarlijk kunnen worden.

Beter dan door eenige inmenging en contrôle van staatswege over de handelingen der bestuurders van de banken uitgeoefend, zal op die wijze in tijden van krisis het vertrouwen in de banken bij het publiek blijven bestaan. De aard der verbindtenissen, die door de banken zijn aangegaan en de gevaren, die daaruit kunnen voortvloeyen, maken een onafgebroken en volkomen vertrouwen hier, meer dan bij eenige andere vennootschap, dringend noodzakelijk. Het moet daarom in de eerste plaats de pligt des wetgevers zijn dat vertrouwen zooveel mogelijk te bevestigen en te versterken, zonder daarom de banken in hare vrije ontwikkeling en hare eigenaardige werkzaamheden te belemmeren.

Dit is echter de gewone fout waaraan de meeste bankwetgevers zich hebben schuldig gemaakt; zij maakten wel bepalingen, die moesten *strekken* tot vermeerdering van

het vertrouwen in de banken, doch bereikten dit doel of in het geheel niet, of slechts op zeer onvolledige wijze.

Men onderwierp de banken aan een tal van beperkende voorschriften, die geen van allen bij magte waren misbruiken tegen te gaan. De Staat kon op die wijze wel den schijn maar niet het wezen van soliditeit aan de banken verzekeren. Het eenige ware middel daarentegen om de banken soliede te maken en te gelijk het vertrouwen van het publiek op goede grondslagen te vestigen, eene genoegzame openbaarheid van de handelingen der banken, werd door den wetgever geheel over het hoofd gezien of althans veronachtzaamd. Soms werd wel de openbaarmaking van zekere cijfers voorgeschreven, doch zij beantwoordde slechts onvolledig aan het doel, waarmeê zij werd voorgeschreven. De openbaarmaking was niet veelvuldig en niet volledig genoeg om het publiek in staat te stellen voortdurend en tevens voldoende over de handelingen der banken te oordeelen.

§ 2.

Alvorens in een nader onderzoek te treden naar de afzonderlijke bepalingen, die de wetgever in het belang van de schuldeischers der banken zal behooren vast te stellen, willen wij eene questie behandelen, die in het naauwste verband staat met de bank-wetgeving. Het geldt de vraag of men wel zal behooren toe te staan, dat de banken den vorm aannemen van naamlooze vennootschappen en of het niet wenschelijker ware, in het belang der schuldeischers van de banken, alleen banken onder den vorm eener vennootschap onder eene firma toe te laten, wier medevenooten ieder persoonlijk voor al de schulden der bank aansprakelijk zijn. Op die wijze, zoo werd er door de voorstanders van het

laatste gevoelen beweerd, zouden de schuldeischers der banken eene veel grootere zekerheid genieten. Het publiek wetende dat men eene persoonlijke regtsvordering tegen ieder der vennooten behield, nadat het kapitaal der vennootschap verdwenen was, zou meer vertrouwen in de banken stellen, en door dezen maatregel, meende men, moest derhalve de soliditeit der banken en haar bloei meer bevorderd worden, dan door ook hier het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid toe te passen.

Dit vraagstuk heeft vooral in Engeland aanleiding gegeven tot groot verschil van gevoelen. De oorzaak hiervan lag in de daar vroeger geldende wetgeving. Er bestonden tot voor korten tijd geene andere maatschappijen met beperkte verantwoordelijkheid dan die, aan welke zulks met afwijking van den gewonen regel als een privilegie en bij Parlementsacte was toegestaan. Zij werden *public, incorporated of chartered societies* genoemd en hadden, wat haar regtstoestand betref, veel overeenkomst met onze naamlooze vennootschappen; het voornaamste onderscheid bestond hierin, dat bij de laatste slechts eene koninklijke bewilliging, een *Administrativ-concession*, gelijk de Duitschers het noemen, bij de Engelsche maatschappijen met beperkte verantwoordelijkheid daarentegen eene wet van het Parlement, een *Legal-concession*, noodig was. ¹⁾ Deze werd echter alleen in het algemeen belang verleend, inzonderheid tot daarstelling van groote werken van openbaar nut, waarvoor aanzienlijke kapitalen vereischt wer-

1) In 1838 werd hierin bij de *Letter's patent Act* eenige verandering gebracht. Het verleenen van het voorregt der beperkte verantwoordelijkheid werd door deze wet aan de Lords van de *Board of Trade* opgedragen, doch daar zij slechts zeer zelden van dat vermogen gebruik maakten, was deze verandering van weinig beteekenis. De oprigting van vennootschappen met beperkte verantwoordelijkheid bleef even moeilijk als vroeger en werd bijna nimmer toegestaan. LAIR, *Des sociétés à responsabilité limitée* in het *Journal des Economistes*. Dec. 1862. pag. 405.

den.¹⁾ Vooral wanneer de ondernemingen van eenigzins gewaagden aard waren, was het niet mogelijk met behulp van gewone *Joint-stock-companies* groote kapitalen bijeen te brengen. Ieder aandeelhouder was voor al de schulden der vennootschap aansprakelijk en natuurlijk was iedereen hui- verig zijn gansche vermogen aan de onderneming te verbinden.

Langzamerhand begon men echter overtuigd te raken van de groote voordeelen, die maatschappijen met groote kapitalen zouden moeten opleveren, en begonnen zich meer en meer stemmen ten voordeele eener algemeene toelating van vennootschappen met beperkte verantwoordelijkheid te verheffen. Reeds in 1838 en andermaal in 1851 werd er eene *enquête* door het Engelsche Parlement ingesteld om de voor- en nadeelen te onderzoeken, die de maatschappijen met beperkte verantwoordelijkheid zouden kunnen opleveren. De gevoelens der deskundigen, die over de wenschelijkheid der vrije oprigting van vennootschappen met beperkte verantwoordelijkheid gehoord werden, waren in 1838 zeer uiteenloopend. De uitslag der *enquête* van 1851 was gunstiger, en eindelijk werd in 1856 de *Act for the incorporation and*

---

1) Het getal der maatschappijen, die uitsluitend met het oog op werken van publiek nut een Charter van het Parlement hadden verkregen, bedroeg in het begin van 1836 284; daarvan waren er 83 voor bevaarbaarmaking van rivieren, 121 voor kanalen en 80 voor spoorwegen. Verder was ditzelfde voorregt verleend aan de Oost-Indische compagnie, aan de Zuidzee-compagnie, aan de *Trinity-house corporation*, wier doel het was de scheepvaart op zee te verbeteren, aan eenige dok- en assurantie-maatschappijen, enz. Van al de 84 *Joint-Stock Banks*, die er in 1836 in Engeland bestonden, genoot alleen de Bank van Engeland het voorregt der beperkte verantwoordelijkheid. In Schotland was aan de drie oudste circulatie-banken, de *Bank of Scotland*, de *Royal Bank of Scotland* en de *British Linen-company* een Parlements-Charter verleend. COQUELIN, *Des Sociétés Commerciales en France et en Angleterre*, in de *Revue des deux Mondes*, 1843. III. 191. HÜBNER, I. I. 362, 374.

regulation of joint-stock-companies door het Engelsche Parlement aangenomen. ¹⁾

De banken bleven echter voorloopig van de voordeelen eener beperkte verantwoordelijkheid uitgesloten. Eerst in 1859 werden door den wetgever de algemeene bepalingen omtrent de vennootschappen bij aandeelen tot die, welke het bankiersbedrijf uitoefenden, uitgebreid. Er bestonden echter reeds voor dien tijd in Engeland eene groote menigte banken bij aandeelen, *Joint-stock Banks*, wier aandeelhouders

1) Het voorbeeld van den Engelschen wetgever werd in het begin van dit jaar in Frankrijk gevolgd. Tot dus verre behielp men zich daar met de commanditaire vennootschap bij aandeelen (*Société en commandite par actions*) waaraan echter een onmiskenbaar nadeel verbonden is, dat bij de naamlooze vennootschap niet wordt aangetroffen. De laatste wordt bestuurd door eenen Directeur, die beambte der vennootschap is, door haar bezoldigd wordt en kan afgezet worden. Aan het hoofd der commanditaire vennootschap bij aandeelen daarentegen staat de besturende vennoot, die met zijn geheele vermogen solidair verantwoordelijk is, doch tengevolge daarvan ook een veel onafhankelijker plaats tegenover de aandeelhouders inneemt. Wanneer de besturende vennoot onbekwaam is of zich aan onvoorzigtige handelingen schuldig maakt, zullen derhalve de nadeelige gevolgen veel grooter zijn dan bij eene naamlooze vennootschap, wier Directeur voortdurend door de aandeelhouders gecontroleerd wordt en geheel van hen afhankelijk is.

De naamlooze vennootschap geeft dus aan de aandeelhouders en door de meerdere contrôle van deze ook aan derden meer waarborgen tegen misbruiken dan eene commanditaire vennootschap bij aandeelen.

De toepassing van het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid op de maatschappijen bij aandeelen, zonder voorafgaande autorisatie van de wetgevende magt, een beginsel dat reeds in 1838 door den Nederlandschen wetgever werd gehuldigd, mag derhalve in Frankrijk en gelijk wij later zien zullen ook in Engeland eene ware verbetering genoemd worden. Vgl. de discussies over de maatschappijen met beperkte verantwoordelijkheid gehouden in de Maart-vergadering der *Société d'Economie Politique* te Parijs. *Journ. des Economistes*. Mars 1863, pag. 526-539. BLAISE, *Observations sur les projets de loi concernant les sociétés à responsabilité limitée et la modification de l'art. 28 du Code de Commerce*. Paris 1862. LAIR, *Des Sociétés à responsabilité limitée* in het *Journ. des Econ.* Dec. 1862, pag. 390-420.

derhalve in al hunne goederen voor de schulden der bank aansprakelijk waren. Sedert de invoering der nieuwe wet maakten reeds verscheidene dezer van de verkregene vergunning gebruik en namen den vorm aan van *Joint-stock-limited-companies*, waarvan zij reeds dadelijk de gunstige gevolgen ondervonden. ¹⁾

De toepassing van het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid op bankvennootschappen blijft echter nog vele tegenstanders tellen. Men acht de *Joint-stock-limited Banks* veel gevaarlijker en gelooft dat zij op verre na niet dezelfde zekerheid opleveren als die banken, wier aandeelhouders persoonlijk voor al hare schulden aansprakelijk zijn.

Wij kunnen de argumenten, die tegen de beperkte verantwoordelijkheid worden aangevoerd, niet beter leeren kennen dan uit de woorden van MACCULLOCH, die in zijn werk over het Geld en de Banken als een verklaard tegenstander der beperkte verantwoordelijkheid optrad. We willen ze mededeelen, om er daarna onze bezwaren tegen in te brengen.

„Het is soms voorgeslagen,” schreef MACCULLOCH in 1858 ²⁾ „om toe te laten dat er banken met beperkte verantwoordelijkheid werden opgericht. Doch dit is in elk geval een verkeerd beginsel, dat de natuurlijke verantwoordelijkheid, waaronder ieder handelen moet, vermindert en de menschen in verzoeking brengt, zich met allerlei twijfelachtige onder-

1) De *Agra and United Service bank* en de *Liverpool commercial banking company*, de eerste in 1833, de tweede in 1834 opgericht, wier krediet door een meer dan 25jarig bestaan algemeen gevestigd was, namen reeds kort na de invoering der nieuwe wet den vorm aan van vennootschappen met beperkte verantwoordelijkheid. Een rapport in 1862 door deze laatste uitgebragt, wees op de gunstige resultaten welke deze maatregel reeds had opgeleverd. LAIR l. l. 413.

2) MACCULLOCH, *Geld und Banken*. Aus dem Englischen übersetzt von C. J. BERGIUS und J. L. TELLKAMPE. Mit ergänzenden Abhandlungen beider Uebersetzer. Leipzig 1859, pag. 137 en v. Het werk van MACCULLOCH verscheen oorspronkelijk in 1858 in de *Encyclopaedia Britannica*.

nemingen in te laten. In het bankwezen zou een dergelijk beginsel bijzonder verderfelijk zijn; want het is een bedrijf, hetwelk groote voorzigtigheid en omzigtigheid vordert — juist de deugden, die het meest met het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid in strijd zijn. Men kan inderdaad zeggen, dat de talrijke gevallen van slecht bestuur en verduistering van gelden, welke zich thans meermalen voordoen, aantonen, dat zelfs het beginsel van onbeperkte verantwoordelijkheid niet voldoende is om te bewerken, dat banken bij aandeelen verstandig en eerlijk bestuurd worden. Doch hoe gebrekkig het ook zijn mag, zoo is het toch het eenige beginsel, dat met zekerheid kan worden aanbevolen, en de vermelde gevallen zijn slechts zeer gering in aantal, vergeleken met die, welke tegenovergestelde resultaten hebben opgeleverd. De groote meerderheid der banken wordt verstandig en soliede bestuurd en wanneer men bevindt dat schurkerij en onverstand soms de voornaamste rol spelen, daar waar ieder deelhebber er een groot belang bij heeft deze tegen te gaan en waar hij met den laatsten penning, dien hij bezit, voor de gevolgen verantwoordelijk is, dan bestaat er een gegrond vermoeden, dat dit nadeel tienmaal sterker zal werken, wanneer de aandeelhouders slechts ten bedrage van hunne aandeelen verantwoordelijk zijn. Door het tegendeel aan te nemen zou men in tegenspraak geraken met zich zelf. Het zou gelijk staan met de veronderstelling, dat iemand even groot belang heeft bij de zekerheid van £ 10 of £ 1000 als bij die van £ 1000 of £ 10000 of van zijn geheele vermogen.

„Wat overigens de invloed van de onlangs aan het licht gekomene voorbeelden van slecht bestuur, van bedrog en van verduistering van gelden van de zijde der directeurs en secretarissen van actiebanken ook zijn moge, zoo moet het noodzakelijk de aandeelhouders van deze vereenigingen op-

merkzamer gemaakt hebben op de gevaren van hun toestand en hen overtuigd hebben dat zij, wanneer zij voor hun eigen zekerheid willen zorgen, voorzigtiger moeten zijn in de keuze van personen, bestemd om deze taak te vervullen, en minder geneigd om hunne verzekeringen voor waar te houden. De zorgeloosheid der meeste menschen is echter zoo groot, zelfs met betrekking tot die zaken, welke met hunne belangen in het naauwste verband staan, dat deze vermoedens, ofschoon het gezond verstand ze aan de hand geeft, toch niet volkomen zullen verwezenlijkt worden. Doch wat banken met beperkte verantwoordelijkheid betreft, zoo moet men inderdaad een zeer sanguinisch temperament hebben om daarvan eene verbetering te verwachten. De aandeelhouders van deze vereenigingen hebben geen voldoende belang bij haren gunstigen uitslag, dan dat zij zouden aangespoord worden tot ongewone bemoeijingen met betrekking tot de wijze, waarop de banken moeten bestuurd worden, en zij vreezen noch ondergang noch zelfs aanzienlijke nadeelen ten gevolge van haar bankroet. De waarschijnlijkheid is daarom als 10:1, dat de bestuurders der banken zonder een tegenwigt worden gelaten, zonder cenige beteugeling in het opvolgen van hunne eigene plannen; en wanneer dit het geval is, welk ander resultaat kan er dan verwacht worden als misbruik.

„Doch men heeft beweerd dat, welke ook de invloed van het tegenwoordige systeem op de aandeelhouders der bestaande banken zijn moge, in geval er maatschappijen met beperkte verantwoordelijkheid opgericht werden, de deponenten voorzigtig zouden zijn en haar hunne gelden niet zouden toevertrouwen; tenzij zij van hare soliditeit overtuigd waren. Maar in werkelijkheid kunnen zij nooit een toezigt uitoefenen, dat voldoende is, om zich daarop met zekerheid te kunnen verlaten. Eene bank met beperkte verantwoordelijkheid kan een groot kapitaal hebben of kan voorgeven

het te bezitten; en aangenomen, dat zij werkelijk zulk een kapitaal in den loop van het jaar gehad heeft, zoo is het toch mogelijk dat dit in het aanstaande of in een der volgende jaren niet meer het geval zal zijn; ondertusschen zal misschien haar krediet niets geleden hebben, daar het publiek niets zekers van de verliezen der bank kan weten, en talrijke depôts zullen haar misschien worden toevertrouwd, nadat zij eigenlijk reeds insolvent is. In zulke gevallen is het publiek onbeschermd, en wanneer de onbeperkte verantwoordelijkheid van de deelnemers der banken niet voldoende is om hen aan te sporen, toe te zien dat zij behoorlijk bestuurd worden, dan is het meer dan dwaas zich ook slechts eenigermate op de vrees of het eigen belang der deponenten te verlaten. Dit is een onderwerp, waarbij theoretische beschouwingen geheel overbodig zijn. De ondervinding der Vereenigde Staten van Amerika is beslissend met betrekking tot dit vraagstuk. In de Unie zijn alle of bijna alle banken onder een stelsel van beperkte verantwoordelijkheid opgericht, en niettegenstaande hare onzekerheid en hare steeds wederkeerende insolventie hebben zij toch voortdurend groote sommen in depôt. Beloften, schoone woorden, het lokaas van hooge renten en het vertrouwen, hetwelk ieder in zijn hooger doorzicht en in zijn goed geluk stelt, vullen de kisten van die inrigtingen, welke het minst van allen het haar geschonken krediet waardig zijn; en hetzelfde zou zonder twijfel ook in Engeland het geval zijn, wanneer een dergelijk stelsel onder ons werd ingevoerd. Maar wat zou onder zulke omstandigheden de toestand zelfs van eene goed bestuurde bank zijn, wanneer er een wantrouwen jegens haar ontstaan was? De aandrang op haar zou ontzagchelijk groot zijn; want ieder zou zeer te regt tot de conclusie komen dat, wanneer hij niet met grooten haast naar de bank snelde, en zoo gelukkig was de betaling van zijn depôt te

verkrijgen, de kans zal staan als 10 : 1 dat hij niets verkrijgt. Hij heeft dan geen vermogende aandeelhouders, waarop hij ter betaling zijner schuldvorderingen verhaal zal kunnen uitoefenen; en wanneer de deuren eenmaal voor hem gesloten zijn, kan hij nauwelijks meer verwachten dan een ellendige percentsgewijze uitbetaling, die eerst na verloop van langen tijd voldaan wordt."

De beide argumenten, door MACCULLOCH tegen de toepassing van het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid op de banken aangevoerd, komen derhalve hierop neder:

1°. In geval er beperkte verantwoordelijkheid bestaat, zullen de aandeelhouders zich weinig of niet aan het bestuur der bank laten gelegen liggen. De directie wordt ontslagen van de contrôle der aandeelhouders en zal zich aan wanbestuur, bedrog, verduistering van gelden en andere misbruiken schuldig maken, waardoor alle zekerheid der schuldeischers van de banken wegvalt, en deze aan het gevaar bloot staan dat hunne schuldvorderingen niet zullen betaald worden.

2°. Het wantrouwen dat in tijden van krisis kan ontstaan, zal op eene bank met beperkte verantwoordelijkheid veel nadeeliger invloed uitoefenen dan op die, waarvan de aandeelhouders tot hun laatsten penning voor de schulden der bank aansprakelijk zijn. De houders van depôts of van bankbiljetten zullen er veel eerder toe komen om in tijden van krisis eene bank met beperkte verantwoordelijkheid te bestormen, omdat zij weten dat, zoodra al het actief uitbetaald is, hun de gelegenheid is afgesneden om verder op de aandeelhouders eenig verhaal uit te oefenen en derhalve langs dien weg de voldoening der schuld te verkrijgen.

Het kan niet ontkend worden dat eenige schijn van waarheid in deze argumenten gelegen is. Van een zuiver theoretisch standpunt zal de belangstelling en het toezigt der

aandeelhouders bij onbepaalde verantwoordelijkheid veel grooter moeten zijn dan in het tegenovergestelde geval. Wanneer de aandeelhouder niet meer dan zijn aandeel te verliezen heeft, zal zijne zorg voor een goed bestuur geringer moeten zijn, dan wanneer hij weet dat de roeklooze handelingen van den bestuurder welligt zijn geheele vermogen in de handen van de schuldeischers der bank zullen doen overgaan. En toch, de ondervinding heeft het tegendeel geleerd en nergens is de onjuistheid der redenering van MACCULLOCH duidelijker gebleken dan in Engeland zelf.

Gelijk wij boven zagen, bestond daar tot het jaar 1856 als algemeene regel onbepaalde verantwoordelijkheid der aandeelhouders en werd slechts zeer zelden door eene Parlements-wet op dezen regel inbreuk gemaakt. Indien derhalve de operatiën eener vennootschap onder den voor 1856 bestaanden toestand ongunstig uitvielen, en de vennootschap meer schulden had aangegaan dan zij in staat was met haar actief te betalen, was een aandeelhouder, die slechts een aandeel van £ 25 of £ 30 in de vennootschap vertegenwoordigde, met al zijn goederen voor het deficit aansprakelijk. Zelfs bij verkoop der aandelen bleef deze verantwoordelijkheid bestaan.

Het publiek liet zich echter door die voor de aandeelhouders zoo drukkende bepalingen niet afschrikken. Toen er omstreeks 1824 door een zamenloop van verschillende oorzaken eene algemeene zucht ontstaan was om groote ondernemingen in het leven te roepen, zagen er in een enkel jaar 626 ontwerpen voor nieuw op te rigten maatschappijen het licht. Men vroeg van het publiek een kapitaal van £ 370.000.000 om uitvoering te kunnen geven aan al die kolossale ontwerpen. Wel is waar bragten meer dan de helft dier maatschappijen het niet verder dan een kortstondig bestaan op het papier, maar er werd toch een kapitaal van ongeveer £ 17.400.000 bijeengebragt, met behulp waarvan ongeveer

230 maatschappijen tot stand kwamen. 1) Hetzelfde verschijnsel herhaalde zich in 1836; er werden weder een tal van maatschappijen ontworpen en opgericht, waaronder thans ook verscheidene banken. 2) Meer dan eene Engelsche circulatiebank, die thans op soliede grondslagen gevestigd is, dateert van het jaar 1836. 3)

Doch wat was de keerzijde aan de oprigting van al die maatschappijen verbonden, die tevens het bewijs levert hoe weinig invloed de persoonlijke aansprakelijkheid der aandeelhouders op hare soliditeit uitoefende? Er werd zoowel in 1824 als in 1836 het gruwelijkste misbruik gemaakt van de onkunde van het publiek en hare zucht naar groote winsten.

Onder de 230 maatschappijen die in 1824 en 1825 tot stand kwamen, waren er meer dan honderd in de hand van talrijke *chevaliers d'industrie* en plannenmakers slechts het middel om hun eigen beurs te vullen ten koste van het ligtgevoelige publiek. Men gaf de verzekering dat de winsten 15, 20 of 25 Pct. zouden bedragen en de mindere standen lieten zich zonder veel moeite overhalen, hunne spaarpenningen te storten in een afgrond, waaruit zij ze nimmer weder terug zouden zien. Het kost moeite, zegt LAIR, om geloof te slaan aan sommige afzetterijen, indien het verhaal er van niet was opgeteekend in geschriften, die het meeste vertrouwen verdienen. 4)

De schuld van alle deze misbruiken lag voor het groot-

1) LAIR, l. l. 401.

2) Eerst in het jaar 1826 werd de bepaling uit het Bankcharter van 1709, waarbij de oprigting van circulatiebanken uit meer dan 6 personen bestaande verboden werd, opgeheven; het verbod bleef echter gelden voor Londen en een omtrek van 65 mijlen. Van dat oogenblik af werd derhalve de oprigting van *Joint-Stock-Banks* met onbepaalde verantwoordelijkheid in de provinciën mogelijk. WAGNER, l. l. 6.

3) MACCULLOCH, l. l. 225.

4) LAIR, l. l. 402.

ste gedeelte bij den wetgever, die genoeg meende gedaan te hebben met eene onbepaalde verantwoordelijkheid voor alle aandeelhouders vast te stellen. Er was geene wetsbepaling, die de inschrijving der akte van oprigting of van de statuten in daartoe bestemde en voor het publiek toegankelijke registers verplichtend maakte. Zelfs bestond er dikwijls in het geheel geene acte, waaruit de onderlinge verhouding tusschen aandeelhouders en bestuurders kon worden opgemaakt; hunne brieven, circulaires, boeken golden als bewijsmiddelen, die echter uit den aard der zaak meestal zeer gebrekkig waren. ¹⁾ De personen, die met de maatschappij handelden, ja de aandeelhouders zelve waren in het onzekere hoever de magt der bestuurders zich uitstrekte. De eerste wisten in den regel evenmin als de laatste op welke wijze de vennootschap moest worden aangesproken. Er bestond zelfs geen eigenlijke regtspersoon; want om eene regtsvordering tegen de maatschappij in te stellen, moesten alle hare deelgenooten in het geding betrokken worden. De onzekerheid ging zoover dat de regters zelve aan de eischers den raad meenden te moeten geven hunne vorderingen niet verder voort te zetten. ²⁾ In een woord, er waren door den wetgever niet de minste voorzorgen genomen, noch in het belang van de aandeelhouders, noch in dat van derden, die met de vennootschap handelden. ³⁾

Terwijl de aandeelhouders derhalve alle waarborgen misten

---

1) HÜBNER, l. l. II. 362.

2) LAIR, l. l. 402.

3) Men kan zich een denkbeeld vormen van de slechte wetgeving uit de resultaten, die het onderzoek der Parlements-Commissie in 1836 opleverde. Het bleek onder anderen dat eene circulatiebank zonder eenig kapitaal, eene andere met £ 28 begonnen was, terwijl er slechts weinige werden aange-
troffen, wier oorspronkelijk kapitaal meer dan £ 70 bedragen had. HÜBNER, l. l. II. 362.

en hun zelfs de middelen ontbraken om de bestuurders be-
hoorlijk ter verantwoording te roepen, werden er toch in
Engeland duizende personen gevonden, die niet alleen be-
reid waren hun geld voor de oprigting van allerlei onzekere
ondernemingen af te staan, maar die zich daarenboven aan-
sprakelijk wilden stellen voor alle schulden, die de bestuur-
ders in het vervolg in naam der vennootschap zouden aangaan.

Wij vragen thans of deze verschijnselen niet in lijnregten
tegenspraak zijn met de bewering van MACCULLOCH, dat de
aandeelhouders, *omdat* zij door den wetgever persoonlijk aan-
sprakelijk zijn gesteld voor de nakoming der verbindtenissen
door de maatschappij aangegaan, in hun eigen belang con-
trôle zullen uitoefenen op de handelingen der bestuurders
en de misbruiken, waaraan deze zich zouden kunnen schuldig
maken, zullen keeren en op die wijze tevens indirect voor
de belangen van derden zullen waken? 't Is waar, de wet-
geving bemoeijelijkte die contrôle, doch dat er desniettemin
mensen gevonden werden, die zich persoonlijk voor al de
schulden der vennootschap wilden verbinden, is een krachtig
bewijs dat er vennootschappen met onbeperkte verantwoor-
delijkheid *kunnen* bestaan, zonder dat het eigenbelang der
aandeelhouders zelfs maar *eenigen* waarborg geeft voor een
goed bestuur en dat derhalve de onbeperkte verantwoorde-
lijkheid ook onder eene betere wetgeving niet voldoende zal
zijn om, door het eigenbelang der aandeelhouders, de mis-
bruiken der bestuurders tegen te gaan.

De reden waarom vennootschappen met onbeperkte ver-
antwoordelijkheid, en derhalve ook banken onder dien vorm
opgerigt, meestal weinig zekerheid voor hare schuldeischers
zullen opleveren, ligt voor de hand. Iemand, die eenig ver-
mogen bezit, zal zich niet ligt laten overhalen tot de deelname
aan eene vennootschap, die misschien schulden zal aangaan
boven haar kapitaal en hem ten gevolge zijner persoonlijke

aansprakelijkheid van een vermogend man tot een bedelaar zal kunnen maken. In den regel zullen aan eene dergelijke onderneming alleen personen deelnemen, die weinig of niets te verliezen hebben. Doch waar blijft in dat geval de waarborg voor de schuldeischers? Persoonlijke aansprakelijkheid der aandeelhouders voor al de schulden der maatschappij heeft alleen dan waarde voor de schuldeischers, wanneer zij niet alleen het regt hebben verhaal uit te oefenen op de aandeelhouders, maar ook ten gevolge dier handeling hun schuld werkelijk betaald krijgen. En juist dit was bij de aandeelhouders dier talrijke maatschappijen, die vóór 1856 in Engeland werden opgericht dikwijls niet het geval. De aandeelhouders waren meestal menschen, die weinig of niets te verliezen hadden; anders zouden zij zich niet aan de gevaren, met het bezit van aandelen verbonden, hebben blootgesteld. Het was hun onverschillig of de wet hen aansprakelijk stelde voor de schulden der vennootschap, ja dan neen; hun toestand bleef in beide gevallen dezelfde want hun bekend onvermogen was hun een zekere waarborg dat de schuldeischers der vennootschap hen ook in het eerste geval niet zouden aanspreken, veel minder hen zouden vervolgen.

Onlangs maakte in de Engelsche *Economist* een tegenstander der toepassing van het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid op de banken, ¹⁾ de beide soorten van bankvennootschappen met elkander vergelijkende, de volgende opmerking:

„Indien men aanneemt dat de aandeelhouders in beide gevallen menschen van dezelfde klasse zijn, dan is 't duidelijk dat het een *contradictio in terminis* zou zijn te beweren dat de depôtgever onder beide systemen evenveel kans heeft om zijn geld terug te verkrijgen.”

---

1) *The Economist*. August 15, 1863. *Banking with limited and banking with unlimited liability*, by „A private Banker.”

Niemand zal deze bewering tegensproken, doch zij doet hier niets ter zake. Zij zou alleen iets ten voordeele der onbeperkte verantwoordelijkheid bewijzen, wanneer in beide gevallen de aandeelhouders menschen van vermogen waren, doch daar er, gelijk wij zagen, voor deze eene gegronde reden bestaat om zich van de deelname aan vennootschappen met onbeperkte verantwoordelijkheid te onthouden, kan de boven aangehaalde redenering niet het minste gewigt in de schaal leggen. Bij onbeperkte verantwoordelijkheid zullen de aandeelhouders van vennootschappen uit eene geheel andere soort van personen bestaan dan bij de beperkte verantwoordelijkheid. De waarheid hiervan is in Engeland na de invoering der wet van 1856 overtuigend gebleken. Het aantal vennootschappen bij aandeelen nam sedert de opheffing der onbeperkte verantwoordelijkheid aanzienlijk toe en vele nieuwe kapitalen zijn op die wijze ter beschikking gesteld van handel en nijverheid. ¹⁾ Van waar dit verschijnsel? Eenvoudig omdat thans personen met een aanzienlijk vermogen aandeelhouders worden, die vroeger, door hunne persoonlijke aansprakelijkheid afgeschrikt, tot de oprigting van dergelijke ondernemingen weigerden mede te werken.

Eene bank met beperkte verantwoordelijkheid zal derhalve, onder het genot van doelmatige wetsbepalingen, veel meer waarborgen opleveren voor derden, dan eene bank, waarvan ieder aandeelhouder met zijn geheele vermogen verbonden is. Een aanzienlijk, werkelijk gestort maatschappelijk kapitaal geeft eene veel grootere zekerheid aan de schuldeischers dan een klein kapitaal met persoonlijke aansprakelijkheid van aandeelhouders die, wanneer men zijne regten tegen hen doet gelden, misschien nauwelijks in staat zullen zijn de geregtskosten te betalen. In het eerste geval hebben de

---

¹⁾ *The Economist*. August 15, 1863. *The present state of banking*.

schuldeischers der bank een vrij grooten waarborg in het maatschappelijk kapitaal, voor het geval althans dat zij zich kunnen overtuigen dat het werkelijk bestaat; in het tweede meestal niet meer dan een *schijn* van zekerheid in den persoon des aandeelhouders.

Voor al zullen de banken met beperkte verantwoordelijkheid meer waarborgen opleveren, wanneer de bepaling gemaakt wordt dat een aanzienlijk gedeelte van het kapitaal niet zal worden gestort, doch als een voortdurend waarborgfonds onder de aandeelhouders zal blijven rusten. De zekerheid die deze bepaling aan de houders van depôts en van bankbiljetten verschaft is grooter dan eenige andere. Het reservekapitaal dat nog in handen der aandeelhouders is, kan door de directie onmogelijk worden zoek gemaakt. Wanneer de wetgever aan de banken de verplichting oplegt om op gezette tijden de lijst der aandeelhouders bekend te maken, zal een onderzoek naar het karakter van deze ieder van de waarde van dit reservefonds kunnen overtuigen, en eene nog grootere zekerheid opleveren, dan de op de bankbalans voorkomende cijfers, waarvan de waarheid door het publiek althans zelf niet kan worden gecontroleerd. ¹⁾

Maar daarenboven — en dit is uit het oogpunt der wetgeving van het grootste belang — zal het krediet eener bank met beperkte verantwoordelijkheid, in tegenoverstelling van hetgeen MACCULLOCH beweert, zich in tijden van krisis en algemeen wantrouwen veel beter staande houden, dan dat eener bank met onbeperkte verantwoordelijkheid. Het publiek weet dat het in tijd van nood veel eer betaling zijner schuldvorderingen zal kunnen krijgen van de rijke aandeelhouders eener bank met beperkte verantwoordelijkheid, die slechts een gedeelte op hunne aandeelen gestort hebben,

1) *The Economist*. August 8, 1863.

dan van de aandeelhouders eener bank met onbeperkte verantwoordelijkheid, die wel is waar kunnen genoodzaakt worden al hunne bezittingen tot voldoening der schuldvorderingen op te offeren, doch wier vermogen veel te gering is, om de schuldeischers te vreden te stellen. Die overweging zal de houders van bankbiljetten en van boekkrediet weêrhouden in blinden angst de bank te bestormen, waardoor zij, hoe soliede overigens ook bestuurd, bij de onmogelijkheid om op één oogenblik alle verbindtenissen na te komen, genoodzaakt zou zijn hare deuren te sluiten en hare betalingen te staken.

Er is nog eene andere overweging, die ons de voorkeur doet geven aan beperkte verantwoordelijkheid. MACCULLOCH en de overige tegenstanders der beperkte verantwoordelijkheid beweren dat de banken onder onbeperkte verantwoordelijkheid beter zullen bestuurd worden, dan onder het tegenovergestelde beginsel. Wij gelooven dat juist het tegendeel waar is. Het argument door MACCULLOCH ten voordeele zijner bewering aangevoerd, dat bij onbeperkte verantwoordelijkheid de aandeelhouders in hun eigen belang een genoegzaam toezigt op de bestuurders zullen uitoefenen, bleek ons boven reeds onjuist te zijn. De onvermogende aandeelhouders van banken met onbeperkte verantwoordelijkheid hebben geen grooter belang bij een goed bestuur der bank dan wanneer die persoonlijke verantwoordelijkheid niet bestond. Zij weten dat zij noch in het eene, noch in het andere geval voor de schulden der bank zullen worden aangesproken. Bovendien zal de contrôle, welke die aandeelhouders op den bestuurder zouden kunnen uitoefenen, uit den aard der zaak weinig beteekenend moeten zijn; zij missen de noodige kennis en invloed en staan onder, in plaats van boven den bestuurder. Men heeft dan ook te regt de opmerking gemaakt dat naarmate de aandeelhouders beter zijn, ook de

bestuurders der banken beter zullen zijn. 1) De bestuurders worden gekozen uit de aandeelhouders. Zij vertegenwoordigen, om het zoo uit te drukken, de aandeelhouders, in wier gezamenlijk belang zij het bankiersbedrijf uitoefenen. Naarmate de personen, die de vertegenwoordigers kiezen, van een beter gehalte zijn, zullen ook de vertegenwoordigers zelve van een beter gehalte zijn. Op het groote belang nu van bekwame en voorzigtige bestuurders voor de soliditeit der banken zal, na 't geen we in het vorige hoofdstuk over de moeilijkheden van het bankiersbedrijf opmerkten, wel niet nader behoeven gewezen te worden.

Men mag derhalve aannemen dat de bestuurders van banken met beperkte verantwoordelijkheid in den regel beter zullen zijn dan die van banken met onbeperkte verantwoordelijkheid. „Vele banken met onbeperkte verantwoordelijkheid,” zeide de Engelsche *Economist* ongeveer drie jaar nadat het nieuwe beginsel in werking was getreden, „hebben ongetwijfeld voortreffelijke bestuurders, waardig om vertrouwen in te boezemen aan het publiek; maar met de beperkte verantwoordelijkheid zal men er krijgen, die nog beter zijn. Men heeft in den aanvang gevreesd dat dit systeem aanleiding zou geven tot gewaagde speculaties, men heeft beweerd dat bestuurders, die onbeperkt verantwoordelijk waren, met meer voorzigtigheid zouden handelen; het was eene dwaling. Het is ongetwijfeld noodzakelijk dat zij bij de zaak eenige kansen loopen, maar die kansen moeten niet te groot zijn en hen tot ijdele vrees en schrik bewegen. Het systeem der onbeperkte verantwoordelijkheid spoort het meest tot speculatiën aan; het is dat systeem, 't welk menschen tot bankiers maakt, die niets te verliezen hebben, des te eerder bereid om alle hunne goederen in de waagschaal te stellen, naarmate zij er minder

---

1) *The Economist*. May 17, 1862 en Aug. 8, 1863.

bezitten, even weinig kiesch in het gebruik van het geld als in de middelen om het zich te verschaffen, ontbloom van die voorzigtigheid, welke het gevolg is van een werkelijk bestaand en soliede fortuin, die eindelijk, even als de bestuurders van de *Royal British Bank* als dwazen het geld verspillen, dat zij op oneerlijke wijze verdiend hebben."

Kan er na de lezing dezer woorden nog een redelijke twijfel blijven bestaan aan de meerdere voortreffelijkheid van het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid?

Wij meenen derhalve de vraag naar den vorm, die voor de soliditeit en voor het krediet der banken de meeste waarborgen oplevert, aldus te moeten beantwoorden: Eene bank met beperkte verantwoordelijkheid harer aandeelhouders, met een aanzienlijk gestort maatschappelijk kapitaal, met een aanzienlijk reservefonds, dat ten gevolge eener slechts gedeeltelijke storting op de aandeelen nog in de handen der aandeelhouders berust, met aandeelhouders, die niet geheel onvermogen zijn, eene bank eindelijk die door rijke, praktisch ontwikkelde, invloedrijke en bekwame bankiers bestuurd wordt, geeft aan de houders van bankbiljetten en van depôts de grootst mogelijke waarborgen, die kunnen verkregen, maar die ook kunnen verlangd worden.

Uit de bovenstaande beschouwingen laten zich eenige bepalingen afleiden, die de strekking hebben zooveel mogelijk dien aan de volmaaktheid grenzenden toestand der banken te bevorderen en te verwezenlijken. De wetgever zal met het oog hierop aan de oprigting van banken eenige voorwaarden kunnen stellen, die voor een gedeelte alleen als overgangsmaatregelen hare waarde hebben, maar krachtig zullen kunnen bijdragen om het vertrouwen van het groote publiek in de banken te vestigen, daardoor den bloei derzelve te bevorderen en de voordeelen, die zij kunnen opleveren, zoo algemeen mogelijk te maken.

1°. Het is wenschelijk dat er bij de wet eene zekere verhouding tusschen het maatschappelijk kapitaal en den omvang der operatiën van de banken worde vastgesteld. De waarborg voor de schuldeischers van den privaatpersoon bestaat, gelijk wij in den aanvang van dit hoofdstuk opmerkten, in diens persoonlijk vermogen en in het gevaar, waaraan hij zich door onvoorzigtige handelingen blootstelt, dit vermogen te verliezen en zich derhalve in het ongeluk te storten. Bij naamlooze vennootschappen daarentegen bestaat de eenigste zekerheid der schuldeischers in het aanwezen van een maatschappelijk kapitaal. Zij kunnen alleen op dat maatschappelijk kapitaal hun verhaal uitoefenen en niet op de personen, die het hebben bijeengebragt. Eene bank zou zonder eigen kapitaal kunnen bestaan. Wanneer zij goed bestuurd wordt, moet zij in staat zijn in gewone tijden en zelfs, wanneer zij de noodige voorzorgen in acht neemt, in tijden van krisis haar bedrijf zonder eigen kapitaal uit te oefenen. 1) De eigenaardige werkkring der banken brengt mede dat zij alleen zouden kunnen werken met kapitaal haar door het publiek verschaft en met de betalingsbeloften, die zij met behulp van haar krediet uitgeven. Het aanwezig van een maatschappelijk kapitaal is derhalve, strikt genomen, niet noodzakelijk, maar desniettemin zeer wenschelijk. Het is een soort van waarborgfonds dat dienen moet om de verliezen te dekken, die zelfs eene bank, welke met groote voorzigtigheid en bekwaamheid bestuurd wordt, zal kunnen ondergaan. Het aanwezig van een aanzienlijk maatschappelijk kapitaal geeft daarenboven altijd een vermoeden ten gunste eener bank en vermeerdert haar krediet, wat vooral in tijden van krisis van veel belang is. 2) De aandeelhouders hebben

---

1) WILSON, l. 1. 27.

2) MACCULLOCH, l. 1. 137.

hun geld betaald, niet om het weg te werpen, maar om er voordeel van te trekken; zij stellen derhalve belang in het welslagen der onderneming. Een aanzienlijk maatschappelijk kapitaal, onverschillig of het in den vorm van geld aanwezig of in wissels, effecten enz. belegd is, geeft derhalve aan eene bank eene veel grootere vastheid en bevordert hare soliditeit. Eene bank, die alleen werkt met kapitalen haar door anderen verschaft, levert een dubbel nadeel op; er bestaat geen waarborgfonds, om in geval van onvoorziene verliezen te hulp te komen, en in de tweede plaats zullen de aandeelhouders, wanneer zij weinig of niets betaald hebben, de handelingen van den Directeur der bank minder zorgvuldig controleren. Het is derhalve wenschelijk dat de wetgever een maatschappelijk kapitaal vordert, dat in eene zekere verhouding staat tot de operatiën der bank. Men verwarre echter dezen maatregel niet met het vaststellen eener bepaalde verhouding tusschen den voorraad specie en het gezamenlijke bedrag harer verbindtenissen, hetwelk ons toeschijnt om bepaalde redenen te moeten worden afgekeurd, gelijk wij boven reeds aantoonde en waarop wij later nog terug zullen komen.

2°. Om de waarborgen voor de houders van bankbiljetten en van depôts nog grooter te maken, zal de bepaling kunnen gemaakt worden dat slechts een gedeelte, bijv. $\frac{1}{3}$ op de aandelen der vennootschap zal mogen gestort worden, terwijl het overige gedeelte onder de aandeelhouders zal blijven berusten, om alléén in tijd van nood te worden opgevraagd. Aan die vermeerderde storting op de aandelen zal dan de noodige publiciteit moeten gegeven worden, opdat het publiek in de gelegenheid zij te beoordeelen, hoe groot de waarborg is, die er in het nog opvraagbare gedeelte der aandelen overblijft. Ook zou er kunnen bepaald worden dat, wanneer er ten gevolge van eene tijdelijke geldnood der bank meer dan $\frac{1}{3}$ op de aandelen gestort is, de dividenden

der eerstvolgende jaren zullen moeten strekken om het nog niet gestorte gedeelte der aandelen langzamerhand weder op $\frac{1}{2}$ terug te brengen.

3°. De wetgever zou kunnen voorschrijven dat er geene aandelen beneden een zeker bedrag, bijv. niet beneden *f* 2000 mogen worden uitgegeven. Men mag aannemen dat ten gevolge dier bepaling in den regel alleen menschen van eenig vermogen aandeelhouders in de bankvennootschap zullen worden. Menschen, die slechts weinig te verliezen hebben, zullen zich in den regel van het nemen van aandelen in banken onthouden, en aan eene meer zekere geldbelegging de voorkeur geven. Het hoogere bedrag der aandelen in verband met de meerdere gegoedheid der aandeelhouders, die daarvan het gevolg is, heeft een tweeledig voordeel:

a. Daardoor vermeerderd de waarde der bepaling, waarvan wij sub 2°. melding maakten, want het wordt daardoor waarschijnlijker dat het nog niet opgevraagde gedeelte der aandelen in geval van nood zal kunnen gesuppleerd worden.

b. De betere kwaliteit der aandeelhouders zal gunstig werken op de keuze van den bestuurder, van wiens beleid, bekwaamheid en zorgvuldigheid de soliditeit der bank bijna geheel afhankelijk is.

Het is voor een gedeelte althans aan het gemis eener bepaling omtrent een minimum-bedrag der aandelen van bankvennootschappen toe te schrijven, dat er onder de bestuurders der N. Amerikaansche banken dikwijls personen worden aangetroffen, aan wie de noodige bekwaamheid en voorzigtigheid ter uitoefening van hun moeilijk en gewichtig bedrijf ontbreekt. Het natuurlijke gevolg hiervan moest zijn, dat de schuldeischers der banken in tijden van krisis aan het grootste gevaar blootstonden.

Wanneer wij de kwaliteit der aandeelhouders nagaan, die gezamenlijk in Amerika eene bank oprigten, wordt het ons

duidelijk, dat er dikwijls veel kans moet bestaan dat zich de keus der aandeelhouders op ongeschikte personen vestigt. Volgens CAREY bedroeg het gezamenlijke getal van de aandeelen der zes banken, die in Portsmouth (New Hampshire) gevestigd waren, 11.045. Daarvan waren 2.438 aandeelen door vrouwen, 1.245 door landbouwers, 673 door handwerkslieden, 438 door officieren, 438 door zeelieden, 630 door voogden genomen; alle personen, die in den regel ongeschikt zijn om over de meer of mindere bekwaamheid van den bankier te oordeelen, en waarvan de meeste zelfs niet in de gelegenheid zijn zich voldoende inlichtingen daaromtrent bij anderen te verschaffen. Het aantal aandeelhouders van de Bank van Utica (New-York) bedroeg 191, waaronder 28 landbouwers, 18 kooplieden, 15 voogden, executeuren van boedels, enz. 45 vrouwen, meest ongehuwd of weduwen, 17 bejaarde personen, die van hun renten leefden, 9 manufacturiers, 9 advokaten, 4 civiele ingenieurs enz. voorkwamen. ¹⁾ De overwegende invloed der 45 meest ongehuwde vrouwen of weduwen zou alleen reeds in staat zijn een zeer ongunstigen invloed uit te oefenen op de keuze van een geschikten Directeur.

De banken in Nieuw-Engeland zijn eigenlijk een soort van spaarbanken, waaraan niet, gelijk in Europa, het geld in bewaring wordt gegeven, maar wier kapitaal uit een tal van kleine geldsommen bestaat, die voornamelijk door personen uit den minderen stand worden bijeengebragt. De aandeelen bedragen gewoonlijk niet meer dan £ 5 of £ 10 en op die wijze worden ambachtslieden en menschen uit den dienstbaren stand uitgelokt hunne spaarpenningen voor de oprigting van nieuwe banken af te staan. ²⁾

1) CAREY, *Principles of Social Science*. Philadelphia. 1858. II. 432.

2) CAREY, I. I. 433.

De keerzijde van den Amerikaanschen toestand is derhalve voornamelijk hierin gelegen, dat deze veel mindere waarborgen oplevert voor de geschikte keuze der personen, aan wie het bestuur der bank wordt toevertrouwd. ¹⁾ Wanneer integendeel de aandeelhouders bestaan uit eene meer beschaafde klasse van personen, die in staat zijn òf zelve over de bekwaamheid van den directeur te oordeelen òf zich daaromtrent bij anderen de noodige inlichtingen te verschaffen, zal de waarschijnlijkheid eener goede keuze veel grooter zijn.

4°. Om het publiek in de gelegenheid te stellen volkomen te oordeelen over de meer of mindere zekerheid, die haar het nog niet gestorte gedeelte van het bankkapitaal oplevert, zal aan de banken de verplichting kunnen worden opgelegd om b. v. ieder half jaar eene lijst bekend te maken, bevattende de namen aller aandeelhouders. Deze maatregel zal niet weinig kunnen bijdragen tot bevestiging van het vertrouwen van het publiek. ²⁾ Wanneer het blijkt dat de aandeelhou-

---

1) CAREY wijst in de volgende woorden op de in zijn oog meerdere voortreffelijkheid van het Amerikaansche stelsel: „*How far this system tends towards bringing into activity the small amounts of capital that might otherwise remain idle and unproductive, is shown in the following statements,*” etc. I. I. pag. 432. De schrijver vergeet daarbij echter dat die voordeelen even volkomen, ja nog volkomener worden bereikt in Schotland en Engeland, waar de banken geld in depôt ontvangen en er tot den dag der opvraag rente voor betalen. De banken zijn daar de kashouders der geheele bevolking en ontvangen op die wijze de beschikking over een aanzienlijk kapitaal. De onmogelijkheid om, in plaats van zijne kas aan eene bank toe te vertrouwen, deze voor eenige dagen in bankactiën te beleggen, valt dadelijk in het oog. Het deponeren van gelden, die tijdelijk niet gebruikt worden, blijft daarom in Amerika evenzeer wenschelijk en noodzakelijk als in Engeland of Schotland.

2) In 1836 werd in Engeland eene wet gemaakt, waarbij aan alle bankvennootschappen de verplichting werd opgelegd de namen harer aandeelhouders openbaar te maken. Dit was natuurlijk bij de onbepaalde verantwoordelijkheid der aandeelhouders eene dringende noodzakelijkheid. Doch om dezelfde reden heeft het publiek er belang bij onder beperkte verantwoordelijkheid de

ders vermogend zijn, dat zij de aandeeien der maatschappij niet hebben gekocht uit speculatie en met het doel om ze na eene zekere rijzing weder te verkoopen, maar ze als een middel tot geldbelegging beschouwen, zullen zij, vooral wanneer zij woonachtig zijn in de nabijheid der plaats waar de bank haren zetel heeft, door hun voortdurend toezigt op den bestuurder, een zeer gunstigen invloed op diens handelingen kunnen uitoefenen en het geloof aan de soliditeit der inrigting nog vaster in de publieke opinie doen opnemen.

5°. De waarborg sub n°. 2 aangegeven zou weinig waarde hebben, wanneer de aandeelhouders, voorziende dat zij weldra tot eene aanzienlijke storting op hunne aandeeien zouden kunnen genoodzaakt worden, in de gelegenheid waren, die te verkoopen of weg te geven aan menschen, die wegens hun onvermogen buiten staat zullen zijn hunne verpligting tot storting na te komen. De bepaling van art. 43 van het Wetboek van Koophandel heeft de strekking de nadeelen, die uit deze handelwijze, bij naamlooze vennootschappen in het algemeen, voor hare schuldeischers zouden kunnen voortvloeijen, weg te nemen. Acht men echter de goedkeuring der bestuurders en commissarissen, die in dat art. wordt voorgeschreven, niet voldoende tot wering van dergelijke misbruiken, dan zou daarenboven de goedkeuring der Staats-Commissie voor het bankwezen, over welker verdere werkzaamheden wij later zullen spreken, kunnen gevorderd worden.

6°. De bestuurder zal door de gezamenlijke aandeelhouders en uit de aandeelhouders moeten gekozen worden; hij zal eigenaar moeten zijn van eene zekere hoeveelheid aandeeien, meer of minder naarmate het getal der bankactiën grooter of kleiner is. De bestuurder moet een zeker belang

---

namen der aandeelhouders te kennen, wanneer de aandeeien slechts gedeeltelijk gestort zijn. HÜBNER, *Die Banken*, II. 362.

hebben bij het welslagen der onderneming, zijn ijver zal daardoor opgewekt en zijne voorzigtigheid vergroot worden. Ook deze bepaling draagt weder indirect bij tot bevestiging van het vertrouwen van het publiek in de banken. Wanneer ieder weet dat de bestuurder een aanzienlijk gedeelte van zijn vermogen in de bank geplaatst heeft, zal men mogen verwachten dat hij zich van handelingen zal onthouden, die het bestaan der bank in gevaar zouden kunnen brengen.

De bovengenoemde bepalingen, waaraan de wetgever de banken zou kunnen onderwerpen, onderscheiden zich vooral daardoor van de meeste wettelijke voorschriften, dat zij de vrije oprigting van banken mogelijk maken overal waar er behoefte aan bestaat en waar zij thans door de bepalingen des wetgevers wordt tegengehouden, terwijl zij verder eene roekelooze uitbreiding van het bankwezen verhinderen en, zonder den bestuurder der bank in zijnen werkkring te belemmeren, het vertrouwen van het publiek opwekken en daardoor den bloei van het bankwezen bevorderen.

§ 3.

Wij hebben boven reeds opgemerkt dat de fout, der meeste bankwetgevers hierin bestond, dat zij eene in het belang van het algemeen wenschelijke ontwikkeling van het bankwezen tegenhielden, zonder echter door hunne voorschriften de gevaren, die uit het bankwezen konden voortvloeijen weg te nemen of zelfs maar eenigermate te verminderen.

Onder die bepalingen mag wel in de eerste plaats genoemd worden het verbod tot uitgifte van bankbiljetten. Het regt om in den vorm van bankbiljetten papier op zigt

en aan toonder uit te geven werd meestal als monopolie en onder zekere beperkende voorwaarden aan eene enkele bank toegestaan. De overige banken moesten zich met het surrogaat van het bankbillet, het boekkrediet, te vreden stellen, dat echter, wanneer de gewoonte om geld bij de banken te deponeren nog niet algemeen is geworden, als een zeer slechte plaatsvervanger van het bankbillet moet beschouwd worden, aan de banken mindere voordeelen oplevert en daarom ongeschikt is om eene in het algemeen belang wenschelijke uitbreiding van het bankwezen te bevorderen. ¹⁾

De wetgever meende zijn taak toch volbragt te hebben, zoodra hij door eene verbodsbepaling de oprigting van meerdere circulatiebanken had tegengegaan, en door eenige geheel uit de lucht gegrepene bepalingen, waaronder in de eerste plaats de bekende *Drittelddeckung* der bankbilletten moet genoemd worden, zooveel mogelijk de belangen der houders van bankbilletten had behartigd. Hij achtte het overbodig zijne zorgen uit te strekken tot die banken, welke geen bankbilletten uitgeven, of de nakoming der verbindtenissen door de circulatiebanken onder een anderen vorm dan die van bankbilletten aangegaan te verzekeren.

Wij danken het, zooals later zal blijken, vooral aan de krisis van 1857, dat zich in de laatste jaren langzamerhand juistere begrippen omtrent de eigenlijke gevaren der banken en derhalve omtrent de eigenlijke taak des wetgevers beginnen te vestigen. De verschijnselen die zich in dat jaar op het gebied van het bankwezen voordeden, hebben, gelijk wij in de volgende bladzijden meer uitvoerig zullen nagaan, ééne groote waarheid duidelijk in het licht gesteld, die niet zonder invloed zal mogen blijven op de toekomstige bankwetgevingen. Het is deze: dat het groote gevaar der

1) Vgl. boven pag. 117.

banken niet, gelijk men tot dusverre vrij algemeen beweerde, gelegen is in de uitgifte van bankbiljetten, maar in het aannemen van depôts, die ieder oogenblik opvraagbaar zijn.

Het is vroeger door ons aangetoond, dat de banken verbindtenissen aangaan onder tweederlei vorm, dat zij bankbiljetten uitgeven en boekkrediet verleen. Wanneer iemand zijn geld bij eene bank deponeert, onverschillig of 't eene deposito- of circulatiebank is, ontvangt hij er geene bankbiljetten, maar een boekkrediet voor in de plaats. Bankbiljetten worden in den regel alleen gebruikt bij het disconteren van wissels en het beleenen van goederen, terwijl in dat geval eveneens een boekkrediet gegeven wordt door die banken, welke het regt tot uitgifte van bankbiljetten missen of die, gelijk de Engelsche Landbanken, reeds uit eigen beweging de betaling met bankbiljetten door het betalen met boekkrediet vervangen hebben, een verschijnsel dat zich overal zal voordoen waar het bankwezen eenmaal een hoogen trap van ontwikkeling bereikt heeft en de banken algemeen de gewoonte hebben aangenomen om rente voor hare depôts te betalen.

Hoewel de vorm der verbindtenis verschillend is, is echter de aard der verbindtenis in beide gevallen volkomen dezelfde. Zoowel bij de uitgifte van bankbiljetten als bij het verleen van boekkrediet verbindt de bank zich tot een dadelijke betaling. Zoodra de wetgever derhalve met het oog op de gevaren, die uit de dadelijke opvraagbaarheid der bankbiljetten konden voortvloeijen, eenige bepalingen mende te moeten vaststellen tot meerderen waarborg voor de regten der houders van bankbiljetten, zou hij hetzelfde hebben moeten doen in het belang van de schuldeischers dier banken, welke in plaats van bankbiljetten uit te geven, alleen boekkrediet verleenden. De noodzakelijkheid hiervan werd echter, hoe zonderling het ook schijnen moge, door de meeste bankwetgevers geheel voorbijgezien. Men achtte het alleen noodig de voortdurende

inwisselbaarheid der bankbiljetten te verzekeren, doch bekommerde er zich niet over of die personen, welke hunne gelden bij de banken gedeponneerd hadden of die haar hunne wissels hadden verkocht en daarvoor een boekkrediet in de plaats hadden ontvangen, wanneer zij dat boekkrediet tegen geld wenschten in te wisselen, ook zouden kunnen betaald worden. Het was aan de banken veroorloofd zooveel wissels te disconteren en zooveel verbindtenissen aan te gaan als zij verlangden, mits zij slechts met boekkrediet en niet met bankbiljetten betaalden. Zij mochten zelfs voor geen *f* 1000 aan bankbiljetten uitgeven, omdat deze ieder oogenblik konden worden opgevraagd en de wetgever vreesde dat de bank daartoe zonder zijne medewerking niet altijd in staat zou zijn, maar het stond haar vrij eenige millioenen in depôt te ontvangen, m. a. w. ten bedrage van eenige millioenen verbindtenissen in den vorm van boekkrediet aan te gaan, waarvan de voldoening *eveneens* onmiddellijk kon worden opgevraagd. De wetgever bemoeide er zich niet mede of eene bank $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ of slechts $\frac{1}{10}$ harer depôts door geld gedekt hield, maar de voortdurende inwisselbaarheid der bankbiljetten moest door $\frac{1}{3}$ specie of langs andere meer gecompliceerde wegen verzekerd worden.

De oorzaak van de fout des wetgevers is niet moeilijk op te sporen, zoodra wij weten wat hij gewoonlijk ter zijner verdediging aanvoerde. De aanneming van bankbiljetten was, volgens hem, eene zaak van dwang, het toevertrouwen van een depôt en het aannemen van een boekkrediet daarentegen eene zaak van vrijen wil, die alleen steunde op het persoonlijk vertrouwen dat door den depôtgever in de bank gesteld werd. ¹⁾

1) Zóó bijv. BITZER, *Ueber die Errichtung einer Notenbank auf Aktien in Württemberg*, in het *Zeitschr. für gesammte Staatswissenschaft*, 1857. pag. 636.

Het ongegronde dezer redenering valt dadelijk in het oog. Is de aanneming van het bankbillet dan *geen* zaak van vertrouwen en van vrije wil? Zou iemand een bankbillet in plaats van geld in betaling willen aannemen, wanneer hij twijfelde aan de voldoening der betalingsbelofte daarop uitgedrukt, of wanneer hij niet verzekerd was dat anderen, beter in staat dan hij zelf om over den uitgever van het bankbillet te oordeelen, diens betalingsbelofte voor even zeker hielden als geld? en staat het niet ieder vrij om de aanneming van een bankbillet te weigeren wanneer hij geen vertrouwen stelt in de daarop uitgedrukte betalingsbelofte? Zijn het niet juist deze eigenschappen, die de breede klove uitmaken tusschen het bankbillet en het oninwisselbaar papiergeld? Op dit laatste kan de bewering toegepast worden, dat de aanneming in betaling eene zaak van dwang, niet van vrije wil is, maar niet op het bankbillet. Die 't bewcrt maakt zich schuldig, aan eene grove dwaling.

Indien dit alles nu waar is, waar blijft dan het onderscheid tusschen het bankbillet en het boekkrediet? Zoo er soms eene zekere mate van dwang, of laat ons liever zeggen van conventioneele verpligting bij het aannemen van een bankbillet aanwezig is — want eigenlijke dwang bestaat alleen waar de wetgever, met miskenning van den aard van het bankbillet, het tot een wettig betaalmiddel heeft verheven — dan is dit eveneens met het boekkrediet het geval. De koopman, die zijne wissels wenscht te verkoopen, biedt ze eene bank aan, die hem met een boekkrediet zal verlangen te betalen. 't Is waar, de koopman *kan* dat boekkrediet weigeren, doch *zal* hij het doen? Waarschijnlijk evenmin als de koopman, die zijn wissel door eene circulatiebank laat disconteren, de bankbilletten zal weigeren, die er hem voor in de plaats worden aangeboden. De koopman echter, die verplicht was het bankbillet of het

boekkrediet in betaling aan te nemen, kan er een oogenblik later geld voor in de plaats vragen, even als ieder ander houder van een boekkrediet of een bankbillet. Verlangt men nu te beweren dat hier dwang bestaan heeft, wij hebben er vrede meê, maar wenschen dan in het belang der waarheid dat die dwang ook tot het boekkrediet worde uitgestrekt.

Wanneer zal iemand eene assignatie op een bankier in betaling aannemen? Alleen wanneer hij weet, dat de bankier hem op vertoon der assignatie de daarop uitgedrukte som in specie zal uitkeeren; wanneer hij veronderstelt dat dit niet het geval zal zijn, zal hij de assignatie weigeren. Doch 't zelfde zal hij doen met een bankbillet, zoodra hij vermoedt dat het op vertoon niet zal worden ingewisseld; twijfelt hij hieraan, dan zal hij zich diezelfde vrijheid veroorloven waartoe hij reeds bij de aanbieding der assignatie getoond had den moed te bezitten: hij zal eenvoudig weigeren het bankbillet in betaling aan te nemen. Bankbillettten en boekkrediet worden derhalve in betaling aangenomen of geweigerd, al naar mate men vertrouwen stelt in den uitgever.

Wij verwachten tegen deze redenering de volgende tegenwerping. Men zal met MACCULLOCH zeggen dat bankbillettten een betaalmiddel zijn, niet alleen voor kooplieden, maar voor alle klassen der bevolking, ook voor vrouwen, arbeiders enz., die meestal buiten magte zijn ze te weigeren en niet in staat eenige juiste conclusie te maken met betrekking tot de solventie van de uitgevers.¹⁾

Er ligt eenige schijn van waarheid in deze redenering, maar ook niet meer. Wij vragen of het praktisch denkbaar is, dat iemand, 't zij vrouw of arbeider, buiten magte zou

---

1) ADAM SMITH, *Wealth of Nations*, ed. MACCULLOCH, London. 1859. Notes pag. 504, B.

zijn een bankbillet te weigeren, *wanneer hij weet dat het geene ruilwaarde heeft*. Wij betwijfelen sterk of een arbeider zou willen werken voor iemand, die hem met bankbilletten zal betalen, die misschien eenige waarde hebben als scheurpapier, maar hem niet in staat zullen stellen in zijn eigen levensonderhoud en dat van zijn huisgezin te voorzien, omdat hij met behulp daarvan niets zal kunnen koopen. Een arbeider zal den moed bezitten om de betaling met bankbilletten die geen waarde hebben, te weigeren. Niemand, al is hij nog zoo onbeschaafd, of nog zoo afhankelijk van anderen, zal willen werken voor iemand, die zijn arbeid beloont met iets, dat niet in staat is hem brood te verschaffen en hem derhalve van honger zou doen omkomen. Neemt hij derhalve een bankbillet in betaling van zijn loon aan, dan doet hij het in de overtuiging dat hij het in de plaats van geld als middel zal kunnen gebruiken om te koopen. Doch waar blijft in dat geval de dwang? Zal deze daad niet volkomen vrijwillig zijn? Wij gelooven niet dat iemand het zal ontkennen. Er bestaat geen reden om te vermoeden, dat eene vrouw anders zal handelen als een arbeider. Zij zal zich door dezelfde overweging laten leiden als deze, en wanneer zij een bankbillet aanneemt, zal men gerust mogen aannemen dat zij er vrijwillig toe is overgegaan, wetende dat het bankbillet haar hetzelfde koopvermogen verschaffen zal als geld.

Wat betreft het tweede punt, dat vrouwen en arbeiders buiten staat zijn om over de soliditeit van den uitgever van het bankbillet te oordeelen, wij verwijzen naar hetgeen wij daaromtrent boven gezegd hebben.¹⁾ Vrouwen en arbeiders zijn trouwens niet de *eenigen*, die over den uitgever van het bankbillet niet kunnen oordeelen, zij hebben die eigenschap

---

1) Vgl. boven pag. 16.

gemeen met het groote publiek. De beschaafde man zal in den regel even weinig van den toestand eener bank weten als de ongeletterde arbeider, die ter naauwernood de woorden, die op het bankbillet te lezen staan, zal kunnen ontcijferen. Wanneer zij derhalve een bankbillet aannemen, zal het alleen zijn op grond der overtuiging dat zij het op hunne beurt aan anderen zullen kunnen doen aannemen. Twijfelen zij hieraan dan zal zoowel de een als de ander eene betaling met bankbilletten weigeren, doch nemen zij ze integendeel aan, dan zal het geheel vrijwillig zijn.

Dit alles is zoowel op het boekkrediet als op het bankbillet toepasselijk. Wanneer algemeen de gewoonte bestaat, gelijk in Engeland, om met assignaties te betalen, ook onder die standen der maatschappij, welke geen kooplieden zijn, zal de aanneming of niet-aanneming van eene assignatie afhankelijk zijn van de vraag of men die assignatie door zijn bankier als depôt zal kunnen doen aannemen, of men er een ander meê zal kunnen betalen enz. Hier geldt derhalve hetzelfde als bij de aanneming en weigering van een bankbillet.

In plaats van derhalve een met het wezen der zaak en met den aard der verbindtenis strijdig onderscheid aan te nemen tusschen bankbilletten en boekkrediet, dat geheel zonder grond is omdat ieder zich door de aanneming zoowel van het een als van het ander *vrijwillig* tot schuldeischer van de bank stelt en het in beide gevallen alleen doct omdat hij vertrouwen stelt in de betalingsbelofte der bank — zal de wetgever, die zijne taak wêl begrijpt, zich de vraag behooren te stellen, welke verbindtenissen grooter gevaren voor de soliditeit en het bestaan der banken opleveren, die welke zij in den vorm van bankbilletten, of die welke zij in den vorm van boekkrediet, door het aannemen van depôts, hebben aangegaan? Het antwoord hierop kan niet twijfelachtig zijn.

Juist die verbindtenissen, waarvoor de wetgever gemeend heeft de meeste zorg te moeten dragen, zijn het minst gevaarlijk, daar in bijna alle gevallen waarin de banken zich verplicht zagen hare betalingen te staken, de verbindtenissen door de aanneming van depôts en in den vorm van boekkrediet aangegaan er de oorzaak van geweest zijn.

Doch waarom zijn de verbindtenissen, die eene bank door de aanneming van depôts op zich neemt, zooveel gevaarlijker als die, welke zij door de uitgifte van bankbiljetten aangaat? De reden is niet ver te zoeken. Wij hebben boven reeds uitvoerig ontwikkeld dat de aanneming van depôts voor den bankier, bij het bepalen der verhouding die hij tusschen zijne verbindtenissen en zijnen voorraad edel metaal zal moeten bewaren, veel grootere moeilijkheden oplevert dan de uitgifte van bankbiljetten. Een groot gedeelte der gelden, die bij de banken gedeponneerd zijn, kunnen ieder oogenblik worden opgevraagd, en slechts weinig depôts worden, althans in de handelssteden, voor langen tijd ter beschikking der banken gesteld. Nu heeft de ondervinding geleerd dat bij elke krisis de depôts bij groote hoeveelheden worden opgevraagd, terwijl de bankbiljetten ongestoord blijven omloopen en eerder toenemen dan in aantal verminderen. De verschillende functiën der bankbiljetten en der depôts geven de verklaring voor dit verschijnsel. Bankbiljetten worden uitsluitend gebruikt als circulatiemiddel, zij gaan voortdurend van den een op den ander over en dienen om de circulatie der goederen gemakkelijk te maken en te bespoedigen. Met de depôts is dit echter voor een groot gedeelte niet het geval. Voor zoover zij bestaan uit de kassen der kooplieden, voor de voldoening hunner dagelijks vervalende verbindtenissen bestemd, en als gewone rekening-courant-saldo's bij de banken berusten, staan zij volkomen gelijk met bankbiljetten, worden even als deze gebruikt om beta-

lingen te doen en zijn in een woord circulatiemiddel. Doch een groot gedeelte van de depôts der banken bestaat, gelijk wij in het vorige hoofdstuk gezien hebben, uit de tijdelijk ongebruikt liggende kapitalen der kooplieden, die buitenaf eene plaatsing zoeken of die moeten dienen om in geval eener ongunstige wisselkoers de schuld aan het buitenland te betalen. Het is, zoo als ons tevens bleek, van een tal van samenwerkende of elkander neutraliserende oorzaken afhankelijk wanneer en in welke mate zij zullen opgevraagd worden. De banken kunnen alle die oorzaken niet vooruit kennen en zich derhalve vooraf niet verzekeren hoe ver de opvordering der depôts zich zal uitstrekken. Het bedrag der omlopende bankbiljetten daarentegen is nimmer aan sterke afwisselingen onderhevig. ¹⁾ Hun cijfer rigt zich naar de behoefte die er bestaat aan dat soort van betaalmiddel; die behoefte neemt niet plotseling in sterke mate toe of af. De depôts behooren daarenboven — en dit maakt ze vooral gevaarlijker voor de banken — aan een veel kleiner aantal personen en kunnen dus veel gemakkelijker en veel spoediger worden opgevraagd dan bankbiljetten, die over eene groote menigte personen verspreid zijn. ²⁾ Wanneer er derhalve wantrouwen jegens eene bank ontstaat zullen de depôthouders, omdat hunne schuldvorderingen zooveel aanzienlijker zijn, haar veel spoediger ten val kunnen brengen dan de houders van bankbiljetten. In tijden van politieke onzekerheid en handelskrisis zullen de depôthouders, indien zij geen volkomen vertrouwen stellen in het betalingsvermogen der banken, dikwijls liever de reute, die zij van hunne depôts trekken, opofferen en hun geld zelf bewaren dan de kans te loopen het

---

¹⁾ BITZER, *Ueber die Errichtung einer Notenbank auf Aktien in Württemberg*. I. I. 636. SCHÄFFLE, I. I. 287.

²⁾ WAGNER, I. I. 163.

ten gevolge van een faillissement der bank, dat toch altijd mogelijk is, later niet terug te zullen krijgen. ¹⁾ Doch zelfs wanneer het krediet eener bank in tijden van crisis geheel ongeschokt blijft, kan eene niet genoegzame speciedekking der depôts haar toch aan de grootste gevaren blootstellen. Bijna elke handelskrisis gaat gepaard met een ongunstigen wisselkoers en maakt verzendingen van edel metaal naar het buitenland noodzakelijk. Men verschafft zich de middelen daartoe door de opvraag der depôts; iedereen die geld noodig heeft zal eerst zijne depôts bij de bank opvragen, voor dat hij de bankbiljetten, die in zijn bezit zijn, ter inwisseling aanbiedt. ²⁾ Uit alle deze overwegingen blijkt derhalve dat er veel meer gevaar voor eene bank bestaat in het terugvorderen der depôts dan in het aanbieden van bankbiljetten ter inwisseling.

Het valt niet moeilijk deze bewering met feiten te staven. Een overtuigend bewijs van het grootere gevaar der depôts leverde de toestand der Bank van Engeland in het noodlottige jaar 1825, dat zich door eene der zwaarste crises kenmerkte, die Engeland ooit getroffen hebben. De volgende woorden van Lord ASHBURTON, een der voornaamste autoriteiten op het gebied van het bankwezen in Engeland, zullen ons den toenmaligen toestand der Bank het best doen kennen: „De Bank,” zeide hij in een in het jaar 1847 uitgegeven vlugschrift, „zag zich bloot gesteld, niet aan eene gedeeltelijke opvordering der specie maar aan eene geheele uitputting; en daar ik te dier tijde met den Heer HUSKISSON en den gouverneur van de Bank door Lord LIVERPOOL werd geraadpleegd, staan mij de feiten nog levendig voor den geest. Zie hier wat het geval was: de meest gewaagde en dolste

---

1) WAGNER, I. I. 68.

2) BITZER, I. I. 636.

ondernemingen, begunstigd, zoo niet in het leven geroepen door de gemakkelijkheden, waarmede de Bank van Engeland kapitaal verschafte, werden gevolgd door eene geheele vernietiging van het krediet van alle huizen, behalve van de Bank zelve. Er vielen een groot aantal bankiers in de hoofdstad en in de provinciën. De schrik, hierdoor veroorzaakt, werkte terug op de meest soliede inrigtingen, daar allen, die schuldvorderingen in hunne kassen hadden, hetzij als houders van hare biljetten, hetzij als depôthouders op haar toestroomden. Het verdient opmerking dat de vorderingen der depôthouders, even als altijd, het meest te duchten waren. Zij vertoonden zich met hunne *bons* voor honderden ponden sterling, terwijl de houders van bankbiljetten in verhouding slechts voor een pond sterling opkwamen. Deze plotselinge ongerustheid, die dadelijk alle circulatie van credietpapier deed ophouden, noodzaakte de bankiers uit de provinciën om al het goud, dat zij te Londen bij de Bank geplaatst hadden, terug te trekken." 1)

Hoe de voorraad specie ten gevolge der opvordering der depôts bij de Bank van Engeland gedurende de jaren 1823 tot 25 langzamerhand afnam, tot dat de Bank eindelijk op het punt stond hare betalingen te moeten staken, toonen de cijfers der volgende tabel aan:

	Munt en Muntmateriaal	Bankbiljetten
	mill. £	mill. £
1823.		
27 Dec.	14.0	17.5
1824.		
31 Jan.	13.5	20.2
29 Mei.	12.8	19.1

1) ASHBURTON, *The Financial and Commercial Crisis considered*. Lond. 1847. Vertaald in de *Revue Britannique*, Juin 1847, pag. 384.

	Mant en Muntmateriaal mill. £	Bankbiljetten. mill. £
25 Sept.	11.8	18.7
24 Dec.	10.7	19.4
1825.		
29 Jan.	9.4	21.9
26 Feb.	8.8	21.0
26 Maart.	8.1	19.6
30 April.	6.6	20.5
28 Mei.	6.1	19.6
25 Junij.	5.4	18.3
30 Julij.	4.1	20.7
27 Aug.	3.6	19.2
24 Sept.	3.4	10.0
29 Oct.	3.1	18.6
26 Nov.	3.0	17.4
31 Dec.	1.2	25.7 ¹⁾

Wat zien wij derhalve uit deze opgaaf? Dat de specie-voorraad ten gevolge van het opvragen der depôts bijna geheel uitgeput raakte, terwijl de bankbiljetten volkomen hun krediet bleven behouden, en zelfs zonder gevaar door de Bank nog konden vermeerderd worden.

Het tijdvak van Maart 1838 tot Sept. 1839 kenmerkte zich eveneens door eene sterke opvordering van depôts, welke uitsluitend het gevolg was van behoefte aan specie voor het buitenland, voornamelijk ontstaan door de mislukking van den oogst en door speculatie in katoen en in Amerikaansche papieren. De volgende opgave zal het gevaar, waarin de Bank van Engeland toen door de snelle opvordering der depôts geraakte, duidelijk in het licht stellen:

---

1) MACLEOD, *Dict. voce Commercial crisis.*

	Munt- en muntmateriaal mill. £.	Bankbiljetten mill. £.
1838.		
Maart.	10.0	18.6
Junij.	9.7	19.0
Sept.	9.6	19.6
Dec.	9.3	18.4
1839.		
Maart.	8.1	18.2
Junij.	4.3	18.1
Sept.	2.8	17.9. 1)

Zoowel in 1825 als in 1839 merken wij derhalve hetzelfde verschijnsel op: het cijfer der omloopende bankbiljetten blijft op ongeveer dezelfde hoogte, terwijl de depôts aanzienlijk verminderen. Had de opvraag der gedeponeerde gelden zich nog slechts een weinig verder uitgestrekt, de Bank zou zich weldra verplicht hebben gezien hare betalingen te staken.

Lord ASHBURTON wees er, gelijk ons bleek uit de woorden aan zijn vlugschrift ontleend, reeds in 1847 op dat de gevaren der banken voornamelijk uit de aanneming van depôts voortvloeiden. Hij merkte te regt aan dat de Engelse wetgever zich bij het uitvaardigen der *Bank Act* van 1844 aan eene groote inconsequentie had schuldig gemaakt door alleen te zorgen voor die verbindtenissen, welke voor de banken het minst gevaarlijk zijn. „Het is eene dwaling,” zeide hij, „te veronderstellen dat iedere keer dat men goud van de Bank vraagt, hare biljetten tot de Bank terugkeeren, of dat er, wanneer zij handelspapier disconteert, biljetten worden uitgegeven. Tien tegen een dat die groote transacties geregeld worden door depôts en overschrijving van de eene rekening op de andere en niet door biljetten; maar de

---

1) WILSON, l. l. 113.

depôts worden beschouwd als of zij niet bestonden, en de billetten als het eenige hulpmiddel en het eenige gevaar voor de Bank." 1)

Wij verwachten tegen de beide voorbeelden, aan de geschiedenis der Bank van Engeland ontleend, de volgende tegenwerping. Men zal zeggen dat hare cijfers niet als bewijs kunnen gelden voor de meerdere gevaren aan de depôts verbonden, omdat zij door hare grootte in een exceptionelen toestand verkeert; dat hare billetten in tijden van algemeen wantrouwen overal vertrouwen blijven genieten, terwijl die van andere banken evenzeer ter inwisseling zullen worden aangeboden als hare depôts worden opgevraagd; m. a. w. men zal beweren dat voor kleine banken, wier krediet niet zijdelings door den Staat wordt beschermd, de uitgegevene bankbilletten in allen geval even gevaarlijk, zoo niet gevaarlijker zullen zijn dan de ontvangene depôts.

Uit de aangehaalde woorden van Lord ASHBURTON blijkt echter reeds dat ook bij de Engelsche Landbanken betrekkelijk veel meer depôts werden opgevraagd, dan bankbilletten ter inwisseling aangeboden. Niets is echter beter in staat de boven aangevoerde tegenwerping te weerleggen dan een onderzoek naar de verschijnselen, die in N. Amerika aan de talrijke bankfaillissementen of aan de schorsing harer betalingen gedurende de krisis van 1857 voorafgingen.

Het volgende overzicht der 51 in de stad New-York gevestigde circulatiebanken, die alle verplicht waren hare betalingen te staken, zal ons volkomen overtuigen van de grootere gevaren van het deposito-bedrijf in vergelijking met de billetten-uitgifte:

1) ASHBURTON, l. l. 391.

	Opererend kapitaal (gedisconteerde wissels, heleeningen enz.)	Munt- en muntmateriaal.	Circulerende bankbiljetten.	Depôts.
	mill. Dollars.	mill. Dollars.	mill. Dollars.	mill. Dollars.
1856.				
5 Jan.	95.86	11.63	7.90	83.53
5 April	106.96	13.38	8.34	91.00
5 Julij	109.25	16.82	8.63	106.14
4 Oct.	107.93	11.01	8.85	88.73
6 Dec.	106.89	10.83	8.51	89.59
1857.				
7 Febr.	112.87	11.14	8.42	96.02
7 Maart	111.89	11.70	8.46	95.85
11 April	115.37	10.88	8.78	96.51
6 Junij	115.33	13.13	8.83	96.59
8 Aug.	122.07	11.73	8.98	94.43
22 Aug.	120.13	10.09	8.69	89.36
5 Sept.	112.22	10.22	8.67	79.49
19 Sept.	108.77	13.55	8.07	75.77
3 Oct.	105.93	11.40	7.91	67.97
10 Oct.	101.91	11.47	7.52	63.30
17 Oct.	97.24	7.84	8.08	52.89
24 Oct.	95.59	10.41	6.88	57.53
7 Nov.	95.88	16.49	6.43	68.88
21 Nov.	95.37	23.16	6.28	79.31 ¹⁾

Op den 13^{en} October 1857 was de voorraad specie der banken zoo sterk afgenomen, dat zij 's avonds eenparig besloten hare betalingen te staken, doch inmiddels hare overige operatiën even als vroeger voort te zetten. Zij zagen zich met eene geheele uitputting harer kassen bedreigd en zouden ook zonder dezen maatregel na weinige dagen niet meer in staat geweest zijn hare verbindtenissen na te komen.

De bovenstaande tabel verschafft ons een helder inzicht in den

1) SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis* etc. I. I. 286.

toestand der New-Yorksche banken gedurende de jaren 1856 en 1857 en leert ons te gelijk de fouten kennen, waaraan zij zich schuldig maakten, en de oorzaken, waardoor het haar onmogelijk werd hare verbindtenissen bij voortduring te vervullen.

De resultaten, die een naauwkeurig onderzoek van de cijfers der verschillende rubrieken ons oplevert, zijn de volgende:

1°. De banken gaven van het begin van 1856 af eene voortdurende uitbreiding aan haar opererend kapitaal, hetwelk vooral in het midden van 1857 sterk toenam en eindelijk omstreeks den 8^{en} Aug. zijn toppunt bereikte. Het klom gedurende dien tijd van 95 tot 122 mill. en onderging derhalve eene vermeerdering van ongeveer 30 Pct. Door eene goedkoope en ligtzinnige kapitaalverschaffing moedigden zij de speculatiezucht niet weinig aan. Reeds de stand van het opererend kapitaal in Jan. 1856 was, vergeleken bij vroeger, bijzonder hoog en toch werd het, niettegenstaande de waarschuwingen van verstandige handelsorganen nog aanzienlijk uitgebreid. 1) De gevolgen der overspeculatie bleven dan ook niet achterwege. Tusschen den 7^{en} en den 14^{en} Oct., om van de vroegere faillissementen niet te spreken, zagen 60 der meest geachte handelsfirma's zich verplicht hare betalingen te staken; haar passief bedroeg verscheidene millioenen. In de daarop volgende week faillieerden 40 handelshuizen in New-York, een gelijk aantal in Boston, 50 in Philadelphia, Cincinnati en St. Louis. 2) Om echter billijk te zijn, merken wij op dat niet de banken alleen de schuld waren van al die ongelukken. De grond daarvan lag dieper en in den handel zelve, die begonnen was eene te sterke uitbreiding te geven aan zijn krediet; velen zouden ongetwijfeld evenzeer gefaillieerd zijn, al hadden de banken hen niet in hunne speculatieplannen

1) SCHÄFFLE, l. l. pag. 288.

2) SCHÄFFLE, l. l. pag. 286.

ondersteund. Doch tevens is het ontegenzeggelijk waar dat de banken, door voortdurend de wissels der speculanten te disconteren en hunne goederen te beleenen, deze in staat stelden hunne speculaties langer vol te houden, en dat zij zoodoende de nadeelige gevolgen van de crisis vergrootten. ¹⁾

2°. De banken werden door hare depôts in staat gesteld zulk eene enorme uitbreiding te geven aan haar opererend kapitaal en de speculatiegeest op eene voor den handel, maar ten slotte ook voor haar zelve noodlottige wijze aan te moedigen. Ten bewijze hiervan verwijzen wij naar de cijfers van de rubrick der depôts, die tot het midden van 1857 voortdurend toenamen en door eene vermeerdering van het opererend kapitaal der banken op den voet gevolgd werden. Zoodra de depôthouders echter hun geld in Aug. sterk begonnen op te vragen, zagen de banken het gevaar in, waaraan zij zich hadden blootgesteld, weigerden plotseling wissels te disconteren en trachtten door eene zoo snel mogelijke inkrimping van haar opererend kapitaal de beschikking over haar geld terug te verkrijgen. Wij zien dan ook van dat oogenblik het cijfer van het opererend kapitaal sterk dalen, tot groot nadeel echter voor meer soliede handelshuizen, die op deze wijze plotseling van de hulp der banken, waarop zij gerekend hadden, verstoken werden.

3°. De cijfers, in de rubrick der bankbiljetten voorkomende, waren aan verreweg de minste afwisselingen onderhevig. Terwijl het opererend kapitaal van 95 tot 122 mill. en derhalve ongeveer 30 Pct. steeg, vermeerderde de biljetten-circulatie slechts met 10 Pct. Voorzeker een overtuigend bewijs dat het aan de banken verleende regt tot uitgifte van bankbiljetten niet de oorzaak was der onvoorzigtige uitbreiding van haar opererend kapitaal. Er bestond zelfs geen

1) MILL, I. I. II. pag. 208. Vgl. boven pag. 104.

verband tusschen het opererend kapitaal en het cijfer der bankbiljetten. Wij zien de bankbiljetten-circulatie soms verminderen, terwijl het opererend kapitaal te gelijker tijd toeneemt. Op 6 Dec. 1856 bijv. bedroeg het opererend kapitaal 106.89 mill. en steeg gedurende de daarop volgende twee maanden tot 112.87, terwijl omgekeerd het cijfer der bankbiljetten gedurende dienzelfden tijd afnam.

Opmerkelijk is het verder en een bewijs tevens voor hetgeen wij boven omtrent de stabiliteit der biljetten-circulatie gezegd hebben, dat hun bedrag van af 5 Jan. 1856 tot 8 Aug. 1857, in welk tijdvak de speculatie haar hoogste punt bereikte, slechts eene vermeerdering onderging van 7.90 op 8.98 mill. Hadden de banken het in haar magt gehad hare biljetten-circulatie, gelijk menigmaal beweerd wordt, willekeurig uit te breiden, dan zouden zij onder omstandigheden, waarin zij zich met betrekking tot hare overige operatiën aan de grootste roekeloosheid schuldig maakten, er eveneens geen bezwaar in gezien hebben meer bankbiljetten uit te geven dan de voorzigtigheid haar veroorloofde.

Wij zien hierin een krachtig bewijs voor de onschadelijkheid van het regt tot uitgifte van bankbiljetten. Nadat de banken besloten hadden hare specie-betalingen te staken, maar hare overige operatiën voort te zetten, bleef men de bankbiljetten overal als betaalmiddel aannemen. Zij ondergingen alleen in verhouding tot het goud eene zekere waardevermindering, m. a. w. zij werden aan eene koers onderhevig. Daar men echter vertrouwde dat de banken weldra weder in staat zouden zijn hare betalingen te hervatten, was die waardevermindering slechts gering. Het goud-agio tegenover de bankbiljetten steeg niet boven $1\frac{1}{2}$ Pct. en daalde weldra tot $\frac{1}{4}$ à $\frac{3}{4}$ Pct. waarop het verder staan bleef. ¹⁾

1) SCHÄFFLE, l. l. pag. 293.

Volgens de bewering van hen, die meenen dat de banken 't in hare magt hebben zooveel bankbiljetten uit te geven als zij verkiezen, en die met de *Currency*-theorie aan het dogma eener *over-issue* geloof hechten, moest thans het geheele verkeer met bankbiljetten worden opgevuld en alle andere circulatiemiddelen worden verdrongen. Wanneer de banken, zoo redeneerde men, tijdelijk ontslagen zijn van de verplichting hare bankbiljetten tegen specie in te wisselen, worden zij niet meer in hare uitgifte beperkt door de hoeveelheid metaal, die zij anders voor de dagelijkse inwisseling der bankbiljetten in voorraad zouden moeten hebben; zij zullen dan die grens kunnen overschrijden en de circulatie geheel met hare oninwisselbare bankbiljetten opvullen.

Doch wat zien wij in New-York gebeuren nadat de banken den 13^{en} Oct. besloten hebben hare specie-betalingen voor een onbepaalden tijd te schorsen? Dat het cijfer der circulerende bankbiljetten integendeel van dat oogenblik af aanzienlijk begint te *verminderen* en terwijl het den 17^{en} Oct. nog 8.08 mill. dollars bedraagt den 21^{en} Nov. reeds tot 6.28 mill. gedaald is. Die vermindering was geheel onafhankelijk van den wil der banken; zij vertoont zich na iedere crisis en is het natuurlijke gevolg van een verminderden goederen-omzet, die volgens de wet der noodzakelijkheid altijd eene mindere behoefte aan circulatie-middelen ten gevolge heeft. Want zoodra de behoefte aan circulatie-middelen geringer wordt, vloeijen al de bankbiljetten, die voor het verkeer overbodig zijn geworden, als depôts naar de banken terug, aanglokt door de rente, die deze voor de bij haar gedeponeerde gelden betalen.

Wij vragen thans of er een krachtiger bewijs kan worden aangevoerd dan bovenstaande cijfers voor het weinige gevaar aan de uitgifte van bankbiljetten door talrijke concurrende banken verbonden, wanneer wij zien dat er zelfs

in Noord-Amerika, waar de banken niet ten onrechte beschuldigd worden in tijden van opgewekte ondernemingszucht meestal eene roekelooze uitbreiding aan haar krediet te geven, geen misbruik van gemaakt wordt?

4°. De groote fout der New-Yorksche banken, die haar ten slotte noodzaakte hare betalingen te staken, bestond derhalve niet in eene te sterke uitbreiding harer verbindtenissen in den vorm van bankbiljetten, maar in de enorme verplichtingen, die zij in den vorm van boekkrediet door de aannane van meer dan 96 mill. dollars depôts hadden aangegaan. In plaats van deze door eene genoegzame hoeveelheid specie gedekt te houden, hadden zij ze integendeel gebruikt om eene onvoorzigtige uitbreiding te geven aan haar opererend kapitaal. Bij die 96 mill. bankschuld in den vorm van boekkrediet, kon de schuld door de uitgifte van bankbiljetten aangegaan niet meer dan eene kleinigheid genoemd worden. Het was dan ook geen wanverhouding tusschen metaalvoorraad en biljetten — het eenige waartegen de bankwetgever meende te moeten waken — die de insolventie der New-Yorksche banken veroorzaakte. De voorraad specie was zelfs toen de crisis haar toppunt bereikte, veel grooter dan het bedrag der circulerende bankbiljetten; er was gemiddeld 30 Pct. meer specie aanwezig dan noodig zou geweest zijn om alle bankbiljetten op eens in te wisselen, soms steeg het *surplus* zelfs tot 90 Pct. Niet $\frac{1}{3}$ der bankbiljetten was — gelijk meestal voldoende geacht wordt ter voorkoming der gevaren, die uit de circulatiebanken kunnen voortvloeijen — in New-York door metaal gedekt, maar er was integendeel bijna altijd $\frac{1}{3}$ meer specie in kas, dan er bankbiljetten waren uitgegeven. Op den 13^{en} October bedroegen de depôts, die nog konden opgevraagd worden en waarvan een groot gedeelte nog *zou* opgevraagd zijn, zoo de banken niet besloten hadden elke verdere aanvraag om specie

te weigeren, 52.89 mill.; voegt men daarbij het bedrag der omloopende bankbiljetten, dan stond er tegenover de gezamenlijke verbindtenissen der banken ten bedrage van ruim 60 mill. dollars slechts eene voorraad metaal van nog geen 8 mill. Tusschen den 10^{en} en 13^{en} Oct. werden er bijna 10 mill. depôts opgevraagd, terwijl integendeel de bankbiljetten, in plaats van ter inwisseling te worden aangeboden, nog waren toegenomen. Niet eene bovenmatige uitgifte van bankbiljetten derhalve, maar de opvordering der depôts noodzaakte de banken hare betalingen te staken.

Het gedrag der New-Yorksche banken en de fouten, waaraan zij zich gedurende de speculatie-periode, die aan de krisis van 1857 vooraf ging, schuldig maakten, toonen derhalve overtuigend de dwaling aan der bankwetgevers, die het voornaamste gevaar der banken in de uitgifte van bankbiljetten zoeken. De aangevoerde feiten bewijzen beter dan eenige rednering dat de depôts voor de banken veel gevaarlijker zijn dan de bankbiljetten, en dat zelfs in een land als de Vereenigde Staten, waar zoowel de banken als de handel zich zoo dikwijls schuldig maken aan eene te sterke uitbreiding van hun krediet, in tijden van overdreven speculatiezucht geen misbruik wordt gemaakt van de uitgifte van bankbiljetten. Hun bedrag bleef er steeds op eene nagenoeg gelijke hoogte en hunne inwisselbaarheid was o. a. in New-York tot op het oogenblik, waarop de banken zich verplicht zagen hare betalingen te staken, voortdurend door eene hoeveelheid specie verzekerd, veel grooter dan de Europeesche wetgevers gewoonlijk in het belang hunner inwisselbaarheid noodzakelijk achten. En toch staakten de New-Yorksche banken hare betalingen, voorwaar wel een bewijs dat de wetgever in zijn voorschrift betreffende eene geëvenredigde speciedekking der bankbiljetten een zeer ondoelmatig middel

aangaf om de gevaren te verminderen, die uit het bankwezen in het algemeen kunnen voortvloeijen.

Het groote gevaar der banken bestaat derhalve in het aannemen van depôts; acht de wetgever nu, ter voorkoming van de nadeelen die uit de banken kunnen outstaan en in het belang van het publiek, zich verplicht de naamlooze vennootschappen, die bankbiljetten uitgeven, aan strengere bepalingen te onderwerpen dan de overige, dan zal hij om consequent te zijn evenzeer moeten waken voor de belangen der houders van depôts als voor die van bankbiljetten, en wel in de eerste plaats voor de eerste, omdat de ondervinding geleerd heeft dat de verbindtenissen, door de aanneming van depôts aangegaan, voor de banken het gevaarlijkst zijn en de meeste kans loopen door haar in moeilijke tijden niet te kunnen worden nagekomen.

Eene goede bankwet zal derhalve zoowel bepalingen moeten bevatten in het belang der houders van depôts als van bankbiljetten en zich niet alleen mogen bepalen tot de circulatiebanken. De meeste bankwetgevers echter moeden genoeg gedaan te hebben, wanneer zij op de een of andere wijze, door dikwijls geheel willekeurige bepalingen, hunne zorgen gewijd hadden aan de uitgifte van bankbiljetten. Zij zagen geheel voorbij dat de verbindtenissen, die de banken door de aanneming van ieder oogenblik opvraagbare depôts aangaan, veel gewigtiger en veel gevaarlijker zijn en dat hier in de eerste plaats hunne tusschenkomst niet alleen geregvaardigd werd, maar zelfs noodzakelijker mogt genoemd worden.

Doch niet alleen sloeg de wetgever geen acht op de belangen der depôthouders, hij beging meestal een nog grooteren misslag en beschermde de houders van bankbiljetten ten koste der overige schuldeischers der banken. Een treffend voorbeeld hiervan levert de New-Yorksche *General*

Banking Law, die in 1838 werd ingevoerd en waarvan de voornaamste bepalingen sedert in verscheidene Staten der Unie en in Canada werden overgenomen.¹⁾ Zij vordert dat òf het volle bedrag der uitgegeven bankbiljetten door staatspapieren gedekt zij, die gedeponceerd moeten worden bij eenen daartoe van staatswege aangestelden ambtenaar die tevens met de contrôle der banken belast is, òf dat de helft van het bedrag der uit te geven bankbiljetten in hypotheeken belegd worde, geschat op $\frac{2}{3}$ van de waarde der gehypothekeerde landerijen na aftrek van de daarop geplaatste gebouwen. De banken zijn slechts verplicht een achtste gedeelte ($12\frac{1}{2}$ Pct.) harer omloopende bankbiljetten door specie gedekt te houden; zoodra eene bank echter weigert hare bankbiljetten op vertoon in te wisselen volgt er dadelijke executie en de houders der bankbiljetten zijn in dat geval bevoorregt boven de andere schuldeischers en moeten in de eerste plaats uit de opbrengst van de eigendommen der bank betaald worden.²⁾ Ziehier dus eene wetgeving, die niet alleen hij het bepalen eener specieverhouding de verbindtenissen, die de banken in den vorm van depôts aangaan geheel over het hoofd ziet, maar daarboven in geval van faillissement de houders van bankbiljetten *ten koste* der houders van boekkrediet of van depôts bevoordeelt.

Wij zouden ons, na hetgeen we omtrent de New-Yorksche banken gezegd hebben, ontslagen kunnen rekenen van het aanhalen van meerdere voorbeelden tot staving onzer bewering, dat depôts voor de banken veel gevaarlijker zijn dan bankbiljetten, zoo niet eene zekere omstandigheid er ons toe

---

1) PESHINE SMITH, *Manuel d' Economie Politique, traduit de l' Anglais par* c. BAQUET, Paris, 1854, pag. 297.

2) SCHÄFFLE, l. l. pag. 302. PESHINE SMITH, l. l. pag. 297.

nootte nog een enkel gelijksoortig voorval op het gebied van het bankwezen met een paar woorden nader toe te lichten. Wij bedoelen de faillissementen van twee Schotsche banken in het jaar 1857.

Gewoonlijk worden de Schotsche banken aangevoerd als een bewijs dat de vrije uitgifte van bankbiljetten onschadelijk is en zonder gevaar aan alle banken kan worden toegestaan. En te regt: in geen land der wereld hebben de banken zulke gunstige resultaten opgeleverd en zóó door soliditeit uitgemunt als in Schotland. Nimmer maakten de Schotsche banken zich schuldig aan eene te sterke uitgifte van bankbiljetten, dat schrikbeeld dat den Engelschen wetgever steeds voor oogen stond. Onder alle, zelfs onder de moeilijkste omstandigheden bleven zij in staat ieder bankbiljet dat ter inwisseling werd aangeboden met specie te betalen. Terwijl in Engeland eene lange lijst van bankfaillissementen voorkomt, kenmerkten zich de Schotsche banken gedurende meer dan eene eeuw door eene vastheid van bestaan, die eene Commissie uit het Huis der Lords, welke in 1826 het Schotsche bankwezen aan een speciaal onderzoek had onderworpen, tot de verklaring drong dat er geen tweede voorbeeld van was in de geschiedenis van het bankwezen.¹⁾ De Schotsche banken waren dan ook steeds de grootste hinderpaal voor hen, die beweerden dat de uitgifte van bankbiljetten te gevaarlijk was om te worden vrijgelaten en daarom aan ééne geprivilegieerde instelling, die aan vaste regelen gebonden was, moest worden toevertrouwd. Waar deze banken zich zoo gunstig hadden onderscheiden en in staat waren geweest hare verplichtingen onafgebroken na te komen, terwijl ter zelfder tijd elders groote geprivilegieerde instellingen hare betalingen hadden moeten sta-

1) MACLEOD, *Dict. voce Banking in Scotland.*

ken en alleen door den wetgever tegen de gevolgen van een bankroet beschermd waren, ¹⁾ bestond er weinig reden om aan te nemen dat het monopolie minder gevaarlijk was en nuttiger werkte dan de vrijheid.

In 1857 echter faillicerden twee groote Schotsche banken, de *Western Bank* en de *City of Glasgow Bank*. Het faillissement der laatste was van weinig beteekenis; toen hare zaken werden onderzocht bleek het dat zij slechts £ 70.000 had verloren, terwijl haar actief £ 800.000 bedroeg; zij was dan ook weldra weder in staat hare zaken te hervatten. ²⁾ Met de *Western Bank* was het echter minder gunstig gesteld; niet alleen had zij haar maatschappelijk kapitaal ten bedrage van £ 1.500.000 verloren, maar daarenboven was er een deficit van eene ongeveer gelijke som. Gretig werd van deze gelegenheid gebruik gemaakt om het Schotsche stelsel aan te vallen en de gevaren er van aan te toonen. Men meende thans een overtuigend bewijs gevonden te hebben voor de nadeelen, die uit de vrije uitgifte van bankbiljetten en vooral uit die van £ 1, welke in Schotland een aanzienlijk gedeelte der biljetten-circulatie uitmaken, moeten voortvloeijen. Die kleine biljetten, zoo had men reeds vroeger meermalen beweerd, waren de oorzaak geweest

---

1) Wij hebben hier inzonderheid op het oog de beruchte schorsing der betalingen van de Bank van Engeland, die 27 Febr. 1797 aanving en tot 1 Febr. 1820 aanhield. Deze onregmatige toestand die, door het Engelsche Parlement gesanctioneerd, aan de biljetten der Bank van Engeland het karakter van oninwisselbaar papierengeld gaf, duurde alzoo bijna 23 jaren en kon in 1820 niet worden opgeheven zonder aan den handel de hevigste schokken te veroorzaken. Ook aan de Bank van Ierland, die dezelfde regten en vrijheden genoot als de Bank van Engeland, werd in 1797 de bevoegdheid verleend om hare speciebetalingen te staken. HÜBNER, l. l. II, pag. 346—350, 379.

2) Wij ontleenen de bijzonderheden betreffende het faillissement der *Western Bank* aan MACLEOD's *Dict. voce Banking in Scotland* en aan TOOKE, l. l. II, pag. 603 en v.

van de talrijke faillissementen der Engelsche Landbanken, gedurende de krisis van 1825, en maakten het grootste gevaar uit van het Schotsche stelsel. De houders van die biljetten, meestal menschen uit de mindere volksklasse, lieten zich het ligtst door een panischen schrik meê slepen en zouden de banken door eene plotselinge aanbieding ter inwisseling veel spoediger aan het gevaar bloot stellen hare betalingen te moeten staken.

Eene juiste kennis der feiten zal echter duidelijk aantoonen dat het faillissement der *Western Bank*, in plaats van een argument te zijn in het voordeel van de tegenstanders der vrije uitgifte van bankbiljetten, integendeel het beste wapen is dat tegen hen kan worden aangevoerd. De omstandigheden, die het faillissement der *Western Bank* vergezelden, bewijzen: 1°. dat de aanvraag om specie, in plaats van ten gevolge der uitgifte van bankbiljetten te vermeerderen, juist ten gevolge der uitgifte veel geringer was, dan zij anders zou geweest zijn; 2°. dat niet de circulerende bankbiljetten, maar de depôts voor de solvabiliteit der banken het gevaarlijkst zijn.

De toedragt der zaak kunnen wij het best leeren kennen uit de belangrijke verklaring van den toenmaligen Directeur der *Western Bank* FLEMING, afgelegd voor de Commissie uit het Lagerhuis, die in 1858 met de taak belast werd om de oorzaken van het faillissement der beide Schotsche banken naauwkeurig te onderzoeken.

Wij laten de vragen, gelijk zij door WILSON, een der leden van de Parlements-Commissie, gedaan werden en de antwoorden van FLEMING hier woordelijk volgen:

FLEMING. Ik durf zeggen, dat er gedurende den geheelen tijd geen *run* was om bankbiljetten ter inwisseling aan te bieden. Het is mogelijk dat er eenige bankbiljetten zijn aangeboden, maar ik kan de aanvraag om goud ter inwis-

seling tegen bankbiljetten in geen geval hooger stellen dan £ 5000 à £ 6000.

WILSON. Derhalve was er alleen een aandrang op de Bank met betrekking tot hare depôts, maar niet met betrekking tot hare circulatie?

FLEMING. Juist zoo; er was geen aandrang met betrekking tot hare circulatie; dat blijkt vooral hieruit, dat er gedurende de twee laatste dagen, waarop de Bank nog werkzaam was, naar mij dunkt niet meer dan £ 1000 in goud aan het hoofdkantoor werd uitbetaald. Al het geld, dat men terugvorderde, werd aangenomen in bankbiljetten en het gevolg hiervan was dat er, toen de Bank den 9^{en} November des middags hare betalingen staakte, een zeer groot bedrag aan bankbiljetten in omloop was, ongeveer £ 720.000.

WILSON. Derhalve maakten de depôthouders zich ongerust over de depôts, gingen naar de Bank en namen de biljetten der Bank aan?

FLEMING. Ja.

WILSON. Gaven zij ze aan de andere banken in betaling?

FLEMING. Ja.

WILSON. Zij ontvingen op die wijze indirecte betaling van de andere banken?

FLEMING. Juist zoo; zij bragten hunne depôts van de eene bank naar de andere over.

WILSON. Vroegen vele depôthouders goud?

FLEMING. Bijna geene; gedurende de week na den 10^{en} October was er eene geringe aanvraag om goud, en in de hulpkantoren op het land was er, geloof ik, eene zeer geringe aanvraag om goud.

Hierop overhandigde FLEMING aan de Commissie eene opgave in cijfers, waaruit bleek dat de geheele aanvraag om goud van den 10^{en} October tot den 9^{en} November, toen de Bank hare betalingen staakte, slechts £ 44.000 bedragen

had, en daaronder niet meer dan £ 6.000 ter inwisseling van bankbiljetten. De opgevorderde depôts daarentegen beliepen de enorme som van £ 1.280.000, die alle in bankbiljetten werden uitbetaald.

Het is namelijk onder de Schotsche banken de gewoonte om elkanders biljetten wederkeerig in betaling aan te nemen en deze tweemaal iedere week, op dezelfde wijze als zulks te Londen met de assignaties op de verschillende banken plaats heeft, tegen elkander in te wisselen. Het nadeelig saldo van de balans eener Bank wordt, indien het minder dan £ 1000 bedraagt, in biljetten der Bank van Engeland, indien het meer is, in schatkistbiljetten van £ 1000 uitbetaald, van welke laatste iedere bank eene zekere hoeveelheid in voorraad heeft, die in de lokalen, voor de inwisseling bestemd, gedeponeerd worden en een bepaalden stempel dragen. ¹⁾ Iedere bank heeft hare fondsen in Londen geplaatst, en wanneer zij nu hare voorraad schatkistbiljetten ten gevolge van herhaaldelijk ongunstige balansen verbruikt heeft, koopt zij deze van de andere banken, die ten gevolge eener gunstige balans meer schatkistbiljetten ontvingen dan zij noodig hebben, terug en betaalt met eene assignatie op Londen. ²⁾ De *Western Bank* echter, in plaats van genoegzame fondsen in Londen ter harer beschikking te houden, had deze voor een groot gedeelte in wisseloperaties met Amerika geplaatst, en was derhalve eindelijk niet meer in staat haar schuld aan de overige banken af te doen. Door de groote menigte harer bankbiljetten, die dagelijks in den vorm van depôts aan de overige banken werden aangeboden, moest de balans zich op iedere inwisselingsdag ten haren nadeele keeren, en het was ten gevolge hiervan

---

1) COURCELLE-SENEUIL, I. I. pag. 287.

2) WAGNER, I. I. pag. 58.

dat zij zich op den 9^{en} Nov. verplicht zag hare deuren te sluiten.

Het blijkt derhalve dat de opvordering der depôts en de overplaatsing daarvan bij de andere banken de eigenlijke oorzaak was, waardoor de *Western Bank* genoodzaakt werd hare betalingen te staken, doch dat de billetten-circulatie er niet het geringste deel aan had. Dit werd dan ook door den Kanselier der Schatkist Sir CORNWALL LEWIS in zijne redevoering, den 4^{en} Dec. 1857 in het Lagerhuis gehouden, volmondig erkend: 1) „Er had,” zoo verklaart hij, „geen aandrang van houders van bankbiljetten op deze banken (de *Western Bank* en de *City of Glasgow Bank*) plaats; toen zij hare deuren sloten was er geen enkel bankbiljet méér dan gewoonlijk ter inwisseling aangeboden, een bewijs dat haar faillissement uit verplichtingen van anderen aard voortvloeide.” „Bij de Schotsche banken, die faillieerden,” zegt hij verder, „stonden de billetten in eene zeer geringe verhouding tot hare verbindtenissen in het algemeen. Ongeveer de helft derzelve was door goud gedekt, zoodat ieder, die de verhoudingen slechts eenigermate kent, zal moeten toestemmen dat deze faillissementen in geen verband staan met de papier-uitgifte.”

De toestand der beide gefailleerde Schotsche banken en de oorzaak van haar faillissement was derhalve volkomen dezelfde als die der New-Yorksche banken. Zij bezaten eene voorraad specie, die zeer aanzienlijk was wanneer men alleen het cijfer harer biljetten in aanmerking neemt; de voorraad specie was veel grooter dan waartoe de wet haar verplichtte. De oorzaak van haar faillissement lag dan ook, evenmin als bij de Amerikaansche banken, in de bankbiljetten, maar in hare overige verbindtenissen. Zij hadden de ontvangen depôts op de meest roekelooze en gevaarlijke wijze

---

1) ROOKE, I. I. I. pag. 766.

geplaatst, in plaats van ze voldoende door specie gedekt te houden; toen deze nu plotsclinger dan zij verwacht hadden werden opgevraagd, konden de banken niet spoedig genoeg de beschikking over haar geld terug verkrijgen. Geen ligtzinnige uitgifte van bankbiljetten, maar de lichtzinnige wijze, waarop zij hare kapitalen hadden geplaatst, m. a. w. eene roekelooze uitoefening van het bankiersbedrijf, afgescheiden van het regt tot uitgifte van bankbiljetten, was de oorzaak van haar val.

In de tweede plaats merken wij bij het faillissement der *Western Bank* op, dat de bankbiljetten in plaats van de aanvraag om specie van de zijde van het publiek te vermeerderen, niet weinig tot de vermindering daarvan bijdroegen. Wanneer de *Western Bank* geen bankbiljetten had uitgegeven, zou zij de opgevorderde depôts met gereed geld hebben moeten betalen. Oppervlakkig beschouwd schijnt deze omstandigheid van weinig belang, want in plaats dat de aanvraag om specie anders door het publiek zou gedaan zijn, geschiedde zij thans door de banken in het lokaal der inwisseling; de schatkistbiljetten toch, die gebruikt worden ter voldoening der onderlinge schuldvorderingen, staan van het standpunt der banken volkomen met specie gelijk. Men vergeete echter niet dat er een groot onderscheid bestaat tusschen eene bank die geld vraagt en het publiek dat hetzelfde doet. Wanneer het publiek niet dadelijk in specie betaald wordt, verliest eene bank onmiddellijk haar krediet; geschiedt echter die aanvraag door eene andere bank, die een grooter aantal harer bankbiljetten heeft ontvangen, dan zij op een gegeven oogenblik kan betalen, dan bestaat er nog geen noodzakelijkheid dat de bank hare betalingen zal moeten staken en ten gevolge daarvan haar krediet zal verliezen. De andere bank kan haar uitstel van betaling verleen; en wanneer haar blijkt dat zij slechts in eene tijdelijke onge-

legenheid verkeert en weldra weder in staat zal zijn hare schuld af te doen, zal de andere bank dit in den regel doen, omdat het wantrouwen jegens ééne bank ontstaan, een zeer nadeeligen invloed kan uitoefenen op al de overige.

Het belang dat de Schotsche banken hebben bij elkanders soliditeit, en de dwang die soliede banken op eene onsoliede bank kunnen uitoefenen door hare bankbiljetten te weigeren, waardoor zij onmiddellijk haar krediet verliest, geven aan het Schotsch bankwezen de hoogst mogelijke graad van vastheid en droegen er niet weinig toe bij om het vertrouwen van het publiek in die instellingen te vestigen.

Het faillissement der *Western Bank* was het gevolg eener wijze van handelen, die geheel in strijd was met de traditionele methode, die algemeen door de Schotsche banken gevolgd wordt. ¹⁾ De onvoorzigtigheid van haar gedrag wekte de algemeene afkeuring op der overige banken; dit was indirect de oorzaak van haren val. Nadat deze haar reeds verscheidene malen hadden gewaarschuwd en nog te hulp waren gekomen, besloten zij eindelijk haar alle verdere ondersteuning te weigeren. Toen de *Western Bank* den 9en November niet in staat was hare nadeelige balans te betalen, gaven de Edimburgsche banken eenparig aan de agenten harer hulpkantoren in last de biljetten van de *Western Bank* niet meer aan te nemen, welk voorbeeld dadelijk door de overige banken gevolgd werd. Haar papier dat tot dus verre algemeen in betaling was aangenomen, verloor daardoor plotseling hare krediet en de bank was onmiddellijk genoodzaakt zich failliet te verklaren. ²⁾

Evenmin als Noord Amerika en Schotland bleef Engeland bevrijd van de nadeelen, die uit het misbruik der depôts kun-

1) Vgl. boven pag. 153 en v.

2) MACLEOD, *Dict. voec Banking in Scotland*.

nen ontstaan. De rij der bankfaillissementen werd door de Liverpoolse *Borough Bank* met een passief van 5 mill. £ geopend.¹⁾ Daarop volgde het bankiershuis *Sandemann* met een deficit van 3 mill. £²⁾ en een der groote Engelsche Landbanken de *Northumberland and Durham District Bank*. Geen dezer banken gaf bankbiljetten uit, en tcregt kon de Kanselier der Schatkist er dus in het Engelsche Parlement op wijzen dat de papieruitgifte er niet het minste deel aan had en dat de oorzaak derhalve moest gezocht worden in de overige verbindtenissen, die door de banken waren aangegaan.³⁾ Opmerkelijk is het dat geen enkele der talrijke Engelsche Landbanken, die bankbiljetten uitgeven, gedurende de crisis van 1857 failliet gingen; het bedrag harer papier-circulatie bereikte zelfs op verre na niet het maximum, haar bij de Bankwet van ROBERT PEEL toegestaan.

Na de oorzaken te hebben leeren kennen, die de verschillende Noord-Amerikaansche, Schotsche en Engelsche banken noodzaakten gedurende de crisis van 1857 hare betalingen te staken, kunnen wij met eenig regt vragen, of de wetgever zich niet aan een grove inconsequentie schuldig maakt, wanneer hij alléén zijne zorgen wijdt aan de circulatiebanken, op grond dat zij bankbiljetten uitgeven. Alleen waar er mogelijkheid of waarschijnlijkheid bestaat van gevaren of misbruiken, kan de legislatieve tusschenkomst van den wetgever geregtvaardigd worden. Waren er noch bij circulatie-, noch bij depositobanken misbruiken mogelijk, dan zou de wetgever zich streng hebben te onthouden van elke inmenging die, hoe voorzigtig ook aangewend, altijd een belemmerenden en daarom nadeeligen invloed zal moeten uitoefenen,

1) TOOKE, l. I. II. pag. 602.

2) SCHÄFFLE, l. I. pag. 361. TOOKE, l. I. II. pag. 605.

3) Redevoering van Sir CORNWALL LEWIS, gehouden in het Lagerhuis op den 4en Dec. 1857, te vinden bij TOOKE, l. I. I. pag. 766.

en daarenboven in dat geval geheel doelloos zou zijn. Doch omgekeerd zal zijne tusschenkomst het meest van allen geregvaardigd zijn, waar de gevaren het grootst zijn.

Wanneer wij derhalve als bewezen kunnen aannemen dat de gevaren, aan het in depôt aannemen van gelden verbonden, grooter zijn dan die eener vrije uitgifte van bankbiljetten, dan is het standpunt van den wetgever onverdedigbaar, die de circulatiebanken aan strenge bepalingen onderwerpt of de uitgifte van bankbiljetten verbiedt, terwijl hij zich ontslagen rekent van de verplichting om zijne zorgen tot de deposito-banken uit te strekken en ter verzekering van de belangen der depôthouders de bepalingen, voor de naamlooze vennootschappen in het algemeen vastgesteld, voldoende acht.

De bovenstaande beschouwingen over de gevaren der depôts, vergeleken met die der bankbiljetten, waren terneêr geschreven, toen ik de brochure ontving van den Heer N. G. PIERSON, getiteld: „*De toekomst der Nederlandsche Bank.*” 't Toeval wilde dat wij beiden gebruik maakten van de statistiek der New-Yorksche banken in 1857. De bedoeling waarmee 't geschiedde was echter geheel verschillend. De Heer PIERSON zag in de New-Yorksche gebeurtenissen van 1857 een bewijs voor de groote gevaren aan de uitgifte van bankpapier verbonden, ik meende daarentegen dat niets beter in staat was aan te toonen dat de gevaren der depôts veel grooter zijn dan die der bankbiljetten.

We moeten een van beiden ongelijk hebben, een middenweg is hier ondenkbaar. 't Geldt hier de hoofdquestie van het bankwezen, of namelijk de uitgifte van bankpapier aan de banken moet verboden worden, ja dan neen. Is het mogelijk het

bewijs te leveren dat de banken door hare depôts veel meer onheil kunnen stichten dan door hare bankbiljetten en is dit geen voldoende reden om hare oprigting te verbieden, dan *mag* de uitgifte van bankpapier *veel minder nog* aan de banken worden geweigerd. En de aanneming van depôts en de uitgifte van bankbiljetten geven de banken het vermogen door kapitaalverschaffing den bloei van handel en nijverheid te bevorderen. Wanneer nu de aanneming van depôts, niettegenstaande de nadcelen daaraan verbonden, niet mag geweerd worden op grond der grootere voordeelen, die er tegenover staan, dan zal dit *a fortiori* niet mogen geschieden met de uitgifte van bankbiljetten, waarvan de voordeelen, als middel tot eene goedkoope kapitaalverschaffing even aanzienlijk, maar waarvan de gevaren veel geringer zijn. Is echter de bewering van den Heer PIERSON juist en ligt de eigenlijke oorzaak van al het kwaad in de papieruitgifte, dan zal ieder onbevooroordeelde moeten toegeven dat preventieve of repressieve bepalingen van den wetgever die ten doel hebben de nadeelen, die uit de uitgifte van bankbiljetten kunnen ontstaan, te verwijderen, volkomen geregtvaardigd zijn.

Het is hier dus eene zaak van *to be or not to be* en ik acht het daarom niet overbodig de argumenten van den Heer PIERSON kortelijk te weerleggen. Ik vindt ze noêrgelegd in de volgende woorden: 1) „Wij ontkennen gezins,” zegt de schrijver, „dat giro- en disconto-banken ook zonder het privilegie van papieruitgifte te bezitten, veel onheil kunnen stichten. Maar dat de uitgifte van bankbiljetten voor de Banken eene aanleiding te meer is, om de grenzen uit het oog te verliezen, die niet overschreden

---

1) PIERSON, *De toekomst der Nederlandsche Bank. Haarlem 1863*, pag. 35, 36.

kunnen worden, dan ten nadeele van het algemeene welzijn, is evenmin voor wederlegging vatbaar. De statistiek der New-Yorker banken van 1857 komt ons uitmuntend te stade om dit te bewijzen — zoo het nog bewijs noodig heeft. Of zou men durven beweren, dat die Banken den moed zouden gehad hebben om hare deposito's tot zulk een aanzienlijk bedrag ongedekt te laten, indien niet haar omloop van bankbilletten zoo gering ware geweest? Ongetwijfeld redencorden zij aldus: Worden plotseling alle deposito's te gelijk opgevraagd, welnu dan kunnen wij ons altijd dekken door papieruitgifte. Waar zij echter niet op rekenden, was, dat de opvragers geen papier maar goud zouden eischen; zooals in tijden van krisis altijd het geval is. Maar *dat* zij dus gedacht hebben ligt voor de hand. Geene Bankdirectie, die hare vijf zinnen bij elkander heeft, zal het toch in het hoofd krijgen om 100 millioen doll. dadelijk opvraagbare schuld voor zeven achtsten ongedekt te laten, en wij kunnen niet denken, dat al de Bank-directeuren van New-York anno 1857 op eens te zamen hun verstand hadden verloren. Redeneren wij echter juist, dan mogen wij hierin een nieuw en sprekend bewijs zien voor de waarheid van datgene wat meer-malen is betoogd; dat namelijk uitgifte aan bankpapier op zich zelve, afgescheiden van de kwantiteitskwestie, reeds zeer nadeelig kan werken. Want welke was in het gegeven geval de oorzaak van het kwaad? Eene te groote uitgifte? Integendeel; waren de verhoudingen tusschen specie, billetten en deposito's omgekeerd geweest, met dien verstande, dat de ongedekte massa niet bij de deposito's maar bij de billetten had gelegen, dan hadden de Banken waarschijnlijk reeds veel vroeger maatregelen genomen om het wegvloeijen van specie tegen te gaan. De oorzaak lag juist in de kleine uitgifte en in de mogelijkheid, die men zich voorstelde van die kleine uitgifte nog aanzienlijk te kunnen vergrooten."

Wij zien derhalve dat de Heer PIERSON de fouten, waaraan de New-Yorksche banken zich in 1857 schuldig maakten, toeschrijft aan het haar verleende regt om bankpapier uit te geven; de banken maakten wel is waar geen te ruim gebruik van dat regt, maar de mogelijkheid om hare papieruitgifte onbepaald uit te breiden en hare opgevorderde depôts met bankbiljetten te betalen was de oorzaak dat zij zulk een aanzienlijk bedrag harer depôts ongedekt lieten. Zoo redeneert de Heer PIERSON, en was deze redenering juist, dan zal er wel niemand gevonden worden, bevooroordeeld genoeg, om niet te erkennen dat beperking der papieruitgifte van Staatswege eene wenschelijke zaak is. Doch we hebben twee bezwaren tegen de bewering van den Heer PIERSON, die naar onze bescheiden meening voldoende zijn om de onjuistheid er van duidelijk in het licht te stellen. De Heer PIERSON merkt zeer te regt op dat bij de opvordering der depôts in tijden van krisis goud in plaats van papier gevraagd wordt. Dit verschijnsel heeft eene zeer eenvoudige oorzaak; eene krisis gaat altijd gepaard met een ongunstigen wisselkoers, die geldverzendingen naar het buitenland noodzakelijk maakt; de banken zijn de geldreservoirs van een land en niets is derhalve natuurlijker dan dat de handelaars de middelen om hun schuld aan het buitenland te betalen bij de banken opvragen. Dit was bij vroegere crises zoo gegaan, zoo ging het ook bij de krisis van 1857; de Amerikaansche kooplieden hadden enorme inkoopten gedaan in Europa en maakten daardoor een aanzienlijken uitvoer van edel metaal noodzakelijk. ¹⁾ Tot dus verre ben ik het geheel met den Heer

---

1) Wij kunnen hier de opvordering der depôts in specie, die het gevolg is van een ontstaan wantrouwen jegens de banken, geheel buiten spel laten. Het lag niet in de bedoeling van den Heer P. dit als de oorzaak van de aanvraag om goud te beschouwen; anders zou zijne bewering, dat de depôthouders in tijden van krisis *altijd* goud in plaats van bankbiljetten vragen, eene onwaarheid zijn.

PIERSON eens, maar niet wanneer hij verklaart dat de Amerikaansche bankiers onnoozel genoeg waren om te meenen dat de opvragers van depôts geen goud maar papier zouden eischen. De oorzaak van de opvordering der depôts was een ongunstige wisselkoers, waardoor het, gelijk wij vroeger uitvoerig aantoonde, voordeeliger wordt edel metaal uit te voeren dan binnenlandsche voortbrengselen. Daar de depôts derhalve werden opgevraagd om als edel metaal naar het buitenland te worden gezonden, kon eene betaling der depôts in bankbiljetten de behoeften der depôthouders niet bevredigen. Dit zou alleen het geval hebben kunnen zijn wanneer de depôts hadden moeten dienen om binnenlandsche betalingen te doen. De Amerikaansche schuldeischer laat zich met Amerikaansch bankpapier betalen, maar niet de Europeaansche. De Heer PIERSON weet dit, zooals blijkt, wanneer hij zegt dat in tijden van krisis de opvragers van depôts *altijd* goud maar geen papier eischen, maar verklaart te gelijkertijd, zonder de minste aarzeling, dat de Amerikaansche bankiers het niet weten. Wij willen gaarne toegeven dat de Amerikaansche bankiers niet alle even bekwaam zijn en dat er zelfs onder gevonden worden, die niet berekend zijn voor hun taak, maar meenen toch te mogen veronderstellen dat zij wel bekend zijn met de eenvoudige waarheid uit het a-b-c-boek der staathuishoudkunde, dat wanneer bij een ongunstigen wisselkoers de depôts der banken worden opgevraagd, de depôthouders zich niet met eene betaling in bankbiljetten zullen te vreden stellen of althans die bankbiljetten onmiddellijk na de ontvangst weder ter inwisseling zullen aanbieden, wat natuurlijk op het zelfde neerkomt als eene onmiddellijke aanvraag om specie.

Doch waarop grondt zich de bewering van den Heer PIERSON? Dat de bankdirecteurs gedacht hebben dat de opvragers geen papier maar goud zouden vragen ligt voor de hand,

zegt de schrijver, want geene Bankdirectie, die hare vijf zinnen bij elkander heeft, zal het in het hoofd krijgen om 100 millioen doll. dadelijk opvraagbare schuld voor zeven achtsten ongedekt te laten, en wij kunnen niet denken, dat al de Bankdirecteuren op eens te zamen hun verstand hadden verloren.

De Heer PIERSON bewijst de Amerikaansche Bankdirecteuren m. i. geen dienst wanneer hij hunne verdediging tegen krankzinnigheid op zich neemt. Zijne verdediging deed ons denken aan het spreekwoord: dat een onhandig vriend dikwijls meer kwaad doet dan de ergste vijand. Om de Amerikaansche bankiers te vrijwaren tegen de beschuldiging dat zij hun verstand verloren hebben, voert de Heer P. aan dat zij ongetwijfeld gedacht hebben dat de opvragers der depôts papier en geen goud zouden eischen. Wij gelooven dat niets beter geschikt is om juist waarschijnlijk te maken dat de bankdirecteurs werkelijk de kwaal bezaten, waarvan de Heer PIERSON het vermoeden tracht af te wenden, dan het argument, dat hij ter hunner verontschuldiging aanvoert. Het ongedekt laten van zeven achtsten eener schuld, die dadelijk opvraagbaar is, kan op zijn hoogst als een bewijs gelden, dat de bankdirecteurs zich zeer rockeloos gedroegen, en dat zij zich door de verwachting van groote winsten lieten verleiden tot handelingen, die hen aan groote gevaren bloot stelden; maar zoodra men beweert dat die onvoorzigtige handelwijze voortvloeide uit de meening dat de depôthouders, die hunne gelden opvroegen, zich met bankbiljetten zouden te vreden stellen, maakt men de zaak veel erger dan zij werkelijk is, en geeft *inderdaad* grond voor het vermoeden, dat de Amerikaansche bankdirecteuren hun vijf zinnen niet bij elkander hadden.

Wil de Heer PIERSON weten wat de oorzaak was dat de banken zeven achtsten van haar schuld ongedekt hielden,

hij herinnere zich slechts de eigenaardigheden van het Amerikaansche volkskarakter of verlevendige die herinnering door de lezing van hetgeen DE TOCQUEVILLE, GRUND en anderen daaromtrent meêdeelen. De voortreffelijke schildering, die GRUND ¹⁾ van den Amerikaanschen koopman, DE TOCQUEVILLE ²⁾ van den Amerikaanschen zeevaarder geeft en het scherpe contrast dat zij vormen met den Europeër, geeft de sleutel voor het raadsel en toont overtuigend genoeg aan dat de Amerikaan niet met dezelfde maat gemeten en naar denzelfden maatstaf beoordeeld kan worden als de bewoner der Oude Wereld. Wat in Europa misschien als een bewijs van krankzinnigheid mag aangezien worden, is aan de overzijde van den Oceaan het gevolg eener neiging van den geest, den bewoner dier streken van nature eigen, die hem liever zijn kapitaal en zijn krediet in de waagschaal doet stellen, dan zich met de matige winsten van den Europeeschen handelaar te vreden te stellen. Die trek van den Amerikaanschen handelaar en bankier is ongetwijfeld de oorzaak van vele ongelukkige speculaties en faillissementen, maar zij is tevens ook de oorzaak van zijne superioriteit in vele opzigten boven de den Europeeschen. Hij onderscheidt zich bovenal door eene grootere werkzaamheid; van routine heeft hij den grootst mogelijken afkeer; hij moet zelf uitvinden en wagen, zich meer door kloekheid en omzigtigheid, dan door het opvolgen van vaste roelen vooruit helpen. Is het wonder dat hij daarbij dikwijls de juiste grens over het hoofd ziet, zich te ver waagt en er ten slotte de nadeelige gevolgen van ondervindt?

Er is nog een ander argument dat naar mijn inzien op zich zelf reeds voldoende is om de ongerijmdheid der rede-

1) F. P. GRUND, *Die Amerikaner in ihren moralischen, politischen und gesellschaftlichen Verhältnissen*. Stuttgart u. Tübingen, 1837, pag. 250.

2) A. DE TOCQUEVILLE, *De la Démocratie en Amérique*. Brux. 1835. II. pag. 471.

nering van den Heer PIERSON aan te toonen. Aangenomen zelfs dat de Amerikaansche bankiers werkelijk gedacht hadden dat zij de opgevorderde depôts met bankbiljetten in plaats van met geld zouden hebben kunnen betalen zonder dat deze dadelijk weder ter inwisseling werden aangeboden, dan zouden zij er toch niet toe in staat geweest zijn. De New-Yorksche bankwet bepaalt dat ieder bankbiljet, dat door eene bank wordt uitgegeven, gedekt moet zijn door staatspapier of hypotheek. Om staatspapieren te koopen of hypotheeken te nemen is natuurlijk geld noodig. Wanneer de Amerikaansche banken derhalve van plan waren geweest hare depôts in bankbiljetten uit te betalen, zouden zij eerst hebben moeten zorgen voor eene genoegzame hoeveelheid geld om daarmede de vereischte staatspapieren of hypotheeken in te koopen. Daar zij zich integendeel van haar geld ontbloot hadden, blijkt 't meer dan overtuigend dat het nimmer haar voornemen kan geweest zijn de opgevorderde depôts met bankbiljetten te voldoen, eene handeling, die hen daarenboven in tijd van krisis nooit uit den nood zal kunnen helpen, omdat ieder uitgegeven bankbiljet met eene gelijke opoffering van geld gepaard gaat en juist dan de behoefte aan geld bij de banken het grootst is.

Ik geloof derhalve dat niemand mij het regt zal betwisten om, zelfs na het nieuwe licht door den Heer PIERSON over de zaak geworpen, bij de meening te blijven volharden dat de depôts voor de banken het middel zijn waarmee zij het meeste kwaad kunnen doen, en dat het regt tot uitgifte van bankbiljetten de gevaren van het deposito-bedrijf der banken *ook zelfs niet indirect* vergroot.

§ 4.

De vraag, die derhalve bij den bankwetgever op den voorgrond zal moeten staan, is deze: Door welke bepalingen zullen niet alleen de belangen der houders van bankbiljetten maar bovenal die der depôthouders het best gewaarborgd worden, en op welke wijze zal men de soliditeit der banken in het algemeen, en niet alleen die der circulatiebanken, bevorderen en inzonderheid de misbruiken, die uit het deposito-bedrijf kunnen voortvloeijen, zooveel mogelijk tegengaan?

De bankbiljetten hebben minder behoefte aan de zorg van den wetgever dan de depôts, niet omdat de zekerheid hunner betaling van minder belang is dan die der depôts: in dit opzigt staan beiden volkomen gelijk, maar omdat er bij de depôts grooter gevaar bestaat voor insoliditeit dan bij bankbiljetten, omdat er meer kans is dat eene deposito-bank misbruik zal maken van de aangenomene depôts dan eene circulatiebank van haar regt tot uitgifte van bankbiljetten.

De beantwoording der bovengestelde vraag is vooral van belang omdat het deponeren van geld bij de banken in den laatsten tijd zeer is toegenomen en meer en meer algemeen begint te worden. In Engeland, Schotland en N. Amerika heeft zich het deposito-bedrijf reeds sterk ontwikkeld; op het vasteland van Europa minder, doch het is te voorzien dat het ook daar langzamerhand eene grootere uitbreiding zal ondergaan. ¹⁾ Ook in ons vaderland zijn in den laatsten tijd verscheidene banken opgericht, die zich met de aanname van depôts belasten en daarvoor rente uitkeeren.

Men zal zich eerst eene voorstelling kunnen maken van

---

1) Over den toestand van het deposito-bedrijf der banken in Duitschland, zie men WAGNER l. l. pag. 75, 314—331.

de reusachtige uitbreiding, die het deponeren van geld in de laatste jaren heeft ondergaan, uit het volgende overzicht van den toestand der acht grootste *Joint-Stock* banken, die te Londen gevestigd zijn.

Volgens TOOKE was het cijfer der depôts in de verschillende jaren als volgt:

Banken en jaartal harer oprigting.	1840 mill. £.	1845 mill. £.	1853 mill. £.	1856 mill. £.
<i>London and Westminster-Bank.</i> 1834.	1.36	3.59	6.26	11.17
<i>London Joint-Stock-Bank.</i> 1836.	1.17	2.46	5.01	9.04
<i>Union-Bank.</i> 1839.	0.37	2.01	4.88	7.87
<i>London and County-Bank.</i> 1839.	0.44	1.49	3.42	4.21
<i>Commercial-Bank.</i> 1840.	—	0.50	1.24	1.53
<i>Royal British-Bank.</i> 1849.	—	—	0.83	0.84
<i>Bank of London.</i> 1855.	—	—	—	1.36
<i>City-Bank.</i> 1855.	—	—	—	0.78
	3.34	10.05	21.64	36.80 1)

Het bedrag der bij deze banken geplaatste depôts is sedert nog aanzienlijk toegenomen, zooals blijken kan uit de volgende opgaaft, die ons tevens de voordeelen zal doen kennen, welke die inrigtingen aan de aandeelhouders opleveren.

De toestand dier banken op het einde van het tweede halfjaar van 1861 werd aldus aangegeven:

Banken.	Gestort kapitaal £.	Depôts £.	Halfjarige winst. £.	Dividend Pct.
<i>London and Westminster.</i>	1.000.000	15.384.785	122.975	24
<i>London Joint-Stock.</i>	600.000	11.381.757	94.312	25
<i>Union Bank of London.</i>	720.000	11.795.232	88.372	10
<i>London and County.</i>	500.000	6.909.629	57.285	17
<i>City.</i>	300.000	3.206.781	28.798	10
<i>Bank of London.</i>	300.000	1.927.907	23.441	6
<i>Unity.</i>	141.015	177.263	1.838	2.1
	3.561.015	50.783.354	417.021	

1) TOOKE, I. I. II. pag. 602.

Vooral gedurende de laatste vijf jaren was de vermeerdering der depôts hoogst aanzienlijk. De *London and Westminster Bank*, de oudste der Londensche *Joint-Stock* banken had in 1850 nog geen 4 mill. depôts en in 1855 slechts 8.7 mill.; in 1861 was dit cijfer, gelijk wij uit de bovenstaande tabel zien, reeds tot 15.3 mill. gestegen. Alleen tusschen den 31^{en} Dec. 1860 en den 31^{en} Dec. 1861 was er eene vermeerdering van £ 2.900.331. 1) Toen de Londensche *Joint-Stock* banken tijdens de crisis van 1857 bevreemd waren voor eene *run* der depôthouders, vermeerderden zij in die mate haren voorraad specie, dat deze op het laatst twee à driemaal grooter was dan die der Bank van Engeland. 2) De invloed, dien de voornaamste der Londensche *Joint-Stock* banken tegenwoordig door hare ontzagchelijke depôts op de kapitaalmarkt uitoefenen, heeft ze tot verklaarde mededingers der Bank van Engeland gemaakt. Ook buiten Londen onderging het deposito-bedrijf der banken in den jongsten tijd eene sterke uitbreiding. Het gezamenlijke bedrag der depôts in Engeland, die ieder oogenblik konden teruggevraagd worden, werd door een getuige voor de Parlements-Commissie van 1858 op 1000 millioen £ geschat. 3)

1) *Journal des Economistes*, Mars 1862. pag. 481.

Uit het onlangs in de Engelsche *Economist* (Oct. 24, 1863) medegedeelde *Report of Joint-Stock Banks of the United Kingdom, for the half-year ending June 30, 1863*, blijkt dat de depôts der meeste Londensche banken na 1861 nog weder sterk zijn toegenomen. De *Union-Bank* b. v. had toen 14.8 mill. £, de *City-Bank* 4.2 mill. £, de *Bank of London* 3.9 mill. depôts; enz. De balans der *Alliance-Bank of London en Liverpool*, in het vorige jaar onder beperkte verantwoordelijkheid opgericht, wees na een éénjarig bestaan £ 1.737.635 depôts aan, een bedrag dat de *London and Westminster-Bank* in vroeger tijd eerst na een negenjarig bestaan had kunnen verkrijgen. Vgl. *The Economist*, Nov. 21, 1863. *Joint-Stock Bank shares considered as an investment*.

2) SCHÄFFLE. I. I. pag. 364.

3) *Report of the Select Committee on Bankacts*, 1858. N°. 2399 aangehaald door NASSE, *Ueber das englische Bankwezen im Jahr 1857*, I. I. 20. MACCULL-

De oorzaak dezer sterke uitbreiding van het deposito-bedrijf ligt in de gedurende de laatste jaren meer en meer toegenomen gewoonte der banken om rente te betalen voor de haar toevertrouwde gelden. In het begin dezer eeuw waren de Schotsche banken de eenige die zulks deden; zelfs voor die depôts, welke haar voor zeer korten tijd ten gebruike werden afgestaan en ieder oogenblik weder konden worden opgevraagd, betaalden zij rente tot het oogenblik der opvordering toe, en trokken door die bepaling al de tijdelijk ongebruikte gelden der bevolking tot zich. Het gezamenlijke bedrag van de gelden, bij de verschillende Schotsche banken gedeponoord, werd in 1849 door LAWSON ¹⁾ op 27 millioen £ geschat, terwijl de papier-circulatie niet meer dan $3\frac{1}{2}$, en het maatschappelijk kapitaal der banken $11\frac{1}{2}$ mill. £ bedroeg. Tegenwoordig worden zij op 38 à 40 mill. £ berekend, ²⁾ een verbazend hoog cijfer, wanneer men de geringe bevolking van Schotland in aanmerking neemt.

In Engeland daarentegen betaalde vroeger geene enkele bank rente voor hare depôts. De Bank van Engeland ontleende hare voornaamste voordeelen aan de biljetten-circulatie, die haar even groote winsten opleverde als eene gelijke hoeveelheid depôts, waarvoor geen rente behoefde betaald te worden; de Bank ontving wel geld in depôt en wendde een gedeelte er van tot haar eigen gebruik aan, maar zij was ongenegen er rente voor uit te keeren. Niets was der-

---

LOCH berekende in 1858 het bedrag der depôts, die in Groot-Brittannie in het bezit van bankiers en geldhandelaars waren, slechts op ongeveer 200 mill. £, waarvan meer dan de helft dadelijk, en meer dan drie vierde binnen tien dagen betaalbaar. MACCULLOCH, I. I. 134. Dit cijfer is ongetwijfeld te laag gesteld.

1) *History of banking*, aangeh. door COURCELLE-SENEUIL I. I. 281.

2) WAGNER, I. I. 55.

halve natuurlijker dan dat hun bedrag steeds zoo laag mogelijk bleef. Hetzelfde was bij de overige banken en private bankiers het geval; even als de Bank van Engeland belastten zij zich met het kosteloze inkasseren en uitbetalen van de gelden der kooplieden, die eene loopende rekening bij haar hielden, en berekenden daarvoor geene provisie, omdat zij de belooning voor hare bemoeijingen vonden in het renteloos gebruik der gelden, die de cliënt ter harer beschikking liet. ¹⁾ De Engelsche landbanken daarentegen betaalden soms interest, maar berekenden weder eene provisie voor iedere inkassing en uitbetaling; het natuurlijke gevolg hiervan was dat alleen geld, dat men gedurende langeren tijd niet dacht te gebruiken, bij de banken geplaatst werd; de interest zou anders geringer zijn dan de onkosten, die aan de bank voor hare werkzaamheden moeten betaald worden. Andere banken berekenden geen provisie doch betaalden alleen interest voor depôts, die voor langeren tijd bij haar geplaatst waren, onder voorwaarde dat zij eerst na verloop van een zekeren opzeggingstermijn zouden kunnen teruggevraagd worden. ²⁾ In dit geval bestond er echter geen aansporing om geld voor korten tijd bij de banken te plaatsen, en deze methode was derhalve evenmin als een der overige geschikt om eene groote hoeveelheid depôts naar de banken te doen vloeijen.

De eerste verandering hierin bragten de Londensche *Joint-Stock* banken. De *London and Westminster Bank* begon onder de leiding van GILBART depôts aan te nemen tot het geringe

---

1) De Londensche banken hadden vroeger de gewoonte om een gedeelte van iederen wissel, dien zij disconteerden, als een niet rentedragend depôt onder zich te houden en lieten zich op die wijze beloonen voor de diensten welke zij den handel bewezen. GILBART, *History and Principles of Banking*. Lond. 1835, pag. 133, bij WAGNER, l. l. 52.

2) WILSON l. l. 31 en v.

bedrag van £ 10 toe, die ieder oogenblik weder konden worden opgevraagd en rente droegen van den dag der inbreng tot den dag der teruggave.¹⁾ De gunstige resultaten van deze bepaling bleven niet achterwege en de overige *Joint-Stock* banken, die de een na de ander in Londen verreezen, volgden haar voorbeeld; eindelijk werd ten gevolge der concurrentie tusschen de talrijke naast elkander staande banken iedere bank genoodzaakt zelfs voor depôts, die dadelijk opvraagbaar waren, eene zekere rente uit te keeren.

De rente, die de banken voor de depôts berekenen, is bij verschillende banken verschillend. De Londensche en Liverpoolse banken betalen in den regel 1 Pct minder dan het disconto, soms verschilt het zelfs maar een $\frac{1}{2}$ Pct.²⁾ De voordeelen der banken bestaan uit het verschil tusschen deze beide renten en uit de grootere hoeveelheid betalingsbeloften, die zij uitgeven, dan zij geld ontvangen hebben. In Schotland is de rente der depôts gewoonlijk $1\frac{1}{2}$ à 2 Pct. lager dan de rente die de banken trekken van de geldsommen, die zij weder uitleenen. Zoo was b. v. in 1844 de rente der eerste 2 à $2\frac{1}{2}$, die der laatste 4 Pct.³⁾ De interest, door de Schotsche banken voor de depôts betaald, stijgt soms tot 5 Pct, doch daalt op andere tijden weder tot 2 à $1\frac{1}{2}$ Pct.⁴⁾ De Bank van Schotland betaalde in 1849 4 Pct. aan hare depôthouders over sommen, die dadelijk opvraagbaar waren; de *Commercial Exchange Company*, eene bank, die bepaaldelijk werd opgericht met het doel om voorschotten op spoorweg-actiën te geven, keerde aan de hare zelfs 5 Pct. uit, onder voorwaarde evenwel dat de depôts ten minste zes maanden ter harer be-

1) NASSE, *Zur Banknoten- und Papiergeldfrage etc.* in het *Zeitschr. f. gesam. Staatsw.* 1856. pag. 696. WAGNER, l. l. 55.

2) SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis etc.* 363. WAGNER, l. l. 55.

3) WAGNER, l. l. 54.

4) COURCELLE-SENEUIL, l. l. 279.

schikking zouden blijven en drie maanden te voren moesten worden opgezegd. Zij trok van de haar toevertrouwde gelden, die zij eveneens voor zes maanden weder uitzette, $6\frac{1}{2}$ Pct., terwijl de Bank van Schotland handelspapier tegen 6 Pct. disconteerde. ¹⁾

Het ligt in den aard der zaak dat er een naauw verband is tusschen de hoogte der rente, die eene bank voor hare depôts betaalt, en het bedrag der gelden, die zij op die wijze tot zich trekt. Wanneer op dezelfde plaats twee banken gevestigd zijn, die een gelijk vertrouwen bij het publiek genieten, doch waarvan de een $\frac{1}{2}$ Pct. meer rente voor de depôts betaalt dan de ander, zal de eerste verreweg de meeste depôts naar zich toe zien vloeijen. De rente moet niet te laag zijn om die personen, welke anders welligt hun geld òf zelf zouden bewaren, òf het anders tijdelijk op eene andere wijze zouden beleggen, over te halen, het thans aan de banken toe te vertrouwen. Doch van den anderen kant zijn de banken altijd verplicht haar kapitaal tegen eene nog hoogere rente weder uit te zetten; het deposito-bedrijf zou haar anders geene voordeelen opleveren. Daar eene voorzigtige plaatsing van het opererend kapitaal echter hare grenzen heeft, zullen de banken door eene juiste regeling der rente zorg moeten dragen, dat zij niet meer kapitaal van de depôthouders ontvangen dan zij met voordeel en tevens op eene soliede wijze weder kunnen plaatsens. Daar echter eene vermeerdering der depôts de banken in de gelegenheid stelt aan haar opererend kapitaal eene grootere uitbreiding te geven en de banken door eene uitbreiding van haar opererend kapitaal hare winsten kunnen doen toenemen, zullen zij soms gencigd zijn eene te hooge rente voor hare depôts te betalen. Dit is de groote schaduwzijde van het deposito-bedrijf,

---

1) COURCELLE-SENEUIL, l. I. 288.

want wanneer de banken eenmaal die depôts hebben aangenomen moeten zij, om er voordeel uit te trekken, eene nog hoogere rente ontvangen, doch deze zal dikwijls alleen door min of meer gewaagde kapitaalplaatsing kunnen verkregen worden, b. v. door het disconteren van onsoliede wissels. Het betalen van eene te hooge rente voor de aangenomen depôts kan dus indirect eene aanmoediging worden tot roekeloze speculatiën en overdreven ondernemingszucht ten gevolge hebben.

Zal de wetgever daarom aan de banken het regt ontzeggen om rente voor de depôts te betalen en zodoende trachten te voorkomen dat deze zich zóó sterk bij de banken opstapelen, dat zij er door verleid worden gewaagde ondernemingen aan te moedigen? De Pruisische en de Fransche wetgever ¹⁾ hebben het gedaan, doch hunne handelwijze kan naar onze meening niet genoeg worden afgekeurd. Het betalen van rente voor de depôts voert de tijdelijk ongebruikt liggende kapitalen, en daarenboven de gelden, die kooplieden en particulieren voor hunne dagelijksche betalingen in voorraad moeten houden, naar de banken, die hierdoor in staat zullen zijn op veel billijker voorwaarden de noodige hoeveelheid kapitaal te verschaffen, en zodoende aan handel en nijverheid eene nuttige en wenschelijke uitbreiding kunnen geven. Zijn de banken in hare hulpmiddelen beperkt tot haar eigen kapitaal en tot die geringe hoeveelheid depôts, welke haar zonder dat zij er rente voor betalen worden toevertrouwd, dan zullen de diensten, die zij bewijzen, uiterst gering zijn en zullen zij slechts op

---

1) Het verbod om rente voor depôts te betalen gold in Frankrijk alleen voor de departementale banken. Op de Bank van Frankrijk, die van Staatswege begunstigd werd, was de bepaling niet toepasselijk. COURCELLE-SENEUIL, l. l. pag. 224.

zeer onvolledige wijze aan hare bestemming beantwoorden. Het verbod om rente voor de gedeponeerde gelden te betalen verhindert de bijeenverzameling van het wijd en zijd verstrooid liggend kapitaal, terwijl de rente daarentegen een prikkel is, die kleine kapitalen uit hun werkloozen toestand opwekt en naar de banken doet vloeijen. De spaarpenningen des volks, door de banken vruchtbaar aangewend, worden ten gevolge daarvan weldadige bronnen tot ontwikkeling van de algemeene welvaart. Daarenboven is er nog een ander niet minder gewichtig voordeel aan verbonden: de spaarzaamheid der natie wordt er door aangemoedigd en zodoende een hoogst weldadigen invloed uitgeoefend op den zedelijken toestand en de stoffelijke welvaart des volks. De resultaten, die de Schotsche banken in dit opzigt hebben opgeleverd, kunnen het best de waarheid hiervan bevestigen. 1) De magtige invloed, dien zij aan de eene zijde door het betalen van rente voor depôts op de spaarzaamheid, en aan de andere zijde door het meerdere vermogen tot kapitaalverschaffing, 't welk zij door het betalen van rente verkregen, op de ontwikkeling van landbouw, handel en fabriekwezen hebben uitgeoefend, wordt terecht als een der voornaamste oorzaken beschouwd van den bloeienden toestand, waarin Schotland tegenwoordig verkeert.

De verbodsbepaling om rente voor de depôts te betalen behoort derhalve te worden afgekeurd, zoolang althans het bewijs niet kan geleverd worden dat de nadelige gevolgen, die uit het aannemen van rente-dragende depôts voortvloeijen, grooter zijn dan de voordeelen, die er blijkens de resultaten in Schotland en elders verkregen tegenoverstaan. Een naauwkeurig onderzoek naar de uitgebreide diensten, die de banken overal verschaffen, waar zij eenmaal de ge-

---

1) Zie uitvoeriger hierover WILSON, l. l. pag. 33 en v., 143 en v.

woontc hebben aangenomen rente uit te keeren voor de haar toevertrouwde gelden, zal bij ieder de overtuiging moeten vestigen, dat de nadceelen, die enkele onsoliede banken, welke hare depôts niet door eene genoegzame voorraad specie gedeekt hadden gehouden, in tijden van krisis hebben opgeleverd, op verre na niet tegen de voordeelen kunnen opwegen.

Het standpunt van den Pruissischen en den Franschen wetgever kan dan ook niet beter vergeleken worden dan bij dat van iemand, die meent dat het bouwen van schepen onder eene handeldrijvende natie moet verboden worden op grond dat er jaarlijks door de najaarsstormen talrijke schepen vergaan en het, verlies van eene menigte menschenlevens en veel stoffelijken rijkdom na zich slepen. Zal er iemand gevonden worden, die zich aan de zijde zou willen scharen der verdedigers van een dergelijk gevoelen? Welnu, wat schepen voor den zeehandel zijn, zijn banken voor handel en nijverheid in het algemeen, *middelen* ter voortbrenging, die krachtig bijdragen tot vermeerdering van de algemeene welvaart. Doch de banken zijn dit alleen, wanneer zij het regt hebben om bankbiljetten uit te geven en door het betalen van rente de ongebruikt liggende kapitalen der bevolking tot zich te trekken. ¹⁾

---

1) De Heer PIERSON verklaart zich (l. l. pag. 29) tegen het uitkeeren van rente voor de aan de banken toevertrouwde depôts en noemt het „een zeer gevaarlijk beginsel, zooals ieder weet die SCHÄFFLE's beroemd opstel over de handelskrisis van 1857 gelezen heeft.”

Wanneer iemand als SCHÄFFLE, die de krisis van 1857 aan zulk een grondig onderzoek onderwierp (*Deutsch. Viert.* 1858, I. pag. 256—420 en *Zeitschr. f. d. ges. Staatsw.* 1858, pag. 402—470) en den nadeeligen invloed, welken de banken toenmaals door het misbruik harer depôts uitocfenden, uitvoerig uiteenzette, tot het resultaat was gekomen dat het betalen van rente aan de banken moest verboden worden, zou men ligt geneigd zijn zich bij de voorstanders eener verbodsbepaling te voegen. Wie de opstellen van SCHÄFFLE zelf niet gelcezen heeft, zou misschien door de woorden van den Heer PIERSON

Zondcring waren dikwijls de argumenten, die tegen het aannemen van rente-dragende depôts werden aangevoerd. Toen in 1840 door de Departementale banken aan de Fransche Kamer der Afgevaardigden een verzoek tot opheffing der verbodsbepaling gerigt was, adviseerde de Commissie van Rapporteurs, ongunstig op grond dat die vraag hen toescheen „contraire à la nature des banques et au but de leur institution.” Het verzoek werd door de Kamer niet toegestaan. ¹⁾

In 1848 werd andermaal door eene nieuw op te rigten bank de opheffing der bepaling aangevraagd, zonder beteren uitslag. Het Ministerie van Koophandel verzette er zich tegen op grond van de volgende redenering: „Les dépôts faits dans les banques publiques ne portent pas intérêt, autrement ces établissements deviendraient de simples emprunteurs et dénatureraient leur caractère. En réalité, tout billet de banque qui circule, est la représentation d'un prêt sans intérêt fait à la banque. Le jour où elle emprunterait à intérêt, sa circulation serait frappée de mort, et son existence deviendrait impossible.” ²⁾

in de waan worden gebracht dat dit werkelijk SCHÄFFLE's gevoelen was. Het tegendeel is echter waar. De schrijver zegt:

„Das verzinsliche Depositengeschäft muss eingeschmürt werden, heisst es. Hiegegen kann nicht zeitig genug ein Veto eingelegt werden. Ein verbot verzinslicher Depositen ist widersinnig, weil es die Sammlung zerstreuten Kapitals verhindert, Belegung der Volksparsnisse mit dem Bann der Unfruchtbarkeit bedeutet. Selbst für die augenblicklich zahlbaren Depositen ist ein Verbot der Verzinsung eine durch die möglichen Ungelegenheiten bei Krisen nicht gerechtfertigte Beschränkung der Effectivkraft des Volkskapitals. Müssenhaft würden kleine Kapitalien, welche jetzt durch den in alle Einzelwirthschaften eindringenden Sengapparat der fortschreitenden Bankentwicklung mobil gemacht werden, ohne Sporn des Zinses müssig bleiben.” Deutsch. Viert. pag. 297.

1) COURCELLE-SENEUIL, l. I. pag. 223.

2) COURCELLE-SENEUIL. *ibid.*

Wat zal men op dergelijke argumenten antwoorden? Het zij voldoende te herinneren dat de Bank van Frankrijk zelf langen tijd eene rente van 5 en later van 4 Pct. had betaald voor gelden, die bij haar gedeponceerd werden, zonder dat hare circulatie doodelijk getroffen werd; dat de Schotsche banken het eveneens reeds gedurende meer dan honderd jaar met den besten uitslag gedaan hadden; dat zelfs de circulatie der Amerikaansche banken door het betalen van rente voor depôts niet doodelijk was getroffen, niettegenstaande die banken wegens de sterkere uitbreiding die de Amerikaan gewoonlijk aan zijn krediet geeft, in den regel veel minder soliede waren dan de Engelsche.

NASSE schreef zeer terecht in 1856 den kwijnenden toestand, waarin de Pruissische banken verkeerden, aan het verbod toe om rente voor depôts te betalen. De „*Normativbedingungen*” van het jaar 1848, waardoor het bankwezen in Pruissen geregeld werd, hadden bepaald dat er nevens de Pruissische Bank nieuwe circulatiebanken zouden mogen worden opgericht, wier gezamenlijke papieruitgifte evenwel 7 mill. Thlr. niet zou mogen te boven gaan. Zij moesten naar de bestaande behoeften over de verschillende provinciën van Pruissen verdeeld worden en zouden ieder voor 1 mill. Thlr. aan bankbiljetten mogen uitgeven, maar het werd aan deze banken verboden rentedragende depôts aan te nemen.¹⁾ Niettegenstaande het haar verleende privilegie, waren de diensten die zij bewezen zeer gering. De *Kölner Privatbank* b. v., een der banken, die ten gevolge der *Normativbedingungen* werd in het leven geroepen en bestemd was om te voorzien in de behoeften van Rijn-Pruissen, had in 1856 slechts 1 $\frac{2}{3}$ mill. Thlr. voor disconto en beleening beschikbaar, daar er ten gevolge van het ver-

---

1) RÜBNER, l. l. I. pag. 31.

bod om rente te betalen bijna geene depôts naar hare kas vloeiden. ¹⁾

Terwijl de kleine Pruissische circulatiebanken alzoo ten gevolge van het verbod om rente-dragende depôts aan te nemen slechts zeer onvolledig aan hare bestemming beantwoorden, en door het geringe gedeponeerde kapitaal weinig diensten aan den handel kunnen bewijzen, is integendeel de Pruissische Bank in het bezit van eene groote hoeveelheid geregtelijke depôts, van depôts van den Staat, van bankiers en van kooplieden, en ontvangt zonder er rente voor te betalen zooveel geld dat het haar dikwijls tot last is. ²⁾

Door de bekrompen inzigten des wetgevers is derhalve in Pruisen een toestand ontstaan, die wij met het volste regt onnatuurlijk mogen noemen. De groote geprivilegiëerde bank keert geen interest uit omdat zij te vreden is met de voordeelen, die haar circulatie en het voortdurend kosteloos gebruik van een gedeelte der staatskas, van de geregtelijke depôts en van die der groote kooplieden haar verschaffen. Zij wil zich de moeite niet getroosten aan de administratie van talrijke kleine geldsommen verbonden en weigert loopende rekeningen te houden voor den kleinhandel. Het ligt in den aard der zaak dat zij veel minder nog rente betalen wil voor de haar toevertrouwde gelden. En toch heeft zij meestal veel meer kapitaal ter harer beschikking dan zij gebruiken kan. Aan kleinere banken daarentegen, die op het voorbeeld van die van Schotland, Engeland en Amerika door het betalen eener matige interest de spaarpenningen der bevolking en de tijdelijk ongebruikt liggende kapitalen tot zich zouden kunnen trekken, wordt thans bij gebrek aan middelen de gelegenheid afgesneden om genoeg-

---

1) NASSE, l. l. pag. 694.

2) NASSE, l. l. pag. 617.

zame diensten te bewijzen aan den kleinhandel, die te ver-
geefs de hulp der magtige centrale instelling inroept. De
gunstige invloed, die het betalen van rente voor gedepo-
neerde gelden op de vlijt, spaarzaamheid en matigheid der
schotsche bevolking, inzonderheid van den middelstand heeft
uitgeoefend, waarover slechts een roep bestaat, wordt op
die wijze tegengehouden, en de mindere klassen der bevol-
king verstoken van de weldaden, die het krediet ook hun
zou kunnen verschaffen. Ontbreekt daarenboven de gele-
genheid om de voor korten tijd beschikbare kapitalen tegen
genot van eenige rente bij de banken te plaatsen, zoo brengt
de verbodsbepaling des wetgevers er vele houders van zelve
toe om ze tijdelijk in effecten te plaatsen, waardoor op eene
bedenkelijke wijze het speculeren in effecten wordt aange-
moedigd, terwijl zij ze integendeel aan de banken zouden
toevertrouwen en ze derhalve dienstbaar zouden maken aan
de ontwikkeling der welvaart, wanneer de banken hen be-
hoorlijk voor het gebruik hunner kapitalen beloonden.

Er bestaat nog een ander niet minder gewigtig bezwaar
tegen het verbod om rentedragende depôts aan te nemen.
Een enkele blik op den toestand van het Engelsche kredietwe-
zen zal het ons leeren kennen. Voordat de *London and West-*
minster Bank en andere Londensche *Joint-Stock* banken rente
waren beginnen te betalen voor kleine bij haar gedeponeerde
geldsommen die zonder voorafgaande opzeggingstermijn weder
konden opgevraagd worden, had zich reeds de behoefte en
het nut dezer handelwijze doen gevoelen en was er een be-
drijf ontstaan, dat geheel eigenaardig is aan de Engelsche
toestanden. Wij bedoelen de Londensche *discount-houses* of
bill-brokers. Oorspronkelijk was de *bill-broker* slechts een ma-
kelaar in wissels. Hij zocht kooplieden op, die hunne wis-
sels wenschten te disconteren en bragt ze in aanraking
met banken, die meer disponibel kapitaal hadden dan zij

wisten te plaatsen. Hij was derhalve een tusschenpersoon tusschen koopers en verkoopers van wissels, werkte niet met een eigen kapitaal, plaatste zijn naam niet op het handelspapier, dat door zijne bemiddeling gedisconteerd werd en ging dus persoonlijk geene enkele verbindtenis aan. Langzamerhand begon hij echter voor eigen rekening te handelen en tegen betaling van rente depôts, die elk oogenblik opvraagbaar waren (*money on call*), aan te nemen. Hij disconteerde daarmede wissels tegen eene hoogere rente dan hij zelf voor de geleende gelden betaalde en was op die wijze in staat zijn bedrijf met niet gering voordeel voor zich zelf uit te oefenen. Daar het kapitaal, dat de *bill-broker* voor zijne operatiën gebruikte, hem voor een groot gedeelte verstrekt werd door die banken, welke meer geld in depôt ontvangen hadden, dan voor het oogenblik in de streek, waar zij gevestigd waren, kon gebruikt worden, waren zij tegelijkertijd de tusschenpersonen, door wier bemiddeling de kapitalen van de eene streek naar de andere werden overgebracht. De overvloedige kapitalen, die in de landbouwdrijvende graafschappen waren opgespaard, werden door hun bemiddeling overgevoerd naar die graafschappen en streken, waar handel, fabriekwezen en mijnwezen waren beginnen te bloeien en slechts op het noodige kapitaal wachtten om zich verder te ontwikkelen. De *bill-brokers* kochten met het geld, dat zij voornamelijk van de banken der landelijke districten geleend hadden, de wissels der banken, die in de meer nijvere streken waren gevestigd en wier wisselportefeuille door de behoeften van handel en industrie een te grooten omvang had gekregen. Men kan ze derhalve niet beter vergelijken dan bij kanalen, die met de geldreservoirs van het geheele land in verbinding staan en door middel waarvan overal aan de behoefte naar kapitaal voldaan wordt, waardoor het uit streken, waar een te groote overvloed bestaat,

wordt afgeleid naar die punten, waar anders een te groote schaarschte belemmerend op de ontwikkeling van handel en nijverheid zou hebben moeten werken. ¹⁾

De *bill-broker* is derhalve van eenvoudig wisselmakelaar een soort van bankier geworden, die voor eigen rekening handel drijft in kapitaal, die tegen betaling van rente geld in leen ontvangt en dit gebruikt om wissels te disconteren. Men kan zich een denkbeeld maken van de uitbreiding, die zij aan hun bedrijf hebben weten te geven uit het bedrag der op hen overgedragene sommen, zoo als die in 1858 door den Directeur der Bank van Engeland NEAVE werden medegedeeld. Wij weten, zoo verklaarde deze voor de Parlements-Commissie van 1858, dat een *broker* 5 millioen £ ieder oogenblik opvorderbare depôts (*money on call*) ontvangen had, en wij hebben reden om te gelooven, dat een ander er ten bedrage van 8—10 millioen had aangenomen. Er was er een met 4 millioen, een ander met 3½ en een derde met meer dan 8 mill. Alleen de *Liverpool Borough Bank* had, toen haar faillissement losbrak, 3½ millioen £ wissels uit haar portefeuille bij de *bill-brokers* in Londen weder verdisconteerd; eenige jaren vroeger zou dezelfde Bank volgens het gerucht zelfs eenmaal voor 5 millioen £ gedisconteerde wissels op die wijze weder verkocht hebben. ²⁾

De bedenkelijke en gevaarlijke zijde van het bedrijf der *bill-brokers* bestaat derhalve hierin dat zij zulke enorme verplichtingen op zich nemen zonder even als de banken, die rentedragende depôts aannemen, zelf een voldoende reserve-kapitaal te bezitten dat, in den vorm van geld bewaard of in effecten

---

1) TOOKE, l. i. II. pag. 593. NASSE, *Ueber das englische Bankwesen*. l. i. pag. 14. WILSON, l. i. pag. 31.

2) *Report of the Select Committee on Bankacts, etc.* 1858. pag. V. en n°. 4209 en 4358, aangeh. door NASSE, l. i. pag. 16.

belegd, in tijd van nood, wanneer vervallen wissels niet betaald worden, zal kunnen strekken om de nakoming hunner verbindtenissen te verzekeren. Zij nemen enorme sommen in depôt aan, zonder dezelfde waarborgen op te leveren en dezelfde zekerheid te verschaffen aan de depôthouders als groote banken, die een aanzienlijk maatschappelijk kapitaal bezitten en ten gevolge der verpligte openbaarheid harer handelingen wel genoodzaakt zijn zich voorzigtig te gedragen.

Indien nu de wetgever het aannemen van rentedragende depôts aan de naamlooze vennootschappen die het bankiersbedrijf uitoefenen verbiedt, wat zal daarvan het gevolg moeten zijn? Dat er, zoodra de gelegenheid zich aanbiedt om ongebruikt liggende gelden tegen betaling eener zekere rente op te nemen en daarmede tegen eene hoogere rente wissels te disconteren, personen verrijzen, die het *bill-brokers*-bedrijf gaan uitoefenen; of, wanneer zij reeds bestaan, dat hunne operatiën bij gemis aan eene soliede concurrentie zich aanzienlijk uitbreiden en zodoende de gevaren, aan dat bedrijf verbonden, niet weinig vermeederen. Wanneer de eigenaars van beschikbare gelden de keus hebben tusschen eene maatschappij met een aanzienlijk gestort kapitaal, die door eene verpligte periodieke openbaarmaking van haren toestand het publiek in staat stelt voortdurend hare handelingen te beoordeelen, en tusschen een privaatpersoon, die gelijk de *bill-broker* voor ettelijke millioenen verbindtenissen kan aangaan zonder eenige andere waarborgen op te leveren dan die van zijn persoonlijk beleid en van zijne persoonlijke voorzigtigheid en goede trouw, dan zullen zij ongetwijfeld aan de eerste boven den laatsten de voorkeur geven. Alleen wanneer de privaat-disconteur er dan nog in slaagt door eene hoogere rente het minder voorzigtige publiek over te halen hem zijne gelden af te staan, zal hij zulk eene reusachtige uitbreiding aan zijne ondernemingen kunnen ge-

ven, als waarvan de Londensche *bill-brokers* het voorbeeld hebben opgeleverd, doch de depôthouders zullen het in dat geval aan zich zelve te wijten hebben, wanneer zij er de nadeelige gevolgen van ondervinden: zij hadden de keus tusschen eene plaatsing van hunne gelden tegen eene hooge rente, doch met de kans om bij een ongunstigen uitslag der operatiën van den wisselhandelaar hun kapitaal te verliezen, en tusschen eene plaatsing bij de banken, die wel is waar minder voordeelen opleverde, maar hun de noodige waarborgen gaf voor de terugbetaling. Geeft iemand, die de keus heeft, de voorkeur aan een wisselhandelaar of *bill-broker*, dan heeft hij het zich zelve te wijten zoo de uitkomst ongunstig is. Doch heeft de wetgever het aannemen van rentedragende depôts aan soliede bankmaatschappijen verboden, dan zal ieder, die rente wil trekken van zijn geld, dat hij voor een korten maar onbepaalden tijd disponibel heeft, het aan bijzondere personen moeten toevertrouwen en de nadeelige gevolgen, die daaruit kunnen voortvloeijen, zullen voor een groot gedeelte het resultaat zijn der verkeerde inzigten van den wetgever.

Men heeft als een middel tegen de gevaren, die uit het deposito-bedrijf in verband met de uitgifte van bankbiljetten konden ontstaan, voorgesteld de banken te noodzaken een gedeelte harer in den vorm van bankbiljetten en boekkrediet gezamenlijk aangegane verbindtenissen door eene zekere hoeveelheid specie gedekt te houden. Het is buiten twijfel dat eene dergelijke bepaling verre de voorkeur verdient boven die der meeste bankwetgevingen, welke alleen eene gedeeltelijke dekking der bankbiljetten vorderen. Gelijk wij boven reeds aantoonde was eene niet genoegzame dekking der depôts de eenige oorzaak der talrijke bankfaillissementen, die gedurende de jongste krisis in Engeland en N. Amerika

voorkwamen. In de meeste bankwetten nu wordt slechts voorgeschreven dat $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ der bankbiljetten door specie gedekt moet zijn. 1) Het staat inmiddels aan alle deze banken vrij door de aanneming van depôts zoovele verbindtenissen tot betaling van dadelijk opvraagbare gldsommen aan te gaan als haar goeddunkt. Zij hebben het in hare magt honderd maal *meer* boekkrediet uit te geven als haar specievoorraad bedraagt, de wetgever laat haar hierin geheel vrij. Indien derhalve de bankwet aan die banken de verplichting oplegde om niet alleen een $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{2}$ van hare bankbiljetten, maar van hare *gezamenlijke* verbindtenissen, onverschillig of zij onder den vorm van boekkrediet of onder dien van bankbiljetten waren aangegaan, door edel metaal gedekt te houden, zouden de waarborgen voor hare schuldeischers veel grooter zijn. 2)

1) De dekking van een derde der bankbiljetten door specie wordt gevorderd bij de Bank te Turijn, bij de Pruisische Bank te Berlijn, bij de Pruisische Banken, die overeenkomstig de *Normativbedingungen* te Keulen, Dortmund, Maagdenburg, Berlin, Posen, Dantzig, Königsberg en Hagen zijn opgericht, bij de *Berliner Cassenverein*, bij de Pommersche Privaatbank te Stettin, en verder bij de Banken te Weimar, Rostock, Darmstadt, Meiningen, Luxemburg, Gotha, Hannover, Buckeburg, Bantzen, bij de Lubecker *Creditbank*, enz.; eene $\frac{2}{3}$ dekking wordt gevorderd voor de Leipziger Bank, en voor de eerste 3 mill. bankbiljetten, die door de Bank van Gera worden uitgegeven, terwijl voor de meer uitgegevene bankbiljetten eene halve speciedekking voldoende is; een $\frac{1}{4}$ bij de Banken van Beijeren, Dessau, Brunswijk, Sonderhausen, Lubeck. De New-Yorksche banken zijn slechts verplicht om een achtste gedeelte harer omloopende bankbiljetten door specie gedekt te houden. Geen dezer wetgevingen bevatten eenige bepalingen omtrent de dekking der depôts. RAU, *Grunds. der Volkswirtschaftspolitik*, Leipzig u. Heidelberg. 1858. I. pag. 196. WAGNER, l. l. pag. 173.

2) Een voorbeeld hiervan vinden wij in de Sardijnische Bankwet van 6 Nov. 1856. Wanneer de circulerende bankbiljetten gezamenlijk met de depôts bedragen:

tot 30 mill. fr.	$\frac{1}{5}$
30—60 " "	$\frac{1}{3}$
boven 60 " "	$\frac{1}{2}$

RAU, l. l. pag. 197.

Het mag echter betwijfeld worden of een dusdanig voorschrift wel in de bankwetgeving zal mogen worden opgenomen. Er bestaan gewigtige bezwaren tegen eene dergelijke bepaling. Wanneer iedere bank, onverschillig onder welke omstandigheden en waar gevestigd, dezelfde verhouding tusschen hare verbindtenissen en haar kas moest bewaren, zou zij weinig moeilijkheden opleveren. Doch dit is, gelijk wij vroeger reeds gezien hebben, geensints het geval. De verschillende aard en bestemming der depôts maakt een algemeen voorschrift onmogelijk. 1) Men zal altijd in moeilijkheden geraken en òf voor de eene bank te veel, òf voor de andere te weinig specie vorderen.

Ook het meer of minder krediet eener bank is van grooten invloed op den voorraad specie, die zij verplicht is ter harer beschikking te houden. Vooral zullen banken, die nog niet lang bestaan hebben en wier krediet bij het publiek nog minder vaststaat, genoodzaakt zijn in onrustige tijden haar voorraad metaal veel sterker te vergrooten dan hare oudere zusterinrigtingen, die reeds aan menigen storm het hoofd hebben geboden en wier soliditeit in de publieke opinie als een paal boven water staat. Wanneer de opvordering der depôts uit wantrouwen voortvloeit, zijn hare grenzen niet te berekenen. In tijden van krisis, wanneer er een algemeene *banking panic* zou kunnen ontstaan, zal de voorraad specie der banken soms aanzienlijk boven de gewone

---

Eene verhouding, die zich wijzigt met het bedrag der gezamenlijke verbindtenissen, verdient daarenboven verre de voorkeur boven eene, die onder alle omstandigheden dezelfde blijft. Wanneer het cijfer der gedeponeerde gelden buitengewoon hoog is, is het waarschijnlijker dat er spoedig aanzienlijke geldsommen zullen worden opgevraagd dan bij een gewonen toestand der deposito-kas. De bepaling, wil zij iets helpen, moet derhalve in dat geval strenger zijn.

1) Zie boven pag. 126 en v.

verhouding vergroot moeten worden, al was het alleen uit voorzichtigheid om het wantrouwen in zijne beginselen tegen te gaan. Zelfs de magtige Londensche *Joint-stock* banken achtten het in 1857 raadzaam haren specievoorraad zoo sterk te vergrooten, dat deze eindelijk twee à driemaal het cijfer van den metaalvoorraad der Bank van Engeland overtrof.¹⁾ Zij vreesden voor een algemeen wantrouwen onder de depôt-houders, vermeerderden tijdig haren metaalvoorraad en wisten op die wijze de gevaren, die haar bedreigden te voorkomen.

De wetgever zal derhalve nimmer eene verhouding kunnen vaststellen, die voor alle banken zonder onderscheid en onder alle omstandigheden past. Hij stelt zich daarentegen aan het gevaar bloot voor de meeste banken te veel specie te vorderen en zodoende voor een groot gedeelte de voordeelen, welke die inrigtingen zouden kunnen verschaffen, te doen verloren gaan.

Het gedwongen aanwezen van eene zekere hoeveelheid specie is daarenboven op zichzelf niet genoeg om eene bank soliede te maken en haar tegen wantrouwen te waarborgen, maar wèl in verband met eene soliede plaatsing van het opererend kapitaal. De wetgever kan alleen het aanwezen van het eerste aan het publiek verzekeren, doch zal, door hier te hooge eischen te stellen, juist eene minder soliede bank bewegen om het kleinere kapitaal, dat zij thans nog ter harer beschikking overhoudt, tegen eene zoo hoog mogelijke rente te plaatsen om althans daaruit de grootst mogelijke voordeelen te trekken. Daar echter hooge renten alleen betaald worden wanneer er zekere gevaren aan de plaatsing van het kapitaal verbonden zijn, zal de wetgever, wat hij aan den eenen kant wint, aan den anderen kant weder verliezen.

Er is nog meer. Wanneer de wet de banken noodzaakt

1) SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis*, etc. I. I. 364.

een te aanzienlijken voorraad metaal in kas te houden, zullen daaruit dezelfde nadeelige gevolgen voortvloeijen als uit het verbod om rente dragende depôts aan te nemen. Door de verpligting de banken opgelegd om eene groote hoeveelheid specie ongebruikt te laten liggen, zullen zij niet met bijzondere bankiers kunnen concurreren en wordt het haar onmogelijk even als deze eene behoorlijke rente voor depôts uit te keeren. Bijzondere personen, thans van de concurrentie der banken ontslagen, zullen derhalve door het betalen van rente aanzienlijke depôts tot zich trekken en verbindtenissen aangaan, die even gevaarlijk zijn en waarvan de nakoming even onzeker is, als van die der Londensche *bill-brokers*.

Eene te strenge bepaling des wetgevers met betrekking tot de dekking der bankverbindtenissen behoort derhalve om verschillende redenen te worden afgekeurd.

Zal men hetzelfde kunnen zeggen van eene minder bezwarende specieverhouding, b. v. die van $\frac{1}{4}$? Ik geloof ja. Men zou hiertegen kunnen aanvoeren, dat het beter is althans eenige waarborgen te vorderen dan in het geheel geene en dat eene dergelijke bepaling onsoliede banken ten minste eenigermate in hare roekeloze operatiën zal belemmeren. Op zich zelf beschouwd zou het vaststellen eener matige specieverhouding dan ook misschien in sommige gevallen een gunstigen invloed kunnen uitoefenen. Doch er bestaat tegen het opnemen van dergelijke bepalingen in de bankwetgeving een gewichtig bezwaar, dat men gewoonlijk te veel uit het oog verliest. Ieder voorschrift omtrent het bestuur der banken, dat niet bij magte is het doel, dat de wetgever er zich mede voorstelt, te bereiken, heeft eene groote schaduwzijde. Het zal altijd in meer of mindere mate het gevoel van verantwoordelijkheid bij de bankdirectie verminderen, de strekking hebben om hare waakzaamheid te verflaauwen en

haar derhalve een harer voornaamste verplichtingen van de schoulers te nemen. Zij zal zich altijd kunnen verontschuldigen met te zeggen dat zij de voorschriften des wetgevers streng heeft opgevolgd. Zij zal daarenboven dikwijls gencigd zijn om die voorschriften als rigtsnoer harer handelingen te beschouwen en niet diezelfde omzigtigheid in acht nemen die zij noodzakelijk zou hebben geacht, wanneer zij geheel op zich zelve had gestaan. De regels, waaraan de bank zich houdt, zullen bepalingen zijn, die, in het algemeen gesteld, welligt juist in betrekking tot haren toestand niet streng genoeg waren. Zij ontslaat zich op die wijze van den last om met denzelfden ijver en angstvallige naauwkeurigheid de regelen op te sporen, waardoor zij zich in hare bijzondere omstandigheden had behooren te laten leiden.

Dit bezwaar geldt vooral voor pas opgerigte banken, die zich oncindig veel voorzigtiger moeten gedragen, dan die, welke reeds lange jaren bestaan hebben. Haar voorraad specie zal vooral in tijden van krisis betrekkelijk veel grooter moeten zijn dan die van banken, welke bij vorige crises reeds bewijzen hebben gegeven van een omzigtig en beleidvol bestuur. De verplichting tot het houden van een zekeren voorraad metaal zou dus inzonderheid moeten opgelegd worden met het oog op nieuwe banken daar deze aan de meeste grootere gevaren blootstaan. Doch stelt de wetgever in dat geval eene matige specieverhouding vast, bijv. de klassieke speciedekking van $\frac{1}{3}$ dan zal de bestuurder der nieuw opgerigte bank zich tegenover de aandeelhouders en het publiek verantwoord rekenen, wanneer hij niet meer specie houdt dan het voorschrift bepaalt. „Die Statuten,” wordt zeer juist door WAGNER opgemerkt, „bilden das Ruhekissen, eigener Sorge und Aufmerksamkeit denkt die Bank sich entbunden. Die Absicht zu nützen und zu schützen schlägt in das gerade Gegentheil um, die Solidität der Bank wird durch die

Vorschrift geschwächt; die Verantwortlichkeit erscheint auf den Staat überwältzt, welcher sich dazu hergegeben hat, eine solche abgeschmackte Bestimmung zu bestätigen." ¹⁾

Die woorden zijn zeker inzonderheid toepasselijk op eene gemonopoliseerde bank, die er niet hetzelfde belang bij heeft zich voorzigtig te gedragen als vrije, met elkander concurrerende banken. Immers zij weet dat de belangen van het publiek te naauw met haar bestaan verbonden zijn, dan dat de Staat haar niet in tijd van nood door de een of andere buitengewone maatregel te hulp zal komen. Maar ontegenzeggelijk zullen de voorschriften des wetgevers ook op het bestuur van niet gemonopoliseerde banken eenigen invloed uitoefenen, en haar ligter de grenzen der voorzigtigheid doen overschrijden dan bij volkomene vrijheid; zij steunen op de regels door den wetgever gesteld, die immers op die wijze voor de belangen van het publiek gezorgd heeft, en de bank door zijne voorschriften in de oogen van het publiek met den stempel der soliditeit voorzien heeft.

De beste waarborg voor het publiek maar tevens voor de aandeelhouders eener bankvennootschap ligt in het persoonlijk beleid van den Directeur in verband met strenge verantwoordelijkheid voor alle zijne handelingen. Vermindert de wetgever op zijdelingsche wijze die verantwoordelijkheid door hem zekere voorschriften te geven, dan neemt hij tevens een der voornaamste waarborgen weg voor een voorzigtig en op eigen ondervinding steunend bestuur.

Hetzelfde bezwaar is ook in meerdere of mindere mate toepasselijk op alle andere bepalingen, die in het eigenlijke bestuur der banken ingrijpen. Zij zijn voor soliede banken overbodig of belemmeren haar tot groot nadeel voor handel en nijverheid in hare werkzaamheid, doch zijn onvoldoende

---

1) WAGNER, l. l. pag. 172.

om de misbruiken van onsoliede banken te keeren. Van dien aard is b. v. de bepaling dat de banken geen wissels zullen mogen disconteren, tenzij van drie handteekeningen voorzien. Het valt dadelijk in het oog hoe onbeduidend een dergelijk voorschrift zijn moet. Niet het aantal handteekeningen die op een wissel geplaatst zijn, waarborgt de toekomstige betaling, maar wel de gehalte der personen die hem hebben onderteekend. De bank zal zelf dienen te beoordeelen, welke wissels soliede zijn, welke niet. Het voorschrift der drie handteekeningen geeft op zich zelf niet de minste zekerheid, doch is voor de banken eene groote belemmering in hare handelingen en strekt tot grooten last voor den handel. ¹⁾ Alleen het verbod om handelspapier te disconteren van slechts eene handteekening voorzien kan voldoende gewettigd worden. Wij hebben dit vroeger reeds aangetoond. ²⁾ De bepaling is ongetwijfeld buiten magte om misbruiken in het verleenen van krediet te weren, maar kan althans strekken om ze eenigermate te beperken, zonder echter, zooals de meeste overige preventieve bepalingen, de banken te belemmeren in het verschaffen van eene redelijke en nuttige ondersteuning aan den handel. Zij zal daarom zonder overwegend nadeel door iederen wetgever in de bankwet kunnen worden opgenomen.

Het verbod om wissels te disconteren, na een langer tijdsverloop dan drie maanden betaalbaar, is om dezelfde reden af te keuren als de bepaling der drie handteekeningen. Er zullen zich ongetwijfeld omstandigheden kunnen voordoen, waaronder het voor eene bank gevaarlijk wordt dergelijk handelspapier te koopen, en in den regel zullen de banken der groote handelssteden zich er van behooren te onthou-

---

1) Zie boven pag. 152.

2) Zie boven pag. 147.

den, doch hetzelfde kan in tijden van krisis dikwijls met evenveel grond van wissels op twee maanden gezegd worden.

Het hangt geheel van de voorwaarden af, waarop de bank hare depôts heeft aangenomen en van de meer of mindere waarschijnlijkheid dat er binnen een zeker tijdsverloop eene aanzienlijke hoeveelheid specie zal worden opgevraagd of eene bank op een gegeven oogenblik het nog beschikbare gedeelte van haar kapitaal voor langer dan drie maanden of slechts voor twee maanden of korter zal kunnen plaatsén. Vaste regelen zullen hier allerbelemmerendst werken en toch in de meeste gevallen onvoldoende zijn. Het eenige wat de wetgever zonder nadeel zal kunnen bepalen, is het verbod om voor langer dan drie maanden goederen of effecten te beleenen, omdat na afloop van dien termijn het contract met wederzijdsch goedvinden zal kunnen verlengd worden. Het kan overigens even als aan ieder bijzonder persoon ook aan de banken ter beoordeeling worden overgelaten of het pand, dat haar tot waarborg voor de schuld gegeven wordt, voldoende zekerheid oplevert, alsmede om voorzigtigheidshalve in het beleeningscontract te bedingen, dat zij in geval de beleende zaak eene zekere waardevermindering heeft ondergaan, haar zal kunnen verkoopen om zich daarna uit de opbrengst te betalen.

Terwijl het alzoo wenschelijk is dat de banken zoo min mogelijk in de uitoefening van haar bedrijf worden belemmerd, zullen haar daarentegen verscheidene handelingen moeten verboden worden, die niet met het eigenlijke bankiersbedrijf in verband staan en haar aan groote gevaren zouden kunnen blootstellen. De wetgever zal daarom het veiligst handelen vast te stellen, welke operatiën haar met uitsluiting van alle andere veroorloofd zullen zijn.

De eigenlijke taak der banken is kapitaal te verschaffen aan den handel in den vorm van geld of van betalingsbe-

loffen, die ieder oogenblik tegen geld kunnen worden ingewisseld. Met het oog echter op den aard der verbindtenissen, die zij aangaan, zullen haar alleen dergelijke operatiën veroorloofd zijn, die de nakoming dier verbindtenissen niet aan te groote gevaren blootstellen. Wij hebben reeds vroeger gezien dat het disconteren van wissels, het beleenen van goederen, effecten en aandeeleu in maatschappijen, eene zeer doelmatige kapitaalbelegging voor de banken is, die vooral wanneer zij bij het verleenen van krediet de noodige voorzigtigheid in acht nemen en zich voor niet langer tijd de beschikking over haar kapitaal ontzeggen, dan met den aard harer verbindtenissen overeenkomt, haar aan weinig of geen gevaren blootstellen.¹⁾

Ook de handel in edel metaal kan de banken veilig worden toegestaan. Het edel metaal is in tegenoverstelling van de meeste andere koopwaren aan weinig of geene waardevermindering onderhevig en kan, wanneer de bank geld nodig heeft, binnen zeer korten tijd worden aangemunt. Het verdient zelfs de voorkeur, wanneer er ten gevolge van een ongunstigen wisselkoers specie ter verzending naar het buitenland opgevraagd wordt, en kan derhalve geacht worden gezamenlijk met het geld de voortdurende voldoening der bankverbindtenissen te verzekeren.

Eene andere vraag is het of de aankoop van effecten en aandeeleu in maatschappijen aan de banken kan worden veroorloofd. Wij hebben vroeger reeds opgemerkt dat het beleggen van een gedeelte van het bankkapitaal in staatspapieren op zich zelf niet kan worden afgekeurd en integendeel soms zekere voordeelen oplevert. Bij een plotseling opkomend gebrek aan geld kunnen zij beter dan wissels of beleeningspromessen gerealiseerd worden; bovendien zullen

---

1) Zie boven pag. 146 en v.

de banken daardoor minder ligt in de verzoeking worden gebracht om een te groot gedeelte van haar kapitaal in handels-schuldvorderingen te plaatsen en de handelsspeculatiën te veel aan te moedigen. Effecten dragen rente even als wissels en beleeningspromessen en voorzigtige banken zullen dikwijls in het belang harer soliditeit aan eene gedeeltelijke belegging van haar kapitaal in effecten de voorkeur geven. 1) Buitendien is de aankoop van effecten of andere papieren voor eene bank bij den aanvang van haar bestaan een bijna noodzakelijk vereischte. Zij zal meestal niet dadelijk haar geheele disponibele kapitaal in wissels en andere handelsschuldvorderingen kunnen plaatsen, terwijl er geen reden bestaat om inmiddels een buitengewoon grooten voorraad specie ongebruikt in kas te laten liggen. De wetgever kan derhalve veilig aan de banken veroorlooven een gedeelte van haar kapitaal in effecten te beleggen. Om echter te voorkomen dat de banken in de verwachting van eene toekomstige rijzing of daling der effecten, zich aan speculaties overgeven, en zodoende de belangen harer schuldeischers in de waagschaal stellen, zal de bankwet moeten bepalen dat alleen zulke effecten door de banken mogen worden aangekocht, die aan weinig koerswisseling onderhevig zijn. 2)

Dat de vraag in welke soort van staatspapieren de ban-

---

1) Vgl. boven pag. 158 en v.

2) Verscheidene nieuwere banken hebben bij hare oprigting het regt verkregen een gedeelte van haar kapitaal in staatspapieren te beleggen. De Pruisische *Normativbedingungen* b. v. bepalen dat de uitgegeven bankbiljetten voor $\frac{1}{3}$ door specie, voor $\frac{1}{3}$ door goede wissels en voor de rest door binnenlandsche rentedragende schuldbrieven van den Staat of van particuliere corporatiën gedekt moeten zijn. HÜBNER, l. l. I. pag. 31.

De New-Yorksche Bankwet daarentegen legt aan de circulatiebanken de *verplichting* op om schuldbrieven van den Staat New-York of van een anderen Staat der Unie — deze laatste slechts voor zoover zij den van Staatswege aangestelden Bankcontroleur genoegzaam soliede toeschijnen — aan te koo-

ken een gedeelte van haar kapitaal zullen mogen beleggen, geheel van de omstandigheden afhangt en voor ieder land afzonderlijk moet beoordeeld worden, zal wel nauwelijks nader betoog behoeven. De waarde van effecten berust hoofzakelijk op de meening, die het publiek koestert omtrent hunne toekomstige rijzing of daling. Speculanten trachten die meening te leiden, en al naar mate het in hun voordeel is, de vraag naar een zekere soort van effecten kunstmatig te vermeerderen of te verminderen. Geen middelen worden ontzien om tot dit doel te geraken; allerlei geruchten worden uitgestrooid, dikwijls zonder den minsten grond, alleen om daardoor invloed uit te oefenen op de publieke meening. 1) Zelfs hebben sommige regeringen zich niet ontzien de hand te leenen tot het slagen van dergelijke praktijken en de verbreiding van valsehe geruchten bevorderd. 2) Dit alles maakt de verkoopwaarde van de meeste effecten, vooral al in tijden van spanning, zeer onzeker. De aankoop van

---

pen ten bedrage van de door haar uit te geven bankbiljetten, evenwel altijd voor minstens 100.000 dollars. Indien de banken echter de voorkeur geven aan 6 Pct. rente gevende hypotheeken op bebouwd, onbelast land binnen den Staat New-York, dat zonder de gebouwen minstens de dubbele waarde der som heeft, waarvoor de hypotheek dienen moet, kunnen zij hoogstens voor 5000 dollars aan bankbiljetten op die wijze dekken, de rest evenwel moet altijd door staatspapieren verzekerd zijn. HÜBNER, l. l. II. pag. 305.

De banken van de Massachusetts zijn verplicht minstens voor 50.000 dollars staatspapieren van Massachusetts, Maine, New-Hampshire, Vermont, Connecticut, Rhode-Island, New-York of van de Ver. Staten te bezitten om een gelijk bedrag aan de bankbiljetten te kunnen uitgeven. HÜBNER, l. l. II pag. 311. Ook de banken van de meeste overige Staten der Unie hebben een gedeelte van haar kapitaal in effecten belegd. l. l. 320—339, passim.

1) Eene uitvoerige niteenzetting der natuurlijke en kunstmatige oorzaken van de rijzing en daling der beurspapieren kan men vinden bij FORCADE, *La Société générale de Crédit Mobilier et le commerce des valeurs à la Bourse*, in de *Revue des deux Mondes*, 1 Juin 1856, pag. 609 en v.

2) HÜBNER, l. l. I. pag. 113.

dergelijke papieren, die dan van zelf in speculatie ontaart, moet onvermijdelijk op het krediet der banken een ongunstigen invloed uitoefenen.

Daarenboven hangt de beurswaarde van staatspapieren zeer naauw zamen met den toestand van 's lands geldmiddelen. Financiële verlegenheid kan er eene regering toe brengen om de rente van de staatsschuld te verminderen of wat hetzelfde is, hare schuldbrieven, die boven *pari* staan, in te koop en, om ze met nieuwe papieren, die eene lagere rente geven, te betalen. De Staat zal ook nieuwe geldleeningen tegen eene hoogere rente kunnen sluiten, die natuurlijk een nadeeligen invloed op de waarde der reeds vroeger uitgegeven staatspapieren zullen moeten uitoefenen. Uit dit alles blijkt meer dan genoeg dat de vraag betreffende de aankoop van effecten voor ieder land afzonderlijk zal moeten worden beantwoord.

Wat van effecten gezegd werd, is ook op aandeelen in naamlooze vennootschappen toepasselijk. Wanneer deze aandeelen, gelijk b. v. die eener gevestigde spoorwegmaatschappij aan weinig of geene waardevermindering onderhevig zijn, zullen zij eene zeer soliede kapitaalbelegging voor banken zijn. Aandeelen in spoorwegondernemingen, die reeds geruimen tijd bestaan hebben en waarvan de winsten zeker zijn, zijn zelfs nog minder blootgesteld aan koersvermindering dan inlandsche staatspapieren, die ten gevolge van politieke beoering veel van hun krediet kunnen verliezen, zooals b. v. de ondervinding in het jaar 1830 met betrekking tot ons vaderland geleerd heeft, toen eene menigte spaarbanken, die de haar toevertrouwde gelden in Nederlandsche Staatsschuld geplaatst hadden, hare betalingen tijdelijk moesten staken. 1)

In den regel echter zal het nemen van aandeelen in nij-

---

1) *Economist*, 1862, pag. 20.

verheidsmaatschappijen de banken moeten verboden worden. De meeste dier ondernemingen zijn van een te onzekeren uitslag dan dat men vooraf verzekerd zal kunnen zijn dat hare aandeelen in het vervolg geene waardevermindering zullen ondergaan. Indien de banken zich met den inkoop van aandeelen in nieuw opgerigte of met het nemen van aandeelen in nog op te rigten maatschappijen inlieten, zouden zij eenigsints het karakter aannemen van een *Crédit Mobilier*. Hoewel het doel dezer inrigtingen op zich zelf beschouwd geen afkeuring verdient, zijn toch aan de bereiking van dat doel vele eigenaardige gevaren verbonden, en misbruiken zijn hier moeilijker te weren dan bij eenige andere maatschappij. 1) De aard der verbindtenissen, die de banken aangaan, maakt het voor haar ten uiterste gevaarlijk, haar kapitaal voor zulk een langen tijd en op eene even onzekere wijze te plaatsen als een *Crédit Mobilier*. Het nemen van aandeelen in nijverheids-ondernemingen zal derhalve in den regel aan de banken moeten worden verboden; men zal haar alleen bij uitzondering den aankoop van zulke aandeelen in binnenlandsche maatschappijen kunnen toestaan, die eene genoegzame waarborg opleveren tegen waardevermindering. Dat overigens de aankoop harer eigene actiën nimmer aan de banken zal behooren worden veroorloofd, omdat de vergunning daartoe beursspeculatiën der Directie zou kunnen ten gevolge hebben, zal wel niet nader behoeven te worden toegelicht.

Er bestaat groot verschil van gevoelen of het plaatsen van een gedeelte van het kapitaal der banken op hypotheek behoort te worden afgekeurd. Men heeft dit wel eens ontkenkend beantwoord, ja is zelfs nog verder gegaan en heeft banken opgerigt die met de uitgifte van bankbiljetten en met de overige

1) Men zie uitvoeriger over dit onderwerp de voortreffelijke stukken van EUGÈNE FORCADE, over de Fransche *Société générale de Crédit Mobilier*, in de *Revue des deux Mondes* van 15 Mei en 1 Junij 1856.

bankierswerkzaamheden belast waren en tegelijk de functiën eener hypotheekbank moesten verrigten. 1) Dergelijke instellingen behooren echter streng te worden geweerd. Hypotheken worden verleend onder twee verschillende voorwaarden; 1°. dat de hypotheekschuld na verloop eener zekere opzeggingstermijn zal kunnen teruggevraagd worden; 2°. dat de terugbetaling van het voorgeschoten kapitaal door middel van vermeerderde rentebetaling (*annuïteiten*) zal plaats hebben. Zal eene hypotheekbank echter werkelijk aan hare hoofdbestemming — ondersteuning namelijk van landbouwers met kapi-

---

1) Dit is b. v. het geval met de Beijersche Bank, die bij de wet van 1 Julij 1834 met een privilegie van 99 jaren werd opgericht. Er wordt misschien geen tweede voorbeeld gevonden van een bank, met zulk een tal van uiteenloopende werkzaamheden belast als deze. Behalve de gewone functiën eener circulatiebank leent zij geld op hypotheek tegen 4 Pet. rente en eene jaarlijksche aflossing van minstens $\frac{1}{2}$ Pet. jaarlijks; ook is zij tegelijkertijd levensverzekering- en brandwaarborgmaatschappij. RAU, *Grunds. d. Volkswirtschaftspolitik*. pag. 408.

De zamenvoeging van zoovele uiteenloopende verrigtingen in één ligchaam verdient op zich zelf reeds afkeuring; des te meer nu de maatschappij verbindtenissen aangaat, die ieder oogenblik kunnen worden opgevraagd, terwijl zij daarentegen haar kapitaal voor langen tijd plaatst.

Ook de geprivilegieerde Oostenrijksche *Nationalbank* verkreeg in 1855 de vergunning om geld tegen hypotheek voor te schieten en voor een bedrag van 175 mill. florijnen hypothekaire pandbrieven uit te geven.

De *Landständische Bank* te Baudissin, die met een kapitaal van 550.000 Thlr werkt en 500.000 Thlr aan bankbiljetten uitgeeft, bezat op het einde van 1851 862.615 Thlr aan hypothekaire schuldvorderingen, terwijl zij slechts 641.381 Thlr aan pandbrieven had uitgegeven. Ook de circulatiebanken te Weimar en te Gera werden eigenlijk opgericht met het doel om voorschotten op hypotheek te doen aan de verarmde eigenaars van heerlijke goederen. RAU, *Grunds. der Volkswirtschaftspolitik*, II. pag. 191, HÜBNER, l. l. I. pag. 107.

Hoewel de uitgifte van eene aan de op hypotheek belegde gelden gecvenredigde hoeveelheid pandbrieven het gevaar voor de houders van depôts en van bankbiljetten aanzienlijk vermindert, mag men echter in het algemeen aannemen dat het wenschelijker is deze werkzaamheid aan afzonderlijke hypotheekbanken over te laten.

taal, waardoor dezen de gelegenheid geopend wordt in hunne goederen duurzame verbeteringen aan te brengen, die hen eerst na verloop van tijd door vermeerderde winsten in staat stellen de voorgeschoten gelden terug te geven — beantwoorden, dan zal zij de gelegenheid moeten geven om de schuld door middel eener jaarlijksche gedeeltelijke terugbetaling af te lossen. Van eene terugbetaling in annuïteiten kan evenwel bij eene bank, wier betalingsbeloften ieder oogeblik kunnen worden opgevraagd, geen sprake zijn. Doch ook tegen het beleggen van het bankkapitaal in hypotheekschuld, die na verloop eener zekere opzeggingstermijn kan opgevraagd worden, bestaan gewigtige bezwaren. Er zal altijd een geruimen tijd moeten verlopen eer de bank op die wijze de beschikking over haar kapitaal terug verkrijgt. In de eerste plaats zal de bedongen opzeggingstermijn alvorens moeten verlopen, maar vervolgens zal de bank bij eventuele wanpraestatie van den hypotheekairen schuldenaar de verhypotheceerde eigendommen moeten laten executeeren en nog geruimen tijd daarna op de terugverkrijging van haar kapitaal moeten wachten. Van den anderen kant echter moet worden toegegeven hypotheken op ongebouwde eigendommen voor niet meer dan $\frac{2}{3}$ hunner waarde genomen, aan eene bank de grootst mogelijke zekerheid geven voor de terugverkrijging van haar kapitaal. Men heeft daarop de bewering gegrond dat de belegging van een gedeelte van het bankkapitaal in hypotheken het vertrouwen in de banken zou moeten vermeerderen en haar in tijden van krisis zou kunnen beschermen tegen eene algemeene aanvraag om specie van de zijde der biljetten- en depôthouders. Hoe dit ook zij, de plaatsing van een aanzienlijk gedeelte van het kapitaal der banken op hypotheek zal altijd moeten worden afgekeurd; tegenover de meerdere zekerheid, die het verleenen van hypotheekaire krediet boven persoonlijk krediet geeft, blijft altijd het be-

zwaar overstaan dat de hypotheekaire schuldvorderingen niet even als wissels, effecten en aandeelen van maatschappijen, die eene bepaalde beurswaarde hebben, oogenblikkelijk kunnen gerealiseerd worden. 1)

1) De geschiedenis van het bankwezen levert verscheidene voorbeelden van de groote gevaren, waaraan het plaatsen op hypotheek van een aanzienlijk gedeelte van het bankkapitaal het publiek blootstelt. In 1768 werd door CATHARINA II van Rusland eene Assignatiebank opgericht, om de te gelijker tijd van staatswege uitgegevene assignaten op verlangen weder in te wisselen, en daarenboven voor eigen rekening billetten uit te geven, eveneens op vertoon betaalbaar. Aan deze inrigting werd in 1786 eene „Rijksleenbank” verbonden, die op het voetspoor van de reeds in 1754 door Keizerin ELISABETH opgerigte „Rijksbanken voor den Adel” bestemd was om geld op hypotheek te verstrekken aan de verarmde adellijke grondbezitters, zoodoende te voorkomen dat deze in handen van woekeers vielen. De billetten dezer bank waren in den aanvang zeer gezocht, doch spoedig was zij niet meer in staat ze in te wisselen. Het natuurlijk gevolg was dat de billetten aan koers onderhevig werden. In 1790 hadden zij 15, in 1800 53 Pct. van hare nominale waarde verloren. In 1815 waren zij zoo sterk gedaald dat een zilveren roebel met 426 roebels in bankassignaten gelijk werd gesteld. Later verbeterde zich de koers weder eenigszins, tot dat zij bij Ukase van 1 Julij 1839 aan een gedwongen koers onderworpen werden: $8\frac{1}{2}$ roebels in bankassignaten verkregen eene waarde van 1 zilveren roebel.

In 1851 bedroeg het kapitaal en reservefonds der Rijksleenbank te Petersburg 11.689.003 zilveren roebels, de depôts 299.991.208 zilv. roebels en de op hypotheek uitgezette gelden 312.216.431 zilv. roebels. Daar de depôts ieder oogenblik kunnen opgevraagd worden, is het onverklaarbaar, dat de bank zulk een aanzienlijk kapitaal op hypotheek heeft durven plaatsen. HÜBNER, I. I. I. pag. 107, II. pag. 218, 219.

Het doen van voorschotten aan nijverheidsondernemingen onder hypotheekair verband van hare gebouwen en werktuigen behoort nog sterker te worden afgekeurd als het nemen van hypotheek op ongebouwde eigendommen. Een waarschuwend voorbeeld hiervan leverde de in 1822 door WILLEM I te Brussel opgerigte Algemeene Nederlandsche Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt, eene inrigting, die eigenlijk niets anders dan eene gewone circulatiebank was. Reeds HOGENDORP had er in 1823 tegen gewaarschuwd. Zij was verplicht den 13en Dec. 1838 hare betalingen te schorsen. RAU, *Grunds. d. Volkswirtschaftslehre*, pag. 409. HOGENDORP, *Bijdr. tot de Huish. v. Staat*. VII. pag. 255 en 260.

De bezwaren, tegen den aankoop van door hypotheek gedeekte schuldvorderingen aangevoerd, bestaan niet bij pandbrieven of obligatiën, die door hypotheekbanken worden uitgegeven en aan de houders de regten geven van eerste hypotheek op goederen, waarop door de maatschappij niet meer dan $\frac{2}{3}$ der waarde is voorgeschoten. Het zijn eigenlijk gemobiliseerde hypothekaire schuldvorderingen, die door overgave van den pandbrief op een ander kunnen worden overgedragen. Zij geven eene vaste rente, kunnen ieder oogenblik weder op de beurs verkocht worden en verschaffen eene even groote zekerheid als een eigen hypotheek, wanneer de statuten der hypotheekbank althans voorzigtig gesteld zijn en door het bestuur stipt worden opgevolgd. 1)

1) Hetgeen door Mr. G. A. FOKKER (*Economist*, 1862, pag. 325 en v.) omtrent de doelmatigheid eener belegging van spaarbankpenningen in pandbrieven van hypotheekbanken gezegd werd, is ook volkomen op circulatiebanken toepasselijk. De schrijver onderzoekt de statuten der te Amsterdam gevestigde *Nationale hypotheekbank* en komt tot het resultaat dat, zoolang de bestuurders hun mandaat getrouwelijk vervullen en zich van alle speculatie onthouden — die trouwens door de statuten uitdrukkelijk wordt verboden — het niet mogelijk is ergens beter gewaarborgde schuldbrieven aan te treffen dan de pandbrieven der bovengenoemde hypotheekbank.

Wanneer de statuten eener dergelijke maatschappij een voldoende waarborg geven voor de soliditeit harer pandbrieven, kan men zelfs aannemen dat de zekerheid dezor geldbelegging grooter is dan bij eene regstreeksche belegging op hypotheek. Behalve in de waarde van de hypothekair verbonden goederen heeft de houder van eene pandbrief nog eene bijkomende zekerheid in het maatschappelijk kapitaal der bank.

Dat overigens, waar soliede hypotheekbanken bestaan, de door haar uitgegevene pandbrieven verre de voorkeur verdienen boven alle, zelfs de meest soliede staatsschuldbrieven zal wel nauwelijks behoeven aangemerkt te worden. Moeijelijke politieke omstandigheden, die altijd een ongunstigen invloed op de koers der effecten, zelfs van den meest solieden staat uitoefenen, zullen integendeel de pandbrieven, wegens hare grootere soliditeit meer gezocht maken. Zij zullen ten allen tijde zonder noemenswaardig verlies kunnen worden te gelde gemaakt, iets dat van geen enkel staatseffect zal kunnen gezegd worden.

Eene bijzondere soort van hypotheekaire pandbrieven, zijn de zoogenaamde prioriteits-actiën van spoorwegmaatschappijen. Zij betalen eene vaste rente, die in de eerste plaats uit de winsten der onderneming betaald moet worden, terwijl de aflossing der schuld door een hypotheek op de eigendommen der maatschappij verzekerd is. Zij bieden even als de pandbrieven, door de hypotheekbanken uitgegeven, aan de circulatiebanken eene uitstekende gelegenheid aan om een gedeelte van haar kapitaal op eene zeer soliede wijze te plaatsen, zonder haar echter de gelegenheid te ontnemen om ieder oogenblik de beschikking over haar geld terug te verkrijgen. De aankoop van dergelijke pandbrieven en prioriteits-actiën, die onmiddellijk zonder verlies kunnen worden gerealiseerd, zal derhalve aan de banken veilig kunnen worden toegelaten.

Wij moeten thans nog kortelijk melding maken van eene soort van obligatiën, die o. i. alle de overige in zekerheid overtreffen; wij bedoelen de grondbrieven uitgegeven door maatschappijen van grondbezit, gelijk er onlangs eene te Haarlem werd opgericht. Met het kapitaal door de aandeelhouders verstrekt, koopt zij grondeigendom aan en geeft obligatiën of pandbrieven uit, met welker opbrengst zij vervolgens hare operatiën verder voortzet. Deze grondbrieven onderscheiden zich hierdoor van de schuldbrieven der hypotheekbanken en spoorwegmaatschappijen, dat zij behalve eene vaste rente aan de houders een aandeel in de winst der onderneming verschaffen. Het hoofddenkbeeld, waarop de maatschappij berust, is derhalve het scheppen van een effect, dat een aandeel in gemeenschappelijk onverdeeld grondeigendom geeft en de gemiddelde opbrengst daarvan als rente geniet. Men wordt op die wijze grondbezitter voor zoo langen tijd en over zoodanig kapitaal als men wenscht, en heeft bij aankoop geen regten van overgang te voldoen. De aandeelen eener

dergelijke maatschappij en de door haar uitgegevene grondbrieven zullen bij eene juiste keuze van grondbezit en bij een goed beheer eene geldbelegging zijn, die volkomen zeker is, terwijl de waarde er van bij de vermoedelijke voortdurende rijzing de waarde van het land, aanhoudend zal moeten stijgen. ¹⁾ Hier bestaat derhalve het voordeel eener gemakkelijke verhandelbaarheid gepaard met weinig of geen waarschijnlijkheid van waardevermindering. De grondbrieven voldoen volkomen aan de eischen eener solide kapitaalbelegging, zullen aan uiterst geringe waardewisseling onderhevig zijn en verdienen derhalve aanbeveling voor de banken, die een gedeelte van haar kapitaal op eene volkomene zekere wijze verlangen te plaatsen.

Ten slotte nog een enkel woord over het verleenen van persoonlijk krediet. Gelijk wij reeds in het vorige hoofdstuk hebben opgemerkt, verdient het verleenen van blanco-krediet onbepaalde afkeuring. Eene schuldvordering, die alleen berust op het persoonlijk betaalvermogen van één schuldenaar, geeft in den regel te weinig waarborgen. Hoewel deze bepaling evenmin als de eisch van twee handteekeningen in staat is misbruiken bij het verleenen van krediet te keeren, kan zij althans strekken om ze eeniger mate te verminderen, zonder evenwel de banken te zeer in baren werkring te beperken.

Dezelfde reden geldt echter niet tegen het zoogenaamde kas-krediet. De betaling der schuldvordering wordt door twee of meer borgen verzekerd en geeft aan de banken eene even groote zekerheid voor de terugverkrijging van haar kapitaal als wissels met drie handteekeningen voorzien. Het is ons vroeger reeds gebleken dat het verleenen van kas-krediet voor banken in de handelssteden gevaarlijk is, omdat zij

---

1) *Economist*, 1863, pag. 365—368.

zich slechts voor korten tijd de beschikking over haar kapitaal kunnen ontzeggen, terwijl het daarentegen aan landelijke banken veilig kan worden toegestaan, ten gevolge der mindere bewegelijkheid harer depôts. De meeste bankwetgevingen hebben echter het verleenen van kas-krediet onbepaald verboden. M. i. verdient dit afkeuring. Het kaskrediet heeft in Schotland de voortreffelijkste resultaten opgeleverd en de banken aan gcenerlei gevaren blootgesteld. De verliezen, die de banken door het verleenen van kas-krediet ondergingen waren uiterst gering, de voordeelen daarentegen zeer aanzienlijk. De verklaringen in 1826 voor de Commissie uit het Huis der Lords afgelegd stelden dit buiten allen twijfel.¹⁾ De banken strekken hare voorschotten niet verder uit dan tot een matig bedrag, in den regel afwisselende tusschen £ 100 en £ 1000 en vorderen altijd verscheidene borgen (*cautioners*), nooit minder dan twee doch dikwijls meer, om zich op die wijze tegen alle mogelijke verliezen te vrijwaren. Deze borgen houden een waakzaam oog op den persoon, voor wien zij zich aansprakelijk hebben gesteld, en hebben het regt om ieder oogenblik zijne rekening bij de bank in te zien.²⁾ Volgens de globale berekening der getuigen voor de Commissie van 1826 moest het aantal personen, die op dat oogenblik een kas-krediet bij de banken hadden, op 12000 gesteld worden, en daar het gemiddelde aantal borgen voor ieder drie was, kon men derhalve aannemen dat er ongeveer 40,000 personen belang hadden bij elkanders goede trouw en bij den goeden uitslag van elkanders ondernemingen.³⁾ Dat een dergelijke toestand een allergunstigsten invloed op den vlijt en de werkzaamheid der bevolking moot uitoefenen, zal wel geene verklaring behoeven.

---

1) Vgl. boven pag. 162.

2) MACLEOD, *Dict.* voce *Credit*.

3) MACLEOD, l. l. voce *Cash credit*.

Het grootste voordeel van het Schotsche kas-krediet bestaat ongetwijfeld hierin dat het een zeer krachtig middel is geweest tot ontwikkeling van den Schotschen landbouw. „De nationale voordeelen van het kas-krediet-systeem,” zegt MACLEOD, „hebben zich op de treffendste wijze vertoond in den verbazenden prikkel, die het gedurende de vorige eeuw aan den landbouw van Schotland heeft gegeven. Zij zijn inderdaad een van de voornaamste oorzaken, die van den landbouw gemaakt hebben, wat hij thans is. In het Schotsche landbouwsstelsel wordt verreweg het meeste land verpacht en eene hoeve wordt niet toevertrouwd dan aan iemand, die opgevoed is in het landbouwbedrijf. Hij huurt gewoonlijk voor negentien jaren en wanneer de huur wordt verleend met het doel om het land te verbeteren dikwijls voor nog veel langeren tijd. Veronderstel nu dat een pachter, die als werkzaam, bekwaam en ijverig bekend is, eene hoeve in huur verkrijgt, dan kan hij naar de bank gaan, die hem een kas-krediet verleent, op de zekerheid die zijne huur en eenige vrienden, die zich voor hem borg stellen, haar verschaffen. Hij kan dan zijn geheele kapitaal tot verbetering van zijn land aanwenden en verkrijgt de tijdelijke voorschotten, die hij noodig heeft om dadelijke betalingen te doen, van de bank. Wanneer de oogst is ingezameld, betaalt hij de bank met den interest terug, maakt winst voor zich zelf en vermeerdert het kapitaal der natie.”¹⁾

Zal men, waar het verleenen van kas-krediet derhalve elders zulke groote voordeelen heeft opgeleverd, het hier mogen verbieden? Ik meen het op goede gronden te mogen betwijfelen. Men heeft dikwijls de wenschelijkheid betoogd dat er in het belang van den kleinen landbouwer in ons vaderland inrigtingen bestonden om dezen voorschotten te

---

1) MACLEOD, *ibid.*

doen.¹⁾ Vooral voor den landman, die zelf geen landeigenaar is en wien derhalve de gelegenheid ontbreekt om geld onder hypothekair verband op te nemen, is het zeer moeilijk, ja bijna onmogelijk zich het noodige kapitaal te verschaffen om aan zijn bedrijf eenige meerdere uitbreiding te geven. Deze omstandigheid moet natuurlijk een zeer nadeligen invloed op de ontwikkeling van den landbouw en op landverbeteringen uitoefenen. Daarenboven zijn aan het opnemen van geld op hypotheek aanzienlijke bezwaren en onkosten verbonden, zoodat zelfs de landbouwer, die eigenaar van het door hem behouwde land is, er niet dan in den uitersten nood toe overgaat. Voorschotten aan kleine pachters en landeigenaars verstrekt tot het aankopen van betere werktuigen, van vee, van mest tot vruchtbaarmaking van den grond, van zaikoren, enz. zullen een zeer gunstigen invloed op de vermeerdering van de welvaart der plattelandsbevolking kunnen uitoefenen. Het Schotsche stelsel van kaskrediet in ons vaderland overgebracht, zou volkomen in staat zijn aan de bestaande behoeften te voldoen. Er bestaat geen enkele reden om aan te nemen dat de banken, die kaskrediet verleenen, hier op den duur minder gunstig zouden werken dan in Schotland. Met welk regt zal men daarenboven de landelijke bewoners van de voordeelen van het krediet en van het bankwezen uitsluiten en hun de gelegenheid ontnemen om op die wijze tot een staat van meerderen welvaart te geraken? Het verleenen van kas-krediet heeft in Schotland nimmer de inwisselbaarheid der bankbiljetten in gevaar gebracht of veroorzaakt dat de banken buiten staat geraakten hare depôts op aanvraag terug te geven. We kunnen daarom gerust aannemen, dat dit evenmin in Nederland het geval zal zijn.

---

1) *Verslag van het derde Ned. Landhuishoudkundig Congres. Gron. 1848*, pag. 123 en v., 148 en v. *Verslag van het vierde Ned. Landk. Congres. Utrecht 1849*, pag. 89 en v., 277.

Het komt mij derhalve wenschelijk voor dat het verleenen van kas-krediet in het belang van den landbouw aan de banken niet worde verboden. Voor den kleinhandel en de kleine nijverheid is het kas-krediet minder noodzakelijk, hoewel ook deze er in Schotland de groote voordeelen van hebben ondervonden. De Heer MONTEITH, lid van het Engelsch Parlement, verklaarde voor de Commissie van 1826 dat hij eigenaar was eener fabriek, die op dat oogenblik aan 4000 handen werk verschafte, en dat hij behalve met een kleine geldsom, die men hem geleend had, met niets dan een kaskrediet begonnen was. Dit voorbeeld zou nog met talloze andere kunnen vermeerderd worden. ¹⁾ Wanneer echter eenmaal bij de kleine nijverheid en den kleinhandel de gewoonte is aangenomen om wissels op zich te laten trekken voor de gekochte materialen en koopwaren en wanneer de gelegenheid bestaat om die wissels bij de banken te laten disconteren, worden ongeveer dezelfde resultaten verkregen, als door het verleenen van kas-krediet. De kleine nijverheid zal grooter inkoopten kunnen doen, wanneer hare leveranciers zich de gelegenheid geopend zien om, door het disconteren van de ontvangeen wissels, dadelijk na den verkoop de beschikking over hun kapitaal terug te krijgen. In de Vereenigde Staten worden algemeen door winkeliers en ambachtslieden wissels geaccepteerd, betaalbaar na verloop van negen of twaalf maanden. ²⁾ Banken, die niet aan eene snelle opvordering harer depôts zijn blootgesteld of die geld hebben ontvangen dat eerst na verloop van een zekeren tijd kan worden opgevraagd, zullen eene zekere hoeveelheid dezer wissels zonder gevaar kunnen disconteren. In Frankrijk betalen privaatpersonen vrij algemeen hun kleermaker, enz. met

---

1) MACLEOD, *Dict. voce Credit.*

2) GRUND, l. l. pag. 312.

billets à ordre. Deze geeft ze op zijne beurt aan zijn leverancier, die er den fabrikant weder mede betaalt; ten slotte worden zij door eene bank gedisconteerd.¹⁾ Eene dergelijke handelwijze zal veel kunnen bijdragen om den toestand van den kleinen nijverheidsman te verbeteren.

Het resultaat, door de bovenstaande beschouwingen verkregen, is derhalve dat de wetgever de volgende operatiën aan de banken zal kunnen veroorloven:

1°. het disconteren van handelspapier met twee of meer handteekeningen voorzien.

2°. het beleenen van koopmansgoederen, specie, effecten en aandeelen van maatschappijen, die eene bepaalde beurswaarde bezitten.

3°. het verleenen van kas-krediet onder persoonlijke borgtocht van twee of meer personen.

4°. den handel in goud en zilver.

5°. het ontvangen in rekening-courant of in depôt van gelden, die haar met of zonder beding van rentebetaling zullen worden verstrekt.

6°. het uitgeven van bankbiljetten en het verleenen van boekkrediet, naar aanleiding der boven vermelde operatiën.

Daarenboven zal aan de banken, die zekerheidshalve of om bijzondere redenen een gedeelte van haar kapitaal op eene andere wijze wenschen te plaatsen de gelegenheid moeten openstaan om

7°. een gedeelte van haar kapitaal in pandbrieven, groundbrieven, prioriteitsactiën, inlandsche staatspapieren of aandeelen in maatschappijen te beleggen, die aan geen vermoedelijke waardevermindering zijn blootgesteld, alles naauwkeuriger bij de wet te omschrijven.

---

1) HÜBNER, I. I. I, pag. 78.

Alle deze en soortgelijke bepalingen, hoe naauwkeurig elke handeling ook door den wetgever worde omschreven, zijn echter onvoldoende om de nadeelen, die uit eene onsoliede bank kunnen voortvloeijen, te keeren. De wetgever kan geen maatstaf bepalen, waarnaar het krediet der personen, aan welke de bank kapitaal verschaft, zal moeten worden afgemeten, en toch komt bijna alles op de beoordeeling van het krediet van personen aan. Alleen waar het handelskrediet gezond is, kunnen de banken gezond zijn, want haar bestaan is geheel op het handelskrediet gebaseerd. Men vergete nimmer dat soliditeit der banken alleen daar mogelijk is, waar het karakter van het volk soliede is. Iedere instelling en het gebruik, dat er van gemaakt wordt, staat in het naauwste verband met den toestand van het volk, waaronder die instelling werkt. Aan dezen algemeenen regel zijn ook de banken onderworpen. Niet de wetgever kan eene bank soliede maken, maar alleen de persoon, die haar bestuurt, en de personen, die haar gebruiken.

Het krachtigste middel tegen misbruiken ligt dan ook buiten den wetgever. Het is het eigenbelang der aandeelhouders van de banken en van het publiek zelf. Vertrouwen van het publiek is de hoofdvoorwaarde voor het bestaan van iedere bank. Wie eene bank niet vertrouwt zal haar zijn geld niet in den vorm van depôts afstaan, en zal hare bankbiljetten niet in betaling aannemen. Zonder bankbiljetten echter en zonder depôts kan eene bank niet bestaan. Alleen wanneer het publiek het bezit harer bankbiljetten of het bezit van haar boekkrediet voor even zeker houdt als geld, zal eene bank met voordeel werkzaam kunnen zijn. De banken zullen er derhalve in de eerste plaats naar moeten streven zooveel mogelijk het vertrouwen van het publiek te verwerven. Zij zullen hierin alleen kunnen slagen door een voorzigtig en soliede gedrag, door zich te onthou-

den van handelingen, welke de nakoming harer verbindtenissen in gevaar zouden kunnen brengen. Waar meerdere banken bestaan en het publiek derhalve de keus heeft, zal het uit eigenbelang zijne depôts toevertrouwen aan de banken, die de beste waarborgen opleveren, en alleen de betalingsbeloften van zulke maatschappijen aannemen, van wier betaalvermogen het ten volle overtuigd is. Het welbegrepen belang der banken zal haar derhalve noodzaken zich zoo voorzigtig mogelijk te gedragen. Iedere bank zal verplicht zijn met de overigē banken te wedijveren in soliditeit, daar zij weet dat dit het eenige middel is om den kring harer depôt- en biljetten-houders verder uit te breiden.

Het is zeker niet mogelijk op eenmaal een volmaakten toestand te verkrijgen. Naast het gebruik zal wel immer de mogelijkheid van misbruik blijven bestaan, doch bij welke menschelijke instelling is dit niet het geval? Het eigenbelang echter van het publiek en van de banken zelve, de natuurlijke zucht den mensch eigen om zich niet tweemaal aan denzelfden steen te stooten, zal de misbruiken meer en meer doen afnemen, en eindelijk bijna geheel doen verdwijnen. De aandeelhouders hebben er het grootste belang bij dat de onderneming wel slage en voordceelen voor hen oplevere. Zij weten dat dit slechts onder ééne voorwaarde mogelijk is, dat namelijk de bank op eene voorzigtige wijze bestuurd worde, zoodat het vertrouwen van het publiek meer en meer toeneemt. En te regt; langs dien weg, maar ook langs dien weg alléén, zal eene bank aan hare aandeelhouders hooge dividenden kunnen uitkeeren en zal de waarde der aandeelen aanzienlijk boven de oorspronkelijk gestorte som kunnen stijgen; alleen op die wijze wordt het mogelijk dat zij misschien na verloop van tijd, even als thans verscheidene der Londensche *Joint-Stock* banken, jaarlijks 20 à 25 Pct. zuivere winst aan de aandeelhouders uitbetaalt.

De wetgever zal daarom aan de aandeelhouders de taak kunnen overlaten voor de soliditeit der bank te waken en deze zooveel mogelijk te bevorderen. Hij zal dit doen, in de eerste plaats, door hen zelven de benoeming van de Bankdirectie op te dragen en van Commissarissen, die de handelingen der Bankdirectie controleren. Het is in het belang der aandeelhouders daartoe personen te kiezen, die berokkend zijn voor hun taak en aan soliede boven onsoliede handelingen de voorkeur geven. In de tweede plaats zal de wetgever de aandeelhouders in staat moeten stellen om roekeloze handelingen van de Bankdirectie tegen te gaan, door hun de magt te geven deze te ontslaan, zoodra zij zulks in hun belang wenschelijk achten. 1)

Hij zal daarenboven de verantwoordelijkheid van den Directeur en de Commissarissen streng moeten bepalen en hen de verplichting opleggen iedere drie maanden of ieder half jaar aan de aandeelhouders eene naauwkeurige opgave te doen van den toestand der bank en van de winsten en verliezen in den afgelopen termijn genoten of geleden. De aandeelhouders blijven daardoor op de hoogte van den toestand der bank en zijn voortdurend in de gelegenheid

---

1) Deze beide bepalingen zijn reeds opgenomen in de algemeene wetgeving op de naamloze vennootschappen (art. 44, Wetb. v. Kooph.), zoodat zij niet in de bankwet behoeven herhaald te worden. Het komt mij echter wenschelijk voor dat de benoeming van Commissarissen, die in art. 44 facultatief gesteld is, bij bankvennootschappen verplichtend gemaakt worde. Commissarissen kunnen een strengere contrôle over de handelingen van den Directeur uitoefenen dan de aandeelhouders in het algemeen. De invloed van een gewoon aandeelhouder op den Directeur zal geringer zijn dan die van een Commissaris, die de belangen der aandeelhouders tegenover den Directeur vertegenwoordigt, en op wien de aandeelhouders als het ware een gedeelte van hun magt hebben overgedragen. Tot Commissarissen zullen daarenboven van zelf die aandeelhouders benoemd worden, welke het meest met de bankzaken bekend zijn.

over het gedrag van den bestuurder te oordeelen. Zij zullen op die wijze een allerheilzaamste contrôle over diens handelingen uitoefenen. De bestuurder, die door de aandeelhouders gekozen is, geeft als zoodanig reeds een zekeren waarborg voor een beleidvol en voorzigtig beheer. Wanneer de wetgever door eene bepaling omtrent het minimum bedrag der aandeeleu gezorgd heeft dat de aandeelhouders zooveel mogelijk uit menschen bestaan, die in staat zijn eene geschikte keuze te doen, dan krijgt het publiek alleen reeds daardoor een vrij grooten waarborg voor de soliditeit der instelling. De bestuurder kan, ingeval hij zich aan misslagen schuldig maakt, door hen worden afgezet. Daarenboven kan de wetgever vorderen dat hij houder zij van eene zekere hoeveelheid aandeeleu; 1) hij geniet in zijne betrekking een aanzienlijk inkomen, zijn toekomst is dus naauw met het bestaan en met het welslagen der onderneming verbonden en zijn eigenbelang maakt het derhalve waarschijnlijk dat hij reeds uit eigen beweging voor de soliditeit der instelling, en zóó ook indirect voor de belangen der aandeelhouders en voor die van de schuldeischers der bank zorg zal dragen. De eenheid der belangen van allen is de beste waarborg tegen misbruiken, die zonder het bestaan dier eenheid ongetwijfeld uit het bankwezen zouden moeten voortvloeijen. Het is derhalve de voornaamste taak van den wetgever, alle wetsbepalingen te vermijden, waardoor die eenheid van belangen kan verbroken worden en daarentegen zulke voorschriften vast te stellen, die haar zullen kunnen bevorderen.

Wij zijn boven van de veronderstelling uitgegaan dat het publiek soliede van onsoliede banken wist te onderscheiden,

---

1) Zie boven pag. 199.

en hebben op grond daarvan beweerd dat het eigenbelang der banken mede bragt zich voorzigtig te gedragen. Doch die veronderstelling zal eerst volkomen waar zijn, wanneer de wetgever haar de strenge verpligting oplegt om alle hare handelingen openbaar te maken. Dit zal het vertrouwen in waarlijk soliede banken versterken, en de gevaren wegnemen waaraan zelfs deze in tijden van krisis, ten gevolge van een algemeen wantrouwen, bloot staan. Maar daarenboven zal de gedwongen openbaarheid minder soliede banken voorzigtiger maken. Wetende dat hare handelingen door het publiek worden beoordeeld en dat zij andere meer soliede concurrenten naast zich heeft, zal zij de kus hebben, of haar gedragslijn te veranderen, of anders weldra door het wantrouwen van het publiek, dat weigert haar krediet te schenken, genoodzaakt te worden hare onderneming te staken. Er is derhalve geen beter middel om de werkring van waarlijk soliede banken uit te breiden en het vertrouwen, dat men welligt ten onregte in onsoliede banken gesteld heeft, te vernietigen dan eene gedwongene openbaarheid harer operatiën. Daardoor eerst wordt het publiek in staat gesteld om met juistheid te beoordeelen, wier bankbiljetten en boekkrediet het veilig zal kunnen aannemen en aan wie het zijne depôts zonder gevaar zal kunnen toevertrouwen.

Het groot voordeel der openbaarheid bestaat derhalve hierin dat de banken ten gevolge daarvan een spoorslag te meer hebben om zich voorzigtig te gedragen. Zij weten dat de nadeelige gevolgen van een verkeerd gedrag veel grooter zullen zijn, nu haar de gelegenheid is afgesneden het voor de oogen van het publiek verborgen te houden.

Het ligt voor de hand dat wanneer de wetgever aan eene bank de verpligting heeft opgelegd om op bepaalde tijden haar toestand bekend te maken, deze aan het publiek veel grootere waarborgen oplevert dan een privaatsbankier. Het

krediet, dat deze laatste bij het publiek geniet, berust op de kennis van zijn persoonlijk karakter en op het vermoeden dat hij zich in zijn eigenbelang voorzigtig zal gedragen. Doch bij banken, die hare handelingen voortdurend aan de beoordeeling van het publiek onderwerpen, is de zekerheid oneindig veel grooter. Het publiek kan zich even gemakkelijk van het beleid en het karakter van den bestuurder eener bankvennootschap overtuigen als van dat van een priyaatbankier. In dit opzigt staan dus beide gelijk; doch het geloof aan een voorzigtig gedrag dat bij den een op louter vermoedens steunt, wordt bij den ander ten gevolge der meerdere openbaarheid bijna tot zekerheid.

Het zal dan ook wel voornamelijk hieraan moeten worden toegeschreven dat de sedert 1858 in Engeland opgerigte *Joint-Stock* banken van den aanvang af zulke gunstige resultaten hebben opgeleverd, en dat wel niettegenstaande hare schuldeischers weten dat de aandeelhouders dezer instellingen niet meer als vroeger in hun geheele vermogen voor de schulden aansprakelijk zijn. Wij hebben vroeger reeds gezien dat in 1858 het beginsel der beperkte verantwoordelijkheid tot de *Joint-Stock* banken werd uitgebreid, en aan de reeds bestaande banken de vergunning verleend werd om zich, na voorafgaande inschrijving in de openbare registers en bekendmaking aan hare aandeelhouders, overeenkomstig de nieuwe wet te constitueren. Doch diezelfde wet bepaalde tevens dat iedere *Joint-Stock* bank met beperkte verantwoordelijkheid twee maal 's jaars, den 1^{en} Febr. en den 1^{en} Aug., door middel van aanplakking op eene in het oog vallende plaats van haar hoofdkantoor en van hare hulpkantoren, den stand van haar actief en passief, in een door de wet aangegeven vorm, zou moeten bekend maken.

De uitbreiding, die het Engelsche bankwezen sedert de wijzingen van 1858 heeft ondergaan, is zeer opmerkelijk. Dit

is wel is waar gedeeltelijk de vrucht der beperkte verantwoordelijkheid, waardoor het publiek minder huiverig is geworden om aandelen in nieuwe of te rigten banken te nemen, maar voor een groot deel toch ook toe te schrijven aan de grootere publiciteit harer operatiën, waardoor het vertrouwen in die instellingen niet weinig is toegenomen. Van 1858 tot 1862 werden in Engeland — Schotland en Ierland niet hieronder begrepen — 48 *Joint-Stock* banken opgericht, waarvan alleen in 1862 niet minder dan 37, met een maatschappelijk kapitaal van £ 33.919.000. ¹⁾ Het beste bewijs echter voor de voordeelen der openbaarheid levert de in 1862 opgerigte *Alliance-Bank of London and Liverpool*, wier balans na een éénjarig bestaan, op den 1^{en} Aug. 1863 reeds een cijfer van £ 1.737.635 aan depôts aanwees, een bedrag dat de *London and Westminster Bank*, thans de grootste der Londensche *Joint-Stock* banken, eerst na een negenjarig bestaan had kunnen verkrijgen. ²⁾ Men mag aannemen dat de meerdere publiciteit, waaraan de banken sedert 1858 onderworpen zijn, niet weinig tot het verkrijgen van dit resultaat heeft bijgedragen.

Ik meen derhalve te mogen aannemen dat eene goed geregelde openbaarmaking van de operatiën der banken een der krachtigste middelen is om, onder het genot eener onbeperkte vrijheid tot oprigting van banken, een gezond en zoo weldadig mogelijk werkend bankwezen te verkrijgen en de nadeelen, die uit het gedrag van onsoliede banken zouden kunnen voortvloeijen, geheel, of althans bijna geheel weg te nemen. Deze zienswijze wordt echter niet algemeen gedeeld. Toen onlangs in de Tweede Kamer van onze Staten-Generaal de quaestie ter sprake werd gebracht of het vol-

1) *Journal des Econom.*, Nov. 1863. pag. 314.

2) *The Economist*, Nov. 21, 1863.

doende zou zijn algemeene regelen bij de wet vast te stellen, om daarna de oprigting van circulatiebanken geheel vrij te laten, meende men dat de openbaarmaking der bankbalansen weinig of geen waarborgen opleverde en slechts een zeer onvolkomen middel was om soliede banken te verkrijgen en de misbruiken van een vrij bankwezen te keeren. Inzonderheid trad de Heer VAN BOSSE in een uitvoerig onderzoek naar de waarde van de publiciteit der bankstaten.

Daar de voorstanders der vrijheid van bankwezen juist in die publiciteit den voornaamsten waarborg zien tegen de gevaren, waaraan de concurrentie tusschen onsoliede banken het publiek zou kunnen blootstellen, zal het misschien niet overbodig zijn, dit punt een weinig nader te onderzoeken.

„Men heeft aangevoerd,” zeide de Heer VAN BOSSE in de zitting der Tweede Kamer van 14 Nov. 1863, „welk kwaad is er bij? (nam. bij de vrije oprigting van circulatiebanken onder eene algemeene wet) men kan waarborgen geven. Men noodzake de banken om wekelijks of maandelijks hare balans in de couranten openbaar te maken en het publiek kan dan oordeelen over de soliditeit van eene bank. Is dat waar? Kan het groote publiek oordeelen over de waarde van eene balans eener bank? Ik ga verder. Hoe velen onder den kleinhandel, ja onder den groothandel zelfs, zijn er, die zoodanige balans kunnen beoordeelen? Ik vrees geen tegenspraak te zullen ontmoeten, wanneer ik beweer, dat van de drie handelaren er twee zijn, die dit niet kunnen. Daarbij is het hoogst moeilijk met eene balans voor zich te oordeelen. Wat ziet men uit zoodanige balans? Men ziet er uit onder andere hoeveel in portefeuille is. Maar kan men daardoor de waarde beoordeelen van hetgeen in portefeuille is? Men ziet er uit hoeveel millioenen aan wissels er zijn. Maar weet men daardoor of het soliede wissels zijn, dan wel of die, welke men, om eene technische beurs-uitdrukking

te gebruiken, schoorsteenpapier kan noemen? Kan men beoordeelen of de goederen, die in beleening zijn genomen, zijn courante of incourante artikelen? Ik erken, dat er voor de ingewijden, voor hen, die met het bankwezen bekend zijn, andere middelen zijn om over den staat der bank te oordeelen. Maar of het publiek en gros, of zelfs vele handeldrijvenden in staat zijn een juist oordeel te vellen? Ik aarzel niet die vraag ontkennend te beantwoorden. Dikwijls heb ik aan handelaren vragen gedaan over dit onderwerp, en zij bleven het antwoord schuldig.

„Er komt bij, wat is eigenlijk het criterium of eene bank soliede is of niet? Neem ik die eene soliede bank, dan zie ik, dat de verhouding tusschen munt- en bankbiljetten is van 1 tot 3. Ik vind bij eene andere bank dat men daarbij gewoon is niet alleen te letten op het cijfer van omloopende bankbiljetten, maar ook hoe groot het bedrag is aan saldo's in rekening-courant. De Belgische Bank, die dezen laatsten regel in acht neemt, kan bankbiljetten uitgeven in verhouding van 1 tot 4. Ik wil volstrekt niet zeggen dat die Bank niet soliede is, al gaat de Belgische Bank daardoor verder dan de Fransche Bank en misschien verder dan de Nederlandsche Bank.

„Iedere bank handelt dus naar verschillende regels. Nu vraag ik: hoe kan, bij een zoo groot verschil van inrigting bij de practici, een eenvoudig particulier, met eene bankbalans voor zich, een geground oordeel uitspreken over de soliditeit van zoodanige inrigting? Hij zal dus bij ingewijden raad moeten nemen, voor zoover het raadplegen der practici mogelijk is en voor zoover zoodanig orakel toegankelijk en onpartijdig is.”¹⁾

De Heer BLUSSÉ VAN OUD-ALBLAS verdedigde den Neder-

1) *Bijsblad der Nederl. Staatscourant*, 1863—1864. II. p. 81.

landsehen handelsstand, ¹⁾ waarop de Heer VAN BOSSE zijn gevoelen nog nader in de volgende woorden toelichtte: „Alleen dit heb ik willen zeggen dat, om de juistheid van de balans van eene bank te kunnen beoordeelen, om daaruit tot hare soliditeit te kunnen besluiten, eenige speciale kennis van de handelwijze der bank noodig was, die men, ik aarzel niet het te herhalen, bij $\frac{2}{3}$ der kooplieden niet zal aantreffen, omdat zij zich met zulk een uitgebreiden wisselhandel niet bezig houden, als daartoe noodig is. Om die soliditeit te kunnen beoordeelen, moet men zelf bankier zijn, dagelijks een aantal wissels in handen krijgen om uit den algemeenen loop en aard van die wissels, en uit de regelen die men bij het disconteren daarvan volgt, een besluit over de handelingen van de bank, die ze disconteert, te kunnen trekken. En dat is bij de meerderheid van de handelaren toch het geval niet.” ²⁾

Er bestaat tusschen hen, die groote waarde aan de publiciteit hechten en hen, die met den Heer VAN BOSSE in de publiciteit slechts een zeer geringen waarborg zien voor de soliditeit eener bank, één punt van overeenkomst. Beide erkennen dat het publiek *en gros*, met de balans eener bank voor zich, niet over den toestand dier bank kan oordeelen, doch terwijl de eersten den handel in het algemeen bevoegd rekenen een eigen oordeel over de soliditeit der bank uit te spreken, meenen de laatsten dat de noodige kennis daartoe aan verreweg de meeste kooplieden ontbreekt, terwijl de weinige kooplieden, die wezenlijk in staat zijn eene bank te beoordeelen, niet toegankelijk genoeg zijn om den handel in het algemeen omtrent dit punt in te lichten.

Wat het bezwaar betreft dat het groote publiek met de

---

1) *Bijblad*, pag. 86.

2) *Bijblad*, pag. 89.

balans eener bank in de hand niet over haren toestand zal kunnen oordeelen, ik geloof niet dat men er groote waarde aan mag hechten. Het is voldoende zoo slechts het handelspubliek daartoe in staat zij. De kooplieden zijn de voornaamste schuldeischers der banken; hunne schuldvorderingen zijn veel grooter dan die van bijzondere personen. Zij hebben eene aanzienlijke hoeveelheid bankbiljetten in kas, of zullen, gelijk in Engeland, die kas zelve bij de banken geplaatst hebben, waardoor hun schuldvordering alleen een anderen vorm aanneemt, maar overigens het belang dat zij bij de soliditeit der bank hebben hetzelfde blijft. Wanneer de kooplieden nu de biljetten eener bank in hun kas bewaren of die kas aan eene bank toevertrouwen, zal men veilig mogen aannemen dat dit alleen geschiedt in de vaste overtuiging dat die bank hun vertrouwen volkomen waardig is, onverschillig overigens hoe die overtuiging verkregen zij. Voor een oogenblik nu aannemende dat het gros van de handelaars werkelijk in staat is eene bank te beoordeelen, zal men gerust kunnen stellen dat zij uit eigenbelang aan soliede boven onsoliede banken de voorkeur zullen geven, of zoo er geen soliede banken zijn, dat zij hun geld zelf zullen bewaren, en geen bankbiljetten oningewisseld in hun kas zullen laten liggen. Het groote publiek ziende dat zij, die als de grootste bankschuldeischers het meeste belang hebben bij eene wèl doordachte keuze, aan zekere banken hun vertrouwen schenken, zullen dit voorbeeld volgen en zij zullen er wèl aan doen. Menschen, die zelf niet kunnen oordeelen, handelen het verstandigst door zich op hem te verlaten, die zij weten dat meer verstand heeft, of zich althans beter kan doen inlichten dan zij zelve. Al is die persoon zelf ongevaarlijk, zij zien hem toch van uit de verte handelen, en de gevolgen zullen dezelfde zijn als of hij hen persoonlijk met raad en daad had bijgestaan.

Het komt er dus bij de beoordeeling der waarde van de periodieke openbaarmakingen minder op aan of er eenige peten meer of minder personen worden gevonden, bevoegd om uit eene bankbalans juiste gevolgtrekkingen af te leiden. Eene andere vraag is het echter of het niet wenschelijk ware dat ieder handelaar althans een eigen en zelfstandig oordeel over het gedrag eener bank kon uitspreken. Ik geloof ja, maar voornamelijk omdat dit een bewijs zou zijn voor eene algemeene ontwikkeling van den handelsstand. Ik kan mij echter nauwelijks een beschaafd koopman denken, die, na gedurende geruimen tijd de handelingen eener bank, inzonderheid de fluctuatiën harer wisselportofeuille en van haren metaalvoorraad in verband met den stand der wisselkoers te hebben nagegaan, niet zou weten te beslissen of die bank vertrouwen verdient. Zoo er bij het Nederlandsche handelspubliek nog minder kennis van bankzaken wordt gevonden dan elders, is dit m. i. alleen het gevolg van den lagen trap waarop het bankwezen op dit oogenblik nog in ons vaderland staat. De Nederlandsche Bank, eertijds van staatswege in het leven geroepen, was voor den Nederlandschen handelsstand juist geen zeer krachtigen spoorslag om zich op de verkrijging van de noodige kundigheden ter juiste beoordeeling van hare gedragingen toe te leggen: de Staat had immers zelf groot belang bij hare soliditeit en zou er dus wel voor waken. Waarom zou men derhalve naar de cijfers omzien, die maandelijks werden bekend gemaakt? Maar laten er eens meerdere banken worden opgericht, en men zal eens zien of er ook grootere belangstelling in bankzaken ontstaat. We behoeven slechts het oog naar Engeland te wenden om er ons dadelijk van te overtuigen. Zou er één handelshuis in Londen worden gevonden, dat niet over de soliditeit der verschillende Londensche *Joint-Stock* banken zou weten te oordeelen? Bleek dit o. a. niet duidelijk genoeg hieruit dat,

terwijl alle overige Londensche banken gedurende de jaren 1855 en 1856 snel in bloei toenamen, de *Royal British Bank*, die in het begin van 1857 faillieerde, daarentegen het cijfer harer depôts aanzienlijk zag afnemen? ¹⁾ Ik behoef verder slechts te herinneren, hoe iedere verhooging en verlaging van het disconto der Bank van Engeland en van de Londensche *Joint-stock* banken in dagbladen en tijdschriften wordt besproken en beoordeeld, en hoe de oorzaken er van uit den toestand van den handel en de behoefte naar edel metaal in het buitenland worden verklaard, om ieder te overtuigen dat het bankwezen in Engeland als eene zaak van algemeen belang wordt beschouwd, die de belangstelling van de gansche handelswereld gaande houdt en in één woord eene publieke zaak is.

Ik ben persoonlijk te weinig met den Nederlandschen handelsstand bekend om te kunnen beoordeelen in hoeverre de bewering van den Heer VAN BOSSE waarheid bevat, dat $\frac{2}{3}$ der Nederlandsche kooplieden op dit oogenblik niet in staat zijn met behulp van de balans eener bank en van de overige middelen, die hun ten dienste staan, tot hare soliditeit of insoliditeit te besluiten. Maar eene zaak durf ik toch zonder aarzelen te verzekeren: wanneer in Amsterdam, Rotterdam en andere koopsteden van ons vaderland, even als in Londen, Liverpool, Manchester enz. talrijke banken bestonden, zouden onze kooplieden even goed de soliede van de insoliede banken weten te onderscheiden als thans hunne Engelsche naburen. Zoodra de Nederlandsche koopman belang krijgt bij eene meerdere kennis van het bankwezen twijfel ik geen oogenblik of hij zal binnen korten tijd in staat zijn een even juist oordeel vellen over de operatiën van de Nederlandsche banken als de Engelsche kooplieden

---

1) Zie de noot op de volgende pag.

thans over de Londensche *Joint-Stock* banken, waaraan zij meer dan 600 mill. gulden in depôt hebben toevertrouwd.

De Heer VAN BOSSE noemde in de tweede plaats de openbaarmaking van de balansen der banken een weinig afdoenden waarborg, omdat zij niet aangeven of het handelspapier dat in de portefeuille is, soliede is. Doch dit is ook niet volstrekt noodzakelijk. De koopman, die zich wenscht te verzekeren of eene bank soliede is, heeft middelen genoeg om zich omtrent het gehalte van de gediscoteerde wissels te vergewissen. Hij kent de directeuren der bank, van wier beoordeeling de aanneming of weigering der aangeboden wissels afhangt, of zoo hij ze al niet persoonlijk kent, staat hem althans de gelegenheid open zich bij anderen de noodige inlichtingen omtrent hun karakter te verschaffen. Wanneer eene bank hare hand leent aan roekelooze speculatiën en handelspapier disconteert, dat geen krediet verdient, zal deze handelwijze nooit lang verborgen kunnen blijven voor het handelspubliek, dat al hare gedragingen met argusooogen bewaakt en haar zijn vertrouwen zal ontzeggen, zoodra het vrees begint te koesteren voor de terugverkrijging der haar toevertrouwde geldsommen. ¹⁾ Men mag derhalve aannemen dat de gewone gedragslijn eener bank, hare antecedenten met

---

1) Een sterk sprekend bewijs voor de waarheid der bovenstaande bewering geeft de geschiedenis van de *Royal British Bank*, die in de eerste maanden van 1857, nog vóór de krisis, faillieerde. Zij maakte zich van den beginne af aan zwendelarij schuldig en eindigde met bedrog. Niettegenstaande de publiciteit van de operatiën der Engelsche banken nog veel te wenschen overliet, was er toch zooveel bij het publiek van bekend geworden, dat hare depôts, in tegenoverstelling van die der overige Londensche banken, gedurende het jaar van 1 Aug. 1855—1856 aanzienlijk waren afgenomen. Het cijfer der depôts van de *Royal British Bank* met dat van de *Bank of London* vergelijkende (zie de tabel boven op pag. 242), zien wij dat de depôts der laatstgenoemde na een éénjarig bestaan veel aanzienlijker waren dan die der eerste, nadat zij zeven jaar bestaan had. *ROOKE*, I. I. II. pag. 602.

botrekking tot de keuze van het handelspapier, dat zij disconteert, in verband met de verschillende cijfers harer balans, genoegzame gegevens opleveren, waardoor iedere belanghebbende handelaar in staat gesteld wordt uit de aanwezige banken eene juiste keuze te doen.

Zal de verplichte openbaarmaking der bankstaten echter een voldoende middel van contrôle zijn en alle ongegrond wantrouwen jegens de banken wegnemen, dan moet zij binnen korte termijnen plaats hebben. Zoo het al misschien voor de Londensche *Joint-Stock* banken voldoende is dat zij om het half jaar haar toestand blootleggen, in het algemeen zal deze maatregel zeer onvolledig moeten genoemd worden. Het Engelsche bankwezen verkeert in een geheel exceptionelen toestand, die alleen uit de geschiedenis kan verklaard worden; de banken bewaren er niet zelve een voldoende reserve, maar laten dit aan de Bank van Engeland over.¹⁾ Bij een ongunstigen wisselkoers, die geldverzendingen naar het buitenland noodzakelijk maakt, putten zij uit den metaalvoorraad der groote Bank, en het is derhalve voldoende zoo deze slechts telkens den stand van haar metaalvoorraad bekend maakt. Doch waar een vrij bankwezen wordt aange troffen en meerdere banken van gelijke grootte naast elkander staan, is eene veelvuldiger openbaarmaking der bankbalansen dringend noodzakelijk.

De meeste bankwetgevingen, die de openbaarmaking der bankbalansen in beginsel hebben aangenomen, schrijven voor dat zij maandelijks zal moeten plaats hebben. Dit voorschrift

---

1) *The Economist*, Sept. 12, 1863, waarin o. a. beweerd wordt dat eene halfjarige openlegging van den toestand der Londensche *Joint-Stock* banken voldoende is, terwijl daarentegen de wekelijksche openbaarmaking der Bank van Engeland in den *Economist* een groot voorstander vindt.

is echter onvoldoende. De metaalvoorraad eener bank, om van de andere cijfers niet te spreken, kan in verloop van eene maand door opvordering der depôts van verscheidene miljoenen tot 0 gereduceerd worden. Het publiek blijft de geheele maand in onzekerheid. In tijden van krisis zou het misschien zelfs wenschelijk zijn tweemaal 's weeks eene publicatie voor te schrijven. Haar toestand volkomen bloot te leggen is het best wat eene bank in moeilijke tijden doen kan; dit alleen kan haar krediet handhaven en het publiek waarborgen tegen elke onvoorzigtige handeling, die zich dadelijk in de cijfers der bankbalans zal moeten openbaren. Een ongegrond gerucht, dat zich bij het handelspubliek ingang heeft weten te verschaffen, kan eene bank binnen weinige dagen doen vallen en zal alleen door herhaalde openbaarmaking kunnen gekeerd worden.

Eene veelvuldige openbaarmaking der bankstaten heeft echter in Engeland, waar de Bank sedert 1844 verplicht is wekelijks hare balans bekend te maken, talrijke tegenstanders gevonden.

Toen in het jaar 1847 door de beide Parlementshuizen commissies benoemd waren om de oorzaken der jongste crises te onderzoeken en inzonderheid de werking van de drie jaar te voren ingevoerde Bankwet na te gaan, werd ook de invloed van de wekelijksche openbaarmaking der bankstaten ter sprake gebracht. Verscheidene getuigen verklaarden zich tegen dezen maatregel. Zij meenden dat de ongunstige bankstaten gedurende het jaar 1847 zeer slecht gewerkt en de gevolgen der crises verergerd hadden. De bankstaten konden het publiek alleen omtrent den oogenblikkelijken toestand der bank inlichten maar lieten het in het onzekere omtrent de vermeerdering van den metaalvoorraad gedurende de volgende dagen, zoodat de ongerustheid van het publiek bleef voortduren, niettegenstaande misschien de toestand der Bank zich inmid-

dels door nieuwen aanvoer van edel metaal aanzienlijk verbeterd had. 1)

Het komt mij echter voor dat dit niet zoozeer een argument is tegen de veelvuldige openbaarmaking der bankstaten als wel een bewijs dat zelfs eene wekelijksche openbaarmaking in sommige gevallen onvoldoende is. Het is zeer ligt mogelijk dat de wekelijksche openbaarmaking van den toestand der Bank in het jaar 1847 de ongerustheid grooter gemaakt en daarom nadeelig gewerkt heeft; maar zoo dit werkelijk het geval is geweest, was dit niet zoozeer de schuld van de openbaarmaking als wel van de strenge en ondoelmatige voorschriften der Bankwet van PEEL. Volgens hare bepalingen mogen er slechts 14 mill. £ bankbiljetten worden uitgegeven, zonder door specie gedekt te zijn; voor elk bankbiljet dat de Bank méér uitgeeft, moet een gelijk bedrag aan edel metaal in hare kelders aanwezig zijn. De handel kan derhalve altijd nagaan hoeveel kapitaal de Bank nog ter harer beschikking heeft. Zoodra nu de depôthouders ten gevolge van een ongunstigen wisselkoers hunne gelden beginnen op te vragen, neemt de disponibele voorraad kapitaal in gelijke mate af. De handel weet dat wanneer de *drain* aanhoudt, het bedrag der veroorloofde biljetten-circulatie spoedig zijn maximum zal bereikt hebben en dat de Bank derhalve weldra niet meer in staat zal zijn den handel te hulp te komen, maar de haar aangeboden wissels zal moeten weigeren. Toen de wekelijks openbaar gemaakte balans derhalve in 1847 eene voortdurend meer en meer verminderende hoeveelheid edel metaal aanwees, moest dit natuurlijk een ongunstigen invloed op den handel uitoefenen. De kooplieden

---

1) *Report of the House of Commons on Commercial Distress with the Minutes of Evidence*, N°. 2463, 2474—79, 2506, 2514—17, 5416, aangehaald door WAGNER, l. l. pag. 28.

konden berekenen, dat thans weldra het oogenblik zou aanbreken, waarop zij geheel van ondersteuning der Bank zouden verstoken zijn. ¹⁾ De bepalingen der Bankwet van PEEL moesten er derhalve niet weinig toe bijdragen om de ongerustheid in het jaar 1847 te vermeerderen, en de bezwaren tegen de wekelijksche publicatie aangevoerd waren derhalve in den grond der zaak slechts een argument te meer tegen de wet van 1844.

Terwijl verscheidene getuigen zich ongunstig over de wekelijksche openbaarmaking uitlieten, waren er echter ook zeer vele bankiers en kooplieden die zich ten haren voordeele verklaarden en erkenden dat zij een uiterst weldadigen invloed op het bestuur der Bank had uitgeoefend. Men was het algemeen eens dat de wekelijksche staat der Bank van Engeland vooral nuttig was omdat zij voortdurend den toestand van de geldmarkt aanwees en, door de contrôle, die de publieke opinie op de Bank uitoefende, hare bestuurders tot grootere voorzigtigheid noopte. Zelfs de tweede Gouverneur der Bank, MORRIS, hoewel de schaduwzijde van het voorschrift onder de heerschende Bankwet erkennende, meende zich toch voor het behoud er van te moeten verklaren „*as a check upon the management of the Bank, in as much as they know it will be published, and attention will be drawn to it.*” ²⁾

Na deze verklaring, afgelegd door iemand, die ten gevolge der betrekking, die hij vervulde, beter dan ieder ander in staat was over den gunstigen invloed, die openbaarheid op het bestuur der bank moest uitoefenen, te oordeelen, zal het wel overbodig zijn het voorschrift eener wekelijksche openbaarmaking nog nader te verdedigen.

1) Zie uitvoeriger hierover MILL, l. l. II. pag. 225, 226, en WAGNER, l. l. pag. 210.

2) *Commons Report*, N°. 2897, l. l. pag. 27.

Zal de openbaarmaking van den toestand der banken aan haar doel beantwoorden, dan behoort zij niet alleen wekelijks maar ook zoo volledig mogelijk te zijn. Het is voor de schuldeischers der bank van het grootste belang te weten op welke wijze en voor hoe langen tijd de bank haar opererend kapitaal belegd heeft, hoe groot het aantal bankbiljetten is dat zij in omloop heeft, hoeveel depôts zij heeft aangenomen die dadelijk, hoeveel die na verloop van een zekeren opzeggingstermijn opvraagbaar zijn, enz. De bankstaat zal derhalve niet slechts moeten aanwijzen hoe groot de portefeuille der bank is, maar ook, hoeveel handelspapier er binnen één maand, hoeveel er binnen twee maanden, enz. vervalt. Ook de duur der verschillende beleeningscontracten zal moeten worden aangegeven, alsmede welke waarden beleend zijn. In verband met het volgens de statuten der bank gevorderde *surplus*, zal het publiek dan kunnen nagaan, in hoeverre de bank tegen verliezen, die uit eene waardevermindering der ontvangen onderpanden zouden kunnen voortvloeijen, gewaarborgd is. Verder zullen de effecten, pandbrieven, enz. waarin zij een gedeelte van haar reserve belegd heeft, moeten worden aangegeven. Maar vooral zal de wekelijksche bankstaat den voorraad munt- en munteriaal moeten mededeelen, die in de kas der bank wordt aangetroffen, en eindelijk het gestorte maatschappelijk kapitaal en het gedeelte, dat nog bij de aandeelhouders berust, maar elk oogenblik kan worden opgevraagd. Dit alles zal, in verband met eene voldoende kennis der statuten der bank en met eene halfjarige bekendmaking van de lijst der aandeelhouders, voldoende zijn om de publieke opinie omtrent het krediet, dat eene bank verdient, op goede gronden te vestigen.

Over het algemeen zijn de meeste wetgevingen met betrekking tot de openbaarmaking der bankstaten nog zeer onvolledig; in verscheidene landen is zij zelfs geheel ver-

waarloosd. Tot dus verre is de Engelsche Bank, voor zoover mij bekend is, de eenige, die wekelijks haar toestand bekend maakt, doch hare opgaven zijn veel te weinig gespecificeerd om het publiek naauwkeurig omtrent hare operatiën in te lichten. De rubriek „*private securities*” omvat het geheele opererend kapitaal der bank, zonder dat men er uit op kan maken, welk gedeelte in wissels, en welk gedeelte in beleeningen geplaatst is. Ook weet men niet hoeveel wissels binnen één maand, en hoeveel eerst na verloop van twee of drie maanden of langer vervallen, wat natuurlijk bij de oogenblikkelijke opvraagbaarheid der depôts, en met het oog op de inwisselbaarheid der bankbiljetten van veel belang is. De staten der Bank van Engeland onderscheiden zich echter nog gunstig van die, welke de Nederlandsche Bank sedert 1852 maandelijks bekend maakt; men vindt er niet eens op aangewezen welk gedeelte der depôts door den Staat en welk gedeelte door privaatpersonen is ingebracht. Wat de toekomst met betrekking tot dit punt zal opleveren, zal het Koninklijk Besluit ons moeten leeren, dat weldra, overeenkomstig art. 21 van de onlangs door de Staten-Generaal aangenomen bankwet, zal worden bekend gemaakt. ¹⁾

Het is, gelijk van zelf spreekt, niet voldoende zoo de wetgever alleen voorschrijft dat de banken op bepaalde tijden zekere cijfers moeten bekend maken, er zal daarenboven van staatswege behooren gezorgd te worden voor een vol-

1) De staten, die maandelijks door de Duitse Banken worden publiek gemaakt, zijn veel uitvoeriger dan die van de Nederlandsche en Engelsche Bank. Op die der Bank van Pruissen komen 18 cijfers voor, op die van Rostock 16, de Ridderschapsbank van Pommeren heeft er 15, de Banken van Dessau en van Leipzig 14, de Nationale Bank van Oostenrijk 12, enz. Het volledigst van allen echter zijn de staten der Bank van Frankrijk, niet tegenstaande zij bij Decreet van 1852 geheel van de verplichting tot publiciteit ontslagen is. Onder haar actief komen 14 en onder haar passief 13, gezamenlijk derhalve 27 cijfers voor. COURCELLE-SENEUIL, l. l. pag. 331, 236 en 242.

doende contrôle der Bank-Directie, die de staten opmaakt. Men zal strenge straffen moeten vast stellen voor den Directeur, die valsche opgaven doet. De Bankwet van PEEL bepaalde eene boete van £ 100 voor iedere valsche opgave. Deze straf is m. i. veel te gering, althans wanneer de *dolus* bewezen is. Men zal er gerust eenige gevangenisstraf bij kunnen voegen.

De opgaven van de Directie der Bank van Engeland worden door de „*Stamping office*” gecontroleerd, die het recht heeft inzage te nemen in de boeken der Bank, uittreksels te maken, enz. ¹⁾ In verscheidene Staten van N. Amerika zijn afzonderlijk daartoe benoemde Staatscommissies met de contrôle der banken belast. In Massachusett vindt men een *Auditor of accounts*, die in vereeniging met een *Board of bank-commissioners* het toezigt over de banken houdt. In New-York is bij de wet van 10 April 1851 met hetzelfde doel een *Banking-department* ingesteld. Het heeft zoowel te waken voor de vrije als voor de geïncorporeerde banken en staat onder een met goedkeuring van den Senaat benoemden Superintendent, die weder een plaatsvervanger en andere beambten aanstelt. De onkosten van dit departement worden door de banken zelve gedragen. Ook in Connecticut, Indiana en andere Staten der Unie komen bankcommissarissen voor om de waarheid van de opgaven der banken na te gaan. ²⁾ Het is noodzakelijk dat overal, waar aan de banken de verplichting tot openbaarmaking wordt opgelegd, zulke commissies van staatswege worden aangesteld. Het voorschrift van den wetgever zou anders weinig baten.

Men begrijpt ligt dat de commissie van contrôle niet kan nagaan of het bedrag der uitgegeven bankbiljetten overeen-

1) WAGNER, I. I. p. 28.

2) HÜBNER, I. I. II. p. 307, 311, 317, 337.

stemt met het cijfer dat het bestuur op de balans geplaatst heeft. Er zal derhalve naar bijzondere middelen moeten worden omgezien, ten einde alle bedrog op dit punt te voorkomen. Dit kan langs verschillende wegen bereikt worden. Men zal b. v. de werktuigen, voor de vervaardiging der bankbiljetten bestemd, gedurende den tijd dat zij niet gebruikt worden kunnen verzegelen, terwijl de vervaardiging onder toezigt der Staatscommissie geschiedt. ¹⁾ De bankbiljetten kunnen ook door de Staatscommissie zelve op kosten der banken vervaardigd worden en daarna aan deze worden uitgereikt. Deze methode wordt in verscheidene Staten van N. Amerika gevolgd; de Staatsambtenaar of Staatscommissie geeft aan de banken evenveel bankbiljetten als er Staatspapieren bij haar gedeponceerd zijn. Een ander middel is de medeonderteekening door een lid der Commissie, die tevens aan ieder bankbiljet een doorlopend nummer geeft. ²⁾ Tegen dezen maatregel kan echter met eenigen grond worden aangevoerd dat de Staat door die medeonderteekening van een door hem aangestelden ambtenaar in het oog van het publiek den schijn op zich laadt voor de soliditeit van het bankbiljet in te staan en zich in zekeren zin borg schijnt te stellen voor de betaling, eene meening, waartoe de aanleiding zelfs zooveel mogelijk zal moeten vermeden worden. Wanneer de bankbiljetten aan een regt van zegel onderworpen worden, wat niet kan worden afgekeurd mits het slechts zeer gering zij, zal het plaatsen van den zegelstempel op ieder bankbiljet, in verband met eene nauwkeurige aantekening van het bedrag der voor iedere bank gestempelde biljetten, voldoende zijn om alle bedrog van de zijde der banken te keeren.

---

1) RAU, *Grunds. der Volkswirtschaftspolitik*, II. p. 195.

2) PESHINE SMITH, l. l. p. 297.

§ 5.

Nadat ons boven reeds gebleken is dat zoowel de aanneming van depôts als de uitgifte van bankbiljetten aan de banken moet worden toegestaan, gaan wij thans over tot de behandeling eener vraag, die tot veel discussie aanleiding heeft gegeven en die met het regt tot uitgifte van bankbiljetten en met den invloed, welke dat regt op de ontwikkeling van het bankwezen kan uitoefenen, ten naauwste samenhangt. Ik bedoel of het aan de banken kan worden vrijgelaten bankbiljetten van ieder bedrag uit te geven, of dat de wetgever zal moeten bepalen hoe groot de kleinste coupure zal mogen zijn.

De gevoelens over deze quaestie zijn zeer uiteenlopend. Sommige staathuishoudkundigen willen de uitgifte van bankbiljetten aan geen enkele beperking onderwerpen. Zoo b. v. DU PUYNODE, wanneer hij zegt: „Il n'y a pour la valeur des billets, qu'une limite naturelle, juste, utile: c'est celle qui résulte et de la dépense qu'en entraîne la confection, et de la sécurité qu'ils inspirent aux classes inférieures, entre les mains desquelles les plus faibles ne tardent pas à tomber. En dehors de ces conditions, tout est hasard et arbitraire. Comment le pouvoir connaîtrait-il en effet les besoins de la circulation, les exigences ou les craintes du public? Là encore, le plus sûr comme le plus équitable, c'est la liberté.”¹⁾

In geheel anderen zin werd de vraag beantwoord door een zijner landgenooten, den heroemden staathuishoudkundige ROSSI, die naar aanleiding der voorgestelde verlenging van het octrooi der Bank van Frankrijk in 1840 in de Kamer

1) DU PUYNODE, l. l. p. 328.

der Pairs een Rapport uitbragt, waarin ook de quaestie werd behandeld of de uitgifte van kleine biljetten aan de Bank van Frankrijk zou worden toegestaan. Tot dus verre had zij alleen biljetten van 1000 fr. en van 500 fr. uitgegeven, en de vraag lag dus voor de hand, of men haar niet op het voorbeeld van andere banken zoude veroorloven om ook kleinere biljetten uit te geven. Er was voorgesteld haar het regt te geven, zoo al niet coupures van 100 fr., althans van 250 fr. uit te geven, doch de Commissie van Rapporteurs verklaarde zich bij monde van ROSSI, tegen deze verandering: „Ce qui détermine les adversaires de la mesure indiquée,” zoo luidde het Rapport, „c'est la crainte d'altérer le principe de la Banque, et de la jeter dans une route toute nouvelle. On craint que les billets de banque ne prennent, au moyen des faibles coupures, trop de place dans notre circulation; qu'ils ne tombent aux mains de porteurs peu aisés, peu éclairés, faciles à alarmer et pouvant produire par leurs alarmes une terreur panique et générale; on craint qu'ils ne nous exposent à des perturbations et à ces crises dont nous avons été heureusement préservés. — Ces considérations sont graves; peut-être ne le sont-elles pas assez pour interdire des coupures de 250 francs, qui ne seraient permises qu'à condition que leur montant ne pourrait jamais excéder le dixième de l'émission totale.”¹⁾

De Commissie durfde echter de gevaarlijke nieuwigheid niet aan te raden, en bepaalde zich alleen tot de verklaring dat er later wel bij eene speciale wet wijzigingen zouden kunnen gemaakt worden, wanneer de Bank of het Gouvernement het nuttig of noodzakelijk mogt oordeelen.

Wij zullen, alvorens een eigen oordeel uit te spreken,

---

1) ROSSI, *Mélanges d'Economie Politique etc.* I. p. 383.

de redeneringen der voor- en tegenstanders van kleine coupures eenigszints nader onderzoeken.

De argumenten, die ten voordeele van kleine coupures worden aangevoerd, zijn vrij belangrijk. Kleine bankbiljetten verschaffen veel meer gemakken aan het publiek en kunnen bij een veel grooter aantal transacties gebruikt worden, dan groote biljetten, die bijna uitsluitend voor handelingen tusschen kooplieden kunnen dienen. Doch kleine bankbiljetten zouden door staatspapieren-geld kunnen vervangen worden, zoodat hun gemis zich dan bij het publiek minder zou doen gevoelen. Er is dan ook een ander veel gewigtiger argument ten voordeele der kleine bankbiljetten.

Wij merkten vroeger reeds op dat de in omloop zijnde biljetten van het standpunt eener bank gelijk staan met een zelfde bedrag aan depôts, waarvoor zij geene rente betaalt. Zoowel eene vermeerderde biljetten-uitgifte als eene vermeerderde ontvangst van depôts stelt de banken in staat op ruimer schaal in de behoeften naar kapitaal te voldoen, en derhalve meer nut te stichten. Daar de banken echter aan de houders van bankbiljetten geene rente behoeven uit te keeren, worden zij daarenboven door dit middel in staat gesteld op goedkooper voorwaarden kapitaal te verschaffen. Nu is het ontegenzeggelijk waar dat een goedkoop en overvloedige kapitaalverstrekking, mits er slechts de noodige omzigtigheid bij wordt in acht genomen, vele voordeelen oplevert en eene nuttige uitbreiding kan geven aan handel en nijverheid.

Hoe meer biljetten eene bank derhalve kan uitgeven en in omloop brengen, zonder zich in gevaar te brengen, des te wenschelijker zal het niet alleen voor haar zelve maar ook voor het algemeen zijn. Bankbiljetten van *f* 1000 of *f* 500 zullen echter slechts in betrekkelijk geringen getale in omloop kunnen gebragt worden. Zij worden alleen gebruikt

door iemand, die aanzienlijke betalingen te doen heeft, en komen derhalve bijna alleen in handen van kooplieden. Wanneer een privaat persoon een bankbillet van f 500 ontvangt, zal hij het spoedig bij een handelaar of kassier inwisselen, en er bij gebrek van kleinere bankbilletten geld voor in de plaats nemen. Daar echter de onderlinge betalingen der kooplieden voornamelijk door middel van wissels geschieden en de wissels op hunne beurt weder betaald worden door overschrijving van boekkrediet, althans waar het houden van eenen rekening-courant bij een bankier onder den handel gewoonte is geworden, zal de hoeveelheid bankbilletten, die voor handelstransacties gebruikt wordt, betrekkelijk gering zijn en des te geringer worden naarmate die gewoonte door het betalen van rente voor rekening-courant-saldo's meer en meer toeneemt. Overal dus waar de circulatiebanken te gelijker tijd groote en kleine bankbilletten uitgeven zal het bedrag der laatste verreweg het aanzienlijkst zijn.

Daarbij komt nog iets. De ondervinding heeft geleerd dat de kleine bankbilletten veel langer in omloop blijven dan de grootere. De vroeger meêgedeelde tabel van de billetten-circulatie der Bank van Engeland ¹⁾ heeft ons dit reeds aangetoond. Een onderzoek, in 1818 naar den gemiddelden duur van den omloopstijd der bankbilletten ingesteld, leverde de volgende resultaten:

Biljetten van £ 1 en £ 2 147 dagen.		Biljetten van £ 40 38 dagen.	
" " " 5	148	" " " 50	72
" " " 10	137	" " " 100	49
" " " 15	66	" " " 200	18
" " " 20	121	" " " 300	14
" " " 25	43	" " " 500	14
" " " 30	55	" " " 1000	13 ²⁾

1) Zie boven pag. 55.

2) GILBART, l. l. p. 55.

Wanneer er derhalve alleen groote bankbiljetten worden uitgegeven zal 1°. de biljetten-circulatie zeer gering blijven en 2°. zullen de banken eene betrekkelijk veel aanzienlijker hoeveelheid metaal ter inwisseling der bankbiljetten in voorraad moeten houden. Hiervan zal het natuurlijk gevolg zijn dat de banken veel minder kapitaal kunnen verstrekken aan den handel en daarom dikwijls ten nadeele van deze haar disconto hooger zullen moeten stellen, dan anders het geval zou geweest zijn.

Voor al geldt deze bewering voor die landen, waar gelijk in ons vaderland het depositobedrijf der banken nog weinig ontwikkeld is, en waar zij derhalve het middel missen, dat de Engelsche en Schotsche banken in staat stelt zulke gewichtige diensten aan de nijverheid te bewijzen. Eerst na eene meerdere uitbreiding van het depositobedrijf, worden de betalingen met bankbiljetten grootendeels door die met boekkrediet vervangen, maar dan zal ook te gelijkertijd behoefte aan eene groote biljetten-circulatie voor de banken verminderen, omdat zij in de depôts een ander middel hebben verkregen om hare operatiën overeenkomstig de vermeerderde behoeften der bevolking uit te breiden.

Op krachtige en overtuigende wijze werd de uitgifte van kleine bankbiljetten in 1826 door de Schotsche bankdirecteuren verdedigd, toen de Engelsche Regering, meenende dat de nadeelige resultaten, die de Engelsche landbanken gedurende de krisis van 1826 hadden opgeleverd, het gevolg waren van de uitgifte van £ 1 en £ 2 biljetten, deze in Engeland verboden had en dezelfde maatregel ook tot Schotland wilde uitbreiden. „De opheffing der biljetten beneden £ 5,” schreef de Directeur van een der hulpkantoren aan de Commissie uit het Hoogerhuis, „zou noodlottig zijn voor het land, en ik weet waarlijk niet op welke wijze de handel zonder dezelve zou gedreven worden. In de Hoog-

landen b. v. verkoopen wij graan, vee, hout en visch. De kleine pachter brengt drie à vier kalveren ter markt ter waarde van £ 2 à £ 4. Dikwijls worden er twee of driehonderd van die kalveren door de vctweiders, alle een voor een opgekocht. Dit zijn even zoo vele betalingen van meer dan £ 1 en van minder dan £ 5, die tegenwoordig in papier plaats hebben, maar anders in goud zouden moeten geschieden. Deze kooplieden zouden eene groote hoeveelheid goud en zilver behoeven, die zij niet dan met groote moeite bij de banken zouden kunnen verkrijgen, omdat een dergelijk voorschot deze niet die voordeelen zou opleveren, welke zij thans trekken uit de circulatie harer billetten. Hetzelfde geldt voor het graan, dat op onze markten bij kleine partijen verkocht wordt, en voor de arbeidsloonen, die eenmaal in de maand worden uitbetaald.

„De haringvisscherij op onze kusten houdt duizende menschen bezig. Aan het Lochfine alleen heeft die visscherij in een seizoen £ 40.000 opgebracht; duizende vaartuigen worden er voor gebruikt. De visscher verkoopt iederen morgen zijne vangst aan de opkoopters en vertrekt dan weder om weldra met een nieuwe terug te komen. De waarde van de verkochte visch bedraagt zelden meer dan £ 5, en men zou derhalve op die plaats alleen eene hoeveelheid goud noodig hebben om de vangst van ongeveer duizend vaartuigen te betalen.”¹⁾

Wij zien derhalve dat er in Schotland door het gebruik van billetten van £ 1 en £ 2 eene niet geringe hoeveelheid geld wordt uitgespaard. Volgens de berekening van WILSON bedroeg de billetten-circulatie in Schotland voor de invoering der wet van 1845 in het geheel £ 3.500.000, waarvan alleen £ 2.500.000 aan bankbilletten beneden £ 5.²⁾ Wanneer

1) COUCHELLE-SENEUIL, I. I. p. 284.

2) WILSON, I. I. p. 235.

derhalve de uitgifte van deze laatste daarbij verboden ware, zou de circulatie van goud met £ 2.500.000 vermeerderd hebben moeten worden, terwijl de biljetten-circulatie dan tot op £ 1.000.000 zou verminderd zijn. Neemt men nu aan dat er iets minder dan $\frac{1}{3}$ der circulerende biljetten door metaal moest gedekt blijven, dan had men, zoolang er biljetten beneden £ 5 mogten worden uitgegeven, eene besparing van geld ten bedrage van £ 3.500.600—£ 1.000.000, derhalve van £ 2.500.000, in geval er alleen biljetten van een hooger bedrag worden uitgegeven eene besparing van £ 1.000.000—£ 300.000, dus van slechts £ 700.000, terwijl in beide gevallen de inwisselbaarheid der biljetten even goed gewaarborgd was.

Een der voordeelen dier grootere biljetten-circulatie, valt onmiddellijk in het oog. De Schotsche bevolking werd er door bevrijd van de verliezen die het noodzakelijk door de afslijting van de £ 2.500.000 zou hebben moeten ondergaan, welk anders in de plaats der biljetten van £ 1 en £ hadden moeten omloopen. De verliezen toch, die een natie op die wijze ondergaan kan, zijn niet onaanzienlijk. WILSON berekende dat de Engelsche souvereins van af het jaar 1816, toen zij het eerst geslagen werden, tot het jaar 1843 gemiddeld per stuk meer dan zes stuiver in waarde verloren hadden, terwijl zij in vele gevallen zelfs eene vermindering van het dubbeld van die som hadden ondergaan.¹⁾

Doch er zijn nog andere, niet minder gewigtige voordeelen aan de uitgifte van kleine biljetten verbonden, waarop ook in 1826 door de Schotsche banken de aandacht der Parlements-commissies werd gevestigd. „Indien men ons de biljetten beneden £ 5 verbood,” zeide de secretaris van eene der Schotsche banken tegen de Commissie uit het Hooger-

1) WILSON, l. l. p. 101.

huis, „zouden wij ons verplicht zien het getal onzer kantoren te verminderen, ten gevolge der onkosten, die ons de menigvuldige geldverzendingen zouden veroorzaken. Nooit zouden die kantoren, die het moeilijkste en gevaarlijkste gedeelte onzer werkzaamheden verrigten, het zonder die kleine biljetten zoover gebragt hebben dat zij hun onkosten hadden kunnen goed maken.

„Wij zouden ons kaskrediet moeten intrekken, omdat ons voornaamste doel met het verleenen er van is, om onze kleine biljetten gemakkelijker in omloop te houden.

„Wij zouden gedrongen zijn om den interest te verlagen, dien wij aan onze depôthouders uitkeeren, omdat wij voortdurend aanzienlijke geldsommen in kas zouden moeten hebben om ons tegen de afwisselingen in onzen metaalvoorraad te wapenen, die dan zeer menigvuldig zouden zijn. Wij hebben tegenwoordig altijd eene zekere hoeveelheid kleine biljetten in handen om aan de toevallige aanvragen te voldoen: wij zouden dan echter eene gelijke som gouds en zelfs eene grootere in kas moeten houden, want er zou meer geld noodig zijn om de rol van circulatiemiddel te vervullen als er thans biljetten gebruikt worden.”¹⁾

Het is overbodig hier nog veel bij te voegen. De medegedeelde verklaringen werpen een helder licht over de voordeelen het Schotsche stelsel. Alleen door de uitgifte van kleine biljetten waren zij in staat eene behoorlijke rente voor depôts uit te betalen, waardoor vooreerst de depôthouders gebaat werden, die anders hun geld zelf zouden bewaard hebben, zonder er even als thans van dag tot dag een goede interest van te trekken; terwijl in de tweede plaats het publiek, dat kapitaal verlangde, er de voordeelen van genoot, omdat de banken door het betalen der rente eene veel aanzien-

---

1) COURCELLE-SENEUIL, I. I. p. 284.

lijker hoeveelheid depôts tot zich trokken en derhalve veel meer kapitaal ter beschikking konden stellen van hen, die de hulp der banken noodig hadden, hetzij door hun een kas-krediet te verleenen, of door hunne wissels te disconteren. Eindelijk, en dit mag vooral niet vergeten worden, werd de oprigting van hulpkantoren over het gansche land, eene kenmerkende trek van het Schotsche stelsel, alleen mogelijk gemaakt door de uitgifte van kleine biljetten van £ 1 en £ 2. Waren deze verboden geweest, verscheidene deelen des lands, die thans grootendeels aan het bankwezen hun welvaart te danken hebben, zouden geheel van de voordeelen van het krediet zijn verstoken gebleven.

De bovenstaande beschouwingen leiden derhalve tot het resultaat dat de wetgever het regt tot uitgifte van kleine biljetten niet zal mogen verbieden. Doch zal hij haar hierin nu geheel vrij moeten laten, en ook de uitgifte van *zeer* kleine coupures b. v. van een geringer bedrag dan *f* 10 toestaan? Voor dat wij deze vraag beantwoorden, moeten wij eerst de bezwaren leeren kennen, die tegen de kleine bankbiljetten in het algemeen worden aangevoerd.

Deze bezwaren komen in de hoofdzaak hierop neder. De kleine bankbiljetten vullen het „kleine verkeer” en verdringen het metalen geld, dat anders in hunne plaats zou omlooopen. Het verdrongen metalen geld stroomt voor een deel naar het buitenland, terwijl de banken in tijden van krisis juist moesten wenschen dat er veel metalen geld in hare nabijheid in het verkeer was om er door middel van vervallen wissels, die zij in portefeuille hebben, de beschikking over te kunnen verkrijgen, die integendeel, wanneer de circulatie geheel met bankbiljetten is opgevuld, altijd met bankbiljetten zullen betaald worden.

In de tweede plaats beweert men dat het mindere publiek, in wier handen die kleine biljetten voor een groot gedeelte

zullen geraken, zich bij een ongunstigen toestand van de geldmarkt spoedig door angst zal laten meê slepen en zich naar de banken zal spoeden om zijne biljetten tegen geld in te wisselen en dat wel op een oogenblik, waarop de bank juist de meeste behoefte aan geld heeft. De aandrang van het minder ontwikkelde gedeelte der bevolking zou de banken derhalve veel spoediger aan het gevaar bloot stellen, de inwisseling harer bankbiljetten uit geldgebrek te moeten staken, m. a. w. bankroet te gaan. ¹⁾

Ten slotte voert men nog tegen de kleine bankbiljetten aan, dat deze veel eerder dan de grootere vervalscht worden. ²⁾

Wat dit laatste punt betreft, het valt niet te ontkennen dat b. v. de Bank van Engeland door vervalsching van bankbiljetten aanzienlijke verliezen heeft ondergaan; zij zag zich dikwijls verplicht biljetten in te wisselen, hoewel zij de onechtheid er van erkende, alleen uit vrees dat hun krediet anders in de oogen van het publiek zou verminderen en dat de nadeelen, hierdoor ontstaan, grooter zouden zijn dan de verliezen, die zij thans door het betalen van de onechte bankbiljetten onderging. ³⁾ Van 1822 tot 1831, verloor de Bank jaarlijks gemiddeld £ 40.204 door de inwisseling van valsche bankbiljetten, van 1828 tot 1834 werden er gemiddeld £ 2458 biljetten bij de aanbieding als valsch erkend; deze som nam vervolgens jaarlijks af, in 1828 bedroeg zij £ 3343, in 1831 nog slechts £ 1079. ⁴⁾ Daar nu bij de bank-

---

1) TELLKAMPF, *Ueber die neuere Entwicklung des Bankwesens in Deutschland etc.* p. 60.

2) MACCULLOCH, *Commercial Dictionary*, voce *Banknote*.

3) Nadere bijzonderheden omtrent de vervalsching der biljetten van de Bank van Engeland kan men vinden in de *Revue des deux Mondes* van 15 Febr. 1863, pag. 785 volg.

4) PEBBER, *Histoire financière*. I. 225, 298 aangeh. door RAU, *Grunds. d. Volkswirtschaftslehre*, pag. 372.

wet van 1826 (*Statute* 1826. c. 6.) de uitgifte van nieuwe bankbiljetten beneden £ 5 aan de Bank verboden was en de reeds circulerende alle voor den 5^{en} April 1829 moesten ingewisseld zijn, ¹⁾ meende men de jaarlijksche afname der verliezen door vervalsching aan de verminderde circulatie van kleine bankbiljetten te moeten toeschrijven.

Hoe dit ook zij, in Schotland, waar tot op het huidige oogenblik biljetten van £ 1 worden uitgegeven, komen zeer weinig vervalschingen voor. ²⁾ Dat er uit het oogpunt der vervalschingen geen bezwaar bestaat tegen de toelating van bankbiljetten van £ 10 in ons vaderland, wordt voldoende door de bijzonder gunstige statistiek der muntbiljetten-vervalsching bewezen, om niet eens te spreken van coupons, waarvan de namaking, ten gevolge der weinige zorg aan hunne vervaardiging besteed, nog oneindig veel gemakkelijker is.

Eene zorgvuldige vervaardiging van de bankbiljetten zal wel altijd het beste middel zijn om de kwaal, waar ze bestaat, tegen te gaan. Hetzelfde bezwaar geldt trouwens ook tegen het geld, niemand zal het daarom willen afschaffen. Men heeft wel hiertegen ingebracht dat de verleiding tot namaking van bankbiljetten grooter is, omdat daarbij geen werktuigen, geen oven, enz. noodig zijn, ³⁾ doch deze bewering wordt, althans wat betreft ons vaderland, voldoende geloogenstraft door het feit dat het aantal valsche munten, dat jaarlijks ontdekt wordt, vrij aanzienlijk is, terwijl daarentegen de voorbeelden van nagemaakte munt- of bankbiljetten en coupons hoogst zeldzaam zijn.

Wat vervolgens betreft de bewering dat de mindere stan-

1) MACLEOD, *Dict. voce Banking in England.*

2) DU PUYNODE, l. l. I. pag. 256.

3) Zóó RAU, l. l. pag. 372.

den door een ongegrond wantrouwen de solvabiliteit der banken in gevaar zouden kunnen brengen, ik geloof dat een beroep op de ondervinding, in Schotland opgedaan, voldoende is om de onjuistheid er van aan te toonen. ¹⁾ Het geheele argument berust op theorie; in de praktijk zal zich het geval, dat men zich voorstelt, zoo ligt niet voordoen. De mindere man zal zijn bankbiljet niet bij de bank gaan inwisselen, zoolang hij er bij den bakker nog brood, bij den kleêrmaker nog kleederen, enz. voor kan koopen. Deze zullen er evenmin toe overgaan, zoolang zij er op hun beurt hunne eigene leveranciers meê kunnen betalen. Het komt er dus eigenlijk slechts op aan of deze laatste de bankbiljetten aannemen. Een van beiden zal derhalve moeten gebeuren, òf de meer ontwikkelden zullen die kleine bankbiljetten niet in betaling aannemen, maar dan zullen zij ook de grootere biljetten weigeren, en die, welke zij reeds bezitten, dadelijk bij de bank gaan inwisselen, òf de meer beschaafde standen zullen ze blijven aannemen en dan zullen ook de mindere niet door een verkeerd geplaatst wantrouwen de banken in gevaar brengen.

Men heeft in de derde plaats de uitgifte van kleine bankbiljetten afgekeurd, omdat men vreesde dat zij het geld te veel naar het buitenland zouden verdringen en op die wijze de inwisselbaarheid der bankbiljetten in tijd van krisis in gevaar zouden brengen. Ik meen dit laatste echter te mogen ontkennen. Want wat zal er gebeuren? Een gedeelte van het geld dat door de vermeerderde uitgifte van bankbiljetten overbodig is geworden zal ongetwijfeld naar het buitenland vloeijen, maar het overige gedeelte naar de kassen der banken. Zoodra deze hare circulatie door de uitgifte van kleinere biljetten vermeerderen, zullen zij ook eene in

---

1) Zie boven pag. 226 volg.

evenredigheid grootere hoeveelheid specie in voorraad moeten houden, opdat het krediet harer biljetten niet verloren ga. Het is toch de voornaamste pligt der banken eene zekere evenredigheid te bewaren tusschen hare verbindtenissen en haren metaalvoorraad. Naarmate de eerste zich uitbreiden, zal ook de laatste moeten vergroot worden. Wanneer nu de metaalvoorraad te sterk afneemt, zoodat de verhouding, die eene bank door de ondervinding als noodzakelijk heeft leeren kennen, dreigt verbroken te worden, dan verhoogt zij haar disconto en gaat op die wijze het verder wegvloeyen van het edel metaal tegen.¹⁾ Doet zij dit niet, dan stelt zij zich aan het gevaar bloot dat het publiek wantrouwen opvat en dat er een *run* ontstaat, die haar te gronde rigt.

Doch, zegt men, wanneer er alleen grootere biljetten in omloop zijn, zal er eene aanzienlijker geldcirculatie blijven bestaan, waaruit de banken in tijd van nood haar metaalvoorraad zullen kunnen versterken. Doch hoe zullen de banken dit doen? Door het geld, dat zij voor de vervallen wissels in betaling ontvangen, niet weder uit te geven.

Deze laatste bewering is echter onjuist. Nemen wij aan dat de kleinste bankbiljetten die van *f* 25 zijn, dan zullen de vervallen wissels zoo veel mogelijk met bankbiljetten en niet met geld betaald worden. De handelaren gebruiken bij voorkeur bankbiljetten om hunne betalingen te doen en het geld dient hun alleen als pasmunt. Maar tusschen kleinhandel en verbruikers zal geld het gewone betaalmiddel blijven. Wanneer deze laatsten eene schuld aan hun leverancier te betalen hebben, zullen zij die, wanneer zij geringer is dan *f* 25, altijd in geld moeten afdoen. Er zal derhalve altijd eene zekere hoeveelheid geld voor de kleine handels-transacties noodzakelijk blijven, die de banken nimmer tot

---

1) Vgl. boven pag. 142 volg.

zich zullen kunnen trekken. Alleen wanneer zij kleinere bankbiljetten mogten uitgeven zou dit mogelijk kunnen zijn, want deze zouden in dit geval een gedeelte van dat geld in de circulatie kunnen vervangen.

Wanneer er nu geen bankbiljetten van een kleiner bedrag dan *f* 25 worden uitgegeven, is het ontegenzeggelijk waar dat er meer geld in omloop zal zijn, dan wanneer er bovendien biljetten van *f* 10 in circulatie zijn gebragt, doch dat meerdere geld zal den toestand der banken in kritieke oogenblikken niet verbeteren. De banken zullen nimmer kunnen steunen op het geld dat wel is waar in hare onmiddellijke nabijheid omloopt, maar voor het dagelijksch verkeer noodzakelijk is. Alleen wanneer de groothandel hare wissels met geld betaalde zouden de banken, haar metaalvoorraad kunnen vergrooten door eenvoudig minder wissels te disconten als zij vervallen wissels betaald kreeg; nu zal echter het eenige middel eene tijdige verhooging van het disconto zijn, waardoor de opvordering der depôts ter verzending naar het buitenland wordt tegengewerkt, zooals wij vroeger uitvoerig hebben uiteengezet.

De uitgifte van kleine coupures stelt derhalve, op zich zelf beschouwd, de banken niet aan grootere gevaren bloot dan de uitgifte der grootere coupures. De banken zullen zoowel in het eene als in het andere geval eene hoeveelheid specie in voorraad moeten houden, die voldoende is om eene aanbieding ter inwisseling uit wantrouwen tegen te gaan. Doen zij dit niet, dan wordt de uitgifte van bankbiljetten gevaarlijk, doch niet alleen die der groote maar ook die der kleine biljetten. Men dwaalt wanneer men, bij niet genoegzame speciedekking, de kleine biljetten het gevaarlijkst noemt. Ik zou eerder geneigd zijn het tegendeel aan te nemen. De grootere bankbiljetten, in grooten getale ter inwisseling aangeboden, kunnen de metaalvoorraad eener bank veel spoe-

diger uitputten, dan de kleine, die over een veel aanzienlijker aantal personen verspreid, slechts langzaam de kas eener bank zullen kunnen doen afnemen. Dat dit inderdaad zoo is, bewezen de New-Yorksche banken in 1857, die niet-tegenstaande zij zich verplicht zagen hare betalingen te staken, echter voortgingen de *kleine* biljetten tegen metaal in te wisselen. 1)

Er is nog een ander bezwaar tegen de kleine coupures aangevoerd. Men vreesde dat, wanneer er geen verbod bestond om kleine bankbiljetten uit te geven, de eigenaars van fabrieken onderling banken zouden oprigten om hunne arbeiders met hun eigen papier te betalen. Deze zouden gedwongen zijn die biljetten aan te nemen, ofschoon er misschien niet genoeg specie gehouden werd om hunne inwisselbaarheid te verzekeren. De fabrikanten zouden op die wijze een onsoliede papier in omloop kunnen brengen, waarvan de aanneming niet geheel vrijwillig was, zoodat hier het natuurlijke middel gemist werd, om de circulatie van onsoliede biljetten tegen te gaan.

Tot staving van dit gevoelen zal men misschien wijzen op het gebeurde in Twenthe. Ruim dertig jaar geleden begonnen de Twentsche fabrikanten hun werkvolk te betalen in Pruisische munt, de thaler à f 1.80 berekend, met het bepaalde doel om langs dien weg 2 à 3 Per. (soms meer) op de arbeidsloozen te korten. 2) Nu zal men aldus redeneren: wanneer de Twentsche fabrikanten hun arbeiders Pruisisch geld konden opdringen, niettegenstaande dit minder waarde had dan het Nederlandsche, zullen zij hun evenzeer kunnen noodzaken hun bankpapier aan te nemen, dat niet door een genoegzamen voorraad specie gedeekt en derhalve onsoliede is.

1) *Economist*. Nov. 1860. p. 376.

2) SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis etc.* I. I. p. 293.

Bij een weinig nadenken zal men echter inzien dat deze redenering geheel onjuist is. Men mag uit de aanneming van Pruissisch geld niet bij analogie tot de aanneming van onsoliede bankpapier besluiten, want er bestaat een groot onderscheid tusschen beide betaalmiddelen. De winkelier, bij wien de fabriekarbeider zich van de noodige levensbehoefden voorziet, zal den Pruissischen thaler even gereedelijk in betaling aannemen als den Nederlandschen gulden; hij zal er den koper alleen minder koopwaren voor verstrekken dan voor *f* 1.80, maar bankpapier dat hij voor onsoliede houdt zal hij weigeren, of zoo hij het al aanneemt zal hij het dadelijk bij de bank ter inwisseling aanbieden. Op die wijze zouden de fabriekondernemers, die ongedekt bankpapier uitgaven met het doel om er voordeel uit te trekken, de winsten, die zij verwacht hadden, geheel zien verloren gaan. Want bankbiljetten, die dadelijk na de uitgifte weder ter inwisseling worden aangeboden, leveren eene bank geen voordeelen op en beletten haar zelfs geheel en al om meer biljetten uit te geven dan zij geld in kas hebben. Men mag derhalve aannemen dat de voortdurende inwisselbaarheid der bankbiljetten een afdoend middel is tegen de gevaren, die men vreesst dat uit de uitgifte van onsoliede bankpapier door fabriekondernemers zullen voortvloeijen.

Sommige staathuishoudkundigen hebben voorgesteld om alleen bankbiljetten toe te laten van een hooger bedrag, dan de grootste in het land circulerende muntstukken. Zoo b. v. MACLEOD, die zijn gevoelen met de volgende woorden verdedigt: „Men heeft in alle landen bevonden dat bankbiljetten de geldstukken van hetzelfde bedrag uit de circulatie verdringen. Dien ten gevolge treedt het onzekere en bijzondere krediet van privaatspersonen als circulatiemiddel in de plaats van het soliede algemeene krediet van het

geld. Een stand van zaken, die klaarblijkelijk vol gevaren is. Derhalve behoort men niet toe staan dat er bankbiljetten worden uitgegeven van dezelfde grootte als de metalen standpenning. Dezelfde opmerkingen zijn zonder twijfel ook in zekere mate waar van bankbiljetten van een hooger bedrag. Een bankbiljet van £ 5 of £ 100 maakt even zeker het gebruik van vijf souvereins of honderd souvereins overbodig, en verplaatst ze evenzeer als een £ 1 biljet één souverain verplaatst en overbodig maakt. Maar er zijn op verre na niet evenveel transacties, waarbij een £ 5 biljet of een £ 100 biljet gebruikt wordt, als waarbij een souverain vereischt wordt. Indien derhalve de £ 1 biljetten worden geweerd, zullen de behoeften van den handel het publiek noodzaken een zeker bedrag aan specie in het land te houden, en zodoende zal de circulatie in het algemeen voorzien zijn van eene voldoende hoeveelheid metaal, die haar in staat stelt hare vastheid te behouden (*to enable it to preserve its stability*).” 1)

Wij zien, MACLEOD vervalt in dezelfde fout, waarop wij boven reeds gewezen hebben. Het verbod om kleine bankbiljetten uit te geven en het daarmee in verband staande aanwezen van eene grootere hoeveelheid edel metaal in de circulatie kan nooit de inwisselbaarheid, de vastheid der waarde van de grootere biljetten verzekeren. Deze zal alleen kunnen verkregen worden door een voldoende voorraad metaal, niet, zooals MACLEOD beweert, in de circulatie, maar in de kassen der banken. Doch dit zelfde geldt, gelijk wij reeds gezien hebben, eveneens voor kleinere biljetten.

Er bestaat nog een ander bezwaar tegen het stelsel van MACLEOD. Wanneer de bepaling van de minimum coupure der bankbiljetten afhankelijk werd gemaakt van de grootte van

1) MACLEOD, *Dict. voce Banknote*. Vgl. I. I. voce *Cash-Credit*.

den standpenning, zouden er in het eene land veel kleiner billetten kunnen worden uitgegeven en derhalve veel meer geld uit de circulatie worden verdrongen dan in het andere. In ons vaderland b. v. zouden bankbilletten van *f* 3.— kunnen worden toegelaten, terwijl in Engeland die van *f* 12.— zouden behooren geweerd te worden. Zal nu bij ons de uitgifte van drie-guldenbilletten minder gevaarlijk zijn dan die van twaalf gulden in Engeland, omdat Nederland toevallig een zilveren, Engeland daarentegen een gouden muntstandaard gebruikt, en derhalve bij ons de standpenning eene mindere waarde heeft? Ik geloof dat deze leer moeilijk zal kunnen worden volgehouden.

Mijns inziens is het wenschelijk de uitgifte van bankbilletten geheel vrij te laten en geenerlei bepaling omtrent de kleinste coupure vast te stellen. Het is ons gebleken dat de uitgifte van kleine bankbilletten niet gevaarlijker is voor de banken dan de uitgifte van de grootere, mits zij slechts zoowel in 't eene als in 't andere geval een voldoende voorraad specie bezitten om een *run* der billettenhouders tegen te gaan. Doch de uitgifte van kleine billetten vermeerdert veel meer dan die der groote het vermogen der banken om kapitaal te verschaffen en zal daarom de werkring der banken in het algemeen belang veel meer kunnen uitbreiden en dus veel meer nut kunnen stichten.

De coupures der billetten behooren geheel alleen af te hangen van den wil der banken om ze uit te geven, en van den wil van het publiek om ze aan te nemen. Iedere beperkende bepaling des wetgevers zal een storenden en nadeeligen invloed moeten uitoefenen. Men stelle zich echter niet voor dat zeer kleine billetten in ons vaderland grooten opgang zullen maken. Bankbilletten van *f* 2.50 zullen bij ons wel nooit in omloop kunnen gebragt worden. Het publiek neemt alleen bankbilletten aan omdat het ze gemakkelijker vindt dan

geld; was dit niet het geval men zou algemeen de voorkeur geven aan eene betaling in muntstukken. De betaling eener schuld van f 2.50 met een rijksdaalder levert niet het minste bezwaar op; eerst wanneer het grootere betalingen geldt, zal men bankbiljetten verlangen. Men wijze niet op Pruisen, waar een enorme hoeveelheid papieren thalers in omloop zijn. Zij worden uitsluitend door den Staat uitgegeven, zij zijn papieren geld en men is derhalve verplicht ze aan te nemen. ¹⁾ Bestond die verplichting niet, ze zouden zich nooit zoo algemeen ingang hebben weten te verschaffen. Wanneer aan de natuur haar loop wordt gelaten, zullen de al te kleine biljetten van zelf geweerd worden door een praktisch bezwaar, dat zich tegen het gebruik er van voordoet. Door de snelheid, waarmede kleine geldsommen van den een op den ander overgaan, zullen die kleine biljetten weldra in een toestand geraken, die ieder de voorkeur doet geven aan geld. Alleen waar de aanneming verplichtend is, gelijk in Pruisen en Oostenrijk, zal men ze door de mindere standen kunnen doen aannemen, die overigens verre de voorkeur geven aan het glanzig uiterlijk van een goed geranden rijksdaalder, waarvan het gezicht alleen in hun oog reeds iets aantrekkelijks schijnt te hebben.

§ 6.

Ten slotte blijft ons nog een belangrijk punt ter behandeling overig. In geval eene bank buiten de mogelijkheid geraakt hare betalingen voort te zetten, zullen dan de gewone bepalingen der wet op het faillissement op haar moeten worden toegepast, of is het wenschelijk dat hier in 't algemeen belang exceptionele bepalingen worden vastgesteld?

¹⁾ RAU, *Grunds. d. Volkswirtschaftslehre*. II. p. 192.

Het komt mij voor dat de bijzondere aard der verbindtenissen, die de bankvennootschappen aangaan, hier dringend afzonderlijke voorschriften vordert. Wij hebben er boven reeds op gewezen dat er een belangrijk onderscheid bestaat tusschen banken en de overige naamlooze vennootschappen; de voldoening der meeste bankverbindtenissen kan ieder oogenblik worden opgevorderd, doch de directie gaat van de veronderstelling uit dat er binnen een zekeren tijd niet meer dan eene bepaalde hoeveelheid specie zal worden aangevraagd en zij ziet zich daardoor in de gelegenheid gesteld tegen eene lagere rente kapitaal te verschaffen dan haar anders mogelijk zou geweest zijn. Maar ontstaat er plotseling een gegrond of ongegrond wantrouwen bij de schuldeischers der bank, dan zal het publiek naar haar toestroomen om zijne schuldvorderingen tegen geld in te wisselen, en de bank, die niet op zulk eene plotselinge aanvraag gerekend heeft, zal moeten eindigen met hare betalingen te staken. De schuldeischer, die het snelst loopt of die zich het naast bij de bank bevindt, heeft dan de meeste kans zijne vordering betaald te krijgen; de overige zullen zich, nadat de bank eindelijk besloten heeft niet verder uit te betalen, met eene percentsgewijze uitkeering moeten te vreden stellen. Hoe spoediger eene bank derhalve in het bovengenoemde geval hare betalingen staakt, hoe minder onbillijkheid er gepleegd wordt jegens de schuldeischers, die door de een of andere omstandigheid verhinderd, niet even spoedig de voldoening hunner schuld hebben kunnen opeischen of misschien minder wantrouwend geweest zijn dan de overige.

Hoewel het in den regel een bewijs is van een onvoorzigtig gedrag, wanneer er in tijden van krisis een algemeen wantrouwen jegens eene bank ontstaat en zij zich verplicht ziet hare speciebetalingen te staken, is het toch zeer wel mogelijk dat zij binnen korten tijd weder in staat

zal zijn hare verbindtenissen na te komen. Zij kan b. v. haar opererend kapitaal te veel hebben uitgebreid en in verhouding tot haar kas te veel dadelijk opvraagbare verbindtenissen hebben aangegaan, maar zal door de middelen, die zij dagelijks bij het vervallen der wissels, die zij in portefeuille heeft, of bij het eindigen der beleeningscontracten, enz. weder terug verkrijgt, spoedig hare verbindtenissen weder zien afnemen, zoodat de wanverhouding tusschen deze en haren metaalvoorraad ophoudt en het crediet harer betalingsbeloften hersteld wordt.

Het zou derhalve niet alleen voor de bank zelve, maar ook voor hare schuldeischers zeer nadeelig zijn zoo zij, bij de onmogelijkheid om hare wisselportefeuille zonder groot verlies en plotseling genoeg te realiseren, verplicht was zich failliet te verklaren. Een dergelijk voorval zal in tijden van krisis altijd een allerongunstigsten invloed op het handelspubliek moeten uitoefenen. Het actief der bank zou later bij de liquidatie misschien zonder veel verlies kunnen verkocht worden, zoodat de schuldeischers geen aanzienlijke verliezen ondergingen, maar de noodlottige slag is eenmaal geslagen, en de tijdelijke nood der bankschuldeischers zal inmiddels reeds menig hunner in de noodzakelijkheid hebben gebracht het voorbeeld der bank te volgen.

Indien het derhalve blijkt dat de bank naar alle waarschijnlijkheid hare betalingen weldra weder zal kunnen hervatten — hetgeen men aan de beoordeeling der Staatscommissie in vereeniging met de voornaamste schuldeischers zou kunnen overlaten — dan behoort haar m. i., in strijd met de bepalingen der gewone faillietwet, de vergunning verleend te worden om hare betalingen tijdelijk te schorsen maar inmiddels hare overige operatiën voort te zetten.

Als strafbepaling zal de wetgever haar echter de verplichting moeten opleggen om tot het oogenblik, waarop zij hare

speciebetalingen hervat, eene hooge, bij de wet vast te stellen rente te betalen aan alle hare schuldeischers, onverschillig of deze eigenaars van bankbiljetten of van boekkrediet zijn. Laat de wetgever die bepaling achterwege, dan zou hij eene groote onbillijkheid begaan; in de eerste plaats omdat de schuldeischers tijdelijk het geld, waarop zij regt hebben, missen, en in de tweede plaats omdat het geld juist in tijd van krisis eene bijzonder hooge waarde heeft. Men zou anders met eenig regt van die banken kunnen zeggen, wat HÜBNER zoo naar waarheid van de door den Staat geprivilegiëerde banken getuigde, dat insolventie meestal de beste speculatie voor de aandeelhouders is. ¹⁾ Nimmer toch keerden die banken zulke hooge dividenden uit als gedurende die jaren, waarin zij vergunning hadden om de inwisseling harer bankbiljetten te weigeren, en waarin deze door een gedwongen koers in omloop werden gehouden. Eene dergelijke verkrachting der regten van de schuldeischers van staatswege moge misschien hierin eenige verontschuldiging vinden, dat de finantiën van den staat naauw met den toestand der bank zamenhingen: met betrekking tot vrije banken verdient zij de sterkste afkeuring.

De wetgevers der nieuwe wereld hebben dit zoo begrepen. Van de eene zijde zagen zij het nut in dat eene bank niet plotseling genoodzaakt kon worden zich failliet te verklaren, van den anderen kant dat de schuldeischers der banken moesten schadeloos gesteld worden voor het tijdelijk gemis van een regt, dat hun van nature toekwam. De wet van Massachusetts b. v. legt de banken de verpligting op om gedurende de schorsing harer betalingen 24 Pct. rente te betalen, ²⁾ doch met de gewone eenzijdigheid, haar even als der New-Yorksche

1) HÜBNER, l. l. I. p. 33.

2) HÜBNER, l. l. II. p. 311.

bankwet eigen, strekt zij deze bepaling alleen tot de houders van bankbiljetten uit. Dat hierdoor de grootste onbillijkheid gepleegd wordt, zal wel niet behoeven te worden opgemerkt.

De Nieuw-Yorksche bankwet vordert op straffe van 14 Pct. jaarlijksche rente dat de biljetten op vertoon worden ingewisseld. Worden zij niet dadelijk betaald, dan zal de houder voor het gezamenlijk bedrag der biljetten, waarvan hij eigenaar is, een protest laten opmaken, ten ware de president, kassier of boekhouder der bank de voorkeur geeft, om zelf eene bekentenis (*admission*) af te geven, waardoor dan het feit der geweigerde betaling voldoende geconstateerd wordt. De bank wordt daarop door het Bankdepartement tot de betaling gesommeerd, en wanneer deze niet binnen 15 dagen plaats heeft, wordt in de staatscourant bekend gemaakt dat de effecten, die zich als waarborgfonds in handen van het Bankdepartement bevinden, zullen verkocht en de biljetten der bank uit de opbrengst daarvan zullen betaald worden. Wanneer iemand zich in plaats van geld met wissels of andere papieren, die op *pari* staan, te vreden stelt of wanneer de termijn van 15 dagen nog niet verstreken en de bank daarna bereid is, hare verbindtenissen nog te vervullen, dan is de eischer slechts tot eene schadevergoeding van 7 Pct. gerechtigd, en in dat geval nog slechts, wanneer hij de betaling na verloop van de 15 dagen en vóór den 20^{en} vordert. Wanneer de bank bij die tweede aanbieding hare biljetten of wissels betaalt, wordt zij gerekend hare betalingen niet gestaakt te hebben. ¹⁾

De voordeelen van eene tijdelijke schorsing der bankbetalingen, boven eene onmiddellijke liquidatie, zijn in het jaar 1857 overtuigend te New-York gebleken. Op den 13^{en} Oct.

1) HÜBNER. I. I. II. p. 306.

besloten de banken eenparig hare betalingen te staken. Deze toestand duurde tot Dec. Zij waren echter blijven voortgaan de kleine biljetten tegen goud in te wisselen. Niet-tegenstaande deze schorsing der betalingen steeg het *agio* van het goud geen oogenblik hooger dan $1\frac{1}{2}$ Pct., daalde spoedig weder tot $\frac{1}{2}$ à $\frac{1}{4}$ Pct. en verdween eindelijk geheel. Dat het vertrouwen van het publiek in de banken, door den maatregel van 13 Oct., niet verdwenen was, bleek nog duidelijker, toen het cijfer der depôts, dat den 17^{en} Oct. op 52,89 mill. dollars gestaan had, den 21^{en} Nov. weder tot 79,31 mill. geklommen was. ¹⁾ Voorzeker wel een bewijs dat in sommige gevallen eene tijdelijke schorsing der speciebetalingen de voorkeur verdient boven eene liquidatie.

Het komt mij derhalve wenschelijk voor dat hier in het belang van de bankschuldeischers en van den handel in het algemeen afzonderlijke bepalingen worden vastgesteld. Eene bank kan dan ten gevolge der haar verleende vergunning nooit van haar geheelen metaalvoorraad beroofd worden en nimmer in de noodzakelijkheid worden gebragt om hare wisselportefeuille met groot verlies te realiseren, waarvan altijd een gedeelte harer schuldeischers de nadeelen zou moeten ondervinden. Zij heeft inmiddels de gelegenheid om de hulp van andere banken in te roepen of naar andere middelen om te zien ten einde hare liquidatie tegen te gaan. Dat hier echter strenge voorschriften noodzakelijk zijn om alle misbruiken te weren, zal wel naauwelijks behoeven gezegd te worden.

Voor dat ik dit hoofdstuk eindig nog eene enkele opmerking. Het is mijn voornemen niet geweest in de bovenstaande bladzijden een volledig zamenstel van wettelijke be-

1) SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis etc.* I. I. p. 293.

palingen te geven, die gezamenlijk eene volmaakte bankwetgeving zouden moeten vormen. Ik ben mij volkomen bewust dat er menige leemte in wordt aangetroffen, die alleen door eene meer praktische hand dan de mijne kan worden aangevuld. Het is dan ook alleen mijn doel geweest eenige hoofdbeginselen aan te geven, die de banken eene onafhankelijke plaats in de handelswereld zullen kunnen verzekeren en haar losmaken van dien nadeelig werkenden invloed van den Staat en van die zoo al niet wettelijke, althans zedelijke verantwoordelijkheid, die hij, door alles te willen voorschrijven en te regelen, elders maar al te dikwijls heeft op zich genomen. Alles wat de Staat m. i. te doen heeft, is de wetgeving op de naamlooze vennootschappen voor de banken aan te vullen en de daar reeds gevorderde waarborgen te versterken. Banken vervullen een veel gewigtiger rol in de volkshuishouding dan de meeste overige vennootschappen. Zij kunnen een magtigen invloed uitoefenen, zoowel ten goede als ten kwade. Strengere waarborgen laten zich daardoor volkomen regtvaardigen. Doch het zal het streven der wetgevers moeten zijn om onder behoud van het goede het kwaad zooveel mogelijk tegen te gaan. Dit doel kan alleen bereikt worden door de oprigting van banken onder algemeene waarborgen toe te laten, en daarna alles over te laten aan de vrije mededinging en aan het eigenbelang van ieder individu in het bijzonder. Zoo al niet elk kwaad er door wordt onmogelijk gemaakt, dit zal nimmer een reden mogen zijn om te weren hetgeen in het algemeen het meest nuttig en wenschelijk is.

De essentiële waarborgen waarop het naar mijn inzien voornamelijk aankomt, en waarop ik derhalve in de vorige bladzijden inzonderheid meende te moeten aandringen zijn: volkomen openbaarheid, een genoegzaam kapitaal, en de keuze van een bekwaam bankbestuur, welke laatste echter

alleen door indirecte voorschriften zal kunnen in de hand gewerkt worden.

Wanneer hiervoor de noodige zorg is gedragen zal aan aan de banken veilig het regt kunnen verleend worden zoo-veel boekkrediet en zooveel bankbiljetten uit te geven als zij — wetende dat het publiek alle hare handelingen nagaat en daarnaar hare soliditeit afmeet — in haar eigenbelang raadzaam oordeelt, terwijl dan verder aan het publiek moct worden overgelaten eene keuze te doen en te beoordeelen of het de biljetten eener zekere bank en haar boekkrediet in betaling zal aannemen en of het haar zijne kas zal kunnen toevertrouwen.

Dit is het eenige middel om, onder den invloed eener weldadig werkende concurrentie, een gezond en krachtig bankwezen te verkrijgen en de banken die plaats te doen innemen in de volkshuishouding, welke haar bij een ontwikkelden toestand der maatschappij van nature toekomt, doch die zij òf ten gevolge eener slechte wetgeving, die in plaats van verkeerdheden tegen te gaan, ze door ondoelmattige bepalingen in de hand werkt, òf ten gevolge van privilegiën en monopolieën, aan enkele door den Staat begunstigde instellingen verleend, in de meeste landen nog op verre na niet bereikt heeft.

Monopolie en uitsluiting zijn naar onze overtuiging de beide groote struikelblokken, die het bankwezen in zijne ontwikkeling tegen houden, en waardoor die volken, waaronder zij bestaan, beroofd worden van de tallooze voordeelen, welke een vrij bankwezen kan opleveren. Dat die voordeelen niet hersenschimmig zijn, heeft het bankwezen bewezen in een land, ¹⁾ waar het monopolie door een gelukkig toeval, na korten tijd bestaan te hebben, voor goed werd

---

1) Schotland.

opgeheven, en waar het hankwezen van dat oogenblik bevrijd van den schadelijk werkenden invloed des wetgevers met den gunstigsten uitslag aan eene vrije, ongestoorde ontwikkeling werd overgelaten.

Het is daarom van veel belang de argumenten te kennen, die door de voorstanders van het monopolie ten voordeele van hun stelsel worden aangevoerd. Eerst na een naauwkeurig onderzoek hunner beweringen, zal men een beslissend oordeel mogen nitspreken. Dat onderzoek, waaraan ik mij voorstel de volgende bladzijden van dit geschrift te wijden, zal hoop ik, bij den lezer even als bij mij de overtuiging vestigen dat het monopolie op zijn minst genomen aan even groote gevaren blootstelt als de vrije mededinging, terwijl daarentegen de voordeelen, die het monopolie oplevert, verre bij die der vrije banken moeten achter staan.

Bij de bcoordoeling der gronden, waarop het stelsel der monopolisten berust, zal ik om later te vermelden redenen inzonderheid gebruik maken van de onlangs in de Tweede Kamer onzer Staten-Generaal naar aanleiding van de nieuwe Bankwet gehouden beraadslagingen.

HOOFDSTUK IV.

ONDERZOEK NAAR DE WAARDE DER ARGUMENTEN, ONLANGS IN
DE TWEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL TEN VOORDEELE
VAN HET BEHOUD VAN HET MONOPOLIE DER NEDER-
LANDSCHE BANK AANGEVOERD.

---

§ I.

In het vorige hoofdstuk, waarin ik in vlugtige trekken mijne denkbeelden over de verhouding van den Staat tot het bankwezen aangaf en de vraag trachtte te beantwoorden, welke bepalingen door den wetgever zouden moeten worden vastgesteld om een soliede en te gelijk zoo nuttig mogelijk werkend bankwezen te verkrijgen, heb ik reeds melding gemaakt van circulatiebanken en van het regt tot uitgifte van bankbiljetten; doch 't was toen niet zoozeer met het doel om vrijheid van circulatiebanken te verdedigen, als wel om aan te toonen dat de wetgever niet alleen het bankwezen behoort te regelen omdat de banken bankbiljetten uitgeven, maar vooral omdat zij door de aanneming van depôts, die ieder oogenblik opvraagbaar zijn, verbindtenissen aan-

gaan, die voor haar bestaan nog veel gevaarlijker kunnen worden.

Het is ons daaruit gebleken dat eene verpligte periodieke openbaarmaking van den toestand der banken, de steunpilaar voor een soliede en gezond bankwezen in het algemeen, bij de depositobanken, zoo niet dringender, althans even dringend gevorderd werd als bij zuivere circulatiebanken, die niet door het betalen van rente depôts trachten tot zich te trekken.

Bij de verdediging van dat gevoelen was ik echter reeds in de gelegenheid een krachtig argument voor de vrijheid van papieruitgifte aan te voeren. Wanneer de aanneming van ieder oogenblik opvraagbare depôts tegen betaling van rente aan de banken moet worden vrijgelaten, hetgeen vrij algemeen wordt toegegeven, en dat wel niettegenstaande de grootere gevaren, die er uit het misbruik van depôts kunnen voortvloeijen, dan zal de wetgever, wil hij zich niet aan eene groote stelselloosheid schuldig maken, eveneens de uitgifte van bankbiljetten aan iedere bank moeten veroorloven, en zich zoowel in het eene als in het andere geval behooren te bepalen tot het stellen van algemeene waarborgen, die indirect de soliditeit van het bankwezen kunnen bevorderen.

Het is er echter verre van verwijderd dat deze meening algemeen zou worden gedeeld. De onlangs in de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de nieuwe bankwet gehoudene debatten hebben er op nieuw het bewijs van geleverd. Zelfs de grootste voorstanders eener strenge beperking van het regt tot uitgifte van bankbiljetten, wilden het deposito-bedrijf geheel vrijlaten en achtten het niet wenschelijk dat de wetgever in dit opzigt regelend tusschen beiden trad.

Wat is de oorzaak van dit verschijnsel, des te zonderlinger omdat juist de laatste jaren de grootere gevaren van

het depositobedrijf duidelijker dan ooit hebben aan het licht gesteld? Ik geloof dat de oplossing van het raadsel in de geschiedenis moet gezocht worden. Het monopolie ééner groote circulatiebank was in verscheidene landen, ook in ons vaderland, de feitelijk bestaande toestand. Men vroeg niet hoe het ontstaan was, dat het bestond was alleen reeds eene reden om het te handhaven of de opheffing er van te bemoeijelijken. De ondervinding heeft herhaaldelijk bewezen dat het veel gemakkelijker is het verleenen van nieuwe privilegiën tegen te gaan dan de eenmaal bestaande op te heffen. Er worden altijd zeer velen gevonden die den bestaanden toestand wenschen te behouden wanneer hij niet al te slecht is, alleen — omdat hij nu eenmaal bestaat. Ik zou bijna kunnen zeggen dat het iets algemeen menschelijks is, dat alleen zijn oorsprong heeft in een behagelijk gevoel van rust, 't welk men niet dan in hoogen nood wil opofferen. De diensten, die de gemonopoliseerde instelling heeft bewezen, worden dan breed uitgemeten en zooveel mogelijk in het licht gesteld, de nadeelen niet geheel zonder partijdigheid verzwegen. De voordeelige zijde van het monopolie, en het heeft er soms werkelijk eene, heeft er althans schijnbaar vroeger eene gehad, wordt met zooveel zorg uiteengezet, dat menigeen die slechts oppervlakkig met de bestaande toestanden bekend is, er werkelijk door wordt overtuigd. Men vermijdt echter gemakshalve de vraag, of alles te zamen genomen de tegenwoordige toestand niet veel gunstiger zou geweest zijn zoo er nooit een monopolie bestaan had. Men zou misschien nog wel willen veranderen, zoo men slechts zeker wist dat door die verandering alle gevaar in de toekomst onmogelijk zou worden. Men maakt wel gebruik, dikwijls echter ook misbruik, van de geschiedenis om de voordeelen van het monopolie aan te toonen, maar men ziet voorbij dat vrijheid elders veel gunstiger resultaten heeft opgeleverd dan monopolie, of waar die

resultaten minder gunstig goweest zijn, dat deze niet aan de vrijheid, maar aan andere omstandigheden b. v. aan eene slechte wetgeving moesten geweten worden. Niet zelden gaat men in zijnen ijver nog verder en beweert dat vrijheid bestaan heeft, waar men er zeer verre van verwijderd was, en schrijft dan aan de vrijheid toe, wat integendeel alleen te wijten was aan de vele en ondoelmatige beperkingen, die de wetgever aan die vrijheid had in de weg gelegd.

Op die wijze handelende, moest men wel tot het besluit komen dat het wenschelijker was om den eenmaal bestaanden toestand te bestendigen en het bankmonopolie te doen voortduren, althans eene verandering in dien toestand zooveel mogelijk tegen te gaan. Maar het regt tot aanneming van reutedragende depôts? het moest aan iedere bank worden vrijgelaten. De reden ligt voor de hand. Het depositobedrijf der banken, althans in zijnen nieuweren vorm, ¹⁾ was eene schepping der laatste jaren. Het was zich beginnen te ontwikkelen in een tijd, toen de algemeene opinie reeds krachtig strijd voerde tegen het verleenen van nieuwe privilegiën en toen er veeleer eene neiging bestond om bestaande privilegiën te slopen dan om nieuwe in het leven te roepen.

Alleen het monopolie tot uitgifte van bankbiljetten kon onder de schoonklinkende bewering, dat het algemeen belang hier eene uitzondering vorderde, aan den heerschenden afkeer tegen uitsluiting en bevoorregting weêrstand bieden niet alleen, maar zelfs soms nog versterkt worden. ²⁾

Met hoe weinig regt men het algemeen belang tot handhaving van het monopolie van papieruitgifte inriep, wordt het best aangetoond door een beroep op de geschiedenis van

1) Vgl. boven pag. 112.

2) Ik heb hier inzonderheid op het oog de in 1844 in Engeland, en in 1848 in Frankrijk gemaakte veranderingen, waarover later uitvoeriger.

het bankwezen en blijkt inzonderheid uit de wijze, waarop het monopolie langzamerhand ontstaan is, zich uitgebreid en gewerkt heeft. De loop der omstandigheden heeft gewild dat de toestand van vrijheid, waarin banken en privaatsbankiers oorspronkelijk met betrekking tot de uitgifte van bankbiljetten verkeerden, langzamerhand door een toestand van uitsluiting werd vervangen. De groote Staten van Europa riepen in tijd van finantieële verlegenheid de hulp der banken in, en circulatiebanken, die oorspronkelijk privaatinstellingen waren, werden tot halfslagtige staatsinstellingen verheven. In een tijd toen de vrije toelating van maatschappijen met beperkte verantwoordelijkheid nog in strijd was met de heerschende regtsbegrippen, was men begonnen die beperkte verantwoordelijkheid bij de wet aan eene circulatiebank toe te staan, oorspronkelijk echter niet met het voornemen om andere dergelijke maatschappijen uit te sluiten. Doch nadat men van de bestaande instelling gewigtige diensten had ondervonden, verbond men zich weldra, ten einde bij voortdoring op hare diensten te kunnen rekenen, hetzelfde voorrecht aan geene andere banken toe te kennen. Dit monopolie bepaalde zich eerst tot de hoofdstad des rijks, werd langzamerhand meer en meer uitgebreid, naarmate de Staat meer diensten van haar genoot, en strekte ten laatste over het geheele rijk uit.

De gemonopoliseerde instelling was bestemd om te gelijkertijd het algemeen belang en dat der aandeelhouders te behartigen. Men vergat echter dat de vereeniging van die twee schijnbaar strijdige eischen alleen bij vrije concurrentie mogelijk is, en dat onder een toestand van monopolie zelfs de voortreffelijkste wetgeving niet in staat is dien strijd geheel op te heffen. Door de aandeelhouders tot eenvoudige geldschietters te maken, hun allen invloed op het bestuur te ontnemen en zich dit zooveel mogelijk zelf toe te eigenen,

kon de Staat wel als verdediger der belangen van het algemeen tegenover die der aandeelhouders optreden en zekere misbruiken tegengaan, doch stond men op die wijze niet bloot aan andere, misschien nog grootere gevaren? Zouden de bestuurders, die door den Staat werden benoemd en wier handelingen door den Staat werden gecontroleerd, zodoende niet geheel en al van de Regering afhankelijk worden? Wat toch moest de circulatiebank op die wijze anders worden dan eene Staatsbank, met dit onderscheid alleen dat het kapitaal door privaatspersonen was bijeengebragt, in plaats van door den Staat zelve?

Dat evenwel de Staat aan het eerste boven het laatste de voorkeur gaf, was zeer natuurlijk, want hij gebruikte of liever misbruikte het kapitaal der maatschappij, dat eigenlijk tot waarborg had moeten dienen voor hare schuldeischers, en gaf er eene meestal onaflosbare staatsschuld voor in de plaats.

Door die naauwe betrekking, waarin zij zich tot den Staat geplaatst zag, kreeg de bevoorregte instelling een soort van *prestige* en een krediet, dat zij dikwijls niet verdiende; terwijl zij in moeilijke tijden werd staande gehouden door eene haar van staatswege verleende vergunning tot schorsing harer betalingen, gedwongen koers harer biljetten, enz. De bank daarop rekenende kon zich handelingen veroorloven, die geene instelling, die alleen op eigen krachten steunde, ongestraft zou hebben kunnen navolgen.

Doch wat moest het natuurlijk gevolg zijn van alle die voorregten, welke uitsluitend ten doel hadden zich bij voortdurend de finantiële diensten der bevoorregte maatschappij te verzekeren? Dat de oprigting van groote soliede bankmaatschappijen naast de geprivilegieerde inrigting onmogelijk werd gemaakt. En toen nu de zwakke circulatiebanken, die rondom het magtige staatsligchaam verrezen, en wier krediet niet even

als deze door exceptionele maatregelen werd ondersteund, aan finantiële stormen geen weerstand konden bieden, werden de gevaren, waaraan zij hadden blootgestaan, als middel gebruikt om het stelsel van eenheid van papieruitgifte over het geheele rijk aan te bevelen. Eindelijk begon men zelfs de theorie te verdedigen dat het bankbillet — oorspronkelijk door iedereen beschouwd als een zekeren vorm, waaronder een privaat-bankier of eene bankmaatschappij verbindtenissen aanging en waardoor hij zijn bedrijf gemakkelijk maakte — geld was en dat als zoodanig eigenlijk aan den Staat alleen het regt toekwam ze uit te geven, die dit natuurlijk bij wijze van overdragt weder aan een of meer maatschappijen kon afstaan. 1) Om kort te zijn, de Staat matigde zich het uitsluitende regt aan tot uitgifte van bankbiljetten, dat in het algemeen belang door iedereen, die genoegzaam vertrouwen bij het publiek genoot, behoorde te kunnen worden uitgeoefend, en verkocht dit aan eene zekere maatschappij tegen het genot van eenige wederdiensten, zooals ondersteuning met rentelooze voorschotten bij finantiële ongelegenheid, kosteloos beheer van 's rijks middelen, enz.

De tusschenkomst van den Staat was alzoo de eenige oorzaak dat zich geen krachtig bankwezen had kunnen ontwikkelen, gelijk wij als bij uitzondering in Schotland aantreffen, en de gevaren, waaraan de houders der biljetten van de kleine kunstmatig zwak gehouden circulatiebanken hadden blootgestaan, konden zodoende een wapen worden in de hand van de tegenstanders eener vrije concurrentie van circulatiebanken.

Niets heeft de waarheid hiervan overtuigender bewezen dan de geschiedenis van het Fransche, maar inzonderheid van

---

1) Deze leer vindt thans in Duitschland nog vele aanhangers. Zie de noot boven op pag. 10.

het Engelsche bankwezen, zooals ik in het vervolg in de gelegenheid zal zijn uitvoeriger aan te toonen.

In den laatsten tijd heeft de quaestie van het bankmonopolie in ons vaderland menige pen en mond in beweging gebragt. Op den 31^{en} Maart 1864 liep het Octrooi der Nederlandsche Bank ten einde, tot dus verre de eenige maatschappij in ons vaderland, die bankpapier had uitgegeven. Zij was bij Kon. Besluit van den Souvereinen Vorst van 25 Maart 1814 in het leven geroepen, doch het schijnt niet in de bedoeling van haren oprigter, WILLEM I, gelegen te hebben haar een uitsluitend regt tot uitgifte van bankpapier te verleen, althans het Octrooi maakt er geen melding van. Het voornaamste voorregt, ¹⁾ haar verleend, bestond in de beperkte verantwoordelijkheid harer aandeelhouders. Naamlooze vennootschappen, gelijk die thans bij ons bestaan, waren in ons vaderland tot de invoering van het nieuwe Wetboek van Koophandel in 1838 onbekend. De beperkte verantwoordelijkheid *kon* als privilegie bij Octrooi aan eene maatschappij worden toegestaan, terwijl daarentegen na 1838 aan iedere maatschappij de vergunning tot beperkte verantwoordelijkheid harer aandeelhouders *moest* verleend worden, wanneer hare statuten niet in strijd waren met de goede zeden of de openbare orde.

Eenige jaren later, in 1822, werd bij Kon. Besl. van 28 Aug. ²⁾ door WILLEM I. te Brussel de Nederlandsche Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt opgerigt. Er bestond groote overeenkomst tusschen haar Octrooi en dat

---

1) De overige voorregten, waaronder in de eerste plaats vrijdom van zegelen en registratieregten, vindt men vermeld in art. 18, 19, 27, 59, 60, 61, 62 en 63 van het Kon. Besluit.

2) Te vinden in het *Journal de Bruxelles* van 2 Sept. 1822, N°. 245.

der Nederlandsche Bank. Het doel van de Maatschappij was „bij te dragen tot de bevordering, de ontwikkeling en den voorspoed van landbouw, fabrieken en koophandel.” De handelingen aan de Maatschappij veroorloofd waren in de hoofdzaak dezelfde als die der Bank. Het hoofdverschil bestond hierin dat de Maatschappij ook alle vreemde effecten kon beleenen en op landcrijen, gebouwen en werktuigen geld mogt voorschieten, twee handelingen die de Nederl. Bank uitdrukkelijk waren verboden. ¹⁾ De Maatschappij kreeg even als de Bank het voorregt der beperkte verantwoordelijkheid en werd daarenboven van het regt van zegel voor hare billetten vrijgesteld. Het Octrooi der Maatschappij was derhalve eigenlijk een inbreuk op het Octrooi der Bank, waarbij deze het voorregt verkregen had „dat gedurende 25 jaren aan geene andere corporatie, societeit of compagnieschap binnen deze Landen, zou worden verleend gelijk octrooi, nochte eenige der faculteiten, voorregten en gunsten aan deze Bank verleend.” ²⁾ Te regt oordeelde daarom G. K. VAN HOGENDORP dat de Bank haar Octrooi tegen de nieuw opgerigte maatschappij zou kunnen doen gelden. ³⁾ Zij deed echter afstand van haar regt en verzette zich niet tegen de oprigting der Maatschappij. Van dat oogenblik was derhalve de tot dus verre feitelijk bestaande eenheid van papier-nitgifte opgeheven. Er waren twee banken, beide met beperkte verantwoordelijkheid, die naast elkander bankbiljetten in omloop bragten.

Die toestand duurde tot aan de uitbarsting der Belgische revolutie. De Maatschappij, die vroeger bij overeenkomst van 27 Sept. en 3 Oct. 1823 (goedgekeurd bij 's Konings

---

1) VAN HOGENDORP, *Bijdr. tot de Huish. v. Staat*. VII. p. 255, 257, 320.

2) Art. 3 van het Kon. Besl. v. 25 Maart 1814.

3) VAN HOGENDORP, l. l. p. 265.

Besluit van 11 Oct.) met de functiën van *Algemeen Kassier van den Staat* belast was, ¹⁾ ging aan Belgie over en bleef deze voor het nieuwe Gouvernement vervullen tot 1 Jan. 1851, toen zij op de nieuwe Bank van Belgie overgingen. ²⁾ De scheiding van Belgie had ten gevolge dat de billetten der Maatschappij niet meer in guldens, maar in francs werden uitbetaald. Zij verloren hierdoor van zelf hunne gangbaarheid in Noord-Nederland. ³⁾

Het Octrooi der Nederlandsche Bank liep in 1838 ten einde en werd bij Kon. Besluit van 21 Aug. voor 25 jaren verlengd. Ook bij dit Besluit werd aan de Nederlandsche Bank geen uitsluitend regt tot uitgifte van bankpapier toegekend, waartoe trouwens de bevoegdheid aan den Koning zou ontbroken hebben.

De verandering in de handelswetgeving in 1838 vernietigde weldra een der voornaamste voorregten van de Nederlandsche Bank, want van dat oogenblik af werd de oprigting van groote circulatiebanken bij aandeelen mogelijk. Men had daartoe volkomen regt. De bepaling maakte zelfs geen inbreuk op het Kon. besluit van 1838, want de wetgevende magt, die de Souvereine Vorst in 1814 bezat, was bij de Grondwet van 1815 op den Koning in vereeniging met de Staten-Generaal overgegaan. De bepaling van art. 3 van het Kon. Besluit van 1838, waarbij de Bank in hare voorregten werd bevestigd, kon derhalve geen betrekking meer hebben op het voorregt om als maatschappij met *beperkte* verantwoordelijkheid bankbiljetten te mogen uitgeven. Het Octrooi van 1814 had kracht van wet, dat van 1838 was niets dan

---

1) Mr. S. P. LIPMAN, *Pleidooi in zake van de algemeene Maatschappij ter begunstiging van Volkswijst*, enz. Amst. 1840, p. 57.

2) HÜBNER, I. I. II, p. 172.

3) HÜBNER, I. I. II, p. 171.

eene administratieve beschikking en de voorregten bij art. 3 vermeld, konden derhalve alleen slaan op het Rijkskassierschap haar bij afzonderlijk Kon. Besluit opgedragen, waardoor de Bank voortdurend eene aanzienlijke geldsom ter harer beschikking had, zonder er rente voor te betalen.

Het stond derhalve van den aanvang af aan iederen bankier en aan iedere vennootschap onder eene firma, die het bankiersbedrijf uitoefende, en sedert 1 Oct. 1838 ook aan iedere naamlooze vennootschap vrij om bankbiljetten uit te geven. Dat er echter nimmer gebruik van gemaakt is, mag wel voornamelijk worden toegeschreven aan de algemeen heerschende meening dat de Nederlandsche Bank een wettelijk monopolie van papieruitgifte bezat. Doch zelfs wanneer die meening niet bestaan had, zou de uitgifte van bankpapier toch bemoeijelijk zijn door het te drukkende regt van zegel en registratie, waarvan de Nederlandsche Bank bij het Kon. besluit van 1814¹⁾ was vrijgesteld, en waarin zij bij de wet van 3 Oct. 1843²⁾ was bevestigd.

Hoe dit ook zij, tot in Junij 1863, toen de door de Regering ontworpen wet, die het bankwezen voor de toekomst in Nederland zoude regelen, aan de Tweede Kamer werd aangeboden, bestond er in ons vaderland slechts ééne bank, die bankbiljetten uitgaf, derhalve *facto* monopolie van papieruitgifte.

Moest die toestand bestendig worden, of zou men de gelegenheid geven tot oprigting van meerdere circulatiebanken en aan deze evenals aan de Nederlandsche Bank vrijdom van zegel- en registratieregts verleen? Ziedaar vragen die op de meest uiteenlopende wijze werden beantwoord. Sommigen verlangden het feitelijk bestaand monopolie der Nederlandsche

---

1) Art. 27 en 60.

2) Art. 27 A, N°. 35.

Bank bij de wet te bestendigen en alzoo de oprigting van meerdere banken voor de toekomst onmogelijk te maken. Doch niet minder stemmen verhieven zich ten voordeele der vrijheid; men achtte eenige algemeene waarborgen noodzakelijk, die bij de wet konden worden vastgesteld, doch verlangde daarna de circulatiebanken, even als andere naamlooze vennootschappen, in onbepaalde hoeveelheid toe te laten.

De Regering maakte geen van beide stelsels tot het hare, doch koos een middenweg. Zij wilde de oprigting van meerdere circulatiebanken niet geheel uitsluiten, doch ze evenmin onder algemeene waarborgen toelaten en stelde derhalve voor, dat alleen circulatiebanken zouden kunnen worden opgericht na voorafgaande concessie der wetgevende magt.

Ik geloof dat het door de Regering aangenomen stelsel om verschillende redenen afkeuring verdient, en wel in de eerste plaats om de wijze waarop de Regering het wenschte toegepast te zien. Volgens hare meening zou de mogelijkheid om meerdere circulatiebanken op te rigten alleen moeten dienen om, onder behoud van het monopolie, den prikkel der concurrentie voor de Nederlandsche Bank niet uit te sluiten, maar haar van de andere zijde toch binnen de perken der voorzigtigheid te houden. De Regering wenschte de Bank de zekerheid te geven dat er, zoolang zij zich goed gedroeg, geene mededingende ondernemingen van papieruitgifte naast haar zouden verrijzen, maar dat de concurrentie haar eerst dan zou bedreigen wanneer òf de veranderde tijdsomstandigheden hare exceptionele positie als leidende credietinrigting van Nederland in strijd bragten met het algemeen belang, een geval dat de Regering voor de eerstvolgende vijf en twintig jaren althans onwaarschijnlijk achtte, òf de Nederlandsche Bank zelve zich die positie niet langer waardig betoonde, en den wetgever alzoo zedelijk dwong bij anderen te zoeken wat hij liefst en allereerst bij haar had gevonden;

een geval dat de Regering, met het oog op de geschiedenis der Bank en op de haar gebleken gezindheid der tegenwoordige Directie, in geen en deele waarschijnlijker achtte dan het vorige. ¹⁾

Ik zal hier niet in eene uitvoerige uiteenzetting treden van al de bezwaren die tegen *deze* toepassing van het beginsel der toelating van meerdere circulatiebanken kunnen worden aangevoerd. Ik zal er in den loop van dit hoofdstuk, waarin ik mij voorstel de nadeelige zijde van het monopolie en de voordeelen der vrijheid nader uiteen te zetten, ruimschoots de gelegenheid toe hebben. Voorloopig slechts een paar opmerkingen.

Wanneer de Nederlandsche Bank zich te eeniger tijd hare positie niet meer waardig betoonde, zou de wetgever er dan ooit toe mogen overgaan, dit openlijk te erkennen? Ik geloof het niet, want de gevolgen zouden onberekenbaar zijn. Eene dergelijke handelwijze zou de onpolitiekste daad zijn, die ooit door Regering en Volksvertegenwoordiging kon begaan worden. Het krediet is eene teedere plant, die door den wetgever moet aangekweekt, maar *nimmer* door hem mag vernietigd worden. Berekende de Regering wel wat de gevolgen zouden zijn, wanneer zoo op eenmaal de staf werd gebroken over het krediet eener groote instelling, die zij zelve beschouwde en bij de nieuwe wet wenschte te doen erkennen als „de leidende kredietinstelling van Nederland” ²⁾ Wat toch zou er gebeuren wanneer de Regering aan de Staten-Generaal voorstelde om eene tweede circulatiebank op te richten, wijl de Nederlandsche Bank de positie, haar door den wetgever eertijds verschaft, onwaardig was geworden? Zou dit

---

1) *Memorie van Toelichting*, begeleidende het wetsontwerp *Voorzieningen omtrent de Nederlandsche Bank enz.* § 5.

2) *Mem. v. Toel.* § 5.

niet een sein zijn voor alle biljetten- en depôthouders om zich naar de Bank te spoeden en hunne schuldvorderingen op te vorderen, en zou niet zoo op eenmaal het *prestige* verloren gaan, dat de wetgever eertijds door een monopolie aan de Bank verschaft had? De wetgever zou m. i. eene daad begaan, des te onverantwoordelijker, omdat hij door zijn vroeger gedrag niet weinig had bijgedragen om het kwaad, dat uit zijne latere handelwijze moest voortvloeijen, te verergeren.

De Nederlandsche Bank zal dan ook wel altijd door mannen bestuurd worden, verstandig genoeg om te begrijpen dat geene Regering deze bedreiging ooit zal ten uitvoer leggen. Maar wat wordt er in dat geval van den prikkel der concurrentie, waarvan de Regering zelve blijkens de Mem. v. Toel. de wenschelijkheid inziet?

Doch zelfs wanneer de Bank overtuigd ware dat Regering en wetgever over alle deze bezwaren zouden weten heen te stappen, moest er een ander nadeel ontstaan, dat zoo al niet minder groot, althans gewichtig genoeg was om het stelsel der Regering, of liever de toepassing, die zij er aan wenscht te geven, af te keuren. Prof. Buys heeft er m. i. zeer terecht op gewezen ¹⁾ en anderen hebben het na hem herhaald. Zal dat *ultimum remedium*, waarvan de Regering zich in tijd van nood wil bedienen, de Bank niet als een zwaard van DAMOCLES — de vergelijking is te juist om ze hier niet woordelijk over te nemen — boven het hoofd hangen, en zal de Bank zodoende niet veel afhankelijker van de Regering worden dan ze vroeger ooit geweest is? Zou de drang der omstandigheden haar niet misschien te eeniger tijd tot concessies kunnen verleiden, waartoe zij, indien ze geheel zelfstandig en vrij ware geweest, nimmer zou zijn overgegaan? De ge-

---

1) *Gids*, Julij. 1863. p. 51.

schiedenis der gemonopoliseerde banken van Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Pruisen en Rusland geeft mij het volste recht om op de mogelijkheid er van te wijzen.

Hetzij derhalve de Bank van den beginne af overtuigd is dat de Regering hare bedreiging nooit zal ten uitvoer leggen, hetzij zij die overtuiging niet heeft, in beide gevallen zal het middel door de Regering voorgesteld, en waardoor zij de voordeelen van het monopolie met de voordeelen der concurrentie wil trachten te vereenigen, zijn doel missen en noodlottig *kunnen*, en ik voeg er bij, onder een minder goed bestuur dan het tegenwoordige, *moeten* werken.

Laat ons thans nog een oogenblik stilstaan bij de mogelijkheid, dat de explicatie door de Regering aan het wetsontwerp gegeven, geen ingang vinde bij de leden der Kamers, maar dat deze zich integendeel voor de oprigting van meerdere banken verklaren. De Regering zal dan, zooals onder een constitutionelen regeringsvorm past, aan den wensch der Volksvertegenwoordiging gehoor geven, haar persoonlijken afkeer tegen meerdere circulatiebanken trachten te overwinnen en zoo mogelijk geheel ter zijde stellen. In dat geval staat men echter weder aan nieuwe moeilijkheden bloot, soortgelijke moeilijkheden, als men ook op het gebied der naamlooze vennootschappen zou hebben ondervonden, wanneer de Nederlandsche wetgever van 1838 niet de wijsheid had gehad te bepalen dat de koninklijke bewilliging tot oprigting eener naamlooze vennootschap niet kon geweigerd worden, tenzij de maatschappij, wier erkenning werd aangevraagd, in strijd was met de openbare orde of de publieke zeden.

Persoonlijke invloed, gunst, willekeur zullen zich krachtig doen gelden, waar het bij quaesties als deze, waarmeê het pecuniëel belang der aanvragers gemoeid is, aan eenige weinigen wordt overgelaten te beslissen of de aangevraagde concessie zal worden toegestaan of geweigerd. Niemand staat

hierbij op een geheel onzijdig standpunt; men laat zich altijd door invloeden van buiten meêslepen, daargelaten nog de moeilijkheid om in elk gegeven geval met juistheid te beoordeelen wat goed- en wat afkeuring verdient, wat nuttig en wenschelijk is, wat daarentegen schadelijk is of gevaarlijk kan worden. Men geraakt altijd, hetzij Regering of wetgever de concessie verleene, in een van de beide volgende moeilijkheden; er zal òf op het voorbeeld van de Engelsche *Board of Trade*, die tot het jaar 1856 belast was met het verleenen van octrooijen aan de maatschappijen, die het voorregt eener beperkte verantwoordelijkheid hadden aangevraagd, bijna stelselmatig moeten worden geweigerd, òf men zal zich aan het gevaar bloot stellen concessies te verleenen aan vennootschappen, die eigenlijk niet genoeg krediet verdienen, maar omdat zij van Staatswege zijn onderzocht en niet te ligt bevonden, in de oogen van het publiek voor soliede doorgaan, tot dat eindelijk de waarheid aan het licht komt. Dit laatste nadeel is zelfs door de tegenwoordige wetgeving betreffende naamlooze vennootschappen niet geheel opgeheven. Door de woorden „Koninklijke bewilliging” of „opgerigt bij Kon. besluit van . . . .,” heeft het publiek dikwijls b. v. vertrouwen gesteld in levensverzekering-maatschappijen, enz. die op verkeerde berekeningen gegrond, later de hoop van menigeen hebben in duigen gestort.

Hoeveel grooter zullen de nadelen zijn, wanneer maatschappijen, door Regering en Volksvertegenwoordiging met den stempel der soliditeit voorzien, blindelings door het publiek vertrouwd worden! Doch, met het oog op het thans wet geworden Ontwerp, mag men het gelukkig noemen dat het faillissement eener bank nimmer zulke nadeelige gevolgen na zich kan slepen als dat eener levensverzekering-maatschappij, waarin de onbemiddelde zijne door langdurige onthouding bijeengezamelde spaarpenningen gestort heeft, om op

zijn ouden dag een onbezorgd leven te leiden, of de toekomst van vrouw en kroost na zijnen dood te verzekeren. Daarenboven zijn de kansen om wel te slagen en zich het vertrouwen van een groot publiek te verwerven voor eene onsoliede circulatiebank veel geringer dan voor eene levensverzekering-maatschappij, die gegrond is op ingewikkelde berekeningen, waarvan de juistheid slechts door weinigen kan worden nagegaan, en het minst van allen door die klasse van menschen, welke er het meeste gebruik van maken. De personen daarentegen, die het meeste belang hebben bij de soliditeit eener bank zijn kooplieden, die, gelijk wij boven gezien hebben, ook juist het best in de gelegenheid zijn om over de soliditeit eener bank te oordeelen.

Bij de jongste beraadslagingen over het Ontwerp van Bankwet in de Tweede Kamer, verhieven dan ook verscheidene leden ¹⁾ hun stem tegen de magt, die het wetsontwerp aan de Staten-Generaal verleende: „Het zal, wanneer men zich den loop der zaak voorstelt,” zeide de Heer VAN HEUKELOM in de zitting van 18 Nov. „niet moeilijk zijn zich voor te stellen in welke groote bezwaren en onaangenaamheden men zich steken zal. Vooreerst de quaestie, of er behoefte bestaat aan vermeerdering van circulatiebanken. En neem eens aan, dat die behoefte wierd erkend, daarna de moeilijkheid om te weten *aan wien* het oprigten eener nieuwe bank te gunnen. Want het ligt niet in het denkbeeld van deze wet, dat men bijv. bij eene volgende wet volkomen vrijheid zou schenken; het ligt veeleer in de gedachtenloop van den Minister, dat bij eene volgende gelegenheid zal beraadslaagd worden, of er nog eene bank naast de thans bestaande zal worden opgericht. En bedenk eens

---

1) O. a. de H. H. GEERTSEMA, BLOM, KAPPEYNE VAN DE COPELLO, VAN HEUKELOM EN DE BRAUW. *Bijbl. v. d. Ned. Staatsc.* II. p. 85, 92, 95, 97 en 108.

de moeilijkheid om over die zaak te beslissen, en om de keus te doen tusschen de aanvragers die er dan voor het oprigten eener nieuwe bank zullen zijn. Die keuze zal zeer moeilijk zijn. Want wat heeft men te beslissen? De Regering heeft het gezegd in de Memorie van Toelichting: men zal te beslissen hebben in de eerste plaats over de meerdere of mindere soliditeit van de aanvragers; voorts over de voorwaarden, waarop die aanvragers zullen willen werken. Wat is nu moeilijker? Men ziet hieruit dunkt mij, al wederom het gevaar van een beginsel aan te nemen van uitgebreide Staatstutele; het gevaar van het beginsel dat de Staat zich met alles bemoeit, voor alles zorgt en aan allen volkomen veiligheid wil geven, ook bij die transactiën, waarbij ieder voor zich zelven het best toeziet." 1)

Niet minder krachtig liet de Heer KAPPEYNE VAN DE COPPELLO zich uit tegen het verleenen der concessie door de Wetgevende Magt: „Regeling bij eene speciale wet is het verderfelijkste dat men ons aanbieden kan. Ik wijs u slechts op de verschillende spoorwegconcessies, die aan verschillende maatschappijen, op verschillende tijden, naar verschillende inzigten gegeven zijn. Wie heeft daarbij schade geleden? Het publiek. Daarom verlangt men, en met grond, eene algemeene spoorwegwet. In de bankzaak verlang ik ook eenheid, voor allen gelijke regten; geene speciale wet, die telkens wordt gemaakt met het oog op een bepaald feit, op bijzondere belangen, die in één woord dat contractueel karakter heeft, waardoor de wetgever altijd eenigermate zijn eigenlijk terrein verlaat, dat bestaat in het stellen van algemeene regels." 2)

Het zal overbodig zijn hier nog iets bij te voegen. De op-

1) *Bijbl. d. Ned. Staatsc.* 1863—1864. II. p. 97.

2) *Bijblad*, I. I. p. 95.

genoemde bezwaren tegen het verleenen der „*Legalconcession*” zijn zoo gewigtig, dat zij m. i. voldoende waren om de aanneming van het wetsontwerp te ontraden. Het werd echter zoowel in de Tweede ¹⁾ als in de Eerste Kamer ²⁾ aangenomen, zoodat thans, dus luiden de woorden van art. 1 der wet: „geen circulatiebank kan worden opgericht anders dan krachtens eene bijzondere wet en op den voet en de voorwaarden bij zoodanige wet te verleenen.”

Deze wet zal in den eersten tijd wel niet uitdrukkelijk door eene nieuwe vervangen worden, maar mag men daarom aannemen dat de bovenstaande beschonwingen op dit oogenblik alle praktisch belang hebben verloren? Ik geloof deze vraag ontkennend te mogen beantwoorden. Het zal allcen van de wetgevende magt afhangen om de boven opgesomde bezwaren tegen de wettelijke concessie te bevestigen of weg te nemen. De wetgever kan stilzitten tot zich de behoefte aan meerdere circulatiebanken werkelijk openbaart, en er nieuwe aanvragen gedaan worden. Doch dan zal het aangenomen beginsel nogmaals het onderwerp eener ernstige overweging moeten uitmaken en men zal bij die gelegenheid het besluit kunnen nemen om de voorwaarden, aan den eersten aanvrager gesteld, zooveel mogelijk op alle verdere maatschappijen, die concessie aanvragen, toe te passen, en om geen enkel aanzoek, met het oog op den persoon des aanvragers, te weigeren. Dit zal het eenige middel zijn om de nadeelen, die anders uit de toepassing van art. 1. der onlangs in werking getreden wet zullen moeten voortvloeijen, geheel weg te nemen.

Ik had mij oorspronkelijk voorgenomen in dit hoofdstuk

---

1) 20 Nov. 1863, met 41 tegen 17 stemmen.

2) 21 Dec. 1863, met 32 tegen 2 stemmen.

de argumenten, in de Memorie van Toelichting ten voordeele van het behoud van het monopolie in het circulatiebankwezen aangevoerd, nader te onderzoeken. Sedert evenwel het wetsontwerp in de Tweede Kamer is ter sprake gebracht en aldaar aanleiding heeft gegeven tot eene zeer belangrijke gedachtenwisseling tusschen de voor- en tegenstanders van meerdere circulatiebanken, kwam het mij doelmatiger voor de argumenten dezer laatste als leidraad bij mijn onderzoek te gebruiken.

Een dergelijk onderzoek toch heeft niet alleen een wetenschappelijk maar ook een praktisch belang. Wel is waar is op dit oogenblik de gelegenheid afgesneden om het denkbeeld eener onbepaalde vrijheid tot oprigting van banken, onder algemeene waarborgen, te verwezenlijken, doch gelijk wij gezien hebben, de oprigting van meerdere circulatiebanken is bij de nieuwe wet niet uitgesloten. De wetgevende magt zal bij de aanvraag van de eerste de beste circulatiebank te beslissen hebben of de oprigting van dergelijke maatschappijen in het algemeen wenschelijk is. Van haar oordeel zal derhalve de toekomst van het bankwezen in Nederland afhangen. Verleent zij telkens de aangevraagde concessie, zooveel mogelijk onder gelijke voorwaarden voor allen, dan zullen de bezwaren, door de tegenstanders van het wetsontwerp, voornamelijk met het oog op de toepassing die de Regering er aan wenschte te geven, aangevoerd, voor het grootste gedeelte wegvallen.

Het is niet onwaarschijnlijk dat de Kamer weldra een beslissend oordeel zal moeten uitspreken. Om verschillende redenen mag het wenschelijk worden geacht dat de gelegenheid daartoe niet lang uitblijve. Elke toestand van onze kerheid is op zich zelf reeds nadeelig. Maar de aanvraag tot oprigting eener tweede circulatiebank zou tevens een verblijdend bewijs zijn van eenige meerdere belangstelling in

het bankwezen in ons vaderland, die zich tot dus verre nog slechts in onze beide groote hoofdsteden door de oprigting van een paar depositobanken geuit heeft, en met het buitenland vergeleken nog zeer gering is.

De uitslag der stemming over het wetsontwerp laat het oordeel der Kamer geheel in het onzekere. Enkele leden der Kamer verdedigden het monopolie der Nederlandsche Bank, doch de groote meerderheid sprak geen bepaald oordeel uit. Uit het voorloopig verslag der Commissie van Rapporteurs bleek, dat nagenoeg de helft der Leden, die aan het onderzoek deel namen, zich voor het stellen van algemeene regelen verklaarden, de meesten der overige wilden niet verder gaan dan de mogelijkheid open stellen om, wanneer de wetgever dit in het algemeen belang nuttig oordeelde, onder telkens bij de wet te bepalen voorwaarden nevens de Nederlandsche bank andere circulatiebanken in het leven te roepen. Slechts enkele leden wenschten den thans feitelijk bestaanden toestand bij de wet bestendigd te zien en dus de Nederlandsche Bank voortdurend als *eenige* circulatiebank hier te lande, met uitsluiting van alle andere, gchandhaafd te zien. ¹⁾ Daar het Voorloopig Verslag echter niet aangaf hoeveel leden aan de discussie hadden deelgenomen, bleef de beantwoording der vraag, op welke wijze zich de tusschenkomst van de Tweede Kamer zal doen gelden, geheel en al onzeker.

Met het oog op de beslissing die de wetgevende magt derhalve, zoo wij hopen, weldra zal moeten nemen, geloof ik dat eene beoordeeling der argumenten van de voorstanders van het bankmonopolie eenig nut kan hebben. Wan-

---

1) § 2 van het *Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot voorzieningen omtrent de Nederlandsche Bank enz.* te vinden in het *Bijbl. v. d. Nederl. Staatsc.* 1863—1864. p. 245 volg.

meer de concessie tot oprigting eener tweede circulatiebank wordt aangevraagd, is het niet onwaarschijnlijk, dat men tegen het verleenen derzelve soortgelijke argumenten zal aanvoeren, als thans gediend hebben om het wetsontwerp door de Kamer te doen aannemen. Mogt dit het geval zijn, dan zou een onderzoek naar de waarde dier argumenten niet geheel overbodig zijn.

De leden der Kamer, die zich tegen eene algemeene wetgeving op het bankwezen verklaarden, verdeelden zich in drie partijen:

1°. De absolute tegenstanders van meer dan eene circulatiebank.

2°. Zij, die meenden dat het oogenblik nog niet gekomen was om tot de oprigting van meerdere circulatiebanken over te gaan.

3°. Zij, die het bestaan van meerdere circulatiebanken ook reeds onder de tegenwoordige omstandigheden wenschelijk achtten, maar voorzigtigheidshalve in den beginne nog aan eene speciale wet in ieder voorkomend geval boven eene algemeene wetgeving de voorkeur gaven.

Deze laatsten grondden hun gevoelen voornamelijk op de overweging, dat het bankwezen nog te weinig bij ons bekend is, om thans reeds tot de vervaardiging van eene algemeene bankwet te kunnen overgaan, aan wier bepalingen alle banken, onder welke omstandigheden ook geplaatst, zouden mochten gehoorzamen en die voor de toekomst verbindend zou zijn. Men oordeelde het daarom voorzigtiger bij de oprigting van de eerste bank, die concessie aanvroeg, voorloopig zekere voorwaarden te stellen, welke men bij latere aanvragen zou kunnen wijzigen, zoo het bleek dat er in de reeds bestaande concessies bepalingen werden aangetroffen, die bij eenige meerdere ondervinding ondoelmatig werden bevonden.

Ik zal dit laatste gevoelen, omdat het op dit oogenblik niet meer van praktisch belang is, hier niet nader onderzoeken en mij alleen bepalen tot de beide eerste, die een directen invloed op het verleenen der concessie zullen kunnen uitoefenen. Ik zal mij daarbij hoofdzakelijk bepalen tot de redevoeringen van de Heeren BETZ en VAN BOSSE, die als de hoofdvertegenwoordigers der beide rigtingen kunnen beschouwd worden, en die nagenoeg alle argumenten, door de andere leden der Kamer aangevoerd, in de verdediging van hun stelsel hebben opgenomen.

De Heer BETZ plaatste zich bij de behandeling der quaestie op een standpunt, waardoor de oprigting van meerdere circulatiebanken voor altijd zou worden uitgesloten. De Heer B. neemt aan, en dit is het argument dat hij zoowel in de Mem. van Toel. als in zijne redevoering in de Tweede Kamer van den 16 Nov. 1863 het meest op den voorgrond stelt, dat er een bankmonopolie moet bestaan in het belang der eenheid van circulatie. Die eenheid bestaat op het oogenblik hier te lande, dit is een hoogst gelukkige toestand, en men zou onverantwoordelijk handelen door dien toestand op te offeren, welke men elders niet dan na de grootste inspanning en na vele opofferingen heeft kunnen verkrijgen. Wanneer wij op dit oogenblik hier te lande geen feitelijke eenheid van circulatie bezaten, zou de wetgever er naar moeten streven haar te verkrijgen; nu zij eenmaal bestaat, zal men haar zorgvuldig moeten handhaven. ¹⁾

Uit een dergelijk oogpunt beschouwd, wordt de opheffing van het monopolie in ons vaderland onmogelijk, want door de oprigting van meerdere banken zou natuurlijk die eenheid van circulatie verbroken worden, welke voor den Heer BETZ een alle andere belangen beheerschende beweegreden is om het

---

1) *Mem. van Toel.* § 5.

bankmonopolie te behouden. Wel is waar is de Heer BETZ van oordeel, dat de concurrentie moet worden toegelaten zoodra de Nederlandsche Bank zich hare positie als leidende kredietinstelling van Nederland niet meer waardig betoont, doch wij hebben boven reeds gezien welke de gevolgen zouden zijn, wanneer de Regering in vereeniging met de Volksvertegenwoordiging openlijk de verklaring aflegde dat de Bank geen vertrouwen meer verdiende. Men mag derhalve veilig aannemen dat dit wel nimmer zal gebeuren.

Ik geloof dus op grond van dit alles den Heer BETZ een absoluut voorstander van het bankmonopolie te mogen noemen.

Gehcel anders was het oordeel van den Heer VAN BOSSE, die niet als verdediger van eenheid van papieruitgifte en van monopolie optrad, doch ze alleen voorloopig nog voorzigtigheidshalve wenschte te behouden. Hij achtte het te gevaarlijk om van een toestand, waarin alles wat de circulatie betreft aan de uitsluitende zorg van de Regering en de Directie der Nederlandsche Bank was overgelaten, plotseling over te gaan tot een toestand, waarin ieder zonder regel of maat bankbiljetten zou kunnen uitgeven. Hij meende dat die sprong te groot zou zijn en achtte de zaak van te groot belang dan dat men het publiek niet zachtkens zou gewinnen aan het denkbeeld, dat het ook in *dit* opzigt geroepen zal worden uit eigen oogen te zien. Volgens zijn oordeel was ons publiek op het oogenblik nog niet rijp voor zoodanigen overgang. Men zou derhalve nog een tijd lang moeten toezien eer men verandering bragt in het stelsel, tot dus verre gevolgd. Misschien zou het thans reeds zeer goed gaan, zoo men tot de vrije toelating van circulatiebanken overging, en misschien zou de ondervinding leeren dat de tegenstanders van dit stelsel volkomen ongelijk hadden, maar het zou toch niet onmogelijk zijn dat het anders ware, en dat men eene kostbare ondervinding opdeed.

De Heer VAN BOSSE wil daarom dat de depositobanken zich vrij ontwikkelen en verlangt dat de wetgever aan deze soort van kredietinstellingen geene enkele beperkende bepaling in den weg legge. Hij wenscht den in dit opzigt bestaanden toestand te bestendigen, en toe te zien of, na de ontwikkeling van dien toestand, de tijd zal geboren worden om aan ons bankwezen, wat de circulatie betreft, meer vrijheid toe te kennen. ¹⁾

De Heer VAN BOSSE houdt het voor zeer wel mogelijk, dat eene verandering van den bestaanden toestand binnen 25 jaren wenschelijk zij, doch vindt een voldoende waarborg voor de belangen van het algemeen in het Wetsontwerp, dat in ieder speciaal geval de tusschenkomst van de Wetgevende Magt vordert. Zoodra het uit de resultaten, die de depositobanken hebben opgeleverd, blijkt dat men genoegzame ondervinding van het bankwezen heeft opgedaan, om dergelijke inrigtingen goed te besturen, zal men er bij analogie uit mogen afleiden dat ook de oprigting van meerdere circulatiebanken thans verder zonder gevaar is, en zal de Wetgevende Magt, wanneer de concessie tot oprigting van nieuwe circulatiebanken wordt aangevraagd, deze gerust kunnen verleen. ²⁾

Er bestaat derhalve een in het oog loopend verschil tusschen het stelsel van den Minister van Finantiën en van den Heer VAN BOSSE. Terwijl de eerste meent dat de eenheid van circulatie een zoo overwegend belang is dat alle andere er bij moeten achterstaan, en ons vaderland gelukkig noemt omdat die eenheid van circulatie hier nimmer, zooals in de meeste andere landen, verbroken is, ziet de Heer VAN

---

1) Redevoering gehouden in de Tweede Kamer op 14 Nov. 1863. *Bijl.* p. 80.

2) l. l. p. 82 vgl. p. 80.

BOSSE reeds de oprigting van meerdere circulatiebanken in het verschiet en wil er alleen nog niet dadelijk toe overgaan, omdat de natie nog te weinig ondervinding heeft opgedaan en nog niet geleerd heeft uit eigen oogen te zien, een toestand echter die zich bij eene meerdere uitbreiding der depositobanken langzamerhand zal moeten verbeteren.

Het kwam mij daarom het doelmatigst voor het eene stelsel na het andere te behandelen. Het ligt echter in den aard der zaak dat beider argumenten soms van denzelfden inhoud zijn, hoewel hun strekking geheel verschillend is. Zoo wijst de Heer BETZ b. v. op de nadeelen die het bestaan van meerdere circulatiebanken elders heeft opgeleverd, om daaruit tot bestendinging van het monopolie aan te dringen, terwijl de Heer VAN BOSSE dezelfde feiten aanvoert, doch alleen om aan te toonen dat een plotselinge overgang tot de vrijheid op dit oogenblik nog gevaarlijk zou kunnen zijn. Het volgt hieruit van zelf dat de gronden, door den Min. voor het voortdurend behoud van het monopolie aangevoerd, bij ons onderzoek verreweg de meeste plaats zullen innemen. Onder vermindering van alle nuttelooze herhalingen, zal ik bij de behandeling van het stelsel van den Heer v. B. veel korter kunnen zijn en, mij bepalende tot de vraag of de oprigting van meerdere circulatiebanken in ons vaderland op *dit* oogenblik reeds wenschelijk is, wat de gevaarlijke zijde daarvan betreft, grootendeels kunnen volstaan met eene verwijzing naar hetgeen daaromtrent reeds vroeger werd opgemerkt.

§ 2.

De argumenten van den Heer BETZ, voor het behoud van het bankmonopolie in ons vaderland, zijn in de hoofdzaak de volgende:

1°. Het uitgeven van bankbiljetten is het stellen eener munt naast de rijksmunt. De Staat is verplicht zorg te dragen voor de munt. Het is derhalve alleen de wetgever, die bepalen kan aan wien en hoe de uitgifte van bankbiljetten, als een deel uitmakende van de geldcirculatie, kan worden toegestaan.

2°. Iedereen is niet in staat de soliditeit van een bankbiljet te onderzoeken. Men kan daarenboven niet vergen dat het publiek telkens nagaat of een bankbiljet ook soms insoliede is. Het publiek moet derhalve niet veronderstellen dat een bankbiljet goed is, maar daarvan zeker zijn. De soliditeit van het bankbiljet moet *a priori* vaststaan, en dit kan alleen verkregen worden door de handhaving van het monopolie.

3°. Er moet eenheid van papircirculatie bestaan. Het bankbiljet moet overal evenveel waard en evenzeer gewild zijn. Dit zou het geval niet zijn als men meerdere circulatiebanken had.

4°. Het voorbeeld van andere landen: Frankrijk bezit slechts ééne bank, even als Oostenrijk. In België is men van de veelheid tot de eenheid moeten terugkeeren. Engeland streeft naar die eenheid. Men zou onverantwoordelijk handelen hier een toestand vaarwel te zeggen, dien men elders niet dan na groote inspanning en na vele opofferingen heeft kunnen verkrijgen.

5°. De nadeelige resultaten die de veelheid van circulatiebanken in Engeland en Noord-Amerika, heeft opgeleverd.

Wij zullen deze vijf hoofdpunten, waarop het stelsel van den Heer BETZ berust, achtereenvolgens nader onderzoeken.

Wat het eerste punt betreft, het valt dadelijk in het oog, dat men de gegrondheid er van aannemende noodzakelijk tot een voor de vrijheid zeer ongunstig resultaat moet komen. Wanneer het bankbiljet een deel uitmaakt van de geldcirculatie in het algemeen, gelijk de Heer BETZ zich uitdrukt,

dan zal de Staat, die verplicht is voor eene goede geldeirculatie te zorgen, het regt tot uitgifte onmogelijk aan iedere maatschappij kunnen toestaan. De Heer BETZ komt dan ook tot dit resultaat, wanneer hij zegt: „De zaak aangaande de uitgifte van bankbiljetten mag, naar mijne overtuiging, de wetgever *nimmer* uit de handen geven. Het geldt hier de geldcirculatie, die de wetgever gehouden is te regelen. En neemt men nu aan, dat het bankbiljet een deel van die geldeirculatie uitmaakt, dan moet de wetgever de regeling daarvan aan zich houden.”¹⁾

Ik heb er niets tegen dat de wetgever de waarborgen, bij naamlooze vennootschappen in het algemeen gesteld, voor circulatiebanken onvoldoende acht, en op grond daarvan deze inrigtingen aan eene bijzondere regeling wenscht te onderwerpen. Als politiemaatregel — ik neem het woord politie hier in zijnen meest uitgebreiden zin — laat dit zich zeer wel verdedigen. In het algemeen belang mogen aan de vrijheid der banken zekere beperkingen gesteld worden, en ik heb in het vorige hoofdstuk zelf de wenschelijkheid er van trachten aan te toonen. Het kan verder een punt van overweging uitmaken of het algemeen belang hier een monopolie vordert, dan of er meerdere circulatiebanken, onder zekere waarborgen tegen misbruiken, behooren te worden toegelaten, een punt dat wij later in de gelegenheid zullen zijn uitvoerig te onderzoeken, maar de bewering van den Heer BETZ dat de wetgever het circulatiebankwezen moet regelen en het regt tot uitgifte van bankbiljetten aan slechts eene instelling moet afstaan, op grond dat het bankbiljet een deel uitmaakt der geldeirculatie, noem ik eene *petitio principii*.

De Heer BETZ verliest eene groote zaak geheel uit het oog: wanneer een bankbiljet werkelijk dezelfde diensten bewijst als

---

1) Redevoering van den Min. v. Fin. op 18 Nov. 1863. *Bijbl.* p. 98,

geld, en overal in betaling wordt aangenomen, waar men geld in betaling aanneemt, is dit òf het gevolg van het krediet dat de uitgever zich op regtmatige wijze verworven heeft, dat hij m. a. w. door een langdurig soliede en beleidvol bestuur verdiend heeft, òf van eene kunstmatige ondersteuning van het krediet van Staatswege, wanneer het eene om bijzondere redenen geprivilegiëerde instelling betreft. Wanneer men *a priori* begint met de bewering dat de Staat alleen de magt heeft om het regt tot uitgifte van bankbiljetten aan eene instelling af te staan, omdat de Staat alleen het regt heeft om munt te slaan, en omdat „de uitgifte van bankbiljetten is het stellen eener munt naast de rijksmunt,” vergeet men dat er vooraf had moeten bewezen worden dat, wanneer er meerdere circulatiebanken worden opgericht, de door deze uitgegevene bankbiljetten ook overal even als geld zouden worden aangenomen, iets wat de Heer BETZ later zelf ontkent, wanneer hij zegt dat bij het bestaan van zelfstandige banken te Leeuwarden of te Groningen en in Noordbrabant, het Noordbrabantsche bankbiljet in Noordbrabant meer gewild zou zijn dan te Leeuwarden of te Groningen en omgekeerd.

Wanneer dit laatste nu waar is, en ik twijfel er geen oogenblik aan, omdat de ondervinding der Engelsche Landbanken en der Fransche departementale Banken geleerd heeft dat iedere bank een zekeren kring heeft, waar binnen hare biljetten algemeen als betaalmiddel worden aangenomen, dan houdt de gelijkstelling van bankbiljetten met rijks munt van zelf op waar te zijn en vervalt het geheele argument van den Minister. Want dat het bankbiljet het geld in de circulatie vervangt, zal op zich zelf wel geen argument kunnen zijn om de uitgifte er van aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen. Coupons en assignaties op bankiers doen dit eveneens; de eerste worden bij ons te lande algemeen door personen aangeno-

men die niet over de waarde er van kunnen oordelen, en de laatste evenzoo in verscheidene graafschappen van Engeland, waar zij een algemeen betaalmiddel zijn onder de landbouwdrijvende bevolking. Men heeft, voor zoo ver mij althans bekend is, nooit beweerd dat de Staat in den vorm eener speciale vergunning het regt behoorde te verleenen om coupons, assignaties of wissels uit te geven. En toch zijn deze alle „bestemd om voor een deel de circulatie van het metaal te vervangen.” Het kan derhalve alleen de bedoeling van den Heer BETZ geweest zijn, dat de Staat de vergunning om bankbiljetten uit te geven, aan zich behoorde te houden, zoolang het bankbiljet het geld door het geheele Rijk vervangt en derhalve op eene lijn met het geld kan gesteld worden. Doch daar dit niet meer het geval zal zijn wanneer er meerdere banken worden opgericht en b. v. het biljet der Noordbrabantsche Bank in Groningen en Vriesland niet algemeen, maar alleen door kooplieden, enz. zal worden aangenomen, waardoor het als van zelve eenigzins het karakter van handelspapier verkrijgt, moet het argument van den Heer BETZ al zijn kracht verliezen.

Men zal derhalve een van beiden zien gebeuren wanneer er meerdere circulatiebanken bestaan; hare biljetten zullen of tot de plaats waar zij zijn uitgegeven en hare onmiddellijke omgeving beperkt blijven, en elders slechts door dezen en genen worden aangenomen, maar door de groote menigte worden geweigerd, en dan vervalt het argument van den Minister tegen de oprigting dier banken, want zij houden dan op met geld gelijk te staan; of zij zullen om dezelfde reden als die der Nederlandsche Bank, namelijk ten gevolge van een langdurig soliede gedrag, algemeen door het geheele land in betaling worden aangenomen, doch dan verdwijnt ook elk redelijk bezwaar om het bestaan van eene dergelijke bank niet toe te laten.

Geen vrije circulatiebank, in Nederland opgericht, zal hare biljetten tot een algemeen gewild circulatiemiddel kunnen verheffen, tenzij zij in hare antecedenten genoegzame waarborgen oplevere voor een voorzigtig beheer; doch dan zal de Staat ook in het algemeen belang eene dergelijke instelling moeten toelaten, al zij het dan ook dat hare biljetten werkelijk aanleiding begonnen te geven tot de overdragtelijke uitdrukking dat zij eene munt stellen naast de rijksmunt. Dat het recht tot uitgifte van bankbiljetten niet door iedere bank mag worden uitgeoefend, omdat de Staat alleen het recht heeft munt te slaan, is eene bewering, die, hoe dikwijls ook als argument ten voordeele van het monopolie aangevoerd, evenmin van een praktisch als van een theoretisch standpunt kan worden volgehouden; van een theoretisch standpunt niet, omdat het bankbiljet niets anders is als de verbindtenis van een bankier of bankvennootschap, om eene zekere geldsom te betalen, die geheel *vrijwillig* in de plaats van geld wordt aangenomen even als wissels, assignaties op bankiers enz.; doch evenmin van een praktisch standpunt, omdat ieder bankbiljet het geld niet *algemeen* vervangt, en omdat zijne geschiktheid om als circulatiemiddel gebruikt te worden, even als bij den wissel enz. alleen afhangt van het krediet van hem, die zich door zijne onderteekening verbonden heeft tot de betaling der daarop uitgedrukte geldsom.

De geheele theorie van den Heer BETZ berust op eene verwarring van bankbiljetten met papieren geld. Wanneer de Heer BETZ beweerd had dat de Staat verplicht is voor de uitgifte van papieren geld (muntbiljetten) te zorgen, omdat het papieren geld het metaal in de circulatie vervangt, zou ik mij volkomen met die nitspraak kunnen vereenigen. Doch er bestaat een groot verschil tusschen een muntbiljet en een bankbiljet. Wie geen vertrouwen stelt in den uitgever van het bankbiljet, kan *weigeren* om het aan te nemen. Maar

geheel anders is het bij het muntbillet, dat door de wet tot een wettig betaalmiddel is verheven. Wanneer ik het regt heb van mijn schuldenaar eene zekere geldsom te vorderen, zal ik mij tevreden moeten stellen met eene betaling in muntbilletten. Zoo de Staat aan bijzondere inrigtingen overliet papieren geld of muntbilletten uit te geven, zou hij onverantwoordelijk handelen, want hij zou mij op die wijze noodzaken genoeg te nemen met de betaling in eene schuldvordering, die misschien door zekere omstandigheden een groot gedeelte van hare waarde zal kunnen verliezen, en voor wier vastheid van waarde de Staat in geen geval volkomen zal kunnen instaan.

Wat zal er nu geschieden, wanneer men op grond der theorie van den Heer BIERZ, dat het bankbillet een munt is naast de rijksmunt, aan ééne instelling het uitsluitend regt tot nitgifte van bankbilletten verleent? Zal de Staat op die wijze niet in de oogen van het publiek aan het bankbillet het karakter geven van papieren geld, zal hij het publiek niet in den waan brengen dat het bezit van bankbilletten even zeker is als het bezit van geld? Men zou zich misschien met deze handelwijze nog kunnen vereenigen wanneer de Staat, het oppertoezicht over eene gemonopoliseerde circulatiebank op zich nemende, daardoor de inwisselbaarheid der bankbilletten ten allen tijde volkomen zeker maakte. De circulatiebank zou daardoor wel is waar, zoo al niet in naam toch in der daad eene staatsinstelling worden, maar het toezicht van den Staat, zou het publiek dan tegen alle mogelijke gevaren waarborgen. Doch de Staat zal door zijn toezicht, door zijne bemoeijingen, nimmer de nakoming der verbindtenissen van de bank voldoende kunnen verzekeren. Zal de Staat vorderen dat de bank voortdurend eene aan het bedrag der uitgegeven bankbilletten geëvenredigde hoeveelheid specie in kas houde? Ik heb vroeger aangetoond hoe

weinig waarborgen die bepaling op zich zelve geeft. Zal dan het toezigt van den Staat moeten dienen om roekeloze operatiën tegen te gaan, om te verhinderen dat de bank onsoliede wissels disconteert, of kapitaal verschaft tegen een onzeker onderpand? Bij een weinig nadenken zal men inzien dat een dergelijk toezigt onuitvoerbaar is en daarom niet de minste waarborgen oplevert. Het is overbodig hier verder over uit te wijden. De ondervinding heeft trouwens meermalen getoond dat het toezigt van den Staat niet in staat was om de schorsing der betalingen van eene gemonopoliseerde circulatiebank tegen te gaan.

Ik ben door bovenstaande redenering reeds op het terrein gekomen van het tweede argument van den Heer BETZ. „Een bankbillet is geheel en al eene zaak van *vertrouwen*. Het publiek moet niet veronderstellen dat een bankbillet goed is, maar daarvan zeker zijn; dit moet *a priori* vaststaan. Iedereen toch is niet in staat, telkens de soliditeit van zulk een bankbillet te onderzoeken. Men heeft gesproken van het minkundige publiek, dat geen bankbilletten in handen kreeg, maar zelfs van het *kundige* publiek is het niet te vergen, dat het telkens onderzoekt of een bankbillet ook soms insoliede is. Daartoe is ook geene gelegenheid, want een zoodanig billet gaat dagelijks van hand tot hand.”¹⁾

Ik wensch naar aanleiding van de woorden van den Heer BETZ twee vragen te doen; vooreerst, is het noodig dat de deugdelijkheid van het bankbillet *a priori* vaststa? en ten tweede, is het wenschelijk dat men meene dat die deugdelijkheid boven allen twijfel verheven is?

De Heer BETZ beantwoordt de eerste vraag bevestigend en grondt zich daarbij op eene overweging, die reeds menigmaal tegen het bestaan van meerdere circulatiebanken is aan-

1) *Bijbl. v. d. Nederl. Staatsc.* p. 90¹⁰.

gevoerd, maar er m. i. niets tegen bewijst: iedereen, zegt de Heer B., is niet in staat de soliditeit van een bankbillet te onderzoeken. Men maakt zich echter eene verkeerde voorstelling van de zaak, wanneer men aanneemt dat dit bij het bestaan van meerdere circulatiebanken noodzakelijk zal zijn. Ik heb dit boven reeds aangetoond. Het groote publiek laat de kooplieden over de soliditeit eener bank oordeelen, vooreerst omdat deze verreweg het meeste belang hebben bij eene naauwkeurige kennis van den toestand der bank en ten tweede, omdat deze alleen in staat zijn met juistheid over hare handelingen te oordeelen. 1) Het minkundige publiek zal derhalve niets anders te doen hebben dan huu voorbeeld te volgen. Stelt iemand geen vertrouwen in dit oordeel, dan staat het hem volkomen vrij het aangeboden bankbillet te weigeren. Stelt hij er wel vertrouwen in, dan is het overbodig dat hij zelf een onderzoek instelt.

Men meene evenwel niet, wanneer er in ons vaderland meerdere circulatiebanken verrijzen, dat zich de biljetten dier nieuwe inrigtingen, voordat zij langdurige bewijzen van soliditeit hebben gegeven, overal ingang zullen weten te verschaffen. Ons publiek is in dit opzigt eerder te wantrouwend dan te ligtgeloovig. Hoe weinig ondervinding wij in ons vaderland op het punt van circulatiebanken ook nog eerst hebben opgedaan, dit ééne is althans voldoende uitgemeekt. Men sla slechts het Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje van het jaar 1852 op 2) om er zich dadelijk van te overtuigen. Gedurende de eerste jaren van het bestaan der Nederlandsche Bank bleef het cijfer harer billettencirculatie zeer gering. Na een eenjarig bestaan bedroeg het slechts 1,80 mill. gulden, een jaar later 3,72

1) Vgl. boven pag. 293.

2) Pag. 255.

mill.; eerst in 1821 klom het boven de 10 mill.; wisselde daarop tot aan het jaar 1832 tusschen de 10 en 20 mill., en vervolgens tot aan 1843 tusschen 20 en 30 mill. In 1849 steeg het voor het eerst boven 40 mill. en begon van toen af zeer snel toe te nemen; het was in 1854 reeds meer dan verdubbeld, en bereikte in 1861 103,6 mill.

Wij zien dus dat de Bank haar circulatie slechts zeer langzaam heeft kunnen uitbreiden, en dat zij vooral aan de laatste jaren dat aanzienlijk bedrag aan omlopende bankbiljetten te danken heeft, dat thans op hare maandelijksche balans voorkomt. Dit mag voldoende zijn om alle vrees weg te nemen dat het publiek de biljetten eener bank te ligtvaardig zal aannemen, vooral wanneer men daarbij weet dat de metaalvoorraad der Bank bijna altijd grooter was dan het bedrag harer biljetten, zoodat er niet de minste vrees bestond, dat zij hare verbindtenis tot inwisseling niet zou kunnen nakomen.

Wij komen derhalve tot het resultaat dat eene pas opgerigte bank, al gedraagt zij zich nog zoo soliede, hare biljetten aanvankelijk alleen onder de kooplieden in omloop zal kunnen brengen, en dat zij eerst later onder het niet handeldrijvende publiek ingang zullen vinden, en dan nog in den beginne alleen op de plaats, waar zij gevestigd is; en ten tweede, wanneer later hare biljetten, even als die der Nederlandsche Bank, door het geheele land van hand tot hand gaan, dat dit alleen het gevolg zal zijn van een krediet dat zij zich door een jaren lang soliede gedrag op geoorloofde wijze verworven heeft.

Het is in dat geval echter volkomen onnoodig dat iedere minkundige de soliditeit van het bankbiljet beoordeele. Hij kan dit veilig aan den handelstand overlaten, die door het toezigt, dat hij over de handelingen van het bankbestuur houdt, een allergunstigsten invloed op de soliditeit der bank kan uitoefenen.

De Heer BETZ echter, en dit acht ik juist het gevaarlijkste van zijn stelsel, wil ook den handel niet over de soliditeit van het bankbillet laten oordeelen. Men moet niet veronderstellen dat een bankbillet goed is, maar daarvan zeker zijn; dit moet *a priori* vaststaan. De wetgever zal daarom verklaren welke bank met uitsluiting van alle andere soliede is en aan deze het monopolie van papieruitgifte verleenen.

Doch wat moet er op die wijze worden van de contrôle van het publiek? wanneer het bankbillet, volgens de leer van den Heer BETZ, tot eene zaak wordt gemaakt van *blind vertrouwen*, wanneer er niet meer mag getwijfeld worden aan zijne deugdelijkheid, wanneer deze zelfs reeds voor dat de circulatiebank het heeft uitgegeven moet vaststaan? Zou de deur niet openstaan voor de grofste misbruiken?

Dat de Staat slechts ééne circulatiebank toelaat, zou nog kunnen worden goedgekeurd, wanneer het althans te bewijzen ware, dat de nadeelen der vrije concurrentie grooter zijn dan hare voordeelen. Maar nadat de Staat dan eenmaal in het algemeen belang besloten had niet meer dan eene circulatiebank toe te laten, zou hij zijn taak als geëindigd moeten beschouwen. Hij zal het verder aan het publiek moeten overlaten zelfstandig en onbevooroordeeld over de handelingen der bank te oordeelen, en het zelf moeten laten beslissen of het in de biljetten dier instelling vertrouwen zal stellen of niet. Doch wat zal er integendeel geschieden wanneer het publiek, de leer van den Heer BETZ aannemende, aan de gemonopoliseerde instelling blindelings krediet schenkt? Dat deze den voornaamsten spoorslag mist om zich voorzigtig te gedragen, en dat al de voordeelen der periodieke openbaarmaking der bankbalans geheel verloren gaan, die gelijk ons uit de boven aangehaalde getuigenis van een Directeur der Bank van Engeland bleek, bij eene

gemonopoliseerde bank niet minder nuttig werkt dan onder vrije mededinging, ja het eenige afdoende middel is, om onder het genot eener vrije drukpers, de misbruiken waaraan de gemonopoliseerde instelling zich, zonder haar bestaan in de waagschaal te stellen en derhalve ongestraft, zal kunnen schuldig maken, zoo al niet te verhinderen, althans cenigermate tegen te gaan. 1)

Mijn resultaat is derhalve dit. De Staat te laten zorgen voor de soliditeit der bank is een hoogst gevaarlijk beginsel, waardoor de bank in een toestand van afhankelijkheid geraakt, die in tijd van finantiëele ongelegenheid aanleiding zal kunnen geven tot allerlei misbruiken, terwijl de Staat, zelfs bij het naauwkeurigst mogelijke toezigt toch nimmer de soliditeit der inrigting geheel zal kunnen verzekeren. Het krediet van een bankbillet zal derhalve, ook wanneer het uitsluitend door eene gemonopoliseerde instelling wordt uitgegeven, door het publiek *alleen* moeten beoordeeld worden, zonder dat de Staat daarop eenigen invloed zal mogen uitoefenen. Wanneer dit echter zoo is, en ik geloof dat het door iedereen zal moeten worden toegestemd, dan vervalt daardoor van zelf het tweede argument van den Heer BETZ tegen het bestaan van meerdere circulatiebanken; want zoowel in het een als in het andere geval, zoowel onder monopolie als onder vrijheid, zal het publiek *zelfstandig* over het krediet van het uitgegeven bankpapier hebben te oordeelen.

Voor dat ik tot het derde argument van den Heer BETZ overga nog een paar opmerkingen, die betrekking hebben op de beide reeds behandelde punten. De Minister resumeert zijn beide eerste argumenten aldus: „Ik geloof dat de Regering, evenzeer als zij waakt dat het geld zijn ge-

---

1) Zie boven pag. 300.

halte hebbe, ook waken moet dat het bankbillet, hetwelk zij toelaat als geld om te loopen, werkelijk de daarop uitgedrukte waarde zij en men daaraan in geen enkel opzigt kunne twijfelen. Dit hebben de bestrijders zelven gevoeld, want ook zij willen regelen; zij willen het niet aan iedereen overlaten. Ook zij gevoelen dat er waarborgen noodig zijn." 1)

Ik vind in de woorden van den Heer BETZ aanleiding tot twee opmerkingen. Vooreerst, dat de geheele leer van den Heer B. berust op eene verkeerde opvatting van den aard van het bankbillet en ten tweede, dat de voorstanders der vrijheid om eene geheel andere reden de banken aan eene bijzondere regeling willen onderwerpen en voor deze bijzondere waarborgen noodig achten, dan om die, welke de Minister aangeeft.

Ik kan, wat betreft het laatste punt zeer kort zijn, omdat ik het reeds in den aanvang van het derde hoofdstuk heb behandeld. De voorstanders eener vrije oprigting van circulatiebanken zijn evenzeer doordrongen van de noodzakelijkheid om bij circulatiebanken bijzondere waarborgen te stellen, als de voorstanders van het monopolie. Zij willen zelfs in zeker opzigt nog verder gaan dan deze, en ook de depositobanken onder die regeling opnemen. Doch zij verlangen niet, zoo als de Heer BETZ meent, eene afzonderlijke bankwetgeving, opdat men in geen enkel opzigt zou kunnen twijfelen, dat de bankbilletten werkelijk de daarop uitgedrukte waarde bezaten — zij achten dit een onbereikbaar ideaal en zien in de meening dat dit ideaal verwezenlijkt is, niets dan een noodlottig verschijnsel, dat slechts zal kunnen strekken om de waakzaamheid van het publiek te verflaauwen, zoo niet geheel uit te dooven.

Zij gronden hun gevoelen op eene geheel andere overwe-

1) *Bijbl. van de Ned. Staatse.* p. 90re.

ging. De banken gaan in tegenoverstelling van de andere naamlooze vennootschappen verbindtenissen aan, waarvan de nakoming ieder oogenblik kan worden opgevraagd, zonder dat zij ze op een gegeven oogenblik alle gelijktijdig zullen kunnen voldoen. De handelingen eener bank berusten op de waarschijnlijkheid dat er binnen een zeker tijdsverloop niet meer dan eene bepaalde hoeveelheid geld zal worden gevraagd. Hare berekeningen hieromtrent steunen op het vertrouwen dat zij bij het publiek geniet. Vermindert dit vertrouwen, dan houdt die waarschijnlijkheid op, en zal zij welligt buiten staat geraken hare verbindtenissen te vervullen. Daarom is het bovenal de taak des wetgevers om het vertrouwen, de hoofdzaak voor iedere handelonderneming, maar inzonderheid voor de banken, zooveel mogelijk door een goede wetgeving te versterken, waartoe vooral eene verplichte openbaarmaking harer handelingen met strenge straffen voor valsehe opgaven der Directie krachtig zal kunnen bijdragen. Ik zal, na hetgeen boven hieromtrent reeds gezegd is, over dit punt niet verder behoeven uit te wijden en over kunnen gaan tot mijne tweede bewering, dat namelijk de Heer BETZ bij zijne verdediging van het monopolie de natuur van het bankbillet geheel en al uit het oog heeft verloren.

Dit blijkt inzonderheid wanneer de Heer BETZ verklaart „dat de Regering, evenzeer als zij waakt dat het geld zijn gehalte hebbe, ook waken moct dat het bankbillet, *hetwelk zij toelaat als geld om te loopen*, werkelijk de daarop uitgedrukte waarde zij.”¹⁾ Er bestaan voorzeker gewigtige argu-

---

1) Ook in de Eerste Kamer liet de Heer BETZ zich in denzelfden geest uit: „Welk Gouvernement ook aan het bcwind zij en welke rigting het ook toegedaan moge wezen, het zal naar mijne overtuiging altijd streng moeten waken dat niet iedereen, zij het dan ook naar vaste regelen, de vrijheid worde gelaten om bankbilletten uit te geven. En waarom? Art. 174 der Grondwet

menten om den Staat uitsluitend het regt toe te kennen om munt te slaan. Ik heb hierop vroeger reeds gewezen. Doch wat doet de Staat wanneer hij munt slaat? Hij verklaart dat de stukken goud of zilver van verschillende grootte eene zekere hoeveelheid zuiver goud of zilver bevatten. Wanneer de Staat guldens uitgeeft, verzekert hij het publiek dat die muntstukken bestaan uit een mengsel van metalen, waaronder 0.00945 Ncd. pond zilver voorkomt. Doch verder zal de Staat nimmer mogen gaan. Wanneer hij verklaart dat de bankbiljetten door eene privaatinstelling uitgegeven met geld gelijk staan, m. a. w. dat zij altijd tegen de daarop uitgedrukte som zullen kunnen worden ingewisseld, gaat hij te ver en beweert dat zekerheid bestaat, waar op zijn hoogst slechts waarschijnlijkheid wordt gevonden en al weder eene waarschijnlijkheid die op dit oogenblik bestaan kan, maar blijkens de ondervinding te eeniger tijd door onwaarschijnlijkheid kan vervangen worden. ¹⁾

Wij merken hier een onverzoenbaren strijd op tusschen het oordeel der voorstanders van de vrijheid en tusschen dat van den Heer BETZ. Terwijl de eerste meenen dat het bankbiljet zijn waarde als circulatiemiddel ontleent aan het meer of mindere krediet van den uitgever, zegt de Heer B. dat het zijne hoedanigheid als zoodanig verschuldigd is aan de Regering, die heeft toegelaten dat het als geld omloopt.

De Heer BETZ echter verliest, dit oordeel uitsprekende, de geschiedenis van het bankbiljet geheel uit het oog.

---

zegt: „Het gewigt, de gehalte en de waarde der muntspecien wordt door de wet geregeld.” *Nu laat de wetgever toe dat in de plaats van die muntspecien trede een papier; maar daarom kan hij ook niet streng genoeg toezien dat zulk papier werkelijk de waarde bevat, die het zegt te bevatten.”* *Bijbl. v. d. Ned. Staatsc.* I. p. 50¹.

1) Ik behoeft hier slechts te herinneren aan het gebeurde met de Bank van Engeland in 1797, met de Bank van Oostenrijk in 1797 en 1848, met de Bank van Frankrijk in 1805, 1814 en 1848, enz.

De eerste bankbiljetten werden uitgegeven in Engeland door de Londensche goudsmeden, die nadat KAREL I zich in 1640 had meester gemaakt van het geld, dat de Londensche kooplieden in den Tower onder bewaring van den Staat geplaatst hadden, zich met de aanneming van depôts waren beginnen te belasten. Die goudsmeden begonnen weldra de hun toevertrouwde geldsommen tegen interest uit te zetten en gebruikten ze voor een groot gedeelte om wissels te disconteren. Zij gaven promessen (*promissory notes*) uit, in ruil tegen het geld, dat zij in bewaring ontvingen en tegen de wissels, die hun ter discontering werden aangeboden. Die promessen, welke op aanvraag aan toonder betaalbaar waren gesteld en volgens de handelsusance bij endossement op een ander werden overgedragen, waren algemeen bekend onder den naam van *goldsmiths' notes* en in den grond der zaak niets anders dan bankbiljetten.¹⁾

De Parlements Act waarbij de Bank van Engeland in 1694 werd opgericht (*Statute 1694, c. 20, s. 29.*) bepaalde dat alle *bills obligatory and of credit*, door de Bank uitgegeven, bij endossement door den houder zouden kunnen worden overgedragen op ieder, die ze vrijwillig wilde aannemen.²⁾ Deze bepaling was noodig omdat deze *bills obligatory and of credit*, die volkomen met de *goldsmiths' notes* gelijk stonden, tot dusverre niet door de wet erkend werden, die derhalve aan de overdracht van dit papier tot dat oogenblik geene rechtsgevolgen toekende.

Deze bepaling strekte zich voorloopig niet uit tot de *promissory notes*, die door particulieren werden uitgegeven. Bij eene Parlements Act van 1704, werd echter ook de geldigheid van het endossement dezer laatste als middel van eigen-

1) MACLEOD, *Dict. voce Banking in England*, § 52 en § 53.

2) MACLEOD, *Dict. l. 1. § 72.*

domsoverdragt erkend. 1) Van dat oogenblik stonden derhalve de *promissory notes* of bankbiljetten van privaatbankiers volkomen met die der Bank van Engeland gelijk. Langzamerhand begon men echter het endossement overbodig te achten, wanneer de uitgever algemeen als vermogend bekend stond. Dat evenwel het weglaten van het endossement ten gevolge van het meerdere krediet van den uitgever geen verandering bragt in den aard van het bankbiljet, zal wel naauwelijks behoeven gezegd te worden. Het stond ieder vrij een endossement te vorderen, doch deed men het niet, dan stelde men zich aan hetzelfde gevaar bloot als iemand, die eene assignatie of een wissel aannam zonder deze te laten endosseren. Wanneer het bankbiljet niet betaald werd, miste men zijn verhaal van den vorigen houder, van wien men het in betaling had ontvangen. Bij het bankbiljet gold derhalve dezelfde wet als bij den wissel: die het aannam zonder een endossement te vorderen, deed dit tot zijn eigen risico, en zoo er naderhand bij de biljetten der Bank van Engeland algemeen van die gewoonte werd afgeweken, was het alleen het gevolg van het groote krediet, dat die instelling genoot.

Diezelfde wet gold ook bij ons en al is er door de bankiers en kassiers hier te lande, voor zoover mij althans bekend is, nooit papier aan toonder, m. a. w. bankbiljetten, uitgegeven, zij hadden er regt toe, en wanneer zij het gedaan hadden, zouden hier dezelfde bepalingen hebben gegolden als in Engeland.

Hoe kan de Heer BETZ derhalve beweren dat de Regering „toelaat dat het bankbiljet als geld omloopt?” Wanneer toch loopt het bankbiljet als geld om? Als het door iedereen in betaling wordt aangenomen en er niet telkens van den vorigen houder een endossement gevorderd wordt. Doch dit

1) MACLEOD, *Dict. voce Currency.*

is niet het gevolg van de toelating der Regering, maar van den vrijen wil des persoons, die het aanneemt, en die, vertrouwen stellende in den uitgever, de formaliteit van het endossement overbodig acht.

Het standpunt door den Heer BETZ bij de behandeling der quaestie van het bankmonopolie ingenomen, laat zich alleen verklaren uit den wensch om een papieren ruilmiddel te bezitten, dat ten allen tijde en onder welke omstandigheden ook inwisselbaar blijft en op volkomen zekere wijze het geld vervangt. De Heer BETZ meent dit doel te kunnen bereiken, door het regt tot uitgifte van bankbiljetten aan eene instelling met uitsluiting van alle andere af te staan.

Ik kan mij met de wenschelijkheid van een dergelijk papieren ruilmiddel volkomen vereenigen, doch acht het middel door den Heer BETZ voorgesteld om er toe te geraken onvoldoende en gevaarlijk. *Onvoldoende*, omdat iedere bank, hoe streng ook door den Staat gecontroleerd, aan het gevaar bloot staat in moeilijke tijden hare betalingen te moeten staken. *Gevaarlijk*, omdat de ondervinding geleerd heeft, dat de groote gemonopoliseerde circulatiebanken bijna altijd van den overwegenden invloed, dien zij door haar monopolie van papieruitgifte op de kapitaalmarkt kunnen uitoefenen, misbruik maken. Elke groote crisis heeft er, gelijk ik later zal aantoonen, het bewijs van geleverd. Het groote krediet, dat zij aan haar monopolie ontleenden, stelde haar in staat eerst haar opererend kapitaal tot eene gevaarlijke hoogte uit te breiden, om zich daarna als het oogenblik van gevaar aanbrak nog tijdig terug te trekken en zich zelf te redden, tot groot nadeel echter voor de handelaren, wier speculatiën zij eerst hadden aangemoedigd, doch die thans op eenmaal van de hulp, waarop zij gerekend hadden, verstoken werden. Zoo werd de gemonopoliseerde bank — die wanneer zij alleen haar eigenbelang op het oog heeft, altijd zoo zal moeten handelen,

omdat deze handelwijze haar de meeste winsten oplevert — in plaats van een weldaad, een groot kwaad, hoewel zij dan ook al, ten gevolge eener plotsclinge verhooging van het disconto in staat bleef hare biljetten op vertoon te blijven inwisselen.

Ik heb dit laatste punt, dat ik later uitvoeriger zal bespreken, hier alleen aangeroerd om aan te toonen, hoe ten onregte de wenschelijkheid van een soliede papieren ruilmiddel als argument wordt gebruikt voor het verleenen van het monopolie van papieruitgifte. Want aangenomen zelfs dat de inwisselbaarheid der bankbiljetten beter verzekerd ware onder monopolie dan onder vrijheid, is het laatst opgenoemde bezwaar tegen het bestaan van een monopolie op zich zelf reeds zoo overwegend dat alle belangen die ten voordeele van hetzelfde zouden kunnen pleiten, er op verre na niet tegen kunnen opwegen.

De Heer BETZ stelde op den voorgrond dat er een papieren ruilmiddel moest bestaan dat het geld in allen deele zou kunnen vervangen, en door iedereen met dezelfde gerustheid kon worden aangenomen als geld, zonder ooit, in welke omstandigheden ook, in diskrediet te geraken. Doch dit kan op veel volkomener en veel minder gevaarlijke wijze bereikt worden dan door het verleenen van een monopolie aan eene privaat circulatiebank. De groote Engelsche Staathuishoudkundige RICARDO heeft er het middel toe aan de hand gedaan, in zijn beroemd *Plan for the establishment of a National Bank*, dat na zijnen dood onder zijne nagelaten papieren werd aangetroffen. ¹⁾

Het hoofddenkbeeld van RICARDO's voorstel is de uitgifte van een papieren ruilmiddel door een Staatsligchaam, dat zich geheel van alle bankiersoperatiën onthoudt. Men heeft

¹⁾ RICARDO, *Works* (2th. edit. by MACCULLOCH, Lond. 1852) p. 503—512.

wel is waar verschillende bezwaren ingebracht tegen de uitgifte van papieren geld door den Staat en beweerd dat het vermogen daartoe in tijd van oorlog of geldgebrek zeer gevaarlijk kan worden, wanneer de Regering, door de gemakkelijheid om zich op die wijze geld te verschaffen, ligt in de verzoeking zou geraken te veel papieren geld uit te geven, doch RICARDO heeft bewezen dat dit gevaar zeer goed kan worden vermeden.

De Nationale Bank zou volgens RICARDO bestuurd moeten worden door vijf Commissarissen, die door de Regering behoorden te worden aangesteld, maar, om hunne onafhankelijkheid te verzekeren, niet weder door haar zouden mogen afgezet worden. De eenige taak der Bank zou bestaan in de uitgifte van papieren geld, dat gedeeltelijk door goud en gedeeltelijk door Staatspapieren moest gedekt zijn. Dit papieren geld zou ieder oogenblik te Londen tegen goud kunnen worden ingewisseld. In de verschillende deelen des rijks zouden agenten worden aangesteld om de groote biljetten op verlangen van den houder tegen kleine in te wisselen, en om de biljetten te contrasigneren, ten einde alle vervalsching tegen te gaan. De biljetten, die deze agenten uitgaven, zouden bij hen niet weder kunnen worden ingewisseld, maar men zou er een wissel op Londen voor in de plaats kunnen krijgen, welke daar in goud werd uitbetaald. ¹⁾

WILSON, de bekende schrijver over het bankwezen en oprigter van *The Economist*, nam het plan van RICARDO met eenige wijzigingen over. RICARDO had de Nationale Bank te gelijker tijd tot Rijks kassier willen maken, doch WILSON begreep zeer teregt dat zij zich enkel tot de uitgifte van papieren geld behoorde te bepalen, en dat alle handelingen met de Regering streng moesten vermeden worden. ²⁾ Er moest

1) RICARDO, *Plan for the establishment etc.* 1. l. p. 508.

2) WILSON, 1. l. p. 286.

verder, volgens WILSON, zoo min mogelijk aan het oordeel der Commissarissen worden overgelaten, doch daar de inrigting der bank zeer eenvoudig was, kon men met eenige weinige voorschriften volstaan. Aannemende dat er voor de geheele billettencirculatie van £ 1 en hooger onder gewone omstandigheden £ 50.000.000 vereischt werd, en dat het laagste peil waartoe de circulatie bij den ongunstigst mogelijken toestand van den handel kon dalen £ 34.000.000 was, zou de Nationale Bank voor £ 50.000.000 aan billetten kunnen uitgeven, die gedekt moesten zijn door inlandsche Staatspapieren, ten bedrage van £ 34.000.000, en door goud ten bedrage van £ 16.000.000. Al wat er meer werd uitgegeven moest door goud gedekt blijven, zoodat er nooit meer dan £ 34.000.000 aan Staatspapieren kon worden aangekocht. Het eenige, wat aan de beoordeeling der Commissarissen moest worden overgelaten, was te beslissen tot welk punt de voorraad goud zou kunnen afnemen, eer men ter voorkoming van eene geheele uitputting der speciekas tot den verkoop van een gedeelte der Staatspapieren zou overgaan, en omgekeerd wanneer men, nadat de voorraad goud wederom was toegenomen, tot den wederinkoop der verkochte Staatspapieren zou besluiten. 1)

De voordeelen eener dergelijke bank moesten zeer aanzienlijk zijn. Men zou eigenlijk £ 34.000.000 rente-dragende staatsschuld in niet rente-dragende veranderen. De Staat zou de rente van £ 34.000.000 staatsschuld minder behoeven uit te keeren dan vroeger. Wanneer de rente slechts op 3 Pct. gesteld werd, zou er reeds een voordeel voor de schatkist zijn van £ 1.050.000 jaarlijks, waarvan echter zouden moeten worden afgetrokken de onkosten aan het bestuur der inrigting verbonden, die door RICARDO

---

1) WILSON, l. l. p. 288, 290.

op £ 188.000, ¹⁾ door WILSON op £ 200.000 ²⁾ werden gesteld.

Om alle verlies te dekken, dat uit den verkoop van een gedeelte der Staatspapieren op een minder ongunstig oogenblik, en van een lateren wederinkoop tegen een hooger prijs, zou kunnen voortvloeijen — waardoor het krediet der uitgegeven biljetten in de oogen van het publiek misschien eenigsints zou kunnen dalen — stelde WILSON voor om de winsten, die de Nationale Bank zou opleveren, gedurende de drie eerste jaren te laten oploopen, en daaruit een reservonds te vormen. Zoo zouden alle nadeelen, die uit eene wel is waar zeer onwaarschijnlijke, maar toch mogelijke verkoop van een gedeelte der Staatspapieren konden voortvloeijen, geheel worden vermeden.

Wanneer het nu bewezen is, en de Heer BETZ neemt het als bewezen aan, dat de Staat behalve voor een metalen, ook voor een volkomen zeker papieren geld moet zorgen, dan geloof ik dat een degelijk plan als dat van RICARDO verre de voorkeur verdient boven het verleenen van een monopolie van papieruitgifte van eene privaatinstelling, die tevens het bankiersbedrijf uitoefent, en die misschien op den handel een gunstigen, maar bij een bestuur, dat het algemeen belang uit het oog verliest, ook een zeer ongunstigen invloed kan uitoefenen. Daarenboven zou de inwisselbaarheid der biljetten door eene dergelijke Nationale Bank uitgegeven, onder alle omstandigheden volkomen zeker zijn, terwijl die van eene gemonopoliseerde privaat-circulatiebank, op zijn hoogst niet meer dan waarschijnlijk is. In de derde plaats zou de Nederlandsche schatkist uit de verwezenlijking van dit plan aanzienlijke voordeelen trekken. Wanneer het minimum

1) RICARDO, l. l. p. 512.

2) WILSON, l. l. p. 289.

van de billettencirculatie der Bank op slechts *f* 100.000.000 gesteld werd, zou er eene jaarlijksche winst van bijna *f* 4.000.000 verkregen worden, een voordeel dat vooral bij het tegenwoordig streven om de Nederlandsche finantiën zoo veel mogelijk onafhankelijk te maken van het batig slot van Indië, niet geheel te verwerpen zou zijn.

Men zou vervolgens naast de Nationale Bank *privaat-circulatiebanken* behooren toe te laten. De uitgifte van bankbilletten maakt het bankiersbedrijf gemakkelijk, even als het gebruik van wissels den handel in het algemeen. Wanneer iemand in eene *privaat-circulatiebank* vertrouwen verkiest te stellen, zal het hem moeten vrij staan. De Staat heeft zijn plicht gedaan, wanneer hij voor een volkomen zeker papieren ruilmiddel gezorgd heeft. Verlangt iemand daarenboven nog de billetten eener *privaatbank* te gebruiken, en daarin vertrouwen te stellen, niemand zal het hem mogen verhinderen. Het eenige onderscheid tusschen de billetten der Nationale Bank en die van *privaat-circulatiebanken* zou moeten zijn, dat de eerste even als onze muntbilletten wettig betaalmiddel werden, terwijl de aanneming der laatste altijd geheel aan het oordeel van ieder in het bijzonder moest worden overgelaten.

Wij gaan thans over tot het derde argument van den Heer *Betz*. Het is de eenheid van circulatie. Reeds in de Mem. van Toel. werd dit als de voornaamste reden aangegeven om het monopolie te behouden. Wij lezen er: „Zoo zal al dadelijk bij de beschouwing van het eerste plan dat zich mogt opwerpen (de Regering spreekt hier van de aanvraag om concessie door eene nieuwe circulatiebank), de alles beheerschende quaestie deze zijn: behoort de tot dus verre feitelijk aanwezige eenheid van papieircirculatie te worden prijs gegeven, ja dan neen? Zal men al dan niet een toe-

stand vaarwel zeggen, die hier te lande zoo gelukkig bestaat, en dien men elders niet dan na groote inspanning en na vele opofferingen heeft kunnen verkrijgen?" 1)

In denzelfden geest liet de Heer BETZ zich uit in zijne redevoering in de Tweede Kamer: „Men heeft er overal, in Engeland, Belgie, enz. naar gestreefd. Wij nu bezitten die eenheid van circulatie, en welke reden kan er bestaan om haar prijs te geven. Het Nederlandsche bankbillet is op het oogenblik overal evenveel waard en evenveel gewild. Dat zou het geval niet zijn als men meerdere banken had. Als men bijv. had eene zelfstandige bank te Leeuwarden of te Groningen en eene in Noordbrabant, dan houd ik mij overtuigd dat in Noordbrabant het Noordbrabantsch billet meer zou gewild zijn dan te Leeuwarden en te Groningen, en zoo omgekeerd. Dit nu moet men door éénheid van circulatie voorkomen, want anders heeft men stoornis in het ruilmiddel en zulk eene stoornis — wij hebben het gehoord — sleept de treurigste gevolgen na zich.

„Hoe is het in Belgie geweest? De billetten van de provinciale banken, die daar waren, kwamen in den regel niet buiten de grenzen der provincie, en als zij er buiten kwamen, waren zij er minder gewild. Zoo is het ook in Engeland. Op de billetten der *country banks* moet men verliezen als men ze te Londen in betaling geeft. En is dat dan een wenschelijke toestand, vooral dan, als er geen enkele aanleiding is om die eenheid prijs te geven?" 2)

Ik kan het den Heer BETZ volkomen toestemmen dat, wanneer er meerdere banken in Nederland werden opgericht, de billetten dier banken niet overal even gewild zouden zijn als die der Nederlandsche Bank. Dit is ook zeer natuur-

1) *Mem. van Toel.* § 5.

2) *Bijblad*, p. 90°.

lijk, want het krediet van die banken zal, in den aanvang althans, veel geringer zijn als dat der Nederlandsche bank. Doch is dit een ongunstig verschijnsel en zal de oprigting van meerdere circulatiebanken *daarom* moeten worden afgekeurd? Ik ben van eene tegenovergestelde meening. Juist wanneer het vaststond, dat de biljetten dier banken zich van den beginne af, even als thans die der Nederlandsche Bank, overal ingang zouden weten te verschaffen, zou ik de oprigting dier banken hoogst gevaarlijk achten. Want dit zou een bewijs zijn dat die bankbiljetten werden aangenomen, niet omdat de bank, die ze had uitgegeven, vertrouwen verdiende, maar alleen omdat het bankbiljetten waren. De nieuwe banken zouden zoodoende een der voornaamste spoorwegen missen om zich voorzigtig te gedragen.

De Heer BETZ echter meent dat de biljetten van andere banken dan de Nederlandsche geweerd moeten worden, omdat ze niet even gewild zullen zijn als deze, en omdat men ze niet als een overal geldend betaalmiddel zal kunnen gebruiken. Doch zal hij dan niet, om consequent te zijn, evenzeer het gebruik van ander kredietpapier moeten afkeuren? Men voere hier niet tegen aan dat b. v. een wisselhandelspapier is en dat een bankbiljet voor het groote publiek bestemd is; wanneer een bankbiljet alleen in handen der kooplieden komt, beantwoordt het reeds aan zijne bestemming, want het maakt de handelstransacties gemakkelijker en bevordert het handelsverkeer. Zal men nu bankbiljetten moeten weren, die uitsluitend door den handel gebruikt worden, of slechts in ééne provincie omloopen? Niemand zal het, geloof ik, willen beweren. Het is de groote vraag of die bankbiljetten nut kunnen stichten, en zoo ja, dan behooren zij ook te worden toegelaten.¹⁾

---

1) Vgl. boven pag. 307 volg.

Wanneer een wissel krediet geniet en algemeen voor soliede wordt gehouden, zal hij verscheidene malen van den een op den ander overgaan, en gedoeltelijk het gebruik van geld in de circulatie kunnen vervangen. De kleine wissels van £ 10 en £ 5 in Lancashire en Yorkshire, waarvan ik boven reeds melding maakte, hebben dit bewezen; er werden niet zelden 140 endossementen op aangetroffen.¹⁾ Doch evenzoo gaat het met een bankbillet; er bestaat tusschen beide alleen dit onderscheid dat het bankbillet ieder oogenblik ter inwisseling kan worden aangeboden en derhalve, wanneer het niet algemeen vertrouwd wordt, spoediger tot den uitgever terugkeert; de betaling van den wissel daarentegen kan in den regel eerst na verloop van eenigen tijd gevraagd worden en blijft, zoo hij geen algemeen krediet geniet, zijn vervalldag in de portefeuille van een koopman of van een bankier afwachten.

Doch zal nu een bankbillet, dat spoedig tot den uitgever terugtreedt, niet behooren te worden toegelaten? De Heer BETZ schijnt het te meenen want hij zegt: „Een wissel is handelspapier, maar een bankbillet een circulatiemiddel. Dat is een groot onderscheid. Een bankbillet is een papier dat in de circulatie moet blijven, en dat is met een wissel het geval niet.”²⁾ Indien dit waar was, zou de Engelsche wetgever moeten verbieden dat de Bank van Engeland bankbilletten uitgaf, want hare groote billetten keeren gemiddeld 9 à 7 dagen, hare kleinere 70 à 27 dagen na hunne uitgifte weder tot de Bank terug.³⁾

Ik wil gaarne aannemen dat de billetten der Nederlandsche Bank veel langer in omloop blijven, dan die der Bank

---

1) Zie boven pag. 43 (noot).

2) *Bijblad.* II. p. 90¹⁰.

3) Zie boven pag. 55.

van Engeland. Overal waar de banken van dag tot dag rente voor hare depôts betalen, moet de omloopstijd der bankbiljetten veel korter worden, en zal een groot gedeelte der bankbiljetten, die vroeger gebruikt werden om betalingen te doen, door boekkrediet worden vervangen.¹⁾ Doch zal men nu de biljetten van andere circulatiebanken in Nederland moeten wren omdat hun omloopstijd, al is het dan ook, in den beginne althans, om andere redenen dan in Engeland, korter zijn zal dan die der Nederlandsche Bank?

De Heer BETZ is m. i. bij zijne redenering van een geheel verkeerd beginsel uitgegaan: hij meent dat op den Staat de verplichting rust om de vooroordeelen, die er tegen bankbiljetten bestaan, weg te nemen. „Bij den Nederlander,” zeide de Heer B., „moet in zeker opzigt een vooroordeel overwonnen worden; een vooroordeel dat men steeds gehad heeft tegen geldvertegenwoordigend papier. Het heeft uitermate veel moeite gekost om bankbiljetten bij den Nederlander ingang te doen vinden. Men weet, hoe het bij de vestiging van de Nederlandsche bank toeging. Als men aan het ééne kantoor bankbiljetten ontving, ging men onmiddelijk naar het andere om ze daar tegen geld in te wisselen, en dat was toch zeker het doel van de uitgifte dier biljetten niet. Langzamerhand heeft zich dat verbeterd en heeft de Nederlandsche Bank het vertrouwen weten te winnen. Van 1815 tot 1848 is de circulatie van bankbiljetten van 2 tot 37 millioen geklommen. Maar vooral op het platteland wilde men de bankbiljetten nog niet zoo gaaf aannemen. Men was daar uitermate huiverig om papier in betaling te krijgen, vooral zoolang het goud er was; men eischte, bij betaling, in den regel geld. Maar de soliditeit van de Ne-

1) Zie boven pag. 53 volg.

derlandsche Bank bleek hoe langer hoe meer, en heeft er overal toe bijgedragen om ook op het platteland het wantrouwen in de bankbiljetten te overwinnen. Het gevolg is geweest dat sedert 1848 de circulatie van bankbiljetten bijna is *verdriedubbeld*. Ik ontken niet dat ook andere omstandigheden daartoe hebben medegewerkt, maar het is toch zeer zeker een bewijs van het toenemend vertrouwen dat de Nederlandsche Bank bij het publiek ondervond, dat zij er langzamerhand in is geslaagd om het vooroordeel, dat tegen papier bestond, te overwinnen." 1)

Voor een oogenblik in het midden latende of een monopolie werkelijk het beste middel is om de vooroordeelen, die bij de bevolking tegen bankbiljetten bestaan, weg te nemen, is het de Staat die daarvoor zal moeten zorgen? Zal de Staat niet beter en voorzigtiger handelen, dit aan de privaatondernemingen over te laten, die ze wenschen uit te geven, en die naarmate zij meer het vertrouwen van het publiek hebben weten te winnen, hare circulatie ook meer zullen kunnen uitbreiden. Geeft iemand de voorkeur aan geld, niettegenstaande het gebruik van bankbiljetten hem bij groote betalingen of aanzienlijke geldverzendingen vele gemakken zal kunnen opleveren, hij offert vrijwillig die gemakken op en het zal nimmer kunnen geacht worden een deel van de Staatswerkzaamheid uit te maken hem die gemakken op directe of indirecte wijze op te dringen.

Zelfs wanneer het bewezen ware, 1°. dat de Nederlandsche bevolking eene grootere hoeveelheid papieren ruilmiddel noodig had en 2°. dat op den Staat de verplichting rustte daarvoor te zorgen, dan zou de Staat die zelf, behooren uit te geven, maar dit niet mogen overlaten aan eene privaat instelling, voor wier handelingen zij

---

1) *Bijblad*, p. 90a.

onmogelijk kan instaan. De Staat zou de uitgifte van muntbiljetten moeten uitbreiden onder soortgelijke waarborgen voor de inwisselbaarheid, als RICARDO heeft aan de hand gedaan.

Wat mij betreft, ik geloof dat de Staat zijn pligt volbragt kan rekenen, wanneer hij gezorgd heeft voor een goed geordend muntwezen, het verder aan particulieren overlatende kredietpapier in den vorm van wissels, assignaties en bankbiljetten uit te geven. Wanneer de Staat muntbiljetten in omloop brengt, zal het moeten zijn om eene geheel andere beweegreden. Hij kan, gelijk wij gezien hebben, op die wijze een gedeelte van de rentedragende staatsschuld in eene niet rentedragende veranderen, waardoor de staatsuitgaven zullen verminderen, en derhalve het algemeen gebaat wordt, daar de belastingen er minder om zullen zijn.

Ik zal de laatste zijn om te ontkennen dat er aanzienlijke voordeelen verbonden zijn aan eene groote circulatie van bankbiljetten. De banken, die ze uitgeven, worden er door in staat gesteld op ruimer schaal en op voordeeliger voorwaarden aan de behoefte aan kapitaal te voldoen. Dit is zelfs een der voornaamste redenen waarom ik de oprigting van meerdere circulatiebanken wenschelijk acht: want bij concurrentie zal altijd beter aan die behoefte voldaan worden dan bij monopolie, dat uit den aard der zaak altijd min of meer exclusief is, iets onbuigzaams heeft en zich niet genoegzaam naar de behoeften der bevolking zal kunnen schikken. Ook ligt er eene groote onbillijkheid in, dat juist dat gedeelte der bevolking, dat inzonderheid de banken in de gelegenheid stelt een aanzienlijke hoeveelheid bankbiljetten in omloop te houden en dat derhalve aan de banken het meeste krediet *geeft* — de bevolking namelijk, die niet in de groote steden woont — van het krediet dat de bank op hare beurt door die grootere papiercirculatie weder *ver-*

leenen kan, wordt uitgesloten, wat toch altijd uit den aard der zaak in meer of mindere mate bij monopolie het geval zal zijn, daar de gemonopoliseerde bank inzonderheid aan de bevolking der groote koopsteden hare diensten wijdt.

Doch ik kan het den Heer BETZ niet toegeven dat de vooroordeelen onzer natie tegen bankbiljetten op dit oogenblik grooter zouden geweest zijn, wanneer van den aanvang af het beginsel der vrijheid bij ons ware gehuldigd, mits slechts eene doelmatige bankwetgeving van den beginne af de oprigting van soliede banken had in de hand gewerkt. Waren bij eenig volk al de gegevens voorhanden om onder een vrij bankwezen, even als in Schotland, allergunstigste resultaten te verkrijgen, dan was 't zeker bij het onze op het oogenblik, toen het eerste Octrooi aan de Nederlandsche Bank verleend werd. In Nederland bestond minder vrees dan elders dat het publiek bij eene volkomene openbaarheid van de operatiën der banken aan onsoliede ondernemingen van dien aard zijn vertrouwen zou schenken. Het bezadigde, en eerder te wantrouwend dan te goedgehoovig karakter onzer natie sprak er ons volkomen borg voor.

Wat was echter de reden dat het zoo uiterst lang geduurd heeft eer de Nederlandsche Bank, niettegenstaande hare ontwijfelbare soliditeit, eene aanzienlijke hoeveelheid bankbiljetten in omloop heeft kunnen brengen? Naar mijn inzien alleen dat zij geen bijbanken of hulpkantoren in de provincien en onder de landelijke bevolking oprigtte; en dat zij dit niet deed was alleen het gevolg van haar monopolie. De land- en dorpbewoner zal niet aarzelen de betalingsbelofte aan te nemen van den notaris, die op zijne woonplaats of in eene naburige stad gevestigd is. Hij zal er een ander meê kunnen betalen, die even denkende als hij, het evenmin ter inwisseling aanbiedt. Wat is de oorzaak hiervan? Eenvoudig dit: de notaris geniet

algemeen vertrouwen, en ieder weet dat hij voor diens schuld-bekentenis elk oogenblik geld zal kunnen krijgen, omdat hij altijd eene aanzienlijke hoeveelheid gereed geld in kas heeft liggen of althans de middelen bezit het binnen zeer korten tijd te krijgen. Ditzelfde nu zou het geval zijn geweest, wanneer die billetten waren uitgegeven door banken, wier commissarissen en bestuurders bij de bevolking algemeen vertrouwen genoten. De mogelijkheid om zich ieder oogenblik naar het bankkantoor te begeven en daar de ontvangen papiertjes tegen geld te verruilen is veel beter in staat om de billetten eener bank algemeen in omloop te brengen dan de, al is het dan ook wijd en zijd geroemde soliditeit eener bank, die op 20 à 30 uur afstand gelegen is. Ik aarzel derhalve niet te beweren dat, wanneer zich gedurende de verloopende vijftig jaren een vrij bankwezen in ons vaderland had kunnen ontwikkelen, onze toestand, wat betreft het bedrag der circulerende bankbiljetten, op dit oogenblik althans niet ongunstiger zou geweest zijn.

§ 3.

Wij zijn thans genaderd tot dat gedeelte der redenering van den Heer BETZ, 't welk m. i. verreweg het belangrijkste is. De theorie, ik zeg het den Heer B. na, beschouwt de zaak te veel in het afgetrokkene zonder op feitelijke toestanden te letten. 1) De quaestie over de vrijheid van bankwezen grijpt diep in het oeconomisch leven der volken in en moet daarom hoofdzakelijk op praktisch terrein beslist worden. Niet door stellingen als deze: het bankbiljet is eene munt naast de rijksmunt, of: het bankbiljet moet door iedereen

1) *Bijblad*, p. 90^e.

worden aangenomen, en zoo dit niet het geval is, moet het niet worden toegelaten, kan het vraagstuk worden opgelost, maar alleen door te onderzoeken, hoe het monopolie en hoe de vrijheid elders gewerkt heeft en door de oorzaken na te gaan, waarom het stelsel van concurrerende circulatiebanken niet overal dezelfde gunstige resultaten heeft opgeleverd.

De Heer BETZ bespreekt eerst den toestand van het circulatiebankwezen in Oostenrijk, Frankrijk, Italie, Belgie en Engeland, minder om de beschuldigingen, die door de voorstanders der vrijheid tegen gemonopoliseerde banken zijn ingebracht te weerleggen, als om het feit te constateren dat in alle die landen eene gemonopoliseerde circulatiebank of althans een streven wordt aangetroffen om langzamerhand tot dien toestand te geraken. Daarop gaat de Heer BETZ over tot de geschiedenis van de Engelsche landbanken, wijst op de talrijke faillissementen dier inrigtingen en herinnert vervolgens aan de 1400 bankfaillissementen die in het jaar 1857 in Noord-Amerika zijn voorgekomen, waar de circulatiebanken, mits voldoende aan zekere voorwaarden, in onbepaalde hoeveelheid kunnen worden opgericht. Er bleven thans nog twee landen over waar deze inrigtingen, ofschoon er verscheidene werden aangetroffen, gunstige resultaten hadden opgeleverd, namelijk Schotland en Zwitserland. Doch zij konden, om verschillende redenen, die achtereenvolgens door den Heer BETZ werden niteengezet, niet als bewijs gelden voor het oprigten van meerdere circulatiebanken in ons vaderland.

Ziedaar in korte trekken het feitelijk gedeelte van de redevoering van den Heer BETZ. Ik heb er verschillende bezwaren tegen, niet zoo zeer echter tegen de feiten zelve als wel tegen de gevolgtrekkingen, die er door den Heer BETZ uit worden afgeleid. Oppervlakkig beschouwd schijnt een beroep op Oostenrijk, Frankrijk, Italie, Engeland en Belgie een sterk

argument om ook in ons vaderland dat voorbeeld te volgen, vooral wanneer wij zien dat men in Frankrijk en Engeland van een toestand van meerdere vrijheid tot een stelsel van volslagen monopolie is overgegaan. Wanneer wij echter onderzoeken, hoe het monopolie in die verschillende landen ontstaan is en hoe het daar gewerkt heeft, dan verliest dit argument niet alleen geheel zijn kracht, maar verandert in een krachtig pleidooi voor de vrijheid. Vooral is eene vergelijking tusschen de geschiedenis der Engelsche landbanken en der Schotsche circulatiebanken bij uitnemendheid geschikt om de nadeelen van het monopolie en de voordeelen van de vrijheid helder in het licht te stellen. Een onderzoek naar de oorzaken der talrijke bankfaillissementen in Noord-Amerika zal ons verder leeren dat deze inzonderheid het gevolg waren van de slechte wetgeving, die in de meeste staten veelcr de oprigting van onsoliede banken in de hand werkte dan ze tegenging, en eindelijk dat de talrijke schorsingen harer betalingen niet aan de uitgifte van bankbiljetten, maar alleen aan eene niet genoegzame dekking der depôts moeten worden toegeschreven.

De Heer BETZ vangt aan met op Oostenrijk te wijzen, het uitgestrekte Oostenrijk, waar slechts ééne circulatiebank wordt aangetroffen.¹⁾ Doch hoe is die toestand daar ontstaan? Kan zij een argument zijn voor het behoud van het monopolie in Nederland? Ik geloof dat Oostenrijk, in plaats van een voorbeeld ter navolging, misschien het beste voorbeeld ter waarschuwing is.

De thans bestaande Oostenrijksche *Nationalbank* verving in het jaar 1816 de *Weener Stadtbank*, die reeds in 1797 ontslagen was van de verplichting om hare biljetten in te wisselen, of liever om grootere sommen dan 25 florijnen te gelijk

---

1) *Bijblad*, p. 90^s.

uit te betalen. De biljetten der Weener Bank, die na de schorsing harer betalingen sterk toenamen, werden door de Regering gebruikt om de oorlogskosten gedeeltelijk te dekken. Weldra begon de waarde dier biljetten zeer te dalen. In 1811, toen zij door de Regering tegen een staatspapieren geld, *Einlösungsscheine* genaamd, werden ingewisseld, hadden 1300 papieren florijnen slechts eene waarde van 100 florijnen in zilver. De Regering ruilde thans 500 papieren florijnen der Weener Stadtbank tegen 100 florijnen in *Einlösungsscheine*; doch ook deze stonden van den aanvang af beneden *pari*, en daalden vooral zeer in waarde gedurende het jaar 1815; op den 10 Mei b. v. was de koers 398, d. i. 398 fl. *Einlösungsscheine* = 100 zilveren fl.¹⁾

De Oostenrijksche *Nationalbank* werd in het volgende jaar opgericht om het Oostenrijksche geldwezen op een méer geregelden voet te brengen. De Regering had besloten om den gevaarlijken weg van het papieren geld voor immer te verlaten, het voorhandene papieren geld door vrijwillige inwisseling aan den omloop te onttrekken en de gelde circulatie op den grondslag van eene goed geregelde metalen munt terug te brengen.

De Bank werd als geprivilegiëerde, maar zelfstandige en van de Regering onafhankelijke privaatinrigting in het leven geroepen. Het maatschappelijk kapitaal zou door particulieren worden bijeengebragt. Zij verkreeg het uitsluitend regt om bankbiljetten uit te geven, onder de verplichting evenwel om deze biljetten op vertoon dadelijk tegen het volle bedrag der op het bankbiljet uitgedrukte som in te wisselen. Eindelijk werd haar de taak opgedragen om de door de Regering uitgegeven *Einlösungsscheine* van staatswege in te wisselen. § 6 van het Patent van 1 Junij 1816, waarbij zij

1) RAU, *Grunds. d. Volkswirtschaftslehre*, p. 399.

werd opgerigt, bevatte de bepaling: „Die Einlösung des Papiergeldes wird einer privilegirten Nationalbank übertragen, welche unverzüglich nach den in einen besondern, am heutigen Tage erlassenen Patente, ausführlicher entwickelten Bestimmungen zu Wien errichtet werden soll.”¹⁾

De Oostenrijksche Bank, hoewel in naam eene privaatinstelling, had derhalve haar ontstaan te danken aan het verlangen der Regering om het muntwezen op een beteren voet te brengen, en verkreeg als belooning voor de diensten, die zij den Staat zou bewijzen, het uitsluitende regt om bankbiljetten uit te geven.

Het monopolie der Oostenrijksche Bank moet derhalve veeleer beschouwd worden als eene wederdienst door de Regering aan de Bank bewezen, dan als het gevolg der overtuiging dat het bestaan van meerdere circulatiebanken gevaarlijk, en eenheid in de uitgifte van bankbiljetten noodzakelijk was.

Hoe heeft nu de Oostenrijksche Bank zich van de groote, ten gevolge van haar monopolie op haar rustende verplichtingen gekweten?

Tot aan het jaar 1848 genoot zij volkomen vertrouwen bij het publiek en bleven hare biljetten voortdurend op *pari*. Inmiddels had zij de taak, waaraan zij haar monopolie te danken had, ten einde gebracht. Het tusschen 1811 en 1816 uitgegeven staatspieren geld was door hare tusschenkomst weder ingetrokken. Doch van dat jaar af begon het publiek de nadeelen te ondervinden van eene centrale instelling, die door de Regering was in het leven geroepen, en waarop de Regering altijd indirect een zekeren invloed moest uitoefenen. Het Gouvernement gebruikte deze om zich in den oorlog van 1848 van hare finantiëele hulp te verzekeren.

1) HÜBNER, I. I. II. p. 127.

De voorraad edel metaal, die op het einde van 1845 nog 95 mill. fl. bedroeg, was in Junij 1848 reeds tot 20 mill. fl. gedaald. De Bank zag zich weldra genoodzaakt hare betalingen te staken. Op den 31^{en} Mei werd door de Regering het bevel uitgevaardigd dat de biljetten tegen hare volle nominale waarde moesten worden aangenomen; tevens werd de uitgifte van biljetten van 1 en 2 fl. toegestaan en de inwisseling tot sommen van 25 fl. beperkt. De biljetten werden derhalve aan een gedwongen koers onderhevig, en de inwisselbaarheid hield, evenals vroeger bij de Wecner Stadbank, feitelijk op te bestaan. De gevolgen waren dezelfde als in 1797. De uitgifte van biljetten werd aanzienlijk vermeerderd en de biljetten daalden weldra aanzienlijk beneden *pari*; de gedwongen hoeveelheid dreef al het zilver geld uit het land en de circulatie was weldra geheel met papier opgevuld. ¹⁾

Uit de op den 6^{en} Dec. 1849 tusschen den Minister van Financiën en de Bank geslotene overeenkomst bleek dat de vorderingen van de Bank tegen den Staat reeds 96.948.768 fl. bedroegen; er werd bepaald dat er voortaan voor deze schuld eene rente zou betaald worden van 2 Pct., terwijl de Regering zich tevens verbond de door Sardinië te betalen oorlogskosten, en een gedeelte van eene nieuwe leening in de kas der Bank te storten.

Welke waren nu de gevolgen van dien toestand, waarin de Oostenrijksche Bank nimmer zou geraakt zijn, zoo zij van den beginne af eene zelfstandige, niet geprivilegiëerde en met andere banken concurrerende instelling ware geweest? De door den wetgever haar verleende schorsing harer betalingen duurt tot op dit oogenblik voort, en het publiek is er zoo als gewoonlijk het slagtoffer van geworden. De natie

---

1) RAU, l. l. p. 401 en 402.

moet al de nadeelige gevolgen ondervinden van een betaalmiddel, dat door ieder moet worden aangenomen, maar dat soms 50 Pct. beneden de nominale waarde gedaald was. Er werd het grootste onregt gepleegd jegens alle vroegere schuldeischers. De prijzen van alle waren werden onzeker; zij stegen naarmate er meer van dat oninwisselbaar papier in omloop werd gebracht. Het handelsverkeer werd er door belemmerd en onzeker gemaakt. Kortom er was geen stand der maatschappij die er niet de nadeelige gevolgen van ondervond.

De aandeelhouders der Bank daarentegen voeren er wel bij en hadden zich geen oogenblik te berouwen over de concessies, die zij aan de Regering gedaan hadden. De Bankdirectie werd van alle kanten aangevallen, zoowel wegens de wijze waarop zij de haar verleende insolventie exploitcerde, als wegens de geringe pogingen, die zij aanwendde om hare speciebetalingen te hervatten; doch zij gedroeg zich, zooals ieder privaathandelaar in haar geval zou gedaan hebben, zij dacht alleen aan haar eigen voordeel, en hoe zij de grootste winsten zou verkrijgen. En zij slaagde hierin volkomen, want tusschen de jaren 1848 en 1852 keerde zij eene som van 10 mill. fl. aan dividenden uit. 1)

Zoo kon OTTO HÜBNER, de bekende Duitsche schrijver over het bankwezen, met het oog op de Oostenrijksche Bank volkomen naar waarheid getuigen: „Voor uitsluitend geprivilegiëerde banken is in den regel insolventie de beste speculatie der ondernemers; de onder onze oogen voorbijgaande geschiedenis van de Oostenrijksche *National Bank* bewijst het. Zonder insolventverklaring had zij de Regering niet zulke groote sommen kunnen verstrekken, als zij gedaan

---

1) HÜBNER, I. I. II. p. 132.

heeft, zonder deze leeningen zouden hare winsten en dividenden geringer, zonder insolventverklaring in de laatste jaren veelligt verlies regel geweest zijn, want de Bank had zilver moeten inkoopē. Zonder twijfel zou hierdoor het land van groote ranpen verschoond zijn geworden, maar de aandeelhouders der Bank zouden slechte zaken gemaakt hebben. Dat wilde het Ministerie van Finantiën niet, daar het in zijne verlegenheid den goeden wil der aandelhouders van de Bank niet meende te kunnen ontberen. Dit geloof was evenwel, zooals de geschiedenis geleerd heeft, eene dwaling, want terwijl men de Bank behalve hare andere privilegiën dat der insolventie gaf, stelde men den Staat aan al de gevolgen van een oninwisselbaar papieren geld bloot; gevolgen, waarvan het gewigtigste dit was, dat de Hongaarsche oppositie tot opstand kon overgaan, omdat de opstandelingen thans het in het land gebruikelijke omloops middel, oninwisselbaar papieren geld, zelf gingen vervaardigen.¹⁾

De wijze, waarop de Oostenrijksche Bank bestuurd en gecontroleerd wordt, komt nagenoeg overeen met de bepalingen daaromtrent in 1814 voor de Nederlandsche Bank vastgesteld en thans met geringe wijzigingen in onze nieuwe Bankwet overgenomen. De operatiën der Bank worden bestuurd door eenen van keizerswege benoemden Gouverneur en diens plaatsvervanger en twaalf Directeuren (bij ons een President en Secretaris, door den Koning te benoemen en vijf Directeuren²⁾), die van staatswege onder toezigt staan van twee keizerlijke Commissarissen (bij ons één koninklijke Commissaris³⁾), terwijl er een medetoezigt van wege de aandelhouders wordt uitgeoefend door de 100 grootste aan-

1) NÜBNER, I. I. I. p. 33.

2) Art. 17 en 18 der Bankwet van 1863.

3) Art. 20.

deelhouders ¹⁾ (bij ons, volgens het Octrooi van 1838, ²⁾ door zes commissarissen, die door de 50 grootste aandeelhouders werden gekozen; bij de nieuwe Bankwet, ³⁾ door 15 commissarissen, gekozen door de *gezamenlijke* aandeelhouders, voor zoover zij volgens de statuten stemgerechtigd zijn.)

Zou men uit deze vergelijking van de statuten der Oostenrijksche Bank met die der Nederlandsche Bank niet bijna kunnen afleiden dat de bepalingen der nieuwe Nederlandsche Bankwet aan de Oostenrijksche ontleend waren? Ik wil hiermede geensins beweren dat de Nederlandsche Bank zich aan dezelfde misslagen zal *moeten* schuldig maken als de Oostenrijksche. Ware dit het geval, beter zou het zijn de Nederlandsche Bank op staanden voet op te heffen; liever toch de diensten, die zij op dit oogenblik aan den handel bewijst, opgeofferd, dan gevaar geloopen dat ons vaderland in vervolg van tijd blootgesteld wordt aan al de rampen, die het bestaan der geprivilegiëerde Oostenrijksche Bank over de Oostenrijksche bevolking heeft uitgestort.

Doeh 't is toch misschien niet overbodig te herinneren dat bij ons zoo al niet de waarschijnlijkheid, althans de mogelijkheid bestaat voor dergelijke gevaren. Er bestaat wel is waar geene directe inmenging der Regering in de werkzaamheden der Ned. Bank, doch dit was evenmin in Oostenrijk het geval. Ook de Oostenrijksche Bank is eene *privaat-instelling* even als de Nederlandsche. De Nederlandsche Bank komt op het voetspoor van de Oostenrijksche, bij de nieuwe Bankwet, onder het toezigt van een Koninklijken Commissaris, die haar tot dus verre had ontbroken. De Regering zal ten gevolge daarvan een meer onmidde-

---

1) RAU, l. l. p. 401.

2) Art. 42.

3) Art. 19.

lijken invloed op de handelingen der Bank kunnen uitoefenen. Op dit punt zijn wij derhalve eerder achter- dan vooruit gegaan. De Nederlandsche Bank is afhankelijker van de Regering geworden dan zij vroeger was. Ook andere bepalingen hebben de strekking die afhankelijkheid, voor zoo ver zij reeds bestond, te vergrooten. ¹⁾

Ik kan mij niet vereenigen met het gevoelen van den Hoogleraar VISSERING, die in de bepaling van art. 15 van het Octrooi van 1838, dat de Bank nooit eenigerlei voorschot op crediet in blanco zal kunnen verleen, aan wien het ook zijn moge, een afdoenden waarborg ziet tegen het verstrekken van voorschotten aan de Regering. ²⁾ Ook in Oostenrijk was de gelegenheid om aan den Staat geld voor te schieten uitgesloten en toch heeft zij er zich aan schuldig gemaakt. De honderd grootste aandeelhouders, die voor de belangen van de aandeelhouders in het algemeen moesten waken, gaven hunne toestemming en de ondervinding heeft geleerd dat zij er geen nadeel bij gehad hebben. De Regering kon zich natuurlijk later verontschuldigen door het geldgebrek, waarin zij verkeerde, daar er ten gevolge van den oorlog met Sardinië aanzienlijke geldsommen naar Italië hadden moeten gezonden worden voor het onderhoud van het Oostenrijksche leger. Zijdelingsche ontduiking der wet blijft daarenboven altijd mogelijk. De Bank van Frankrijk heeft dit in 1839 bewezen, toen zij door middel van twaalf

---

1) Vgl. art. 16 der nieuwe Bankwet met art. 25 van het Octrooi van 1838. De Regering bepaalt de verhouding tusschen de gezamenlijke verbindtenissen der Bank en de voorraad munt en muntmaterieel en kan deze ieder oogenblik veranderen.

2) *Gids*, Mei 1863, p. 229. Deze bepaling werd niet woordelijk in de nieuwe Bankwet overgenomen, doch de zaak bleef hetzelfde. Art. 7 bepaalt, waarin de operatiën der Bank zullen bestaan en art. 8, al. 1 verbiedt alle andere operatiën dan de in het vorige artikel opgenoemde.

Parijsche bankiers aan de Bank van Engeland een voorschot deed van meer dan £ 2.000.000. ¹⁾

Is de mogelijkheid uitgesloten dat het nimmer in Nederland eveneens ga als in Oostenrijk? Wie zal het durven beweren? „Er is eene kracht — schreef de Hoogleeraar ACKERSDIJK met het oog op den in 1845 door de Regering voorgestelden maatregel om het toenmaals in omloop zijnde besnoeide en versletene zilver geld tijdelijk door papier te vervangen, ²⁾ doch zijne woorden zijn evenzeer toepasselijk op eene minder wenschelijke verhouding, die er eenmaal tusschen de Regering en de Nederl. Bank zou kunnen ontstaan — er is eene kracht, waarvoor waarborgen als die der voorgestelde wet bezwijken, en in geen land moest men hiervan meer overtuigd zijn dan in het onze, men noemt haar den *drang der omstandigheden*. Zij doet niet zelden instellingen en personen tot handelingen overgaan, die men vooraf als onmogelijk zoude beschouwd hebben. Welke heilige verplichtingen zijn niet ter zijde gesteld, welke beloften door plegtigen eed bevestigd, zijn niet verbroken . . . door den drang der omstandigheden. Wie zou in 1829 gewaagd hebben de zekerheid in twijfel te trekken van de sommen, welke ter bewaring gegeven waren aan het Amortisatie-Syndicaat; bestond niet het bestuur uit de aanzienlijkste, geachtste, vroomste mannen uit den lande, was niet door wetten en voorschriften gezorgd voor het rigtig bestuur? En is toch dat alles niet onbestand geweest tegen den *drang der omstandigheden*? Heeft niet de openbare meening zelve de onwederstaanbaarheid daarvan als het ware erkend; en de noodlottige uitkomsten aan die kracht, niet aan de personen te laste gelegd?” ³⁾

Die woorden, in de pen gegeven door de ondervinding,

1) MACLEOD, *Dict. voce Banking in England* § 227.

2) *Staatscourant* van 31 Oct. en 1 Nov. 1845.

3) ACKERSDIJK, *Nederlands Muntwezen, Utrecht 1845*, p. 28.

en uitgesproken door een man, wiens naam in deze zaken meer dan die van eenen ander gezag heeft verworven, werden door den Hoogleraar *VISSEKING* aangehaald ¹⁾ om het gevaar aan te toonen eener vermeerdering van het bedrag onzer muntbiljetten van 10 op 15 mill., maar zijn ze niet in veel sterkere mate toepasselijk op de Nederlandsche Bank en op hare betrekking tot de Regering, die in plaats van door de nieuwe Bankwet lossen te zijn gemaakt, in tegendeel nauwer is toegehaald? Is de geschiedenis der Oostenrijksche *National bank* niet een waarschuwend voorbeeld, ook voor *ons vaderland*? Bij onzen tegenwoordigen financiëlen toestand — en men is van nature geneigd zich die in de toekomst eeuwigdurend als even gunstig voor te stellen — zal de Nederlandsche Bank haar karakter van ingetogenheid niet prijs gegeven, zij zal daartoe zelfs niet eens in de verzoeking worden gebragt, maar wie staat ons borg dat Nederland nimmer in een oorlog zal gewikkeld worden, waaraan het zich onmogelijk zal kunnen onttrekken? Is het ondenkbaar, dat wij dan, al is het ook slechts tijdelijk, onze Oost-Indische bezittingen verliezen, en daarmede de millioenen, die thans geregeld naar 's Rijks schatkist vloeijen?

Is het onmogelijk dat de Regering te eeniger tijd plotseling geld noodig heeft, en geen ander middel wetende om het spoedig genoeg te krijgen, het voorbeeld, haar door de Oostenrijksche Regering gegeven, zal trachten na te volgen? Eerst dan zal de Nederlandsche Bank op de proef gesteld worden, en zal de ondervinding moeten leeren, of zij de verzoeking, waaraan de Regering, met of zonder Volksvertegenwoordiging, haar zal bloot stellen, beter zal kunnen weêrstaan dan de Oostenrijksche Bank in 1848, of

---

1) *Gids*, 1. 1. p. 250.

het Nederlandsche Amortisatie-Syndicaat in 1829, of de Nederlandsche Handelmaatschappij in 1825 en volgende jaren.

Dit alles verloor de Heer BETZ uit het oog, toen hij in zijne redevoering de Oostenrijksche Bank aanhaalde als een navolgenswaardig voorbeeld voor Nederland. De Heer BETZ zag voorbij dat het monopolie van papieruitgifte der Bank niet verleend was om het stelsel der eenheid van papieruitgifte te verwezenlijken, maar alleen een uitvloeisel was van den verwarden toestand, waarin het Oostenrijksche geldwezen in 1816 verkeerde, en van het verlangen der Regering om dien toestand met behulp eener nieuw op te rigten bank te verbeteren. In den aanvang ging alles goed, de Bank kweet zich loffelijk van haar taak en het papieren geld in vroegere jaren door de Regering uitgegeven, werd door de bemiddeling der Bank geheel ingetrokken. Doch toen het oogenblik der verzoeking daar was, bezweek zij voor den aandrang der Regering, en heeft zich die zwakheid geen oogenblik te betreuren gehad. Doch de Oostenrijksche natie denkt er anders over. Zonder de hulp der Bank had de toestand van het circulatiemiddel nooit zoo diep kunnen zinken als thans het geval is geweest.

Ik geloof dan ook dat er moeilijk een welsprekender getuige zou kunnen worden uitgezocht om de gevaren aan te toonen waaraan een bankmonopolie blootstelt dan juist de Oostenrijksche Bank. Zal men nu door de oprigting van meerdere circulatiebanken tegen te gaan, de magt van de Nederlandsche Bank nog meer versterken om naderhand, wanneer de nood daar is, de leer te gaan verkondigen, dat zij thans sterk genoeg is om den Staat zonder gevaar te hulp te kunnen komen en dat haar krediet er nu niet meer door zal geschokt worden, ten gevolge van de kracht die haar monopolie haar verschafft? De toekomst zal het ons leeren.

Wij gaan thans over tot Frankrijk. „In Frankrijk,” zegt de Min., „bestaat ook éénheid van circulatie. Frankrijk heeft ééne bank; geene staatsbank. Zij heeft er wel het uiterlijke van, maar in het wezen van de zaak is zij het echter niet. Maar wat hier vooral opmerking verdient is dit: vóór 1848 bestonden in Frankrijk vrije departementale banken; en op den tweeden Mei 1848 — dus in een tijd, dat men van het woord *vrijheid* in Frankrijk nog al een ruim gebruik maakte, — heeft men al die departementale banken in de groote Fransche bank opgelost. Op dit oogenblik bestaat in dat uitgestrekte Rijk dus slechts één bank.”¹⁾

Was de maatregel, in 1848 met betrekking tot de Fransche departementale banken genomen, het gevolg eener algemeen gevoelde noodzakelijkheid, zoodat men, niettegenstaande het beginsel der vrijheid, dat aan de revolutionaire beweging van 1848 ten grondslag lag, tot dien stap meende te moeten overgaan? Zoo ja, dan zou het voorbeeld van Frankrijk, indien het al geen bewijs was dat monopolie de voorkeur verdient boven vrijheid, ons althans tot meerdere voorzigtigheid moeten stemmen bij het afschaffen van den op dit oogenblik in Nederland bestaanden toestand. Doch een nader onderzoek zal ons leeren dat de oorzaken der opheffing van de departementale banken geheel toevallig waren en dat zij, in plaats van door haar vroeger gedrag aanleiding gegeven te hebben tot die opheffing, zich integendeel van den aanvang af uitstekend hadden gedragen. Het beroep van den Heer BETZ op de geschiedenis van het Fransche bankwezen verliest daardoor alle waarde.

De *Banque de France* werd in het jaar 1800 na de revolutie van den 18^{en} *Brumaire* bij een *Arrêté* van de con-

---

1) *Bijblad*, II, p. 90e.

suls opgericht. Zij was voor de leus bestemd om den handel, die niet om haar gevraagd had, te ondersteunen, doch inderdaad om den Staat in moeilijke omstandigheden te hulp te komen. Dit bleek reeds aanstonds toen de Bank zich verbond om altijd voor minstens drie millioen obligaties van de Rijks betaalmeesters in portefeuille te hebben. Het Gouvernement riep gedurende de eerste jaren van haar bestaan menigmaal hare hulp in, doch maakte er slechts met mate gebruik van, zoodat de Bank langzamerhand bij den handel eenig krediet begon te krijgen.

Er bestonden oorspronkelijk te Parijs verscheidene andere krediet-instellingen naast de Bank van Frankrijk, die even als deze bankbiljetten uitgaven, zoodat de oprigting der Bank uit een handelsoogpunt dan ook minder noodzakelijk was. Van eene ligte krisis in het jaar 1803 werd gebruik gemaakt om die zelfstandige instellingen op te heffen, hoewel geen harer een oogenblik hare betalingen had gestaakt en niemand die banken beschuldigde de oorzaak der krisis geweest te zijn. Bij art. 1 der wet van 24 *Germinal* an XI (14 April 1803) werd aan de Bank van Frankrijk het uitsluitende regt verleend om in Parijs bankbiljetten uit te geven.

Het kapitaal der Bank werd tegelijkertijd van 30 op 45 mill. gebragt om den Staat meer ondersteuning te kunnen schenken. De President aarzelde niet in de vergadering der aandeelhouders in het jaar 1804 te verklaren, dat de wet van *Germinal* meer als eene politieke wet dan als eene wet in het belang van den handel moest beschouwd worden. 1)

De oprigting van onafhankelijke circulatiebanken in de provinciën werd echter bij de nieuwe regeling niet uitgesloten. Art. 31 bepaalde dat er na verkregen autorisatie van de Regering circulatiebanken buiten Parijs mogten worden op-

1) COURCELLE-SENKUIL, I. I. p. 216.

gerigt. De Regering echter zou bij iedere concessie, die zij verleende, moeten bepalen hoeveel billetten de bank zou mogen uitgeven. ¹⁾

Dit beginsel werd gehandhaafd bij de wet van 22 April 1806, die voornamelijk ten doel had de Bank geheel tot een werktuig der Regering te maken. NAPOLEON achtte het echter verstandiger dit niet regtstreeks te erkennen; er moest derhalve een andere reden gezocht worden en — deze was weldra gevonden. „La Banque,” zeide NAPOLEON in de zitting van den Franschen Staatsraad van 27 Maart 1806, „n'appartient pas seulement aux actionnaires, elle appartient aussi à l'État, puisqu'il lui donne le privilège de battre monnaie. L'assemblée des plus forts actionnaires n'est qu'un corps électoral semblable aux collèges électoraux composés des plus imposés. Rien ne serait plus funeste que de les considérer comme propriétaires exclusifs de la Banque, car leurs intérêts sont souvent en opposition avec ceux de l'établissement; l'action dont ils sont porteurs a pour effet de les intéresser à cet établissement comme un titre de propriété foncière intéresse les membres du collège électoral au bien de l'État; mais elle ne leur donne pas toujours l'intelligence de leurs intérêts: il arrive même souvent que l'intérêt de l'actionnaire n'est pas celui de l'action.” ²⁾

Eene vaderlijke bezorgdheid voor de belangen der aandeelhouders en de leer dat het uitgeven van bankpapier geld slaan was — voor zoover mij bekend is, toen voor 't eerst verkondigd — dienden NAPOLEON tot voorwendsel om eene geheele reorganisatie in de Bank van Frankrijk te brengen. Doch er is geen overgrootte mate van scherpzinnigheid noodig, om in te zien dat die veranderingen alleen

1) COURCELLE-SENEUIL, l. l. p. 215.

2) COURCELLE-SENEUIL, l. l. p. 544.

alleen moesten dienen om de Bank meer onder de magt des Keizers te brengen. De duur van het Octrooi werd van 15 op 40 jaar, en het kapitaal der Bank van 45 op 90 mill. gebragt, dit laatste klaarblijkelijk alleen met het doel om daardoor het vermogen der Bank om het Gouvernement te hulp te komen, te vergrooten. Het *Comité central*, dat tot dus verre de Bank bestuurd had en door een Raad van Commissarissen (*Conseil général*) was aangesteld, welke laatste op hun beurt weder door de 200 grootste aandeelhouders gekozen werden, werd thans vervangen door een Gouverneur en twee Ondergouverneurs, die van den Keizer hunne benoeming ontvingen en in diens handen hun eed moesten alleggen.

De Bank van Frankrijk hield thans in den eigenlijken zin des woords op eene privaat-instelling te zijn. Aan de aandeelhouders werd alle invloed op het bestuur ontnomen, de Regering zou voortaan voor hunne belangen waken, en belastte zich daarom in de eerste plaats met de benoeming van het bestuur. Zoo werd de Bank van Frankrijk, wat zij thans is: „une institution de crédit,” gelijk LAFERRIÈRE haar in zijn *Cours de Droit Public et Administratif* omschrijft, „qui réunit dans un centre commun l'interêt du manufacturier, du commerçant et du banquier, et qui se lie à l'intérêt gouvernemental par le secours qu'elle peut prêter au trésor public dans les moments difficiles.”¹⁾

Twice jaren later, in 1808, kreeg de Bank de vergunning om hulpkantoren in de departementen op te rigten. Gedurende de beide volgende jaren werden er drie dergelijke inrigtingen, te Lyon, te Rouaan en te Rijssel geopend. Doch daar zij niet aan de verwachting beantwoordden en zelfs hunne kosten niet konden goedmaken, werden zij na een

1) LAFERRIÈRE, II, p. 462.

kortstondig bestaan weder opgeheven. De hulpbank te Rijssel werd in 1813 geliquideerd en in 1817 kreeg de Bank vergunning om ook die van Lyon en Rouaan op te heffen.

Beter slaagden daarentegen de zelfstandige circulatiebanken, die thans weldra, in 1817 te Rouaan en in 1818 te Nantes en te Bordeaux verzezen, en in 1835 door die te Lyon en te Marseille, in 1836 door die te Rijssel, in 1837 door die te Havre en in 1838 door die te Toulouse gevolgd werden.

De Bank van Frankrijk, den gunstigen uitslag dezer departementale banken ziende, begon eindelijk ook weder verscheidene bijbanken op te rigten. Deze laatste genoten groote voordeelen boven de departementale banken: zij konden papier op andere plaatsen disconteren, wat aan de departementale banken verboden was. In 1840 bestond twee derde van haar portefeuille uit handelspapier op Parijs. De ontwikkeling der departementale banken daarentegen werd door verschillende verbodsbepalingen zoo veel mogelijk belemmerd. Behalve het verbod om papier te disconteren, dat betaalbaar was op eene andere plaats, dan die waar zij gevestigd waren, was het haar niet geoorloofd rente voor depôts te betalen en bankbiljetten beneden 250 fr. uit te geven, die wegens hunnen langeren omloopstijd niet weinig tot uitbreiding van het opererend kapitaal dier banken zouden hebben kunnen bijdragen. ¹⁾ Daarenboven was het haar verboden wissels met twee handteekeningen te disconteren, eene noodzakelijke voorwaarde voor het welslagen eener bank, die niet in een der groote handelssteden is gevestigd. ²⁾ Welke moeite ook door de departementale banken werd aangewend om van deze belemmerende bepalingen bevrijd

---

1) Zie boven pag. 307.

2) COURCELLE-SENEUIL, I. I. p. 356.

te worden, zij mogten er niet in slagen. De Regering, die volgens art. 31 van de wet van an XI iedere verandering in de Statuten moest goedkeuren, weigerde hare toestemming te geven, zonder er evenwel ooit eene gegronde reden voor aan te voeren. De Regering schreef voor, en de banken hadden de keus zich te onderwerpen of haar bestaan op te offeren.

Deze toestand duurde tot het jaar 1848. De Bank van Frankrijk was inmiddels het Gouvernement herhaaldelijk met geldelijke voorschotten te hulp gekomen. Zij had volkomen aan het doel van haren oprigter beantwoord en de belangen van het Gouvernement geen oogenblik uit het oog verloren. In het jaar XIII, voor den slag van Austerlitz, had zij aan de schatkist 63 mill. fr. voorgesloten; in het volgende jaar meer dan 500 mill. Tusschen de jaren 1812 en 1814 leende de Bank 884 mill. aan het Gouvernement. Ook later bleef zij aan hare bestemming getrouw. In Dec. 1830 gaf zij een voorschot van 86 mill., in April 1831 van 130 mill. en achtereenvolgend gedurende de eerste twee jaren van de Julij-revolutie 600 mill. ¹⁾

Doch in 1848 bleek voor het eerst aan welke groote gevaren hare verhouding tot de Regering de Bank blootstelde. Tusschen 26 Febr. en 15 Maart had de Bank van de 125 mill., die zij als rijkskassier aan den Staat schuldig was, 77 mill. uitbetaald, zonder daaronder te rekenen 11 mill. die zij in hare verschillende hulpkantoren ter beschikking van de schatkist had gesteld om aan de dringende behoeften der Regering in de departementen te gemoet te komen. Die plotselinge opvordering der Staatsdepôts op een oogenblik dat de gemoederen toch reeds vrij ongerust waren stelde de Bank aan een algemeen wantrouwen bloot, waaraan zij

¹⁾ ROSSI, *Mélanges*, I. p. 363. LAFERRIÈRE, l. I. II. p. 470.

onmogelijk weerstand kon bieden. Het was te voorzien dat zij weldra hare verbindtenissen niet meer zou kunnen vervullen; het Gouvernement, in wiens belang het was eene liquidatie tegen te gaan, ontsloeg de Bank op verzoek van den *Conseil général* van de verplichting tot inwisseling harer biljetten, die te gelijkertijd tot wettig betaalmiddel werden verheven; daarenboven zou zij biljetten van 100 fr. mogen uitgeven, terwijl haar reeds in het vorige jaar die van 200 fr. waren toegestaan. ¹⁾

Door deze maatregelen gesteund, was de Bank in staat het Gouvernement bij voortduring haar hulp te blijven verleen. Den 31^{en} Maart leende zij den Staat zonder interest eene som van 50 mill.; den 5^{en} Mei deed zij aan de *Caisse des dépôts et consignations* een voorschot van 30 mill. en den 3^{en} Junij opende zij den Staat nogmaals een krediet van 150 mill. ²⁾

De departementale banken moesten natuurlijk den weerslag ondervinden van het wantrouwen dat de Bank van Frankrijk had getroffen. Nadat de Bank van Frankrijk van hare verplichting tot inwisseling harer bankbiljetten was ontslagen, moest de aanvraag om specie bij de departementale banken des te sterker worden. Biljetten, die inwisselbaar zijn tegen specie, kunnen niet naast oninwisselbare en aan een gedwongen koers onderworpen biljetten omloopen, maar worden weldra bij den uitgever ter inwisseling aangeboden. De departementale banken riepen derhalve eveneens de hulp van het Gouvernement in, en bij Decreet van 26 Maart werd ook aan hare biljetten de hoedanigheid van wettig betaalmiddel verleend, doch alleen in het departement, waar zij

---

1) Voor het jaar 1847 mogt de Bank slechts biljetten van 1000 en 500 fr. uitgeven. DU FUYNODE, l. l. I. 325.

2) COURCELLE-SENEUIL, l. l. p. 229.

gevestigd waren, terwijl tevens, even als bij de Bank van Frankrijk, het maximum bepaald werd dat zij zouden mogen uitgeven.

Deze maatregel was indirect de oorzaak van haar val. Want het zal wel naauwelijks behoeven gezegd te worden dat de toestand, daardoor ontstaan, op den duur onhoudbaar was. Er werden een aantal verschillende wettelijke betaalmiddelen geschapen, die alleen konden gebruikt worden in het departement, waar de bank die ze had uitgegeven gevestigd was; overal elders hadden zij geene waarde. Wie geld bij eene bank buiten zijn departement gedeponcerd had, kon het wel terugvorderen, maar werd betaald in billetten, die hij op de plaats waar hij woonde en in het grootste gedeelte van Frankrijk niet weder kon uitgeven. Vooral de schatkist moest er de nadeelen van ondervinden: ten gevolge der gedwongen koers, aan de billetten verleend, moesten deze natuurlijk ook door de schatkist in betaling worden aangenomen. Zoo verkreeg het Gouvernement allerlei soorten van betaalmiddelen, die het slechts weder in een klein gedeelte van Frankrijk kon gebruiken om zijne ambtenaren te betalen en andere uitgaven te doen.

Het Decreet van 26 Maart, zonder nadenken door de banken aangevraagd, moest derhalve aanleiding geven tot de grootste moeilijkheden. Nu men toch eenmaal door den nood gedrongen tot buitengewone maatregelen had besloten, had het Gouvernement nog een weinig verder moeten gaan, tijdelijk eenheid van papieruitgifte moesten invoeren en even als Engeland in 1797 alleen aan de billetten der centrale Bank gedwongen koers verleenen. Men had dan verder aan de Bank van Frankrijk de verplichting kunnen opleggen om of tijdelijke voorschotten in bankbilletten aan de departementale banken te doen of een gedeelte van haar wisselportefeuille over te nemen. Zoodoende zou ieder ge-

holpen zijn en zou de eenheid van bankpapier zijn gehandhaafd, die geheel overbodig is waar het ieder vrij staat een bankbillet aan te nemen of te weigeren, maar dringend noodzakelijk wordt, waar het bankbillet aan dwangkoers is onderworpen en derhalve het karakter van papieren geld heeft aangenomen.

Nadat het Gouvernement echter eenmaal het Decreet van 26 Maart had uitgevaardigd, kon het niet blijven staan, maar moest verder gaan. Men wist geen beter middel tot opheffing der moeilijkheid dan de departementale banken bij de Bank van Frankrijk in te lijven en aan de aandeelhouders eene zekere schadevergoeding te geven. ¹⁾

Ziehier dan de eenige reden, waarom de departementale banken haar zelfstandig bestaan verloren. Hadden zij vooraf ernstiger over de gevolgen van haar verzoek aan het Gouvernement nagedacht, zij zouden haar val hebben kunnen voorkomen. Men maakt zich eene geheel verkeerde voorstelling der zaak, wanneer men de opheffing der banken beschouwt als het gevolg van een roekeloos gedrag en van gewaagde operatiën. ²⁾ Er was tot aan het jaar 1848 niet het minste ongerief uit den gelijktijdigen omloop van de billetten der departementale banken en van die te Parijs voortgevloeid. Geen koopman, die met eenige kennis van zaken was toegerust, weigerde de billetten der banken te Rouaan, Nantes, Bordeaux, Lyon, Marseille, Rijssel, Havre, Toulouse of Orleans aan te nemen. ³⁾ Zij hadden

1) Decreten van 27 April en 2 Mei 1848, LAFERRIÈRE I. I. II. p. 469.

2) De toestand der departementale banken was in 1847 veel gunstiger dan die der Bank van Frankrijk, zij hadden betrekkelijk veel meer specie in kas dan de Bank te Parijs. Haar billettencirculatie bedroeg in 1847 gemiddeld 79.713.000 fr., die door 39.284.000 fr. aan specie gedekt waren. *Réorganisation du système des Banques, Paris 1863*, p. 118.

3) *Réorg.* p. 118.

niet door onvoorzigtige speculatiën haar krediet en daarmee haar bestaan in de waagschaal gesteld. Een tijd van revolutie was er noodig om ze ten val te brengen. Het voorloopig Bewind op het Parijsche stadhuis besloot tot de opheffing, niet handelende overeenkomstig een wel doordacht beginsel, maar alleen om de moeilijkheden, door zijne eigene maatregelen ontstaan, op de kortst mogelijke wijze uit den weg te ruimen.

Kan nu het gebeurde met de Fransche departementale banken, gelijk de Heer BETZ in de Kamer beweerde, een argument zijn om bij ons het monopolie der Nederlandsche Bank te handhaven? Ik twijfel geen oogenblik of ieder die de omstandigheden dier opheffing kent, zal die vraag met mij in ontkennenden zin beantwoorden. Doch zoo de departementale banken niet als bewijs *tegen* het bestaan van meerdere circulatiebanken kunnen gelden, zij bewijzen er wel iets *voor*. Men behoeft slechts de resultaten na te gaan, die zij gedurende haar dertigjarig bestaan hebben opgeleverd: zij hadden zich zoo nuttig mogelijk gemaakt als de bekrompenheid harer statuten toeliet en mogten zich in eene geleidelijke maar langzame uitbreiding harer werkzaamheden verheugen. Tusschen 1841 en 1846 steeg het gemiddelde bedrag harer gezamenlijke portefeuilles langzamerhand van 29.648.700 fr. op 43.733.736 fr., haar circulatie van 62.739.600 fr. op 86.507.892 fr. 1) In het geheel hadden de 9 departementale banken in 1846 772.546.600 fr. aan handelspapier gedisconteerd, tegen 432.653.000 fr. door de hulpkantoren der Bank van Frankrijk. 2)

De diensten, die zij derhalve aan den handel bewezen,

1) COUROELLE-SENEUIL, l. l. p. 232, waar men eene meer uitvoerige opgaaft harer operatiën tusschen de jaren 1841 en 1847 aantreft.

2) DU PUYNODE, l. l. I. p. 351.

waren niet gering. Het eenige wat aan deze banken ontbrak was eene grootere vrijheid in hare operatiën en eene meerdere centralisatie door middel van kantoren in de hoofdstad op de wijze der Schotsche banken. Door het verbod om in Parijs kantoren op te rigten werd die meerdere toenadering tusschen de verschillende banken gemist, welke gelijk wij later zien zullen zulk een vastheid gegeven heeft aan het Schotsche stelsel. Zij zouden hare onderlinge betrekkingen en die met het publiek op een veel beteren voet hebben kunnen brengen door elkanders billetten aan te nemen en die door middel van een *Clearing-house* te Parijs wekelijks in te wisselen. De belangrijkheid der departementale banken zou daardoor niet weinig zijn toegenomen, en zij zouden er zoodocnde veel beter in geslaagd zijn om de voordeelen der banken over de geheele bevolking van Frankrijk te verspreiden en het gebruik van bankbiljetten overal te doen doordringen, dan de Bank van Frankrijk, die in 1848 met zijne talrijke hulpkantoren nog geen 270.000.000 fr. 1) aan bankbiljetten in omloop had kunnen brengen, een cijfer dat de bevolking van Frankrijk in aanmerking genomen uiterst gering was. 2)

Het is een merkwaardig verschijnsel maar een bewijs tevens voor de nadeelige zijde van groote gemonopoliseerde instellingen, dat de zelfstandige departementale banken, nadat zij tot hulpkantoren van de Bank van Frankrijk waren hervormd, niet eens hare eigene kosten konden bestrijden. De departementale bank te Lyon, met een kapitaal van twee millioenen, had in 1841 14.62 Pct., in 1842 16.37 Pct., in

---

1) DU PUYNODE, I. I. I. p. 351.

2) De Nederlandsche Bank heeft op dit oogenblik voor 104.000.000 gulden aan bankbiljetten in omloop, niettegenstaande de bevolking van Nederland meer dan tienmaal geringer is dan die van Frankrijk.

1844 20.73 Pct., in 1847 24.40 Pct. en in 1849 28.75 Pct. aan hare aandeelhouders uitbetaald. En wat zien wij daarentegen, nadat die bank het volgende jaar eene bijbank der Bank van Frankrijk was geworden? Niettegenstaande haar van dat oogenblik af de gelegenheid openstond om ook papier op Parijs en op de negen en twintig steden, waar de Bank hulpkantoren gevestigd had, te disconteren, onderging zij in 1851 een verlies van 25,638 fr. Hetzelfde was in 1851 met de bank van Orleans het geval, en in 1852 konden twaalf hulpbanken in het eerste, en zes hulpbanken in het tweede halfjaar hare eigene onkosten niet bestrijden. Terwijl de departementale banken, zolang zij onafhankelijk waren, zeer aanzienlijke winsten aan hare aandeelhouders hadden opgeleverd, bragten al de hulpbanken gezamenlijk in 1852 niet meer dan 1.800.000 fr. op. ¹⁾

Zal het noodig zijn op de oorzaken van dit verschijnsel te wijzen? Niettegenstaande de departementale banken door hare statuten in hare handelingen zeer belemmerd werden hadden zij één groot voordeel boven de geprivilegiëerde Bank te Parijs. Zij waren van nabij bekend met de behoeften en de omstandigheden van den handel der plaats, waar zij gevestigd waren, en wisten zich even als ieder bijzonder handelaar naar de plaatselijke omstandigheden te schikken en te wijzigen. Eene groote instelling daarentegen, bestemd om aan de behoeften van een geheel rijk te voldoen, is veel te veel aan vaste vormen en voorschriften gebonden, de zaken gaan in den ouden sleur voort en hare ambtenaren handelen volgens algemeene regelen, die misschien doelmatig zijn voor eene centrale bank, die een grooten metaalvoorraad moet bewaren om de tekorten bij het internationale handelsverkeer te vereffenen, maar die op de kleine

1) COURCELLE-SENEUIL, I. I. p. 354.

provinciale banken toegepast, uit den aard der zaak allerbellemmerendst moeten werken.

Eene centrale bank met een monopolie voorzien, zal nimmer al de behoeften der bevolking kunnen noch willen voldoen; de Bank van Frankrijk heeft dit na de opheffing der departementale banken overtuigend bewezen en het is voorzeker een hoogst opmerkelijk verschijnsel dat dit onlangs door haar zelve werd erkend. De bekenntenis is te merkwaardig dan dat wij er niet een oogenblik bij zouden stilstaan. Zij komt voor in eene Memorie door de Bank van Frankrijk in 1861 aan de Fransche Regering ingediend naar aanleiding der onderhandelingen tusschen haar, het Gouvernement en de Bank van Savoye gevoerd over de voorgestelde zamensmelting dezer laatste met de Bank van Frankrijk.

De Bank van Savoye was in 1851 opgericht en had in de eerste jaren van haar bestaan aanzienlijke diensten aan de Savoysche bevolking bewezen. Doch de vereeniging van Savoye met Frankrijk had de pas opgerigte instelling aan het kwijnen gebracht. Door haar gering maatschappelijk kapitaal (4.000.000 fr.) en door het verbod om hulpkantoren in Parijs, Lyon, Marseille, enz. op te rigten, in hare uitbreiding belemmerd, was het haar niet mogelijk aan de concurrentie van de Bank van Frankrijk weêrstand te bieden: „Chacun sait,” zoo luidde het Rapport, in het vorige jaar door het bestuur der Savoysche Bank in de vergadering der aandeelhouders uitgebragt, „que, tout en ouvrant un avenir de prospérité à nos deux départemens, l'annexion a porté un trouble *inévitabile* dans nos rapports avec les contrées voisines . . . . Par la force des choses et en dehors, nous devons le reconnaître, de toute démarche pour amener ce résultat, le billet de la Banque de France s'est peu à peu substitué en Savoie à notre propre billet dans les échanges avec les départemens voisins, tandis que le

nôtre, *nouveau et inconnu dans tout l'Europe*, ne jouit pas encore en fait de cette réciprocité." 1)

De staten der Bank van Savoye van het jaar 1862 toonden, dan ook in vergelijking met die der vorige jaren, een langzamen achteruitgang, en het was te voorzien dat de Bank, die zich onder Sardinie in een allengs meer toemendenden bloei had mogen verheugen, ten gevolge van het monopolie der Bank van Frankrijk, langzaam zou moeten wegwijnen. Zij trad derhalve, daartoe door het keizerlijke Gouvernement uitgenoodigd, in onderhandelingen met de Bank van Frankrijk. De Regering stelde een afkoop van haar regt van papieruitgifte voor, doch de Bank van Frankrijk verwierp het denkbeeld om in plaats der Bank eene hulpbank in Savoye op te rigten „où le mouvement commercial industriel,” zoo drukte zij zich uit, „n'est pas assez important pour couvrir les dépenses d'organisation et d'entretien d'un établissement soumis aux règles *statutaires* de la Banque de France.” Zij laat er dadelijk op volgen:

„On sait pourquoi et comment la Banque de Savoie a pu y prospérer; c'est en se livrant à des opérations différentes plus hardies, si l'on veut, que celles qu'il est permis à la Banque de France d'entreprendre. En cela elle n'a fait que se conformer *aux besoins des populations*.

„Est-il vrai,” zoo gaat de Bank voort, „qu'il existe un principe rigoureux à ce point, d'obliger le gouvernement à méconnaître ces *besoins*? Celui de l'unité des Banques a été adopté avec juste raison, alors que le pays y était admirablement préparé par son homogénéité... Mais cette adoption n'est pas tellement *absolue* qu'il ne faille tenir aucun compte de circonstances spéciales et des nécessités locales d'une province nouvelle qui ne participe pas et ne

1) *Journ. des Econom.* Oct. 1863. p. 102.

pourra *de longtemps* participer au mouvement général des affaires en France. Le gouvernement a trop de sagesse pour ne pas comprendre qu'il ne doit pas sacrifier une institution bonne et solide et qui a fait ses preuves à l'application d'une théorie qui serait nuisible à une population dont il veut garantir les intérêts.

„Aussi, quelque favorable qu'il soit à l'unité des banques et à l'uniformité du papier de circulation, il ne s'est pas interdit cependant de transiger avec ce principe et d'y admettre des exceptions commandées par la nature des choses.”¹⁾

Zijn deze woorden niet eene schitterende bevestiging van het geen ik boven trachtte aan te toonen? Want zou Savoye niet misschien altijd van het voorregt eener bank zijn verstoken gebleven, zoo het vóór 1851 bij Frankrijk was ingelijfd? Volgens hare eigene verklaring toch zou de Bank er ten gevolge der onkosten, aan dien maatregel verbonden, nooit toe zijn overgegaan daar uit eigen beweging eene bijbank op te rigten.

Doch wij zien tevens in de verklaring van de Bank het bewijs dat zij zelve gevoelt minder goed aan de behoeften der geheele bevolking te kunnen voldoen dan onafhankelijke instellingen, omdat deze uit den aard der zaak veel vrijer zijn in hare bewegingen dan de hulpbanken eener gemonopoliseerde circulatiebank te Parijs. Verklaart zij zelve niet dat het Gouvernement met betrekking tot Savoye de behoeften der bevolking niet uit het oog mag verliezen, en dat er derhalve in Savoye eene zelfstandige bank behoort te blijven bestaan? 't Is waar zij tracht die verklaring te verzwakken door er bij te voegen dat Savoye in bijzondere omstandigheden verkeert en plaatselijke behoeften heeft en daarom in langen tijd geen deel zal kunnen hebben aan het algemeen handels-

1) *Journ. des Econ.* 1. 1. pag. 105.

verkeer van Frankrijk. Doch waar is het bewijs dat er zulk een onderscheid bestaat tusschen Savoye en de overige Fransche departementen? Heeft niet ieder deel van het Fransche Rijk even als Savoye zijne eigenaardige toestanden, waarnaar de Bank van Parijs zich nooit zoo volkomen zal kunnen schikken als onafhankelijke banken, die overal worden opgericht, waar de behoeften der bevolking ze in het leven roepen? Zal de Bank beweren wèl te kunnen voorzien in de behoeften van de 86 overige departementen van Frankrijk, terwijl zij volmondig erkent daartoe, met betrekking tot Savoye, niet in staat te zijn?

De Bank van Frankrijk spreekt zonder het zelf te willen een afkeurend oordeel uit over de onbedachtzame handelwijze van het voorloopig bewind van 1848. Zij acht het tegenwoordige Gouvernement te wijs om niet te begrijpen dat het geen goede en soliede instelling, die haar proeftijd heeft doorgestaan, moet opofferen aan de toepassing van eene theorie, die noodlottig zou zijn voor eene bevolking, waarvan het de belangen wil waarborgen. De Bank van Frankrijk had, nu zij toch cenmaal erkende dat er uitzonderingen op het monopolie mogelijk waren, een weinig verder moeten gaan. Zij had niet in tegenspraak met hare eigene beweringen moeten verklaren dat Frankrijk in 1848 verwonderlijk goed was voorbereid (*admirablement préparé*) voor de eenheid in de circulatiebanken, maar behooren te erkennen dat de onafhankelijke circulatiebanken, die in het revolutiejaar werden opgeheven, eveneens goede en soliede instellingen waren, die haar proeftijd hadden doorgestaan en dat de opheffing er van schadelijk is geweest voor de bevolking, wier belangen het Gouvernement geroepen is te behartigen.

Doch uit den mond der Bankdirectie kon eene dergelijke verklaring niet verwacht, maar ook moeilijk verlangd worden. Want zij zou daardoor indirect hebben erkend, dat

het monopolie der Bank in strijd was met het algemeen belang en dat er gegronde redenen bestonden om te gelooven dat men niet alleen zonder gevaar tot den toestand van vóór 1848 kon terugkeeren, maar dat er zelfs aanzienlijke voordeelen aan die verandering zouden verbonden zijn.

Laat ons echter tevreden zijn met het weinige dat de bestuurders der Bank verklaarden: zij konden met het oog op hun eigene belangen moeilijk verder gaan. Doch schoon zij met eene zeer verklaarbare voorliefde voor de instelling, aan wier hoofd zij geplaatst waren, de geheele waarheid niet konden of wilden zien, zijn hunne woorden voldoende om de groote schaduwzijde in het licht te stellen van gemonopoliseerde banken, die bestemd zijn, om de belangen eener geheele natie te behartigen. Een zoo zamengesteld en groot kredietmachine mist die inwendige kracht, welke kleinere instellingen eigen is. Het werkt te regelmatig, te veel naar eene vaste routine en is aan te strenge vormen gebonden om zich overal te kunnen schikken naar de behoeften der bevolking. Het wordt bestuurd door personen, die veel te weinig bekend zijn en ook geen moeite doen om bekend te raken met de bijzondere omstandigheden der verschillende deelen van het land en die handelen overeenkomstig vaste regelen, welke misschien voor hunne onmiddellijke omgeving nuttig of noodzakelijk zijn, maar in het algemeen beschouwd, belemmerend en schadelijk werken. De prikkel der concurrentie ontbreekt, en tevreden met de winsten, die de onderneming oplevert, is men niet genegen die uitbreiding aan zijnen werkkring te geven, welke het algemeen belang wel is waar vordert, maar waarvan de voordeelen niet goëvenredigd zouden zijn aan de meerdere moeite en administratie, die men er zich door op den hals haalde. De opwekkende invloed der vrije mededinging gaat geheel verloren, men steunt op het monopolie en mist de overtuiging dat men zich door eigen

kracht en inspanning moet vooruit werken. Er heerscht een geest van uitsluiting en van heerschzucht in de keuze der personen, die men zijne diensten bewijst, in een woord al de kwalen, die in meerdere of mindere mate aan elk monopolie, maar niet het minst aan eene gemonopoliseerde circulatiebank eigen zijn.

Gelden deze bezwaren, waarvan niemand met betrekking tot Frankrijk de juistheid kan ontkennen, ook niet in zekere mate tegen het monopolie der Nederlandsche Bank? Al is ons vaderland veel minder uitgestrekt dan Frankrijk, de behoeften en toestanden van ons land zijn toch zeer uiteenlopend. Zullen de provinciën niet altijd bij Amsterdam, den zetel der Nederlandsche Bank moeten achterstaan en zal de landelijke bevolking van Nederland, zelfs nadat er agentschappen in de provinciale hoofdsteden zijn opgericht, ooit dezelfde voordeelen kunnen trekken van de gemonopoliseerde circulatiebank, als de Schotsche banken met hare 600 hulpkantoren, die als een groot net over het gehele land verspreid zijn en tot in de kleinste steden en de afgelegenste dorpen worden aangetroffen, aan de Schotsche bevolking hebben opgeleverd? Zelfs de toestanden onzer beide groote koopsteden Amsterdam en Rotterdam zijn geheel verschillend, gelijk door den Heer BETZ zelf erkend wordt, wanneer hij in de Mem. van Toel. verklaart „dat de steeds toenemende handelsrelatiën overdreven circulatie der bankwerkzaamheden, in het belang dier werkzaamheden zelve verbieden, en dat een welgegrond en zelfstandig oordeel over Rotterdamsche toestanden en zaken vrij wat eerder en gemakkelijker kan gevormd worden te Rotterdam dan te Amsterdam.”¹⁾ Die overdreven centralisatie nu der bankwerkzaamheden, de groote grief tegen het tegenwoordig in Frankrijk heerschende stelsel, kan in ons

1) *Mem. van Toel.* op art. 5 (§ 5).

vaderland alleen door de oprigting van meerdere circulatiebanken worden tegengegaan. Wanneer toch de Amsterdamse en Rotterdamsche toestanden reeds zoo verschillend zijn, hoeveel meer zal dit dan niet het geval moeten zijn met die der landprovinciën! Zelfs wanneer de Nederlandsche Bank mogt besluiten — wat echter niet waarschijnlijk is — om al het mogelijke te doen ten einde de Nederlandsche bevolking dezelfde voordeelen te verschaffen, die de Schotsche banken hebben opgeleverd, zou zij er toch altijd nog slechts zeer onvolledig in moeten slagen. Hoeveel te meer wanneer de Bank tegen haar zin, doch door de wet gedwongen, alleen agentschappen in de provinciale hoofdsteden oprigt! De Heer BETZ erkende dat er tegen de Nederlandsche Bank, zooals zij tegenwoordig werkt, eene groote grief bestond; het was deze: dat zij zich in hare operatiën te veel tot de hoofdstad bepaalde en het terrein harer operatiën niet genoegzaam uitbreidde, in een woord dat zij geensints voldeed aan hetgeen alle streken des lands billijkerwijze van haar mogten verlangen. ¹⁾ Die grief echter kan door geene dwangbepalingen des wetgevers worden weggenomen, want zij is het natuurlijke en noodzakelijke gevolg van het monopolie. Het kwaad kan alleen worden uitgeroeid door het in zijnen wortel aan te tasten.

Er is nog een ander nadeel aan de meeste gemonopoliseerde banken verbonden. Zij zijn aan den eenen kant overdreven solide en aan den anderen kant veel te onvoorzigtig. Ook de Nederl. Bank is menigmaal van te groote soliditeit beschuldigd, onder anderen nog bij de onlangs in de Tweede Kamer gehouden discussiën. De H. H. VAN BOSSE, BLUSSÉ VAN OUD-ALBLAS EN KAPPEYNE VAN DE COPPELLO hebben er o. a. op gewezen. ¹⁾ Gelukkig echter heeft niemand haar

¹⁾ *Mem. van Toel.* § 3.

²⁾ *Bijbl. v. d. Ned. Staatsc.* 83, 86¹ en 95.

ooit het tweede verwijt ten laste kunnen leggen. Bij de Bank van Frankrijk is het echter anders. Men treft er eene zonderlinge vermenging aan van overdreven beschroomdheid, die bijna aan het belagchelijke grenst, en van handelingen zóó gevaarlijk dat geene vrije bank, die prijs stelt op het vertrouwen van het publiek, ze ooit zou durven navolgen. Het zal misschien eenig nut kunnen hebben er als een waarschuwend voorbeeld op te wijzen.

De te ver gedreven schroomvalligheid der Bank van Frankrijk blijkt misschien wel het meest van allen uit hare weigering om kleine bankbiljetten uit te geven. In 1848 was haar ten gevolge der krisis door de Regering de vergunning verleend om bankbiljetten van 100 fr. in omloop te brengen. De krisis van 1825 in Engeland had geleerd welke gewigtige diensten de uitgifte van kleine bankbiljetten bij een tijdelijken geldnood bewijzen kon.¹⁾ Men stelde dan ook weldra voor dat de bank ook biljetten van 50 en van 25 fr. zoude uitgeven. Doch de Directie der Bank, die er reeds met moeite toe was bewogen om biljetten van 100 fr. in omloop te brengen, weigerde thans volstandig. Die biljetten, zcide zij in haar verslag van 1849, zouden den uitvoer van edel metaal aanmoedigen, dat men integendeel in Frankrijk moest trachten te houden en, voor zoover het reeds was weggevloeid, moest trachten terug te krijgen.²⁾ Die bewering was echter zeer onjuist. De wisselkoers was niet ongunstig en men had alleen uit wantrouwen zijne depôts bij de Bank opgevraagd en bewaarde ze zelf. De uitgifte van kleine biljetten zou geen enkel muntstuk naar het buitenland hebben doen vloeijen, maar integendeel bij de bestaande behoefte aan een betaalmiddel, dat door iedereen

1) Zie hierover uitvoeriger Lord ASBURTON, I. I. p. 385.

2) *Compte rendu de 1849*, aangehaald door COURCELLE-SENEUIL, I. I. p. 230.

werd aangenomen, niet weinig tot vermindering van den druk der geldmarkt hebben kunnen bijdragen. 1)

Ook op dit oogenblik blijft de Bank nog bij haar eenmaal opgevat gevoelen volharden, niettegenstaande zij reeds bij de wet van 9 Junij 1857 de vergunning verkreeg billetten van 50 fr. uit te geven. Evenwel zijn het juist de kleine coupures, die aan eene Bank de meeste voordeelen opleveren, omdat zij den uitgebreidsten omloopskring hebben en het langst in circulatie blijven. De houding der Bank schijnt dan ook bij den eersten oogopslag geheel onverklaarbaar. Doch het raadsel wordt ons opgelost, zoodra wij zien dat de Bank reeds zonder de uitgifte van billetten van 50 fr. in 1857 33 Pct. aan de aandeelhouders kon uitkeeren. 2) Men vindt die winsten aanzienlijk genoeg, en begeert niet meer. Men acht de uitgifte van kleine coupures overbodig, hoewel zij de voordeelen der Bank nog aanzienlijk zouden kunnen vermeerderen. Welk een contrast met de vrije Schotsche banken, die, gelijk wij boven zagen, zulk een hoogen prijs stelden op het behoud der kleine billetten! 3) Is het geen sterk sprekend bewijs van den verlammenenden invloed, die een monopolie uitoefent? Wij kunnen er uit afleiden hoe weinig gemonopoliseerde banken zich om het algemeen belang bekommeren, zelfs wanneer men oppervlakkig zou denken dat haar eigen belang er haar reeds van zelf toe zou moeten brengen. Niets is meer in staat alle energie uit te dooven dan groote winsten, die geheel zonder eenige moeite of op te gemakkelijke wijze worden verkregen. „N'est-il par curieux,” zoo vroeg onlangs de schrijver van het maandelijksche *Bulletin financier* in het

---

1) COURCELLE-SENEUIL, l. l. p. 230.

2) *Réorgan. du syst. des Banques*, p. 53.

3) Zie boven pag. 309.—312.

Journal des Economistes, „n'est-il pas curieux de voir une banque d'émission, chargée d'habituer le pays à substituer le plus possible le papier au numéraire dans les échanges intérieurs, une banque de crédit chargée d'en répandre la pratique dans toutes les classes de travailleurs, une banque d'escompte chargée de régulariser les mouvements monétaires du pays, loin de leur imprimer une secousse plus grande, n'est-il pas curieux ou plutôt affligeant de voir cette banque, en pleine sécurité intérieure, refouler la confiance qu'on lui marque, déprécier son propre billet par les appréhensions qu'elle témoigne à le voir circuler, et conseiller, pour ainsi dire, aux populations d'en revenir le plus qu'elles peuvent au mode coûteux d'échange par le numéraire?" 1) De Heer COURTOIS zou deze vraag niet gedaan hebben als hij zich had herinnerd dat de Bank van Frankrijk een monopolie bezat en wat blijkens de ondervinding de gewone gevolgen van een monopolie zijn. Of mag men aannemen dat het louter vrees is, die de Bank van Frankrijk weehoudt tot de uitgifte van die kleine biljetten over te gaan? Het zal ons weldra blijken dat de Bank van Frankrijk in andere opzigten zoo vreesachtig niet is. Daarenboven bestaat er niet den minsten grond voor de bewering dat de biljetten van 50 fr. de Bank aan grootere gevaren zullen blootstellen dan die van 500 of 250 fr. 2) Zijn er in Schotland geen biljetten van £ 2, ja zelfs van £ 1, en in Nederland van f 25 in omloop, zonder dat de banken, die ze uitgeven, er ooit eenige nadeelige gevolgen van hebben ondervonden? De Bank van Frankrijk had slechts behoeven te onderzoeken hoe het elders gegaan is, om daarna alle vrees voor wezenlijk gevaar te laten varen.

1) *Journ. des Econ. Dec.* 1863. p. 493.

2) Zie boven pag. 313 volg.

Doch niet alleen aarzelt de Bank biljetten van 50 fr. uit te geven: ook bij sommige andere operatiën neemt zij eene overdrevene voorzigtigheid in acht. Tenigsins uit de hoogste verklaarde zij dat wel is waar de Bank van Savoye had kunnen bloeijen door zich met verschillende meer gewaagde ondernemingen in te laten, maar dat dergelijke handelingen aan haar, de Bank van Frankrijk, niet veroorloofd waren.¹⁾

En waarin bestonden nu die meer gewaagde operatiën, waaraan de Bank van Savoye zich volgens het oordeel der Fransche Bank (want zij noemt haar: *une institution bonne et solide, qui a fait ses preuves*) veilig kon overgeven, doch die haar, als leidende kredietinstelling van Frankrijk, niet veroorloofd waren? Het was niets anders als het disconteren van handelspapier met twee handteekeningen, hetgeen aan de Bank van Frankrijk verboden is, een verbod waarop zij hoogen prijs stelt.

Dit laatste moge oppervlakkig vreemd schijnen, doch dergelijke beperkende bepalingen vallen in den geest van gemonopoliseerde circulatiebanken. In ons vaderland merken wij hetzelfde op. Bij de vervaardiging van het nieuwe Ontwerp van Bankwet maakte het bij de Regering een punt van overweging uit of men de bepaling omtrent het aantal handteekeningen, die in het Octrooi van 1838 voorkwam,²⁾ zou overnemen, ja dan neen. De Regering achtte het nut van zoodanige bepaling zeer twijfelachtig en was voornemens

---

1) „On sait,” zoo schreef het bestuur der Bank aan de Regering, „pourquoi et comment la Banque de Savoie a pu y prospérer; c'est en se livrant à des opérations différentes plus hardies, si l'on veut, que celles qu'il est permis à la Banque de France d'entreprendre.” *Journ. d. Econ. Oct. 1863.* p. 105.

2) Art. 15 van het Octrooi van 1838 luidde aldus: „De operatiën der Bank zullen bestaan 1°. in het escompteren van wisselbrieven en ander handelspapier, op naam en aan order, voorzien van twee of meer voldoende handteekeningen, enz.”

haar in de nieuwe Bankwet weg te laten. In den loop der overleggingen, die tusschen de Regering en het bestuur der Bank plaats vonden, bleek echter dat de Bank van een ander gevoelen was en dienaangaande bepaalde voorschriften bleef wenschen. De Regering „achte het thans bedonkelijk aan de Bank meer vrijheid op te dringen, dan zij zelve verlangde en zich tegen de bestendinging van een overigens niet veel beteekenenden breidel te blijven verzetten.”¹⁾ In de nieuwe Bankwet werd derhalve de oude bepaling opgenomen en aan de Nederlandsche Bank verboden wissels te discounteren van minder dan twee handteekeningen voorzien.

Terwijl de Bank van Frankrijk alzoo, gelijk wij zagen, in sommige opzigten zooveel mogelijk den schijn van soliditeit aanneemt en bij hare papieruitgifte eene beschoomtheid toont, die reeds een tal van aanvallen heeft uitgelokt, moet toch van den anderen kant haar toestand vrij gevaarlijk genoemd worden. Eene vlugtige inzage der staten, die maandelijks door haar worden openbaar gemaakt, is voldoende om er ons dadelijk van te overtuigen.

Op den 14^{en} Jan. 1864 b. v. was de toestand der Bank als volgt:

Circulerende bankbiljetten	813.490.825 fr.
Orderbriefjes	4.074.204 „
Recepissen betaalbaar op zicht	2.811.566 „
Loopende rekening der schatkist	49.759.065 „
<i>Idem</i> van particulieren te Parijs	137.491.717 „
<i>Idem</i> bij de hulpkantoren	23.305.950 „
	<hr/>
	1030.933.327 fr. ²⁾

1) *Mem. van Toel.* op art. 7 (§ 6).

2) Deze en de volgende cijfers zijn ontleend aan het *Journ. d. Econom.*, Févr. 1864. p. 284.

Tegenover deze ieder oogenblik opvraagbare schuld stond een bedrag aan munt- en muntmateriaal van

50.556.060 fr. in Parijs
en 132.017.828 „ in de hulpbanken
<hr style="width: 20%; margin: 0 auto;"/>
182.573.888 fr.

Wij zien derhalve dat slechts een zesde gedeelte der dadelijk opvraagbare schuldvorderingen der Bank door specie gedekt is! ¹⁾

Was althans het overige gedeelte van het actief der bank in wissels met korte vervaldagen en beleeningen op korte termijnen belegd. Maar neen! Bij de wet van 9 Junij 1857 heeft de Bank aan de schatkist een voorschot gedaan van 100.000.000 fr. (*rentes immobilisées*), terwijl zij een dag later tot aan het einde van haar Octrooi 60.000.000 fr. renteloos aan den Staat leende. Daarenboven heeft zij 37.000.000 fr. van haar actief in papieren (*rentes disponibles*) geplaatst. ²⁾

De Bank van Frankrijk bezit derhalve niet alleen voor eene instelling, die het groote metaalreserve van de nijver-

---

1) De Engelsche *Economist* zeide in haar finantiëel overzicht van den 16en Jan. over den toestand der Bank van Frankrijk het volgende: „The point of capital importance at the present moment is the reduction in the bullion of the Bank of France. It has diminished by so much as £ 1.765.000 during the month, and yet the Bank has not raised its rate of discount. There seems to be a hope that the new Government loan, which is to be „open” and therefore addressed not only to the general public, but peculiarly to the lower classes, will bring some coin to the vaults of the Bank. But to what a pitch of distitution must a Bank be reduced which relies on an anticipation so speculative in itself and so remote from commercial events and consideration. Governments have often relied on a Bank to get coin for them, but a Bank has rarely expected a Government to get coin for it.” *The Economist*, Jan. 16, 1864. p. 65. Vgl. ook l. l. *Jan.* 23, p. 97.

2) Zie ook *Journ. des Econ.* Avril 1863. *Résumé du compte rendu présenté par M. le comte DE GERMINY, par CLEMENT JUGLAR.* p. 85.

heid moet bewaren, bestemd om bij een ongunstigen wisselkoers ter voldoening aan de internationale handelsverbindtenissen naar het buitenland te worden gevoerd, eene veel te geringe hoeveelheid specie, maar heeft daarenboven een aanzienlijk gedeelte van haar actief geplaatst op eene wijze, die geheel in strijd is met de regelen van een gezond bankbestuur. Eene vrije bank, wier krediet niet door den Staat beschermd wordt en die concurrenten naast zich heeft, zou ze nimmer straffeloos hebben kunnen overtreden.

En dit alles geschiedt terwijl de Fransche geldmarkt in een toestand verkeert die verre van gunstig mag genoemd worden, en terwijl niet alleen de aankopen van katoen eene aanzienlijke hoeveelheid edel metaal uit het land doen vloeijen, maar daarenboven de slechte resultaten van den suikerroogst een deficit doen voorzien, dat op niet minder dan 80 à 100 mill. geschat wordt. ¹⁾

Er bestaat dan ook niet den minsten twijfel of de Bank zal, wanneer de gebeurtenissen van 1848 zich herhalen of wanneer de Staat ten gevolge van andere buitengewone omstandigheden plotseling eene aanzienlijke hoeveelheid geld noodig heeft, andermaal genoodzaakt zijn hare betalingen te staken; en hare biljetten zullen dan natuurlijk weder aan een gedwongen koers worden onderworpen. ²⁾

Zoo kon de schrijver van een onlangs, naar aanleiding der Savoysche quaestie uitgegeven brochure over de *Réorganisation du Système des Banques*, met regt van de Bank van Frankrijk verklaren: „Monopole unique dans l'Etat, monopole

1) COURTOIS, *Bulletin financier*. I. I. p. 494.

2) Tijdens de krisis van 1857 vreesde men aan de beurs te Londen algemeen dat de Fransche Regering weder de toevlugt zou moeten nemen tot de maatregelen van 1848. Wissels van 3 maanden op Parijs waren aan de Londen-sche beurs een tijd lang geheel onverkoopbaar. TOOKE II. NEWMARCH, I. I. II. p. 369.

d'autant plus dangereux que les intérêts de la paix et de la guerre en dépendent, cette énorme machine construite à la hâte en 1848, comme un radeau au milieu d'une tempête, manoeuvre aujourd'hui par les plus beaux temps lourdement, péniblement, toujours prête à tirer, en pleine prospérité, le canon d'alarme, et entretenant dans les esprits la pensée qu'au moindre nuage politique, et même par le seul effet d'une extension de nos achats au dehors, elle nous ramènera un cours forcé qui lui a donné naissance." 1)

Die woorden mogen hier en daar conigsins overdreven zijn, en inzonderheid de voorstelling onjuist dat de positie der Bank *geheel* eene schepping is der gebeurtenissen van 1848, zij drukken althans in krachtige en juiste bewoordingen het gevaar uit, waaraan die almachtige, alleenheerschende instelling Frankrijk voortdurend blootstelt.

Die Bank van Frankrijk echter wordt even als die van Oostenrijk door onzen Min. v. Fin. als een bewijs aangevoerd voor het behoud van het monopolie der Nederlandsche Bank. 't Is waar, de wijze waarop de Nederlandsche Bank, vooral vroeger, bestuurd werd, heeft dikwijls aanleiding gegeven tot de klagt dat zij te voorzigtig, in plaats van te roekeloos was, en dat zij in verhouding tot hare verbindtenissen veel te veel specie in kas hield, doch wie zal ons waarborgen geven voor de toekomst? Hangt niet alles af van het persoonlijk gevoelen van den President, Secretaris en de vijf Directeuren? De Koninklijke Commissaris toch zal wel, even als de beide Keizerlijke Commissarissen der Oostenrijksche Bank, in den regel niet veel meer

---

1) *Réorgan. du système des Banques*, p. 103. Dit oordeel wordt door de Engelsche *Economist* gedeeld die den tegenwoordigen toestand der Bank van Frankrijk, niettegenstaande deze zich gedurende de afgelopen maand eenigszins verbeterd had, nog „a matter of anxiety to Europe” noemde. *The Economist*, Febr. 13. 1864, p. 194.

dan een figurant zijn, behalve wanneer de Staat in financiële verlegenheid verkeert, doch dan zal hij juist gevaarlijk kunnen worden en ware 't misschien beter dat hij nooit bestaan had.

Men denkt zich bij voorkeur den toestand der Nederl. Bank in de toekomst altijd even gunstig als tegenwoordig. Doch ik vraag, of 't bij de mogelijkheid dat dit verandere, raadzaam is om haar magt en invloed kunstmatig nog grooter te maken door haar de alleenheerschappij te laten. Want zullen met dien vermeerderden invloed ook niet de nadeelen grooter worden, die uit een verkeerd gedrag der Bank zouden kunnen voortvloeijen?

De Heer BERTZ verlangt dat de Nederlandsche Bank „de leidende credietinrigting van Nederland” zij, en wenscht haar als zoodanig bij de wet te doen erkennen; doch ik zeg het den Freiherr von HOCK na: ¹⁾ de bewering dat eene grootc, het geheele land omvattende bank het verkeer regelt, is gedeeltelijk niet waar, gedeeltelijk, voor zoover het waar is, een ongeluk. Zelfs de grootste bank, van de uitgebreidste middelen voorzien en door de kundigste mannen bestuurd, heeft de magt niet het verkeer te regelen, en vervult hare taak eerst volkomen, wanneer zij het omgekeerde doet en hare handelingen naar het verkeer regelt. Gewoonlijk echter voldoen de gemonopoliseerde banken niet aan deze verplichting. Het zal ons weldra blijken dat zij in den regel een noodlottigen en storenden invloed op het handelsverkeer uitoefenen.

Wij zijn zodoende genaderd tot het gewichtigste bezwaar tegen groote geprivilegiëerde of gemonopoliseerde instellingen, dat zich wel is waar tot dus verre niet in ons vader-

1) VON HOCK, l. l. p. 331.

land heeft doen gevoelen — en ik geloof dat de Nederlandsche Bank hier eene uitzondering maakt die eenig is — doch die althans bij het onzekere van de toekomst een krachtig argument is om de magt der Nederlandsche Bank niet door uitsluiting van andere circulatiebanken te vergrooten, en om er althans zooveel mogelijk naar te streven dat de invloed, dien zij uitoefent, alleen steune op eene gezonde concurrentie met andere instellingen van dien aard.

Het nadeel, door mij bedoeld, heeft zich niet alleen bij de Bank van Frankrijk, maar in meer of mindere mate bij alle groote circulatiebanken van Europa, inzonderheid bij die van Engeland, doen gevoelen en werd alleen mogelijk door den grooten invloed, dien zij op de kapitaal- en geldmarkt uitoefenen. Na het in al zijn uitgebreidheid hebben leeren kennen, zullen wij bevestigd worden in de meening dat leidende kredietinstellingen een groot kwaad zijn en dat de voordeelen, die eene dergelijke bank in tijd van nood aan den hulpbehoevenden handel verschaft op verre na niet tegen de nadeelen opwegen.

Men heeft dikwijls de bewering uitgesproken — en in de oogen der tegenstanders van vrije banken geldt die bewering bijna als axioma — dat wanneer er meerdere banken naast elkander staan, deze door de concurrentie geprikkeld hare kapitalen zullen leenen beneden een redelijken prijs, m. a. w. haar disconto te laag zullen stellen en daardoor de speculatie zullen aanmoedigen. Wanneer zij dan eindelijk door de insolventie der onderteekenaars van het handelspapier, dat zij gedisconteerd hebben, aanzienlijke verliezen hebben ondergaan, zullen zij genoodzaakt worden het voorbeeld te volgen van hen, die zij eerst in de gelegenheid hadden gesteld zulk eene roekelooze uitbreiding aan hunne operatiën te geven. In de Mem. v. Toel. werd de loop van een dergelijk drama in korte maar krachtige, alleen misschien wat al te

onbestemde uitdrukkingen geschetst. 1) Later werd deze schildering door sommige leden der Kamer nog meer uitgewerkt, en de afgevaardigde uit Amsterdam, de Heer Cool, aarzelde niet te verklaren dat vrije banken het minst van allen het karakter van vrijheid bezitten en slechts slaven zijn van elkander. 2)

Ik meen, op grond der ondervinding uit de Fransche departementale banken, uit de Engelsche en Schotsche banken opgedaan, 3) te mogen beweren dat die voorstelling zeer overdreven is en geloof dat de geschiedenis juist geleerd heeft dat inzonderheid de gemonopoliseerde banken zich, door een te laag disconto, aan het de vrije banken ten laste gelegde feit hebben schuldig gemaakt. Dit is bij de eerste des te gevaarlijker, omdat zij een veel grooteren invloed uitoefenen op de kapitaalmarkt en haar bestaan er niet door in de waagschaal stellen, terwijl vrije banken daarentegen door eene dergelijke onvoorzigtigheid met vrij groote zekerheid zullen moeten te gronde gaan. Terwijl derhalve eigenbelang voor deze laatste een voldoende spoorslag is om tot eene tijdige verhooging van haar disconto over te gaan, zal de gemonopoliseerde bank — niet zoo zeer uit boos opzet als wel omdat zij niet denzelfden prikkel heeft tot de uiterste waakzaamheid en omdat deze handelwijze haar de meeste voordeelen oplevert — eerst tot krachtige maatregelen van behoud overgaan op een oogenblik, waarop de handel er de grootste schokken van zal moeten ondervinden. De gemonopoliseerde bank werkt dan in dubbelde mate nadeelig omdat zij de speculatie eerst door een te laag gehouden disconto niet weinig had aangemoedigd.

---

1) *Mem. van Toel.* § 4.

2) *Bijblad* II. p. 70.

3) Waarover later.

De waarheid hiervan werd door den beroemden Lord OVERSTONE, den grooten voorstander der *Currency*-theorie en den geestelijken vader der Bankwet van ROBERT PEEL, zelven erkend.

„De Bank van Engeland,” verklaarde OVERSTONE, als getuige voor de Commissie uit het Lagerhuis die met het onderzoek naar de oorzaken der handelskrisis van 1847 belast was, „de Bank van Engeland verkeert door de grootte van haar kapitaalomzet en van hare operatiën in een eigendommelijken toestand. Tot welk uiterste punt de Bank hare beschikbare middelen ook laat wegvloeijen, door de grootte harer operatiën kan zij toch nog op het laatste oogenblik eene poging tot redding doen, waardoor zij zich zoo goed als zeker in veiligheid stelt. Maar die poging zal voor het algemeen belang zeer ernstige gevolgen hebben en zal groot onheil stichten. In dit opzigt schijnt het mij toe dat er een gewichtig onderscheid bestaat tusschen de Bank en alle privaatinrigtingen. Wanneer ik mijne privaate bank slecht bestuur, ben ik geruineerd, maar het publiek leidt daaronder slechts weinig. Maar wanneer de Bank van Engeland eene groote fout begaat, zoo kan de Bank wel is waar zichzelf redden, maar verspreidt het uitgestrekste nadeel over het geheele publiek. In dit opzigt, geloof ik, dat er een zeer belangrijk onderscheid bestaat tusschen haar en eene privaatinrigting.”¹⁾

Mag dit niet eene merkwaardige verklaring genoemd worden in den mond van een man, wiens stelsel de grond had gelegd tot de Bankwet van 1844? Indien van iemand, dan zou men wel het allermeest van hem eene partijdige beoordeeling van het monopolie hebben kunnen verwachten. Dat

---

1) *Commons Report on Commercial Distress 1847—1848*, N°. 5192 aangehaald door WAGNER, I. I. p. 232.

OVERSTONE zelf op de gevaren eener groote gemonopoliseerde circulatiebank wees, is zeker wel het beste bewijs dat er gewichtige bezwaren aan verbonden zijn. ¹⁾

Dat het ontstaan eener algemeene neiging tot speculatie niet, zocals dikwijls beweerd wordt, het gevolg is van een te laag disconto der banken, maar meestal in buiten af gelegen oorzaken moet gezocht worden, werd boven reeds aangetoond. ²⁾ Doch wanneer zich eenmaal die opgewekte ondernemingszucht is beginnen te vertoonen, kunnen de banken een veel vermogenden invloed op den handel uitoefenen, zoowel ten goede als ten kwade. Er bestaat toch een naauw verband tusschen de hoogte der rente, waarvoor kapitaal beschikbaar wordt gesteld en de ondernemingen, die worden aangevangen. Zoodra de rentestandaard in verhouding tot de winsten, die eene onderneming zal opleveren, zoo laag is, dat er, na aftrek der te betalen rente, waarschijnlijk nog eene aanzienlijke winst overblijft, zullen natuurlijk vele personen worden uitgelokt om van de gunstig staande kansen partij te trekken. Nu ligt het verder in den aard der speculatiezucht dat zij, eenmaal ontstaan zijnde, zich meer en meer uitbreidt; men denkt alleen aan hooge winsten en

1) In even ongunstigen zin als Lord OVERSTONE liet zich een ander getuige, de Heer R. GARDNER, fabrikant en koopman te Manchester, over de Bank van Engeland uit: „I think the Bank has too much power for any one institution, however judiciously managed, as by a slight error it may increase or decrease the property of the nation many millions; and I think we have too much legislative interference with the operations of commerce and that we must continually get wrong; for so long as the State seems to take so much care for us, we shall take less for ourselves. — In my opinion it is impossible for the Bank of England, constituted as it is, to perform the functions and the duties which are expected from it. *Commons Report*, N°. 4922, aangehaald door WAGNER, l. l. p. 15. Is het mogelijk in juister bewoordingen het groote gevaar aan te toonen, waaraan gemonopoliseerde circulatiebanken eene natie blootstellen?

2) Zie boven pag. 102 volg.

de gevaren aan de speculatiën verbonden worden langzamerhand al ligter en ligter geteld en eindlijk geheel voorbijgezien; ten laatste kent de ondernemingszucht in het geheel geene perken meer. Dit heeft de ondervinding bij elke crisis geleerd. Wanneer de banken derhalve op het vertoon der eerste sporen van een te opgewekten speculatiegeest haar disconto verhoogen, zullen zij het kwaad in zijne beginselen tegengaan, al kunnen zij het dan ook al niet geheel keeren.

Kleine banken nu zullen veiligheidshalve reeds vroegtijdig tot eene verhooging van haar disconto moeten overgaan; hare portefeuille zou anders te veel toenemen en daarmede hare billettencirculatie of het bedrag van het door haar verleende boekkrediet, zoodat er weldra een wanverhouding zou ontstaan tusschen hare verbindtenissen en haren metaalvoorraad. Eene plotselinge uitbreiding der portefeuille zal derhalve voor eene kleine bank eene waarschuwing zijn om haar disconto te verhoogen, opdat er minder wissels worden aangeboden. Doet zij dit niet, dan stelt zij zich aan het gevaar bloot dat het publiek wantrouwen jegens haar opvat, doch de schade, die er uit kan voortvloeijen, valt grootendeels op haar zelve terug, en dit is op zich zelf reeds een voldoende waarborg dat althans verreweg het grootste gedeelte dezer banken voorzigtig zal zijn.

Het bestaan van zelfstandige banken, die voor haar eigenbelang moeten zorgen, is derhalve het beste middel om het disconto op zijne natuurlijke hoogte te brengen, waardoor dan van zelf de nadelen eener overdrevene speculatiegeest zullen worden tegengegaan. Maar met de groote geprivilegieerde banken is het geheel anders, zij staan eigenlijk buiten het gevaar en kunnen de verhouding tusschen haar voorraad metaal en hare verbindtenissen veel ongunstiger laten worden dan kleinere banken zich ooit zullen durven veroorlooven. De gemonopoliseerde instelling kan zich, gelijk

Lord OVERSTONE zeide, op het laatste oogenblik nog door eene plotselinge verhooging van haar disconto redder, nadat zij het eerst geruimen tijd veel te laag heeft gehouden en zoodoende de oorzaak geweest is dat de speculatie veel langer heeft kunnen duren dan onder vrije banken mogelijk zou geweest zijn.

Zulk eene handelwijze, waaraan de groote banken zich zoo dikwijls hebben schuldig gemaakt, moest natuurlijk een allerstorendsten invloed op den handel uitoefenen, en de verwachtingen vernietigen van allen, die op eene goedkoope hulp der bank rekenende, zekere ondernemingen hadden aangevangen. Het plotseling ontstane gebrek aan beschikbaar kapitaal had ten gevolge dat vele operatiën niet konden ten einde gebracht worden en dat talrijke handelaren in de grootste moeilijkheden geraakten en groot gevaar liepen het in hunne onderneming gestoken kapitaal geheel of gedeeltelijk te verliezen, om niet eens te spreken van hen, die door de plotseling ontstane schaarschte aan kapitaal hunne verbindtenissen niet konden nakomen, zich failliet moesten verklaren en vele andere in hun val meêsclepten.

Het gedrag eener gemonopoliseerde bank, die in het eerste stadium der speculatieperiode haar disconto te laag houdt om het op het laatste oogenblik plotseling te verhoogen, verdient bovenal afkeuring, omdat zij gedeeltelijk althans het behoud van haar monopolie te danken heeft aan de bewering, dat zij alleen in staat is in tijd van krisis eene bovenmatige verhooging van het disconto tegen te gaan. Men had daar echter niet mede bedoeld dat de gemonopoliseerde Bank, wanneer de speculatie eene groote hoeveelheid kapitaal naar allerlei nieuwe ondernemingen trekt, of wanneer het omloopende kapitaal door de exploitatie van talrijke spoorweglijnen in vast kapitaal veranderd wordt, of als de uitslag van den oogst ongunstig geweest is, of als

er een oorlog in het buitenland gevoerd wordt, enz. en het derhalve te voorzien is dat er veel edel metaal naar het buitenland zal vloeijen, haar disconto niet zou mogen verhoogen, en het ook dan in 't belang van den handel laag zou moeten houden. In alle die gevallen kan het lage disconto niet anders dan schadelijk werken, en zal de speculatie die gewoonlijk onder dergelijke omstandigheden slechts weinig noodig heeft om te worden aangemoedigd — in geval van een slechten oogst b. v. door de verwachting dat de graanprijzen aanzienlijk zullen rijzen; bij een oorlog door de hoop dat de navraag naar de benodigheden voor de uitrusting van leger en vloot sterk zal vermeerderen — er nog slechts des te meer door toenemen.

Maar wanneer de groote banken diensten kunnen bewijzen, waartoe kleinere banken, genoodzaakt om in moeilijke tijden spoedig naar middelen van behoud om te zien, niet in staat zijn, dan is het juist door haar disconto betrekkelijk laag te stellen, *niet* wanneer er geld in overvloed en tegen geringen prijs verkrijgbaar is, maar in tijden van panische schrik en algemeene verwarring, wanneer er een algemeen wantrouwen in het meeste kredietpapier ontstaat en zelfs de wissels van de grootste handelshuizen dikwijls onverkoopbaar worden. Dan is het hare roeping om de krachtige steun, de laatste toevlugt te zijn van het wankelende handelskrediet. Zij alleen zullen in staat zijn om in den algemeenen nood te hulp te komen, en het is dan hare dure pligt soliede handelshuizen te steunen en hun val te voorkomen.

Doch wat hebben de groote banken van Europa, de zogenoemde leiders en steunpilaren van het krediet bijna altijd gedaan? Zij wendden den invloed dien zij door haar ontzagchelijk kapitaal en door de uitgebreidheid harer operatiën konden uitoefenen aan om het disconto kunstmatig naar beneden te drukken. Geen speculatieperiode lieten zij voorbij-

gaan zonder misbruik te maken van haar krediet. En dat zij eindelijk, nadat de krisis haar toppunt bereikt had en het eene handelshuis na het andere in een stortte, eindelijk als een redder in den nood verschenen, kan waarlijk zulk een groot verdienste niet genoemd worden. Zij hadden eerst het hare er toe bijgedragen om de ondernemingszucht nog hooger op te drijven en nog algemeener te maken. De groote banken konden later het eenmaal bedreven kwaad niet meer goed maken. Zij hadden vóór de krisis, die zij door het verheven standpunt, waarop zij geplaatst waren, beter dan de kleine kredietinstellingen naast haar konden zien aankomen, hare operatiën moeten beperken, om des te ruimer en des te goedkooper hulp te kunnen verleenen als het oogenblik van gevaar daar was. Nu konden zij zich, zooals WAGNER zegt, alleen beroemen ongedeerd te zijn blijven staan, terwijl alles rondom haar in een stortte.¹⁾ Waarlijk een zeer geringe roem, als men den prijs nagaat, waarvoor hij verkregen was!

Men voere niet tot verontschuldiging der groote banken aan, dat eene krisis plotseling opkomt en niet vooruit kan voorzien worden, en dat zij daarom niet vroegtijdig genoeg tot eene verhooging van haar disconto overgaan. Om zich van het tegendeel te overtuigen leze men slechts het uitmuntende stuk van CLEMENT JUGLAR, in de *Annuaire de l'économie politique* van 1856 geplaatst. Deze Fransche staathuishoudkundige die later, in 1861, door de Fransche Academie bekroond werd voor de beantwoording eener prijsvraag over ditzelfde onderwerp, gaat de ontwikkeling en het verloop der handelskrisis na, die Frankrijk van het begin dezer eeuw tot aan het jaar 1856 getroffen hebben. De resultaten, welke dit onderzoek, dat door een tal van statistische beschei-

1) WAGNER, l. l. p. 287.

den gestaafd wordt, hem opleverde, waren zeer belangrijk. Ongeveer tien perioden van opgewekten speculatiegeest en stilstand in den handel waren elkander met de merkwaardigste regelmatigheid opgevolgd. Eerst zag men gedurende verscheidene jaren een zich meer en meer uitbreidend handelsverkeer, gepaard met eene aangroeiende wisselportefeuille der Bank van Frankrijk, en met eene rijzing der graanprijzen, tot dat eindelijk de krisis losbrak; daarop volgde er gedurende eenige jaren een stilstand in alle bedrijven, totdat de ondernemingsgeest eindelijk weer begon te herleven, om ten slotte wederom in eene krisis te eindigen.

De volgende tabel zal ons dit met cijfers aantonen. De regelmatige uitbreiding en afname van het handelverkeer zal het best kunnen worden nagegaan uit de bijgevoegde opgaaft der waarde van de jaarlijks in- en uitgevoerde goederen. Wij zullen kortheidshalve bij het jaar 1830 aanvangen, hoewel de vorige jaren volkomen dezelfde resultaten opleverden.

Jaar.	Bedrag van het door de Bank te	Invoer.	Uitvoer.	Gemiddelde prijs van het mud graan.
	Parijs gedis- conteerde handelspapier. mill. francs.			
1830 (krisis)	617	489	452	52.39
1831	222	374	455	22.16
1832	150	505	507	21.85
1833	240	491	559	16.62
1834	316	503	510	15.25
1835	445	520	577	15.25
1836	760	564	629	17.32
1837	756	569	514 ¹⁾	18.53

1) Het lagere cijfer der uitgevoerde goederen gedurende het jaar 1837 was het gevolg der handelskrisis, die het vorige jaar in de Vereenigde Staten plaats vond.

Jaar.	Bedrag van het door de Bank te	Invoer.	Uitvoer.	Gemiddelde prijs van het mud graan.
	Parijs gedis- conteerde handelspapier. mill. fraues.			
1838	801	656	659	19.51
1839 (krisis)	1047	650	677	22.14
1840	928	747	695	21.84
1841	885	804	760	18.54
1842	943	846	644	19.55
1843	771	845	687	20.46
1844	749	867	790	19.75
1845	1003	856	848	19.75
1846	1191	920	852	24.05
1847 (krisis)	1329	975	891	29.01
1848	692	556	833	16.65
1849	256	779	1032	14.15
1850	340	780	1123	14.32
1851	359	781	1238	14.48
1852	606	986	1233	17.25
1853	951	1103	1363	22.39
1854	907	1158	1261	28.82
1855	1156	2807		29.32
1856	1752	1521	1626	
1857 (krisis)	2085	1450	1640 ¹⁾	

Ieder tijdvak van negen à tien jaren zien wij derhalve de wisselportefeuille der Bank van Frankrijk, alleen te Parijs, vijf, zes soms meer dan achtmaal verdubbelen tot dat er ein-

1) SCHÄFFLE, *Zur Lehre von den Handelskrisen* in het *Zeitschr. f. d. ges. Staatswissenschaft*, 1858, p. 454. SCHÄFFLE nam de tabel van JUGLAR, die slechts tot het jaar 1855 liep, over en vulde ze tot 1857 aan.

delijk eene krisis ontstaat, ten gevolge waarvan zij weder tot een zeer laag punt terugzinkt, om echter weldra daarop weder te gaan stijgen. In 1832 disconteerde de Bank slechts voor een bedrag van 150 mill. aan wissels, jaarlijks breidde zij daarop het kapitaal dat zij aan den handel verschaftte meer en meer uit tot dat het in 1839, het jaar der krisis, 1047 mill. bereikte. In 1843 disconteerde zij slechts voor 771 mill., in 1847 daarentegen weder voor 1329 mill. In 1849 was dit cijfer tot 256 gedaald, om daarop geregeld, vooral gedurende de jaren, die onmiddelijk aan de krisis voorafgingen, zeer sterk toe te nemen. Toen eindelijk in 1857 de krisis losbrak, was haar portefeuille meer dan achtmaal verdubbeld. De invoer van buitenlandsche en de uitvoer van binnenlandsche producten neemt gedurende dezelfde jaren voortdurend toe, een bewijs van het zich meer en meer uitbreidend handelsverkeer, totdat er na de krisis weder eene reactie plaats heeft. Merkwaardig is het verder dat de hooge graanprijzen bijna zonder uitzondering de onmiddelijke voorgangers zijn der naderende krisis, zoodat, wanneer een buitengewoon hooge graanprijs met eene reeds sterk gevulde wisselportefeuille zamenvalt, er onvermijdelijk eene krisis voor de deur staat.

Na de verschillende omstandigheden, die de handelskrisis in Frankrijk waren voorafgegaan en vergezeld hadden, naauwkeurig te hebben nagegaan, kwam JUGLAR tot het volgende resultaat: „Om zich van het nabij- of veraf-zijn eener krisis rekenschap te geven, behoeft men slechts het disconto en de prijzen van het graan gedurende 5—6 jaar te onderzoeken; en in plaats van den ziekelijken toestand van den handel aan onrust en revolutiën te wijten, moet men de oorzaken en den oorsprong van deze laatsten aan de buitensporige speculaties en den nood der fabrieken toeschrijven. Alle zes of zeven jaren schijnt er eene algemeene liquidatie

noodig te zijn, om den handel tot eene nieuwe uitbreiding in staat te stellen." 1)

Diezelfde merkwaardige periodieke terugkeer der crises, waarop RUGLAR met betrekking tot Frankrijk wees, laat zich ook in Engeland waarnemen. Zij gingen daar, gelijk SCHÄFFLE aantoonde, vergezeld van volkomen dezelfde omstandigheden. De volgende cijfers zullen dit doen zien:

Jaar.	Gedisconteerd handelspapier en beleeningen. (<i>Private securities</i>). 2)	Invoer. (Officiële waarde.)	Uitvoer. (Gedeclearerde waarde.)	Gemiddelde prijs van het <i>quarter</i> graan.
	mill. £.	mill. £.	mill. £.	shillings.
1820	4.6	32.4	36.4	65
1821	2.7	30.7	36.6	54
1822	3.6	30.5	36.9	43
1823	5.6	35.7	35.4	51
1824	6.2	37.5	38.3	62
1825	7.6	44.1	38.8	66
1826 3)	12.3	37.6	31.5	56
1826	7.3	—	—	—
1827	3.3	44.8	37.1	60
1833	5.9	45.9	39.6	52
1834	9.6	49.3	41.6	46
1835	11.0	48.9	47.3	39
1836	13.1	57.0	53.5	48
1837 4) (krisis)	15.0	53.2	42.0	55
1837	11.6	—	—	—
1838	8.1	59.8	50.0	64

1) SCHÄFFLE, l. l. p. 457.

2) De cijfers dezer kolom zijn ontleend aan de bankbalans van het einde der maand Augustus van ieder jaar, behalve waar dit anders is aangegeven.

3) 28 Febr. 1826.

4) 28 Febr. 1837.

Jaar.	Gedisconteerd handelspapier en bolcningen. (<i>Private securities</i>).	Invoer. (Officiële waarde.)	Uitvoer. (Gedeclareerde waarde.)	Gemiddelde prijs van het <i>quarter</i> graan.
	mill. £.	mill. £.	mill. £.	shillings.
1839 (krisis)	12.5	60.3	53.2	70
1840	7.5	65.8	51.4	66
1842	7.1	63.5	47.3	64
1843	5.7	68.4	52.2	54
1844	7.8	73.5	58.5	51
1845	11.7	83.3	60.1	49
1846	12.3	73.0	57.5	53
2 Jan. 1847	15.0	82.8	58.7	59
3 April	18.6	—	—	—
9 Oct. } (krisis)	21.4	—	—	—
1848	10.8	89.2	52.8	51
1850	11.4	100.4	71.3	40
1852	10.6	109.3	78.0	40
1853	13.8	— ¹⁾	98.9	—
1854	14.4	152.3	97.1	72
1855	14.9	143.5	95.6	74
1856	15.6	172.5	115.8	59
1857	—	187.6	122.1	56
14 Maart	19.5	—	—	—
18 Nov. (krisis)	30.2	—	—	—
1858				
Einde Junij	16.4		64.6 ²⁾	43 ³⁾

1) Van 1854 tot 1857 is de werkelijke (gedeclareerde niet officiële) waarde opgegeven. De officiële waarde geeft voornamelijk de beweging in den handel aan, voor zoover het veranderingen in de *hoeveelheid* betreft, daar zij op onveranderlijke prijzen berust.

2) Gedeclareerde waarde van den uitvoer in de zes eerste maanden des jaars tegen 70.0 mill. £ in het vorige jaar.

3) SCHÄFFLE, I. I. p. 405.

Wat de afwisselingen der portefeuille van de Bank van Engeland betreft, merken wij dadelijk eene groote overeenstemming met de Bank van Frankrijk op. In ieder tijdvak zien wij een regelmatig, eerst langzaam en dan zeer snel toenemend cijfer der „*private securities*”, tot dat er eindelijk eene krisis losbreekt, waarna het plotseling weder eene zeer aanzienlijke vermindering ondergaat. Zoodra de Bank van Engeland in verloop van drie, vier of vijf jaren haar opererend kapitaal heeft zien verdubbelen, is er altijd een krisis op handen. In het begin van 1825, 1836, 1846 en 1856 toen de speculatie nog in vollen gang, en de toestand van den handel schijnbaar allergunstigst was, had zich de portefeuille der Bank van Engeland gedurende eenige jaren als eene zekere voorbode van den aanstaanden storm meer dan verdubbeld. Men kan dan ook voor Engeland als regel aannemen, dat er ongeveer iedere tien jaar eene periodiek terugkeerende sterke uitbreiding van het opererend kapitaal der Bank plaats heeft, die eindelijk door eene krisis gevolgd wordt. De statistiek der Bank en van de omlopende wissels, zegt SCHÄFFLE derhalve zeer te regt, zijn de weërglazen, die den voorzigtigen het onweder voorspellen, zoodra het zich aan den horizon begint te vertoonen. ¹⁾

Ook in Engeland bereikten de prijzen van het koorn hun toppunt in de jaren der krisis. In 1825 was de gemiddelde prijs van het *quarter* 66 sh., in 1839 70 sh., in 1847 59 sh., terwijl het tusschen de verschillende crises in tot 50, soms zelfs tot 40 sh. daalde.

Met betrekking tot de uit Engeland uitgevoerde goederen blijkt dat zij hun hoogste punt meestal reeds eenigen tijd voor de krisis bereikten of nabij kwamen. Zoo stond het cijfer der uitgevoerde waarde op zijn hoogste punt in 1824,

---

1) SCHÄFFLE, I. I. p. 407.

1836, 1838 en 1845, terwijl altijd een of twee jaar later eene krisis volgde. Nog in het ooglooper is dit, gelijk SCHÄFFLE uitvoerig door tabellen aantoonde, bij den invoer van verschillende buitenlandsche voortbrengselen, inzonderheid van katoen, zijde, wol, de grondstoffen voor de Engelsche fabrieksnijverheid. De invoer van wol en zijde bereikte zijn toppunt in 1824, 1836, 1845 en 1857, nadat de sterke vermeerdering van den invoer reeds eenige jaren vroeger had plaats gevonden. Ook op andere Europeesche markten liet zich met betrekking tot andere artikelen van algemeene consumtie, zooals koffij en tabak, hetzelfde waarnemen. ¹⁾

Het bovenstaande mag voldoende zijn om te bewijzen dat eene krisis niet plotseling en onverwachts ontstaat, maar geruimen tijd te voren kan voorzien worden. Wanneer het handelsverkeer, na eenige jaren stilstand, plotseling begint toe te nemen en het cijfer der in- en uitgevoerde handelsartikelen jaar op jaar aanzienlijk stijgt, is het zeker dat er bij den eersten ongunstigen graanoogst weder zulk eene noodzakelijke liquidatie, zulk een „*Strafgericht für die Maasslosigkeit und Unsittlichkeit im wirthschaftlichen Leben,*” gelijk SCHÄFFLE zich uitdrukt, ²⁾ zal moeten volgen.

Eene gemonopoliseerde of geprivilegiëerde bank zal er zich derhalve nooit op kunnen beroepen, dat zij plotseling door eene krisis is overvallen. Gedurende de speculatie-periode nu, die aan de krisis voorafgaat, zal zij haar disconto hooger dan de open markt moeten stellen, vooreerst omdat zij met de open markt concurrerende, deze te veel zoude ter neder drukken en zoodoende de oorzaak zoude zijn eener te goedkoope kapitaalverschaffing, die de speculatie slechts nog meer

---

1) SCHÄFFLE, l. I. p. 406—418.

2) SCHÄFFLE, l. I. p. 461.

zou aanmoedigen, en ten tweede om ruimere middelen beschikbaar te hebben, wanneer het oogenblik der krisis is aangebroken, en de *kleine* banken en privaat-bankiers — want de privilegiën der gemonopoliseerde bank maken de oprigting van andere *grootte* banken onmogelijk — zich, op eigen behoud bedacht, zullen moeten terug trekken. In de jaren die aan de krisis voorafgaan zal het disconto der gemonopoliseerde bank derhalve altijd *hooger*, gedurende de krisis zelve *lager* moeten zijn dan de open markt. Doet zij dit niet, dan wordt zij oorzaak van veel kwaad.

Doch het eigenbelang eener grootte geprivilegiëerde bank brengt mede, dat zij anders handelt en gedurende de periode, die aan de krisis voorafgaat, haar disconto gelijk stelt met de open markt; want doet zij dat niet, dan zal het aantal wissels dat haar ter discontering wordt aangeboden slechts zeer gering zijn, haar opererend kapitaal zal sterk verminderen, en hare winsten dien ten gevolge aanzienlijk afnemen. Handelt zij derhalve overeenkomstig haar eigenbelang, dan zal zij een zeer ongunstigen invloed op de kapitaalmarkt uitoefenen, want door haar mededinging zal het disconto lager dalen, dan wenschelijk is, en zal de speculatie zich bovenmatig kunnen ontwikkelen. Wanneer echter de krisis eenmaal daar is, zal zij, wetende dat de handel, niet dan tegen zeer hoogen prijs bij kleine banken en privaatbankiers hulp zal kunnen vinden, haar disconto sterk kunnen verhoogen. De grootte geprivilegiëerde banken zullen derhalve in haar voordeel handelen, wanneer zij in de jaren, die aan de crises voorafgaan, met de open markt concurreren, om wanneer ieder ander zich terugtrekt, hare hulp zoo duur mogelijk te verkoopen.

Wij kunnen thans nagaan aan welke gevaren geprivilegiëerde circulatiebanken, bestemd om de leiders te zijn van het handelsverkeer, de natie in wier belang zij, zoo 't heet,

werkzaam zijn, voortdurend blootstellen. Iedere openbare instelling, ik zeg het Lord OVERSTONE na, moet zoo zijn ingerigt, dat wanneer zij zich met betrekking tot hare eigen belangen met beleid en voorzigtigheid gedraagt, dit de beste gedragslijn is niet alleen in haar eigen belang, maar ook in het algemeen belang.¹⁾ Is dit niet het geval, dan zal eene dergelijke instelling in plaats van weldadig te zijn, meestal allernoodlottigst werken. De gedragslijn nu, die eene gemonopoliseerde bank in haar eigen belang zal moeten volgen, is gelijk wij zagen, niet in overeenstemming, maar in lijnregten strijd met het publiek belang. Dit werd met betrekking tot de Bank van Engeland door Lord OVERSTONE volmondig erkend, toen hem door de Parlements commissie van 1847—1848 de vraag was voorgelegd of de Bankwet van 1844 de strijd tusschen het bijzonder belang der Bank en het algemeen belang had opgeheven. Dit bezwaar nu is niet het gevolg van den eigenaardigen toestand, waarin de Bank van Engeland verkeert, maar is aan alle gemonopoliseerde instellingen zonder onderscheid eigen. Het is een uitvloeisel van den exceptionelen toestand, waarin zij door haar monopolie verkeeren en het natuurlijke gevolg van privilegiën, die haar eene magt verleenen, veel grooter dan die van alle krediet instellingen, welke naast haar staan. Waar zulk eene magt bestaat, is misbruik er van mogelijk, en wanneer het bestuur der Bank alleen de belangen der aandeelhouders op het oog heeft, zelfs onvermijdelijk. Dit hebben sommige regeringen zelve gevoeld; zij trachtten het kwaad weg te nemen door de magt der aandeelhouders zoo veel mogelijk te verkorten en door hun geheel of gedeeltelijk den invloed, dien zij volgens de gewone bepalingen omtrent naamlooze vennootschappen op het bestuur zouden hebben

---

1) *Commons Report on Commercial Distress* N°. 5192. I. I. p. 232.

moeten uitoefenen, te ontnemen. De Staat nam dan zelf de taak op zich de handelingen van het bestuur der bank te leiden en te controleren. Doch dat dit oppertoezicht van den Staat, door keizerlijke of koninklijke Commissarissen uitgeoefend, onvoldoende was om het bestuur der bank te dwingen het algemeen belang als eenigen rigtsnoer zijner handelingen te beschouwen, heeft de geschiedenis van bijna alle gemonopoliseerde circulatiebanken, helaas! maar al te dikwijls bewezen.

Wil men deze bewering door cijfers gestaafd zien? Het is moeilijk om eene keuze te doen uit de vele voorbeelden; elke krisis in Frankrijk en Engeland heeft de waarheid er van op nieuw bevestigd. Reeds uit de beide boven medegedeelde tabellen blijkt, in welke mate de Banken van Frankrijk en Engeland gedurende iedere speculatieperiode voedsel hebben gegeven aan het kwaad en de gevolgen er van hebben verergerd. Want is het feit, dat JUGLAR en SCHÄFFLE in de snel toenemende wisselportefeuille dezer beide gemonopoliseerde instellingen eene zekere voorbode zien der naderende krisis, niet het beste bewijs, hoe zeer die banken telkens misbruik hebben gemaakt van de ruime kredietmiddelen, die haar ten gevolge van haar monopolie ten dienste stonden, in plaats van als eene leidende en het kwaad zooveel mogelijk temporende magt tussehen beiden te treden?

Laat ons echter nog een oogenblik tot de Bank van Frankrijk terugkeeren, en een paar crises meer in bijzonderheden nagaan. Wij zullen ons korthedshalve bepalen tot die van 1847 en 1857, de beide laatsten die zich hebben voorgedaan. De verschijnselen, die de vorige crises, met name die van 1811, 1819, 1825—1826 en 1837 vergezelden, zijn echter, eenige bijzondere omstandigheden uitgezonderd, volkomen dezelfde. Allen dragen eenerlei karakter;

zij werden voorafgegaan en gevolgd door dezelfde omstandigheden. Het opererend kapitaal der Bank groeide jaarlijks meer en meer aan en daarmee de winsten, die zij opleverde, totdat eindelijk de crisis losbrak.

De volgende cijfers zullen dit met betrekking tot de crisis van 1847 aantonen.

Jaar.	Opererend kapitaal. 1)	Winsten.	Dividenten.
1844	809.257.949 fr.	6.124.510 fr.	9 Pct.
1845	1.101.408.383 „	8.441.471 „	12.4 „
1847	1.294.264.462 „	9.809.206 „	14.4 „

Terwijl derhalve het kapitaal dat de Bank aan den handel verschafte tusschen de jaren 1844 en 1846 van 809 mill. tot 1.294 mill. steeg, vermeerderden de dividenden der aandeelhouders tegelijkertijd van 9 Pct. op 14.4 Pct. Hieronder is niet gerekend de 4.952.585 fr. interest, die de Bank jaarlijks van haar maatschappelijk kapitaal trok, dat zij in staatspapieren had geplaatst. Het dividend bedroeg dientengevolge in 1844 eigenlijk 16, in 1846 21.4 Pct. 2)

De toestand van de Bank van Frankrijk was echter ten gevolge dier roekelooze uitbreiding van haar opererend kapitaal in de laatste zes maanden van 1846 zoo ongunstig geworden, dat iedere niet geprivilegieerde bank in haar geval zonder den minsten twijfel zou hebben moeten te gronde gaan. De metaalvoorraad, die op het einde van Junij nog 202.894.000 fr. bedroeg, was drie maanden later tot 174.469.000 fr. gedaald. Bij het einde van het jaar bedroeg hij niet meer dan 71.040.200 fr., en verminderde van den 1^{en} tot den 14^{en} Jan. nogmaals met 10.604.000

1) Het opererend kapitaal der hulpkantoren is hieronder niet begrepen.

2) COQUELIN, *Les crises commerciales et la liberté des banques*, in de *Revue des deux Mondes*, 1848, IV. p. 357.

fr. Eerst toen ging de Bank er toe over haar disconto, dat zij tot dus verre op 4 Pct. gehouden had, met 1 Pct. te verhoogen! Deze maatregel zou zeker onvoldoende, en eene schorsing harer betalingen welligt onvermijdelijk geweest zijn, zoo niet de Keizer van Rusland toevallig op dit haghelijke oogenblik 50 millioen staatspapieren bij de Bank had laten aankooopen, waarvan deze zich te Parijs niet zou hebben kunnen ontdoen zonder de grootste verwarring op de beurs te veroorzaken.

De gedwongen realisatie van handelsartikelen en van effecten had inmiddels den prijs van deze sterk doen dalen, het geld werd daardoor weder uit het buitenland naar Frankrijk getrokken, en de toestand van de geldmarkt begon zich langzamerhand weder cenigsins te verbeteren. Doch hoe was het inmiddels met den handel gegaan, wier speculanten de Bank, blijkens de sterke uitbreiding van haar opererend kapitaal gedurende de beide vorige jaren, niet weinig had aangemoedigd? Tusschen den 1^{en} Aug. 1846 en den 31^{en} Julij 1847 telde men alleen te Parijs 1139 faillissementen, met een gezamenlijk passief van 68.474.803 fr. 1) Dit was natuurlijk nog slechts een gering gedeelte van al het nadeel, dat ondervonden werd; want welk een schadelijken invloed hebben al die faillissementen niet op den handel in het algemeen moeten uitoefenen! De Bank van Frankrijk daarentegen, de circulatiebank die „in het algemeen belang” een monopolie bezat, keerde aan haar aandeelhouders over dat jaar meer dan 21 Pct. uit!

Dat dit niet de laatste maal zou zijn dat de Bank misbruik maakte van haar monopolie, heeft de crisis geleerd, die tien jaar later losbarste. Nimmer was de uitbreiding van de wisselportefeuille der Bank sneller en grooter dan in het

1) COQUELIN, I. I. pag. 359.

tijdvak tusschen den *Coup d'état* van 2 Dec. 1851 en de krisis van 1857. Het door de Bank gedisconteerd handelspapier steeg tusschen 1851 en 1853 van 340 op 891 mill. fr. en tusschen 1854 en 1857 van 905 op 2085 mill. Niet-tegenstaande den oorlog in de Krim (1854—1857) verhief zich het buitenlandsche handelsverkeer tot eene tot dus ver ongekende hoogte uit. De invoer van goederen, die in 1854 1158 mill. fr. bedroeg, was twee jaar later tot 1521 mill. gestegen; ter zelfder tijd was de uitvoer van 1261 mill. tot 1626 mill. vermeerderd. ¹⁾

Ook de speculatie in aandeelen van spoorwegmaatschappijen en andere nijverheidsondernemingen, had de Bank door het beleenen dezer papieren tegen eene te lage rente niet weinig aangemoedigd. Alleen van April 1852 tot Oct. 1853 waren hare voorschotten op aandeelen in spoorwegmaatschappijen van 4,5 mill. tot 94,3 mill. gestegen. Gedurende de jaren 1852—1854 werd er gemiddeld 233 mill. fr., in 1855 485 mill., in 1856 478 mill. voor den aanbouw van nieuwe spoorwegen uitgegeven. ²⁾ Die plotselinge en snelle verandering van omloopend in vast kapitaal heeft ongetwijfeld veel tot de verzwaring der krisis van 1857 bijgedragen. ³⁾

In plaats van tot eene tijdige verhooging van haar disconto over te gaan, waardoor vooreerst de speculatie en ten tweede het wegvloeyen van haar metaalvoorraad zou zijn tegengewerkt, had de Bank sedert het jaar 1855, toen haar metaalvoorraad aanzienlijk was beginnen te verminderen, een geheel verkeerden weg ingeslagen. Zij had van Julij tot Dec. 1855 voor 266,5 mill. fr. en van Jan. tot Oct. 1856 voor 417,5 mill. goud tegen een *agio* van $1\frac{1}{2}$ Pct. te Londen op-

1) SCHÄFLE, l. l. p. 455 en 458.

2) WAGNER, l. l. p. 248.

3) Zie over den invloed van een plotseligen aanleg van talrijke spoorwegen (*railway mania*) op eene krisis: WILSON, l. l. p. 146 volg. en 167 volg.

gekocht.¹⁾ Dit goud werd verkregen door overal op het vasteland wissels op Londen op te koopen, doch deze maatregel kon den ongunstigen wisselkoers niet op *pari* terug brengen: zij had alleen ten gevolge dat Engeland haar schuld aan het vasteland eenige weken vroeger betaalde, en dat het goud tijdelijk uit Londen naar de Bank van Frankrijk vloeide, om echter weldra weder naar Engeland terug te keeren. De metaalvoorraad der Bank verminderde tusschen 11 Sept. en 9 Oct. 1856 van 235,8 mill. op 166.5 en bij gerucht vernam men reeds op de Londensche beurs, dat de Bank weldra hare betalingen zou schorsen.²⁾

Eindelijk op den 25^{en} Sept. besloot de Bank tot het ware middel de toevlugt te nemen: zij verhoogde haar disconto van 5 op 6 Pct. Op den 9^{en} Oct. beperkte zij daarenboven den vervaldag der wissels op 60 dagen en besloot tevens hare voorschotten op spoorwegactiën en effecten sterk te beperken. Daardoor gaf zij echter op eenmaal aan de beursspeculatiën, die zij eerst grootelijks door hare beleeningen had aangemoedigd, den doodsteek, terwijl haar besluit om alleen wissels op minder dan 2 maanden aan te nemen onder den handel eene algemeene verwarring veroorzaakte, en ieder noodzaakte om plotseling met groot verlies zijne operatiën te staken, terwijl velen, die wissels op langer dan twee maanden bezaten, hunne verbindtenissen niet konden nakomen en failliet gingen.³⁾

En toch zouden alle die maatregelen, volgens het oordeel van de voornaamste autoriteiten in bankzaken, onvoldoende geweest zijn om de Bank van Frankrijk staande te houden en zou zij even als in 1848 hare betalingen hebben moeten staken, zoo niet een aanzienlijke aanvoer van goud uit Californie

1) TOOKE u NEWMARCH, l. l. II. p. 368.

2) l. l. p. 367.

3) WAGNER, l. l. p. 257 volg.

en Australië gedurende de maanden October en November haar uit den nood had gered. „De eigenlijke moraal,” zegt NEWMARCH in zijn vervolg op TOOKE's *History of Prices*, „van al de geweldige en buitengewone stappen der Bank van Frankrijk ter bescherming of vergrooting van haren metaalvoorraad ondernomen, is in het kort deze: dat zij alle gezamenlijk zonder den nieuwen goudaanvoer onvoldoende zouden geweest zijn en dat Frankrijk zeer spoedig eene noodlottige gebeurtenis zou zijn te gemoet gegaan.”¹⁾

Wat was echter de belooning der Bank voor 't geen zij er tusschen de jaren 1852 en 1856 toe bijbragt om door een kunstmatig laag gehouden disconto en door eene te ruime aanbieding van kapitaal de gevolgen der krisis van 1857 te vergrooten?

Zij keerde de volgende dividenden uit:

in 1853	15½	Pct.
„ 1854	19½	„
„ 1855	20	„
„ 1856	27	„
„ 1857	33	„ ²⁾

Ook thans gaat de Bank van Frankrijk weder haar ouden gang. De portefeuille der Bank neemt jaar op jaar toe, tot dat er eindelijk wel weder een nieuwe krisis zal volgen.

	Wisselportefeuille	
	Maximum	Minimum
1857 krisis	608 mill. fr.	501 mill. fr.
1858	548 „ „	348 „ „
1859	572 „ „	430 „ „
1860	582 „ „	428 „ „
1861	633 „ „	430 „ „
1862	682 „ „	446 ³⁾ „ „

1) TOOKE u. NEWMARCH, l. l. II. p. 370.

2) *Réorg. du syst. des banques*, p. 51 en 53.

3) JUGLAR, *Resumé du Compte rendu par M. le Comte DE GERMINY*, in *de Journ. d. Econ. Avril 1863*, p. 83.

En toch maakt de vermeerdering der wisselportefeuille nog slechts een gering gedeelte uit van de geheele vermeerdering van het opererend kapitaal der Bank. Volgens de *Compte rendu par M. le Comte DE GERMINY* over het jaar 1862 was het opererend kapitaal in het afgelopen jaar van 6.556.000.000 fr. tot 7.783.000.000 fr. gestegen. Twee derde (831 mill. van de 1227 mill.) van die uitbreiding, welke in het verslag zonder voorbeeld genoemd wordt, bestond uit vermeerderde voorschotten op staatspapieren, spoorwegactiën, enz. ¹⁾

JUGLAR, die in het *Journal des Economistes* een kort overzicht van het verslag der Bank over het jaar 1862 gaf, eindigde zijne beschouwing aldus:

La Banque a dont largement distribué le crédit. Mais si nous résumons son bilan, c'est surtout aux opérations engagées en dehors des transactions ordinaires du commerce qu'elle a prêté l'appui le plus efficace et le secours le plus puissant..... Pour satisfaire a tous ces besoins et maintenir son encaisse, elle a étendu sa circulation jusqu'à 869 millions. Mais en même temps, pour résister aux suites de sa réserve métallique et la maintenir, elle a préféré, afin de ne pas élever le taux de l'escompte, avoir recours aux anciens errements, en achetant des matières d'or.

„Malgré ces dépenses, la dividende s'est élevé à 158 francs.

„Nous concluons avec le Gouverneur en disant: Que de milliards utilement prêtés! si la spéculation ne prenait pas la place des transactions régulières du commerce. C'est cette tendance et déjà un peu d'exagération dans les escomptes qui nous paraissent constituer le principal caractère de la situation. Dispensé avec cette facilité, que deviendrait le crédit si on était forcé d'y avoir recours dans un moment d'embarras.” ²⁾

1) JUGLAR, l. l. p. 82 en 84.

2) JUGLAR, l. l. p. 85.

Wat dunkt u na dit alles, beantwoordt de gemonopoliseerde circulatiebank te Parijs niet op uitstekende wijze aan haar roeping als leidende kredietinstelling van Frankrijk?

Het antwoord kan, dunkt mij, niet twijfelachtig zijn. Doch is het niet ergerlijk, dat een Fransch staathuishoudkundige van naam, de Heer WOLOWSKI (Lid der Fransche Academie), in een tijdschrift aan de verspreiding van gezonde oconomische denkbeelden gewijd, ¹⁾ durft beweren, dat de Fransche Bank de voortreffelijkste kredietinstelling der wereld is. „Non,” roept hij uit na zijne verdediging van het monopolie te hebben voorgedragen, „non, ce n'est point une tendance rétrograde qui nous pousse à prendre la défense du principe, grâce auquel la France possède aujourd'hui *le plus puissant et le plus bel établissement de crédit du monde entier*, et ce n'est pas au moment où le monde entier entre de plus en plus dans la même voie, que nous croirions obéir à une idée de progrès en risquant de porter atteinte à l'organisation unitaire de la monnaie fiduciaire.” ²⁾

Is het mogelijk een sterk sprekender bewijs aan te voeren van de partijdigheid, waaraan de voorstanders van het bankmonopolie zich bij de verdediging van hun stelsel soms schuldig maken?

Nog eene vraag. Zou de Bank van Frankrijk, wanneer zij geen monopolie had bezeten en wanneer haar krediet niet zoo naauw met dat van den Staat had zamengehangen, wanneer er in één woord geen publicke belangen bij haar behoud in het spel waren, zoolang in strijd hebben kunnen handelen met de regelen, die een gezond bankwezen voorschrijft, en mag men aannemen dat vrije concurrerende

---

1) *Journal des Economistes*.

2) WOLOWSKI, *Question des Banques*, 1er article, in de *Journ. d. Econ. Févr. 1864*, p. 166.

banken evenzoo zouden hebben durven handelen? Zonder twijfel neen. Zoodra de speculatie zich begint uit te breiden, zal zich zulks dadelijk bij de kleine banken doen gevoelen in eene sterkere uitbreiding harer verbindtenissen en zullen zij genoodzaakt zijn tot beperkende maatregelen haar toevlugt te nemen. De groote gemonopoliseerde bank daarentegen heeft eene aanzienlijke hoeveelheid edel metaal, die men eerst zal beginnen op te vragen, nadat er ten gevolge der speculatie een ongunstige wisselkoers ontstaan is; zij zal nog geruimen tijd voort kunnen gaan den handel de meest mogelijke faciliteiten aan te bieden, doch wanneer eindelijk aanzienlijke aanvragen om geld haar speciekas snel doen afnemen, zal zij zich ten laatste nog door een krachtigen maatregel kunnen redden, en wanneer het ergste mocht gebeuren, is de wetgever immers daar om haar even als de Engelsche Bank in 1797, of de Fransche in 1848, de Oostenrijksche in 1797 en 1848 te ontslaan van de verplichting tot betaling harer biljetten, en deze met miskenning van de regten der houders tot een wettig betaalmiddel te verheffen?

Niet alleen de Bank van Frankrijk, maar ook die van Engeland, maakte zich bij iedere speculatie-periode aan de boven vermelde misslagen schuldig. Verleid door de zucht naar groote voordeelen liet zij geregeld haar geld door een laag disconto te veel wegloopen, moedigde daardoor den ondernemingsgeest aan, om ten laatste, wanneer de inwisselbaarheid harer biljetten in gevaar begon te geraken, haar disconto plotseling te verhoogen en haar opererend kapitaal snel in te krimpen. De jaren 1809—10, 1814—1816, 1824—1825, 1835—1836, hebben het bewezen, en dat de bankwet van PEEL het kwaad niet heeft kunnen wegnemen, is gedurende de periode van 1844 tot 1847 overtuigend gebleken. Ik zou in eene te groote uitvoerigheid vervallen,

wanneer ik dit voor elke krisis in het bijzonder wilde aantoonen. Dit is ook eigenlijk niet meer noodig. De op pag. 439 meêgedeelde cijfers der Engelsche bankportefeuille, die vóór iedere krisis sterk toenamen, bewijzen het. Daarenboven zal ik in de volgende § meermalen in de gelegenheid zijn om op de grove misslagen der Bank van Engeland te wijzen, die veel meer tot verzwaring der krisis van 1825, 1837 en 1839 bijdroegen dan alle *country banks* gezamenlijk.

Ook de jongste krisis heeft weder hetzelfde geleerd. WAGNER onderwierp in zijne *Beiträge zur Lehre von der Banken* het gedrag der groote geprivilegiëerde banken van Europa gedurende de speculatie-periode die aan de krisis voorafging aan een kritisch onderzoek. Naauwkeurig vergeleek hij de verschillende cijfers der bankstaten met den stand van den wisselkoers op de onderscheidene landen en met de veranderingen in het disconto. En wat waren de resultaten die dit onderzoek hem opleverde? Hij legt ze aan het slot van zijn betoog in de volgende woorden neder:

„Wij hebben gezien, dat het gedrag der groote banken, ook in de speculatie-periode, die tot de in Sept. 1856 uitbrekende geldnood en handelskrisis voerde, noodlottig was, al mogen de kleine banken daarnaast ook veel op hare rekening hebben. De invloed dezer laatste zou niet groot genoeg geweest zijn, om het disconto zoo langen tijd kunstmatig laag te houden. Bij de groote banken was de mogelijkheid van misbruik harer magt voorhanden, en deze werd tot werkelijkheid. . . . .

„Gaan wij het gedrag der geprivilegiëerde nationale banken na, zoo werd de Bank van Frankrijk door de politieke oogmerken der keizerlijke Regering tot misbruik van hare magt gebragt; de Pruisische Bank werd door hare verbinding met den Staat en door het verdrag met den Staat van 28 Jan. (1856) tot verkeerde stappen verleid; de Bank

van Engeland werd voornamelijk door het bestaan van de wet van PEEL in eene geheel valsche positie gebragt; ¹⁾ alle drie evenwel vonden de mogelijkheid om zulk een schadelijken invloed uit te oefenen in hare overgrootte magt, die zij aan privilegiën en monopolieën te danken hadden.” ²⁾

De nadeelige invloed, dien de Pruisische Bank gedurende de jaren 1855 en 1856 op den handel uitoefende, werd door den Rostockschen Hoogleeraar NASSE (een ijverig voorstander van het bankmonopolie) kort na het losbarsten der krisis volmondig erkend: „Was die Leitung der Bank in diesem Sommer und Herbst betrifft,” schreef hij in het voorjaar van 1857 in het *Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft* „so können wir freilich nicht behaupten, dass dicselbe ganz vorwurfsfrei sei. Sie hat, nachdem sie schon im vergangenen Winter mit einem ganz ungewöhnlich geringen Baarvorrath gewirthschaftet, in der Zeit vom 30 April bis 31 August ihren Notenumlauf um mehr als 18 Millionen vermehrt und gleichzeitig eine Verminderung ihres Baarvorraths von 1.121.500 Thlrn. eintreten lassen, ohne in der Zwischenzeit ihren Disconto von 4% zu verändern. Es geschah das zu einer Zeit, in der die untrüglichen Zeichen einer übertriebenen Unternehmungslust vorlagen, ja als in Hamburg schon in Folge derselben ein Diskonto von 7 und 7½% herrschte und bedeutende Geldsendungen dorthin durch die Wechselkurse im hohen Grade lohnend waren. Von dem Vorwurf, durch vermehrte Notenemission und erleichterte Geldausfuhr das Speculationsfieber verlängert und die Krisis verschlimmert

1) Zie hierover uitvoeriger DE MOLINARI, *Étude sur la crise financière de 1857* in zijne *Questions d'écon. pol. et de droit public*. Brux. 1861, I. p. 271—273. WAGNER, I. I. p. 208—211. MILL, *Principles*, II. p. 225—230.

Den 30en Sept. 1856 stond het disconto der Bank van Engeland op 4½ Pct., acht dagen later was het tot 7 Pct. verhoogd. WAGNER, I. I. p. 286.

2) WAGNER, I. I. p. 287.

zu haben, ist die Bank daher gewiss nicht freizusprechen. Sie musste desshalb auch Ende September auf einmal zu *sehr plötzlichen und gewaltsamen Creditbeschränkungen* ihre Zuflucht nehmen." 1)

Deze woorden lezende komt onwillekeurig de vraag bij ons op, hoe iemand, die zoo juist de fouten eener gemonopoliseerde bank, en den nadeeligen invloed, dien zij op den handel uitoefent, weet aan te wijzen, een voorstander van het Pruisische bankmonopolie kan blijven. Doch NASSE hoopt op de toekomst, en zegt: „Es ist wohl mit Sicherheit zu hoffen, das ebenso, wie es bei der Bank von England trotz der wechselnden Zusammensetzung ihrer Direction doch offenbar geschehen, sich in Bezug auf die Leitung derselben eine traditionelle Erfahrung bilde, welche sie vor groben Fehlern immer mehr und mehr bewahren werde." 2)

NASSE's verdediging van het monopolie der Pruisische Bank steunt derhalve alleen op de hoop, dat haar bestuur zich in het vervolg wel beter zal gedragen, eene hoop, die m. i. zonder eenigen grond is. Hij beroept zich wel is waar op de Bank van Engeland, doch vergeet dat niet de meerdere voorzigtigheid harer Directie, maar de strenge bepalingen der Bankwet van PEEL, haar sedert 1844 verhinderen evenveel voedsel aan de speculatie te geven als vroeger. Doch in de tweede plaats mag het zeer onwaarschijnlijk worden geacht, dat de Bank van Pruisen, die na een 91 jarig bestaan 3) nog niet geleerd heeft, zich van „*grobe Fehler*” te onthouden, zich thans op eenmaal beter zal beginnen te gedragen. Het is integendeel te voorzien, dat zij het niet doen zal, want die grove fouten waaraan zij

1) NASSE, *Zur Banknoten- und Papiergeldfrage mit specieller Beziehung auf den preussischen Staat*. I. I. p. 688.

2) I. I. p. 688.

3) Zij werd in 1765 door Koning FREDERIK II. opgericht. HÜBNER, I. I. I. p. 22.

zich in het jaar 1856, zoo als NASSE beweert, schuldig maakte, verdienen alleen dien naam van het standpunt van het algemeen belang. De Bank van Pruissen daarentegen vermeerderde er hare winsten door: van het standpunt der aandeelhouders verdient de handelwijze harer Directie derhalve allen lof.

Indien het nu waar is 1°. dat gemonopoliseerde banken, alleen om haar eigenbelang denkende, in strijd handelen met het algemeen belang, en 2°. dat geene wetgeving of staats-contrôle de misbruiken der Directie eener gemonopoliseerde bank kan tegengaan, maar dat bijna alles van de persoonlijke inzichten, van de meer of mindere voorzigtigheid en beleid der bestuurders afhangt, zal men dan vooral met het oog op hetgeen elders gebeurd is, niet verkeerd handelen de magt der Nederlandsche Bank nog meer te versterken door haar het monopolie van papieruitgifte te laten behouden?

Men zal hier misschien tegen aanvoeren dat de Nederlandsche Bank, zelfs na de oprigting van meerdere circulatiebanken, haar invloed op de kapitaalmarkt niet zal verliezen, en dat zij zich evenzeer aan misslagen zal kunnen schuldig maken bij het bestaan van kleine banken als wanneer zij geheel alleen staat. Ik wil aannemen dat dit in den aanvang het geval zal zijn. Doch welke reden bestaat er om te gelooven dat er, bij de voortdurende uitbreiding van ons handelsverkeer, in de voornaamste koopsteden van ons vaderland niet even als in Engeland, groote krediet-instellingen zullen verrijzen? Hebben de Londensche *Joint-Stock* banken zich niet binnen weinige jaren ten gevolge van een beleidvol en voorzigtig bestuur tot geduchte mededingers der Bank van Engeland weten te verheffen en zou deze laatste niet weldra geheel van haar verheven standpunt als leider van de kapitaalmarkt afdalen, wanneer aan de Londen-

sche *Joint-Stock* banken even als aan haar het regt werd verleend om bankbiljetten uit te geven en wanneer tevens aan de bankbiljetten der Bank van Engeland het karakter van wettig betaalmiddel werd ontnomen?

Ik acht daarom het bestaan van groote circulatiebanken naast de Nederlandsche Bank in de toekomst niet onmogelijk, zelfs wanneer deze laatste voortdurend haar Rijksskassierschap blijft behouden, eene hoedanigheid die haar ongetwijfeld een soort van zedelijk overwigt moet geven boven andere circulatiebanken, maar haar toch nooit meer zal kunnen maken als de *primus inter pares*.

Doch zelfs indien het bewezen ware dat de Nederlandsche Bank in de eerste jaren geen mededinger naast zich zou zien verrijzen, die een eenigszins belangrijken invloed op haar gedrag zou kunnen uitoefenen, meen ik toch dat het om eene andere reden wenschelijk is de oprigting van meerdere circulatiebanken toe te laten. De Nederlandsche Bank kan zich in de toekomst even als de Fransche, Engelsche, Pruisische of Oostenrijksche aan handelingen schuldig maken, die in strijd zijn met het algemeen belang; hiervoor bestaat misschien in Nederland niet dezelfde waarschijnlijkheid als elders, maar niemand zal toch ontkennen dat het mogelijk is. Wie zal in dat geval de schuld dragen van de nadeelen, die uit hare verkeerde handelwijze zullen voortvloeijen? Niemand anders dan de wetgever, die de oprigting van meerdere circulatiebanken onmogelijk heeft gemaakt. Wanneer naast de Nederlandsche Bank andere banken staan, die dezelfde regten en verplichtingen hebben als zij zelve, kan men verzekerd zijn dat zij haar krediet alleen te danken heeft aan een voorzigtig bestuur, en dat haar bankbiljet overal wordt aangenomen omdat niemand aan hare soliditeit twijfelt. Dit is echter niet zoo onder monopolie. Het monopolie maakt eene bank al magtiger en magtiger,

haar invloed al grooter en grooter. Men heeft geene keus en moet, om zich de gemakken van het bankpapier te verschaffen, zijn toevlugt nemen tot de eenige instelling, die het uitgeeft. De handel neemt in tijd van nood zijne toevlugt naar de gemonopoliseerde bank die, al is het dan ook tegen buitengewoon hoogen prijs, nog helpen kan. Men neemt hare billetten aan zonder op het laatst meer te vragen of zij eigenlijk wel krediet verdienen. Frankrijk levert hiervan een uiterst leerzaam en waarschuwend voorbeeld. Niettegenstaande de Bank, gelijk wij gezien hebben, in een toestand verkeert, die haar solvabiliteit onder opkomende moeilijke omstandigheden, tot een vraagstuk maakt, dat eenparig door alle bevoegde autoriteiten in zeer ongunstigen zin wordt beantwoord, neemt het bedrag harer billetten voortdurend toe. In Mei 1848 waren er voor 311 mill. fr. in omloop, in Mei 1850 voor 481 mill., in Mei 1852 voor 636 mill., in Mei 1853 voor 669 mill., ¹⁾ in Mei 1863 voor 773 mill., ²⁾ in Jan. 1864 voor 813 mill. ³⁾

De voorstanders van de Bank van Frankrijk noemen dit een zeer gunstig verschijnsel en zien er een argument in om het monopolie te behouden. ⁴⁾ Volgens hen is niets beter in staat om aan te toonen, welke diensten de Bank aan de Fransche natie bewijst. Het komt mij echter voor dat de gevaren van het monopolie er duidelijker dan ooit door in het licht treden. Bij iedere handelskrisis of finantiële ongelegenheid van de Regering hangt een gedwongene koers der bankbilletten de Fransche natie boven het hoofd, en welke de gevolgen daarvan kunnen zijn, heeft Oostenrijk sints 1848

1) COURCELLE-SENEUIL, l. l. p. 236.

2) *Journ. d. Econ. Juin*, 1863. p. 498.

3) *Journ. d. Econ. Févr.* 1864. p. 284.

4) Zoo b. v. WOŁOWSKI, l. l. p. 173 en VICTOR BONNET, in de *Revue des deux Mondes*. 1er Janv. 1864. p. 78.

en Engeland tusschen 1797 en 1820 geleerd. Wanneer de Bank voortgaat met nog geen vijfde gedeelte harer gezamenlijke, ieder oogenblik opvraagbare verbindtenissen door specie gedekt te houden, en het toeval wil dat de Regering plotseling aanzienlijke geldsommen noodig heeft en hare depôts opvraagt, terwijl te gelijker tijd ten gevolge van een mislukten oogst of andere oorzaken hare privaatedpôts eene aanzienlijke vermindering ondergaan, zal het Fransche volk de gevolgen moeten ondervinden van de zorgeloosheid, waarmee het thans de biljetten der Bank aanneemt. Die zorgeloosheid is alleen het gevolg van het monopolie. Het bestaan van meerdere circulatiebanken zou het eenige middel geweest zijn om de natie voortdurend waakzaam te doen blijven en om te gelijkertijd de Bank van Frankrijk tot eene meerdere voorzigtigheid te stemmen. Wetende dat zij thans onmisbaar is, kan de Bank zich handelingen veroorloven, welke iedere andere bank, die zelve voor haar bestaan heeft te zorgen, met de meeste zorgvuldigheid zal moeten vermijden, omdat zij haar ongetwijfeld te gronde zouden rigten. De aandeelhouders trekken ongehoord hooge dividenden, maar de houders van bankbiljetten en de depôthouders der Bank loopen bij elke gebeurtenis, die een eenigsints belangrijken invloed op haren specievoorraad kan uitoefenen, gevaar in hunne regten te worden verkort. Dit alles is alleen het gevolg van het monopolie.

Ik geloof na al het bovenstaande met eenig regt te mogen beweren dat de groote gemonopoliseerde of geprivilegiëerde circulatiebanken van Oostenrijk, Pruisen, Frankrijk en Engeland in het algemeen een allernoodlottigsten invloed hebben uitgeoefend. Wij zullen in dat gevoelen nog meer bevestigd worden, wanneer wij in de volgende § het monopolie der Bank van Engeland als een der voornaamste oorzaken

zullen leeren kennen, waarom de Engelsche landbanken in tegenoverstelling van die van Schotland zoo ongunstig gewerkt hebben. De Heer BETZ daarentegen ziet in de geschiedenis van het Fransche en Engelsche bankwezen een der krachtigste argumenten voor het behoud van het monopolie in ons vaderland. Hoezeer de toestanden der verschillende landen ook uiteenloopen, zegt de Min., komen zij toch hierin overeen dat men de vrijheid verlaat, om tot de eenheid van circulatie terug te keeren. ¹⁾ De Minister zag, even als de Heer WOŁOWSKI, die onlangs in het *Journal des Economistes* het monopolie der Fransche Bank op volkomen dezelfde gronden verdedigde, ²⁾ bij deze redenering twee belangrijke zaken geheel over het hoofd; vooreerst dat aan het monopolie ontzagchelijke nadeelen verbonden zijn, en vervolgens dat, waar de eenheid is ingevoerd, dit niet de vrucht was eener diep gevestigde overtuiging dat eenheid van circulatie in het algemeen belang noodzakelijk is, maar het gevolg deels van toevallige omstandigheden, gelijk b. v. in Frankrijk, deels van de finantiële omstandigheden van den Staat, gelijk b. v. in Oostenrijk, deels van eene theorie, die beweert dat een kredietpapier, omdat het den uiterlijken vorm van een bankbillet draagt, geld is, zooals in Engeland.

Hoe meestal bijoogmerken de quaestie beslissen of men eenheid van circulatie zal invoeren, hiervan levert ons Italië een sterk sprekend voorbeeld. Er bestonden in de onlangs tot één Rijk zamengevoegde Staten van Italië verscheidene banken. Men vond o. a. eene circulatiebank te Livorno, te Genua, te Napels. Doch op den 3^{en} Aug. 1863 werd door de Regering aan het Italiaansche parlement eene nieuwe bankwet aangeboden, die het bankwezen in Italië voor de

1) *Bijblad*, II. p. 90^{is}.

2) *Journ. d. Econ. Févr.* 1864. p. 164 en 165.

toekomst zoude regelen. De Regering ging daarbij van het beginsel uit dat er slechts ééne circulatiebank in Italie behoorde te bestaan en dat de Napelsche en Toskaansche banken in die ééne bank moesten worden opgelost. Onze Minister van Finantiën wees hierop in de Tweede Kamer en noemde het een opmerkelijk verschijnsel dat in Italie, het liberale land bij uitnemendheid, een dergelijk voorstel gedaan werd. 1) Doch laat ons alvorens hieraan te veel kracht toe te kennen de argumenten nagaan, die door den Italiaanschen Minister van Koophandel MANNA werden aangevoerd om de opheffing der reeds bestaande banken en de oprigting van ééne groote centrale bank te regtvaardigen. Wij kunnen ze het best leeren kennen door zijne eigene woorden uit de bij het ontwerp gevoegde Memorie van Toelichting aan te halen: „Welke meening,” zoo lezen wij daar, „men ook omtrent het systeem van meerdere banken of dat van ééne enkele bank voorstaat, en op dit punt, is de zuivere theorie niet in overeenstemming met de feiten en zijn de staathuishoudkundigen niet allen van een zelfde gevoelen, het is ontwijfelbaar dat eene eenige bank enorme voordeelen oplevert, vooral in de toestanden, waarin de verschillende Italiaansche provinciën zich bevinden, die gedurende naauwelijks eenige weinige jaren uit een staatkundig en oconomisch oogpunt met elkander vereenigd, nog geen onderlinge voortdurende en drukke handels- en nijverheidsrelatiën hebben. Met eene groote menigte plaatselijke banken, zullen wij den scheidsmuur, die de verschillende provinciën scheidt, blijven handhaven, de biljetten van iedere bank zouden gemakkelijk binnen den kring der werkzaamheid van de inrigting, die ze had uitgegeven, omloopen, maar zij zouden elders weinig of niet bekend zijn. Wij zouden het disconto tusschen de

---

1) *Bijblad*, II. p. 90°.

eene provincie en de andere zien verschillen en wij zouden hinderpalen scheppen die de gemakkelijke verplaatsing van kapitalen van de streken, waar zij overvloedig zijn naar die, waar zij schaars zijn, belemmerden!"¹⁾

Het komt mij voor, dat de Italiaansche Minister grootelijks dwaalt wanneer hij meent, dat het bestaan van meerdere circulatiebanken de ontwikkeling van het handelsverkeer in Italië zou tegenhouden en in die streken, waar meer vraag dan aanbod van kapitaal is, gebrek aan kapitaal ten gevolge zou hebben. Niets kan de verplaatsing van kapitalen en de voldoening der behoefte van kapitaal, zoodra zij ergens ontstaat, meer in de hand werken dan de oprigting van talrijke banken. De Engelsche landbanken hebben dit bewezen. Zij verzamelden de opgespaarde kapitalen der landbouwdrijvende graafschappen en daar zij ze slechts gedeeltelijk binnen den kring harer eigene werkzaamheden konden gebruiken, vloeide het overvloedige kapitaal door middel der *bill-brokers* naar Londen en naar de overige groote steden en werd daar gebruikt ter voldoening van de behoeften van den handel en de nijverheid.²⁾ Zoo kon het de gewigtigste diensten aan den handel bewijzen, terwijl het integendeel, zonder het bestaan der landbanken, werkeloos onder de landelijke bevolking zou zijn blijven rusten. Ditzelfde zien wij ook in Schotland. Het gezamenlijke bedrag der depôts van de Schotsche banken was in 1845 volgens WILSON reeds £ 30.000.000³⁾ en is op dit oogenblik volgens sommigen⁴⁾ tot £ 40.000.000, volgens anderen⁵⁾ tot £ 50.000.000 geklommen.

1) *Economiste Belge*, 10 Oct. 1863. pag. 246.

2) Zie boven pag. 255.

3) WILSON, l. l. p. 34.

4) WAGNER, l. l. p. 55.

5) VICTOR BONNET, in de *Revue des deux Mondes*. 1 Janv. 1864. p. 94.

Zoo derhalve iets bevorderlijk kan zijn aan de vruchtbare aanwending van de kapitalen eener natie, dan is het zeker het bestaan van talrijke banken, die over het geheele land verspreid zijn, en overal het overtollige geld opnemen. Daardoor wordt de kapitaal-verplaatsing zoo eenvoudig mogelijk gemaakt en kan de behoefte naar kapitaal overal en aanstonds voldaan worden. Eene gemonopoliseerde bank in Italië, daarentegen, zal wel evenmin als hare zusterinstellingen te Parijs, Londen, Amsterdam, enz. rente voor hare depôts betalen en het natuurlijke gevolg zal zijn, dat er zeer weinig kapitaal naar haar toestroomt. Haar monopolie zal dus, in plaats van den handel in Italië, die nog voor eene groote uitbreiding vatbaar is, te ontwikkelen, deze niet weinig in hare ontwikkeling tegenhouden.

Daarenboven is niets beter in staat de handelstransacties en betalingen zoo gemakkelijk mogelijk te maken als het bestaan van talrijke banken, die onderling in verbinding staan. Het verdienstelijke onderzoek van den beroemden Engelschen statisticus NEWMARCH heeft dit bewezen. Hij toonde aan dat de groote wissels gedurende de laatste dertig jaren in Engeland zeer waren toegenomen, terwijl daarentegen de kleine wissels aanzienlijk waren verminderd. 1) Dit verschijnsel laat zich alleen verklaren uit de meer en meer toenemende gewoonte om kleine betalingen naar andere plaatsen door middel der landbanken te doen plaats hebben, eene methode, die door de onderlinge inwisseling harer schuldvorderingen op het *Clearing-house* te Londen, tot een hoogen graad van volkomenheid is gebragt; hierdoor wordt natuurlijk het gebruik van kleine wissels grootendeels overbodig. Is dit nu niet het beste bewijs, dat het bestaan van

---

1) Zie de belangrijke tabel van den wisselomloop in Engeland tusschen 1830 en 1853 bij TOOKER u. NEWMARCH, I. I. II. p. 589 en 590.

talrijke banken, in plaats van de handelstransactiën te bemoeijelijken, veel tot vereenvoudiging der betalingen, besparing van geld en bevordering van een gemakkelijk handelsverkeer bijdraagt.

De bewering van den Minister MANNA, dat het bestaan van meerdere circulatiebanken hinderpalen in den weg zou stellen aan de ontwikkeling van het Italiaansche handelsverkeer is zoo dwaas, en hare onjuistheid zoo in het oog vallend, dat er naauwelijks eene ernstige weêrlegging noodig is. De *ware* beweegreden der Italiaansche Regering is dan ook eene andere. Eene opmerkzame lezing der boven aangehaalde woorden van den Minister leert ze ons kennen. De Italiaansche Regering verlangt centralisatie in het bankwezen, omdat zij vertrouwt dat deze bevorderlijk zal kunnen zijn aan de eenheid van Italië. Zij ziet er een middel in om den band tusschen de verschillende Italiaansche provinciën, die tegenwoordig nog te veel op zich zelve staan, naauwer toe te halen. De eenheid van bankbiljetten-circulatie moet als middel dienen om de politieke eenheid te bevorderen.

Het gevoel der Italiaansche Regering over de quaestie van het bankmonopolie schijnt, met uitzondering van den handelsstand, algemeen gedeeld te worden. Bevordering der eenheid van Italië, ziedaar de leuze van ieder Italiaan, die zich met politiek inlaat. Alle andere beschouwingen moeten worden ter zijde gesteld bij de beoordeeling van maatregelen, die tot bereiking van dat doel kunnen medewerken. Men wordt geacht het niet wèl met zijn vaderland te meenen, wanneer men er zich op grond van bijzondere belangen tegen verzet. Bijna ieder laat zich eenigermate door dat politieke enthousiasme meêslepen. Een treffend voorbeeld hiervan leverde onlangs de Italiaansche staathuishoudkundige, de Hoogl. BOCCARDO, die zich door zijne vroegere werken als een ijverig

voorzitter der vrijheid op staathuishoudkundig gebied had doen kennen. Hij verklaarde zich in beginsel voor de vrijheid van bankwezen doch wenschte haar alleen om den bijzonderen toestand, waarin Italië verkeerde, in zijn vaderland niet toegepast te zien. „De dringendste en voornaamste behoefte van Italië,” zeide hij in eene onlangs uitgegeven brochure, ¹⁾ „de behoefte, die alle overige in zich sluit, en waarvan al de overige de geheele en volkomene voldoening veronderstellen, is de behoefte naar *eenheid*. . . . Indien het stelsel van meerdere banken met voordeel kan werken in een land dat volkomen homogeen, en reeds tot een hoogen graad van welvaart gekomen is, in een land waarvan de verschillende provinciën gemeenschappelijke tradities hebben, en onder elkander verbonden zijn door oude en veelvuldige betrekkingen, zou dit stelsel gewigtige hinderpalen ontmoeten in een uitgestrekten Staat, onlangs gevormd uit deelen, die sedert eeuwen van elkander waren gescheiden, vreemd aan elkander, en uit een bloot staathuishoudkundig oogpunt meer van elkander verwijderd dan wanneer er zich zeeën en landen tusschen hen bevonden. . . . Men zou willens blind moeten zijn om niet te erkennen, dat de circulatiebanken, als de magtigste organen van het krediet en de overvloedigste kapitaalreserves, de krachtigste medehelpers zijn van de administratie der staatsfinantiën in hare groote operatiën. . . . Bij de vestiging van een nieuw banksysteem, moet de Regering zich voornamelijk ten doel stellen eene groote en krachtige kredietinstelling te scheppen, die zij voortdurend te hulp kan roepen en als tusschenpersoon kan gebruiken.” ²⁾

1) *La Banca d'Italia. — Considerazioni del professore GEROLAMO BOC-CARDO. Genova, 1863.*

2) Deze woorden zijn ontleend aan eene beoordeeling der bovengenoemde brochure door COURCELLE-SENEUIL in de *Journ. d. Econ., Févr. 1864. p. 300.*

Wij zullen hier niet in eene beoordeeling treden der argumenten van den Italiaanschen Hoogleeraar. De nadeelen van kredietinstellingen, die door monopolieën of privilegies krachtig gemaakt worden, om daarna de Regering des te beter te kunnen dienen als zij geld noodig heeft, zijn ons boven reeds gebleken. Ik vraag alleen of de geschiedenis van de oudste tijden af niet geleerd heeft, dat een onbelemmerd handelsverkeer het beste, of laat ik liever zeggen het eenige middel is, om meerderc toenadering te brengen tusschen verschillende volken? Het verbod nu om in de groote Italiaansche koopsteden nieuwe banken op te rigten, en de opheffing der reeds bestaande zijn, gelijk ik boven reeds trachtte aan te toonen, maatregelen, die het Italiaansche handelsverkeer in zijne ontwikkeling moeten tegenhouden, en die zodoende ten slotte in plaats van voordelig, nadeelig zullen zijn voor de eenheid van Italie.

Hoe dit ook zij, BOCCARDO, ofschoon erkennende dat vrijheid van bankwezen in andere landen nuttig kan zijn, meent dat zij onvereinigbaar is met den maatschappelijken en politieken toestand van Italie. Doch teregt zeide COURCELLE-SENEUIL in zijne beoordeeling der brochure van den Italiaanschen Hoogleeraar: „Sur le principe (de la liberté de banques) il a cédé trop facilement à un courant d'opinion violent dans le milieu où il se trouve et auquel il n'était pas possible de résister avec succès.” 1) Ik geloof dat deze woorden ook gedeeltelijk de reden verklaren, waarom het Italiaansche Gouvernement de reeds bestaande circulatiebanken tot eene groote centrale bank verlangt zamen te smelten. Dat overigens eene Regering zich voor een bankmonopolie verklaart, zal wel niemand verwonderen, die niet geheel vreemdeling is in de geschiedenis van het Fransche, Oostenrijksche

1) l. l. p. 303.

of Engelsche bankwezen en die weet welke voordeelen de Fransche, Oostenrijksche en Engelsche Gouvernemen ten van die inrigtingen getrokken hebben. Bij de vestiging van een nieuw bankstelsel, zeide BOCCARDO, en dit was een der beide gronden waarop hij een bankmonopolie voor Italie wenschelijk achtte, moet de Regering zich voornamelijk ten doel stellen een groote en krachtige kredietinstelling te scheppen, die zij voortdurend te hulp kan roepen, en als tusschenpersoon kan gebruiken. Het Italiaansche Gouvernement zal die woorden gaarne willen onderschrijven. Het blijft echter de vraag of men, het voorstel der Regering aannemende, niet het Trojaansche paard naar binnen sleept.

Wat is echter de slotsom van dit alles? Dat bij de behandeling der bankquaestie in Italie, de hoofdzaak, waarvan eigenlijk de beslissing alleen had moeten afhangen, geheel uit het oog wordt verloren. In plaats van te onderzoeken wat voor den handel het meest nuttig en wenschelijk is, wordt er alleen gevraagd hoe de Regering het meeste voordeel van het bankwezen zal trekken en wat het meest bevorderlijk kan zijn aan de eenheid van Italie, redenen genoeg om aan het argument van den Heer BETZ, uit eene verwijzing naar Italie geput, alle kracht te ontnemen; het is slechts een hernieuwd bewijs voor 't geen ik mij ten doel stelde in deze § aan te toonen: dat een beroep op een in andere landen bestaand monopolie niet den minsten invloed mag uitoefenen bij de beslissing der quaestie in ons vaderland. Onbepaalde afkeuring toch verdient elke maatregel, die zijn eenigen grond heeft in de bewering dat men in andere landen eveneens handelt. Men zal altijd vooraf moeten onderzoeken wat de redenen zijn, waarom men er elders toe is overgegaan. Onberedeneerde navolging kan niet anders dan gelaakt worden.

§ 4.

De voorstanders van het bankmonopolie beroepen zich bij verdediging van hun stelsel echter niet alleen op de elders bestaande toestanden, een argument dat, gelijk wij in de vorige § hebben nagegaan, bij een naauwkeuriger onderzoek van de resultaten, welke die toestanden hebben opgeleverd, in een krachtig pleidooi voor de vrijheid verandert; zij wijzen in de tweede plaats op de ongunstige gevolgen die het bestaan van meerdere circulatiebanken met name in Engeland en Amerika heeft opgeleverd. Zoo ook de Heer BETZ. Het zal daarom niet onbelangrijk zijn de oorzaken na te gaan, waarom de circulatiebanken in die beide landen minder gunstig gewerkt hebben dan in Schotland, en vervolgens te onderzoeken of de gunstige resultaten der vrije Schotsche banken, zooals algemeen door de monopolisten wordt beweerd, alleen een gevolg zijn van den bijzonderen toestand, waarin de Schotsche natie verkeert.

Alleen op die wijze wordt het mogelijk uit hetgeen elders gebeurd is eenige gevolgtrekkingen met betrekking tot ons vaderland af te leiden. Want is de gunstige toestand der Schotsche banken het gevolg van algemeen werkende oorzaken, en niet van de eigenaardigheden van het Schotsche volk, dan zal men met vrij groote zekerheid kunnen aannemen, dat de grenzeloze verwarring, en de stoornis in het ruilmiddel en al die nasleep van treurige gevolgen, welke volgens de voorstanders van het monopolie voor de deur staan, zoodra de gelegenheid tot oprigting van meerdere circulatiebanken in ons vaderland wordt opengesteld, niet meer dan schrikbeelden zijn, waarvoor niet de minste grond bestaat.

Laat ons met Engeland aanvangen. „De geschiedenis van

het Engelsche bankwezen," zegt de Heer BETZ, „is uitermate leerzaam voor elken wetgever, die het bankwezen te regelen heeft. Vroeger bestond in Engeland volkomen vrijheid: behalve de groote Engelsche Bank te Londen, waren over de graafschappen honderde kleine banken verspreid, die ieder door alle mogelijke middelen, haar papier in circulatie trachtte te brengen. De gevolgen zijn bekend, zoodat ik ze thans hier niet behoef te ontwikkelen; indien men ze in een kort bestek bijeen verlangt te lezen, ga men slechts na een stukje, onlangs in de *Economist* geplaatst onder den titel: „Is vrijheid van papieruitgifte wenschelijk?“ Daarin kan men zien hoe bij opvolgende crises tal van banken te gronden gingen. De Engelsche wetgever, de ontzettende gevolgen van het failleren dier banken ziende, heeft eerst getracht door palliatieven daaraan te ontmoet te komen, maar heeft eindelijk gemeend een meer doortastenden maatregel te moeten nemen. Daaraan heeft men te danken de bankacte van PEEL van 1844. Die acte gaat uit van het beginsel, dat in Engeland in de toekomst slechts ééne bank moet bestaan, waarin langzamerhand de nog bestaande kleine banken zich zullen moeten oplossen. Deze hadden een verkregen regt en men kon dus dat regt niet plotseling ontnemen; tegenover die *country banks* echter is men zóó ver gegaan als een wetgever met mogelijkheid gaan kon, want men heeft bepaald dat zij onder zekere omstandigheden zullen ophouden te bestaan. Het streven der Engelsche bankwet is dus daarheen gcrigt, om te erlangen wat wij hier reeds hebben en wat wij, mijns inziens, moeten behouden. En nu zouden wij veranderingen brengen in onzen toestand op hetzelfde oogenblik dat men elders naar dien toestand streeft.”

Ik moet erkennen dat het Engelsche bankwezen, op deze wijze beschouwd, zelfs de overtuiging der ijverigste voorstanders van de vrijheid van circulatiebanken aan het wan-

kelen zou kunnen brengen. Wanneer men in Engeland, waar beter dan elders de gelegenheid bestond om de werking der verschillende kredietinstellingen naauwkeurig na te gaan, na langdurige maar vergeefsche pogingen om de circulatiebanken een meer solieden weg te doen bewandelen, eindelijk tot de overtuiging was gekomen dat het bestaan van concurrerende circulatiebanken als van zelf in zich sloot dat er bij iedere opvolgende crisis een tal van deze moesten te gronde gaan; en wanneer men zodoende eindelijk tot het besluit was gekomen, om dien onhoudbaren toestand op te heffen, dan voorzeker zou dit een der gewigtigste, zoo niet het gewigtigste bezwaar zijn dat tegen vrijheid van circulatiebanken kon worden aangevoerd. Maar de Heer BETZ verliest, bij zijne beschouwing van het Engelsche bankwezen m. i. ééne belangrijke zaak te veel uit het oog: dat de bepalingen der Bankwet van PEEL niet zoozeer het gevolg waren der bankfaillissementen in de jaren 1793—1816 en 1825—1826 als wel van eene valsche theorie die zich sedert eenige jaren was beginnen te ontwikkelen en zich langzamerhand zelfs bij de bekwaamste mannen van Engeland ingang had weten te verschaffen. Dat toch de grondstellingen waarop de theorie berustte en de beweringen, waarvan zij uitging, alle even onjuist zijn, is door TOOKE, FULLARTON, WILSON en later door MILL en WAGNER zóó duidelijk in het licht gesteld, dat bijna niemand er eenige waarde meer aan hecht. Men erkent thans algemeen dat het eindvonnis is uitgesproken over de school, waaruit de Bankwet van PEEL is voortgekomen.

Het was een noodzakelijk uitvloeiSEL der *Currency*-theorie dat hare voorstanders naar eenheid van circulatie en naar een bankmonopolie moesten streven. Zoodra het in hunne oogen was uitgemaakt dat bankpapier geld was en dat de uitgever van bankbiljetten het in zijne magt had om willekeurig het metalen geld naar het buitenland te doen vloeijen

en weder te doen terugkeeren, de prijzen aller waren te doen rijzen en dalen en het handelsverkeer naar verkiezing uit te breiden en in te krimpen, kon het wel niet anders of men moest die magt, welke, wanneer zij misbruikt werd, zulk een storenden en verderfelijken invloed kon uitoefenen, in het algemeen aan de banken ontnemen, om haar daarop aan eene groote instelling toe te vertrouwen, wier handelingen men met grootere zorgvuldigheid zou kunnen nagaan. Uit de praktische toepassing der *Currency*-theorie moest derhalve als van zelf een monopolie voortvloeijen. Het werd dringend gevorderd om de strenge opvolging van het beginsel dat aan haar ten grondslag lag, zoo veel mogelijk te verzekeren. Eenheid van papieruitgifte werd derhalve niet om haars zelfs wille begeerd, maar alleen om eene theorie door te voeren, waarvan de onjuistheid sedert algemeen erkend is.

Doch niet alleen is een beroep op de Bankwet van PEEL, die men reeds tweemaal, om den noodlottigen invloed, die zij anders zou hebben uitgeoefend, tijdelijk heeft moeten buiten werking stellen, m. i. geheel ongeschikt om te bewijzen dat monopolie de voorkeur verdient boven vrijheid: ook de bewering van den Heer BETZ is onjuist, dat in Engeland vroeger volkomen vrijheid van bankwezen bestaan heeft. De geschiedenis van het Engelsche bankwezen zal ons leeren dat juist het gemis dier vrijheid de voornaamste oorzaak is geweest waarom de Engelsche circulatiebanken, in tegenoverstelling van de Schotsche, dikwijls zulke treurige resultaten hebben opgeleverd.

De eerste circulatiebank in Engeland werd opgericht in het jaar 1694. Haar begin was klein, doch eenmaal zou zij, met behulp van haar monopolie, de grootste handelsinstelling der wereld worden. De Bank had haar ontstaan te danken aan de politicke omstandigheden. Zoodra

WILLEM III den Engelschen troon had beklommen, stelde hij met vernieuwden ijver pogingen in het werk om zijn lievelingsdenkbeeld te verwezenlijken en de meer en meer toenemende magt van LODEWIJK XIV te snuiken. De Engelsche natie was niet ongenegen tot dit doel mede te werken, doch er was één groot bezwaar: gebrek aan geld. Nadat reeds verschillende middelen te vergeefs beproefd waren, trachtte de Regering door het uitschrijven eener leening in die behoefte te voorzien. Niettegenstaande de voorwaarden zeer gunstig waren, werd er echter slechts voor eene zeer geringe som ingeteekend. ¹⁾ Eindelijk, in het voorjaar van 1694, trad een arm en onbekend Schotsch fortuinzoeker, PATTERSON genaamd, met een plan te voorschijn, dat door twee invloedrijke mannen, CHARLES MONTAGUE, lid van het Lagerhuis en MICHAEL GODFREY, een van de rijkste en aanzienlijkste „*merchant princes*” van Londen ondersteund, zoowel in het Lagerhuis als in de City algemeen bijval verwierf. ²⁾

Volgens het voorstel van PATTERSON zou er aan de Regering eene som van £ 1.200.000 worden geleend tegen een interest van 8 Pct, die toen voor zeer matig werd gehouden. De intekenaars op deze leening zouden bij Octrooi (*Letters Patent*) tot eene Corporatie worden verheven onder den naam van „*the Governor and Company of the Bank of England*.” Zij zouden al de voorregten verkrijgen eener geotroijeerde maatschappij, waaronder in de eerste plaats beperkte verantwoordelijkheid der aandeelhouders en regtspersoonlijkheid der vereeniging. ³⁾

Dit plan werd na een zeer nuttig amendement, waarbij aan de bank verboden werd zonder autorisatie van het Parlement

1) MACLEOD, *Dict. voce Banking in England*, § 67.

2) MACAULAY, *History of England*, (Taehn. edit.) VII. p. 309.

3) MACLEOD, l. l. § 73.

geld aan de Kroon te leenen, met groote meerderheid in het Lagerhuis aangenomen. Minder algemeen was de bijval, die het in het Huis der Lords ondervond. Velen zagen in het plan niets anders dan een middel om de geldmannen ten koste van den adel en de groote grondbezitters te verrijken. Personen, die ongebruikt geld hadden liggen, meende men, zouden het liever in de Bank plaatsens, dan het tegen een lage interest op hypotheek te leenen. Doch eindelijk deed de overweging dat men anders dat jaar geen nieuwe vloot tegen Frankrijk zou kunnen uitrusten, de schaal ten voordeele van de Bank overslaan. ¹⁾

Weinige uren nadat de wet in het Hoogerhuis was aangenomen, ontving zij de koninklijke sanctie. WILLEM III bedankte het Parlement in warme bewoordingen en MONTAGUE werd onmiddellijk voor zijne bewezen diensten beloond met eene benoeming tot Kanselier der Schatkist. ²⁾

Men had verwacht dat de deelname aan de nieuwe Corporatie slechts zeer langzaam zou plaats hebben. Het tegendeel was echter het geval; de nieuwe wijze van geldbelegging vond den meest algemeenen bijval in de City. De eerste dag, waarop de inschrijving was opengesteld, werd er reeds voor £ 300.000 geteekend, en tien dagen later was de geheele lijst gevuld. ³⁾

Het lag aanvankelijk noch in de bedoeling van het Parlement, noch in die van de Regering, der Bank van Engeland een uitsluitend privilegie te verleenen. Integendeel, men was zoo ingenomen met dit nieuwe middel om zich geld te verschaffen, dat het twee jaar later andermaal beproefd werd. In April 1696 werd er eene wet uitgevaardigd, waarbij aan eene nieuwe Bank, die haar kapitaal ten bedrage van £ 2.564.000 aan de Regering zou voor-

1) MACAULAY, I. I. p. 312.

2) I. I. p. 315.

3) I. I. p. 313.

schieten, onder den naam van „*Land Bank*” dezelfde voorregten en privilegiën werden verleend als aan de Bank van Engeland. ¹⁾

Dit plan evenwel mislukte en de Bank van Engeland, die de Regering in haren dringenden geldnood te hulp was gekomen, ²⁾ wist thans te bewerken dat haar een monopolie verleend werd. Dit monopolie bestond in de belofte van het Parlement om gedurende den loop van haar Octrooi aan geene andere corporatie de regten eener geoctrooijeerde maatschappij (*chartered company*) te verleenen. (*Statute* 1697, c. 20). De Bank, die oorspronkelijk in hare billettenuitgifte beperkt was tot de som van £ 1.200.000, verkreeg thans de vergunning deze te vermeerderen met het bedrag van het op nieuw aan den Staat voorgesloten kapitaal. ³⁾

De privilegiën in 1694 aan de Bank van Engeland verleend, en bij de wet van 1697 in een monopolie veranderd, verhinderden echter de oprigting niet van circulatiebanken in den vorm van gewone *joint stock companies* met onbeperkte verantwoordelijkheid. Er werd evenwel van dat regt geen gebruik gemaakt tot aan het jaar 1708, toen eene maatschappij onder den naam van „*the Mine Adventurers of England*” het bankiersbedrijf begon uit te oefenen en billetten op zigt en aan toonder uit te geven. Onderscheidene leden van den Engelschen adel namen er deel aan. ⁴⁾

De Bank van Engeland, vreezende dat deze mededinger

1) MACLEOD, I. I. § 77.

2) Zie hierover uitvoeriger MACAULAY, I. I. VIII. p. 156—164. De nood der Regering was zoo groot dat SHREWSBURY den 7^{en} Aug. 1696, toen het nog onzeker was of de Bank de benoedigde gelden zoude verschaffen, aan WILLEM III schreef: „If this should not succeed, God knows what can be done. Any thing must be tried and ventured rather than lie down and die.”

3) MACLEOD, I. I. § 81.

4) MACLEOD, I. I. § 87.

haar van een gedeelte harer winsten zoude berooven, maakte bij de hernieuwing van haar Octrooi in het volgende jaar, van de groote geldelijke verlegenheid, waarin de Regering op dat oogenblik weder verkeerde, gebruik om in het nieuwe Octrooi eene bepaling te doen opnemen, waardoor de grondslag werd gelegd voor hare toekomstige grootheid. Zij verbond zich andermaal £ 400.000 tegen 6 Pct. aan den Staat voor te schieten en voor £ 2.500.000 aan schatkistbiljetten in omloop te brengen, waarvoor zij eveneens 6 Pct. ontving, $\frac{1}{2}$ Pct. als interest, en $5\frac{1}{2}$ Pct. in terugbetaling der hoofdsom. De belooning der Bank was meer dan geëvenredigd aan de dienst, die zij den Staat bewees. Bij het nieuwe Octrooi werd verboden dat voortaan in Engeland — Schotland en Ierland hieronder niet begrepen — vennootschappen uit meer dan zes personen bestaande, geld zou mogen borgen, schuldig zijn of opnemen op hare biljetten of briefjes betaalbaar op zigt, tenzij hun vervaldag meer dan zes maanden verwijderd was (*„to borrow, owe, or take up any sum or sums of money on their bills or notes payable at demand, or at any less time than six months from the borrowing thereof.”*)¹⁾ Door deze bepaling werd derhalve de oprigting van magtige banken, die gevaarlijke concurrenten voor de Bank van Engeland zouden hebben kunnen worden, tegengegaan.

In 1742 liep het Octrooi der Bank van Engeland ten einde. De Bank had inmiddels, telkens wanneer de Regering haar hulp inriep, deze met de meeste bereidwilligheid verleend. De gevoelens waren echter zeer verdeeld of men haar haar monopolie zou laten behouden. Doch de Regering verkeerde, zooals gewoonlijk, weder in geldelijke verlegenheid en de Bank beloofde £ 1.600.000 zonder interest

1) MACLEOD, l. l. voce *Bank*, § 15.

voor te schieten. Zij werd derhalve in hare voorregten bevestigd. 1) Haar monopolie zou thans duren tot 1764. In 1764 kocht de Bank de verlenging van haar Octrooi door eene gift van £ 110.000 aan de schatkist en door een voorschot van £ 1.000.000 op schatkistbiljetten, voor twee jaar, tegen 3 Pet. rente. Het monopolie der Bank werd verlengd tot den 1^{en} Aug. 1786 en kon dan, mits de schuld van het Gouvernement was terugbetaald, binnen twaalf maanden opgezegd worden. 2) In 1786 echter bedroeg deze nog ongeveer tien millioen; aan eene aflossing viel niet te denken en het monopolie der Bank bleef dus voortduren. 3)

Zoo bleef de Bank van Engeland, die haar monopolie verschuldigd was aan den geldelijken nood van het Gouvernement, hare uitsluitende voorregten behouden, ten gevolge van den voortdurend ongunstigen toestand der staatsfinantiën. De Bank maakte bij iedere vernieuwing van haar Octrooi gebruik van de verlegenheid der Regering om eene verlenging harer privilegiën te bedingen.

Reeds bij het Octrooi van het jaar 1742 waren de voorregten der Bank naauwkeuriger omschreven. Men had van verschillende kanten pogingen aangewend om de woorden van de clause, die bij het Octrooi van 1709 gevoegd was, te ontduiken. Om elke gelegenheid tot oprigting van meerdere banken af te snijden kreeg de Bank bij de wet van 1742 „*the privilege of exclusive banking.*” 4) Geen vennootschap uit meer dan zes personen bestaande zou voortaan het bankiersbedrijf mogen uitoefenen.

Het was deze noodlottige bepaling, die de oorzaak werd van de talrijke latere faillissementen der landbanken, want

1) MACLEOD, l. l. voce *Banking in England* § 99.

2) l. l. § 103.

3) l. l. § 108.

4) MACLEOD, l. l. voce *Bank*, § 17.

zij maakte de oprigting van magtige en rijke banken onmogelijk. De nadeelige gevolgen van de uitsluitende voorregten der Bank van Engeland lieten zich het eerst ernstig gevoelen in het laatst der vorige eeuw, toen Engeland na het einde van den Amerikaanschen oorlog een tijdperk van groote en snelle ontwikkeling op industriëel gebied te gemoet ging. Binnen een tijdsverloop van tien jaar werd de invoer van katoen meer dan drie maal grooter. De aanvoer uit Amerika, die in het jaar 1783 nog slechts 9.736.000 £ bedroeg, nam van toen af jaar op jaar aanzienlijk toe; in 1787 werd er 23.250.000 £ aangevoerd, twee jaar later 32.576.000 £; in 1792 bereikte de invoer 34.907.000 £. De officiële waarde van alle in- en uitgevoerde goederen tusschen 1783 en 1797 was gemiddeld jaarlijks:

	Invoer.	Uitvoer.
	£	£
1783—87	16.634.000	16.499.000
1788—92	19.108.000	21.498.000
1793—97	23.417.004	29.418.000. 1)

Geen wonder dat deze snelle uitbreiding van de Engelsche nijverheid, welke den grondslag legde voor de toekomstige grootheid van Engeland en het tot de eerste der industriëele mogendheden maakte, eene vermeerderde behoefte aan kredietinrigtingen en circulatiemiddelen ten gevolge had.

Doch wat vond men om aan die behoeften te voldoen? Niets dan de gemonopoliseerde Bank te Londen, die geene billetten beneden £ 5 uitgaf en voor 1826 geen enkele hulpbank buiten de hoofdstad oprigtte, 2) en daarnaast talrijke

1) *Commons Report on Commercial Distress*, 1847—1848, p. 465, aangehaald door WAGNER, l. l. p. 17.

2) WAGNER, l. l. p. 16.

kleine zwakke circulatiebanken, die door het monopolie der Bank van Engeland verhinderd werden op soliede wijze aan de natuurlijke behoeften van den handel en de nijverheid te voldoen. Echter moest er op de een of andere wijze in de vermeerderde behoefte van circulatiemiddelen voorzien worden. De Bank van Engeland kon er alleen niet aan voldoen, er moest derhalve naar andere middelen worden omgezien.

Menschen uit den minderen stand, vooral zij die zelve arbeidsloonen te betalen hadden, schreven het woord „Bank” boven hun deur, namen geld in depôt, en gaven biljetten nit waarmede zij in de eerste plaats hun eigene arbeiders betaalden. ¹⁾ Allerlei soort van kleine handelaars, — want de groote kooplieden wilden hun fortuin wegens de onbeperkte verantwoordelijkheid der aandeelhouders niet in de waagschaal stellen — kruideniers, linnenkoopers, kaaskoopers traden als uitgevers van bankbiljetten op. ²⁾ Zonder eenige kennis van het bankiersbedrijf bootsten zij op kleine schaal de Bank van Engeland na. Het vertrouwen, dat het publiek hun schonk, berustte alleen op hun persoonlijk krediet, doch daar zij het geld, dat zij in depôt ontvingen, meestal in hun eigen zaak gebruikten en geen behoorlijke reserve hielden, moesten zij in moeilijke tijden bij honderden failliet gaan. ³⁾

In 1793 bestonden er ongeveer 400 van die zoogenaamde „country bankers.” In de crisis van dat jaar staakten niet minder dan 100 hare betalingen, terwijl meer dan 200 ter naauwernood hetzelfde lot ontgingen. Ditzelfde verschijnsel herhaalde zich in 1810; er gingen weder een honderdtal dezer bankjes failliet en in 1812 werd dit voorbeeld

1) *The Economist*, Oct., 24. 1863. p. 1177.

2) MACLEOD, l. 1. § 267.

3) *The Economist*, l. 1.

door een groot aantal anderen gevolgd. Wanneer men nu aanneemt dat er op de vijf banken die hare betalingen schors- ten eene failliet verklaard werd, zijn er alleen in die drie jaren 360 banken te gronde gegaan. Tusschen 1791 en 1818, dus in een tijdverloop van 28 jaren, werden er 273 banken door de *Court of bankruptcy* failliet verklaard, zoodat men veilig mag aannemen dat gedurende dat tijdvak in het geheel meer dan 1000 banken hare betalingen hebben ge- staakt. ¹⁾

Wanneer wij nagaan dat de privilegiën, aan de Bank van Engeland verleend, zelfs verhinderden dat er in de groote fabrieksteden als Bristol en Liverpool, waar zulk eene be- hoefte aan groote kredietinstellingen bestond, banken wer- den opgericht, met een kapitaal, door meer dan zes perso- nen bijeengebragt, dan kunnen wij ons niet verwonderen dat de Engelsche circulatiebanken van den aanvang af zulke slechte resultaten hebben opgeleverd. Banken met een zeer gering kapitaal, van wier aanwezen het publiek niet eens zeker was, konden de stormen eener krisis geen weêrstand bieden; alleen grootere banken, wier kapitaal door tal- rijke aandeelhouders was bijeengebragt en die door een be- kwamen Directeur geleid werden, zouden zich in een tijd, waarin geheel Europa door de oorlogen van Napoleon ge- schokt werd, hebben kunnen staande houden. Doch de be- palingen van het Octrooi van 1709 hadden de oprigting van dergelijke banken verhinderd. Het monopolie der Bank van Engeland maakte een krachtig bankwezen onmogelijk.

Inmiddels zou de Bank van Engeland reeds in 1797, toen zulk een groot aantal *country bankers* failliet gingen, het voorbeeld van deze hebben moeten volgen, zoo zij niet bij de „*Restriction Act*” van de verplichting tot inwisseling harer

---

1) MACLEOD, I. I. § 255.

biljetten was ontslagen, die bij dezelfde wet tot wettig betaalmiddel waren verheven. ¹⁾

Deze toestand duurde tot den 1^{en} Febr. 1820, toen aan de Bank de verplichting werd opgelegd hare biljetten op vertoon in te wisselen tegen staven goud, berekend naar een prijs die bij de wet bepaald werd en die, om den overgang zoo geleidelijk mogelijk te maken, in drie termijnen tot den marktprijs afdaalde, terwijl zij eindelijk op den 1^{en} Mei 1823 hare betalingen in gemunt geld zou moeten hervatten. ²⁾

De Bank van Engeland had inmiddels, zooals iedere geprivilegiëerde bank in haar geval zou gedaan hebben, van haar wettelijke insolventie misbruik gemaakt en eene veel te groote hoeveelheid bankbiljetten uitgegeven. ³⁾ Al het gemunte geld was daardoor uit het land gevlooid, en het wettig betaalmiddel niet weinig gedeprecieerd, ⁴⁾ twee verschijnselen, die zich alleen kunnen voordoen, waar de verplichting tot inwisseling der bankbiljetten opgehouden heeft te bestaan. Het natuurlijk gevolg der depreciatie van het wettig betaalmiddel, dat jaren lang *facto* alleen uit bankbiljetten bestaan had, was eene rijzing der graanprijzen, die nog aanzienlijk vermeerderd werd door den slechten oogst gedurende de jaren 1808, 9 en 10. ⁵⁾

1) MACLEOD, l. l. § 132.

2) MACLEOD, l. l. § 174 en MACCULLOCH, l. l. p. 156.

3) TOOKE u. NEWMARCH, l. l. I. p. 607—610.

4) Zie over de depreciatie der bankbiljetten tegen goud tusschen de jaren 1800 en 1820, die dan weder toe- en dan weder afnam, de tabel bij MACLEOD, *Dict. voce Currency*.

5) TOOKE u. NEWMARCH, l. l. I. p. 608.

Er is veel gestreden over de vraag of de uitgifte van oninwisselbare bankbiljetten aanleiding heeft gegeven tot eene algemeene verhooging der prijzen, m. a. w. of die biljetten ten gevolge eener bovenmatige uitgifte eene prijsvermindering hadden ondergaan. RICARDO, in zijn bekend vlagschrift: *The High Price of Bullion a Proof of the Depreciation of Banknotes*, Lond. 1809,

Toen integendeel de oogst in 1813 zeer overvloedig was, de handel ten gevolge van den vrede weder was beginnen te herleven en de havens der Oostzee weder voor de scheepvaart waren opengesteld, begonnen de graanprijzen plotseling sterk te dalen. De plotselinge overgang van oorlog tot vrede, en de schok die alle handelsbetrekkingen door de onverwachte verandering der omstandigheden ondergingen, gevoegd bij de sedert 1808 vooral ten gevolge der hooge graanprijzen ontstane speculatie, moest een allernadeeligsten invloed uitoefenen op die kleine zwakke banken, welke zich misschien in gewone tijden konden staande houden, maar die door plotselinge wijzigingen in het handelsverkeer in het grootste gevaar moesten gebracht worden. ¹⁾ Tusschen de jaren 1814—16 hadden er dan ook weder 92 faillietverklaringen plaats. ²⁾

Na het jaar 1816 echter scheen het Engelsche bankwezen een beteren toekomst te gemoet te gaan. Doch de oorzaken van

---

en eveneens het *Bullion Committee (Report from the Select Committee on the High Price of Bullion, 1810)*, beschouwen den hoogen marktprijs van het goud als een bewijs voor de waardevermindering der bankbiljetten tegenover alle koopwaren.

TOOKE heeft echter in zijne beroemde *History of Prices* aangetoond dat de leer van RICARDO berust om eene onjuiste opvatting van de oorzaken die den wisselkoers en den uit- en aanvoer van edel metaal regelen; hij bewijst door een aantal belangrijke statistische bescheiden dat de waarde van het goud tegen bankbiljetten steeg, zoo dikwijls er ten gevolge van den oorlog of van een mislukten graanoogst sterke specieverzendingen naar het buitenland moesten plaats hebben, terwijl RICARDO en het *Bullion Committee* daarentegen beweerden dat het wegvloeyen van het goud aan eene te sterke uitgifte van *oninwisselbare* bankbiljetten moest worden toegeschreven, ten gevolge waarvan het wettig betaalmiddel — toen uit metalen geld en bankbiljetten bestaande — eene waardevermindering had ondergaan en het eerste met voordeel naar het buitenland kon gevoerd worden. Zie TOOKE u. NEWMARCH, l. I. p. 589—617. MACLEOD, *Diet. voce Bullion Report*, en *voce Currency*. WAGNER, l. I. p. 78—88.

1) TOOKE u. NEWMARCH, l. I. I. XII. en p. 154, 156 en 158.

2) MACLEOD, *Diet. voce Banking in England*, § 255.

het kwaad waren niet weggenomen en de toekomst zou wel-
dra leeren dat de verbetering slechts schijnbaar geweest was.
Er werkten verschillende oorzaken zamen om de speculatie-
geest der Engelsche natie in het einde van 1824 weder op
te wekken. Het was te voorzien dat de voorraad van eenige
der voornaamste verbruiksartikelen niet voldoende zou zijn
om de navraag te dekken. Eenige inkoopden die reeds vroeg-
tijdig waren gedaan en aan de ondernemers aanzienlijke voor-
deelen hadden opgeleverd, waren voldoende om tot alge-
meene navolging op te wekken. De markten van Mexico
en van de Zuid-Amerikaanse republieken waren onlangs
voor den Engelschen handel opengesteld. Schitterend waren
de verwachtingen die men zich van de hulpbronnen dier
landen maakte, nadat zij van de banden der Spaansche over-
heersching bevrijd waren. Men spiegelde zich bovenal enorme
winsten voor van de exploitatie der Amerikaansche goud-
en zilverbijlen met Engelsch kapitaal. ¹⁾ Het geld, dat op
verschillende wijzen uit Engeland naar Mexico en naar Zuid-
Amerika vlocide, bedroeg, volgens geloofwaardige bereke-
ningen niet minder dan £ 150.000.000. ²⁾ Een onverza-
delijke dorst om spoedig rijk te worden had zich van de
geheele natie meester gemaakt. Men bepaalde zich niet
meer tot zijne eigene zaken, maar liet zich met allerlei han-
delsondernemingen in, waarvan men niet het minste verstand
had. Een eerzaam boekverkooper b. v., die begreep dat
zijn eigen bedrijf geen geschikt veld voor speculatie ople-
verde, deed een inkoop van hop ten bedrage £ 100.000. ³⁾

Doch het meest van allen lokten de talrijke nieuw opge-
rigte maatschappijen tot deelname uit. Men behoefde in den

1) TOOKE u. NEWMARCH, l. l. I. p. 287, en WILSON, l. l. p. 171—173.

2) MACLEOD, l. l. § 190.

3) MACLEOD, l. l. § 196.

regel niet meer dan 5 Pct. te storten; groote hoeveelheden aandeeleu werden genomen in de verwachting van ze naderhand weder met voordeel te kunnen verkoopen. Het publiek verdrong zich op de Londensche beurs om aandeeleu magtig te worden. „Zoowel de ligtgeloovige als de wantrouwende,” zegt het *Annual Register* van 1824, in zijne levendige schildering van de toenmalige opgewondenheid, „zoowel de listige als de moedige, zoowel de nieuwelinge als de man van ondervinding, zoowel de beschaafde als de onkundige, vorsten, edelen, staatslieden, ambtenaren, advocaten, geneesheeren, theologen, filosofhen, dichters, bont dooreen gemengd met vrouwen van elken rang en stand, jonge meisjes, getrouwde vrouwen en weduwen stroomden toe om een deel van hun vermogen in ondernemingen te wagen, waarvan zij ter naauwernood meer dan de namen kenden.”¹⁾

De gewone gevolgen der speculatiekoorts bleven niet lang achterwege. De prijzen der handelsartikelen waren hoe langer hoe hooger opgedreven en hadden in het begin van 1825 eene verbazende hoogte bereikt.²⁾ Eindelijk brak het oogenblik aan, waarop zij volgens den natuurlijken loop der dingen weder moesten gaan dalen. De speculanten, die gehoopt hadden voor de reactie nog weder met voordeel te zullen verkoopen, zagen zich in hunne verwachtingen te leur gesteld. Tot de voldoening hunner verbindtenissen ge-roepen, waren zij niet in staat ze na te komen. Groote kapitalen waren naar Amerika gevloeid, en geld was op het laatst bijna niet meer te krijgen. De ellende werd niet weinig verhoogd door de wetten op den woeker, die verboden om geld te leenen boven 5 Pct. Daar de waarde van het geld en het gevaar om het te verliezen veel grooter was dan

1) TOOKE u. NEWMARCH, I. I. I. p. 288 (noot).

2) WILSON, I. I. p. 173 en TOOKE u. NEWMARCH, I. I. I. p. 289.

gewoonlijk, wilde niemand het tegen 5 Pct. afstaan. Velen zouden gaarne eens zoo veel betaald hebben om zich nog staande te houden. 1) Gedwongen verkoop was derhalve het eenige middel om de vervallen verbindtenissen na te komen, doch de markt was spoedig overvoerd en de prijzen gingen met nog veel grootere snelheid dalen, dan zij vroeger gestegen waren; staatspapieren en schatkistbiljetten waren gedurende een paar dagen geheel onverkoopbaar en met eigenlijke handelsartikelen ging het niet veel beter. Het handelspapier, in de portefeuille der banken aanwezig, verloor zijne waarde en de goederen of effecten, die zij beleend hadden, konden of in het geheel niet, of niet dan tegen een spotprijs verkocht worden. 2)

De rij der bankfaillissementen werd den 26^{en} Nov. met eene groote bank te Plymouth geopend en onmiddelijk daarop volgde er eene in Yorkshire. Den 12^{en} Dec. staakte een der aanzienlijkste bankiershuizen der City, dat van POLE, THORNTON en C^o. hare betalingen. De Bank van Engeland had haar ruim een week vroeger op soliede onderpand £ 300.000 voorgeschoten, doch daarop alle verdere ondersteuning geweigerd. Toen drie dagen later eene bijeenkomst van kooplieden en anderen in het *Mansion House* werd gehouden bleek het echter dat *Sir P. POLE* en C^o. na de betaling van al zijne schuldvorderingen een surplus had van £ 170.000 en daarenboven ongeveer £ 100.000 aan grondeigendommen, behoorende aan de verschillende leden der firma. 3)

De weigering der Bank om te helpen en het daarop gevolgde faillissement van dit invloedrijke Londensche ban-

1) MACLEOD, l. l. § 193.

2) Zie uitvoeriger over de plotselinge daling der prijzen van koopgoederen, aandelen in maatschappijen en vreemde papieren, in het begin van 1825 TOOKE u. NEWMARCH, l. l. I. p. 290—294.

3) MACLEOD, l. l. voce *Commercial crisis*.

kiershuis sleepte de treurigste gevolgen na zich. Het was het sein tot een algemeene *run* op de bankiers der City. Er failleerde weldra nog een groot bankiershuis van gelijke grootte, dat van WILLIAMS, BURGESS en C^o. en drie of vier andere. Hierdoor ontstond eene algemeene ontsteltenis onder de Engelsche landbanken, die in naauwe verbinding stonden met de gefailleerde huizen; 63 dezer moesten hare betalingen staken, hoewel een groot aantal later 20 sh. in het £ uitbetaalden en hare werkzaamheden weder konden hervatten. WILLIAMS, BURGESS en C^o. hadden, zooals naderhand bleek, een actief groot genoeg om 40 sh. op het pond uit te betalen. ¹⁾

Men heeft de Engelsche landbanken dikwijls verweten de oorzaak geweest te zijn der crisis van 1825. Dit is eene groote dwaling. Er komen oogenblikken voor in het leven der volken, waarin een algemeene waanzin zich van de natic schijnt meester te maken en het gezond verstand geheel wordt verdrongen. Onze eigene geschiedenis levert er het voorbeeld van in den beruchten windhandel van het jaar 1720, zoo teregt het „groot tooneel der dwaasheid” genoemd. ²⁾ Was deze door banken in het leven geroepen? Niemand zal het beweren. Welnu hetzelfde gebeurde in 1825 in Engeland maar onder andere, misschien eenigszins minder bespottelijke vormen. Als een overerfelijke, iedereen aantastende ziekte had zich de zucht naar groote winsten van de geheele bevolking meester gemaakt. Dat de banken de crisis nog hebben verzwaaard, zal niemand ontkennen; de banken verleenden krediet, en stelden daardoor de speculanten in staat grootere inkoop te doen, dan waartoe zij anders in

---

1) MACLEOD, l. 1.

2) Zie het stuk onder dien titel door Prof. VISSERING in *de Gids* van 1856, (l. p. 643—684) geplaatst.

staat zouden geweest zijn. Ieder, die in die dagen krediet verleende, droeg er toe bij om de gevolgen der krisis te verergeren. Maar de verkeerdheden, waaraan zich de banken schuldig maakten, waren slechts van weinig beteekenis vergeleken met de buitensporigheden waaraan de geheele natie zich schuldig maakte.

Doch zoo er ééne bank beschuldigd kon worden tot verzwaring der krisis te hebben bijgedragen, dan was het de Bank van Engeland. 1) Door eene roekelooze uitbreiding van haar opererend kapitaal, door een veel te laag gehouden disconto gaf zij eerst de ruimste ondersteuning aan de speculatiezucht om later door eene hevige inkrimping harer papieruitgifte den val van verscheidene groote bankiers- en handelshuizen te veroorzaken. In plaats van haar grooter krediet in het algemeen belang een nuttig gebruik te maken liet zij de Londensche bankiershuizen in den steek op het oogenblik, toen deze het meeste behoefte hadden aan hare hulp en toen zij *alleen* in staat was te helpen. Door hare ondersteuning aan POLE, THORNTON en C^o. te weigeren, veroorzaakte zij een algemeen wantrouwen onder de schuldeischers der banken en was de schuld van de faillissementen van eene groote menigte landbanken, die met deze firma in naauwe betrekking stonden. Het is slechts eene betrekkelijk geringe verdienste dat zij op den 14^{en} Dec. plotseling van haar tot dus ver gevolgde gedragslijn terugkwam, de verdere inkrimping harer billettencirculatie liet varen en in verloop van vier dagen meer dan £ 5.000.000 aan bankbiljetten

---

1) COQUELIN gaat m. i. in zijn ijver voor de vrijheid van bankwezen te ver, wanneer hij (*Revue des deux Mondes*, 1848, IV. p. 362 en 363), de Bank van Engeland de hoofdoorzaak der krisis noemt. Wij hebben boven gezien dat de aanleiding tot de krisis in een zamenloop van verschillende omstandigheden moet gezocht worden.

uitgaf. ¹⁾ De noodlottige slag was eenmaal geslagen, en de gevolgen konden niet meer ongedaan gemaakt worden.

Verlangt men de beschuldigingen tegen de Bank van Engeland door cijfers bevestigd te zien? De wisselkoers van Londen op Parijs was in Dec. 1823 beginnen te dalen en stond in Junij 1824 het laatst boven *pari*; zij daalde van toen af voortdurend tot November. Sedert Jan. 1823 was de metaalvoorraad der Bank van Engeland gestadig en snel afgenomen. In den aanvang van Januarij 1824 was er meer dan £ 14.000.000 in kas, op den 30^{en} Oct. nog slechts £ 11.433.430. De Directie der Bank zag den wisselkoers voortdurend ongunstiger worden en wist derhalve dat aanzienlijke sommen het land moesten verlaten. Wat deed zij echter onder deze omstandigheden? In plaats van haar disconto te verhoogden, breidde zij haar opererend kapitaal en hare papircirculatie nog aanzienlijk uit en moedigde zoodoende de ondernemingszucht nog veel sterker aan. Tusschen den 25^{en} Sept. en den 30^{en} Oct. 1824 vermeerderde de Bank hare omloopende biljetten met ruim £ 2.300.000. Zij gaf nieuw voedsel aan het kwaad, in plaats van iets tot stuiting er van bij te dragen. Op den 30^{en} April 1825 bedroeg haar metaalvoorraad slechts £ 6.659.780, en haar circulatie £ 20.536.630. Deze laatste was thans £ 3.600.000 grooter dan in den aanvang van het vorige jaar toen zij £ 7.400.000 meer specie bezat. ²⁾ In plaats van hare billettenuitgifte in de laatste helft van 1824 te verminderen, toen het reeds duidelijk was gebleken dat er eene krisis in aantogt was, en toen het metaal met snelheid naar het buitenland vloeyde, eene handelwijze die door het gezond verstand en door de voorzigtigheid werd aangeraden, had

1) MACLEOD, l. l. voce *Banking in England*, § 194. MACCULLOCH, l. l. p. 164.

2) MACLEOD, l. l. voce *Commercial crisis*.

de bank deze uitgebreid, om ze juist op het oogenblik, waarop hare hulp het meest noodig was, plotseling in te krimpen en door de weigering om *toen* bijstand te verleenen, den val van een aantal der grootste Engelsche huizen te veroorzaken. Deze handelwijze was des te onverantwoordelijker, omdat zij er op dat oogenblik veilig toe had kunnen overgaan, daar de wisselkoers zich tengevolge der schaarschte van kapitaal reeds weder ten gunste van Engeland gekeerd had, en het edel metaal reeds weder uit het buitenland derwaarts was beginnen te vloeijen.

De Engelsche landbanken, door de houding der Bank van Engeland verleid, hadden haar voorbeeld gevolgd, haar disconto even laag gehouden als deze en hare papieruitgifte en voorschotten op goederen eveneens uitgebreid; de eigenlijke oorzaak echter, waarom zij in zoo grooten getale hare betaalingen moesten staken, lag in de faillissementen der groote Londensche bankiershuizen en der handelshuizen in de groote steden, die natuurlijk weder talrijke andere in hun val meêsleepen. Men vormt zich evenwel eene geheel verkeerde voorstelling van de zaak als men de speculaties in de groote steden aan de uitbreiding van de circulatie der landbanken toeschrijft. Er waren daar weinig of geene biljetten dier banken in omloop. „De ondervinding heeft geleerd,” zoo zeiden de landbanken in eene Memorie in 1833 aan Graaf GREY aangeboden; „dat de groote wisselingen (in de circulatie) haar oorsprong hebben in de speculaties van invloedrijke kooplieden, maar geensins in de kanalen, tot welke de billettenuitgifte der landbanken beperkt is; haar oorsprong ligt in de groote handelssteden en zij werd bevorderd door de billettenuitgifte der Bank van Engeland. Dit bewijzen de verklaringen van den Heer WARD en anderen voor het *Bankcharter-Committee* en is uitvoerig uiteengezet in de redevoering van

den koninklijken Minister in 1826. De schulden van eenige weinige speculanten, die in een enkel jaar te Liverpool faillieerden, waar nooit biljetten van de landbanken in omloop waren, beliepen tusschen de 7 en 8 mill. £, en hunne wissels lagen of in de Bank van Engeland of liepen door alle deelen des rijks om." 1)

Ik geloof na dit alles niet te veel te zeggen wanneer ik beweere dat zij, die de krisis van 1825 aan de sterke uitbreiding der papieruitgifte van de Engelsche landbanken wijten, of aan deze banken zulk een veelvermogenden invloed op de gevolgen er van toeschrijven, blijken geven van eene volslagene onbekendheid met den toenmaligen toestand van den handel en van het bankwezen in Engeland. Wil men integendeel den nadeeligen invloed van het monopolie eener groote circulatiebank leeren kennen, men bestudere naauwkeurig het gedrag der Bank van Engeland gedurende de jaren 1823—1825. Het bovenstaande moge echter voldoende zijn om aan te toonen, dat de Bank van Engeland de verplichtingen, die zij door hare privilegiën op zich had genomen, geheel uit het oog verloor en zich veel schuldiger gedroeg dan de Engelsche landbanken, die alle de nadeelige gevolgen harer verkeerde handelwijze moesten ondervinden en daarenboven door den geringen omvang harer middelen belet werden een even noodlottigen invloed op den handel uit te oefenen. 2)

1) J. W. GILBART, in het *Journ. of the Stat. Soc. of London*, 1854. XVIII. p. 292, aangeh. door WAGNER, l. l. p. 19.

2) Men houde verder in het oog dat de verliezen, die de *Country banks* gedurende de krisis van 1825—26 veroorzaakten, meestal zeer overdreven zijn. Het aantal dier banken bedroeg in 1824 788, in 1825 797, in 1826 809; de faillissementen respectievelijk 10, 37, 43. Daarvan maakten 31 een accoord en betaalden later alles. De landbanken die in 1826 failliet verklaard werden, betaalden gemiddeld 17 sh. 6 d., derhalve 87½ Per. uit. COTTON, een der getuigen voor de Parlements-Commissie van 1847—48, ver-

Reeds voor de krisis van 1825 waren er stemmen tegen het monopolie der Bank van Engeland opgegaan; zij deden zich thans luider dan ooit hooren. Toen het Parlement op den 3^{en} Febr. 1826 bijeenkwam, waren zes paragraphen der troonrede aan de noodlottige gebeurtenissen van het vorige jaar gewijd. De Koning verklaarde dat de middelen, die tegen eene herhaling daarvan moesten worden aangewend, voornamelijk bestonden in eene betere regeling van het circulerende kredietpapier van het land. Doch over de wijze, waarop dit behoorde te geschieden, hoerschte het meeste verschil van gevoelen. Men was het echter daarover eens dat het monopolie der Bank van Engeland een allerongunstigsten invloed op den handel had uitgeoefend. Lord KING laakte zeer de inrigting en het bestuur der Bank van Engeland. Lord LIVERPOOL sprak zijne afkeuring uit over de uitbreiding der papieruitgifte van de landbanken en verlangde de kleine biljetten uit de circulatie te verbannen en door metalen geld te vervangen; maar hij verklaarde tevens reeds jaren lang de overtuiging te hebben gehad dat het handelsverkeer zich te veel had uitgebreid om het uitsluitend privilegie der Bank van Engeland te laten voortduren. Haar privilegie had op eene zeer buitengewone, en zoo hij meende, op eene noodlottige wijze voor het land gewerkt. Iedere kleinhandelaar — een kaaskooper, of een slagter, of een schoenmaker — kon eene landbank openen, maar een vereeniging van personen met een fortuin, dat voldoende was om de zaak met de zekerheid te drijven, werd niet toegelaten. ¹⁾

De Regering daarentegen meende dat de oorzaak van het

---

klaarde met betrekking tot de landbanken in 1825 en 1826: „*My impression is, that the country bankers showed a great deal more strength and substance than was at the time of their stoppage supposed.*” *Commons Report*, N°. 4165.

Vgl. WAGNER, I. I. 20.

1) MAULEOD, I. I. voce *Banking in England*, § 197.

kwaad voornamelijk gelegen was in de uitgifte van £ 1 en £ 2 billetten. De Kanselier der Schatkist betreurde zeer de aanneming der wet van 1822, waarbij zij waren toegelaten. Hij stelde voor dat geene nieuwe bankbiljetten beneden £ 5 door de Engelsche landbanken zouden mogen worden uitgegeven en dat die, welke reeds vervaardigd waren, voor 5 April 1829 zouden moeten worden ingetrokken. Dit voorstel vond bijval, werd bij amendement tot de biljetten der Bank van Engeland uitgebreid en daarna met eene groote meerderheid in het Parlement aangenomen. ¹⁾

In hetzelfde jaar echter kwam nog eene andere, veel gewigtiger verandering tot stand. Lord LIVERPOOL had de algemeene overtuiging uitgedrukt toen hij in het Engelsche Parlement het verbod, om circulatiebanken uit meer dan zes aandeelhouders bestaande, op te rigten een der oorzaken van den ongunstigen toestand van het Engelsche bankwezen noemde. Bij eene tweede wet werd bepaald, dat er voortaan circulatiebanken zouden mogen worden opgericht met een onbeperkt aantal aandeelhouders (*joint-stock-companies*). Zij zouden echter haar bedrijf niet mogen uitoefenen binnen Londen en een omtrek van 65 mijlen, en op hare agenten te Londen geen wissels mogen trekken beneden £ 50 en op zicht betaalbaar. Het was haar daarentegen veroorloofd wissels van £ 50 en hooger op Londen of eene andere plaats af te geven, mits deze slechts na dato of na zicht betaalbaar waren gesteld. ²⁾ Deze bepalingen moesten klaarblijkelijk dienen om te voorkomen dat de banken op zijdelingsche wijze het verbod om bankbiljetten in Londen uit te geven, door de uitgifte van bankbiljetten in den vorm van wissels, zouden trachten te ontduiken. Hoewel de wet van 1826 wel eenige verbetering

1) MACLEOD, I. I. § 201.

2) MACLEOD, I. I. § 198, 200 en 257.

aanbragt, was zij echter niet bij magte de nadeelige gevolgen van den bestaanden toestand geheel weg te nemen. De oorzaak van het kwaad was, zooals wij later zien zullen, blijven bestaan en zoolang deze bestond was een krachtig bankwezen onmogelijk.

Korten tijd voordat het Octrooi der Bank in 1833 ten einde liep, was er eene quaestie opgeworpen, wier beslissing van grooten invloed zou zijn voor de toekomst van het Engelsche bankwezen. Bij het Octrooi van 1740 was aan de Bank het „*privilege of exclusive banking*” toegekend, in zooverre dat vennootschappen uit meer dan zes personen bestaande werden uitgesloten. Sloeg deze bepaling alleen op de uitgifte van bankbiljetten, op de „*power of borrowing, owing, or taking up money on their bills or notes payable on demand,*” of ook op het geheele bankiersbedrijf, wanneer het met behulp van boekkrediet en assignaties werd gedreven? Zoo neen, dan was het veroorloofd *joint stock* banken in Londen op te rigten, mits zij slechts geene bankbiljetten uitgaven.

De advokaten van de Kroon waren van meening dat het Octrooi aan de Bank alleen het privilegie van biljettenuitgifte verleend had. De directeurs en aandeelhouders der Bank, verontrust over den inbreuk die daardoor, zooals zij beweerden, op den geest van haar monopolie gemaakt werd, haastten zich om eene verbetering van de uitdrukkingen van haar Octrooi te verzoeken. De Regering gaf hieraan echter geen gehoor. Lord ALTHORP, de eerste Minister en eveneens de *Solicitor-General* zeiden dat de basis, waarop het contract der Bank rustte, was, dat zij het monopolie van papieruitgifte zou blijven genieten doch niets meer. ¹⁾

Luider dan vroeger was men zich evenwel tegen het mo-

1) MACLEOD, I. I. § 214.

monopolie der Bank beginnen te verzetten. Het verleenen van privilegiën strookte niet meer met den geest des tijds. Daarboven had de Bank in de laatste jaren niet zulke diensten aan het Gouvernement bewezen, die haar aanspraak gaven op eene bevestiging in hare privilegiën. Er was bovendien eene meer algemeene belangstelling in bankzaken ontstaan en het publiek was thans beter ingelicht dan vroeger, door de discussiën na de krisis van 1825; er bestond derhalve meer waarschijnlijkheid dan vroeger dat het monopolie niet zoude verlengd worden. Voordat het nieuwe Octrooi aan de Bank gegeven werd, besloot de Regering een onderzoek te doen instellen door een geheime Commissie uit het Lagerhuis. Deze zat gedurende eenige maanden en bragt een rapport uit dat echter zeer onvolledig was en waarin vele belangrijke punten slechts ter loops waren aangeroerd. Men verwachtte dat het nieuwe Parlement het onderzoek zou voortzetten, maar het Gouvernement scheen het niet raadzaam te oordeelen de Bank van Engeland haar monopolie te ontnemen. Het had reeds voor de opening van het nieuwe zittingjaar een ontwerp van wet in gereedheid gebragt en ontstoot het Huis van alle verdere onderzoek.¹⁾

De wet van 1833 vernieuwde het Octrooi der Bank en bevestigde haar in haar monopolie van billettenuitgifte binnen Londen en een omtrek van 65 mijlen. Tegelijkertijd werd haar een nieuw privilegie van groot gewigt verleend: de Regering had weten te bewerken dat de billetten der Bank van Engeland tot wettig betaalmiddel werden verheven, zoolang de Bank ze op aanvraag in wettige munt betaalde. Met het oog op deze en eenige andere voorregten van minder belang, deed de Bank thans afstand van een gedeelte (£ 120,000) der som die zij jaarlijks uit de schatkist ontving

---

1) MACLEOD, I. I. § 206.

voor de administratie der staatsschuld. Om verder allen twijfel met betrekking tot de uitgebreidheid van het monopolie en de meening van de woorden „*privilege of exclusive banking*” weg te nemen, werd er in de wet van 1833 uitdrukkelijk bepaald, dat het monopolie der Bank enkel bestaan zou in de uitgifte van bankbiljetten en dat derhalve de oprigting van depositobanken binnen Londen volkomen geoorloofd was. ¹⁾

De vernieuwing van het Octrooi der Bank bragt voor het oogenblik geene belangrijke veranderingen aan. De Regering was voor het behoud van het monopolie der Bank gestemd en had haar wil bij het Parlement weten door te drijven. Alleen de quaestie betreffende de oprigting van *joint stock* banken was thans bij de wet uitgemaakt en de Bank van Engeland zou voortaan mededingers in Londen naast zich moeten dulden, die echter aanvankelijk niet zeer gevaarlijk voor haar dreigden te worden omdat zij het regt van papieruitgifte misten en hare aandeelhouders, in tegenoverstelling van die der Bank van Engeland, in alle hunne goederen voor de schulden der maatschappij aansprakelijk waren.

Het verlot om *joint stock* circulatiebanken buiten Londen op te rigten, in het jaar 1826 verleend, had ook in den aanvang weinig tot vermeerdering der banken bijgedragen. In den loop van verscheidene jaren waren er slechts 4 of 5 opgerigt, de eerste drie niet eens in de groote fabrieksteden. Toen echter de nijverheid zich gedurende de jaren 1833—1835 in de fabriekdistricten tot een vroeger ongekenden bloei begon te verheffen en de handel zich dientengevolge aanzienlijk uitbreidde, nam ook het aantal banken even als in het laatst der vorige eeuw weder sterk toe. De eerste *joint*

---

1) MACLEOD, l. l. § 215.

stock banken hadden aanvankelijk gunstige resultaten opgeleverd en dit lokte tot navolging uit; vele privaatabankiers vreezende dat de mededinging hun te magtig zou worden, wanneer zij alleen bleven staan, vereenigden zich en vormden gezamenlijk *joint stock* banken. ¹⁾ Alleen in 1835 werden er 45 opgericht. ²⁾

De gunstige uitslag van de eerste spoorweglijn had vele plannen tot aanleg van andere lijnen en eene sterke speculatie in spoorwegaandeelen ten gevolge. De gemakkelijheid, waarmede de nieuwe banken op die aandelen geld voorschoten, gaf aanleiding tot eene sterke uitbreiding van het krediet en maakte de uitvoering van al die plannen gemakkelijk. Ook werden er weder talrijke andere maatschappijen opgericht. Het was eene herhaling van de speculatieperiode van 1825, met dit onderscheid alleen, dat zij zich minder ver uitstreckte en thans geen vreemde staatspapieren en aandelen in mijnontginningen, maar inlandsche ondernemingen ten onderwerp had. ³⁾

Terwijl de *joint stock* banken alzoo plotseling sterk in aantal toenamen en allerlei plannen tot oprigting van nieuwe banken werden op het touw gezet, vermeerderde de Bank van Engeland tegelijkertijd op hoogst onvoorzigtige wijze haar wisselportefeuille en hare overige voorschotten, ⁴⁾ en hield haar disconto onnatuurlijk laag. De Bank had juist op dat oogenblik twee zeer aanzienlijke depôts ontvangen; een gedeelte namelijk der gelden, die bestemd waren voor

---

1) MACLEOD, l. I. § 258 en 263.

2) In 1826 werden er 6 *joint stock* banken opgericht, in 1827 1, in 1828 5, in 1829 4, in 1830 3, in 1831 8, in 1832 10, in 1833 13, in 1834 8, in 1835 45, in 1836 11. De hulpkantoren dier banken medegerekend, werden er in 1835 en 1836 220 à 280 opgericht. MACCULLOCH, l. I. p. 166.

3) TOOKE u. NEWMARCH, l. I. I. p. 356—358.

4) Zie de tabel bij WAGNER, l. I. p. 244.

de vergoeding der Westindische slavenhandelaars, en vervolgens het gestorte gedeelte eener leening door de Oost-Indische Compagnie aangegaan; dit laatste depôt bedroeg in het najaar van 1835 £ 2.200.000. De Bank zocht dit geld op voordeelaanbrengende wijze te plaatsen en verhinderde zoodoende eene rijzing van den rentestandaard, die anders het natuurlijk gevolg had moeten zijn van de door de speculatie vermeerderde navraag naar kapitaal. Zij deed aanzienlijke voorschotten aan de Londensche *bill-brokers*, tegen eene rente van 3 en $3\frac{1}{2}$ Pct., ¹⁾ terwijl het disconto op de beurs in Junij en Julij 1835 reeds 4 Pct. was, doch thans door de lagere disconto der Bank ter neer gedrukt, weldra weder tot $3\frac{1}{2}$ daalde. Op die wijze moedigde de Bank de kredietuitbreiding der *joint stock* banken niet weinig aan: zij stelde de *bill-brokers* in staat om de *joint stock* banken door het algemeen afgekeurde systeem van herdiscontering van hare te zwaar gevulde wisselportefeuille of te aanzienlijke voorschotten op onderpand te ontlasten, en gaf ze daardoor de gelegenheid op nieuw krediet te verleen. ²⁾ Deze praktijk moest eene veel grootere uitbreiding aan de operatiën der *joint stock* banken geven, dan anders mogelijk zou geweest zijn, en er niet weinig toe bijdragen om de nadeelige gevolgen der speculatie te vergrooten. Doch wie anders droeg er de schuld van dan de Bank van Engeland, die er de *country banks* indirect toe had in staat gesteld?

Toen de Bank het dreigend gevaar begon in te zien, waaraan zij eindelijk ook zich zelf blootstelde, was het, even als in 1825 en bijna altijd, weder te laat. Zij bragt

1) Tusschen 11 Aug. en 20 Oct. 1835 vermeerderde de wisselportefeuille der Bank slechts van £ 2.580.000 op 2.728.000, hare overige voorschotten aan *bill-brokers* en anderen daarentegen van £ 5.651.000 op £ 13.865.000! WAGNER, l. l. p. 244.

2) WAGNER, l. l. p. 246.

haar disconto in het laatst van Augustus plotseling op 5 Pct. en weigerde verder elken wissel, die door een der *joint stock* circulatiebanken in de provincieën geëndosseerd was, te disconteren. Dat dit een allerongunstigsten invloed moest uitoefenen, daar deze banken aanzienlijke hoeveelheden Amerikaansch papier, dat ten gevolge van den lagen rentestandaard naar Engeland gevloeid was, gedisconteerd en later weder verkocht hadden, zal wel naauwelijks behoeven gezegd te worden. Het krediet der *joint stock* banken werd er niet weinig door geschokt en verscheidene dezer, o. a. eene groote bank te Manchester met 39 hulpkantoren in de fabrieksdistricten, stonden in November op het punt van failliet te gaan. Gelukkig echter wisten de voornaamste Londensehe bankiers de Bank over te halen haar te hulp te komen; zij verklaarden dat er, wanneer deze bank met zulk een uitgebreiden werkkring hare betalingen staakte, noodzakelijk een algemeene „*panic*” in Engeland zou moeten volgen. De Bank van Engeland luisterde er naar en stelde de *Northern and Central Bank* in staat hare verbindtenissen na te komen. Later kwam de Bank ook nog andere banken, die in ernstige moeilijkheden geraakt waren, te hulp ¹⁾ en droeg er zodoende ten slotte weder eenigsins toe bij om het kwaad te lenigen, dat zij eerst had helpen bevorderen.

De speculatieperiode van 1835—1836 levert ons dus hetzelfde resultaat op als die van 1824—1825. De Bank van Engeland en de kleine banken nevens haar ondersteunden beide den speculatiegeest, doch de invloed dezer laatste zou niet vermogend genoeg geweest zijn om den rentestandaard zoo langen tijd onnatuurlijk laag te houden. De Bank van Engeland wist door haren grooten invloed op de kapitaalmarkt de rijzing van den rentestandaard geruimen tijd tegen te

---

1) MACLEOD I. I. § 222.

gaan en maakte den daarop gevolgden geldnood, door eene te late verhooging van haar disconto en andere beperkende maatregelen, veel plotselinger en heftiger dan anders het geval zou geweest zijn.

Dat de Bank door de ondervinding niet wijzer was geworden of laat ons liever zeggen, voortdurend meer haar eigenbelang dan de zekerheid harer biljetten- en depôthouders op het oog had, bleek in het jaar 1838, toen zij haar disconto van 5 op 4 Pct. bragt, haar biljetten-uitgifte uitbreidde en zelfs een millioen souverainen naar Amerika verzond, niettegenstaande de wisselkoers ongunstig, en derhalve eene spoedige vermindering van haren metaalvoorraad te voorzien was. Deze volgde dan ook weldra en duurde van Dec. 1838 tot Sept. 1839 onafgebroken voort. Op den 18^{en} Dec. 1838 bedroeg de metaalvoorraad £ 9.794.000, op den 2^{en} Sept. 1839 nog slechts £ 2.406.000. De Bank zou ongetwijfeld bankroet zijn gegaan of het Parlement zou haar even als in 1797 een „*bill of indemnity*” hebben moeten verleen, zoo niet twaalf der voornaamste Parijsche bankiers met behulp der Bank van Frankrijk £ 2.000.000 hadden voorgeschoten en haar zoodoende uit hare verlegenheid hadden gered. ¹⁾

Hoewel het moet worden toegegeven dat de *joint stock* banken zich gedurende de eerste jaren van haar bestaan verre van onberispelijk gedroegen, was echter de gedeeltelijke opheffing der beperkende bepalingen van de wet van 1709 eene groote verbetering in het Engelsche bankwezen te noemen. De oprigting van grootere en rijkere banken werd mogelijk, zoodra die noodlottige bepaling van zes aandeelhouders uit de bankwetgeving was verdwenen. Op uitstekende wijze werden de voordeelen van het nieuwe stelsel

1) MACLEOD, l. I. § 226 en 227 en MACCULLOCH, l. I. p. 169.

door den grooten Engelschen bankier GILBART in 1837 aangetoond: „De *joint stock* banken, zeide hij o. a. in zijne *History and Principles of Banking*, bieden eene veel grootere zekerheid aan dan de *private* banken; zij worden bestuurd door een raad van bestuur (*Board of Directors*), zamengesteld uit mannen van ondervinding en van goeden naam, die gekozen zijn om hun kennis van het bankwezen. . . . De ondervinding en het oordeel van meerdere personen staat ongetwijfeld boven dat van twee of drie bijzondere personen. Zij zijn minder onderhevig aan dwalingen, aan verkeerde redeneringen, aan bevoordeeling van enkele personen. Hoewel het zeker is dat een geheele raad van bestuur niet eenstemmig over eene quaestie oordeelt, heeft men echter de zekerheid dat er geen besluit genomen wordt, dan na breedvoerig besproken te zijn. De *private* banken daarentegen worden dikwijls toevertrouwd aan een of twee besturende vennoten, van welke men niet dezelfde voorzigtigheid en de gematigdheid kan vorderen als van een raad van bestuur, die door aandeelhouders is gekozen en tegenover hen zedelijk verantwoordelijk is. Deze besturende vennoten staan onder den invloed van hunne eigene vooroordeelen, hebben vrienden te begunstigen, en voor hunne bijzondere belangen te waken. . . . Meestal zijn zij zelve in handels- of nijverheids-ondernemingen gewikkeld, en het belang van de bank wordt ondergeschikt gemaakt aan deze ondernemingen. De bankier, die tegelijkertijd koopman of fabrikant is, zal zijne zaken uitbreiden, en zich met speculaties inlaten; de onderneming zal zijne loopende rekening bij de bank hebben, eene rekening die altijd een nadeelig saldo vertoont; het geld dat bestemd is voor het disconteeran van het handelspapier der cliënten, zal verdwijnen in de persoonlijke zaken van de besturende vennoten. Gaan deze te gronde, dan slepen zij de bank in hun val mede. Zelfs wanneer de bestuur-

ders zich niet direct met dergelijke ondernemingen hebben ingelaten, verbinden zij maar al te dikwijls hunne bank aan groote handelshuizen, wier cliëntele, in den aanvang goed, weldra groote voorschotten vordert; het geld kan niet worden teruggegeven en de bankroeten worden algemeen. De *joint stock* banken zijn veel beter ingerigt en kunnen dit gevaar veel beter ontwijken." 1)

Zoo oordeelde een man, wicns woorden in Engeland het grootste krediet hebben verworven, en die door zijne groote practische ervaring, gepaard met een echt wetenschappelijken geest, algemeen als een der eerste autoriteiten op het gebied van het bankwezen beschouwd wordt. GILBART schreef dit in 1837 en de ondervinding heeft de waarheid er van bevestigd. Tusschen 1809 en 1826 kwamen er gemiddeld 16 bankfaillissementen in het jaar voor, tusschen 1829 en 1843 slechts 29, derhalve gemiddeld 2 jaarijks. 2) Voorzeker wel een bewijs van den nadeeligen invloed, dien de wetgever door zijne verbodsbepalingen, ten gunste der Bank van Engeland gemaakt, vroeger op het Engelsche bankwezen had uitgeoefend.

En toch zouden de resultaten der *joint stock* banken nog veel gunstiger geweest zijn, wanneer de wetgever er toe had kunnen besluiten deze even als de Bank van Engeland het voorregt der beperkte verantwoordelijkheid te verleenen. De onbeperkte aansprakelijkheid der aandeelhouders had een dubbel nadeel: in den beginne werden rijke kooplieden er door afgeschrikt om aan die nieuwe soort van bankvenootschappen deel te nemen, en het veld werd grootendeels aan fortuinzoekers overgelaten, die weinig of niets te verliezen hadden. Gedurende de jaren 1835 en 1836 werden

1) GILBART, *History and Principles of Banking*, London 1837. p. 120.

2) HÜBNER, l. I. II. p. 361.

er verscheidene banken opgericht, wier grondslagen verre van soliede waren. ¹⁾ Doch toen eindelijk rijke kapitalisten door de groote winsten, welke de nieuwe ondernemingen opleverden, uitgelokt werden er hunne kapitalen in te steken, werden de banken wel is waar veel solieder, maar werd de toetreding aan minder vermogende personen geweigerd, omdat hun verantwoordelijkheid niet gelijk stond met die der oorspronkelijke aandeelhouders. ²⁾ Op die wijze werd de oprigting van zeer groote banken, zooals de Bank van Engeland, onmogelijk; het bijeenbrengen van een zeer groot bankkapitaal door middel van een aanzienlijk aantal minder vermogende aandeelhouders werd door de onbeperkte verantwoordelijkheid tegengehouden.

Daarenboven houde men, bij de beoordeeling van het gedrag der *joint stock* banken gedurende de eerste jaren van haar bestaan, in het oog, dat de wetgeving hoogst gebrek-kig en onvolledig was. Men kan zich tegenwoordig nauwelijks een denkbeeld maken van de waarlijk ergerlijke nalatigheid van den Engelschen wetgever. Vooreerst was er uiterst slecht voor de schuldeischers der *joint stock* banken gezorgd. Men kon voor de kleinste schuld geen actie instellen, zonder al de aandeelhouders in de dagvaarding op te noemen en de kleinste fout in de spelling van een enkelen naam was voldoende om het geheele geding nietig te maken. De moeilijkheden, aan een dergelijken toestand verbonden, hadden ten gevolge dat, kort na de oprigting (in 1833) der eerste *joint stock* bank in Londen, de *London and Westminster Bank*, in het Engelsche Parlement het voorstel werd gedaan, deze de vergunning te verleen en op naam van ha-

---

1) LATH, *Des sociétés à responsabilité limitée* in het *Journ. d. Econ. Dec.* 1862. p. 403.

2) DU PUYNODE, l. l. I. p. 238

ren president als eischeres of gedaagde in regten op te treden. De Bank van Engeland echter, bevreesd voor alles wat den bloei van magtige banken in Londen zou kunnen bevorderen, verzette zich hevig tegen dit voorstel. Het werd evenwel met 141 tegen 35 stemmen in het Lagerhuis aangenomen. Doch de Regering, die de partij der Bank van Engeland had gekozen, wist door haren invloed te bewerken dat het voorstel in het Hoogerhuis verworpen werd. 1)

De groote moeilijkheden aan de vervolging eener *joint stock* bank verbonden, moesten natuurlijk in den aanvang allerlei ongeoorloofde praktijken in de hand werken, vooral zoolang personen van twijfelachtigen naam aan haar hoofd stonden. Doch dit was nog niet de grootste grief tegen de bestaande wetgeving. De banken konden opgericht worden zonder de minste formaliteiten. Er werd niet, zooals bij onze naamlooze vennootschappen en bij onze vennootschappen onder eene firma, eene acte van oprigting gevorderd, die in de openbare registers moest worden ingeschreven, maar alles moest door brieven, circulaires en de boeken der banken bewezen worden. De contrôle der aandeelhouders over de handelingen der directie was zeer onvolledig en gaf weinig waarborgen voor een goed bestuur, want de bestuurders waren niet verplicht op bepaalde tijden rekening en verantwoording te doen en een staat over te leggen van de winsten en verliezen der maatschappij. 2)

Doch het grootste gebrek der wetgeving was zeker het gemis van voorschriften omtrent het te storten kapitaal. Eene bank maakte b. v. bekend dat zij werkte met een maatschappelijk kapitaal van £ 1.000.000, verdeeld in aan-

1) LAIR, l. l. p. 403. MACLEOD, l. l. § 261.

2) HÜBNER, l. l. II. p. 362.

deelen, maar niemand wist te zeggen hoeveel aandelen er werkelijk genomen waren. Dat hierdoor de deur geopend werd tot allerlei misbruiken en dat het publiek op die wijze gruwelijk kon misleid worden, heeft de ondervinding gedurende de jaren 1836 en 1837 maar al te duidelijk geleerd. De Bank van Liverpool, die in 1831 met een nominaal kapitaal van 5 mill. £ was opgericht, verdeeld in 50.000 aandelen van £ 100, verklaarde in 1837 dat er niet meer dan 38.017 aandelen genomen waren en dat het haar slechts gelukt was £ 380.170 van het ingeschreven kapitaal te realiseren. 1) Er waren echter nog veel sterker voorbeelden van de nadeelige gevolgen der nalatigheid van den wetgever. Toen eene Parlements-commissie in 1836 de oorzaken der krisis naging, bleek het dat de meeste *joint stock* banken in den beginne niet meer dan £ 70 hadden bezeten en dat er zelfs eene was die met niets was begonnen. 2) Zoolang alles voorspoedig ging konden deze banken aanzienlijke winsten afwerpen. Uit de Parlements-enquête bleek dat zij in den regel 10 à 12 Pct, en in enkele gevallen zelfs 20 Pct. aan de aandeelhouders hadden uitbetaald. 3) Doch dat vele dier banken in een tijd van algemeen wantrouwen in het grootste gevaar moesten gebragt worden, ligt voor de hand, en men mag zich met reden verwonderen, dat er gedurende het jaar 1836 niet een nog veel grooter aantal failliet zijn gegaan.

Nadat eenmaal de onrustige jaren van 1835 en 36 voorbij waren, ging het Engelsche bankwezen een betere toekomst te gemoet. Het kwaad scheen zich van zelf verbeterd te hebben, zooals gewoonlijk onder vrijheid het geval is; men

---

1) DU PUYNODE, I. I. I. p. 237.

2) HÜBNER, I. I. II. p. 362.

3) I. I.

was door de ondervinding wijzer geworden en de verliezen die de een had ondergaan, spoorden den ander tot eene meerdere voorzigtigheid aan.

De *private* banken namen jaar op jaar af, en werden door *joint stock* banken vervangen. Het publiek begon in te zien, dat de nieuwe soort van banken veel meer waarborgen opleverde dan de kleine banken met een gering aantal aandeelhouders. De volgende tabel toont de resultaten aan van de mededinging tusschen de beide stelsels:

Jaar.	<i>Private</i> banken.	<i>Joint stock</i> banken.	Jaar.	<i>Private</i> banken.	<i>Joint stock</i> banken.
1826	465	6	1834	411	55
1827	456	7	1835	407	100
1828	460	11	1836	351	107
1829	439	15	1837	341	104
1830	436	19	1838	332	108
1831	424	25	1839	332	113
1832	416	35	1840	321	115
1833	416	47	1841	311	118. ¹⁾

Het publiek begon meer vertrouwen te stellen in de banken, en stelde ze daardoor in staat de gewichtigste diensten aan de bevolking te bewijzen. Men aarzelde niet meer zijn geld aan de *joint stock* banken toe te vertrouwen, en daar deze er rente voor betaalden, nam het bedrag harer depôts voortdurend toe. Hierdoor geraakte het betalen door middel van assignaties op de banken meer en meer in gebruik, en verminderde langzamerhand het gebruik van bankbiljetten. Vooral sedert het jaar 1838 nam de biljetten-circulatie der Engelsche landbanken jaar op jaar aanzienlijk af. Volgens GILBART, bedroeg zij:

1) LAIR, *Des banques Joint-Stock en Angleterre* in het *Journ. d. Econ. Févr.* 1864. p. 254.

	£
in 1839	11.715.537
„ 1840	10.457.057
„ 1841	9.671.643
„ 1842	8.249.052
„ 1843	7.667.916. 1)

De banken maakten derhalve geen misbruik van haar recht tot uitgifte van bankbiljetten, maar haar circulatie begon langzamerhand uit eigen beweging, zonder cenige bemoeijng des wetgevers, af te nemen en het was te voorzien dat zij voortdurend al geringer en geringer zou worden. 2) De bankwet van 1844 maakte echter plotseling aan de vrijheid der Engelsche banken een einde, en onderwierp deze wat betreft haar biljettenuitgifte aan zeer strenge bepalingen. De 208 *private* en de 71 *joint stock* banken die op dat oogenblik bestonden zouden voortaan gezamenlijk niet meer dan £ 8.648.853 aan bankbiljetten in omloop mogen houden, terwijl de oprigting van nieuwe circulatiebanken verboden werd. 3)

1) Zie GILBART, *A practical treatise on banking*, II. p. 507 en volg.

2) Dit is ook werkelijk het geval geweest. Zie de uitvoerige tabel bij MACCULLOCH, p. 216—218, die tot Maart 1857 loopt en een voortdurend afnemend cijfer aantoont. Op den 19en Sept. 1863 bedroeg de circulatie der *private* banken £ 3.024.000, die der *joint stock* banken £ 2.817.517, gezamenlijk derhalve £ 5.841.517. Allerzonderlingst is de gevolgtrekking die VICTOR BONNET er uit afleidt: „Cette faculté d'émettre des billets au porteur a si peu d'attrait pour nos voisins et leur paraît si pleine de périls qu'on voit des banques qui ont le droit d'en émettre n'en pas user, et celles qui en usent le font dans les limites si restreintes que presque toujours elles ont une somme au moins égale en espèces ou en billets de la Banque d'Angleterre.” (*Rev. d. deux Mondes*, 1 Janv. 1864, p. 88). BONNET is een voorstander van het bankmonopolie en tracht op die wijze den lezer tot zijn gevoelen over te halen. Van de onjuistheid zijner bewering kan men zich overtuigen door de lezing van hetgeen wij boven pag. 51—58 gezegd hebben.

3) HÜBNER, I. I. II. p. 363.

De oorzaak van deze schijnbaar zonderlinge bepaling, die genomen werd op een oogenblik, toen het meer dan waarschijnlijk was, dat de gevaren der circulatiebanken voor goed tot de geschiedenis behoorden en zich wel nimmer zouden herhalen, was de *Currency*-theorie, die zich in het Engelsche Parlement ingang had weten te verschaffen. De Engelsche *country banks* hadden de gewoonte hare billettenuitgifte niet te regelen naar den stand van den metaalvoorraad in Engeland, maar alleen acht te geven op de solvabiliteit harer kredietaanvragers. Dit was de groote grief, die door de *Currency*-theoristen tegen haar werd ingebracht en de oorzaak van de strenge bepalingen der Bankwet van PEEL. Wij zullen echter weldra zien dat dit een natuurlijk gevolg was van den kunstmatigen toestand waarin het monopolie der Bank van Engeland het Engelsche bankwezen gebragt had.

De hoofdbedoeling van de verdedigers der Bankwet van PEEL was voor het vervolg die hevige schokken in het handelsverkeer tegen te gaan, welke in de jaren 1810, 1816, 1825, 1836 en 1839 zulk een nadeeligen invloed hadden uitgeoefend.¹⁾ De groote handels- en geldkrisis van 1836 en 1839 hadden inzonderheid de algemeene aandacht op dit punt gevestigd en talrijke petitiees tot verandering van den bestaanden toestand waren bij het Parlement ingediend.²⁾ Het charter van de Bank van Engeland liep in 1844 ten einde, en men besloot het bankwezen thans voor goed op een beteren voet te brengen. Doch in plaats van het kwaad te zoeken, waar het eigenlijk gelegen was: in den nadeeligen invloed, dien de Bank van Engeland gedurende elke krisis had uitgeoefend, zocht men het in

---

1) Zie over de quaestie betreffende het eigenlijke doel der Bankwet van PEEL, WAGNER, l. l. p. 8 (noot) en MILL, *Principles*, II. p. 209 (noot).

2) MACLEOD, *Dict. voce Banking in England*, § 229.

eene te overvloedige papieruitgifte voornamelijk der landbanken, die zooals men beweerde de inkrimping van de circulatie der Bank van Engeland, door eene gelijktijdige vergrooing harer billettenuitgifte (krachteloos maakten. ¹⁾ Om dit kwaad zooveel mogelijk tegen te gaan stelde de Bankwet van PEEL een maximum van billettenuitgifte voor iedere landbank vast. Men was echter niet blind voor den ongunstigen invloed dien de Bank van Engeland bij elke krisis door eene te ruime kredietverleening had uitgeoefend en besloot haar daarom de magt tot *onbeperkte* billettenuitgifte te ontnemen. De billetten door de Bank van Engeland uitgegeven, zouden voortaan steunen op twee grondslagen; vooreerst op eene bepaalde hoeveelheid staatspapieren en ten tweede op goud. Het bedrag dezer eerste werd willekeurig vastgesteld op £ 14.000.000, waarvoor een gelijk bedrag aan billetten mogt worden uitgegeven, terwijl ieder bankbillet daarboven door goud zou moeten gedekt zijn. ²⁾

Het is ontegenzeggelijk waar dat de Bank van Engeland door deze bepalingen genoodzaakt werd in het vervolg spoediger tot eene verhooging van haar disconto over te gaan, en dat het verbod om meer dan eene zekere hoeveelheid bankbilletten uit te geven haar verhinderde om even roekelooze voorschotten te doen als vroeger; ³⁾ maar van den anderen kant moet aan TOOKE, FULLARTON en MILL worden toegegeven, dat dit voordeel gekocht is door nog veel groo-tere nadeelen. ⁴⁾

De groote grief tegen de Bankwet van 1844 is dat zij geen onderscheid maakt tusschen verschillende omstan-

---

1) WAGNER, I. I. p. 17 en WILSON, I. I. p. 97.

2) MACLEOD, I. I. § 233.

3) MILL, *Principles*, II. p. 214.

4) MILL, I. I. II. 215—230.

digheden en beperkende bepalingen voorschrijft, niet alleen wanneer deze nuttig en wenschelijk zijn, maar ook wanneer juist eene tegenovergestelde handelwijze het eenige middel is om den handel tegen de grootste verliezen te bewaren. De onnatuurlijke toestand, waarin de Bankwet van PEEL het Engelsche bankwezen gebragt heeft, en de nadeelige invloed, die hare bepalingen in tijd van krisis moeten uitoefenen, worden zeer duidelijk in de jongste aflevering (Maart) van *Blackwood's Edinburgh Magazine* uiteengezet. Wij ontleenen er het volgende aan, dat voldoende zal zijn om ieder van de juistheid der boven aangevoerde beschuldiging te overtuigen.

„Het is merkwaardig om te zien hoe aan onze tegenwoordige bankwet beginselen ten grondslag liggen die bij elk ander gedeelte der wetgeving reeds lang verworpen zijn. Het beginsel, dat de uitvoer van edele metalen moet verboden of beperkt worden, een beginsel dat verscheidene gouvernementen gedurende de middeleeuwen in toepassing bragten, is sedert de laatste twee honderd jaren onbepaald afgekeurd. Doch wat anders is het beginsel, dat aan de Bankwet van 1844 ten grondslag ligt? Haar doel is den uitvoer van edele metalen te beperken, zonder ook maar eenigsins het oogmerk in aanmerkingte nemen, waarmeê zij naar het buitenland gezonden worden. De uitvoer kan plaats hebben om koorn te koopen, ten einde hongersnood tegen te gaan — in welk geval de uitvoer tegelijk eene noodzakelijkheid en een voordeel is. Of hij kan plaats hebben om benoedigdheden voor ons leger op het vaste land aan te koopen — in welk geval hij eene noodzakelijkheid is, ons opgelegd om de eer en de belangen van den Staat te handhaven. Of hij kan plaats hebben om gezonde en voordeelige ondernemingen tot stand te brengen, die het kapitaal van het land zullen vermeerderen. Doch de Bank, zooals zij thans in hare operatiën

beperkt is, ziet zich verplicht alleen acht te geven op het feit van den uitvoer, zonder zich te bekommeren om het doel of den waarschijnlijksten uitslag. Niemand zou tegenwoordig uitgaande regten op de edele metalen durven voorstellen, — en evenwel zou zulk een openlijke terugkeer tot een lang verworpen beginsel inderdaad wijzer en voordeeliger voor het algemeen zijn, dan de bedekte aanneming er van onder den schadelijken vorm, waarin het door de bestaande Bankwet gekleed is. Zulke uitgaande regten, die rezen en daalden met de afwisselende hoeveelheid specie in de Bank van Engeland — even als de koers van het disconto zulks tegenwoordig doet — zouden althans dit voordeel hebben, dat zij het circulatiemiddel van het land (*internal currency*) zouden bevrijden van de tegenwoordig telkens terugkerende schokken; en toch te gelijkertijd aan hen, die goud uitvoerden, geen grooter lasten zouden opleggen, dan die, welke zij tegenwoordig te dragen hebben. Wij zeggen dit alleen om de werking der wet van 1844 duidelijker in het licht te stellen. Iedere handels- of geldkrisis gedurende de laatste zeventig jaren heeft zijn eigenlijken oorsprong in een sterke opvordering van specie (*drain*) ter verzending naar het buitenland.¹⁾ En het groote nadeel van de Bankwet is, dat zij, door de voorzieningen die zij maakt om eene sterke opvordering van specie ter uitvoer (*external drain*) tegen te gaan, er tegelijkertijd eene veroorzaakt, die haar oorzaak niet heeft in de noodzakelijkheid om geld naar het buitenland te zenden (*internal drain*). De Bank geeft, wanneer zij om het wegvloeiën van een millioen of twee aan goud te voorkomen, haar disconto verhoogt en hare gewone voorschotten inkort, een schok aan het geheele

---

1) In 1857 was de uitvoer van edel metaal naar Amerika niet aanzienlijk; zij bedroeg slechts £ 1.225.000.

krediet. 1) De toenemende spanning van de geldmarkt, gevoegd bij het verschijnsel dat de Bank snel de grens na-

1) Men houde in het oog dat de schrijver hier niet spreekt van gewone tijden, maar van tijden van *panic*. In gewone tijden zal eene verhooging van het disconto onbehoorlijke speculatie en de aanvraag om biljetten stuiten en het wegvloeiën van het goud tegengaan. Maar in tijden van *panic*, hoewel ook dan het disconto moet verhoogd worden, om het geld uit het buitenland tot zich te trekken, — tot dat namelijk de wisselkoers weder gunstig is geworden — zal die verhooging de aanvraag om biljetten niet verminderen. Het is dan niet zoo zeer eene quaestie van voordeel als van bestaan. Nu is het echter volkomen uitgemaakt dat de bepalingen der Bankwet van PEEL de aanvraag om bankbiljetten veel sterker maken, dan zonder haar het geval zou zijn. Wanneer het „reserve” der Bank, m. a. w. de hoeveelheid biljetten die zij nog mag uitgeven, voor de oogen van het publiek aanzienlijk afneemt, begint ieder om zijne eigene veiligheid te denken. Iedere verhooging van het disconto heeft dan slechts ten gevolge dat de aanvraag om bankbiljetten nog sterker wordt. Men legt een voorraad van bankbiljetten op, omdat men vreest ze later niet meer te kunnen krijgen. Dit bleek o. a. bij de krisis van 1847, toen er millioenen bankbiljetten uit hare schuilplaatsen te voorschijn kwamen, nadat de Bankwet was opgeheven. Zoodra de Bank de grens harer biljettenuitgifte is genaderd, zullen hare depôthouders, geen biljetten meer kunnende krijgen, geld vorderen, er zal een *run* ontstaan en de Bank zal onmiddellijk failliet moeten gaan, met verscheidene millioenen in hare kelders. Zie MACLEOD, *Dict. voce Currency* en WAGNER, l. I. p. 68 volg.

De ongunstige werking der Bankwet, in dit opzigt, blijkt duidelijk uit de volgende verklaring, door den bankier PEASE, als getuige voor de Commissie uit het Lagerhuis 1847—1848, afgelegd: „So soon as the Bank felt the necessity of raising its discounts in 1847, the country bankers took the alarm and a general want of confidence began to manifest itself. As the Bank was obliged still to raise its rate of interest, every one seemed apprehensive, country bankers increased the amount of bullion in their hands and increased their reserves of notes, and many of us who were in the habit of keeping perhaps a few 100 pounds of gold and banknotes, immediately laid up thousands in our desks and drawers, as there was an uncertainty about discounts and about our bills being current in the market, a general hoarding ensued and the Bank being completely alarmed at finding its reserve brought so low by the stringency of its measures still further alarmed us, till at last we came into a position of great pressure generally. I apprehend, without the act, the Bank could not have taken the course that it did.” *Commons Report on Comm. Distr. N°. 4605*, aangehaald door WAGNER, l. I. p. 69.

dert, waarop zij geheel en al zal moeten ophouden met disconteren, heeft ten gevolge dat de gewone kredietbetrekkingen in het geheele land verstoord worden en dat er zodoende talrijke faillissementen en eindelijk een *panic* en een *run* op de banken plaats heeft. Onder het tegenwoordige stelsel heeft daarom een *external drain* onvermijdelijk ook een *internal drain* ten gevolge — het staat gelijk met het aansteken eener kaars aan beide einden tegelijk. En werkelijk was het bedrag van het goud dat gedurende de laatste krisis (1857) aan de Bank van Engeland werd onttrokken om aan de *internal drain* te voldoen, driemaal grooter dan het bedrag dat terzelfder tijd naar het buitenland werd gezonden! Zoo zijn de crises, die geregeld het uitgesterkteste verderf over ons uitstorten, inderdaad ons eigen werk. Tijdelijke moeilijkheden maken wij door ons eigen toedoen tot vreeselijke rampen — *panics* en bankroeten veroorzaken wij door eene Parlements wet!

„De wet van 1844, in plaats van (zooals haar bewerker het verkoos te noemen) het supplement te zijn van de wet van 1819 ¹⁾ vernietigde haar. De tegenwoordige wet is geheel verschillend van die van 1844, zoowel in hare strekking

1) De wet van 1819 was bestemd was om een einde te maken aan den onhoudbaren toestand, welke door de te groote circulatie van oninwisselbare bankbiljetten ontstaan was, en steunde op het *Bullion Report*, het beroemde verslag der Commissie, die in 1810 benoemd was om den schijnbaar buitengewoon hoogen prijs van het goud na te gaan. Men heeft later dikwijls beweerd, dat de beginselen van het *Bullion Committee* de grondslag hadden gelegd tot de *Currency*-theorie en tot de wet van 1844. Geheel ten onregte, zooals onder anderen door MACLEOD, *Dict. voce Bullion Report*, § 67—74 en door WAGNER, l. l. p. 82 en 99 wordt aangetoond. PEEL verdedigde de wet van 1819 als Lid van het Lagerhuis, volkomen in overeenstemming met het *Bullion Report* (een uittreksel dezer redevoering vindt men bij MACLEOD, *Princ. of Pol. Econ.* p. 547—550), doch in 1844, onder den invloed der *Currency*-theorie, bragt hij de leer van het *Bullion Committee* omtrent onwisselbare bankbiljetten op inwisselbare over. Vgl. boven pag. 481, noot 5.

als in de wijze, waarop zij werkt. Bij afwisselende schokken breidt zij het krediet uit en doet het weder inkrimpen — verhoogt de waarde van het circulatiemiddel (*currency*) en doet haar weder dalen. En dit doet zij op de schadelijkst mogelijke wijze. Wanneer het circulatiemiddel overvloedig is, vermeedert de wet het; wanneer het krediet willig is, breidt zij het nog meer uit. Wanneer het geld weder schaarsch wordt, maakt de Wet het nog schaarscher; en wanneer het krediet zich zamentrekt, trekt zij het nog meer zamen en vernietigt het eindelijk geheel. Wanneer het goud in de Bank overvloeit, wordt de uitbreiding van alle takken van handel tot het uiterste toe aangemoedigd; wanneer het goud schaarsch wordt, worden deze plotseling op wreedaardige wijze in haren voortgang gestuit. Het gevolg hiervan is dat, wat op het eene oogenblik eene zeer gematigde handelsbeweging (*very moderate trading*) is, op het andere oogenblik als overdroeven speculatiegeest (*overtrading*) behandeld wordt. Wat een zeer slappe handel was in 1852, wordt als onbezonnen speculatie beschouwd in 1857. In 1852 had de Bank $22\frac{1}{2}$ millioen goud in hare kelders; waarop zij, in overeenstemming met den geest der Wet van 1844, en te gelijkertijd in overeenstemming met de belangen der aandeelhouders, haar disconto tot 2 Pct. verminderde; door op zulke goedkoope voorwaarden geld aan te bieden, slaagde zij er in ongeveer vijf millioen bankpapier meer dan gewoonlijk in omloop te brengen. De circulatie der Bank steeg van haar gewone bedrag van £ 20.000.000 op £ 24.500.000. Er is bijna geene speculatie die niet met voordeel zal kunnen ondernomen worden, wanneer er tegen 2 Pct. geld kan verkregen worden; en zoo de Engelschen zich niet, in die jaren van een laag disconto, met allerlei soort van onbezonnen en gezochte ondernemingen inlieten, was het omdat zij beter wisten wat goed voor hun was dan hunne wet-

gevers. Na weinig meer dan drie jaren was de rentestandaard der Bank tot 7 Pct. gerezen, en de circulatie tot £ 18.142.000 gedaald — nog geen drie vierde van wat deze in 1852 geweest was! Sedert 1844 zijn er voortdurend wisselingen in het bedrag, en derhalve veranderingen in de waarde van het circulatiemiddel geweest — en nog veel aanzienlijker veranderingen in de waarde van het disponibile kapitaal, zooals dit door de hoogte der interest wordt uitgedrukt — in eene mate, die ongekend was onder de wet van 1819. In waarheid, de wet van 1844 is geheel en al mislukt in het doel, dat zij bestemd was te bereiken, en heeft het land aan nieuwe nadeelen blootgesteld, waarvan hare ontwerpers nimmer hadden gedroomd.”¹⁾

Dat de Bankwet van PEEL bij elke crisis een hoogst noodlottigen invloed moet uitoefenen, in plaats van, wat haar hoofddoel was, de nadeelige gevolgen der crises te verzachten, wordt sedert het gebeurde in 1847 en 1857 algemeen toegestemd. „Niettegenstaande de heilzame werking der wet van 1844 gedurende het begin van ééne soort van handelskrisis (nam. die, welke door overdreven speculatie veroorzaakt wordt),” zegt MILL, „heeft zij alles te zamen genomen ten gevolge dat de schokken in het handelsverkeer er veel heftiger door worden. En niet alleen maakt de wet de inkrimpingen van het krediet veel strenger, zij worden er ook veel talrijker door.”²⁾

Wij zien derhalve dat de poging der Bankwet van PEEL, om de handelingen eener gemonopoliseerde Bank met het algemeen belang in overeenstemming te brengen, als volkomen mislukt mag beschouwd worden. In plaats van heftige

---

1) *The Economy of Capital* in *Blackwood's Edinburgh Magazine*, March, 1864, p. 320—322.

2) MILL, *Principles*, II. p. 229.

disconto-verhoogen, die na een vooraf te laag gehouden rentestandaard zoo allernadeeligst moeten werken en, gelijk wij boven gezien hebben, de groote grief uitmaken tegen gemonopoliseerde banken, tegen te gaan, worden zij intogendeel in de meeste gevallen door de bepalingen der Bankwet in de hand gewerkt. Nooit is het disconto der Bank zoo laag geweest als na 1844, ¹⁾ doch tegelijkertijd is het nimmer zoo plotseling en zoo sterk gerezen als sedert de Bank, door de bepalingen der Wet van PEEL gebonden, zich verplicht zag hare papircirculatie hevig in te krimpen, en dat wel op oogenblikken, waarin de handel de grootste behoefte had aan ondersteuning, en de Bank, ten gevolge van een reeds weder gunstig geworden wisselkoers, zonder eenig gevaar tot eene uitbreiding harer biljetten-uitgifte zou hebben kunnen overgaan.

Inzonderheid heeft de laatste crisis het bewijs geleverd, dat de nadeelige gevolgen der te ruime kredietverleening, waaraan de Bank van Engeland zich voor 1844 schuldig maakte, slechts gering waren, vergeleken bij het kwaad dat door de strenge opvolging der bepalingen van de Bankwet van PEEL veroorzaakt wordt. In October 1857 was er eene heftige crisis in Noord-Amerika losgebroken, en weldra daarop hadden bijna alle banken der Vereenigde Staten hare betalingen tijdelijk gestaakt. ²⁾ De toestand der Engelsche huizen, die op Amerika handel dreven, was daardoor zeer hagchelijk geworden en het krediet der banken, die men wist dat veel handelspapier op Amerika gedisconteerd hadden, aan het wankelen geraakt. Weldra zag de Bank van Engeland zich ten gevolge eener *internal drain* ³⁾ verplicht om

1) WAGNER, I. I. p. 180—182, waar eene opgave der verschillende disconto-veranderingen der Bank tusschen 1694 en 1857 wordt aangetroffen.

2) Vgl. boven pag. 215.

3) De plotselinge opvoeding van geld bij de Bank van Engeland, ging

haar disconto snel van 5 op 10 Pct. te brengen, terwijl zij op het laatst alleen de beste wissels uitkoos en die, waarvan de betaling ook maar eenigszins twijfelachtig was, weigerde. Spoedig faillceerde er eene bank te Liverpool en de Schotsche *Western bank*, die in naauwe betrekking stonden met Amerikaansche handelshuizen. Op den 11^{en} Nov. volgde een der grootste *discount-houses* van Londen, met verbindtenissen ten bedrage van £ 5.000.000. Eene groote Amerikaansche firma te Londen (PEABODY and C^o), stond op het punt van failliet te gaan, hoewel zij verre van insolvent was, maar even als talrijke andere huizen op het oogenblik buiten staat hare verbindtenissen na te komen. Haar val zou talrijke andere huizen hebben medegesleept en een algemeene *panic* te Londen veroorzaakt te hebben. Het was derhalve van het uiterste belang haar te hulp te komen, doch zij had ongeveer £ 1.000.000 noodig ¹⁾ en de Bank van Engeland, door de Bankwet gebonden, kon het haar niet voorschieten. ²⁾ In den namiddag van den 12^{en} November echter werd de Bankwet gelukkig opgeheven en de Bank verschafte haar en verscheidene andere firma's en banken onmiddellijk daarop de noodige hulp.

Voor den 12^{en} Nov. waren echter reeds een aantal groote

---

inzonderheid uit van de Engelsche landbanken en de Schotsche en Iersche banken. De Schotsche banken trokken alleen £ 1.000.000 uit de Bank door den verkoop van een gedeelte harer schatkistbiljetten. Alles te zamen genomen, vroegen de banken £ 3.000.000 bij de Bank van Engeland op. Zie SCHÄFFLE, *Die Handelskrisis und das Bankwesen*, in het *Deutsche Vierteljahrsschrift*, 1858, I. p. 367.

1) *Blackwoods Edinb. Mag.* I. I. p. 316.

2) Op den 12. Nov. bedroeg het *reserve* der Bank in Londen nog slechts £ 384,144. De Gouverneur der Bank verklaarde, dat zij binnen eenige weinige uren het disconteren zou hebben moeten staken — hetgeen onmiddellijk een *run* ten gevolge zou gehad hebben — indien de Bankwet niet plotseling ware opgeheven. MACLEOD, *Dict. voce Commercial crisis*.

en rijke firma's failliet gegaan. In het aangehaalde artikel uit *Blackwood's Edinburgh Magazine*, wordt eene lange lijst van handelshuizen opgenoemd, die alle solvent waren, maar ten gevolge der oogenblikkelijke verlegenheid, waarin zij door de gebeurtenissen in Amerika geraakt waren, hare betalingen hadden moeten staken. ¹⁾ Een der firma's, die faillieerden, had na aftrek van al hare schulden een surplus van ongeveer £ 750.000, een ander van £ 250.000, een derde £ 90.000, een vierde £ 57.000, enz. Bij geen der vorige crises waren er zulk een aantal ontwijfelbaar soliede handelshuizen te gronde gegaan als bij deze. En wie droeg de schuld van dit alles? De Bankwet van PEEL, die de Bank van Engeland verhinderde ze te hulp te komen niettegenstaande zij een metaalvoorraad had van meer dan £ 6.000.000. ²⁾

Men heeft wel is waar soms ter verdediging van de Bankwet van PEEL aangevoerd, dat zij altijd in tijd van nood buiten werking kan gesteld worden, doch men vergeet dat er op die wijze altijd het gruwelijkste onrecht gepleegd wordt. Waarom, zoo is er met recht gevraagd, waarom moeten zeer achtingswaardige en soliede firma's opgeofferd worden — hun goeden naam verliezende, die alles is voor een koopman en daarenboven aanzienlijke percenten van hun kapitaal ten gevolge der faillissements-onkosten ³⁾ — alleen omdat de Kanselier van de Schatkist de wet van 1844 niet een uur of twee vroeger ophief? Is het regtmatig dat iemand — onverschillig wie hij zij — eene zoo groote magt

1) *Blackwoods Edinb. Mag.* l. l. p. 317.

2) SCHÄFFLE, l. l. p. 366. en MACLEOD, l. l.

3) Deze onkosten bedragen in Engeland ongeveer 35 à 45 Pet. Men kan rekenen dat er altijd minstens een derde aan onkosten verloren gaat, zoodat eene gefailleerde firma, wier actief en passief gelijk staan, en die derhalve solvent is, na de liquidatie in de nieuwspapieren voorkomt als slechts 12 sh. in het £ nitbetalende.

kan uitoefenen? Aangenomen dat de wet in andere opzigten onschadelijk, of zelfs voortreffelijk was, zou het toch niet tienmaal beter zijn dat zij in het *Statute-book* werd doorgeschrappt, dan dat eenig Minister zulk een magt bezit en dat het publiek aan zulk eene willekeurige en grillige onregtvaardigheid blootstaat? 1)

In plaats van de papircirculatie op een kunstmatige en zoo als de ondervinding geleerd heeft voor den handel in tijden van krisis zoo noodlottige wijze te regelen, in plaats van een mechanisme in het leven te roepen, dat slechts voor sommige omstandigheden paste, maar om de enge voorschriften, waaraan het gebonden was, in de meeste gevallen ongunstig zou moeten werken, had de Engelsche wetgever liever bij Schotland te rade moeten gaan. Waar het bankwezen onder twee natiën, zoo dicht bij elkander gelegen, en wier toestand zoo vele punten van overeenkomst opleverde, zoo uiteenlopend gewerkt had, kon het wel niet anders of er moesten belangrijke gebreken in de inrigting van het eene worden aangetroffen.

Die kanker nu, welke van den aanvang af aan het Engelsch bankwezen geknaagd had, doch zich eerst sedert het laatst der vorige eeuw duidelijk was beginnen te vertoonen, was het monopolie der Bank van Engeland. Ook in Schotland had in vroeger jaren een monopolie bestaan, doch gelukkig voor de Schotsche natie had het slechts korten tijd geduurd. De eerste circulatiebank was er onder den naam van de *Bank of Scotland* in het jaar 1695 opgericht. Het was geheel en al eene privaatinrigting, haar kapitaal was door privaatspersonen bijeengebragt, met het uitsluitende doel om het bankiersbedrijf uit te oefenen. Een Londensch koopman, die

---

1) *Blackw. Edinb. Magaz.* p. 319.

het plan had opgeworpen, vereenigde zich met tien Schotische kooplieden en verkreeg van het Parlement eene wet, waarbij de Kroon geautoriseerd werd hun een „*Charter of Incorporation*” te verleen. ¹⁾

De Bank van Schotland ontving in den aanvang een uitsluitend privilegie voor den tijd van 21 jaren, doch daar hare bestuurders beschuldigd werden van vijandige gezindheid jegens het Huis van Hannover, dat inmiddels (in 1714) den Engelschen troon had beklommen, werd het niet vernieuwd. In 1726 werd door eene tweede bank een Octrooi aangevraagd, en niettegenstaande de heftige tegenstand der Bank van Schotland verleend. De nieuwe Bank verkreeg den naam van *Royal Bank* ²⁾ en werd twintig jaar later door een derde, de *British Linen Company*, gevolgd. ³⁾ De circulatiebanken, die later, vooral sedert het begin dezer eeuw in grooten getale werden opgericht, waren alle *joint stock companies* zonder Charter en dus met onbeperkte verantwoordelijkheid der aandeelhouders.

In Schotland bestond derhalve van den aanvang af volkomen vrijheid tot vestiging van circulatiebanken. Overal waar de behoefte aan vermeerdering van kredietmiddelen de verwachting opende, dat nieuwe ondernemingen goed zouden slagen, konden zij worden opgericht. Er was geene wet, die het getal der aandeelhouders beperkte of die de wijze regelde, waarop de banken moesten worden ingerigt of waarop zij hare operatiën moesten uitoefenen. De eenige beperking die er bestond, was eene wet van 1765, welke verbood om bankbiljetten uit te geven van een lager bedrag dan £ 1, doch daar de ondervinding geleerd had dat geen bank met

1) MACLEOD, voce *Banking in Scotland*. § 275.

2) l. l. § 287 en § 289.

3) l. l. § 297.

voordeel kleinere coupures kon uitgeven, was het even als of die wet nimmer bestaan had. 1) Aan de Schotsche circulatiebanken was derhalve in alle opzigten de meest mogelijke vrijheid gelaten. De Regering was er nimmer regelend of beperkend tusschenbeiden getreden en de banken hadden zich geheel zelfstandig en vrij kunnen ontwikkelen.

En wat waren de resultaten geweest welke dit stelsel van onbegrensde vrijheid had opgeleverd? Waren de banken er op eene gevaarlijker en roekeloozer wijze bestuurd dan in Engeland en had het publiek er vele nadeelen van ondervonden? Integendeel, men was het er algemeen over eens dat de Schotsche circulatiebanken eene veel grootere zekerheid hadden weten te vereenigen met veel aanzienlijker diensten aan het publiek.

Toen in 1826 eene Commissie uit het Hoogerhuis de werking en de resultaten der Schotschen banken naauwkeurig naging, was de uitslag van hun onderzoek eene schitterende bevestiging van den lof, waarmede ADAM SMITH reeds vroeger over die banken had gesproken. 2) „It is proved by the evidence and by the documents,” zeide de Commissie in haar Rapport aan het Hoogerhuis, „that the banks of Scotland, whether chartered or joint stock companies, or private establishments, have for more than a century exhibited a stability which the committee believe to be unexampled in the history of banking; that they supported themselves from 1797 to 1812, without any protection from the restriction by which the Bank of England, and that of Ireland, were relieved from cash payments; that there was little demand for gold during the late embarrassments in the circulation; and that in the whole period of their establish-

---

1) WILSON, l. l. p. 282.

2) SMITH, *The Wealth of Nations*. B. II. C. 2.

ment, there are not more than two or three instances of bankruptcy." 1)

Er heerschte dan ook, vooral sedert het begin dezer eeuw, een algemeen streven in Schotland om de circulatiebanken zooveel mogelijk het vertrouwen van het publiek waardig te maken en ze op de best mogelijke wijze in te rigten. De bestuurders der banken waren overtuigd dat volkomen zekerheid de beste aanbevelingsbrief was bij het publiek en het eenige middel om den kring hunner cliënten uit te breiden. Terwijl zij er naar streefden om hunne instelling zoo soliede mogelijk te maken, bevorderden zij tegelijkertijd hun eigen belang en dat van het groote publiek. De *private* banken, de eenige, die voor 1826 naast de Bank van Engeland geduld werden, waren in Schotland achtereenvolgend voor het grootste gedeelte verdwenen; de *joint stock* banken daarentegen hadden haar kapitaal langzamerhand uitgebreid, om daardoor niet alleen ruimere middelen ter harer beschikking verkregen, maar ook het vertrouwen van het publiek versterkt. Naarmate de rijkdom der natie toenam en handel en nijverheid zich meer ontwikkelden, waren ook de banken in kracht toegenomen. Zij waren als het ware met de natie opgegroeid; haar begin was zeer onaanzienlijk geweest, maar langzamerhand hadden zij zich tot magtige instellingen verheven; hare krachten waren toegenomen en daarmede het vertrouwen dat de bevolking in haar stelde. De kleine zwakke banken met gering kapitaal waren verdwenen of hadden zich in de grootere instellingen opgelost, daar zij aan de mededinging der grootere en rijkere kredietinstellingen geen weerstand konden bieden. 2) Zoo had de vrije mededinging in Schotland tot eene langzame en gelei-

1) MACLEOD, *Dict. voce Banking in Scotland.* § 307.

2) WILSON, l. l. p. 283.

delijke verbetering van het bankwezen geleid en ten laatste die groote, rijke en goed bestuurde inrigtingen doen ontstaan, die zulke onwaardeerbare diensten aan de Schotsche natie bewezen hebben.

Het was inzonderheid de mogelijkheid om circulatiebanken in de hoofdstad op te rigten, welke de Schotsche banken tegen menigen misstap beveiligde, waaraan zich deze inrigtingen in Engeland hadden schuldig gemaakt. De grootste circulatiebanken waren in Edimburgh gevestigd. De drie oudste banken van Schotland, *de Bank of Scotland*, *de Royal Bank* en *de British Linen Company*, en eveneens de meeste later opgerigte, hadden daar hare hoofdkantoren. Zij hadden zich in den aanvang aan verscheidene misslagen schuldig gemaakt, waarvan zij echter alleen zelve, en niet het publiek, de nadeelige gevolgen hadden ondervonden. 1) Doch langzamerhand hadden zij eene groote ondervinding opgedaan en zich op voortreffelijke wijze ingerigt. Wanneer de toenemende welvaart in het een of ander afgelegen gedeelte des rijks de behoefte naar vermeerdering van kredietmiddelen deed ontstaan, werden er meestal door de hoofdbanken te Edimburg hulpkantoren of bijbanken gevestigd, die tot de moederbank in de naauwste verbinding bleven staan. Aan deze methode waren groote voordeelen verbonden. De nieuw gestichte banken genoten dadelijk de vruchten eener ondervinding, die door een langdurig bestaan verkregen was, en de contrôle van het hoofdbestuur te Edimburg verhinderde dat de bestuurders der hulpkantoren zich aan dezelfde fouten schuldig maakten als de Engelsche landbanken. 2)

Op die wijze ontstonden er ten gevolge eener natuurlijke ontwikkeling van het bankwezen een aantal krachtige instellin-

1) MACLEOD, l. I. § 293—295.

2) MACLEOD, *Banking in England*. § 266 en COURCELLE-SENEUIL, l. I. p. 280.

gen, die door middel van talrijke hulpkantoren de weldaden van het krediet over geheel Schotland, tot in de meest afgelegen deelen verspreidden. De kleine circulatiebanken waren ten gevolge der concurrentie van grootere maatschappijen verdwenen, doch de natie bleef al de voordeelen eener gezonde mededinging genieten. De bestaande banken waren talrijk genoeg om den prikkel der concurrentie niet weg te nemen en om te voorkomen dat het bestuur der banken in dien slentergang en routine ontaardden, welke zulk eene gegronde grief uitmaken tegen de meeste gemonopoliseerde kredietinstellingen.

Een der hoofdrekken van het Schotsche bankwezen is derhalve de langzame overgang van een stelsel van talrijke op zich zelf staande kleine circulatiebanken tot een stelsel van eenige zeer groote instellingen, die vertakkingen over het geheele land hebben. De statistiek der Schotsche banken over een reeks van jaren toont dit duidelijk aan. In 1826 bestonden er 32 van elkander onafhankelijke banken, van welke er 13 minder dan 10, 10 andere minder dan 100, en de overige 9 meer dan 100 aandeelhouders hadden. Van deze banken bezaten er 14 geene hulpkantoren, 17 hadden er minder dan 6, terwijl het grootste aantal, namelijk 30, bij de *Commercial Bank* werd aangetroffen. Het aantal hulpkantoren bedroeg in 1826 159 en in 1848 391; in 1855 waren er 462 hulp- en 17 hoofdkantoren; in 1857 was het getal der eerste tot 666 geklommen, terwijl het aantal hoofdkantoren inmiddels hetzelfde gebleven was; in 1859 waren er 14 banken, waarvan er eene vier hoofdkantoren bezat, en 597 bijbanken, te zamen derhalve 615.¹⁾

---

1) MACLEOD, *Dict.* l. l. § 330. Vreemd mag 't voorzeker genoemd worden, dat de schrijver eener onlangs uitgekomen brochure onder den titel: *Het Ministerie Thorbecke en het Monopolie der Nederlandsche Bank* (Amst.

Zoo verkreeg Schotland door verloop van tijd een bankwezen, dat een der treffendste voorbeelden oplevert van de waarheid van het thans een eeuw geleden voor het eerst

---

1863) in de resultaten die de ontwikkeling van het Schotsche bankwezen oplevert, een argument ziet om het monopolie der Nederlandsche Bank te behouden. Wij maken er hier melding van als een staaltje van de zonderlinge middelen waarvan de monopolisten zich soms bij de verdediging van hun stelsel bedienen. „MACLEOD,” zegt de schrijver der bovengenoemde brochure (p. 19), „een hartstochtelijk voorstander van vrije banken eindigt zijne beschouwing van de Schotsche circulatiebanken met de verzekering, dat in Schotland, het land, waar de ijveraars voor vrijheid van papieruitgifte hunne smachtende blikken heengericht houden, het streven naar concentratie en centralisatie meer en meer openbaar wordt; — wat hebben wij van dit alles te denken?”

In zijn enthousiasme voor het bankmonopolie, ziet de schrijver echter voorbij, dat hij, door zich op de resultaten van het Schotsche bankwezen te beroepen, de krachtigste wapenen geeft aan de voorstanders der vrijheid. Niemand toch zal willen ontkennen, dat er een groot onderscheid bestaat tusschen eene centralisatie, die het gevolg is van een door den wetgever aan de natie opgelegd monopolie en die welke haar ontstaan te danken heeft aan eene vrije ontwikkeling der maatschappelijke toestanden. De eerste vernietigt de mededinging, schept een onnatuurlijken toestand, en zal bijna altijd nadeelig moeten werken; de laatste daarentegen is het gevolg der vrije mededinging en vereenigt de voordeelen, die het monopolie in sommige opzichten geeft, met al de voordeelen der vrijheid. Zij is in een woord volkomen in harmonie met de belangen van het publiek, dat er in de eerste plaats de vruchten van plukt.

Diezelfde toenemende centralisatie, die men bij het Schotsche bankwezen aantreft, laat zich ook op ander gebied opmerken, en is voorzeker een zeer gunstig teeken des tijds te noemen. Doch zal men nu op grond daarvan mogen beweren dat het oogenblik gekomen is om tot een toestand van monopolien en privilegiën terug te keeren? Nemen wij b. v. de spoorwegen, die zich overigens in een belangrijk opzigt van de banken onderscheiden, daar zij meestal een *natuurlijk* monopolie bezitten (zie hierover *VERSERING, Handboek van praktische staatkuishoudkunde, Amst. 1860, 1e stuk, p. 85 en 86*). „In Frankrijk,” zegt Mr. J. L. DE BRUYN KOPS, in zijne *Beknopte handleiding tot de kennis der spoorwegen, Amst. 1864, p. 33*, „heeft men met de eenstemmigheid van een groot volk, door de zamensmelting van vele oorspronkelijk afzonderlijke maatschappijen met hare lijnen, in

verkondigde beginsel¹⁾ dat de tusschenkomst van den Staat in den regel een hoogst verderfelijken en storenden invloed uitoefent en dat de maatschappelijke toestanden aan hunne vrije ontwikkeling overgelaten, op den duur alleen goede uitkomsten opleveren; eene waarheid, die thans op elk ander gebied gehuldigd, op dat van het bankwezen nog zulk een aantal heftige tegenstanders ontmoet.

Niets is beter in staat de overtuiging te vestigen dat het bankwezen geene uitzondering maakt op den algemeenen regel dan eene vergelijking tusschen de geschiedenis van de Schotsche en Engelsche circulatiebanken. Voordat iemand er aan dacht in Engeland eene private circulatiebank op te rigten was de Bank van Engeland door politieke en financiële omstandigheden in het leven geroepen. Weinige jaren

---

een groot geheel, een belangrijken stap voorwaarts gedaan, zoodat tegenwoordig slechts nog weinige middelpunten van bestuur in Frankrijk bestaan. Krachtdadige werkzaamheid, geestkracht, magt, eenheid van handelen, voordeelige rigting van het verkeer, zijn er de zegenrijke gevolgen van. Geene in het oogvallende eigenaardigheden van het land hebben op deze hoofdtrekken der spoorwegen invloed gehad. De regering heeft goede onteigenings- en politiewetten gegeven.”

Men erkent tegenwoordig algemeen, dat het Fransche spoorwegstelsel het best ingerigte der wereld is, en dat Frankrijk alle andere landen overtreft in de eenvoudigheid en spoed, waarmede spoorwegen worden aangelegd (zie ook de Engelsche *Economist Jan. 2, 1864*, p. 7 en 8), doch zijn die gunstige resultaten het gevolg van een van staatswege opgelegd monopolie? Integendeel, zij zijn de vrucht eener vrije ontwikkeling, terwijl de Staat zich uitsluitend bepaald heeft tot het stellen van *algemeene* maatregelen van politie. Wanneer de Fransche Regering begonnen was met aan ééne maatschappij een monopolie tot den aanleg van *alle* spoorweglijnen te verleen, zouden een aantal departementen, die thans spoorwegen bezitten, er nog van verstoken zijn en zou het Fransche spoorwegstelsel, in plaats van boven aan te staan, op dit oogenblik misschien het meest onvoldoende zijn van alle landen van Europa. Is het Fransche spoorwegwezen nu niet, in plaats van een argument voor een monopolie, een krachtig bewijs voor de vrijheid?

1) In Frankrijk door de Physiocraten.

na hare oprigting had zij van het Engelsche Parlement een monopolie weten te verkrijgen. Wij verwonderen ons daarover niet, wanneer wij bij MACAULAY lezen, hoe de Kanseliers der Schatkist in vroeger jaren, wanneer de staatskas ledig was, vergezeld van den *Lord Mayor* en de *Aldermen*, met den hoed in de hand Londen's straten op en neer moesten loopen om £ 100 van dezen kousenkoopman, en £ 200 van dien ijzerhandelaar te leenen.¹⁾ Het was immers veel gemakkelijker om uit de welvoorzienere kelders eener groote bank te putten?²⁾ Groote geprivilegiëerde maatschappijen lagen daarenboven toen nog in den geest des tijds. Men had nog niet leeren inzien dat privilegiën en monopolieën een groot kwaad zijn, dat op zijn minst genomen de stoffelijke ontwikkeling eener natie tegenhoudt, maar daarenboven meest altijd den grondslag legt tot een onnatuurlijken toestand, waarvan men later de noodlottige gevolgen zal moeten ondervinden. De Bank van Engeland zou er in den loop van haar bestaan ruimschoots het bewijs van leveren.

Toen men eenmaal begon in te zien dat men zich op een hoogst gevaarlijken weg bevond,³⁾ trachtte men het kwaad weg te nemen, zonder het echter in zijnen wortel aan te tasten. Men was wel voor de oprigting van *joint stock* circulatiebanken gestemd, omdat de ondervinding duidelijk had be-

1) MACAULAY, I. I. VII. p. 315.

2) Wij hebben boven reeds opgemerkt dat de Bank telkens de vernieuwing van haar Oetrooti verkreeg door aanzienlijke voorschotten aan den Staat te doen. Bij MACCULLOCH, I. I. p. 148—151 vindt men eene uitvoerige opgave van alle achtereenvolgend aan den Staat verstrakte sommen.

3) Te regt zeide de Engelsche *Economist* onlangs met betrekking tot de Engelsche wetgeving van voor 1826: „The English law was not expressly devised to prevent the establishment of good banks, but if it had been so devised, it would probably have been less effectual for that purpose.” *The Economist*, Oct. 24, 1863, p. 1177.

wezen dat zij in Schotland allergunstigst hadden gewerkt, doch daar stond die magtige kolossus, de Bank van Engeland, welke er zich met alle kracht tegen verzette. MACAULAY had vroeger de Bank van Engeland eene magt in den Staat genoemd, wier invloed ongeveer gelijk stond met die der Engelsche Kerk en een evenwigt bragt tusschen de *Whigs* en de *Tories*, 1) het bleek thans overtuigend dat zij deze nog niet verloren had. De Bank wist te bewerken dat zij de alleenheerschappij in het middelpunt van den Engelschen handel behield. Alleen de vergunning om *joint stock* banken in de provinciën op te rigten, werd verleend, doch daar de Bank van Engeland tegelijkertijd het regt verkreeg om hulpbanken door geheel Engeland op te rigten, dreigde deze verandering voor haar niet zeer gevaarlijk te zullen worden.

En inderdaad, de ondervinding heeft bewezen dat zij dit niet geweest is; de Bank van Engeland bleef al haar magt om, naarmate het met hare belangen strookte, goed of kwaad te doen, behouden. De nieuwe *joint stock* banken, waren zuiver plaatselijke banken, even afhankelijk van de Bank van Engeland als de *private* banken, met zes of minder vennoten, vroeger geweest waren. De *joint stock* banken in de Engelsche graafschappen werden nimmer, gelijk de Schotsche banken, onafhankelijke instellingen, die aan een schok weerstand konden bieden. En de voornaamste oorzaak hiervan lag in het verbod om een eigen kantoor in de hoofdstad des rijks op te rigten.

De *joint stock* banken werden door die noodlottige bepaling niet alleen zeer in haren werkkring belemmerd, maar haar toestand werd er tevens veel gevaarlijker door. Een der voornaamste werkzaamheden der banken bestaat, gelijk wij reeds vroeger gezien hebben, in het overbrengen der

1) MACAULAY, I. I. p. 315.

kapitalen van het eene deel des lands, waar ze overbodig zijn, naar het andere, waar er behoefte aan bestaat. Gewoonlijk treft men in de landbouwstreken overvloed aan kapitaal aan, dat bij een nog weinig ontwikkelden toestand van het bankwezen werkeloos blijft liggen, maar waar overal banken bestaan, naar de zetels van handel en nijverheid gevoerd wordt. Zoo ontstonden er in Schotland ten gevolge eener natuurlijke ontwikkeling groote banken, die haar hoofdkantoor in Edimburg hielden, en werwaarts de bijbanken in de landbouwdistricten hare overvloedige hoeveelheid kapitaal zonden. Dit was in Engeland voor het jaar 1833 niet mogelijk; er mogten in Londen geen *joint stock* banken worden opgericht en toen dit eindelijk in 1833 werd toegestaan, verhinderde het verbod om bankbiljetten uit te geven dat de Engelsche landbanken er haar hoofdkantoor vestigden. Men trachtte zich echter zoo goed en zoo kwaad mogelijk in den bestaanden toestand te schikken. Ieder landbank nam een agent in Londen, gewoonlijk een der groote *bill-brokers* of *discounthouses*, die zij met de plaatsing van haar overvloedig kapitaal belastte. Daar echter ook de fabrieksdistricten, evenals Londen, gebrek aan kapitaal hadden, verkochten de aldaar gevestigde landbanken, zoodra haar wisselportefeuille te groot, en haar voorraad te gering begon te worden, een gedeelte harer wissels aan de Londensche *discounthouses* en werden betaald met het geld dat uit de landbouwdistricten afkomstig was.¹⁾ Ook de Bank van Engeland nam gaarne de wissels uit de portefeuille der landbanken over. Het lag zelfs in hare politiek om deze handelwijze zooveel mogelijk aan te moedigen; zij begreep zeer te regt dat dit een voortreffelijk middel was om hare biljetten meer alge-

1) NASSE, *Ueber das Englische Bankwesen im Jahr 1857*, in het *Zeitschr. f. d. ges. Staatsw.* 1859, p. 15.

moen over geheel Engeland te verspreiden en hare circulatie te vergrooten, terwijl zij zich op die wijze tevens ontsloeg van de aanzienlijke kosten en bemoeijingen aan de oprigting en het onderhoud van talrijke hulpkantoren verbonden. Met de meeste bereidwilligheid verleende zij aan de landbanken een krediet in blanco, en verklaarde zij zich bereid om hare wissels voortdurend tegen eene vaste rente van 3 Pct. te disconteren. De landbanken werden betaald in billetten der Bank van Engeland en bragten deze in het graafschap, waar zij gevestigd waren, in omloop. 1)

Onder de stukken van het Parlement treft men een bericht aan van 4 Maart 1841, waaruit blijkt dat het krediet, door de Bank van Engeland aan de landbanken verleend, toenmaals de volgende sommen bedroeg:

Standplaats der banken.	Aantal banken.	Bedrag der voorgeschoten bankbiljetten.
Gloucester	1	£ 180.000
Manchester	3	„ 570.000
Swansea	1	„ 28.000
Birmingham	6	„ 382.000
Liverpool	7	„ 1.035.000
Newcastle	4	„ 395.000
Hull	1	„ 20.000
Portsmouth	2	„ 45.000
		£ 2.655.000. 2)

Op die wijze werden de landbanken geheel van de Bank van Engeland en van de Londensche *bill-brokers* afhankelijk, en zoo ontstond dat verderfelijke systeem van herdisconteren, hetwelk niet zelden zulk eene aan het maatschappelijk ka-

1) HÜBNER, I. I. II. p. 362.

2) HÜBNER, I. I.

pitaal ongeëvenredigde uitbreiding aan de operatiën dier banken gaf, en tegenwoordig in Engeland zoo algemeen wordt afgekeurd. Dezelfde operatiën, die in Schotland door eene enkele bank met behulp harer bijkantoren werden verrigt, vorderden in Engeland drie verschillende op zich zelf staande inrigtingen, wier belangen uiteenlopend, en dikwijls met elkander in strijd waren.¹⁾ Bij iedere crisis moest men er de nadeelige gevolgen van ondervinden. Doch waar lag de schuld van dit alles? Alleen in het monopolie der Bank van Engeland.

Men heeft er de Engelsche landbanken dikwijls een verwijt van gemaakt dat zij haar disconto niet regelden naar den stand van den wisselkoers, en wij hebben boven reeds met een enkel woord opgemerkt dat dit de voornaamste reden was, waarom de Bankwet van PEEEL aan hare vrijheid van papiernitgifte een einde maakte.²⁾ Deze beschuldiging werd onlangs hernieuwd door den schrijver van het stuk in de *Economist*, dat de Heer BETZ in zijne redevoering aanhaalde. „Als middelpunt des geldhandels van Groot-Brittannie,” zoo wordt daar gezegd, „is de Bank van Engeland met alle slingeringen van den wisselkoers dadelijk bekend, en door hare papieruitgifte gewoonlijk naar dien koers te bepalen, handelt zij zoowel overeenkomstig het belang der maatschappij als in haar eigenbelang. Het bestaan van andere circulatiebanken (provinciale banken) naast de Engelsche Bank heeft echter hare maatregelen, om de circulatie steeds op het juiste niveau te houden, niet altijd volledig aan het doel laten beantwoorden. Indien ook de provinciale banken even als de Engelsche, hare circulatie regelden naar de aanwijzingen van den wisselkoers en den

1) MACLEOD, *Dict. voce Banking in England.* § 269.

2) Zie HÜBNER, I. I. II. p. 363. MACCULLOCH, I. I. p. 168. WILSON, I. I. p. 97.

stand van den metaalvoorraad in het algemeen, dan bestond er weinig gevaar dat de circulatie hare natuurlijke door de behoefte afgebakende perken zoude overschrijden. Maar de ondervinding heeft doen zien, dat dit niet het geval is, en dat de provinciale banken, wier papiercirculatie een niet on aanzienlijk deel van den geheelen omloop uitmaakt, zich weinig of niet aan den bovengemelden regel storen. Zij letten meer op de solvabiliteit hunner credietaanvragers, dan op de eischen der circulatie in het algemeen. *In een land, waar een groot aantal banken bestaan, is het naauwelijks te verwachten dat zij anders handelen.* En dit is ligt te verklaren. Gesteld, dat door de een of andere omstandigheid de circulatie een hooger peil bereikt, dan de behoefte vordert, en dat de Engelsche Bank dientengevolge hare papieruitgifte inkrimpt, dan zouden de provinciale banken dit voorbeeld moeten volgen. Daar echter het aantal dezer banken in alle oorden des lands gevestigd zeer groot is, zoo denkt iedere bank al ligt, dat het op het totaalbedrag der circulatie weinig invloed heeft, of zij hare papieruitgifte inkrimpt of niet.”¹⁾ De schrijver komt zodoende tot de conclusie dat de lange lijst van bankfaillissementen, die tusschen de jaren 1793 en 1826 zijn voorgekomen, en de rampen, die de verschillende crises over Engeland hebben uitgestort, voor het grootste gedeelte aan de te sterke papieruitgifte der landbanken moet worden toegeschreven, die met het uitgeven van papier bleven voortgaan, lang nadat de wisselkoers reeds ongunstig was geworden. Iedere nicuwe crisis, ja zelfs ieder nieuw faillissement eener landbank is den schrijver van: „*Is vrijheid van papieruitgifte wenschelijk?*” een bewijs te meer voor de vreeselijke rampen, waaraan eene natie blootstaat die meer dan eene circulatiebank in haar midden ziet, en een nieuwe

1) *De Economist*, Oct. 1863, p. 336.

triomf voor het monopoliestelsel; en aan het slot van zijn betoog gekomen, eindigt hij met de woorden van ACKERSDIJK: „Is het niet alsof wij ons schaamden verstandiger gehandeld te hebben dan onze naburen — en als wilden wij met der daad toonen, dat het bij toeval en niet uit wijsheid is, dat wij in hunne dwalingen niet hebben gedeeld?” 1)

Het betoog in de *Economist* lezende ontvangen wij aanstonds den indruk dat de schrijver zich niet op een geheel onpartijdig standpunt plaatst. Het kan niet worden afgekeurd dat iemand, in gemoede overtuigd van de wenschelijkheid van een bankmonopolie, de talrijke faillissementen der landbanken aanvoert om zijn gevoelens te staven, maar wèl, dat hij den met het Engelsche bankwezen onbekenden lezer den indruk geeft, als of de Bank van Engeland zich te gelijker tijd op onberispelijke wijze had gedragen, en zelve haar disconto voortdurend naar den stand van den wisselkoers geregeld had. Bij eene wetenschappelijke behandeling der kwestie moct niet alleen op de misslagen der landbanken gewezen worden, maar behoort ook het gelijktijdig gedrag der Bank van Engeland te worden nagegaan.

Er worden een ontzagchelijk groot aantal staathuishoudkundige dwalingen verspreid, door eene zaak slechts van eene zijde te beschouwen, en door een aantal omstandigheden te verwaarloozen, die in rekening behooren gebracht te worden, alvorens wij tot het vaststellen van een eindresultaat kunnen overgaan. BASTIAT heeft in zijn geestig geschreven werkje, onder den titel: „*Ce qu'on voit*

---

1) ACKERSDIJK, *Bedenkingen tegen de Korenwetten*, Utrecht 1835, p. 27. De Hoogleraar sprak deze woorden naar aanleiding van het voorstel om eene korenwet in Nederland in te voeren, waardoor de invoer van graan zou zijn beperkt geworden. Hij trad daarbij als verdediger van het beginsel der vrijheid op.

et ce qu'on ne voit pas."¹⁾), eenige dier gevallen van eenzijdige beoordeeling behandeld, doch het is te bejammeren dat hij er niet een hoofdstuk over het bankwezen aan heeft toegevoegd. Men zag dat er in tijden van krisis in Engeland talrijke banken waren failliet gegaan en vond het aantal van 43 in één jaar — in 1826; ²⁾ de schrijver in de *Economist* vergist zich wanneer hij het cijfer 70 aangeeft — verschrikkelijk. Doch wat men niet zag, wat althans de oppervlakkige beschouwer niet zag, was dat de Bank van Engeland te gelijkertijd het grootste misbruik maakte van hare positie en alleen op haar eigenbelang ziende, met eene goedkoope en uitgebreide kredietverleening voortging, nadat zij in het algemeen belang reeds lang tot beperkende maatregelen de toevlugt had moeten nemen. Doch genoeg hierover; de lezer vergelijke het gedrag der gemonopoliseerde Bank met dat der landbanken en oordeele daarna zelf.

Ik zie mij echter genoodzaakt naar aanklading der medegedeelde woorden uit de *Economist* nog een paar bedenkingen in het midden te brengen. De eerste betreft in het algemeen de *Currency*-theorie, waarvan de schrijver zich als een echt aanhanger doet kennen; hij spreekt telkens van „maatregelen om de circulatie op het juiste niveau te houden,” van „de eischen der circulatie in het algemeen,” van eene regeling der circulatie naar de aanwijzingen van den wisselkoers,” enz., en begrijpt, geheel in overeenstemming met hetgeen Lord OVERSTONE, NORMAN, TORRENS, PEEL en de overige voorstanders der *Currency*-theorie daaromtrent verkondigd hebben, onder het woord „circulatie” alleen het geld van het land en de bankbiljetten die in omloop zijn, met uitslui-

1) *Paris*, 1850.

2) WAGNER, I. I. p. 20 en HÜBNER, I. I. II. p. 360.

ting van alle andere circulatiemiddelen. ¹⁾ Aan het boekkrediet, dat in verband met assignaties op de meest volkomene wijze de bankbiljetten kan vervangen, en in het Engelsche handelsverkeer reeds bijna geheel vervangen heeft, ²⁾ wordt in het geheel niet gedacht. Het spreekt echter van zelf dat eene verhooging van het disconto der centrale bank bij een ongunstigen wisselkoers, met het doel om het wegvloeijen van het edel metaal tegen te gaan, zeer weinig zal baten, wanneer zich daarnaast een aantal deposito-banken bevinden, die de ingetrokken biljetten der centrale bank door eene ruimere verleening van boekkrediet vervangen. Men zal dan, alleen wat den vorm betreft eenigzins gewijzigd, hetzelfde verschijnsel zien dat zich, volgens den schrijver in de *Economist* en de overige voorstanders der *Currency*-theorie, bij het bestaan van talrijke circulatiebanken zal moeten voordoen. Zoodra de gemonopoliseerde bank haar papieruitgifte inkrimpt, zullen de deposito-banken, even als de Engelsche landbanken, „alligt gaan denken, dat zij thans in gelijke mate haar krediet zullen kunnen uitbreiden.” De handel kan zijne speculatiën even goed met behulp van boekkrediet voortzetten als met behulp eener vermeerderde biljettenuitgifte, en het eenige onderscheid bestaat hierin, dat hij thans zijne inkoopten met assignaties op de banken in plaats van met bankbiljetten betaalt. Eene krisis kan op die wijze, gelijk de ondervinding nog onlangs in Noord-Amerika geleerd heeft ³⁾, evenzeer, ja zelfs in den regel in nog veel sterkere mate bevorderd worden, ⁴⁾ als

---

1) Vgl. boven pag. 59—77.

2) Zie boven pag. 44—58.

3) In 1857, zie boven pag. 214—223.

4) Wij hebben boven gezien dat dit een gevolg is van de door de concurrentie tusschen de verschillende banken ontstane verplichting om rente voor de depôts te betalen. De banken zijn ten gevolge daarvan genoodzaakt de

door eene onbepaalde biljetten-circulatie, die zelfs onder de hevigste crisis betrekkelijk slechts zeer weinig toeneemt.

De groote fout van den schrijver in de *Economist* is deze: hij geeft de gevolgen van het kwaad aan, maar laat de oorzaak onaangeroerd. Die oorzaak nu was juist het monopolie der Bank van Engeland. Wanneer de Engelsche wetgever de natuurlijke ontwikkeling van het bankwezen niet had tegenghouden, zouden er op dit oogenblik een aantal circulatiebanken in Londen bestaan, van ongeveer gelijke grootte als de Bank van Engeland. Zij zouden door middel van hulpkantoren met alle deelen des lands in betrekking staan, en het zou niets anders dan het Schotsche stelsel zijn, alleen op een uitgebreider schaal, geëvenredigd aan de meerdere grootte van het rijk. Iedere verandering in den wisselkoers, iedere uitvoer van edel metaal zou aanstonds van invloed geweest zijn op den specievoorraad der hoofdkantoren te Londen, en elke maatregel, door deze genomen om den voortgang er van te stuiten, of in zijne gevolgen zoo onschadelijk mogelijk te maken, zou zich aanstonds tot in de hulpkantoren der meest afgelegen streken hebben doen gevoelen. ¹⁾ Het Engelsche bankwezen zou gelijk zijn geweest aan eene groote spinnweb, waarvan al de draden op een punt zamenkomen, zoodat iedere beweging in het middelpunt gemaakt zich aanstonds over het geheele net laat gevoelen. Zóó zouden de banken in de provinciën nimmer in strijd hebben kunnen handelen met de maatregelen, door de banken te Londen genomen; er zou een groot stelsel van zamenwerkende maar onafhankelijke instellin-

---

ontvangene depôts weder op eene voordeel aanbrengende wijze te plaatsen. Vermindert eene bank hare biljettenuitgifte, dan heeft zij slechts eene *winstderving*; laat zij echter hare depôts ongebruikt liggen dan ondergaat zij een *verlies*.

1) MACLEOD, I. I. § 271.

gen geweest zijn, die elkander onderling zouden hebben ondersteund, en al die rampen zouden vermeden zijn, welke de Bank van Engeland thans, hetzij op *directe* wijze door haar buitensporig krediet-verleenen, hetzij op *indirecte* wijze door het bestaan van hare uitsluitende privilegiën, over de landbanken heeft uitgestort.

Dat deze voorstelling niet overdreven is, bewijzen de magtige *joint stock* banken, die trots al de belemmeringen, haar door den Engelschen wetgever in den weg gelegd, zich door een langdurig beleidvol en voorzigtig gedrag tot krediet-instellingen hebben weten te verheffen, die wat de uitgebreidheid harer operatiën aangaat, de Nederlandsche Bank voorbij streven. ¹⁾ Sommige harer hebben onderscheidene hulpkantoren in de verschillende deelen des rijks gevestigd, de *Union Bank of London* en de *Unity Bank* hadden er in 1857 3, de *London and Westminster Bank* 6, de *London and County Bank* 65. ²⁾ Dit aantal is sedert nog toegenomen. Omgekeerd beginnen ook de Engelsche landbanken hare hoofdkantoren in Londen te vestigen. Een der grootste landbanken met meer dan honderd bijbanken in de provinciën heeft in Londen haar hoofdzetel, ofschoon zij daar geene zaken doet. ³⁾ Het is zeer te bejammeren dat het bankwezen zich niet van den aanvang af vrij in die rigting heeft kunnen ontwikkelen en dat, door het verbod om billettenuitgevende kantoren in Londen op te rigten, zoo langen tijd eene meerdere centralisatie van het bankwezen en eene heilzame samenwerking tusschen de landbanken is tegengehouden. Dit verbod heeft echter de banken naar andere middelen doen omzien, en het mag wel gedeeltelijk hieraan worden toege-

1) Vgl. de opgaven boven pag. 242.

2) WAGNER, l. I. p. 302.

3) MACLEOD, l. I. § 271.

schreven dat het gebruik van assignaties zulk eene enorme uitbreiding heeft gekregen, hetgeen nog zeer bevorderd wordt door de eenvoudige en gemakkelijke wijze, waarop de afrekening tusschen de verschillende banken plaats heeft. Het *Clearing-house* is ongetwijfeld een voortreffelijk middel geweest om de verschillende op zich zelf staande banken onderling nauwer te verbinden.

Het is te voorzien dat de, onder begunstiging der nieuwe wet omtrent de vennootschappen (beperkte verantwoordelijkheid) in Londen opgerigte, *joint stock* banken, ¹⁾ langzamerhand talrijke hulpkantoren in de provinciën zullen vestigen, en dat een aantal der thans nog bestaande *private* banken in hulpkantoren der groote banken te Londen zullen hervormd worden. Zoo zal men langzamerhand in Engeland, niet ten gevolge van, maar ondanks de bepalingen des Engelschen wetgevers, een gezond stelsel verkrijgen dat eene groote gelijkvormigheid vertoont met het Schotsche. Algemeen begint zich de overtuiging te vestigen dat dit het doel is, waarnaar men behoort te streven en dat alleen op die wijze een krachtig bankwezen kan verkregen worden. „Wanneer er groote banken in Londen gevestigd zijn (met hulpkantoren door het geheele land), die alle eendragtig handelen,” werd onlangs in een Engelsch tijdschrift gezegd, „zal het kredietgebouw zoo goed bestand worden tegen de schokken van een *panic* als men slechts kan verlangen. De groote taak om het krediet staande te houden, die thans in tijden van *panic* geheel op de Bank van Engeland neêrkomt, zal dan op een veel breederen grondslag rusten; en eene welwillende onderlinge medewerking tusschen de banken zal voldoende zijn om de crises, die tegenwoordig het geheele land

---

1) Zie boven pag. 178. Over de voordeelen der nieuwe wet leze men *The Economist*, *March*. 19, 1864, p. 350 en 351.

met kwalen overstelpen, meer handelbare verhoudingen te doen aannemen. Er wordt niet meer goud gevorderd om ons bankstelsel te versterken — alleen meer systeem en meer samenwerking.”¹⁾ Die onderlinge samenwerking en ondersteuning tusschen de verschillende banken, ik zal het nauwelijks meer behoeven te zeggen, staat oneindig veel hooger dan dat ongelukkige stelsel van zwakke landbanken, wier bestaan in tijden van krisis geheel en al afhankelijk is van de willekeur der Bank van Engeland.

Aan den kunstmatigen en abnormalen toestand, waarin het Engelse bankwezen reeds in den beginne door Parlements wetten gebragt en voortdurend gehandhaafd is, hebben wij voornamelijk eene geheel met de vrijheid strijdige leer te danken die zelfs onder de voorstanders der vrijheid van bankwezen menigen aanhanger telt. Men beweert namelijk als eene *conditio sine qua non* dat er in ieder land ééne groote centrale circulatiebank behoort te bestaan, om den handel in oogenblikken van krisis staande te houden, terwijl men het voldoende acht zoo de overige banken slechts locale instellingen zijn en een ondergeschikte rol vervullen; verder wordt aan het gemis van eene dergelijke centrale instelling in Noord-Amerika de zwakheid der daar gevestigde banken toegeschreven. Om dit gevoelen nader te staven, wijst men op de diensten, die de Bank van Frankrijk en Engeland soms in tijd van krisis hebben bewezen.²⁾

1) *Blackw. Edinb. Magaz.* l. l. p. 318.

2) BUYS, *Een gevierd monopolie in de Gids*, Julij, 1863. p. 32. Zie ook VISSERING, *Open brief aan den Heer Mr. O. VAN REES, Hoogleeraar te Utrecht, over de Bankkwestie*, in de *Economist*, Nov. p. 384. De Hoogl. VISSERING verklaart zich voor een stelsel van locaalbanken, met onderlinge samenwerking en ondersteuning, in den geest van het Schotsche stelsel, doch stelt daarbij twee voorwaarden: ten eerste, dat de wetgever de regeling van het bankstelsel in Nederland als eene publieke zaak in zijne hand houde; ten tweede, dat hij de Nederlandsche Bank als *magtige centraal-instelling* handhave.

Ik kan deze leer niet anders dan zeer gevaarlijk noemen, want er zal zich op die wijze nooit een wezenlijk vrij bankwezen, d. i. een stelsel van onafhankelijke banken kunnen ontwikkelen. Het Engelsche bankwezen heeft er ons de treurige gevolgen van doen kennen. Al de nadeelen van het monopolie blijven bestaan, zoolang er eene groote centrale bank wordt gevonden, die alle overige verre in aanzien en invloed overtreft. Men zal alleen dien toestand gezond kunnen noemen, waarin een aantal banken van ongeveer gelijke grootte naast elkander staan, die onderling zamen werken om den handel in moeilijke oogenblikken te ondersteunen en voor groote verliezen te bewaren, een toestand, die zich in Engeland maar ook in ons vaderland na verloop van tijd van zelf zal ontwikkelen, zoodra de privilegiën der centrale bank worden opgeheven. ¹⁾

Het is hier de plaats om melding te maken van eene redenering, die men wel eens aanvoert om te bewijzen dat het Schotsche stelsel elders niet voor navolging vatbaar is. De Schotsche banken, wordt er gezegd, steunen in moeilijke tijden op den metaalvoorraad der Bank van Engeland en kunnen bij een aanzienlijken uitvoer van edel metaal naar het buitenland slechts door middel van den metaalvoorraad der groote Bank te Londen haar vermogen om te betalen behouden. Dit is volkomen waar, maar bewijst niets ten voordeele van het monopolie, noch ten nadeele der vrijheid. De abnormale toestand, waarin het Engelsche bankwezen verkeert, is er de oorzaak van. De Bank van Engeland is ten gevolge van haar monopolie het groote geldreservoir van Engeland geworden, waaruit ieder trekt, die geld noodig heeft, hetzij om dit naar het buitenland uit te voeren, hetzij voor binnenlandsche oogmerken. Er moet in ieder land

---

1) Vgl. boven pag. 457.

eene zekere hoeveelheid edel metaal in voorraad worden gehouden, om in tijd van nood b. v. bij een mislukten oogst naar het buitenland gezonden te worden om graan te koo-
pen, enz. ¹⁾ De geleerden zijn het niet eens hoe groot die voorraad voor Engeland zijn moet. FULLARTON beweert dat er minstens 7 mill. aanwezig moet zijn, doch TOOKE spreekt van 10 mill. en in zijn laatste geschrift van 12 mill. ²⁾ Dit metaal berust thans bij de Bank van Engeland. Doch indien de Bank van Engeland geen privilegiën had bezeten, zouden er op dit oogenblik misschien een 30 à 40tal groote circulatiebanken in Londen bestaan, die ieder haar eigen metaalvoorraad bewaarden. ³⁾

De privilegiën, aan de Bank van Engeland verleend, hadden haar veel grooter gemaakt dan al de overige, en daardoor was zij als van zelve het centrum van het Engelsche geldwezen geworden. ⁴⁾ Niet alleen de Schotsche, maar ook de Engelsche *joint stock* banken steunen in moeilijke tijden op den metaalvoorraad der Bank van Engeland. De Schotsche banken zijn gewoon een gedeelte van het kapitaal, dat zij anders voortdurend in den vorm van geld ter harer beschikking zouden moeten houden, in wissels op Londen, maar voornamelijk in schatkistbiljetten te plaatsen, die zij bij een ongunstigen wisselkoers te Londen verkoopen om met het daarvoor ontvangen geld, dat aan de Bank van Engeland onttrokken wordt, de vorderingen harer depôthouders te voldoen. ⁵⁾ De Londensche *joint stock* banken houden eveneens slechts zooveel gereed geld in voorraad als zij voor hare dagelijksche

1) Vgl. boven pag. 130 volg.

2) MILL, *Principles*, II. p. 225. Vgl. TOOKE u. NEWMARCH, I. I. I. p. 664 volg.

3) MACLEOD, I. I. § 271.

4) *The Economist*. Sept. 11, 1863, p. 1009.

5) NASSE, *Zur Banknoten- und Papiergeldfrage etc.* I. I. p. 649. WILSON, I. I. p. 104.

betalingen noodig hebben. Het overige plaatsen zij „*at call*” (dadelijk opvraagbaar) of „*on notice*” (na voorafgaande opzegging van 7, 14 dagen of langer) en in wissels. ¹⁾ Worden er nu plotseling bij de banken aanzienlijke geldsommen opgevraagd of vreezen deze dat zulks het geval zal zijn, dan vergrooten zij liaren metaalvoorraad; zij trekken zóó indirect het geld uit de Bank van Engeland, en veroorzaken dat de specievoorraad van deze plotseling eene aanzienlijke vermindering ondergaat.

Het is echter vrij zonderling dat men uit de verhouding van de Engelsche en Schotsche banken tot de Bank van Engeland een argument wil afleiden ten voordeele van het monopolie. ²⁾ Nu er eenmaal eene groote kredietmachine bestaat, die verplicht is altijd eene aanzienlijke hoeveelheid specie in voorraad te houden, zal men er de overige banken nimmer een verwijt van kunnen maken dat zij bijna haar geheele kapitaal op rentedragende wijze plaatsen, en, wanneer de nood aanbreekt, haar metaalvoorraad uit de Bank van Engeland aanvullen. Zij vermeederen op die wijze hare winsten, en waarom zouden zij, nu er de gelegenheid toe werd aangeboden, niet van den bestaanden toestand partij trekken, die toch ook van de andere zijde voor haar wederzekere onaangenaamheden heeft? Het mag echter niet worden voorbijgezien dat aan dien toestand zeer gewigtige nadeelen verbonden zijn; hij maakt de positie der Bank van Engeland veel gevaarlijker en zal haar in moeilijke tijden dikwijls tot sterke discontoverhoogingen noodzaken, waardoor de druk van de kapitaalmarkt niet weinig vermeerdert wordt. ³⁾ De wet van 1845, door ROBERT PEEL voorgesteld,

1) *The Economist*. I. I. 1009.

2) Dit deed o. a. NASSE, I. I. p. 649.

3) Dit bleek o. a. duidelijk in 1857, toen er door de Engelsche en Schotsche banken ongeveer £ 3.000.000 werd opgevraagd. Vgl. boven pag. 515.

had ten doel de Schotsche banken tot het houden van een grooteren metaalvoorraad te noodzaken. ¹⁾ Zij bepaalde dat de circulatie der Schotsche banken niet meer dan £ 3.087.209 — het bedrag dat in het jaar, den 1^{en} Mei 1845 eindigende, gemiddeld in omloop was geweest — zou mogen bedragen, zonder door specie gedekt te zijn, en dat voor ieder bankbillet, daarboven uitgegeven, een gelijk bedrag aan geld in de kas der bank moest worden aangetroffen. ²⁾ Het was de Schotsche banken niet gelukt aan den invloed der *Currency*-theorie te ontsnappen, niettegenstaande WILSON in een reeks van artikelen in de *The Economist* duidelijk de nadeelige gevolgen der voorgestelde verandering had aangetoond. ³⁾

En wat waren nu de resultaten van de nieuwe wet? Men kan ze uit de volgende tabel leeren kennen:

Jaar.	Billettencirculatie. £	Specievoorraad. £
1842	2.710.515	408.220
1843	2.552.267	481.102
1844	2.690.969	422.968
1845	2.982.867	403.083
1846	3.097.930	1.116.088
1847	3.533.346	1.280.597
1853	3.540.005	1.189.611. ⁴⁾

Voor de wet van 1845 stond de verhouding tusschen den metaalvoorraad en de circulatie derhalve ongeveer als 1 tot 7, na de wet als 1 tot 3. Doch wie trok enig nut van deze verandering? Niemand. Het goud dat de Schotsche banken meer moesten houden dan vroeger, was noch haar

1) NASSE, l. l. p. 649.

2) WAGNER, l. l. p. 60.

3) Zie inzonderheid WILSON, l. l. p. 96—104.

4) COURCELLE-SREUIL, l. l. p. 286.

noch het publiek ten voordeel. Het krediet der banken werd er niet grooter, de soliditeit harer biljetten niet vaster door. Er werd alleen ongeveer £ 800.000 uit Londen naar Schotland verplaatst, die de Bank van Engeland misschien in sommige gevallen tot nut hadden kunnen zijn, terwijl de Schotsche banken er door verhinderd werden dezelfde voordeelen van het bestaan van de Bank van Engeland te trekken en minder diensten aan de Schotsche bevolking konden bewijzen dan vroeger. Ieder had ten slotte nadeel bij de verandering. Algemeen waren dan ook de klagten die van de Schotsche banken uitgingen.¹⁾ De wet van 1845 was niets anders dan eene mislukte poging om het stelsel van vrijheid in overeenstemming te brengen met het stelsel van een monopolie en heeft, in plaats van in het Schotsche bankwezen verbeteringen aan te brengen, er integendeel veel-
eer een storenden invloed op uitgeoefend.²⁾

Ik meen thans mijn taak volbragt te hebben. Wij hebben de lange lijst van bankfaillissementen in Engeland doorloopen en gezien welk deel de kleine landbanken, en welk deel de groote Bank van Engeland aan de verschillende krisissen gehad hebben. Wij hebben de oorzaken van het monopolie der Bank nagegaan, en de wijze leeren kennen waarop zij zich van de groote, op haar rustende verplichtingen gekweten heeft. Wij hebben de redenen onderzocht, waarom de Schotsche banken zich zoo gunstig van de Engelsche landbanken hebben onderscheiden. Wij hebben gezien dat zich in Engeland *ondanks* het monopolie, meer en meer een streven openbaart om het Schotsche stelsel na te volgen, het beste bewijs dat dit de meest natuurlijke toestand is, die zich overal waar vrijheid bestaat, zonder eenige Staats-

1) WAGNER, l. l. p. 60.

2) Vgl. *The Economist*, 1864. p. 196 en 197: *The light thrown by recent experience on the Scotch Currency Act of Sir ROBERT PEEL.*

bemoeijing geheel van zelf zal ontwikkelen. Kan iemand er thans nog aan twifelen dat de wetgever, wanneer hij verder gaat dan het stellen van algemeene waarborgen, onvermijdelijk een nadeeligen invloed zal moeten uitoefenen?

„Wij begonnen, zegt WILSON — en zijne woorden zijn misschien de beste wederlegging der bewering dat de geschiedenis van het Engelsche bankwezen een argument is om het monopolie der Nederlandsche bank te handhaven — wij begonnen met de Bank van Engeland privilegiën te geven: die privilegiën alleen waren genoeg om te verhinderen dat het bankwezen zich ooit op een hechten grondslag kon vestigen. Wij beperkten het aantal aandeelhouders, die anders hunne gezamenlijke waarborgen voor het publiek in een bank hadden kunnen vereenigen (eene directe premie voor onsoliditeit). Wij verhinderden de vestiging van circulatiebanken binnen dien kring, waarin waarschijnlijk alleen krachtige en veilige instellingen zouden hebben wortel geschoten, die op solide beginselen gegrondvest hun invloed over het geheele land zouden hebben uitgebreid, even als van uit Edimburgh door geheel Schotland. En wij kwamen door talrijke regelingen tussehen beiden om de privilegiën van de Bank van Engeland te handhaven, en maakten de heilzame werking der publieke opinie en der vrije mededinging, die blijkens de ondervinding in Schotland zoo weldadig geweest was, geheel onmogelijk. Wij zijn nooit langens tijd achtereen zonder nieuwe wetten en nieuwe regelingen gebleven, ingegeven door de verbeelding en de theorie, zoo als die op een zekeren tijd in de mode was. En zoo zijn wij door eene voortdurende tussehenkomst de publieke opinie vooruitgegaan en zelfs de ondervinding der bankiers, die hun bedrijf op de beste en veiligst mogelijke wijze inrigten, overeenkomstig de omstandigheden waarin zij geplaatst waren. Het is een stelsel geweest van voortdurende tus-

schenkomst en verstoring, voortdurend vergezeld van teleurstelling — en wederom veroordeeld tot eene nieuwe verstoring. Maar die teleurstellingen hadden geen gemis aan zelfvertrouwen bij de wetgevers ten gevolge, en *Sir ROBERT PEEL* gaat tot eene nieuwe proefneming over in 1844, met evenveel vertrouwen als of die van 1819—1826 en volgende jaren alle met even goed gevolg waren bekroond, en als of niet het tegendeel het geval geweest ware. En, wat meer is, de teleurstelling bij talrijke vroegere proefnemingen ondervonden schijnt hem zoo veel vertrouwen te doen stellen in deze nieuwe wet, dat hij er op aandringt om die tot de Schotsche banken uit te strekken,¹⁾ welke gedurende een twaalfde eeuw noch zich zelven noch het publiek hebben teleur gesteld.

„De beginselen der circulatie zijn voorzeker door die verschillende en talrijke theoriën zoo afgetrokken en ingewikkeld gemaakt, dat weinige menschen zelfs maar eene poging willen doen om ze te begrijpen. En toch in waarheid, alleen gelaten en bevrijd van de eeuwige tusschenkomst van wettenmakers en van den verderfelijken invloed van monopolien, zijn zij zoo eenvoudig en zich zelf regelend onder vrije mededinging als ieder ander bedrijf. De ondervinding heeft volkomen bewezen dat de aanmatiging der gouvernemen-
ten, om het publiek in zulke zaken te beschermen, uit een praktisch oogpunt niets anders is als bedrog en misleiding en altijd zijn oorsprong heeft in eene poging om het een of ander monopolie of eene geprivilegiëerde klasse te ondersteunen en te handhaven.”²⁾

1) Dit stuk stond oorspronkelijk in *the Economist* van 26 April, 1845.

2) *WILSON*, I. I. p. 99 en 100.

§ 5.

Ons blijft thans nog de taak over met een woord van de Amerikaansche banken te spreken. Men heeft ze tallooze malen als getuigen tegen de vrijheid van bankwezen ingeroepen. MACCULLOCH, de bekende Engelsche staathuishoudkundige, heeft er in scherp afkeurende taal over gesproken en niet gearzeld de banken een vlock voor de Vereenigde Staten te noemen.¹⁾ Nog sterker liet zich eenige jaren geleden een Duitsch schrijver over de Amerikaansche banken uit, toen hij verklaarde dat eene eenvoudige verwijzing naar de geschiedenis van het Amerikaansche bankwezen voldoende was om aan de vrijheid van bankwezen voor goed een einde te maken „zonder dat het noodig was zich met eene lange redenering hierover in te laten.”²⁾ Dit is zeker wel de gemakkelijkste weg, maar niet die welke bij een wetenschappelijk onderzoek de meeste aanbeveling verdient: hij kan nimmer tot eenige resultaten leiden.

Het ligt in den aard der zaak dat de Heer BETZ, de Amerikaansche banken in zijne redevoering in de Tweede Kamer als een argument ten voordeele van het monopoliestelsel aanhalende, niet in eene uitvoerige behandeling kon treden van het Amerikaansche bankwezen. Hij bepaalde zich derhalve tot de vermelding dat in het jaar 1857 1400 Noord-Amerikaansche circulatiebanken hare betalingen hadden moeten staken, en noemde dit een afschrikkend voorbeeld voor hen, die vele circulatiebanken wenschen opgerigt te zien.³⁾ De

---

1) MACCULLOCH, *Comm. Diet. voce Foreign Banks.*

2) GLASER in het *Staatswörterb.* van BLUNDSCHLIJ en BRATER, 1857. voce *Banken.*

3) *Bijblad*, l. l. p. 90^r.

Heer BETZ verliest echter uit het oog dat de faillissementen der Amerikaansche banken (of liever de schorsing harer betalingen, want verreweg de meesten konden na verloop van korten tijd hare betalingen weder hervatten ¹⁾) niet het gevolg waren eener overdreven papieruitgifte, maar van eene niet genoegzame dekking harer depôts en boekkrediet, zooals wij boven met betrekking tot New-York uitvoerig hebben aangetoond. ²⁾ Indien er dus eenige gevolgtrekking uit de schorsing der betalingen van de Amerikaansche banken mogt worden afgeleid, zou het moeten zijn dat men haar het recht tot uitgifte van bankbiljetten zonder gevaar kon laten behouden, op denzelfden voet waarop zij het tot dusverre hebben bezeten, maar dat zij integendeel, wat de aanneming van depôts of het verleen van boekkrediet betreft, aan strengere bepalingen moesten worden onderworpen.

Ik wil echter geensins beweren dat de bovenmatige uitgifte van bankbiljetten in Noord-Amerika in vroeger tijd niet veel kwaad heeft gedaan, en aanleiding heeft gegeven tot veel verwarring. De monopolisten hebben er dan ook ruimschoots partij van getrokken. Naauwelijks hebt ge u als voorstander der vrijheid van bankwezen doen kennen, of aanstonds worden u, tien tegen een, de Amerikaansche banken voor de voeten geworpen. Het groote publiek, dat niet eens weet dat er in Engeland landbanken bestaan hebben, en zich derhalve niet op de faillissementen van deze kan beroepen, heeft in allen gevalle wel gehoord dat er in Amerika talrijke circulatiebanken zijn te gronde gegaan en tracht zijn oppervlakkig oordeel over de bankkwaestie met een beroep op Amerika te staven. Een kort onderzoek naar de oorzaken dier ongunstige resultaten zal daarom eenig nut kunnen heb-

1) Zie SCHÄFFLE, l. l. in het *Deutsche Vierteljahrsschr.* 1858 I. p. 295, 296.

2) Zie pag. 214—221.

ben, en misschien iets tot vermindering van den afkeer tegen vrijheid van bankwezen kunnen bijdragen.

Het groote publiek, dat in de lotgevallen van het Amerikaansche bankwezen zijn voornaamste bewijs ziet voor de groote gevaren, waaraan een vrij bankstelsel blootstelt, en dat zich om de overplanting dier gevaren naar het vasteland van Europa te keeren, onder de gelederen der monopolisten schaart, gaat gewoonlijk van de veronderstelling uit dat er in Amerika een bankwezen bestaat, dat zich vrij van alle staats- of regeringsinmenging, evenals in Schotland, geheel zelfstandig heeft kunnen ontwikkelen. Deze voorstelling is echter zeer onjuist. In Amerika worden alle mogelijke bankstelsels aangetroffen. Iedere Staat bepaalt voor zich zelven de voorwaarden, waarop hare onderdanen banken mogen oprigten. Men vindt er formele staatsbanken, zooals in Zuid-Carolina, geprivilegiëerde banken, die haar kapitaal aan den Staat hebben geleend en die de staatskas bewaren, zooals in verscheidene der zuidelijke Staten,¹⁾ banken die in de uitgifte harer biljetten beperkt zijn tot het bedrag der staatspapieren dat zij bij eene Staatscommissie gedeponeed hebben, zooals in New-York, en eindelijk banken, die eene vrijheid genieten, welke gelijk CAREY zich uitdrukt, onbekend is in eenig ander deel der wereld.²⁾

Te midden van alle die uiteenloopende bankwetten, van volle vrijheid af tot strenge inmenging en afhankelijkheid van den Staat toe, is het voorzeker een allermerkwaardigst verschijnsel dat de Amerikaansche banken ongunstiger resultaten hebben opgeleverd naar mate zij meer in hare vrijheid beperkt of meer met privilegiën begiftigd waren.³⁾ In de zes

1) COURCELLE-SENEUIL, l. I. p. 289.

2) CAREY, *Principles of Social Science*, Philadelphia. 1858. II. p. 427, 443.

3) Zie uitvoeriger hierover CAREY, *Letters to the President on the Foreign and Domestic Policy of the Union*, Philadelphia, 1858. p. 8—17.

Staten van Nieuw Engeland, Maine, New-Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode-Island en Connecticut, waar de banken voortdurend de meeste vrijheid genoten, zijn de resultaten die zij hebben opgeleverd verreweg het gunstigst geweest. Haar aantal is daar zeer talrijk, zij zijn over alle deelen des lands verspreid, ¹⁾ hebben een aanzienlijk kapitaal en haar billettencirculatie is niet overdreven groot. Zij genieten het vertrouwen der gansche bevolking, niemand aarzelt hare billetten aan te nemen, en het eenige wat haar ontbreekt zijn hulpkantoren en een onderling inwisselingsstelsel harer billetten op de wijze der Schotsche banken. Het eerste wordt echter door de bestaande wetgeving tegengehouden. ²⁾ De banken van Nieuw-Engeland hebben desniettegenstaande de uitstekendste diensten aan de bevolking bewezen, en de welvaart dier Staten mag ongetwijfeld voor een groot gedeelte aan den weldadigen invloed dezer instellingen worden toegeschreven. Nergens zijn minder faillissementen voorgekomen dan in Nieuw-Engeland, hoewel het aantal banken, de bevolking in aanmerking genomen, er verreweg het aanzienlijkst is van de geheele Unie. ³⁾ In Augustus en September 1814, toen alle overige banken der Ver. Staten hare betalingen moesten schorsen, waren het alleen die van Nieuw-Engeland, welke hare verbindtenissen konden blijven nakomen. ⁴⁾ Toen de Bank der Vereenigde Staten op den 10^{en} Oct. 1837 hare betalingen staakte en door al de

1) Zie de tabel bij MACLEOD, I. I. § 477.

2) COURCELLE-SENEUIL, I. I. p. 293.

3) Van de 1416 banken, die er in 1857 in de Ver. Staten bestonden, waren er alleen in de zes Staten van Nieuw-Engeland 7 à 800. Er wordt daar eene bank op de 9000 inwoners, in de overige Staten eene op de 30.000 inwoners aangetroffen. De stad New-York alleen had op den 1^{en} Jan. 1857 51, het land 245, de stad Boston 35, het land Massachusetts 145 banken. SCHÄPFLE, *Die Handelskrisis*, etc. I. I. p. 307.

4) MACLEOD, I. I. § 430.

banken der Zuidelijke Staten, met uitzondering alleen van die van Nieuw-Orleans, gevolgd werd, waren het wederom de banken van Nieuw-Engeland die ongedeerd aan dien schok weerstand boden.¹⁾ Van de 850 banken der Ver. Staten zagen zich toen 343 verplicht om geheel, 62 om gedeeltelijk hare betalingen te schorsen, doch de banken van Nieuw-Engeland onderscheidden zich weder even gunstig als in 1814. In New-York, waar de banken ten gevolge van de enorme handelsbeweging en het aanzienlijke verkeer met het buitenland aan de grootste gevaren waren blootgesteld, staakten er van de 198 slechts 4 hare betalingen, in de Zuidelijke en Westelijke Staten daarentegen gingen er op de drie banken twee failliet.²⁾

In de Zuidelijke staten verkeeren de banken in een veel afhankelijker toestand dan in Nieuw Engeland, terwijl de meeste aanzienlijke geldsommen aan de Regering geleend hebben.³⁾ Het regt om eene bankmaatschappij onder beperkte verantwoordelijkheid op te rigten, wordt daar niet, zoo als in de Noordelijke Staten, in het algemeen aan ieder die er om vraagt en die aan zekere eischen der wet voldoet, verleend, maar in den vorm van privilegie aan enkele bevoorregte maatschappijën toegestaan.⁴⁾ Daarenboven zijn de banken in het Zuiden aan een tal van reglementaire bepalingen onderworpen, die ons sterk aan de gemonopoliseerde banken van Europa doen denken. Haar kapitaal is gering, haar wisselportefeuille niet groot, maar haar biljetten-circulatie geheel ongeëvenredigd aan haren metaalvoorraad. Vooral is dit het

---

1) I. I. § 470.

2) MACLEOD I. I. § 474. Zie ook CAREY, *Principles*. II. p. 429—431.

3) F. WYSE, *Die Vereinigte Staaten von Nord-Amerika, etc.*, (Duitsche vertaling door R. AMTHOR, Leipzig, 1846) p. 161 en 162.

4) DU PUTNODE, I. I. I. p. 288 en 291.

geval in Virginië, Noord- en Zuid-Carolina en Georgië. 1) Men kan dan ook als regel aannemen dat in die Staten der Unie, waar de Regering zich het meest met het bankwezen heeft ingelaten, en de vrije oprigting van banken het meest heeft tegengewerkt, of instellingen in het leven heeft geroepen, wier krediet van staatswege beschermd werd, de banken het meeste kwaad gesticht en zich aan de grootste misbruiken schuldig gemaakt hebben. 2)

Wanneer wij dit voor elken Staat in bijzonderheden wilden aantoonen, zouden wij in eene veel te groote uitvoerigheid vervallen. Het onderwerp levert de stof op voor verscheidene boekdeelen. Wij zullen ons daarom slechts bepalen tot één enkel beroemd, of laat ik liever zeggen, berucht voorbeeld van staatstusschenkomst, tot de *Bank of the United States*, welke bestemd was om een einde te maken aan den verwarden toestand van het circulatiemiddel, die door de schorsing der betalingen van een groot aantal banken in het jaar 1814 ontstaan was. 3) De nieuwe instelling moest eene groote Nationale Bank worden, zij zou hare diensten over alle Staten der Unie uitstrekken en de circulatiemiddelen, die van den aanvang der vestiging in Amerika in een allererbarmelijksten toestand verkeerd hadden, op een beteren voet brengen, door de uitgifte van een papier dat algemeen vertrouwen verdiende en daarom overal zou worden aangenomen. 4)

De Bank der Vereenigde Staten werd opgericht in 1816 en verkreeg een Charter voor den tijd van 21 jaren, dat dus in

---

1) COURCELLE-SENEUIL, l. I. p. 292 en 293, waar men eene vergelijkende tabel van den toestand der verschillende Amerikaansche banken vindt. Zie ook SCHÄFFLE, l. I. p. 304 en 305.

2) CAREY, *Letters etc.* p. 13 volg.

3) MACLEOD, l. I. § 430.

4) HÜBNER, l. I. II. p. 291.

1836 ten einde liep. ¹⁾ Zij maakte zich echter van den aanvang af aan grove misslagen schuldig, en in 1837 was men zoo overtuigd van de gevaren, aan het bestaan eener centrale bank verbonden, dat het Congres der Vereenigde Staten met eene aanzienlijke meerderheid besloot haar geen nieuw Charter te verleenen. De Bank der Vereenigde Staten wist daarop een Charter van de Wetgevende Magt van Pennsylvanie te verkrijgen, ²⁾ zette haar bestaan nog tot 1841 voort en ging toen te gronde, na reeds twee malen te voren hare betalingen te hebben moeten staken. ³⁾

Men heeft de Bank der Vereenigde Staten niet zelden het slagtoffer genoemd van politieke partijschap, en inzonderheid den President JACKSON beschuldigd de oorzaak geweest te zijn van haren val. ⁴⁾ ROBERT PEEL schreef bij zijne verdediging der Bankwet van 1844 de verwarring van het Amerikaansche circulatiemiddel aan de neerlaag toe, die de Bank der Vereenigde Staten in het jaar 1836 had ondergaan; ⁵⁾ het was slechts eene der vele dwalingen, waaraan hij zich met betrekking tot het Amerikaansche bankwezen heeft schuldig gemaakt. ⁶⁾ Er heeft misschien nimmer eene bank bestaan die zooveel kwaad gesticht heeft als deze, en het is te verwonderen dat zij nog hare verdedigers heeft kunnen vinden. In wanbestuur, in buitensporige papieruitgifte, in het aanmoedigen eener hoogst verderfelijke speculatiezucht, in het voorschieten van kapitaal aan wilde avonturiers, is zij misschien door geen bank der wereld overtroffen. Zij hield dan ook

1) MACLEOD, I. I. § 433.

2) MACLEOD, I. I. § 456—457.

3) I. I. § 474.

4) Zie A. DE TOCQUEVILLE, *De la Démocratie en Amérique*, Brux. 1835. I. p. 444 en 445.

5) I. I. § 477.

6) Zie uitvoeriger hierover WAGNER, I. I. p. 21.

op te bestaan onder de verwenschingen der gheele natie. „Het is naauwelijks mogelijk de verbittering te beschrijven” zeide de *New-York Evening Post* in Sept. 1839, „die er op dit oogenblik onder den handelsstand tegen de *United States Bank* van Pennsylvanie bestaat. Iedereen begrijpt en verklaart dat de operatiën, waarvan de Bank de bron en het middelpunt is, de oorzaak zijn van den hoogen nood op dit oogenblik. Iedereen ziet dat zij het circulatiemiddel en het krediet regelt, wel is waar, maar regelt met het oog op hare eigen voordeelen in den katoenhandel, waaruit zij ieder bijzonder koopman heeft verdrongen. Zij regelt het circulatiemiddel door gedepreciëerde „*post notes*” uit te geven; zij regelt het krediet door het in groote hoeveelheid aan hare bevoorregte cliënten te verleenen, en door de kleinere banken, door middel eener plotselinge aanbieding ter inwisseling van hare billetten, te dwingen om hun portefeuille te verminderen, en hare gewone voorschotten aan den handel te onttrekken. Wanneer een storm van verwenschingen de Bank kon omver storten, zou van hare muren geen een steen op den ander gelaten worden.”¹⁾

Willen de voorstanders van het bankmonopolie een goeden raad aannemen, laten zij zich dan nimmer beroepen op het Amerikaansche bankwezen. Die instelling, welke het meeste van alle Amerikaansche banken eene verwezenlijking kan genoemd worden van het beginsel waarvoor zij strijden, heeft krachtiger dan eenige gemonopoliseerde bank in Europa de nadeelen van het monopolie in het licht gesteld. Van den aanvang af aan maakte zij van den invloed, dien het Congres haar verleend had, het grootste misbruik en wendde hare buitengewoon groote magt aan, om een allernadeeligsten invloed op den handel en de overige banken uit te oefenen.

---

1) MACLEO, l. 1. § 468.

Ernstig en met nadruk waarschuwde de President JACKSON bij het nederleggen zijner betrekking in het jaar 1837, in zijn afscheidsadres aan de burgers der Ver. Staten, tegen het Amerikaansche stelsel van papiercirculatie en wees daarbij inzonderheid op den nadeeligen invloed dien de Bank der Ver. Staten had uitgeoefend. „De politiek nagaande die sedert de aanneming van onzen tegenwoordigen regeringsvorm gevolgd is,” zoo sprak hij, „vinden wij niets dat zulk een ingeworteld kwaad heeft veroorzaakt als de wetgeving met betrekking tot het circulatiemiddel. De Constitutie der Ver. Staten had ontwijfelbaar ten doel om het volk een circulatiemiddel van goud en zilver te verschaffen; maar de oprigting van eene Nationale Bank door het Congres, met het privilegie om een papieren geld nit te geven dat in de schatkist zou worden aangenomen, en de ongelukkige wetgeving der verschillende Staten met betrekking tot dit punt, deed het circulatiemiddel dat bij de Constitutie was vastgesteld (*the constitutional currency*) wegvloeijen, en stelde er een van papier voor in de plaats . . . . „Wanneer de banken,” zoo vervolgt JACKSON een weinig verder, „kapitalen bezitten die niet veel van elkander verschillen, hebben zij mededingers in haar bedrijf, en kan geen harer heerschappij over de overige uitoefenen; en ofschoon de bestaande banken bij den tegenwoordigen toestand van het omloopmiddel misschien een schadelijken invloed uitoefenen op de handelsgebruiken, op de geldelijke belangen en op den zedelijken toon der maatschappij, zoo kunnen zij zich toch, ten gevolge van haar aantal en verspreiden toestand, niet vereenigen om politieken invloed uit te oefenen, en wat ook de neigingen van sommige harer mogen zijn, zoo moet toch haar vermogen om kwaad te doen noodzakelijk binnen eene geringe ruimte beperkt blijven, en alleen in hare onmiddelijke nabijheid gevoeld worden. Maar toen het Charter der Bank van de Ver. Staten

van het Congres verkregen was, zette dit de kroon op de plannen van een papierengeld-stelsel en gaf aan hare voorstanders de positie, waarnaar zij van het begin van het federale Gouvernement tot op het huidige oogenblik toe gestreefd hebben. Het verbazend groote kapitaal, de bijzondere privilegiën haar verleend, stelden haar in staat eene despotische magt uit te oefenen over de overige banken in ieder gedeelte der Unie. Ten gevolge van haren grooten invloed, kon zij het bedrijf van iedere bank, die zich haar ongenoege op den hals mogt halen, zeer benadeelen, zoo niet geheel vernietigen; en zij eischte openlijk voor zich zelve de magt om het circulatiemiddel in al de Ver. Staten te regelen. Met andere woorden: zij beweerde (en dit was werkelijk het geval) dat zij de magt bezat om het geld elk oogenblik en in ieder gedeelte der Unie naar willekeur overvloedig en schaarsch te maken door de contrôle, die zij over de uitgifte van andere banken uitoefende, en door eene uitbreiding van het circulatiemiddel toe te staan of eene algemeene vermindering te bevelen, overeenkomstig haar eigen wil. De overige bankinrigtingen waren zich van hare magt bewust en werden spoedig hare gehoorzame werktuigen, ieder oogenblik gereed om hare bevelen uit te voeren, en met de banken ging die talrijke klasse van personen in de handelssteden, die geheel en al van het bankkrediet afhangen om zich staande te houden, en die daarom voor hun eigen veiligheid verplicht zijn zich de gunst van de geldmagt te verwerven door een bijzonder grooten ijver en toewijding aan hare dienst. Het gevolg der onbezonnen wetgeving, die dit groote monopolie stichtte, was dat de geheele geldmagt der Unie met hare grenzenlooze middelen van omkoopng, en hare ontelbare ahangelingen, onder de directie en het bevel van een hoofd geconcentreerd werd . . . . In de handen van deze geduchte en zoo goed georganiseerde

magt, was de onbeperkte heerschappij over het bedrag van het circulationsmiddel geplaatst, waardoor zij het vermogen verkreeg om de waarde van den eigendom en de vruchten van den arbeid in ieder deel van de Unie te regelen, ¹⁾ en voorspoed te verleenen of verderf uit te storten over iedere stad of ieder deel van het land, zooals het best zou overeenkomen met haar eigenbelang of haar politiek."

„Het is niet aan ons overgelaten ons slechts in veronderstellingen te verdiepen hoe de geldmagt dus georganiseerd, en met zulk een wapen in hare handen, er vermoedelijk gebruik van zou maken. De ellende en de onrust, die door het geheele land verspeid waren, toen de Bank der Ver. Staten oorlog voerde tegen het publiek, om het te dwingen zich naar hare vorderingen te schikken, kan onmogelijk vergeten zijn. De wreede en onbarmhartige wijze, waarop geheele steden en Staten onderdrukt, personen verarmd en geruïneerd werden, en een tooneel van blijmoedige welvaart plotseling in een van wanhoop en vertwijfeling veranderd werd, zal het volk der Ver. Staten onuitwisbaar in het geheugen blijven. Indien hare magt zoo groot was in tijd van vrede, wat zou zij hebben moeten zijn in een tijd van oorlog met den vijand voor de deur!" ²⁾

JACKSON stond niet alleen in zijn ongunstig oordeel over de Bank der Ver. Staten; het volgende jaar liet zijn opvolger VAN BUREN in zijne boodschap aan het Congres ³⁾ en andermaal in eene van Dec. 1839 ⁴⁾ zich in gelijken geest uit. In iedere periode, waarin de banken zich aan eene overdrevene

---

1) Wij zullen later zien dat de bankbiljetten feitelijk niet inwisselbaar waren en dat de banken derhalve in hare papieruitgifte aan niet de minste grenzen gebonden waren.

2) MACLEOD, l. l. § 453.

3) MACLEOD, l. l. § 465.

4) l. l. § 473.

kredietverleening hadden schuldig gemaakt, in 1817, in 1818, in 1823, in 1831 en in 1834, was de Bank der Vereenigde Staten haar voorgegaan, en had al de overige banken in buitensporigheden overtroffen. Zij had voortdurend alleen het oog gehad op hare eigene winsten en was slechts het lot van zwakkere instellingen ontgaan, door in tijd van nood plotseling tot hevige beperkende maatregelen de toevlugt te nemen. Van de contrôle die de Bank op de overige banken had kunnen uitoefenen, daar zij voortdurend een groot aantal harer biljetten in handen had en deze ieder oogenblik ter inwisseling kon aanbieden, had zij nimmer een goed gebruik gemaakt; intogendeel zij had deze banken veeleer in hare roekelooze operatiën aangemoedigd, en wanneer zij zich een enkelen keer streng, ja zelfs zeer streng jegens dezelve gedragen had, was dit alleen geweest omdat haar eigen belang er haar toe genoopt had. ¹⁾

Mag het niet een merkwaardig verschijnsel genoemd worden dat in Amerika de groote centrale bank een gelijksoortigen ongunstigen invloed op de kleine banken naast haar heeft uitgeoefend als in Engeland? Doch evenals in Engeland zoo werkten er ook hier meerdere oorzaken zamen om de banken minder soliede te maken als in Schotland het geval geweest was. In de eerste plaats mag hieronder wel de slechte wetgeving genoemd worden. Ik herinner mij ergens de bewering gelezen te hebben dat eene goede en doelmatige wet op het faillissement de beste bankwet is. Die uitspraak is volkomen waar; bij het gemis van doelmatige bepalingen in geval van niet-voldoening aan handelsverbindtenissen, staat de deur open voor de grootste mocijelijkheden en misbruiken.

---

1) Zie over het roekelooze gedrag der Bank van de Ver. Staten: TELLKAMPF (l. l. p. 45, 46, 50—54), die er als een voorstander van het bankmonopolie veeleer belang bij zou gehad hebben het gedrag der Bank niet te zwart af te schilderen.

De behoefte tot aanvulling dezer leemte in de wetgeving had zich reeds lang doen gevoelen en eindelijk slaagde de President TYLER er in, onder hevige oppositie, in de zitting van het Congres van 1841 eene faillietwet te doen aannemen. Men zou evenwel niet lang de vruchten dezer verbetering plukken. Naauwelijks was zij haren heilzamen invloed begonnen uit te oefenen, of de oppositiepartij, die zich reeds in 1841 hevig tegen hare aanneming had aangekant, wist onder de leiding van den staatssecretaris CALHOUN, een der invloedrijkste leiders der ultra-demokratische partij, door te drijven dat de wet (in 1842) weder werd opgeheven, op grond dat het vaststellen van eene algemeene faillissementswet buiten de bevoegdheid van het Congres lag. Het land werd derhalve weder aan zijn vorigen toestand van wanorde prijs gegeven en het handelsverkeer weder even onzeker als vroeger. „Zooals de zaken thans staan” zeide een Amerikaansch schrijver eenige jaren later, „heeft de schuldenaar niet de minste zekerheid. Hij is aan de willekeur van zijnen schuldenaar overgelaten, die een lange neus tegen hem trekken, hem betalen of niet betalen kan, zooals hij wil. Het hoofdbeginsel der regtvaardigheid wordt er geheel door vernietigd.” 1)

Evenals aan den bijzonderen handelaar zoo stond het natuurlijk ook aan de banken vrij hare verbindtenissen te vervullen of niet. In 1817 was de invloed der banken over het publiek reeds zoo groot dat iemand, die eene bank tot betaling van tien bankbiljetten à 100 dollars wilde dwingen, maanden lang alle moeite moest aanwenden om een advocaat te krijgen, die zijne zaak wilde verdedigen. Toen eindelijk de vordering voor de regtbank werd ingesteld, weigerde de President der bank te verschijnen. De *Sheriff* riep een *posse comitatus* te hulp, en deed hem met geweld voor het Hof verschijnen.

1) WYSE, l. i. I. p. 164 en 165.

Doch niettegenstaande het vonnis ten nadeele der bank besliste, bleef zij de betaling harer billetten weigeren; de *Sheriff* liet daarop hare deuren sluiten, doch de bank opende ze weldra weder en zette hare werkzaamheden voort, evenals of er niets gebeurd ware. ¹⁾

Het Congres nam korten tijd daarna een besluit dat de banken hare betalingen voor den 1^{en} Julij 1817 zouden moeten hervatten en de Wetgevende Magt van New-York bepaalde eene boete van 12 Pct. voor iedere bank die haar billetten niet in specie betaalde. ²⁾ Doch dit alles mogt slechts weinig baten. FULLARTON zegt dat iemand, al had hij ook nog zoo dringend geld noodig ter verzending naar het buitenland, „would be deterred from applying to a bank for the supply, from the fear of *becoming a marked man in society.*” ³⁾ Er was geen bank die meer misbruik maakte van die feitelijke oninwisselbaarheid der bankbiljetten dan de groote Bank van de Vereenigde Staten. Met eene zeer geringe hoeveelheid specie in kas, breidde zij haar wisselportefeuille, die in Febr. 1817 slechts 3.000.000 dollars bedroeg, in April tot 20.000.000, in Julij tot 25.000.000, en in October tot 33.000.000 dollars uit, waardoor hare circulatie een verbazenden omvang verkreeg. ⁴⁾ In plaats van door haar voorbeeld de overige banken te noodzaken hare biljetten op vertoon in specie te betalen, droeg zij er niet weinig toe bij om een toestand te bestendigen, welke de banken als van zelve tot eene billettenuitgifte moest uitlokken, die ongeevenredigd was aan haren metaalvoorraad. „Was de Bank der Ver. Staten,” zoo zeide later eene Commissie uit den Senaat

1) MACLEOD, l. l. § 432.

2) l. l.

3) FULLARTON, *On the Regulation of Currencies*. Lond. 1844. p. 167 volg. 179. Vgl. WAGNER, l. l. p. 20 en 21.

4) TELLEKAMPF, l. l. p. 45. MACLEOD, l. l. § 435.

van Pennsylvanie in een Rapport, „bestuurd geworden met de omzigtigheid en wijsheid, die zulk een hoofdvereischte zijn voor een zoo magtige machine, dan zou haar invloed tot de meest gelukkige resultaten hebben kunnen leiden. Het publiek wist dat de circulatie der staatsbanken nog gedepreciëerd was ten gevolge eener te sterke uitgifte, en dat alleen eene verminderde uitgifte den ongezonderen toestand er van zou kunnen wegnemen, en toch niettegenstaande dit feit, dat zelfs voor het minst ontwikkelde verstand te begrijpen is, verbeeldden zich de Directeurs der nieuwe Bank, dat, indien zij de stedelijke banken slechts wisten over te halen, om eene gezond circulatie te noemen wat inderdaad eene ongezonde was, het kwaad der depreciatie kon gekeerd worden, en stelden haar derhalve voor om in eene schikking te treden ten einde de speciebetalingen op den 21^{en} Febr. a. s. (1817) te hervatten. De stedelijke banken, bespeurende dat haar magt over het publiek zoo groot was dat weinigen zich zouden verstouten aanzienlijke aanvragen om specie te doen en steunende op de verdraagzaamheid, die het benadeelde publiek haar reeds gedurende twee en een half jaar betoond had, door haar 6 Pct. voor hare gedepreciëerde biljetten te betalen, stemden in de schikking toe en de speciebetalingen werden op den bepaalden dag in naam hervat. Wij zeggen *in naam*, omdat er inderdaad geene *bona fide* hervatting der betalingen plaats greep, zooals blijkt uit de welbekende omstandigheid dat gedurende langen tijd daarna, zoowel *Amerikaansche* als *vreemde* munten op de plaats zelve een hooger prijs in bankbiljetten van stedelijke banken golden, dan hunne nominale waarde. Depreciatie kan zoowel het gevolg zijn van de nalatigheid van het publiek om zijne regten te handhaven als van de weigering der banken om hare verbindtenissen na te komen.”¹⁾

1) MACLEOD, l. l. § 435.

Het ligt in den aard der zaak dat deze toestand tot allerlei misbruiken van de zijde der banken aanleiding moest geven. Het terugstroomen der biljetten tot hunne uitgevers, het natuurlijk middel om eene te sterke uitgifte tegen te gaan, ontbrak, en het bankbiljet werd zoodoende, zoo al niet wettelijk althans feitelijk papieren geld. De vele buitensporigheden, waaraan zich de Amerikaansche banken hebben schuldig gemaakt, moeten ongetwijfeld grootendeels aan deze omstandigheid geweten worden.

De eigenlijke oorzaak van den slechten toestand, waarin het Amerikaansche bankwezen van den aanvang af verkeerd had, lag echter dieper; zij was te zoeken in het slecht geregeld muntwezen en in het gemis aan eene voldoende hoeveelheid edel metaal. Bij de onbeschaafde volken ziet men de edele metalen langzamerhand andere minder doelmatige circuliatiemiddelen verdringen¹⁾ tot dat zich eindelijk met den toenemenden rijkdom een goed geregeld muntwezen ontwikkelt. Eerst dan begint het krediet zijnen heilzamen invloed uit te oefenen en wordt het grootste gedeelte van het circulerende geld te gelijk met de uitbreiding van het handelsverkeer door kredietpapier vervangen, of juister uitgedrukt, aangevuld. Doch in Amerika was het geheel anders gegaan; het verkeerde in een geheel exceptionelen toestand. Zoodra de Engelsche kolonisten zich in die tot dusverre alleen door wilde volkstammen bewoonde streken waren beginnen te vestigen, had zich aanstonds de behoefte aan geschikte circuliatiemiddelen doen gevoelen. De beschaving was hier aan een goed geregeld muntwezen voorafgegaan. Men had derhalve weldra de toevlugt moeten nemen tot een papieren ruilmiddel zonder dat er eene voldoende hoeveelheid geld werd aangetroffen waardoor de inwisselbaarheid van dit papier

---

1) Vgl. boven pag. 33.

verzekerd werd. In 1690 begon Massachusetts eene aanzienlijke hoeveelheid van dit circulatiemiddel in omloop te brengen en werd weldra door de overige koloniën gevolgd. Vooral de Amerikaansche vrijheidsoorlog had eene sterke vermeerdering van oninwisselbaar papierengeld, *continental money*, ten gevolge; het werd door de Unie uitgegeven, na vooraf door het Congres tot wettig betaalmiddel te zijn verheven. In 1779 was er voor een bedrag van 160 mill. dollars van in omloop, doch reeds in 1780 was het tot 1 Pet van zijne nominale waarde gedaald en verdween weldra daarop geheel uit den omloop. ¹⁾

De groote nadelen die men reeds van al dit papieren geld had ondervonden, dat aan een telkens veranderenden koers onderhevig, en dikwijls bijna geheel waardeloos was, deden de ontwerpers der Constitutie van 1787 naar de middelen omzien om het kwaad voor het vervolg zooveel mogelijk tegen te gaan. Er werd in de nieuwe Grondwet bepaald dat voortaan geen der Staten van de Unie geld zou mogen slaan, noch kredietpapier zou mogen uitgeven of iets anders dan goud of zilver tot wettig betaalmiddel maken. ²⁾ Doch dit voorschrift was niet bij magte het kwaad te keeren. De handel had behoefte aan circulatiemiddelen en het aanwezige geld was op verre na niet voldoende om aan die behoefte te voldoen. Men nam derhalve voor het binnenlandsch verkeer de toevlugt tot de biljetten der banken, die sedert het begin dezer eeuw, vooral gedurende de jaren 1810 tot 1816, in grooten getale in alle deelen der Unie verrezen. Alleen in één zittingjaar (1812—1813) der Wetgevende Vergadering van Pensylvanie werd er aan 25 banken een Charter verleend, en in het volgende jaar aan 41. In

1) HÜBNER, l. l. II. p. 287.

2) MACLEOD, l. l. § 419.

1787 werden er in de Ver. Staten nog slechts vier banken aangetroffen, in 1816 niet minder dan 246.¹⁾ De natuurlijke gevolgen der overdreven papieruitgifte, waaraan deze nieuwe instellingen zich van den aanvang af schuldig maakten, moesten zich weldra doen gevoelen. Hare biljetten begonnen in waarde te dalen, werden ter inwisseling aangeboden en de meeste banken die slechts eene zeer geringe hoeveelheid specie in kas hadden, zagen zich verplicht hare betalingen te staken.²⁾ Zoo begon die treurige toestand, waarvan wij in de vorige bladzijden reeds melding hebben gemaakt.

Wanneer er van den aanvang af in de verschillende Staten eene doelmatige bankwetgeving had bestaan, zou ontegenzeggelijk het grootste gedeelte der misbruiken, die zich sedert de „*banking mania*” van 1810 en volgende jaren vertoonden, zijn verhinderd geworden. Doch de wetgevers der Amerikaansche Staten rekenden hun taak volbragt zoodra zij door middel eener wet eenige dozijnen banken hadden in het leven geroepen. De banken kregen bij haar Charter wel Statuten doch deze waren in den regel zeer gebrekkig en voor de naleving er van werd niet de minste zorg gedragen. De directie kon ze straffeloos overtreden zoo dikwijls en in welke mate zij verkoos, of in haar belang het meest wenschelijk achtte. Wanneer wij lezen dat in 1816 in Amerika 246 banken met een kapitaal van 89.822.297 dollars, of in 1838 677 met een kapitaal van 378.000.000 dollars³⁾ werden aangetroffen, meene men niet dat deze dit kapitaal werkelijk in den vorm van geld of geldswaarde in haar bezit hadden. De zaak droeg zich gewoonlijk

1) MACLEOD, l. I. § 429.

2) Zie uitvoeriger hierover: HÜBNER, l. I. II. p. 290.

3) DU PUYNODE, l. I. I. p. 276.

aldus toe. Er werd in de Statuten bepaald dat de storting van het maatschappelijk kapitaal in vier of vijf termijnen zou plaats hebben. Meestal echter had alleen de eerste storting in specie plaats, en zoodra deze gedaan was namen de operatiën der bank een aanvang. Was de tweede, derde of vierde betalingstermijn aangebrocken, dan beleenden de aandeelhouders hunne aktiën bij de bank of boden haar hunne eigene promesses ter discontering aan. De bank betaalde de aandeelhouders met hare eigene bankbiljetten, die onmiddelijk daarop door deze gebruikt werden om het verschuldigde gedeelte hunner aandelen af te betalen.¹⁾ In plaats van een kapitaal in den vorm van geld, zooals de statuten der bank voorschreven, kreeg zij derhalve voor het grootste gedeelte hare eigene bankbiljetten in kas. De voorraad metaal die de banken der Ver. Staten bezaten, was daardoor in den regel veel geringer dan haar maatschappelijk kapitaal, en wanneer iemand zijne biljetten ter inwisseling aanbod, kon de schuld niet in specie maar alleen in biljetten der andere banken worden afgedaan, waarvan iedere bank ruimschoots voorzien was. Doch daar de overige banken eveneens handelden, werd de houder, die specie verlangde, er weinig door gebaat.²⁾

Hoe weinig de Regering zich om de naleving van de Statuten der banken bekommerde, bleek misschien nergens duidelijker dan bij de Bank der Ver. Staten. Zoo er toch bij eene bank met eene bijzondere gestrengheid had behooren te worden nagegaan, of zij aan de voorschriften van haar Charter voldeed, dan zou het zeker wel in de eerste plaats hebben moeten zijn bij die, welke bestemd was haren invloed

---

1) TELLKAMPF, l. l. p. 8 en 9.

2) GRUND, *Die Amerikaner in ihren moralischen, politischen und gesellschaftlichen Verhältnissen*. Stuttg. u. Tüb. 1837. p. 277.

over de geheele Unie te doen gelden. Het kapitaal der Bank moest volgens haar Charter 35.000.000 dollars bedragen, waarvan 7.000.000 door het Gouvernement der Ver. Staten, de overige 28.000.000 door particulieren zou worden ingeschreven; van deze laatste som moesten 7.000.000 dollars in goud en zilver en de overige 21.000.000 hetzij in staatspapieren, hetzij in goud of zilver gestort worden. ¹⁾ Toen de aandelen volgefournceerd waren bestond het kapitaal der Bank uit 2.000.000 dollars in specie, in plaats van uit 7.000.000, en uit 21.000.000 dollars staatsschuld, in plaats van uit 28.000.000, terwijl de rest werd aangevuld door de billetten der Bank, die door het beleenen van hare eigene aandelen verkregen waren. ²⁾ Wanneer er zoo slecht tegen misbruiken gewaakt werd bij eene instelling, wier soliditeit in het algemeen belang zoo dringend gevorderd werd en die met de grootsche taak belast was den verwarden toestand van het circulatiemiddel in de Ver. Staten op te heffen, kan men zich een denkbeeld maken hoe er tegenover kleinere banken gehandeld werd, van wier onsoliditeit alleen hare meer onmiddellijke omgeving de nadeelige gevolgen zou kunnen ondervinden. ³⁾

---

1) MACLEOD, l. l. § 433.

2) l. l. § 434.

3) Gunstig onderscheidde zich Massachusetts van de overige Staten der Unie. Reeds in 1829 werd daar eene bankwet uitgevaardigd, die, wanneer zij door al de Ver. Staten had gegolden, zeer vele misbruiken tegengegaan, andere geheel onmogelijk zou gemaakt hebben.

Wij nemen er, tot staving dezer bewering, de volgende artikels uit over:

Art. 3. Geene bank, behalve die welke op dit oogenblik een charter bezitten, zal hare operatiën mogen aanvangen, dat is te zeggen disconteren, voorschotten doen, billetten of betalingsbeloften uitgeven, voor dat ten minste de helft van haar kapitaal in gouden of zilveren munt gestort en door drie Commissarissen, door den Gouverneur (van den Staat Massachusetts) te benoemen, geverifieerd en geteld zij, welke Commissarissen de grootste helft der Directeuren van gezegde bank onder eede zullen doen verklaren

In het jaar 1839 was de toestand van het bankwezen nog even ongunstig als 25 jaar vroeger. Toen de President der Ver. Staten VAN BUREN in Dec. 1839 in eene hoogst belangrijke Boodschap aan het Congres de oorzaken naging van de noodlottige resultaten, die het bankwezen inzonderheid in de laatste jaren had opgeleverd, meende hij dat deze vooreerst te zoeken waren in den nadeeligen invloed, die de Bank der Ver. Staten had uitgeoefend, in de tweede plaats in de feitelijke oninwisselbaarheid der bankbiljetten, waardoor deze, in strijd met den geest der Constitutie van 1787, feitelijk het karakter van papieren geld hadden aangenomen. „Eene strikte tenuitvoerlegging van de in de verschillende Staten bestaande wetten,” aldus verklaarde hij, „zou reeds veel verbeteringen in den bestaanden toestand kunnen brengen; zou de banken opmerkzaam maken op het

dat dit kapitaal inderdaad door de aandeelhouders gestort is, om hunne aandelen af te betalen en niet met een ander doel. Er zal een proces-verbaal van de eedsaflegging worden opgemaakt en aan den Gouverneur aangeboden. Het is aan de bank verboden om hare eigene actiën te beleenen, voordat zij volgefournéerd zijn en dan nog slechts ten bedrage van de helft barer waarde.

Art. 17. Eene Commissie, bepaaldelijk daartoe door de wetgevende magt benoemd, zal het regt hebben de handelingen van iedere in dezen Staat geconcessioneerde bank na te gaan en vrijelijk hare boeken of portefeuilles en kassen in te zien. Indien er uit haar onderzoek blijkt dat de bank de voorschriften der wet heeft overtreden, kan hare concessie vernietigd en ingetrokken worden. De beambte, die weigert om de boeken, portefeuilles of kassen onmiddellijk na de vordering aan de Commissie ter hand te stellen, of die zich op de eene of andere wijze tegen het onderzoek der Commissie verzet, zal schuldig zijn aan misdrijf (*misdemeanor*) en eene boete beloopt, waarvan het maximum zal zijn 10.000 dollars, benevens eene gevangenisstraf van op zijn hoogst drie jaren.

In de volgende artikels werd aan de Directie de verplichting opgelegd om de bankstaten op bepaalde tijden aan den Secretaris van Staat toe te zenden, die op zijne beurt gelast werd ze publiek te maken. Zie COURCELLE-SENEUIL, l. I. p. 296 en 297.

gevaar van wanbestuur, terwijl de tegenwoordige toestand haar ongestraft aanmoedigt het nogmaals te herhalen; en zou alle corporaties de nuttige les leeren dat zij aan de wet onderworpen en de dienaren des volks zijn. Wat er nog meer noodig is om dit doel te bereiken, moet in eene verbeterde wetgeving gezocht worden, of waar dit bezwaren in heeft, in zulke vergunningen en beperkingen die ons terug kunnen brengen op het pad, waarvan wij zoover zijn afgeweken." 1)

In het jaar 1838 echter was reeds in New-York eene nieuwe bankwet tot stand gekomen, die later in verscheidene Staten, inzonderheid in die welke de nadeelige gevolgen der krisis van 1854 hadden moeten ondervinden, is nagevolgd. 2) Wij willen deze wet, die sedert reeds 33 malen veranderd is, doch wat haar hoofdbeginsel betreft hetzelfde is gebleven, een weinig nader onderzoeken, inzonderheid omdat zij, naar onze meening, een zeer nadeeligen invloed op het Amerikaansche bankwezen heeft uitgeoefend.

De New-Yorksche wetgever had de misbruiken voor oogen, waaraan de Amerikaansche natie ten gevolge der overdreven uitgifte van oninwisselbare bankbiljetten had blootgestaan en stelde zich ten doel een papieren circulatiemiddel te scheppen dat evenveel waarborgen tegen waardevermindering opleverde als het metalen geld. „Het eenige *raison d'être* van deze wet,” zeide de *Superintendent of the Banking Department* COOK in een officieel rapport, door hem uitgebragt, „bestaat hierin, aan de houders van bankbiljetten zekerheid te geven.” 3) De vervaardiging der bankbiljetten werd daarom, even als het slaan van de munt, aan den Staat opgedragen.

1) MACLEOD, l. 1. § 473.

2) COURCELLE-SENEUIL, l. 1. p. 300.

3) ANDRÉ COCHUT, *Les Finances des Etats-Unis* in de *Rev. d. deux Mondes*, 1862. V. p. 192.

Om echter geen inbreuk te maken op de bankvrijheid, om althans die inbreuk zoo min mogelijk drukkend te maken, werd aan iedere bank, die uit meer dan 3 personen bestond, en een kapitaal van minstens 100,000 dollars bezat, het regt verleend om zich die biljetten tegen inbewaargeving van eene gelijke waarde aan staatspapieren aan te schaffen. ¹⁾ Deze biljetten zijn voorzien van de volgende formule: *Secured by the pledge of public stocks*. De bank plaatst hare handteekening nevens die van den Staatsambtenaar op het bankbiljet en verbindt zich daardoor de biljetten aan toonder tegen specie in te wisselen. Weigert eene bank echter hare biljetten te betalen dan heeft de Staat na voorafgaande sommatie het regt de gedeponcerde Staatspapieren te verkopen en voldoet den houder der biljetten uit de opbrengst. Een ander artikel der New-Yorksche bankwet bepaalt dat zij voortdurend eene hoeveelheid specie in kas moeten hebben, gelijk staande met een achtste gedeelte harer biljetten-circulatie. Voor het overige zijn de banken geheel vrij in hare handelingen.

Laat ons thans de resultaten nagaan die dit stelsel, waarin de wetgever absolute zekerheid der bankbiljetten met vrijheid van bankwezen trachtte te vereenigen, in de praktijk heeft opgeleverd. In een land, waar de wetgever zich niet met dergelijke kunstmiddelen ter verzekering der bankbiljetten heeft ingelaten, zal eene bank hare biljetten alleen in omloop kunnen brengen, wanneer zij een aanzienlijk maatschappelijk kapitaal bezit en door haar voorzigtig gedrag

---

1) De helft der staatspapieren kan vervangen worden door hypotheek op landerijen, die in New-York gelegen zijn; deze hypotheek mogen niet hooger loopen dan twee derde der waarde van de landerijen, na aftrek der gebouwen en moeten minstens 7 Pct. rente geven. In dat geval wordt de formule op de bankbiljetten aldus gewijzigd: *Secured by pledge of public stocks and real estate*. PESHINE SMITH, l. l. p. 297. MACLEOD, l. l. § 461.

langzamerhand het vertrouwen der bevolking heeft weten te winnen. Zoo is het in Schotland gegaan en dien ten gevolge treft men er verscheidene rijke en magtige banken aan, die een aanzienlijk kapitaal bezitten, en aan eene crisis ongeschokt wecrstand kunnen bieden. Doch in New-York is het geheel anders. Zoodra een zeker aantal personen geld hebben liggen, dat zij op het oogenblik niet op voordeeliger wijze weten te plaatsen, vereenigen zij zich en gaan eene bank oprigten. Men behoeft slechts de lijst van de aandeelhouders der bank van Utica in de Staat New-York in te zien, gelijk ons die door CAREY wordt medegedeeld, ¹⁾ om een denkbeeld te krijgen van de zonderlinge combinatie van personen van allerlei rang en stand, die gezamenlijk eene bank stichten en, wat het ergste is, als aandeelhouders het regt hebben hare bestuurders te benoemen. ²⁾ Het kost eene nieuw opgerigte circulatiebank weinig moeite billetten in omloop te brengen, die door de wet met zooveel waarborgen zijn omgeven, en den houder betrekkelijk weinig gevaar voor verliezen opleveren. Het publiek neemt hare billetten aan, zonder te vragen of de inrigting, die ze heeft uitgegeven, inderdaad wel vertrouwen verdient. Het ligt voor de hand dat daardoor de oprigting van kleine circulatiebankjes moet worden aangemoedigd, ³⁾ en het natuurlijke gevolg van dit alles is dat de Staat New-York als het ware met banken overzaaid is. In het geheel waren er op den 1^{en} Januarij 296, en daarvan alleen onder de landelijke bevolking 245. ⁴⁾

1) CAREY, *Principles*, II. p. 432.

2) Vgl. boven pag. 196 en 197.

3) De 245 banken van New-York hadden den 26^{en} Sept. 1857 gezamenlijk een maatschappelijk kapitaal van 41.100.000 dollars, gemiddeld ieder derhalve nog geen 168.000 dollars. SCHÄFFLE, I. I. p. 292.

4) SCHÄFFLE, I. I. p. 307. Het was inzonderheid het gedrag der New-

Die sterke vermeerdering van banken is ongetwijfeld een ongunstig verschijnsel. De New-Yorksche banken worden niet opgericht om aan eene bestaande behoefte te voldoen, maar alleen omdat eenige personen haar kapitaal op eene winstgevende wijze verlangen te plaatsen. Men koopt eene zekere hoeveelheid staatspapieren, deponeert deze bij de staatscommissie van het bankwezen en — de basis tot eene nieuwe bank is gelegd. „Les titres des dettes publiques,” zeide onlangs zeer te regt een Fransch schrijver, „ne sont guère que des securités bonnes à être déposées, et pour ainsi dire des germes de banques.” 1) Daar echter de banken van haar in staatspapieren belegd kapitaal slechts eene betrekkelijk geringe interest trekken, terwijl daarentegen haar opererend kapitaal in wissels en beleening geplaatst, haar 8, 10, 12 of nog hoogere rente verschaft, 2) zijn de Amrikaansche bankdirecteuren er op uit, om met de geringst mogelijke hoeveelheid bankbiljetten, de grootst mogelijke zaken te doen. Wij zien hier ongeveer hetzelfde gebeuren als bij de groote Londonsche *joint stock* banken, die door het monopolie der Bank van Engeland verhinderd worden haar krediet door middel van bankbiljetten in omloop te brengen.

Op den 21^{en} Nov. 1857 bedroegen de verbindtenissen der New-Yorksche stadsbanken, onder den vorm van bankbiljetten aangegaan, slechts 6.280.000 dollars, die in den vorm van boekkrediet daarentegen 79.310.000 dollars. 3) De banken betalen algemeen de wissels, die zij disconteren, met boekkrediet, en de kooplieden dragen dit door middel van

---

Yorksche landbanken, dat de banken der stad New-York noodzaakte tijdens de krisis van 1857 hare betalingen tijdelijk te staken. Zie uitvoeriger hier over, l. l. p. 292 en 294.

1) ANDRÉ COCHUT, l. l. p. 193.

2) MACCULLOCH, l. l. p. 261.

3) SCHÄFFLE, l. l. p. 287.

assignaties weder aan elkander over. Deze assignaties loopen in de plaats van bankbiljetten onder den handel rond, en worden op het *Clearing-house*, dat in 1853 te New-York werd opgerigt, tegen elkander ingewisseld. Volgens de opgaven van NEWMARCH werd in het jaar 1855 op die wijze voor £ 1.143.600.000 (ongeveer 5.489.240.000 dollars) aan boekkrediet met behulp van £ 59.600.000 (ongeveer 286.800.000 dollars) aan bankbiljetten vereffend. ¹⁾ Wanneer men nu in het oog houdt dat dagelijks dezelfde bankbiljetten gebruikt worden, kan men zich een denkbeeld maken hoe gering het bedrag der bankbiljetten in vergelijking van het omloopende boekkrediet zijn moet.

De hooge rente welke de banken voor de loopende rekeningen der kooplieden betalen, die ieder oogenblik kunnen worden opgevraagd, heeft in de laatste jaren een zeer sterke uitbreiding van haar boekkrediet ten gevolge gehad. De rijke bankiers en de kapitalisten der westelijke staten plaatsen aanzienlijke sommen bij de New-Yorksche banken, en noodzaken deze zoodoende om hare depôts tegen hooge rente en dikwijls op minder soliede wijze weder uit te zetten. Allerlei wilde speculatiën en onbezonnen ondernemingen moeten er het gevolg van zijn. Zoodra echter het ongeluk wil dat er een ongunstige wisselkoers ontstaat en dat er eene aanzienlijke hoeveelheid geld door de rekeninghouders der banken wordt opgevraagd, zijn de banken verplicht hare betalingen te staken. De krisis van 1857 heeft het gevaarlijke van dien toestand duidelijk doen kennen. ²⁾

Wij mogen derhalve gerust aannemen dat de veel geroemde Bankwet van New-York in plaats van de misbruiken der banken tegen te gaan ze integendeel op indirecte wijze

1) TOOKE u. NEWMARCH, l. 1. II. p. 718.

2) Zie pag. 214 volg.

nog grooter maakt. Zij moedigt de oprigting van onsoliede circulatiebanken aan, die de uitgifte van bankbiljetten slechts als middel gebruiken om bekend te worden en nadat zij eerst hare operatiën met bankbiljetten hebben begonnen, weldra aan haar boekkrediet eene groote uitbreiding weten te geven. De New-Yorksche bankwet kan dan ook, even als die van ROBERT PEEL, onder de categorie der mislukte pogingen gebragt worden, om met behulp eener kunstmatige regeling de gevaren van het bankwezen weg te nemen. Van de ontwerpers der New-Yorksche wet kan met regt hetzelfde verklaard worden, wat een Engelsch schrijver, met betrekking tot die van ROBERT PEEL zeide: „Its framers thought only of preserving the credit of the notes, and neglected to provide for the general credit, alike commercial and monetary, of the country.”¹⁾ Wij kunnen er nog bijvoegen dat de Amerikaansche wet zelfs in sommige opzigten nog veel slechter werkt dan de Engelsche, want zij stelt onsoliede banken, door de voordeelen welke hare circulatie haar verschafft, in staat zich geruimen tijd staande te houden, banken die, wanneer het publiek zich niet door de van staatswege op hare biljetten geplaatste formule had laten bewegen ze aan te nemen, hare biljetten nimmer in omloop zouden hebben kunnen brengen en derhalve tot geluk voor de maatschappij spoedig na hare oprigting weder zouden verdwenen zijn.

De groote fout der vroegere Amerikaansche banken was, dat zij geen genoegzamen voorraad metaal in kas hielden, doch deze grief is door de New-Yorksche bankwet niet weg genomen.²⁾ Men begint dan ook langzamerhand in Amerika

1) *Blackw. Edinb. Mag.* 1. 1. p. 320.

2) Vgl. MACCULLOCH, 1. 1. p. 260. MACCULLOCH gaat echter te ver wanneer hij de landbanken van den „zedelijken en godsdienstigen Staat Massachusetts” beschuldigt dat zij, vergeleken met die van Boston, slechts zulk eene geringe hoeveelheid metaal in kas houden. De eerste zijn daarom niet minder soliede

het gebrekkige in te zien van het New-Yorksche stelsel. „De eerste verplichting der banken jegens het publiek,” zeide de President der Ver. Staten BUCHANAN in zijne Boodschap aan het Congres van 8 December 1857, „is, dat zij in hare kelders een voldoende voorraad goud en zilver houden, om de inwisseling harer biljetten tegen klinkende munt ten allen tijde en onder alle omstandigheden zeker te maken . . . . Dit is de eenige ware proefsteen — de eenige, goed werkende reguleator van een papieren geld — de eenige, die het publiek tegen de te sterke uitgifte van bankbiljetten en tegen de schorsing der betalingen van de banken kan waarborgen. Als een bijkomende en in sommige gevallen nuttig werkende waarborg is het zonder twijfel verstandig en behoort er in allen gevalle gevorderd worden, dat de banken een bedrag aan effecten der Ver. Staten of van een der Staten bezitten, dat gelijk staat met hare billettencirculatie, en tot onderpand dient voor de inwisselbaarheid van deze laatste. Dit geeft echter geene voldoende zekerheid tegen eene te sterke uitgifte van bankbiljetten. 1) Integendeel het kan gebruikt worden om de circulatie bovenmatig uit te breiden; het wordt inderdaad door dit middel mogelijk alle schulden der Ver. Staten en van de Regeringen der verschillende Staten in bankbiljetten te verwisselen, zonder acht te geven

---

dan de laatste. Eene bank ten plattenlande heeft veel minder geld noodig, dan die, welke in een groote handelsplaats gevestigd is. Zie uitvoeriger over den toestand der banken van Massachusetts, COURCELLE-SENEUIL, l. l. p. 294—299.

1) Wij zien echter dat BUCHANAN zich hier aan de gewone fout der meeste bankwetgevers schuldig maakt. Aan eene dekking der dépôts wordt niet gedacht, en toch waren het juist de depôthouders, die de New-Yorksche banken noodzaakten hare betalingen te staken. Aan dezelfde eenzijdigheid maakte BUCHANAN zich in zijne Boodschap aan het Congres van 4 Maart 1857 schuldig, toen hij de overdreven papieruitgifte de *oorzaak* der toenmalige krisis noemde. Zie een uittreksel dezer Boodschap in het *Journ. d. Econ. Janv.* 1858, p. 157 en 158.

op de specie die er noodig is om deze op vertoon te betalen. Hoeveel waarde de verpande papieren op zich zelve ook hebben, zoo kunnen zij toch, zooals de ondervinding ons geleerd heeft, op een oogenblik van krisis niet spoedig genoeg tegen goud en zilver verwisseld worden, om de schorsing der betalingen van de banken en de waardevermindering der bankbiljetten te voorkomen." 1)

Reeds in het jaar 1854 was de waarheid dier woorden duidelijk gebleken. Groote hoeveelheden Staatspapieren door de banken tegen eene koers van 110 aangekocht, moesten tegen 84 weder verkocht worden, en het publiek, dat biljetten der gefaillieerde banken had aangenomen, moest zich een verlies van 25, 50, soms zelfs van 75 centen 2) op den dollar laten welgevallen. 3)

Verre de voorkeur boven de New-Yorksche bankwet, verdient die van Massachusetts, waarvan wij boven reeds melding maakten. Behalve dat zij zeer doeltreffende bepalingen vaststelt om te voorkomen dat eene bank hare operatiën zonder kapitaal aanvangt, treffen wij er een artikel in aan, dat wat de hoofdzaak betreft met gulden letters boven iedere bankwetgeving behoorde geschreven te staan. Het luidt aldus: „Indien de wetgeving, voor het einde der concessies, die onder de tegenwoordige wet verleend zijn, nieuwe en grootere privilegiën aan eenige bank toestaat, hetzij aan eene, die reeds bestaat, hetzij aan eene, die nieuw opgericht wordt, zullen alle de overige banken regt hebben om dezelfde voordeelen en dezelfde privilegiën te genieten." 4) De wetgever

1) MACCULLOCH, l. l. p. 261 en 262.

2) Eene Amerikaansche cent is een 100ste gedeelte van een dollar, derhalve ongeveer $2\frac{1}{2}$ Ned. cent.

3) Zie de brief van den Ondersecretaris van het Departement van Finantiën der Ver. Staten (27 Nov. 1854), aangehaald door MACCULLOCH, l. l. p. 255. Vgl. l. l. p. 256 en 257.

4) Art. 31 der wet van 1829. COURCELLE-SENEUIL, l. l. p. 297.

van Massachusetts had de noodlottige werking der alvermogende Bank der Ver. Staten gezien, en daarom eens vooral de mogelijkheid tot oprigting van dergelijke geprivilegieerde instellingen willen afsnijden. Het is echter zeer te betreuren dat de wetgever, die zoo juist een der voornaamste gebreken van de meeste Europesche bankwetgevingen wist te vermijden, er van den anderen kant bepalingen in opnam, die de ontwikkeling van het bankwezen en het ontstaan van een even gunstigen toestand als in Schotland moesten tegenhouden. Art. 4 der bankwet van Massachusetts bevat de bepaling, dat geen bank voorschotten zal mogen doen, wissels zal mogen disconteren, of bankbiljetten zal mogen uitgeven, buiten den hoofdzetel harer operatiën. 1) Dit ongelukkig voorschrift verhinderde dat zich in Massachusetts een even volmaakt stelsel van groote banken ontwikkelde, als wij in Schotland hebben aangetroffen. Was de wetgever hier niet beperkend tusschen beiden getreden, wij zouden in plaats van de 180 kleine, zwakke circulatiebankjes, een zes- of tiental groote banken te Boston aantreffen, en de 145 kleine banken, die thans onder de landelijke bevolking van Massachusetts verspreid zijn, doch alle geheel op zich zelf staan, zouden als hulpkantoren der banken van Boston gezamenlijk met deze een groot en krachtig geheel uitmaken. Het is zeer te betreuren dat de wetgevers der Staten van Nieuw Engeland — want ook de bankwetten der overige verbieden de oprigting van hulpkantoren 2) — het bankwezen in dit opzigt niet geheel vrij hebben gelaten; doch wij zien er een bewijs te meer in dat volkomen vrijheid het eenig middel is om een voortreffelijk, en door onderlinge samenwerking zeer krachtig bankwezen te verkrijgen. 3)

1) COURCELLE-SENEUIL, l. I. p. 296.

2) COURCELLE-SENEUIL, l. I. p. 293.

3) Wij mogen echter niet voorbijzien, dat de resultaten der banken van

Na de bovenstaande beschouwingen over het Amerikaansche bankwezen durven wij met eenige gerustheid vragen wat de gebeurtenissen in Amerika eigenlijk tegen vrije banken bewijzen. Waar de wetgever zich bepaald heeft tot het stellen van algemeene waarborgen, die misbruiken en bedrog van de zijde der directie konden tegengaan en waar hij aldus indirect het vertrouwen van het publiek in de banken versterkt heeft, hebben zij zeer gunstige resultaten opgeleverd. Waar men echter op het voetspoor van Europa eene groote centrale bank heeft opgericht, zijn de gevolgen allernoodlottigst geweest, en zoo er iets uit het Amerikaansche bankwezen te leeren valt, zal het zeker wel in de eerste plaats dit zijn, dat dergelijke alvermogenende instellingen hoogst gevaarlijk kunnen worden.

Doch wij mogen nog verder gaan. Wanneer wij het kwaad dat de Amerikaansche banken hebben veroorzaakt — voor 't grootste gedeelte, gelijk wij gezien hebben, een gevolg van den gebrekkigen toestand der bankwetgeving — tegenover al het goede plaatsen dat zij hebben tot stand gebracht, zal de schaal verreweg ten gunste van het laatste overslaan. Denk u Amerika zonder die talrijke kredietinstellingen, welke over de geheele Unie verspreid zijn, en het land dat in den loop dezer eeuw door de snelle ontwikkeling van zijnen welvaart de geheele wereld in verbazing heeft gebracht, zou op dit oogenblik niet veel meer vertoonen dan de kiemen van toe-

---

de Noordelijke Staten niettegenstaande de versnippering van het bankwezen toch reeds zeer gunstig geweest zijn. In Massachusetts b. v. hadden er tusschen 1825 en 1837 slechts 2 faillissementen plaats. Een der beide banken betaalde alle hare schulden af, en alleen de aandeelhouders ondergingen eenig verlies. CAREY berekent dat het gevaar, aan het gebruik van bankbiljetten verbonden, in Massachusetts niet grooter is geweest dan een $\frac{3}{1,000,000}$ en dat er niet meer dan een dollar verloren is op ieder millioen operatiën, die door deze inrigtingen zijn tot stand gekomen. *Principles*, II. p. 430.

komstige grootheid, welke echter door gebrek aan kapitaal niet tot ontwikkeling konden gebragt worden. Amerika was niet rijk aan metalen circulatiemiddelen, maar heeft deze zoo-veel mogelijk door krediet trachten te vervangen, en zoo het daarin al te ver gegaan is, over het geheel heeft het krediet er toch veel meer goed dan kwaad gedaan. Toen de Amerikaansche Staatsman WEBSTER, meer dan dertig jaar geleden, in de Kamer der afgevaardigden de volgende woorden sprak: „Credit is the vital air of the system of modern commerce. It has done more, a thousand times, to enrich nations, than all the mines of all the world. It has excited labour, stimulated manufactures, pushed commerce over every sea, and brought every nation, every kingdom and every small tribe among the races of men, to be known to all the rest,”¹⁾ bragt hij slechts onder woorden wat hij dagelijks rondom zich zag gebeuren. Waren de Amerikanen spaarzamer met hun krediet, zegt een Duitsch schrijver die jaren lang in Amerika doorbragt, dan zou het aantal hunner faillissementen wel is waar geringer zijn, maar in dezelfde verhouding zou ook de handel en de daarmede verbondene winsten afnemen; de natie zou van een der hoofdbronnen van hare tegenwoordige welvaart beroofd worden en duizende ondernemende kooplieden van alle deelneming aan groote handelsondernemingen uitgesloten zijn.²⁾

Zoo wij derhalve mogen aannemen dat het Amerikaansche kredietstelsel een der voornaamste oorzaken is geweest van den bloeienden toestand der Vereenigde Staten, dan hebben de Amerikaansche banken zeker het meest van allen tot het verkrijgen van die resultaten bijgedragen. Terwijl de jonge man zonder fortuin, die een eigen zaak verlangt aan

---

1) MACLEOD, l. I. § 448.

2) GRUND, l. I. p. 275.

te vangen, in Europa jaren lang noodig heeft om een klein vermogen bijeen te brengen, terwijl hij zich langzaam en met groot geduld en volharding vooruit moet werken, en zijn krediet in den regel niet grooter is dan zijn werkelijk kapitaal, vindt hij in Amerika de ruimste ondersteuning bij de banken. De Amerikaanse bankier beperkt zijne hulp niet tot oude en bekende handelshuizen, maar verschaft ze even gaarne aan jonge lieden die hem als werkzaam en eerlijk bekend zijn. ¹⁾ IJver, werkzaamheid, volharding en kennis van den handel zijn in zijne oogen een even goede aanbevelingsbrief als fortuin. ²⁾ Van daar dat jonge menschen, die in Europa meestal de beste jaren huns levens in ondergeschikte betrekkingen doorbrengen, in Amerika in staat worden gesteld al de frissche krachten van ligchaam en geest dienstbaar te maken aan de bevordering van de algemeene welvaart.

De geheele natie geniet op die wijze de voordeelen van het Amerikaansche kredietstelsel. Tot in de laagste klassen der bevolking heerscht eene welvaart, die onbekend is in Europa. „Welk een contrast tusschen ons Europa en dat Amerika,” riep MICHEL CHEVALIER uit, toen hij voor 't eerst de Nieuwe Wereld aanschouwde. „Toen ik in New-York aan wal kwam geloofde ik dat alle dagen zondagen waren, omdat de geheele bevolking, die zich in de *Broadway* verdringt, in zondagskleederen was. Geen van die gezichten verflenst door ontberingen en besmettelijke lucht als in Parijs, niets wat geleek op onze vuilnislieden, op de kasten onzer voddenzoekers en rondventers in de open lucht. Ieder man was warm in zijnen jas gewikkeld, iedere vrouw had haren mantel en haar hoedje naar den laatsten smaak te Parijs. . . .

---

1) FELLKAMPF, I. I. p. 12.

2) GRUND, I. I. p. 270.

Het dagloon van den man is voldoende voor het onderhoud en het bestaan van zijn gezin; de vrouw heeft geen ander werk te verrigten dan van hare huishouding, een voordeel dat nog grooter is voor hare kinderen dan voor haar." 1)

Zien de bestrijders der Amerikaansche banken niet te veel het aandeel voorbij, dat deze in het verkrijgen van den door CHEVALLIER beschreven toestand gehad hebben?

§ 6.

Ten slotte nog een enkel woord over het stelsel door den Heer VAN BOSSE in de Kamer voorgestaan. Wij hebben er boven reeds melding van gemaakt: de Heer VAN BOSSE wil voorloopig nog geen circulatiebanken naast de Nederlandsche Bank toelaten, maar de depositobanken daarentegen dezelfde vrijheid laten behouden, die zij op dit oogenblik genieten; eerst wanneer deze laatste voldoende bewijzen gegeven hebben van een voorzigtig bestuur, zal de Wetgevende Magt, volgens den Heer VAN BOSSE, verder mogen gaan en de oprigting van meerdere circulatiebanken naast de Nederlandsche kunnen toelaten. 2)

De leer van den Heer VAN BOSSE berust op de veronderstelling dat de uitgifte van bankbiljetten gevaarlijker is dan de aanneming van depôts en het verleenen van boekkrediet. Ik heb boven de onjuistheid dezer meening uitvoerig aangetoond, en op grond der resultaten, die de krisis van 1857 zoowel in Engeland 3) als in Amerika 4) heeft opgeleverd, beweerd dat de wetgever verplicht is om door doelmatige

1) M. CHEVALLIER, *Lettres sur l'Amérique du Nord*. II. p. 223.

2) *Bijblad*, 1. 1. p. 82.

3) Zie boven pag. 224—232.

4) Zie boven pag. 214—223.

voorschriften, waaronder inzonderheid de openbaarmaking der bankbalansen, het vertrouwen van het publiek zooveel mogelijk te versterken, en eene *run* van de depôthouders tegen te gaan.

Maar daarenboven acht de Heer VAN BOSSE de gevaren waaraan circulatiebanken het publiek blootstellen m. i. grooter dan de ondervinding ons regt geeft te mogen aannemen. Dat de Engelsche landbanken en de Amerikaansche banken hier niet als getuigen mogen worden ingeroepen, geloof ik dat ieder na de lezing der beide vorige §§ zal moeten toegeven. Schotland daarentegen is een krachtig argument voor de vrijheid, dat door geen tegenwerpingen kan ontzenuwd worden. Het is ons gebleken dat de gunstige resultaten, in Schotland verkregen, niet het gevolg waren van den bijzonderen toestand zijner bewoners, maar alleen van eene volkomene vrijheid, die de oprigting van circulatiebanken waar en wanneer men wilde, kortom in geen enkel opzigt, in den weg stond. Is men echter nog niet overtuigd, dan wijs ik op Zwitserland, waar eveneens een groot aantal banken bestaan, die zich bij uitstek gunstig hebben gedragen.

Een beroep op Zwitserland kan nog in een ander opzigt eenige waarde hebben. Velen zouden zich wel voor de toelating van meerdere circulatiebanken in ons vaderland verklaren, zoo wij slechts op eenmaal het Schotsche bankwezen in zijn tegenwoordigen trap van ontwikkeling in ons vaderland konden overplanten. Zij zijn echter huiverig voor den toestand van decentralisatie, die aan het streven naar onderlinge samenwerking, dat zij in Schotland en in Engeland opmerken, noodzakelijk moet voorafgaan. Ook de Heer VAN BOSSE kan onder hen gerangschikt worden. Welnu, de Zwitsersche banken zijn daar om aan te toonen, dat ook op zich zelf staande banken zoo gevaarlijk niet zijn. Dit zal ons duidelijk blijken uit de volgende bijzonderheden, die ons tevens nog zullen

versterken in de meening dat vrije banken oneindig verre de voorkeur verdienen boven eene gemonopoliseerde instelling.

Blijkens het overzicht der Zwitsersche banken, dat in de Zwitsersche *Eisenbahn- und Handelszeitung* van 14 Oct. 1862 voorkomt, bestonden er op dat oogenblik 25 dergelijke instellingen die onder den vorm van naamlooze vennootschappen opgericht, op een paar uitzonderingen na alle bankbiljetten uitgaven. Verscheidene eerst omstreeks dien tijd opgerigte banken, te Schaffhausen, Graubunderland en Winterthur enz., waren nog niet in het overzicht opgenomen. Het maatschappelijk kapitaal dier banken bedroeg meer dan 120.000.000 francs. 1) Hare biljetten werden niet alleen in het kanton, waar de bank, die ze uitgaf, gevestigd was, maar ook in de naburige kantons in betaling aangenomen. Nergens waren de bankbiljetten echter wettig betaalmiddel, men kon ze aannemen of weigeren naar goedvinden. Zoo bepaalde b. v. de Directie der Zwitsersche Noord-Oostelijke spoorweg in de instructie aan hare beambten, dat deze de biljetten der banken van Thurgau, St. Gallen, Glarus, Zurich, Aargau, Solothurn, Bern, Basel, Neuenburg, Waadland, Wallis en van de beide te Genève gevestigde circulatiebanken zouden mogen aannemen, maar die van de banken van Tessino en Freiburg zouden moeten weigeren. 2)

In geen kanton van Zwitserland bestaan uitsluitende privilegïen. Indien al eenige banken (die den naam van *Cantonal-banken* dragen) door de Regering zijn in het leven geroepen, en de Staat haar voornaamste aandeelhouder is, zoo is toch in geen kanton de oprigting van andere banken

---

1) *Die weizerische Bankgesetzgebung* von Dr. HEINRICH FICK, *Professor der Rechte in Zürich* in de *Jahrbücher f. Nationaloec. u. Statistik* von HILDEBRAND, Jena. 1863. p. 79.

2) FICK, l. l. p. 81.

naast de *Cantonal*-bank uitgesloten. ¹⁾ Van daar dat er voortdurend nieuwe banken naast de reeds bestaande verrijzen, overal waar slechts eenige kans bestaat dat zij goed zullen slagen. Terwijl er in 1858 nog slechts 16 banken werden aangetroffen, ²⁾ was haar aantal op het einde van 1862 reeds tot meer dan 30 geklommen. Niet alleen in de groote steden ziet men ze verrijzen, maar ook in de landelijke kantons, waar de nijverheid zich eerst onlangs is beginnen te ontwikkelen. Zoo werd er in 1837 reeds eene in het nijvere St. Gallen, ³⁾ in 1852 eene in het kanton Glarus gevestigd, wier bewoonbaar gedeelte een groote fabriekplaats gelijkt. ⁴⁾ Zelfs werd er in 1858 eene bank opgericht in het schoone, bergachtige dal der Rhône, in het kanton Wallis, het land der overstromingen en der sneeuwlavinen bij uitnemendheid, waar de industrie nog op een zeer lagen trap staat. ⁵⁾ „Le Valais,” zoo zeide het bestuur dezer bank in het Verslag, dat zij na een eenjarig bestaan uitbragt, „est regardé par les autres cantons plus commer-

1) EICK, I. I. p. 79. De Berner *Cantonal*-bank is de eenige eigenlijke Staatsbank, alle de overige zijn privaatinrigtingen. *Die Banken der Schweiz von Dr. R. EMMINGHAUS*, in het *Zeitschr. f. d. ges. Staatsw.* 1859, p. 472.

2) De eerste circulatiebank werd opgericht te Bern in het jaar 1833. Eene lijst der Zwitsersche banken met het jaar harer oprigting kan men vinden bij EMMINGHAUS, II I. p. 474.

3) In het noordelijke en westelijke gedeelte van het kanton St. Gallen, dat 180.000 inwoners telt, heerscht eene levendige katoenindustrie, die zich in de laatste jaren zeer uitgebreid heeft. Het vervaardigde product is inzonderheid ter uitvoer naar Amerika bestemd. BERLEPSCH, *Reisehandbuch f. d. Schweiz, Hiltburghausen*, 1862. p. 154 en 155.

4) Ook in Glarus is de katoenindustrie zeer ontwikkeld. Ongeveer een vierde gedeelte der bevolking, die uit 33.400 zielen bestaat, houdt zich met dien tak van nijverheid bezig. BERLEPSCH, I. I. p. 138. De operatiën der Bank te Glarus, die met een maatschappelijk kapitaal van slechts 500.000 fr. aanving, bedroegen in haar tweede boekjaar (1853—54) reeds 21.523.197 fr. EMMINGHAUS, I. I. p. 486.

5) BERLEPSCH, I. I. p. 442.

ciaux de la Suisse comme un pays sans industrie et doté de peu d'esprit d'entreprise, comme un pays n'offrant qu'un champ extrêmement restreint et des chances fort douteuses à la speculation. L'établissement de la banque cantonale a rencontré le même préjugé: comment, se disait-on, pourrait réussir et à quoi pourrait servir un établissement pareil dans un pays où il y a si peu d'industrie et de commerce? Loin de se laisser arrêter par ces appréhensions, les fondateurs de la banque avaient, au contraire, en vue de relever et de favoriser l'industrie et le commerce, et de leur fournir les moyens nécessaires d'existence et de développement etc." De ondernemingsgeest van de ontwerpers der nieuwe bank werd met den gunstigsten uitslag bekroond. Zij keerde na een éénjarig bestaan 5 Pct aan hare aandeelhouders uit. 1) Welk een contrast met gemonopoliseerde banken die meestal bij de wet mochten gedwongen worden hulpbanken op te rigten, en nadat zij eenmaal opgericht zijn dikwijls hare eigene onkosten niet kunnen goedmaken!

De wanhopende toestand, waaraan een land volgens sommige leden der Kamer zou moeten blootstaan, wanneer er meerdere circulatiebanken werden opgericht, heeft zich althans wat Zwitserland betreft niet bewaarheid. De concurrentie tusschen verschillende circulatiebanken heeft er niet die treurige gevolgen gehad, waarvoor men, met betrekking tot ons vaderland, zoo bevreemd was. „De banken in Zwitserland,” zegt Dr. EMMINGHAUS in zijn overzicht van het Zwitsersche bankwezen, „zijn, wat alle banken behooren te zijn, hulpmiddelen van den handel en van de industrie, maar geen instellingen om de speculatie van iedereen aan te moedigen. Zij beperken hare operatiën tot dat gebied, waar binnen zich eene ernstige behoefte aan de hulp der banken

---

1) EMMINGHAUS, l. l. p. 487.

doet gevoelen; gelijk zij de een na den ander ontstaan zijn ten gevolge van de toenemende behoeften, zoo weten zij zich ook te schikken naar die behoeften in hare organisatie en in de wijze, waarop zij haar bedrijf uitoefenen, en het is dat wat de Zwitsersche banken, zoo niet tot de meest winstgevende, (in het jaar 1855 betaalde de Bank van Bazel aan hare aandeelhouders 8 Pct., tot dus verre het hoogste dividend) althans tot de zekerste banken van Europa maakt. Voor bijna alle deze inrigtingen is de groote geld- en handelskrisis van het jaar 1857, zoo niet spoorloos, toch zonder wezenlijk belommerenden of verstorenden invloed voorbijgegaan, en de dividenden van dit en het vorige jaar hebben op verre na niet dien achteruitsprong gemaakt, waarover zich zoo vele, ja bijna alle andere geldinrigtingen van het vaste land te beklagen hadden." 1)

Eene niet minder gunstige getuigenis legde SCHÄFFLE omtrent de houding der Zwitsersche banken gedurende de krisis van het jaar 1857 af: „Een sterk maatschappelijk kapitaal, voorzigtigheid in het krediet verleenen, voorliefde voor zekere, zoo dan ook al minder winstgevende operatiën, zijn de eigenschappen van het Zwitsersche bankwezen. Vijftien banken, waaronder 12 circulatiebanken, hadden in 1856 een maatschappelijk kapitaal van 38 millioen, een reservefonds van 2 millioen, eene papircirculatie van 12 millioen met verschillende dekking van 32 tot 77 Pct. Men vindt bij het Zwitsersche bankwezen de vroeger reeds meermalen op den voorgrond gestelde bewering op nieuw bevestigd, dat niet de banken den ondernemingsgeest van het volk regeren, maar dat omgekeerd deze de banken regeert. De Zwitsersche banken geven bankbiljetten uit, zijn gedecentraliseerd, enz. en moeten volgens zekere absolute leerstellingen hoogst verder-

1) EMMINGHAUS, I. I. p. 500.

felijk werken; de ondervinding heeft echter ook hier de absolute leer in het ongelijk gesteld.”¹⁾

Wij zien derhalve dat de concurrentie in Zwitserland dezelfde voortreffelijke resultaten heeft opgeleverd als in Schotland. De Zwitsersche banken bevestigen ons in de meening, die wij in het begin van dit hoofdstuk alleen door redenering verkregen:²⁾ dat vrije mededinging uit den aard der zaak tot soliditeit moet leiden, en niet, zoo als door de tegenstanders der vrijheid beweerd wordt, tot allerlei roekelooze en gevaarlijke speculatiën aanleiding geeft. Eene bank zal wel is waar op die wijze gedurende korten tijd grootere dividenden kunnen uitkeeren, maar zich zelve door die handelwijze spoedig ten val brengen. De Zwitsersche bankier is niet minder overtuigd van de voordeelen van een soliede gedrag dan de Schotsche: „Der Zweck eines Institutes, wie das unsrige,” zeide de Directie der Bank van Zurich een paar jaar geleden in haar jaarlijksch Verslag aan de aandeelhouders, „kann nicht blos der sein, in einem gegebenen Jahre für die Aktionäre die höchstmögliche Dividende herauszuschrauben, sondern seine Aufgabe ist die, unter Wahrung der eigenen Sicherheit und des wohlverstandenen eigenen direkten und indirekten Interesse dem Publikum die grösstmöglichen Dienste zu leisten, dadurch dass man Kapital an sich ziehen, und mittelst desselben allen soliden Bedürfnissen zu genügen sucht, zu demjenigen Zinsfusse, den die jeweiligen Verhältnisse vorzeichnen.”³⁾ Wanneer wij deze uitspraak der Zwitsersche bankdirectie naast de verklaring leggen, door de Schotsche banken in 1838 in een adres aan de *Board of Trade* afgelegd,⁴⁾ dan bemerken wij tus-

1) SCHÄFFLE, I. I. p. 376.

2) Vgl. boven pag. 432.

3) EMMINGHAUS, I. I. p. 501.

4) Zie boven pag. 158.

schen beider gedragslijn eene treffende overeenkomst. Zoowel in Zwitserland als in Schotland staat soliditeit bij de banken op den voorgrond, en de overtuiging dat dit het eenige middel is om zich op den duur staande te houden, geeft haar de kracht om aan de verzoeking van kortstondige grootere winsten weêrstand te bieden. Dat de Schotsche en de Zwitsersche bankiers niet alleen met woorden een soliede gedrag weten aan te prijzen, maar het ook door daden weten aan te toonen, heeft de geschiedenis van het bankwezen dier beide landen meer dan overtuigend bewezen.

Bestaat er reden om aan te nemen dat het in Nederland anders zal gaan? Ik geloof niet, dat er één enkelen goeden grond voor kan worden aangevoerd. Men bewere toch niet dat de positie van circulatiebanken in Nederland, ten gevolge van ons uitgebreid handelsverkeer gevaarlijker zal zijn dan in Zwitserland. Onze handel is zeker ten gevolge onzer koloniën aanzienlijker dan in Zwitserland, doch omgekeerd is het fabriekwezen daar veel meer ontwikkeld dan in Nederland; eene Europeesche crisis moet er een even ongunstigen en storenden invloed uitoefenen als bij ons. Of zal de tegenstander van een vrij bankwezen zich misschien met de voor Nederland onteerende bewering willen verdedigen, dat eerlijkheid en goede trouw bij ons lager staan dan in Zwitserland en Schotland, en dat de belofte van den koopman bij ons minder geldt dan daar? Toen de Heer P. N. MULLER in de *Gids* de handelkrisis van 1857 beschreef, welke in het vorige jaar was losgebarsten, kon hij nauwelijks worden genoeg vinden, om den Nederlandschen handelsstand te prijzen, die zijnen ouden roem zoo krachtig had gehandhaafd, en te midden van den storm zoo onwrikbaar pal was blijven staan.¹⁾ Doch misschien zal men den Neder-

1) *Gids*, 1858, I. p. 284.

lander, die lof toezwaait aan zijne eigene landgenooten, als getuige wraken. Niet minder schitterend echter was de lofspraak van den buitenlander. „Dieselbe glänzende Haltung wie die schweizerische,” zegt SCHÄFFLE in zijne reeds meermalen aangehaalde beschouwing over de handelskrisis van 1857, „hat auch der *niederländische* Handel bewährt. In Amsterdam und Rotterdam brachen nur wenige Bankerotte aus und den Aktiven standen viele Passiven gegenüber. Die starken Betriebsfonds, die nationale Nüchternheit sind es allem Anscheine nach gewesen, welche auch den holländischen Handel vor der Solidarität des eingebrochenen Welthandelsbankerottes bewahrt haben. *Mijnheer* verkehrt stark mit JOHN BULL, had viel Handel mit Bruder JONATHAN, starke Verbindung mit Hamburg, Norddeutschland und Skandinavien, er hat Banken und Bankiers und blieb dennoch im allgemeinen Falle rings um ihn aufrecht, zum abermaligen Beweise, dasz nicht die Institutionen und die äuszere Umgebung, sondern die freie Selbstbeherrschung des Volkes das nationalwirthschaftliche Glück oder Unglück machen oder abwenden.”¹⁾

Wij laten aan de voorstanders van het bankmonopolie de schoone taak over, deze voor den Nederlandschen koopman zoo vereerende getuigenis uit den vrcemde omver te werpen, doch eischen, voor 't geval dat zij daarin niet slagen, de erkenning dat vrije circulatiebanken in Nederland even weinig gevaarlijk zullen zijn, als de ondervinding met betrekking tot Zwitserland reeds geleerd heeft.

Wij vertrouwen door de bovenstaande verwijzing naar Zwitserland, — vooral wanneer de vele punten van overeenkomst tusschen het Zwitsersche volkskarakter en het onze worden in het oog gehouden — het bezwaar van den Heer

---

1) SCHÄFFLE, l. l. p. 376.

VAN BOSSE, tegen de oprigting van meerdere circulatiebanken in Nederland, te hebben weggenomen, en wij zouden hier kunnen eindigen zoo er niet eene zeer gewigtige reden bestond om op de onmiddellijke oprigting van meerdere circulatiebanken in ons vaderland aan te dringen.

Er is misschien geen Staat in Europa, die in den laatsten tijd zoo sterk en toch zonder zich aan buitensporigheden schuldig te maken en op zulk eene soliede wijze vooruit is gegaan als Zwitserland. Men behoeft slechts de verschillende tabellen der jaarlijks in- en uitgevoerde goederen in te zien, om dadelijk uit de jaar op jaar toenemende cijfers de overtuiging te krijgen dat de Zwitsersche handel en nijverheid met snelle schreden voorwaarts gaan. Algemeen wordt erkend dat de Zwitsersche banken veel tot het verkrijgen dier resultaten hebben bijgedragen. Wij zouden den invloed der Zwitsersche banken op den handel en de nijverheid met cijfers kunnen aantonen, en de geloidelijke vergrooting van het opererend kapitaal der banken — daar niet aan diezelfde snelle af- en toename onderhevig, die wij bij de gemonopoliseerde Banken van Frankrijk en Engeland aantreffen — in verband kunnen beschouwen met den in- en uitvoer der verschillende handelsartikelen, doch het zal niet meer noodig zijn.¹⁾ Liever willen wij nog een oogenblik bij het Schotsche bankwezen stilstaan, want nergens zijn de heerlijke vruchten van vrije banken schitterender in het licht getreden dan in het land, dat toen de eerste circulatiebank in hare hoofdstad werd opgerigt, gedeeltelijk ten gevolge van eene opeenstapeling van ongelukken, wier wederga in de geschiedenis moeilijk zal gevonden worden, gedeeltelijk ten gevolge zijner

---

1) Wie nauwkeuriger opgaven daaromtrent verlangt, zie de vergelijkende tabel bij EMMINGHAUS, I. I. p. 469.

ligging aan de uiterste grenzen der toenmalige beschaafde wereld, en verre verwijderd van den heilzamen invloed van den handel, in een toestand verkeerde, die MACLEOD regt gaf het „*the most utterly barbarous, savage, and lawless kingdom in Europe*” te noemen.¹⁾ Hoe is die toestand sedert veranderd! „Ieder landelijk stadje,” zegt een reeds vroeger aangehaald schrijver over het Engelsehe en Schotsche bankwezen, „heeft er zijne bank of banken, vertakkingen van de moederinstellingen in de hoofdstad. Ieder van deze hulpbanken (*branch-banks*, zooals zij in Schotland genoemd worden) wordt eene verzamelplaats voor de spaarpenningen van het omringende district. De schapenfokker, als hij met eene wel gevulde beurs van de markt terugkeert, en de landbouwer als hij maand op maand de betaling van zijne verkochte voortbrengselen ontvangt, haasten zich om hun geld in de bank te plaatsen — waar het niet alleen veilig is en van waar het ieder oogenblik kan opgevraagd worden, maar waar ook eene matige interest voor de gedeponeerde som betaald wordt. Evenzoo brengt de winkelier op het platteland, en zelfs de kotter²⁾ (*cottar*) zijne kleine winsten derwaarts, om aanstonds gereed te zijn op den dag waarop arbeidsloon of pacht moet betaald worden; en de groote landeigenaars van het district ontvangen hun pacht eveneens door bemiddeling van dezelfde instellingen. De bestuurders dezer hulpbanken, in het midden van

---

1) MACLEOD, *Dict.* voce *Cash credit*.

2) *Kotter*, een woord beter in de oostelijke provinciën van ons vaderland dan in Holland bekend. Aldus werden meer bepaaldelijk de geringere landbouwers uit de oude markevereenigingen van Overijssel en Gelderland (oostelijk gedeelte der Veluwe en graafschap Zutphen) genoemd, die het regt tot bijwoning der markevergaderingen misten. Zie *Het oude regt en huishoudelijk Bestuur der Marke Wooldé in Twente* door Mr. B. W. A. E. SLOET TOT OLDBUIS, in de *Overijss. Alm. voor Oudh. en Lett.* 1838. p. 162.

ieder district wonende, en het karakter en de omstandigheden van ieder, die met de bank in aanraking komt, door en door kennende, zijn altijd bereid om tijdelijke hulp te verleen en aan elk harer cliënten, die er behoefte aan heeft, en vertrouwen verdient. Op deze wijze worden twee groote voordeelen verkregen. Ieder bewoner van het district in plaats van (gelijk vroeger) zijne spaarpenningen in eene stevige kist, of in eene oude kous te verbergen, is thans rijker, omdat hij van de bank interest voor zijn geld ontvangt; en de nijverheid van het district wordt te gelijkertijd ondersteund door de voorschotten (in den vorm van kas-krediet), die de bankbestuurders altijd gaarne op billijke voorwaarden willen verleen en aan cliënten, die het verdienen. Terwijl het district op die wijze de voordeelen van het bestaan der banken ondervindt, wordt het grootste gedeelte van het overblijvende geld naar de centrale bankinrigting overgezonden, waar het op voordeel-aanbrengende wijze gebruikt wordt om wissels te disconteren of op eene andere wijze, die meer of minder bevorderlijk is aan de ontwikkeling van de industrie en de uitbreiding van den handel. Het opgespaarde geld des lands, uit honderd kleine overgelegde sommen bestaande, wordt naar de hoofdzetels der industrie overgebracht, en doet daar de wielen van handel en fabrieknijverheid sneller loopen, en vermeerdert op die wijze de inkomsten en de bedrijvigheid door het geheele land. In het kort, handel en welvaart zijn verbazend toegenomen, terwijl te gelijkertijd ieder district afzonderlijk voordeel heeft genoten. Van daar dat een land, zoo arm en zoo schaarsch bevolkt als Schotland, gedurende de laatste honderd jaren zulke snelle vorderingen heeft gemaakt." 1)

---

1) *Blackw. Edinb. Magazine*, l. l. p. 301. Vgl. COURCELLE-SENEUIL, l. l. p. 279 en 280.

Na deze korte, maar volledige uiteenzetting der voordeelen, die de banken aan Schotland hebben opgeleverd, vragen wij de voorstanders van een bankmonopolie of het niet wenschelijk ware dat van Nederland hetzelfde kon gezegd worden? Welk een verbazend onderscheid bestaat er nog tusschen Schotland en ons vaderland! Millioenen en millioenen liggen in Nederland in de kassen van particulieren, zonder dat iemand er eenig nut van trekt. Op iederen markdag, vooral in de landelijke provinciën van ons vaderland, ziet men overal zwaar gevulde geldzakken omdragen, ¹⁾ terwijl de Schotsche landbouwer daarentegen bijna iedere betaling in bankbiljetten of in eene assignatie op een der banken afdoet en wederkeerig ontvangt. Er ligt in een woord nog een verbazend groot kapitaal in Nederland ongebruikt, dat naar de kassen der banken overgebracht en als basis dienende voor het bankkrediet niet weinig tot uitbreiding van handel en nijverheid zou kunnen bijdragen, en zelfs nieuwe takken van industrie in ons vaderland zou kunnen aanmoedigen.

De nijverheid in ons vaderland is nog voor eene groote ontwikkeling vatbaar. Wij die eenmaal alle overige landen van Europa verre vooruit waren, staan op dit oogenblik bij de meeste hunner ten achter. Doch gelukkig begint zich langzamerhand bij onze natie eenige meerdere ondernemingsgeest te openbaren, die naar wij met eenigen grond mogen verwachten, nog aanzienlijk zal toenemen, wanneer eenmaal ons nieuwe spoorwegnet voltooid is. „Bij de groote ontwikkeling op het gebied van handel en nijverheid, waardoor zich onze tijd onderscheidt,” zeide de Heer BETZ zeer naar waarheid in de Memorie van Toelichting van het nieuwe Ontwerp van Bankwet, „eene ontwikkeling waarin de land-

---

1) Zie WYNNE, *De Nederlandsche Bank en de Provinciën. Groningen. 1863.* p. 46.

provinciën in niet geringe mate deelen; bij de vele nog sluimerende krachten, die in Nederland worden aangetroffen, en die, eenmaal ontwaakt, nog grooter vooruitgang mogelijk maken; bij de vermenigvuldiging van betrekkingen en de vermeerdering en versnelling van het verkeer, doct zich de behoefte aan gemakkelijke beschikking over de middelen van crediet steeds levendiger gevoelen. Het crediet is de groote handelstrechtcr; zoolang het aan vormen en afmetingen gebonden blijft, die niet in verhouding zijn tot de ruimte door de transactiën van allerlei aard gevorderd, zoolang kan het niet heeten, aan zijne roeping en bestemming te voldoen." 1)

En hoe wil de Heer BETZ nu aan het krediet die vormen en afmetingen geven, welke noodzakelijk zijn om de vele nog sluimerende krachten van Nederland tot ontwikkeling te brengen? Hij stelt voor de bouwstoffen daartoe te vragen aan de Nederlandsche Bank; of liever haar tot het leveren daarvan te dwingen. „Het gebruik der kredietmiddelen van de Nederlandsche bank," zoo wordt er in de Memorie van Toelichting gezegd, „behoort onder het bereik van alle deelen des lands gebragt te worden, en zooveel mogelijk, *door de wet* aan alle deelen des lands verzekerd te worden," 2) even als of de wet eene instelling zou kunnen noodzaken waarlijk nuttig te zijn, wanneer zij het in haar eigen belang niet noodzakelijk of wenschelijk acht. De Fransche Bank staat daar als een waarschuwend voorbeeld voor ieder, die op grond der bij de nieuwe wet aan de Nederlandsche Bank opgelegde verplichting om agentschappen in de provinciale hoofdsteden op te rigten, 3) thans het bestaan van andere zelfstandige circulatiebanken in ons vaderland overbodig rekent.

1) *Mem. v. Toel.* § 3.

2) *l. l.* § 3.

3) Art. 5, al. 2.

Of is er geen scherp contract tusschen de gemonopoliseerde Bank te Parijs, die ronduit verklaart geen hulpkantoor te willen oprigten in Savoye, waar reeds verscheidene jaren eene zelfstandige bank met voordeel werkzaam was geweest, ¹⁾ omdat er te veel moeite en kosten aan verbonden zijn, en tusschen de bank van het Zwitsersche canton Wallis, die werd opgerigt, niet om een reeds eenmaal aangevangen werk voort te zetten, maar om de nijverheid op te wekken, en die zodoende eene vruchtbare bron van welvaart geworden is voor hare omgeving? ²⁾ Is er niet een ontzagchelijk groot onderscheid tusschen de Bank van Frankrijk, die weigert een hulpkantoor op te rigten in eene provincie, die meer dan 669.000 zielen telt, ³⁾ en tusschen de Schotsche banken, die in stadjes van nog geen 1500 inwoners geheel uit eigen beweging hulpbanken vestigen? ⁴⁾ Mag men aannemen dat de Nederlandsche Bank anders zal handelen dan die van Frankrijk en iets meer zal doen dan waartoe de wet haar uitdrukkelijk noodzaakt?

Er zijn in den laatsten tijd eenige staathuishoudkundigen opgestaan, die zeggen voorstanders van vrijheid van bankwezen te zijn, maar toch de oprigting van circulatiebanken bij de wet wenschen te verbieden. Ik noem hieronder WOLOWSKI ⁵⁾

1) Zie boven pag. 413.

2) Zie boven pag. 582.

3) Zie *The Statesman's Yearbook, a Statistical, Genealogical, and Historical Account of the States and Sovereigns of the Civilised World, for the Year 1864. Lond. and Cambr. 1864. p. 76.*

4) B. v. te Midcalder, een klein plaatsje in Schotland met 1474 inwoners. Te Ardrossan met eene bevolking van 2071 zielen waren in 1861 twee hulpkantoren van Schotsche banken; te Inverury met 2649 inwoners drie; te Elgin met 7277 inwoners vijf, enz. Zie BRADSHAW'S *Shilling Handbook. London. 1861. p. 74, 68, 96 en 97.*

5) *Question des banques, 1er article, in de Journ. des Econ. Févr. 1864. 161 volg.*

en VICTOR BONNET, ¹⁾ waarvan de een zijne denkbeelden onlangs in de *Journal des Economistes*, de ander in de *Revue des deux Mondes* uiteenzette. „Le crédit,” zegt WOLOWSKI „est autre chose que la création du billet faisant office de numéraire; il a devant lui un champ bien autrement vaste et fécond; c'est à l'énergie et à l'activité individuelle qu'il doit emprunter sa principale force, sans empiéter sur le domaine de l'État, sans battre monnaie. Nous ne saurions trop le répéter, *la liberté des banques sera l'énergique levier de l'extension du travail, de l'augmentation de la production, mais elle n'emporte point nécessairement avec elle une faculté, dont l'État doit surveiller l'exercice, s'il en délègue l'attribution, afin de maintenir à l'abri d'une funeste atteinte l'unité, la fixité et l'authenticité de la mesure commune des valeurs, du signe universel des échanges. Tout ce qui tend à refléter la monnaie, à lui emprunter son mode d'action, à la remplacer, devient une affaire d'État, car la sécurité et la commodité des transactions s'y rattachent.*” ²⁾

Ik zal hier niet in eene weêrlegging treden van de bewering dat het bankbillet *de algemeene waardemeter* is en van de gevolgtrekkingen die er uit worden afgeleid. Grooter dwaling is er zeker wel nooit op oeconomic gebied verkondigd. Wij hebben het boven reeds aangetoond ³⁾ en zullen ons daarom bepalen tot een onderzoek van de tweede bewering: dat de banken een even krachtig middel kunnen zijn tot uitbreiding van den arbeid en vermeerdering der productie, wanneer zij het regt tot uitgifte van bankbilletten missen.

Bij den eersten oogopslag klinkt dit zeer aannemelijk. VICTOR BONNET toonde in de *Revue des deux Mondes* aan dat

1) *La liberté des banques d'émission et le taux de l'intérêt*, in de *Rev. d. deux Mondes*, 1 Janv. 1864. p. 75 volg.

2) WOLOWSKI, l. l. p. 172,

3) Zie pag. 70 volg.

men in Engeland en Amerika, in plaats van zijn geld zelf te bewaren, het in den regel aan de banken toevertrouwt; dat deze belast worden met het doen en ontvangen van betalingen, terwijl ieder bijzonder persoon slechts zooveel geld op zak houdt, als voor zijne dagelijksche behoeften noodig is, en dat de bank zelve, de rekeningen van haar cliënten tegen elkander compenserende, ze door eenvoudige overschrijving van den een op den ander zonder betaling in geld of bankbiljetten vereffent, inzonderheid sedert de oprigting van het *Clearing-house*, waar de verschillende banken het papier, dat zij op elkander ontvangen hebben, inwisselen. Hij toonde vervolgens met cijfers aan hoe weinig metalen geld en bankbiljetten er in Engeland, Schotland en in de Ver. Staten, inzonderheid in New-York, noodig is om eene groote hoeveelheid zaken af te doen. „Il y a dans ces divers pays,” zoo vervolg hij daarop, „un instrument de crédit, un moyen d'échange beaucoup plus perfectionné que l'emploi du numéraire ou des *bank-notes*: c'est l'emploi du chèque au moyen des dépôts. *Le dépôt en compte courant et le chèque, voilà le perfectionnement nouveau du crédit, la voie ou se feront les progrès de l'avenir, et qui laisse bien loin derrière elle l'emploi du numéraire ou même des billets au porteur.* Au moyen du chèque, c'est-à-dire d'un mandat sur la banque avec laquelle on est en compte, on peut régler toutes les transactions avec économie de temps et d'argent. Le chèque a encore sur le billet au porteur cet avantage essentiel, qu'il repose sur un capital réel et disponible, tandis que le billet au porteur ne repose que sur la confiance, et n'est qu'un capital imaginaire.¹⁾ Aussi, pendant que ce billet

1) Ik zal wel naauwlijks behoeven te zeggen dat de Heer VICTOR BONNET zich hier aan eene grove dwaling schuldig maakt. Eene bank die de wissels, welke zij disconteert, met boekkrediet betaalt, en daardoor den verkooper der wissels het regt geeft om ieder oogenblik door middel van assignaties over

tend à diminuer dans les pays que nous venons de citer, le chiffre des dépôts s'accroît de jour en jour." 1) BONNET toont daarop met cijfers aan dat het bedrag der depôts in Schotland, Engeland en New-York voortdurend sterk toeneemt en gaat daarna aldus voort: „En Angleterre, en Amérique, les banques se préoccupent peu de la faculté d'émettre des billets au porteur, qui nous agite si fort en France; elles se contentent de recevoir des depôts qu'elles bonifient à un intérêt moindre que celui qu'elles retirent en les faisant valoir. Il y a là pour elles la marge d'un bénéfice considérable, qui fait que la moyenne du dividende distribué depuis quelques années aux actionnaires des *joint stock banks*, qui sont particulièrement des banques de dépôt, a été de 12 à 15 pour 100. Une seule de ces banques à Londres, *the London and Westminster*, la plus importante il est vrai, a maintenant en dépôt une somme qui dépasse 350 millions (francs), c'est-à-dire presque égale à tous les dépôts qui existent à Paris. Il faut faire de même en France, et au lieu de nous attacher à cette chimère de la multiplication du capital par la liberté des banques d'émission, il faut chercher à utiliser, à rendre disponible celui qui existe réellement." 2)

eene zekere som bij haar te beschikken, geeft dezen niet den geringsten meerderen waarborg dan door eene betaling met bankbiljetten. De Heer BONNET gaat van de veronderstelling uit dat alleen eene circulatiebank meer verbindtenissen aangaat dan zij geld in kas heeft, doch dat de depositobanken zich in het verleen van boekkrediet beperken tot haren metaalvoorraad. Dit is echter met geen enkele Engelsche of Amerikaansche depositobank het geval. Men heeft derhalve geen recht om te beweren dat het bankbiljet op een „*capital imaginaire*,” de bankassignatie op een „*capital réel*” berust, en dat het laatste grootere zekerheid aan den houder oplevert dan het eerste. Zij staan in dat opzigt volkomen gelijk; het krediet van beide is gebaseerd op het aanwezen van eene zekere, aan de som der verbindtenissen geëvenredigde hoeveelheid metaal in de kas der bank.

1) BONNET, l. l. p. 93.

2) l. l. p. 95.

Deze redenering heeft veel schijn van waarheid en wij achten het daarom niet overbodig er eenige bedenkingen tegen in het midden te brengen. Waar eene bevolking reeds eenmaal de gewoonte heeft aangenomen haar geld aan de banken toe te vertrouwen en waar de betalingen reeds algemeen door middel van assignatiën gedaan worden, wil ik gaarne toegeven dat circulatiebanken vrij overbodig zijn en dat de banken even nuttig kunnen werken, zonder dat zij bankbiljetten uitgeven. Inzonderheid is dit het geval in de groote Engelsche en Amerikaansche koopsteden; alle kooplieden hebben daar eene loopende rekening bij hun bank of bankier en niemand bewaart er zijn eigen kas, nu de banken voor het rekening-courant-saldo rente betalen. Doch geheel anders is het bij eene plattelands bevolking, die nog niet aan banken gewend is, gelijk b. v. in ons vaderland. Men verwacht niet dat deze aanstonds haar geld naar de banken zal brengen, zij moet ze eerst eenigen tijd hebben zien werken, voordat zij haar vertrouwen schenkt. De biljetten eener bank worden aangenomen, lang voordat men er toe overgaat, haar zijne gelden toe te vertrouwen. Van daar dan ook het verschijnsel, dat zich zoowel in Engeland en Schotland als in Amerika heeft voorgedaan, dat er eerst talrijke circulatiebanken ontstonden, die naarmate zij langzamerhand het vertrouwen der bevolking verwierven, meer geld in depôt ontvingen en eindelijk hare biljetten-circulatie grootendeels door boekkrediet zagen vervangen. Hadden er echter geen circulatiebanken bestaan, dan zou zich het depositobedrijf door banken nimmer in die mate hebben kunnen ontwikkelen, ja, wat meer zegt, de meeste circulatiebanken, die thans ten gevolge eener natuurlijke ontwikkeling langzamerhand in depositobanken zijn veranderd, en wier biljetten-circulatie op dit oogenblik nog slechts zeer gering is, zouden nimmer zijn opgericht.

Doch niet alleen moet het verbod om bankbiljetten uit te geven de oprigting van banken in het algemeen tegenhouden, het zal inzonderheid nadeelig werken, waar de reeds eenmaal in de groote steden bestaande banken hulpkantoren in de overige deelen des lands wenschen te vestigen. Het Schotsche stelsel zou nimmer dien graad van volkomenheid bereikt hebben en gansche gedeelten van Schotland zouden van de voordeelen der banken verstoken zijn, zoo deze het regt hadden gemist om bankbiljetten uit te geven. „Indien men ons de biljetten beneden £ 5 verbod,” verklaarde de Secretaris van een der banken in het jaar 1826 voor de Commissie uit het Hoogerhuis, „zouden wij genoodzaakt zijn om het getal onzer hulpkantoren te verminderen, ten gevolge der onkosten, die ons de herhaalde verzending van goud zou veroorzaken. Nooit zouden anders die kantoren, welke het moeilijkste en gevaarlijkste gedeelte onzer werkzaamheden uitmaken, hunne onkosten hebben kunnen dekken. Wij zouden ons kaskrediet moeten intrekken, omdat het voornaamste doel, waarom wij het verleenen, is: onze kleine biljetten gemakkelijker in omloop te brengen en in omloop te houden. Wij zouden genoodzaakt zijn om de rente te verminderen, die wij aan onze deponenten betalen, omdat wij altijd aanzienlijke geldsommen in kas zouden moeten houden om ons tegen de afwisselingen te dekken, die zeer veelvuldig zouden zijn. Wij houden tegenwoordig altijd eene zekere hoeveelheid kleine biljetten in voorraad, om aan onvoorzienne aanvragen te voldoen: wij zouden anders eene gelijke en zelfs eene nog grootere som aan goud moeten bewaren, want er zou meer goud als circulatiemiddel noodig zijn als er tegenwoordig biljetten gebruikt worden.”¹⁾

Wanneer WOLOWSKI en BONNET beter bekend waren geweest

1) COURCELLE-SENEUIL, l. 1. p. 284. Vgl. WILSON, l. 1. p. 237.

met den toestand van het Schotsche bankwezen en met de voordeelen die de uitgifte van bankbiljetten aan de Schotsche banken oplevert, zouden zij zich òf ten voordeele van vrijheid van papicruitgifte verklaard hebben, òf zich misschien alleen hebben bepaald tot de erkenning dat het verbod om bankbiljetten uit te geven de ontwikkeling van het bankwezen tegenhoudt. Doch zij zouden dan tevens moeten erkennen dat zij zich ten onregte onder de voorstanders van vrijheid van bankwezen hadden gerangschikt, iets waarop zij, naar hunne woorden te oordeelen, eenigen prijs schijnen te stellen. Wij zouden echter op die wijze althans iets verkregen hebben, want geen verdediging van privilegiën en beperkende bepalingen is gevaarlijker dan in den mond van hem, die zich een voorstander der vrijheid noemt.

Er is slechts een middel om in Nederland een gezond en tegelijk zoo weldadig mogelijk werkend bankwezen te verkrijgen: het is de onbeperkte toelating van circulatiebanken, onder algemeene waarborgen, die bij de wet worden vastgesteld, of gelijk onder de thans bij ons heerschende bankwetgeving het geval zal moeten zijn, in iedere concessie, die door de Wetgevende Magt verleend wordt, zullen moeten worden opgenomen. 1) Schotland heeft eenmaal, even als Nederland thans, een monopolie bezeten. Toen het eerste Oetrooti ten einde liep werd het uitsluitende privilegie niet vernieuwd en gelukkig dat het zoo was; de Schotsche natie ware anders van al de weldaden, die hare banken haar hebben opgeleverd, verstoken gebleven en zij zou hebben blootgestaan aan soortgelijke misdragingen der Bank van Schotland, als die waaraan haar nabuur in Londen zich zoo herhaaldelijk schuldig maakte. Doch er is nog een veel gewigtiger reden, waarom wij de spoedige dood van het Schotsche bankmonopolie zeer gelukkig

---

1) Vgl. boven pag. 350.

achten: de voorstanders van het „*laisser faire*” beginsel op het gebied van het bankwezen, zouden anders een krachtig argument, aan de ervaring ontleend, minder bezitten, om het ware beginsel in het bankwezen, dat is *vrijheid*, aan te prijzen en ingang te doen vinden. Wij leven in een sceptischen tijd: men verlangt geen redeneringen, maar daadzaken.

Zal men in Nederland denzelfden weg gaan als in Schotland of zal onze wetgever de oprigting van meerdere circulatiebanken onmogelijk maken, met de Regering in de Memorie van Toelichting zeggende: „In circulatiebankzaken vooral heeft de theorie zich te voegen en te vormen naar den bodem, dien zij door het gebruik en vele jaren feitelijk gelegd vindt. . . . De leer der vrije concurrentie zou ten eenenmale falen waar zij werd toegepast met miskenning van den hoe dan ook aanwezigen toestand.” 1)

Eene schoone leer voorwaar! Zou het niet beter wezen, althans wat het bankwezen betreft, wat minder conservatief te zijn en te erkennen dat de tegenwoordige toestand in vele opzichten en vooral wat de hoofdzaak betreft verkeerd is, in plaats van op den eenmaal gelegden basis voort te bouwen en het tot dusver bestaand monopolie nog krachtiger te maken? Een toestand te bestendigen alleen omdat hij eenmaal bestaat, is verkeerd; het is dit bovenal, wanneer de ondervinding geleerd heeft dat hij zonder schokken door een veel beteren kan vervangen worden.

Ieder, die bekeud is met de geschiedenis van het bankwezen, niet alleen in die landen waar de vrijheid der banken een krachtige hefboom geweest is tot stoffelijke welvaart, tot aankweeking der zedelijke eigenschappen van het volk, tot spaarzaamheid, arbeidzaamheid en andere maatschappelijke dengden, maar ook, waar de beperkende bepa-

1) Mem. v. Toel. § 4.

lingen des wetgevers voortdurend een noodlottigen invloed hebben uitgeoefend, en zelfs zoo dit laatste al het geval niet was, toch altijd veel goeds hebben tegengehouden, zal het hooge gewicht van de beslissing inzien, die de Wetgevende Magt, zoo wij hopen, weldra zal moeten nemen, en die beslissing met belangstelling afwachten.

Dat die beslissing zóó zij, dat zij Nederlands roem, de voorganger te wezen der beschaafde wereld, overal waar het de toepassing geldt van het beginsel der vrijheid, zoo mogelijk nog handhave. Zoo mogelijk; want wij zijn door onze angstvalligheid en door ons gebrek aan zelfvertrouwen eenmaal dieper gezonken, dan wie getuige was van onze houding gedurende het eerste honderdtal jaren na de vestiging onzer Republiek ooit had kunnen verwachten. „In de 16de en 17de eeuw — zegt de Hoogleeraar *VISSE- RING* — hebben onze vaders als bij ingeving de voornaamste beginselen der staathuishoudkunde betracht, lang vóór zij als eene wetenschap gelden mogt: het beginsel van vrije handel, van vrije beschikking over den eigendom, van een geregeld muntwezen, van bevordering van het openbaar crediet, van goede trouw bij de schulden van staat, van een wel overlegd belastingstelsel. En in welvaart en volksrijkdom stond het Nederlandsche volk toen aan den spits der volken van Europa. Later daalden wij van dit verheven standpunt en verzonken in de dwaalleeringen, die van elders ook tot ons overkwamen. Sedert waren wij langen tijd traag in de waardeering en erkenning van de elders nieuwe verkondigde waarheden. Inzonderheid de eerste jaren des bestaans van het nieuwe koninkrijk der Nederlanden geven in dit opzigt eene donkere bladzijde in onze geschiedenis te lezen.” ¹⁾

---

1) *Iets over begin en voortgang der Staathuishoudkunde door Mr. s. VISSE- RING in Volksbelang. Opstellen uit de Practische Volksalmanak. Haarlem. p. 49.*

Onze toestand is sedert veel verbeterd. Doch wij hebben onzen ouden roem nog op verre na niet hersteld. In plaats van andere landen in de toepassing van vrijzinnige beginselen voor te gaan, geeft Nederland zelfs in sommige opzichten een kwaad voorbeeld. Het is nog niet lang geleden dat men zich in Frankrijk ¹⁾ en in Italie ²⁾ op het monopolie der Nederlandsche Bank beroepen heeft, in het eerste om het monopolie te handhaven, in het laatste om er toe terug te keeren. Doch van den anderen kant gaan er toch gelukkig in het buitenland ook nog stemmen van verwondering op, dat de Nederlandsche natie aarzelt een toestand vaarwel te zeggen, die zoo geheel in strijd is met de beginselen in vroegere eeuwen door haar verkondigd. „En Hollande” zoo lazen wij onlangs in het *Journal des Economistes*, „qui a toujours été l'Etat continental le plus libéral en matière économique, le privilège a remporté une nouvelle victoire; le monopole de la banque des Pays-Bas, né en 1814, a été prolongé sur une nouvelle période de 25 ans, jusqu'au 1er Aout 1889 . . . . La nouvelle loi banquière n'en reste pas moins une fâcheux anachronisme, lorsqu'elle consacre le monopole à une époque où tout tend vers la liberté économique et dans un pays qui a toujours su faire le meilleur emploi de la liberté.” ³⁾

Wij kunnen gelukkig verklaren dat deze woorden niet geheel juist zijn: het privilegie heeft bij ons nog geen nieuwe overwinning behaald en wij hebben nog geen „betreurenswaardig anachronisme” gepleegd. De ondervinding zal ons echter weldra leeren of de woorden van den Franschen schrijver bewaarheid zullen worden.

1) WOŁOWSKI, l. I. p. 164.

2) *Bijblad*, l. I. p. 90e.

3) *Bulletin financier de l'étranger par J. E. HORN*, in het *Journ. d. Econ. Janv.* 1864. p. 120.

Wij willen deze beschouwingen over het bankwezen niet eindigen zonder een woord van hulde aan een man, waarop Nederland, door alle eeuwen heen, trots zal mogen zijn. Wij bedoelen GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, die in zijne *Bijdragen tot de Huishouding van Staat* reeds in het jaar 1823 als verdediger optrad van die beginselen, ¹⁾ waarvan wij in de vorige bladzijden, naar aanleiding van hetgeen de ondervinding sedert geleerd heeft, de waarheid nader trachtten in het licht te stellen. Gedurende zijn geheele leven had HOGENDORP een strijd te voeren, waarvoor ieder, met minder geestkracht en minder liefde voor zijn vaderland bezield, lang zou bezweken zijn. Doch met een onwrikbaar vertrouwen in de waarheid zijner beginselen bezield, bleef hij voortgaan, ze door woord en geschrift te verkondigen tot dat de pen zijne bevende vingers ontviel en zijn mond zich voor altijd sloot.

De edele vaderlander had zich niet mogen verheugen in den eindelijken zegepraal zijner beginselen. Hij vond gedurende zijn leven bijna nergens ondersteuning, en wel het minst van allen bij hen, die met hem tot de grootsche taak geroepen waren de belangen der natie in 's lands vergaderzaal te behartigen. Indien de Gedenkschriften van den Heer VAN GROVESTINS geloof verdienen, dreef men er zelfs den spot over den vorm zijner adviezen in plaats van op hunnen inhoud acht te geven. ²⁾

---

1) HOGENDORP, *Bijdr. t. d. Huish. v. Staat*, VII. p. 264: „Beter is het zoovele bijzondere en onafhankelijke Banken te laten opstaan, als de behoeften van den handel vereischen, waar zij noodig zijn. Zulke Banken, even als de Bankiers, behooren slechts onder de algemeene wetten gesteld te worden, zonder eenig uitsluitend voorregt van de eene boven de andere.” Zie ook I. I. VII. p. 322.

2) GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP door Mr. S. VISSERING, in de *Gids* 1855, II. p. 275.

Op den nakomeling rustte de taak den man, die door zijne tijdgenooten miskend werd, naar waarde te schatten. Die taak is reeds gedeeltelijk vervuld. De raadgevingen, die hij in zijn onsterfelijk werk heeft neêrgelegd, hebben sedert een open oor gevonden bij onze natie.¹⁾ Geen belangrijk vraagstuk van Staathuishoudkunde wordt behandeld of men raadpleegt zijn oordeel. Men heeft onlangs zelfs voorgesteld hem een gedenk-teeken op te rigten als een uit den boezem der natie voort-spruitend en blijvend bewijs van eerbied aan zijne nagedachtenis.²⁾ Doch zou het geen schooner en verhevener hulde aan zijne nagedachtenis wezen, zoo zijne opvolgers in de Staten-Generaal in zijnen geest voortwerkten, zich nog meer doordrongen van zijne beginselen, en deze, waar het nog noodig is, in toepassing bragten? Elk zijner denkbeelden, toen het werd uitgesproken, miskend, doch later door ons gehuldigd, is eene grootere zogepraal voor den man, die alleen door liefde voor zijn vaderland en liefde voor de waarheid gedreven werd,³⁾ dan het oprigten van even zoovele gedenkteekenen in steen of metaal die ons slechts aan zijnen naam of zijne uiterlijke gestalte herinneren. Het is niet zijn lichamelijk omhulsel dat wij vereeren, maar den geest die er in woonde.

1) Vgl. Mr. O. VAN REES, *Verhandeling over de verdiensten van GILBERT KAREL VAN HOGENDORP als Staathuishoudkundige ten aanzien van Nederland*. Utrecht, 1854. p. 218 en 219.

2) Vgl. Mr. P. A. VAN HALL, *Redevoering ter gedachtenis van GILBERT KAREL Graaf VAN HOGENDORP*. 2^e druk. 's Gravenhage. 1864.

3) „Ik heb alles overgehad,” zoo schreef HOGENDORP in 1823, „om nog dezen dienst aan mijn vaderland te bewijzen, dat de goede beginselen van onze Huishouding van Staat algemeen wierden ingezien en aangenomen. Somwijlen heb ik mij gevleid met eenige vorderingen in deze moeilijke taak, meermalen heb ik de vrees opgevat, dat er met dit geslacht niets uit te voeren zou zijn. . . . Ziet daar een sprekend voorbeeld tot staving van mijne geringe hoop en van mijne groote bekommering. Onlangs, evenwel, is mijne hoop wederom aangewakkerd ten gevolge van . . . .” *Bijdr.* VII. p. 294.

„Trachten wij inmiddels zijne geschriften te verspreiden, zijne denkbeelden toe te lichten, zijn voorbeeld te volgen, opdat, wanneer eenmaal het beeld van GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP een onzer marktplainen siert, wij met vrijmoedigheid kunnen getuigen, dat dit beeld verrezen is te midden van die meer volkomen Staatshuishouding, het groote doel van zijn vaderlandlievend streven, maar ook de groote beproeving zijns levens, daar zij bij elken stap, dien hij voorwaarts deed, verder en verder van hem week.”

Zoo sprak onlangs de Hoogleeraar BUIJS. ¹⁾ Iets tot toelichting en verspreiding der denkbeelden van Neêrlands grootsten Staathuishoudkundige te hebben bijgedragen zou voor mij de schoonste lofspraak wezen.

---

1) *Een Monument voor HOGENDORP*, door Mr. J. F. BUIJS in de *Gids*, April, 1864. p. 99.

STELLINGEN.

I.

Improbanda Voetii sententia (ad Titulum de Solut. n°. 12) ubi nihil convenerit rem mobilem solvendam esse eo loco quo obligatio sit contracta.

II.

Minus recte L. 7. § 16. D. de Publ. in rem act. afferitur ad probandum emtoris bonam fidem requiri eo tempore, quo actio instituitur.

III.

Art. 4. Alg. Bepalingen is toepasselijk op interpretatieve wetten.

IV.

Ten onregte beweert Mr. DIEPHUIS dat eene beperkte volmagt voldoende is ter toepassing van art. 526. B. W.

V.

Onjuist is de bewering van DURANTON dat de „*améliorations*” van art. 599. Code Civil („*verbeteringen*” van art. 826 B. W.) alleen betrekking hebben op „*des embellissemens faits à des constructions nouvelles.*”

VI.

De vruchtgebruiker kan den eigenaar niet noodzaken tot de reparatiën bij art. 840. al. 2. bedoeld.

VII.

Het afzenden van het berigt tot aanneming is niet voldoende om eene overeenkomst tot stand te brengen.

VIII.

Bij onvolledig endossement wordt het bewijs toegelaten, dat het de bedoeling is geweest eigendom over te dragen.

IX.

Ten onregte werd door het Hof van Gelderland. (12 Dec. 1849. Regtsg. Bijbl. 1850. p. 666 volg.) aangenomen dat een wisselbrief, betaalbaar op zicht, na het verstrijken van den termijn in art. 116. Wtb. v. Kooph. bepaald, nog door endossement kan worden overgedragen.

X.

Onjuist is de bewering van HOLTJUS, (Faillitenregt p. 288) dat de verificatie doorgaat als geen der curators aanwezig is.

XI.

Van de minnelijke schikking, bij art. 19 Burg. Rv. bedoeld, zijn uitgesloten zij, die onbevoegd zijn eene dading te sluiten.

XII.

Ten onregte wordt in de Opm. en Med. van OUDEMAN en DIERHUIS (1852. bl. 152—160) beweerd, dat de oorspronkelijke eischer in hooger beroep kan worden toegelaten tot het bewijs door getuigen van dezelfde daadzaken, waarover reeds in eersten aanleg een getuigenverhoor heeft plaats gehad, maar door hetwelk volgens de beslissing van den eersten regter, die daadzaak niet voldoende is gestaafd.

XIII.

De uitbreiding, die Mr. J. H. DE SITTER, (zie de Nieuwe Bijdr. voor Regtsg. en Wetg. 1851. p. 14) met behulp eener logische interpretatie aan de strafwet wenscht te geven, verdient afkeuring.

XIV.

Het is niet wenschelijk dat de doodstraf bij de misdaad van vergiftiging worde afgeschaft.

XV.

Onjuist is de leer van den H. R. (Arrest 27 Junij 1854. Nederl. Regtspr. XLVIII p. 33) dat wanneer eene dag-

vaarding niet vermeldt eene omstandigheid, die de strafbaarheid van het feit moet kenmerken, zij volgens art. 223 W. v. Strafv. moet worden nietig verklaard.

XVI.

De invoering der *Jury* in Nederland is niet wenschelijk.

XVII.

De vereeniging met België heeft een gunstigen invloed uitgeoefend op onze constitutionele ontwikkeling.

XVIII.

Teregt zegt DE BOSCH KEMPER: „De groote verdienste van eenen volksvertegenwoordigenden regeringsvorm is niet dat het volk zal mederegeren, dat het volk achter de kiezers zijn wil aan de Staten-Generaal zal kenbaar maken, maar dat de kiezers de meest kundige en onafhankelijke mannen zullen kiezen tot volksvertegenwoordigers en dat dezen naar hun beste weten de belangen des volks behartigen.”

XIX.

Teregt heeft de grondwet aan de Eerste Kamer het regt van amendement onthouden.

XX.

De wet op de middelen kan geen inbreuk maken op de belastingwetten.

XXI.

Ten onregte beweert men dat de landbouwer in Nederland over het algemeen te weinig tot de algemeene lasten bijdraagt. (Vgl. *Economist*, 1863. p. 294—301: *Een woord over de bevoorregting van de landbouwers in belastingzaken* door A. VAN ECK).

XXII.

De voorgestelde verhooging der bierbelasting moet worden afgekeurd.

XXIII.

Afkeuring verdient elke verandering in de bestaande grondbelasting.
